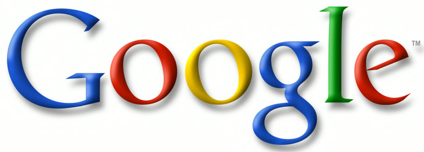
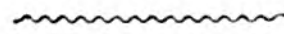

Tidskrift

for

Philologi og Pædagogik.

Tredie Aargang.

Kjöbenhavn.

Otto Schwartz's Boghandel.

1862.

Bianco Lunos Bogtrykkeri ved F. S. Muhle.

Tidskriftets Redaction:

C. Berg, Formand. *O. Fibiger*, *E. Holm*, Secretair. *K. J. Lyngby.*

Comitee i Lund:

Professor *Ek*, Professor *Hagberg*, Adjunkt *Lysander*, Lektor *Brag*, Docent *Braune.*

Comitee i Christiania:

Lector *Thaasen*, Cand. philol. *O. Rygh*, Cand. philol. *E. Schreiner.*

Upsala:

Docent *C. A. Fahlcrantz.*

Medarbeidere i denne Aargang.

Blom, H., Rektor. Tromsø.
Holm, E., Dr. Kjøbenhavn.
Jessen, C. A. E., Cand. mag. Kjøbenhavn.
Lyngby, K. J., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Lysander, A. Th., Adjunkt. Lund.
Nutzhorn, H. F. F., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Petersen, P., Adjunkt. Kjøbenhavn.
Pio, J., Cand. philol. Kjøbenhavn.
Rosing, M., Adjunkt. Herlufsholm.
Saxild, P., Læge. † 1849.
Sick, Overlærer. Odense.
Smith, C. W., Docent, Dr. Kjøbenhavn.
Trojel, F. C. L., Overlærer. Sorø.

Indhold.

Side.

Anmeldelser.

Blandinger.

Alphabetisk Fortegnelse

over

behandlede Steder hos Forfatterne.

(Steder, der ere anførte som Exempler i historiske, lexicalske eller grammatiske Undersøgelser, medtages ei).

Rettelser.

Side 8,	Lin. 31.	hämtade	læs:	hämtadt
— 10,	— 15.	skull	—	skull,
— 16,	— 8.	(1 & 2)	—	(182)
	— 30.	*δη*	—	*δὴ*
— 17,	— 32.	exempel.	—	exempel,
— 20,	— 31.	scutalan	—	scutulan
— 23,	— 12.	länsafgift	—	gärd
— 74,	— 1.	staden	—	stadens
— 77,	— 9.	offer	—	rof
— 83,	— 21.	lånte	—	lånat
— 103,	— 22.	väderbörligen	—	vederbörligen
— 112,	— 20.	*εὗρος*	—	*εὖρος*
— 173,	— 41.	hög	—	högst
— 176,	— 7.	han	—	hafva
— 184,	— 13.	77	—	17
	— 27.	43 a	—	33 a

Til foregaaende Aargang.

Side 335,	Lin. 41.	Levemaade	læs:	Læsemaade

Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning.

Af *A. Th. Lysander.*

Förra Delen.

Språkforskningen och litteraturhistorien kunna icke åtnöja sig med att blott från hundrade sinom hundrade håll sammanleta de skärfvor, i hvilka flera af forntidens yppaste skaldeverk befinnas sönderslagna. Efter samlandets pligt följer oafvisligt uppgiften att utleta det sammanhang, hvari dessa lösbrutna stycken möjligtvis fordom stått till hvarandra — pligten att, så vidt ske kan, sammanbinda och ordna. Lyckas ett slikt arbete — såsom det, med afseende på Varros satirer, lyckats för Vahlen och i ännu högre grad för Theod. Mommsen, och såsom det nyligen förträffligt lyckats Curt. Wachsmuth att återställa tankegång och sammanhang i de lemningar, vi hafva af Timon från Phlius (De Tim. Phlias. disp. Lips. 1859) — så är det

---

Theod. Bergk's recension af Archilochus (*Poetae lyrici Graeci.* Ed. altera. Lips. 1853. pag. 535—76 & 1081—2) har öfverallt blifvit lagd till grund för denna uppsats. Efter samma arbete och dess indelning hafva ock Pindarus, Simonides uterque, Hipponax, Sappho, Alcaeus och öfriga lyrici, som i uppsatsen åberopas, blifvit anförda. Endast våra afvikelser från de Bergk'ska läsarterna hafva vi antecknat; och öfverhufvud förutsätta vi såsom bekant allt hvad de kritiska anmärkningarna hos Bergk innehålla: hvarför vi i allmänhet, då vi nödgas att åberopa de i dessa anmärkningar citerade ställen, icke ånyo utföra hela citatet, utan, till besparande af rum, endast upptaga författarenamnen (t. ex. Athen., Stob., Paus., Strab.) med uteslutande både af hänvisningen till stället och af ställets ordalydelse — hvilket allt då kan efterses och läsas hos Bergk. Vi tillåta oss dessutom följande förkortningar af oftare förekommande

tvifvelsutan ett ganska väsendtligt bidrag till tolkningen och den litterär-historiska uppskattningen af den styckade författaren, hvilken derigenom blir i viss mon åter hel och på nytt lefvande. Aldramest maktpåliggande synes oss emellertid företaget att ordna och i sammanhang förstå en författares qvarlefvor, då man om denne författares lefnad och verksamhet eger mera sagor, än tillförlitliga, historiska uppgifter; då det endast är af hans egen mun de om honom gängse berättelserna och omdömena kunna få bekräftelse eller vederläggning; då det hufvudsakligast är från denna tarfliga qvarlåtenskap, man har att sluta, hurudan och huru stor han varit. Detta är, såsom vi alla veta, förhållandet med Archilochus. De, som det synes, icke få antika skrifter, hvilka särskildt sysselsatt sig med Archilochus[1], hafva samtligen gått förlorade; och ju mer en vidunderlig och tvetalig, litterär saga fått med honom att skaffa — ty menniskornas inbillningskraft bearbetar litterära mästares (och framför andra de qvicka författarnes) lefnadshistoria lika väl, som de i politiskt

---

namn. B. = Bergk. Bh. = Bernhardy (hvilkens 2:te Bearb. af Grundr. der Gr. L. vi härvid alltid mena). H. = Hartung (Gr. Lyr. 1—6. Lpz. 1855—7). L. = Liebel (ed. alt. Vindob. 1818). l = Lysander (hvarvid afses den nya nummerföljden af Archilochi fragmenter, som denna uppsats framlägger). M. = Meineke (hvarvid menas någon af hans upplagor af Stobæus, Strabo eller Athenæus). S. = Schneidewin. — Våra hänvisningar till de klassiska auctorerna äro nästan alltid gjorda efter de mest tilgängliga editioner, nämligen först efter Bernh. Tauchnitz's 'Neue Ausgaben', så långt dessa sträckt sig, och i andra rummet efter 'Bibliotheca Teubneriana'.

---

[1]) Såsom sådana nämnas arbeten af Heraclides Ponticus (*περὶ Ἀρχιλόχου καὶ Ὁμήρου*. Laert. Diog. V. 6. 87), Aristarchus (*ὑπομνήματα Ἀρχιλόχεια*. Clem. Alex. Strom. p. 326), en onämd författare (*ὑπόμνημα ἐπῳδῶν Ἀρχιλόχου*. Etym. Gud. 305. 3, Cram. An. Par. IV. 55. 12. Se vår anm. till fg. 125), Apollonius Rhodius (*περὶ Ἀρχιλόχου*. Athen. X. 451 d.). Till hvilka man origtigt plägar lägga ett arbete af Aristophanes Byzantius (*σύγγραμμα περὶ τῆς [ἀχνυμένης] σκυτάλης*. Ib. III. 85 e. Se vår anm. till fg. 52). Aeliani berättelser om Archilochus synas förråda bekantskap med dessa monographier (Bh. II. 1. 422), medan Plutarchus i sina uppgifter tyckes mera hafva hämtat ur sagornas förråd.

och socialt hänseende utmärkta männens — desto större betydelse inrymmes åt den verkliga bild af personligheten, som litterära alster ändå alltid afspegla. Vi hoppas nu, att en anordning af Archilochi fragmenter, genom hvilken de, mera än hittills skett, inbördes belysa hvarandra, skall något bidraga att förtydliga denna bild. I samma akt och mening hafva vi kortligen anmärkt det vigtigaste af tankar, vändningar och uttryck, som Archilochus tillegnat sig från den äldre poesien, såsom ock det egendomligt Archilochiska, hvilket den poetiska efterverlden tagit i arf. Hvad Liebel i detta hänseende anfört, hafva vi dels berigtigat och dels tillökt. Man skall häraf lära uppskatta Archilochi ursprunglighet. Utom Homerus, och möjligtvis Terpander (se vår anm. till fg. 69), känner vår skald ingen, hvilkens fotspår han trampat. Men de största författare, som kommit efter honom — och bland dem sådane, som varit större än han sjelf — hafva bevisat honom äran att taga lån af hans språkfyndighed och bildrikedom[1]). De hafva alltså intill sednaste tider rättfärdigat Musernas omdöme om Archilochus, att han varit dem en trogen och snäll skaffare[2]), äfvensom skaldens egen, stolta sjelfbekännelse att, 'ansigte mot ansigte', hafva språkat med sånggudinnan (se fg. 141).

---

[1]) Vi finna, att i dessa hänseenden icke blott iambographerna (t. ex. Hipponax), utan åfven lyrici (Anacreon, Sappho, Alcman, Alcaeus m. fl.) samt den äldre attiska komediens mästare (Cratinus och Aristophanes), liksom tragoediens, haft Archilochus för ögonen. Bland de sistnämde är Aeschylus den, som mest ansluter sig till Archilochus: hvad ordvalet beträffar, är denne hans ständiga föresyn. Bland Romarne blef sjelfva konstarten efterbildad. Så af Cato Uticensis (Plut. vit. Cat. min. 7. 2.) och af Horatius, hvilken vi skola se som oftast beskatta Archilochi poesi, och som sjelf vidkänner sig imitationen (Epist. I. 19. 23—5. Epod. 6. 11—13). — M. Calpurnius Bibulus åter kan endast ganska oegentligt kallas en imitator af Archilochus. Se Cic. ad Att. II. 21. 3—5. ('*Archilochia edicta*'. Cfr. ib. 20. 6.). Plut. vit. Pomp. 48. 4. Suet. Div. Iul. 20. I sistnämda biographis 49 cap. finnes ett litet prof af Bibuli Archilochiska författarskap. Det heter der, att han offentligen förklarade (*proscripsit*) Caesar såsom *Bithynicam reginam*, *eique antea regem fuisse cordi*, *nunc esse regnum*. Det är obestridligt, att Bibulus i detta skrifsätt väl kan sägas hafva tillegnat sig 'animos', men icke 'numeros Archilochi'.

[2]) *Μουσάων θεράποντα κατέκτανες· ἔξιθι νηοῦ.*
(Musarum famuli occisor, templo procul esto!)
Så var oraklets bekanta röst till skaldens baneman (enligt Suid. och Galen. Proscript. p. 1). Cfr. fg. 36. Plut. vit. Num. 4. 6.

I de samlingar, vi ega af Archilochi fragmenter, hafva utgifvarne (Liebel, Schneidewin, Bergk, Hartung) en och annan gång ställt bredvid hvarandra de stycken, som påtagligen äro utbrutna ur ett och samma förlorade hela. Ännu större förtjenst om ordnandet af dessa fragmenter hafva så väl nämda utgifvare (i all synnerhet Schneidewin) som några andra philologer inlagt, i det att de utvisat en del sammanhörande ställen, utan att dock rätta uppställningen efter detta sammanhang. Det sednare åter har blifvit gjordt i efterföljande lilla uppsats: sammanhanget mellan fragmenterna har till det yttersta blifvit uppspåradt; och en genomgripande förändring egt rum med afseende på uppställningen.

Hvad en philolog gjort till återställande af ett genom tidens åverkan stympadt och under oskickliga afskrifvares händer förderfvadt ställe i någon klassisk författare, synes ofta hafva aldraförst uppstått sålunda, att forskaren, utan annan ledning än af öra och känsla, med instinktartad säkerhet, *sive divinitus sive aliqua coniectura*[1]), gripit till botemedlet. Först efteråt har det egentliga tänkandet kommit till verket. Man har då funnit tillräckliga anledningar till sitt förfarande och fyllestgörande skäl för sin mening. Förmodandet har mer och mer öfvergått till visshet; och man har slutligen icke blott hos sig sjelf, utan äfven hos alla andra för alla tider stadfästat den öfvertygelsen, att den liksom genom ett trollslag uppkomna förbättringen varit den enda tänkbara och sanna. För att blott taga ett enda exempel från en enda mans otaliga text-förbättringar, vilja vi här erinra om Madvigs bekanta ändring af *aliena* till *Aeliana* (Cic. de Or. I. 43. 193). Denna förändring har, vid första betraktelse, utseende af att vara, och har säkert i början också varit, en blott snillelek, ett ordspel, en adnominatio i fullkomlig enlighet med Cornificii (rhet. ad. Her. IV. 21. 29) reglor om litteris transferendis et commutandis. Och dock huru ojemförlig och orubblig är hon! huru understödd af handskrifternas vanliga förvexlingar! huru fast grundad i textens hela sammanhang!

Redan 1733 — i den special-afhandling, öfver Archilochi lefnad och skrifter, med hvilken abbé Sévin då uppträdde ('Recherches

---

[1]) För att tala med Suetonius. Div. Iul. 1.

Äfven på aflefvorna af Archilochi membra disiecta hafva philologernas[1]) språksnille och emenderande divination öfvat sin gudomligt återuppväckande kraft[2]). Vid hvarje förändring af den Bergk'ska texten hafva vi bemödat oss att i det ändrades ställe sätta det vi känt såsom det bästa; och stundom hafva vi sökt att gifva den föredragna emendationen ett och annat ytterligare stöd. Våra egna textförändringar äro lika få, som försigtiga. Hvad hos oss deremot är mest nytt, är anordningen af det hela. Hvad vi härvid gjort, äro vi öfvertygade, skall till största delen blifva beståndande, enär det mesta af det, som vi sammanfört, synes oss vara på ett inre, nödvändigt sätt sinsemellan förbundet. Andra, jemförelsevis få, fragmenter, som mera efter sannolikhet och på grund af yttre inbördes tycke blifvit förda tillhopa, kunna lättare ryckas ur det sammanhang, hvari vi ställt dem; och kunna vi alltså säkrare om dem hoppas, att de i sinom tid skola blifva omflyttade och bragta i mera lyckade förbindelser.

Emellertid hafva vi uti vårt försök att återställa sammanhanget i Archilochus ingalunda låtit oss endast ledas af divinatoriska ingifvelser. Vi hafva, tvärtom, så vidt som möjligt, följt de af C. Wachsmuth på ett så öfvertygande sätt uppstälda reglorna för ett dylikt arbete[3]). Hvad angår den första af dessa reglor, nämligen att icke godtyckligt anbringa fragmenterna, utan

---

sur la vie et sur les ouvrages d'Archiloque', uti X Tomen af 'Mémoires de l'acad. des Inscr. et Bell. Lettr'. Paris, 1736) visar sig en började sträfvan att sammanbinda Archilochi fragmenter: ett svagt försök dermed kan man se å pag. 42.

---

[1]) Utom utgifvarne, Bentley, Porson, Elmsley, Meineke, Dindorf, Hermann, m. fl.

[2]) Cicero (de Div. I. 18. 34) säger ock: *Grammatici poetarum proxime ad eorum, quos interpretantur, divinitatem videntur accedere.* — Wyttenbach (vita Ruhnk. Ed. princ. p. 243): divinitatem. Vulg. divinationem.

[3]) L. l. p. 17—18: *Duas res inprimis obseruandas duxi, quae in omni ea opera, quae uersatur in reconcinnando e disiectis membris poetae, ne in somniandi uanitatem abeat, tenendae sunt, primum ne cogam reliquias procedere ea uia, quae mihi placuerit, sed tantum curem ut prodeant illa ratione, quam ipsae quasi digito monstrare uisae sint, tum ut ea species, in quam se redigendas esse illas satis certa indicia praebere credidi, cum omnino non a Graeco ingenio abhorreat tum huic poeseos generi prae ceteris sit apta et usitata.*

efter deras egen fingervisning, har, såsom redan nämdt är, denna inre anvisning oftast varit mycket stark, der icke rentaf platsen blifvit bestämd genom något bifogadt yttrande af den författare, som bevarat oss Archilochi ord. Det andra oss anbefalda försigtighetsmåttet, att icke af dessa småstycken bygga ett helt, som i någon mon vore främmande för den Helleniska andan i allmänhet eller för det särskilda skaldeslaget, hafva vi också sökt att iakttaga. Och Archilochi anda och personliga lynne — det sednare visserligen barbariskt häftigt och i månget fall ganska afstickande från det sköna jemnmåttet i en klassisk karakter — uttala sig så oförbehållsamt i nästan hvarje efterlemnad rad, att kanske lättare hos honom, än hos någon annan fragmentarisk skald, de mellanliggande tankar, som till ett helt sammanbinda allt det lösryckta, låta angifva sig och kunna, om icke till uttryck, dock till sina grunddrag återställas.

Det är en dylik återställelse af Archilochi skaldestycken, i så stor utsträckning, som varit möjlig, hvilken vi här nedan försökt. I ändamål att för läsaren underlätta uppfattningen af det tankesammanhang, som eger rum mellan poemernas bevarade och förstörda delar (de sednares förmodade innehåll har blifvit antydt genom mellanlagda prosastycken), låta vi fragmenterna uppträda i Svensk öfversättning, hvilken på samma gång bibringar vår tolkning af den flerstädes svårfattliga och på mer än ett sätt utlagda texten. Hvad vi för öfrigt ansett vigtigast att anmärka, så väl med afseende på textens förbättring som på dess närmare förståeude, finnes upptaget under fragmenterna, på nedre delen af sidan. Sällan och endast i det fall, att vi ansett vår Svenska tolkning mindre ordagrann, än till anda och innehåll trogen, hafva vi dersammastädes bifogat ännu en öfversättning, nämligen på Latin; vid hvilka tillfällen den Latinska versen skall befinnas mera verbalt återgifva originalet just på de ställen, der den Svenska sväfvar ut ifrån ordalydelsen. Endast, slutligen, i de fragmenter, hvilkas innehåll antingen är otvetydigt smutsigt eller åtminstone *κακέμφατον*, hafva vi tillåtit vår Latinska öfversättning att uttränga en Svensk sådan.

Archilochi qvarlefvor utgöras af tre slag: *A*. Glossor eller enskilda, påfallande ord och uttryck, hvilka af sednare tiders grammatici blifvit uppsamlade och bevarade från Archilochus. *B*. Uppgifter om ämnen, hvilka, utförligare eller flygtigare, blifvit vidrörda i hans skaldestycken; hvarvid man afhållit sig från

hvarje anförande af uttrycken. *Γ.* Verkliga stycken ur hans poesi.[1])

Vi vilja börja vår samling med den afdelning, som gifver oss den torftigaste behållning.

A.

1. (153 B.).

Ordet *ἀγέρωχος* brukas redan af Archilochus i elak bemärkelse (ɔ: *fräck, rå*).

2. (154 B.).

Ἀγόμενος är liktydigt med *δοῦλος*.

3. (163 B.).

Διὲξ σωλῆνος εἰς ἄγγος (*'utur sprundet i tunnan'*).

4. (171 B.).

Ἁπαλὸν κέρας, hvilket vi skulle varit frestade att anse såsom misskrifning och upprepande af *ἁπαλὸν χρόα* (fg. 155), så framt uttrycket icke, bredvid Eustathius, varit skyddadt af de Grekiska lexicographerna, hvilka dock oftast afskrifva hvarandra. Se vidare vår ant. till afd. V. b.

5. (178 B.).

Κύφων i st. f. *κακὸς καὶ ὀλέθριος*, liksom i Lat. carcer. — Ter. Phor. III, 373: *Ain tamen, carcer?* Lucil. Fr. Inc. 117 Gerl. *Carcer vix carcere, dignus.* Sv. plågoredskap. Cfr. Luc. Pseud. 17 extr.

6. (181 B.).

Μουνόκερος, *enhornad*, kallar Arch., enligt Hesych., den, som icke mera har någon kraft. Ordet tyckes dock snarare beteckna den, som icke längre eger sin fulla styrka, utan förlorat henne till hälften.

7. (194 B.).

Τράμις (jfr. Lat. *trames*), *'bakvägen'*. Så kallar Arch., enligt Erotianus, hvad anatomerna kalla mellangården, och hvilket eljest på Grek. heter *ὄρρος*, *περίνεος*, *ταῦρος*, *ὑποταύριον*. Ordet förekommer också hos Hipponax (fg. 84 B.) samt Aristophanes (Thesm. 246); och Lucianus (Lexiph. 2) låter ordkrämaren (Lexiphanes — Lycophro) bland andra besynnerliga ord också uppduka ordet *τράμις*. På alla dessa ställen har dock

[1]) En del af glossorna, liksom af innehålls-uppgifterna, är af oss instucken bland tredje afdelningens fragmenter, på ställen, hvilka de, i följd af de ämnen, som de synas beröra, möjligtvis kunna hafva tillhört.

ordet den bemärkelse, som Suidas gifver det (ɔ: *ὁ πρωκτός*); hvarför vi måste antaga, att det hos Arch. heller icke betyder annat, och att Erotiani tolkning är alltför lärd och sökt.

8. (195 B.).

Τρίχουλος, underrättar oss Pollux, motsvarar hos Arch. det Herodoteiska (II. 104) *οὐλόθριξ*.

9. (172 B.).

Κεραύλης, säger samme Pollux, är hos Arch. det samma som *αὐλητής*. Egentligare taladt, måste dock ordet vara det samma som *κερατaύλης*, *hornblåsare*, cornicen. — Luc. Tragodop. 33—4: *καὶ πρὸς μέλος κεραύλου*. Apuleius har på två ställen ceraula.

10. (173 B.) & 11 (180 B.).

Hos Arch. förekomma orden *κοκκύμηλον* och *μέσπιλον*.

12. (177 B.).

Κύρτη σιδηρᾶ, *ståltråds-korg* (egentl. hvälfning. Jfr. *κυρτὸς*, *κυρτόω*). Pollux upplyser, att Arch. menar en fogelbur.

13. (175 B.).

Κρεήτη i st. f. *Κρήτη*.

14. (190 B.).

Ῥὼξ i st. f. *ῥάξ* = *racemus*, *σταφυλή*.

15—32. (155—8. 160—2. 164—7. 170. 176. 186. 192. 196—8 B.),

För ofvanstående 18, tämligen innehållslösa glossor hänvisa vi till Bergk.

B.

33 a. (148 B.).

Detta s. k. fragment, eller det för upplysande af Archilochi lefnadsomständigheter så vigtiga 13 cap. i Ael. V. H. lib. X, innehåller visserligen Archilochi alla sjelfbekännelser, men icke ett enda uttryck eller ord, som vi kunna anse vara hämtade från skalden sjelf.

Fg. 10 & 11. Med anledning af dessa fragmenter kan fråga blifva, om icke *Ἀγέλοχος* hos Athen. II. 54 d. (*Ἀγέλοχος δὲ ἄμωτα καλεῖ τὰ καστάνεια*), såsom L. (fg. 180) föreslår, bör rättas till *Ἀρχίλοχος* (M. rättar deremot till *Ἀμφίλοχος*).

Fg. 174 B. hafva vi uteslutit. Det är äfven allmänt betviffladt, och M. vill hänföra det till Alcman eller Alcaeus.

33 b.

Euseb. Praepar. evang. V. 33. 3—4 (ed. Heinich. Lips. 1842. p. 238—9): *Μὴ φθονήσῃς, ὦ φιλανθρωπότατε θεῶν, μηδ' ἄλλοις ἀνθρώποις τῆς ἄνω ὁδοῦ. Τί πράττειν κελεύεις ἡμᾶς; Ἢ δηλαδὴ τὰ Ἀρχιλόχου, εἰ μέλλοιμεν ἄξιοι φανεῖσθαι τῆς ὑμετέρας ἑστίας· λοιδορῆσαι μὲν πικρῶς τὰς οὐκ ἐθελούσας ἡμῖν γαμεῖσθαι, ἅψασθαι δὲ καὶ τῶν κιναίδων, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων πονηρῶν πολὺ πονηρότεροί εἰσι· καὶ οὐχὶ δίχα μέτρου, αὕτη γὰρ διάλεκτος καὶ θεῶν, ὥσπερ οὖν καὶ θείων ἀνδρῶν, ὥσπερ Ἀρχιλόχου.*

33 c.

Max. Tyr. VIII. 53 (Lugd. 1631. p. 88): *Τὸν δὲ Ἀρχιλόχου ἔρωτα, ὑβριστὴς γάρ, χαίρειν ἐῶ.*

33 d.

Plut. de curios. c. 10: — *τῶν ὑπ' Ἀρχιλόχου πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπρεπῶς καὶ ἀκολάστως εἰρημένων, ἑαυτὸν παραδειγματίζοντος* —[1]).

Fg. 33 l. Så framt vi med B. gifva 33 a en plats bland Archilochi fragmenter[2]) kunna vi icke undgå att också upptaga 33 b—f, hvilka dernäst gifva de vigtigaste upplysningar om innehållet af Archilochi poesi, särdeles den erotiska (B. har dem icke; hvarför vi anföra den Grek. ordalydelsen). Dessa åter närmast i vigt stå Synes. de Ins. p. 156, såsom parallelställe till 33 a, och Orig. c. Cels. III. 462 a, b., såsom en närmare uttläggning af 33 d.

---

[1]) Det plurala uttrycket *πρὸς τὰς γυναῖκας* visar tydligt, att i Archilochi poesi icke '*aller Schimpf, der einen weiblichen Kreis berührt, auf den Kampf wider Neobule geht*' (Bh. l. l. 424 supr.). Fastmer måste sådant tagas såsom commentar till skaldens sjelfbekännelse i fg. 33 a., *ὅτι μοιχὸς ἦν*. I 33 e. är intygadt, att Arch. skrifvit många lättsinniga qväden, hvilka säkert icke alla gällt Neobule. Sévin (l. l. p, 41) gör sig dock skyldig till dikt, når han berättar, såsom något historiskt: '*Il estoit parvenu à seduire une partie des femmes et des filles de Paros, mais ses conquestes auraient eu moins de charmes pour luy, si le Public les eût ignorées.*'

[2]) Man kan endast på ett mycket oegentligt sätt räkna det dit, och kunde på samma grund dit hänföra alla de omdömen öfver A. hos klassiska auctores, som i förbigående gifva någon upplysning om innehållet af hans poesi. — Det är endast för den beqvämare hänvisningens skull, och för att i det följande undvika att flera gånger anföra ett och samma ställe, vi hafva inrymt 33 a—f plats bland Archilochi fragmenter.

33 e.

Athen. XIIII. 639 a: Ἔτι δὲ τὰ Ἀρχιλόχου καὶ τῶν Ὁμήρου Ἐπικιχλίδων τὰ πολλὰ διὰ τῆς ἐμμέτρου ποιήσεως τούτων ἔχεταί τινος τῶν παθῶν —.

33 f.

Nicephor. in scholiis ad Synes. de Insomn. p. 427: Ὁ Ἀρχίλοχος οὗτος ἀρχαῖος ἦν λυρικὸς ποιητής, ὃς οὐ μόνον πρὸς λύραν ᾖδεν, ἀλλὰ καὶ ἐν μέτρῳ ἡρωϊκῷ τὰ καθ' αὑτὸν ἔγραψε.

34 a. (140 B.).

Arch. säger någorstädes, enligt Aelianus, att hafsisfogeln (ὁ κηρύλος) rör stjertfjedrarne.

34 b. (150 B.).

Arch. jemför någorstädes Naxiskt vin med nektar.

Γ.

Denna stora afdelning måste vi, för öfversigts skull söndra i flera smärre. Härvid anse vi tjenligast att ställa vår indelning så, att till och med genom dess blotta öfverskrifter vinnes en blick öfver de vigtigaste förhållanden i Archilochi lif, de förnämsta föremålen för hans omtanka, kärlek eller hat, samt de ämnen, dem hans skaldegåfva helst bearbetat. Afdelningen kommer alltså att sönderfalla i nio underafdelningar med följande öfverskrifter: I. Fältlif och Resor. II. Hem och Slägt. III. Festdikter. IIII. Sjelfförsvar. V. Kärlek: a) Lycambes-dikterna. b) Andra erotiska qväden. VI. Fabler. VII. Epigrammer.

Fg. 33 f. Denna uppgift härleder sig tvifvelsutan från orätt uppfattning af 33 a och af Synes. de Insomn. p. 156. Det är säkert, att Arch. öfverallt i sin poesi med största oförbehållsamhet (mycket större än Alcæi, med hvilken han jemföres af Synes.) lägger hela sitt yttre och inre lif i dagen; men han har ingalunda, såsom Sévin (l. l. p 45) först antager, författat ett autobiographiskt poem — än mindre var detta poem affattadt i heroiskt versmått. Den största villfarelse, hvartill detta missförstånd gifvit anledning, är dock den, att Arch. skrifvit sin tids historia (Vossius de hist. Gr. p. 5) — en villomening, som allaredan i 15 seklet gaf upphof åt ett af Gio. Nanni's litterära bedrägerier, Archilochus de temporibus (i X boken af Antt. variæ. Romae, 1498).

Fgg. 149 & 152 B. äro uteslutna såsom oäkta. Det förra af dem håller också B. för särdeles misstänkt.

VIII. Nidvisor. VIIII. Blandade Dikter. — Härvid torde knapt vara behöfligt att anmärka, att en indelning för ofvanuppgifna ändamål hvarken kan eller åsyftar att vara logiskt noggrann. Så, t. ex., kunde underafd. IIII erhålla tillökning från de flesta öfriga; de argaste nidvisorna falla icke inom VIII, utan inom kretsen af Archilochi erotiska qväden (V); skaldens bästa och mest namnkunniga fabler äro icke att söka under VI, utan i I och V; o. s. v.

Hvad åter angår indelningen af Archilochi fragmenter i formellt hänseende, hafva vi angifvit densamma inom de särskilda rubrikerna, i hvardera af hvilka en eller flera af följande versslag förekomma[1]: *α. Ἐλεγεῖα* eller *δίστιχα. β. Ἴαμβοι* eller *τρίμετρα. γ. Τετράμετρα. δ. Ἐπῳδοί.*

I.

Fältlif och Resor.

α. Elegier.

35 (145 B).

Under åberopande af Archilochus, har Philochorus (enligt Harpocr.) berättat om Thasiernas strid med Kikonerna i Maronea om besittningen af Stryme. De närmast följande fragmenterna synas just afse de krigshändelser, som stodo i sammanhang med Strymes eröfring. — Thasiernas besittningar på fastlandet voro, såsom bekant: Galepsus, Oezyma, Stryme, Datum, Crenides och Scaptensula (*Σκαπτησύλη* eller, i helleniserad form, *Σκαπτὴ ὕλη*). Sistnämda besittning var i synnerhet vigtig för de der belägna, rika guldgrufvorna, hvilka gåfvo större afkastning än hela ön Thasus (Her. VI. 46.). — Vid bedömande af Archilochi sedliga beskaffenhet, bör aldrig förgätas, att han tillhörde eröfrande nybyggare, och dertill eröfrare af ett guldland, hvilka i hårda strider måste tillkämpa sig hvarje fotsbredd jord. Besittningstagarne af en ännu herrelös jord kunna vara idylliskt oskyldiga. Men på ståndpunkten af hög sedlighet kunna aldrig de förtrupper stå, dem civilisationen utsänder till ett barbariskt land. Dessa svärdets missionärer, som slå under sig en annan folkstams häfdvunna grund, äro sällan sjelfva medvetna om sin högre rätt emot de infödda, hvilken endast kan stödja sig derpå, att deras landsmän innehafva en ädlare kultur och på denna bättre

---

[1]) Angående Archilochi *Ἰόβακχοι* se vår anteckning till fg. 102.

ordnings anspråk att öfverallt göra sig gällande. De uppbära icke sjelfva denna kultur, denna höga anda, i hvilkens tjenst de stå. Endast sin sjelfviskhet hafva de för ögonen, medan de af en högre makt drifvas fram såsom blinda verktyg, såsom enfans perdus — medan försynen ur deras fall och ur den förstörelse, de anstiftat, låter ordningens och bildningens alla välsignelser uppstå. Arch. var nu icke blott den helleniska civilisationens blinde och lidelsefulle vägbrytare i ett främmande land: han var äfven ett poesiens enfant perdu, i det han var bestämd att med offret af sin personliga lycka bryta nya banor för konsten. — Likaledes borde man aldrig, vid bedömandet af Archilochi tapperhet, hafva förgätit. att han uppfostrades till krigaryrket under fejder med vilda folkstammar. Hans egen tapperhet blef, i likhet med de fienders, han bekämpade, af en vild og något blodtörstig art. Och, hvad i synnerhet karakteriserar den barbariska strategien[1]) — användandet af krigslist[2]) och flykt (när man derigenom hade utsigt att en annan gång segra) blef honom icke främmande. Trodde han åter, att personlig tapperhet ännu kunde förhjelpa till seger, tillät han ingen att rygga (se fg. 70 m. fl.). Så länge 'krigsguden var neutral' (ξυνὸς Ἄρης), vek han icke, utan gick fastheldre i spetsen för drabbningen; och han föll slutligen en gång, under det han sålunda sökte att rycka segren till de sina. Men då han ser, att hären, genom fältherrens oskicklighet, ledes till otvifvelaktig undergång, är han modstulen och klagande (se fg. 62.) och tillråder utan blygsel att taga till fötterna (fg. 64.). Archilochi bortkastande af skölden låter derföre sig lika lätt ursäktas som Horatii, hvilken genom sin beryktade flykt från Philippi undandrog sig den falska, i öfverilning antagna, ställningen att vara en kämpe för republikens dåmera förtviflade sak, ja, Archilochi uppförande är i allo vida ädlare än Alcaei vid Sigeum[3]). Ty Alcaei tapperhet är helt och hållet af beräknad natur och politisk beskaffenhet, liksom hans glödande *στασιωτικὰ ποιήματα* allenast härflutit ur ett slags po-

---

1) Se härom Liv. XXXXII. 47 (hvarest dock *calliditas Graeca* ställes i jemnbredd med versutiae *Punicae*).

2) *Astu barbarico.* Gell. XVII. 9. 18. *Non ars aut astus belli vel dextera deerat* [*Hannoni*]. Sil. It. XVI. 32.

3) Då de vapen, som Alcaeus bortkastade, benämnas *τὰ ὅπλα* (Her. V. 95. Strab. XIII. 600.) eller *τὰ ἔντεα* (Alc. hos Strab. jfr. Alcaei fg. 32 B), synes skalden hafva icke blott vräkt skölden, säsom Arch. og Hor., utan äfven, för att springa desto lättare, harnesket.

litisk inspiration eller äro uppmaningar till hans medborgare att slås til hans egen fördel; hvarför Archilochus mera än Alcaeus förtjenar Horatii epithet (Carm. I. 32. 6) ferox bello. — Om det nu ock å ena sidan är klart, att Archilochi flykt och bortkastande af skölden icke får bedömas efter Spartanska eller i allmänhet sednare Helleniska grundsatser — aldraminst efter en medeltids-riddares point d'honneur — så kan å andra sidan icke nekas, att slikt beteende redan på den tiden var utsatt för tadel. Tillräckliga bevis härpå lemnar oss Arch. sjelf, som på flera ställen (fgg. 45—51.) måste förklara och ursäkta sin handling. Så är ock Horatius icke okänslig för den dock under alla omständigheter besvärande nesan att vara en fältflykting. Ty ännu i hans carmen (II. 7.) till den fordne krigskamraten, Pompeius Grosphus, i hvilket en slöja af skämt är kastad öfver händelsen, häfves denna slöja såsom af en förstulen suck, i det skaldens dolda blygsel lättar sig genom framandandet af de två små orden, non bene, uti de bekanta raderna:

Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula.

α^1. Fragmenter från marsch-sånger (*ἐμβατήρια*).

36 (1 B).

Ares' man, det är jag, min drott jag tjenar i härnad;
Bruka jemväl jag förstår Musernas älskliga skänk.

Detta distichon passar mera än något annat att stå i spetsen för Archilochi egentliga fragmenter; och alla utgifvarne hafva också ställt det på denna plats. Vi se nämligen i detsamma Arch. inträda på sin bana såsom krigare och skald, uppfyld, såsom han alltid var, med en stark känsla af sin dubbla kallelse, och uttalande denna sjelfkänsla, såsom han alltid plägade, enkelt

---

Fg. 36. *Martis ego regis socius, sed, totus in armis,*
Dulcia sum doctus munera Pieridum.

Efterbildningar af Demeratus och Theod. Prodromus. — I Archilochi distichon har litteraturen för första gången satt skalde- och vapen-konst tillhopa i likaberättigad och lika ärorik utöfning. Sammanställningen har vidmakthållit sig intill sednaste tider; hon har blott öfvergått till väl mycken titelmessighet: man erinre sig Th. Körner's 'Leyer und Schwert', Fr. Rückert's 'Geharnischte Sonetten', Talis Qualis 'Sånger i Pansar'.

och starkt. — Ath. gör af detta ställe den falska slutsats, att Arch. satt krigisk ära i första rummet och poetisk i det andra. De äro här fullkomligt likstälda, ehuru tapperheten, såsom billigt i en krigssång, nämnes först. Poet var dock Arch. framför allt annat; och medan allt annat gick förloradt för honom på lifvets haf och under passionernas stormar, höll sig hans poesi ständigt uppe och förverkligade vår nordiska saga om Skidbladnir — detta sorglösa skepp, som alltid hade medvind.

37 (3 B.).

Vapnen äro mig spis; som Ismaros' drufvor de smaka:
Hvila på segrande lans är mig som kostelig dryck.

Hvad mer, säger Arch., om vår vanliga proviant (torkad deg och Ismariskt vin) skulle tryta på våra ströftåg, såsom det en och annan gång händt! För mig, såsom för hvar och en äkta krigare, är det den högsta njutning att stå i vapen — i dessa vapen, som så många drabbningar gjort dyrbara: de äro mig såsom mat och dryck. — Hybrias Cretensis har i sitt berömda scolium (*Ἔστι μοι πλοῦτος μέγας δόρυ καὶ ξίφος* &c. (Se B. pag. 1024) tydligen sjungit på Archilochi scala. En renare, oskyldigare anda herrskar dock i Archilochi sång. Med det Doriska krigarståndets hela förakt för andra yrken — och i synnerhet för landtmannasysslor[1]) — prisar Hybrias vapnens makt och det tvångsherravälde, de förläna sina egare öfver vapenlösa och derför också rättslösa medmenniskor. Arch. åter besjunger

---

Fg. 37. *Sed iaculo mihi maza simul vinumque paratur*
Ismaricum: iaculo fulcior atque bibo.

Då Grek. *μάζα* i sin verkliga Latinisering (massa) öfvergått till andra betydelser[2]), nyttja vi det stafsätt, ordet erhöll, då det i sednare tider ånyo importerades, för att betyda kornvälling eller mjölgröt[3]); hvilken bemärkelse är närmast den, i hvilken vi önska ordet förstådt.

---

[1]) Se Ernst Curtius: Gr. Gesch. I. 146.

[2]) Näml. från den urspr. deg till klump i allm.; vidare till den särskilda bem. af hård massa (t. ex. marmorblock) och till den aldra synnerligaste af metallklump.

[3]) Ordet förekommer dock i denna bem. endast en gång (och det såsom hundföda) i Lat. litteraturen, näml. i Gratii Cyneg. 307. Derjemte eges sammansättningen mazonomus (Hor. Sat. II. 8. 86.) = matfat; eg. fat, på hvilket kornbrödet kringbars.

den naturliga och ointresserade kärlek, som krigaren har till de vapen, med hvilka han af yrket och vanan blifvit liksom sammanvigd — en kärlek, hvilken, i likhet med hvarje annan sann kärlek, på en gång gör menniskan uppoffrande, och rikligen ersätter alla hennes uppoffringar. — *Μάζα*[1]) är det obakade bröd, som man förde med sig i fält för dess lätthet att både medtaga och förvara, emedan det bestod af torkad deg, som fuktades, då den skulle förtäras. Var härens brödföda simpel, så var dess vin, det ryktbara Ismariska eller Maroneiska (*οἶνος Ἰσμαρικὸς* l. *Μαρώνειος*[2]), redan besjunget af Homerus[3]), så mycket bättre. Ismarus, bergsträcka i Thracien (af Lucr. och Virg. kallad Ismara, — orum) och en Kikonernas stad af samma namn vid foten af berget (Od. VIIII. 40.). Suidas: *Ἴσμαρὸς δὲ πόλις, ἡ νῦν Μαρώνεια λεγομένη.* (Om sjön *Ἰσμαρὶς* se Her. VII. 109.). Af allt detta är klart, att fg. 34 b (150 B), i hvilket fråga är om Naxos' vin, omöjligen med rätta (såsom dock ofta skett) kan förenas med detta fragment; hvartill heller icke Athen. ger anledning.

α[2]. Om den anryckande fienden.

38 (7 B.).

Gästande fiendehop sorgliga skänker vi ge.

α[3]. Till anfall.

39 (4 B.).

Mången båge ej spänns och slungan svänges ej ofta,
När sitt arbet en gång Ares har samlat ihop
På en fläck; med svärd då bedrifs suckpressande värfvet:
Ty på en sådan strid äro de kunniga bäst,
Dessa Euboiska öns lansfrejdade herrar —

Med exempel af Abanterna, som voro *ἀγχέμαχοι*, uppmuntrar Arch. tydligt sina stridsbröder att rycka fienden hardt på lifvet och att bringa det till handgemäng.

---

1) *Μάζα* eller kornbrödet i degform bör noga skiljas från det bakade brödet, *ἄρτος*, som har specialbetydelsen hvetbröd.

2) Vinum Maroneum hos Virg., Tib., Prop., Ovid. och Plin.

3) Od. VIIII, 105: *ἡδὺν, ἀκηράσιον, θεῖον ποτόν.* 108: *μελιηδέα οἶνον ἐρυθρόν.* Detta vin är äfven ihågkommet af Eur. (Cycl. 411. 616).

α^4. Om sjelfva slaget.

40 (147 B.).

Vi antaga, att Arch. i en sådan sång har fällt detta starka, sedermera så ofta imiterade uttryck, som Plut. (vit. Marii, 21) återgifvit — väl icke till ordalydelsen, men till meningen — nämligen, att 'åkrarne blifva feta af sådan gödning', d. v. s. af slagna fiender.

41 (1 & 2).

I någon af sina krigiska sånger (och såsom vi kunna antaga, i denna sång) benämner Arch., enligt Suidas, blodet (τὸ αἷμα) helt enkelt 'det våta' eller 'vätskan' (τὸ μυδαλέον). Jfr. Hom. Il. XI. 53. Hes. Sc. Herc. 270. Aesch. Pers. 538—40.

42 (Saknas hos B.).

De sårade må icke jämra sig, då segren är vår. Och dock — hvilka klagoläten får jag nu höra! Nå väl!

Hit med piparen nu! Hos gråtaren vilja vi skratta
Och i ett dryckeslag hafva vår lust åt hans sorg.

Från Theognis, 1041—2. H. har (Comment. z. Theogn. i Gr. Eleg. I. 282.) åt Arch. vindicerat detta distichon. Det är äfven så helt och hållet i Archilochi trotsiga anda, att det icke gerna kan tillhöra någon annan. Deremot gå vi icke in derpå, att också det nästföljande distichon är af Arch. Det är alltför vekt och hemkärt och liknar sin föregångare blott flyktigt uti hexameterns antithes; för hvilken likhet det har att tacka sin plats i den samling, vi hafva under Theognis' namn.

43 (187 B.).

Hit har man kanske ock att hänföra, att Arch. kallat en feg stackare πρὸξ (troligtvis: rådjur) eller 'hare'.

Fg. 40. Efterb. Aesch. Sept. adv. Theb. 587: ἔγωγε μὲν δὴ τήνδε πιανῶ χθόνα: Pers. 806: — φίλον πίασμα Βοιωτῶν χθονί. Virg. Ge. I. 491—2: *sanguine nostro pinguescere campos.* Hor. Carm. II. 1. 29—30: *Latino sanguine pinguior campus.* Petron. de b. c. vs. 98—9 (cap. 120 extr. Anton.): *horrida tellus Extulit in lucem nutritas sanguine fruges.* Ariost. Orl. Fur. XVII. 2: *Che fe' di sangue uman grasse le glebe.* — Men vida berömdare än dessa och otaliga andra imitationer torde dock förblifva Byron's (Childe Harold. III. 17) ord om Waterloo-platsen:

How that red rain hath made the harvest grow!

α^5. Mot ett overksamt fältlif.

41 (8 B.).

Ingen, hvilken till sinnes det går att kallas en usling,
O Aisimides, kan finna behag i vårt lif.

α^6. Efter flykten og sköldens förlust. (Jfr. fgg. 46—51)

45 (6 B.).

Nu en Saïer yfs med min sköld, otadliga vapnet,
Som ogerna uti busken jag kastade bort.
Lifvet frälste jag dock. Hvad bryr mig skölden? Han fare
Hädan! En ann', som ej är sämre, jag skaffar igen.

β^1. **Trimetrisk apologi** för flykten.

46 (47 B.).

———————— *Blodbefläckad Ares' son.*

Detta har Arch. väl yttrat om sig sjelf — icke, såsom L. (p. 96) gissar, om Cycnus. Jfr. fg. 36 l. [Ingen, har Arch. ungefärligen sagt, kan neka, att jag icke i välbestälda drabbningar alltid häfdat min ära, såsom krigare — att jag icke visat mig såsom en äkta son af den blodiga Ares. Men att jag flydde, var välbetänkt. Jag är förbunden att med mitt lif köpa segren, men icke at skänka det bort för intet — att offra mig för fältherrens planlösa dumhet och öfverdåd, såsom han kan offra

---

Fg. 45. vs. 3—4: *ψυχὴν δ' ἐξεσάωσα· τί μοι μέλει ἀσπὶς ἐκείνη;*
ἐῤῥέτω· ————————

För denna läsarts rigtighet ansvara icke blott Olympiod. och Schol. Aristot., utan (hvad vigtigast är) Aristophanes' bestämda citat i Pac. 1301. Hvad interpunctionen beträffar, hafva vi (fastän utan någon auctoritet att följa) valt den, som vi ansett vara förestafvad icke blott af tankens naturliga gång, utan ock af sjelfva versfallet. *Ἐῤῥέτω* ('bort med honom!') hafva vi altså ställt oberoende för sig (så att det icke behöfver söka sig subject i föregående vers), efter det Homeriska exempel. Arch. hade uti Il. XX. 349.

Fg. 51 B. hafva vi uteslutit såsom endast innehållande åtskilliga författares uppgifter, att Arch. (hvad vi redan sett) omnämt folkslaget *Σάϊοι*, de der också kallas *Σάπαι*, *Σαπαῖοι*, samt till och med *Σιντοὶ* och *Σίντιες*.

dessa värdelösa[1]) trälar[2]), dessa förderfvade[3]) Kariska och Milesiska legoknektar[4]), på hvilkas risico man opåtalt kan experimentera i den omöjliga och outförbara strategien[5]). Mig, liksom den öfriga hären, kan man icke räkna bland dessa enfans perdus. Fältherren kan likaväl sätta sin egen hud, som vår[6]), på ett så ursinnigt vågspel. Nej, under slika omständigheter, i hvilka 'föttren äro det bästa, man eger' (jfr. fg. 64), flyr jag ännu en gång. Om jag icke är så förnuftig — hvad händer? Jo, jag skall stupa

47 (23 B.).

Och heta skall jag just en Karisk legoknekt.

Detta skall vara det sköna eftermäle, som bestås den förste

Fg. 47. Förkl. af detta talesätt är redan gifven under fg. 46., särskildt i noterna dertill.

---

[1]) Auson. Id. XII (Technopægn.) cap. de historiis:
— *nullo situs in pretio Car.*
Gregor. Cypr. III. 45.

[2]) Schol. ad Aristid. Panath. 163 (ed. Dind. III. 245): *Κᾶρες δὲ ἔθνος εὐτελὲς, αἰχμαλωτιζόμενον ἀεὶ καὶ δουλούμενον, ἐξ οὗ καὶ οἱ δοῦλοι Κᾶρες ἐλέγοντο.* Cfr. Apostol. XVI. 24. VIII. 94. Schol. Plat. ed. Bekker (Berol. 1823), p. 322: *ἐν τῷ Καρὶ ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ δούλῳ· καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ Καρῶν καὶ Θρᾳκῶν τοῦς δούλους ἐποιοῦντο, ἔνθεν τοὺς δούλους Κᾶρας ὠνόμαζον καὶ Θρᾷκας.*

[3]) Diogenian. VI. 24: *Λυδοὶ πονηροὶ, δεύτεροι δ' Αἰγύπτιοι, τρίτοι δὲ πάντων Κᾶρες ἐξωλέστατοι.*

[4]) Apostol. (XIII. 85) säger, att Karer och Milesier voro de första, som gjorde krigstjenst för sold. Utförligare i Zenob. III. 59.

[5]) Detta är meningen i det gamla och utbredda ordspråket (Cic. pro Flacco. 27. 65): *in Care periculum facere.* Plat. Lach. 187 b: *ἐν τῷ Καρὶ ὑμῖν ὁ κίνδυνος κινδυνεύεται.* Philem. Nupt. 2 (ed. Dind.): *ἐν Καρὶ τὸν κίνδυνον οἶδα.* Eur. Cycl. 654: *ἐν τῷ Καρὶ κινδυνεύσομεν.* Apostol. VII. 25 & 39. Zenob. III. 59. Aristid. l. l. *ἐν τῷ Καρὶ καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι κινδυνεύειν.* Alltså på Sv.: Göra försök på Karernas (eller främmandes, som man icke värderar) risico. Stundom förekomma hos de Gamle (t. ex. Schol. Plat. l. l. Schol. Iliad. VIIII. 378) origtiga förklaringar från det Hom. *ἐν καρὸς αἴσῃ* (det korta *α* visar, att *κὰρ* = *θρίξ*) eller (Hesych.) *ἐν κηρὸς αἴσῃ* (hvilket versen förbjuder), hvilka ordspråkslika talesätt synas i forntiden hafva varit blandade samman med *ἐν τῷ Καρὶ ὁ κίνδυνος.* Hvarför Julian. har: *ἐν τῇ Καρῶν μοίρᾳ* och *ἐν Καρὸς τάξει.* Jfr. Suidas.

[6]) Mart. III. 16: *corio ludere tuo.* Apul. Met. VII. p. 193: *ludere de alieno corio.*

bäste[1]), hvilken gör fältherren en sådan tjenst. Men så har jag lyckligtvis ej gjort. Jag är bevarad åt en sann ära och en framtids härliga segrar. Ty

48 (49 B.)

Väl har jag icke skölden mer, men jag har lif.

γ^1. **Tetrametrar** om flykten.

49 (143 B.).

Arch. har, enligt Aristid., någorstädes uttryckt sig i den andan, att »också en Herakles icke ginge upp mot två«. Detta uttryck, som sedermera blef ordspråk, har sannolikt haft sin plats i någon dikt, i hvilken Arch. ursäktat sig för merberörda flykt. Han har sagt något sådant:

Icke en enskilds mod och styrka — vore det än en halfguds, en *Ἡρακλῆος δῖα βίη* — kan ersätta öfvermakten och det var endast för öfvermakten och en onyttig sjelfuppoffring jag gaf vika. Men du, som nu prålar med min sköld — hvilken jag väl förlorat, men du icke tagit ifrån mig[2]) — du skall plikta för detta skryt. Se till, om du kan behålla ditt fynd, ansigte mot ansigte med mig! Ty, rasande af hämd, skall jag söka dig genom tusende dödar:

50 (70 B.).

—————— *Med dig att strida, som den törstande till dryck,*
Längtar jag.

51 (189 B.).

Och när jag funnit dig — när jag återtagit mitt 'otadliga vapen' från din stelnade arm — då skall min fröjd icke vara

---

Fg. 48. Vi läsa, efter H.: — *ψυχὴν δ' ἔχω*. Det hos Marius Plotius (p. 271 Gaisf.) ursprungliga *ψυχὴν* har af missförstånd eller okunnighet eller för att göra uttrycket ännu finare (*λύχνος* måhända satt i bet. 'lefnads-lampa') blifvit ändradt till *λύχνον*, hvilket textens *ΛΙΧΝΟ* visar. Bs läsart *λύγδον* måste vi anse mindra lyckad.

Fg. 51. Vi anse nämligen slutet af denna dikt lämpligast bildas af en uppgift i Hesych., att Arch. låter Pyrrhos, Achilleus' son, dansa i glädje, då Eurypylos blifvit dödad.

---

1) Schol. Iliad. l. c. *ἐν τοῦ τυχόντος στρατιώτου μοίρᾳ*. Schol. Plat. l. c. *ἐν τῷ τυχόντι*.

2) Se fg. 45 l.

ringare och mindre yrande, än den, som Pyrrhus visade vid Eurypylos' fall.

δ[1]. **Fabel** (rigtad mod fältherren).

Till Thasiska krigshären i Thrakien, hvilken för tillfället saknade en högste befälhafvare (måhända hade han stupat i den alltför vågade drabbning, i hvilken Arch. måste bortkasta skölden og rädda lifvet genom flykten — se fg. 45—51), och till den eller de höfdingar, som undertiden stodo i spetsen för denna här, hade, från öfverheten i hemlandet, ankommit en härold (κήρυξ), medförande en stats-skrifvelse af detta egendomliga slag, som kallades scutula (σκυτάλη[1]). Skrifvelsen namngaf den fältherre, som man på Thasus skyndat sig att utnämna, och som oförtöfvadt skulle anlända till hären, för att taga befälet öfver densamma. När den utnämndes namn, tillika med skrifvelsens innehåll, blef bekant i hären, uppväcktes deraf en stor sorg; ty mannen hade rykte om sig att vara lika oskicklig, som högdragen och skrytsam. Arch. gör sig till tolk för denna härens

---

δ[1]. Fabel = Fgg. 52—59. Fabeln är i alla hufvuddrag densamma, som Aesopi 44 ed. Halm (Korai 29, Schneider 82 — icke 14, såsom S. angifver), men synes hafva varit innehållsrikare, så att i densamma äfven ingått åtskilliga drag, hvilka blifvit bevarade af andra fabler om apan och räfven, särdeles Aesop. 43 Hlm. (Schneider 14, Kor. 374), hvilken är densamma, som 81 hos Babrius.

---

[1]) Då σκυτάλη i allmänhet (och rigtigt) tolkas med hemlig statsskrifvelse (Passow: Geheimbefehl. Rich, Dict. des Ant. Rom. & Gr. Par. 1859. art. Scytala: dépêche secrète), bör noga märkas, att förhemligandet gällde fienden icke arméen. Det var icke en hemlig skrifvelse till generalen ensam, utan dess innehåll blef vanligtvis delgifvet trupperna (såsom vi se af denna fabel, och såsom man kan sluta af Thucyd. I. 131, angående scutalan till Pausanias). Men dessa skrifvelser voro af öfverheten så hemlighetsfullt inrättade, att de, i händelse de uppsnappades af fienden, af denna icke skulle förstås. För öfrigt kallas de publice missas: de voro öppna bref till fältherrarne och genom dem till hären. Gell. XVII. 9. 6: *Lacedaemonii autem veteres, cum dissimulare et occultare litteras publice ad imperatores suos missas volebant, ne, si ab hostibus eae captae forent, consilia sua noscerentur, epistulas id genus factas mittebant &c.* Scutulan användes redan på Archilochi tid och (såsom vi se) äfven af andra, än Lacedaemonierna; hvarom Aristoph. Byz. skrifvit en specialafhandling (se anm. till fg. 52).

sinnesstämning uti efterföljande berömda fabel om »apan och räfven«. Den nyssutnämnde fältherren är apan: han är, såsom denna, bördsdryg och dum. Den stolthet, med hvilken han reser hemifrån, — ja, hela hans härlighet och maktfullkomlighet — skall snart råka på fall, när han kommit

'Fjerran i marken allen',

och råkat ut för den förste bäste af Thrakiska arméen, af dessa genomslipade, med fältlifvets alla faror och försåt förtrogna bussar[1]). De skola snart narra honom, med hela hans fältherretalent, rigtigt i fällan: der må fienderna gerna hjelpa oss utaf med honom; och der må han lära sig, att det icke är nog med att vara prålig, utan man måste ock hafva vackert förstånd, för att kunna herrska öfver denna vår krigarstam, hvilken har mod och slughet nog at trotsa en inbilsk storhet. — Sådan är andemeningen i den fabel, hvilkens förströdda lemningar vi sålunda från flera håll samlat och ordnat:

52 (88 a. B.).

En sägen jag er, sjöhöksyngel, tälja skall,
Er, som budkaflen har brytt!
En apa skilde sig från andra djur och gick
Fjerran i marken allen;
Och henne mötte räfven, som nu alltid är
Om sig och säker och var.

Fg. 52. I st. f. ὦ Κηρυκίδη skrifva vi ὦ Κηϋκίδαι (af κήϋξ), ett skämtsamt bildadt patronymicum, alldeles såsom Arch. älskar att finna på: se ant. till fg. 86. 'Fiskljusar' eller 'sjöhökar' kallas de i Thrakien kämpande Thasierna, såsom öboar, de der sväfvade efter rof kring haf och kuster. — För afskrifvarne var nu κήρυξ ett vida mera bekant ord, än κήϋξ. På κήρυξ gaf ock det följande σκυτάλη att tänka, dels emedan dessa ord oftast förbindas med hvarandra, enär härolden var öfverbringaren af scutulan (t. ex. Thucyd. I. 131: πέμψαντες κήρυκα καὶ σκυτάλην), dels emedan de Gamle brukade sätta det ena ordet såsom förklaring af det andra (Schol. till Pind. Ol. VI. 155. utlägga, t. ex., σκυτάλα med ἄγγελε καὶ κῆρυξ).

---

[1]) Att under räfven förstås den vilda och sluga menniskoart, som uppvuxit i de Thrakiska krigen, er säkert. — För öfrigt går det aldrig an att ända i endskildheter utlägga en fabel. Mycket i densamma är tillkommet blott på djurkostymens och den beskrifvande poesiens räkning.

[Om hufvudförändringen i detta fragment (κηϋκίδαι pro κηρυκίδη) hafva vi under texten utförligt redogjort. En annan hufvudsaklig förändring (ἀχνύμενοι σκυτάλη i st. f. ἀχνυμένη σκυτάλη) hafva vi lånat af H. Archilochi vers öfvergick till ordspråk (Diogenian. V. 25. Apost. IIII. 68. Arsen. 89. Schol. Pind. Ol. VI. 155. Plut. Sept. Sap. conv. 8) såsom ἀχνυμένη σκυτάλη (ɔ: sorgväckande bådskap. D. v. s. ἀχνύμενος blef 'bedröfvande' i st. f. 'bedröfvad', hvilken sednare bem. ordet dock annars alltid har); hvarför MSS. på detta ställe aldrig gifva annan läsart. Ja, vanan att med σκυτάλη förbinda ἀχνυμένη blef med tiden så fast, att, då grammatikern Aristophanes från Byzantium hade skrifvit en archæologisk afhandling 'om scutulan' (περὶ σκυτάλης) och särskildt ur Archilochus bevisat, att hon i forntiden också brukades af andra än Lacedaemonier, åberopas detta arbete såsom σύγγραμμα περὶ τῆς ἀχνυμένης σκυτάλης. Se Athen. III. 85 e.]

Apan skryter, att hon blifvit enhälligt vald till djurens ko-

---

Sålunda bildade sig af det urspr. ὦ κηϋκίδαι först ὦ κηρυκίδαι eller κηρυκίδη (genom omsättning af ett par bokstäfver κηρυδίκη i Apost. Præf. § 5. och Cram. An. Par.), sedermera ὀροκηρυκίδη, hvaraf hos Lucianus (Pseudol. 2.) ὀροκηκίδης; videre Ὀροκίδης (F a — se B.) och Ὀροδοκίδης (E — se B.), samt slutligen Ὀροδοικίδης, som man velat göra till ett slags Bupalus för Simonides Amorginus, ehuru dennes skaldeverksamhet är af lika rent didaktisk tendens, som Hipponax är skaparen af den prosaiskt afsigtliga smädedikten.

Κερδαλέη är af oss återgifvet efter ordets ursprungliga betydelse. Huru mycket detta Archilochi biord till räfven slagit an, bevisa icke blott de ställen från Plato, Dio Chrys., Aelian., Basil., som B. anför, samt Themist. Orat. 22. 55., så att ἡ κερδαλῆ ἀλώπηξ (Dio Chr.) eller ἡ Ἀρχιλόχου ἀλώπηξ (Them.) blefvo ordspråksmessiga talesätt. Det visar sig ännu mer deraf, att ἡ κερδαλῆ i Grek. språket sedermera blifvit detsamma som 'räf' eller 'räfskinn' (se ordböckerna), och att κερδῶ är Mickels vanliga benämning så väl i prosa (Luc. Hermot. 84) som poesi (Arist. Equ. 1068) — framförallt i fabelpoesien hos Babrius (t. ex. 81. 1 & 3. — 95. 10 & 36). — Πυκνὸν νόον (den säkert aktgifvande blicken — från Il. XV. 461) hafva vi återgifvit medelst två adjectiver, af hvilka det sednare ('var') är ett särdeles uttrycksfullt ord.

nung (se Aesop. 44.) samt prisar sin ätt och sin skönhet[1]). 'Öfver detta val', försäkrar räfven, 'undrar jag icke det minsta, alldenstund du är af så obestridlig förtjenst',

53 (159 B.).

Glänsande till din natur.

[Vi läsa nämligen, med Bussemaker och H. φύσιν i st. f. φάσις eller φησίν.]

54 (89 B.).

O apa, eftersom du har en tocken gump —

fortsätter räfven — är du väl mest värdig spiran öfver djuren.

Aesop. 44. gifver oss det ytterligare sammanhanget: Under föregifvande att, såsom en skyldig länsafgift, tillställa konungen en af honom i skogen funnen skatt, förer räfven apan till ett ställe, hvilket hans sluga blick längesedan lärt honom känna såsom en luderplats; ty han hade märkt en

---

Fg. 54. Stället är nästan ordagrannt begagnadt af Aristoph. i Acharn. 120 (τοιόνδε δ', ὦ πίθηκε, τὸν πώγων' ἔχων), hvarom Scholia till stället närmare upplysa. I Aesop. 44 finnes en liknande ordvändning (ὦ πίθηκε, σὺ δὲ τοιαύτην ψυχὴν ἔχων), som lätt kan bringas i motsvarande versform:

Τοιήνδε δ', ὦ πίθηκε, τὴν ψυχὴν ἔχων —

hvilket vi verkligen anse för en vers af Archilochus, efter hvad nedanför skall meddelas. Se anm. under fg. 59.

---

1) Att apan förhäfver sig öfver sin ädla härkomst och sina anherrars förtjenster, är ett drag, som är bevaradt så väl af Aesop. 48 Hlm, som af Babrius, 81, ehuru båda dessa fabler endast gå ut på att förlöjliga ättdrygheten och derför genast afklippa berättelsen genom att gifva räfven en bitande replik. På detta apans skryt anspelar ock fg. 57 l. — Att apan högfärdas öfver skönhet och i all synnerhet är stolt öfver sin bakdel, visar sig af fg. 54 l. I motsatt rigtning utbildade sig sedermera en särskild fabel af detta apans skryt öfver sitt 'plastisch hingegossenes Gesäss' (för att tala med Vischer: Vom Naturschönen. Aesth. II. 1. p. 161). Det är den XXII. fabeln i Gude's append. till Phaedr. Här visar sig apan nedslagen öfver sina 'nates turpissimas' och utbeder sig af räfven, för att skyla förlägenheten, 'aliquid de magnitudine caudae suae'. Med räfvens föraktliga svar är denna fabel fulländad. — Genom de spår till kompositionens afrundning och till framställningens rikedom, som Archilochi fabler innehålla, påminna de om Babrii mästerstycke, 'det sjuka lejonet' (fab. 95).

55 (88 b. B.)

——————————— *åtel, som*

Satt i en vippgalge fast.

[Texten i Etym. M. supplera vi ur Aesop. 44. sålunda:

——————————— *κρέας*

ῥόπτρῳ ἐρειδόμενον.

Det af B. ur Hesych. supplerade *μυσφόνον* (på samma plats, som *κρέας* hos oss innehar) synes oss icke så lämpligt.]

Apan, som är straxt begärlig efter skatten, säger, att hon betraktar fyndet såsom ett lyckligt omen för sitt nya, höga kall, och utbrister:

56 (43 B.).

Till ett vårdtecken gör jag det, och följer dig!

Alltså beger sig apan åstad med räfven; men, till att börja med, håller hon sig efter sin vägvisare. Denne åter, som vill skydda sig sjelf, under det att han lockar apan i fällan, uppmanar sin följeslagare att låta rangen bestämma den ordning, i hvilken de skulle gå:

57 (106 B.).

Gå före: du har bördens rätt! ———————

När apan nu, under sitt vårdslösa och stoltserande påklifvande (Aesop. 44: *τοῦ δὲ ἀτημελήτως ἐπελθόντος*), stöter mot gillerstocken i slagnätet, råkar hon naturligtvis i snaran; hvarvid hon skriker till räfven: 'Vi äro fångna'. Men denne ursäktar sig spefullt för det, att han icke kan hafva nöjet att göra henne sällskap, yttrande med en betydelsefull min:

58 (Bgk: adn. ad fg. 86 a.).

Ej låter sig i snara fångas gammal räf.

[Text efter Zenob. II. 90. Diog. IIII. 7. Vindeb. II. 23. Greg. Cypr. II. 10. Mosq. II. 63. Apost. V. 31. Arsen. XIIII. 69:

Γέρων ἀλώπηξ οὐχ ἁλίσκεται πάγῃ[1])]

---

[1]) 'Men' — har kanske räfven tillfogat — 'en apa händer sådant ibland'. Den nästföljande versen synes nämligen — om slikt er möjligt — på något sätt vara att återställa efter anvisning af Laert. Diog. V. 93., hvilket ställe tydligen är icke mindre en innehållsförvändning af Archilochi ord (liksom de ur Laert. Diog. hämtade ordspråken: Apostol. V. 37 & 37 a, Leutsch.), än en metrisk omställning af desamma och lyder sålunda:

Γέρων πίθηκος οὐχ ἁλίσκεται πάγῃ·
ἁλίσκεται μέν, μετὰ χρόνον δ' ἁλίσκεται.

När slutligen apan till sin bestörtning inser sakens rätta sammanhang och beskyllar räfven för trolöshet og försåt (se Aesop. 44), frågar räfven, med en lätt förändring af sitt förra smicker och med en ordlek på detsamma (i denna räfvens *παρονομασία* hafva endast två bokstäfver blifvit ändrade: *πυγὴν* till *ψυχήν*):

59 (saknas hos B.).

O apa, eftersom du har ett slikt förstånd —
huru skall du kunna vara djurens konung? —

Härmed slutar fabeln på tjenligaste vis och tarfvar intet *ἐπιμύθιον*.

Fg. 59. Texten till detta nya fragment, som vi här sökt återbörda åt Archilochus, hafva vi redan meddelat i vår (under texten stälda) anmärkning till fg. 54 l. Jfr. Aesop. 44: *ὦ πίθηκε, σὺ δὲ τοιαύτην ψυχὴν ἔχων τῶν ἀλόγων ζώων βασιλεύσεις;*

(Slutet af Archilochi krigiska poesi, innehållande ytterligare utfall mot fältherren m. m., blir, jemte hans öfriga fragmenter, meddeladt i Sednare Delen af denna uppsats, som intages i nästa häfte af Tidskriften.)

Prøver paa en Oversættelse af Pindars Oder.

Af

M. Rosing.

1ste olympiske Ode.

(Denne Ode er digtet i Anledning af Kong Hieros Seir i Hestevæddeløb Ol. 77. Den var bestemt til at afsynges ved Festen hos Seirherren i Syrakus).

1ste Strophe.

Bedst er Vandet, men som Ild, der funkler[1])
Klart i Natten, Guld straaler frem blandt Rigdomme stolte,

---

[1]) Tankegangen i første Strophe: Som Vandet er det bedste med Hensyn til sin Uundværlighed, Guld med Hensyn til sin Glands, Solen med Hensyn til sit Lys og sin Varme, saaledes er den olympiske Seir den ypperste af Seirene.

Men hvis Kampenes Idræt at synge nu
Kjære Hjerte du attraaer,
Da vil, saalidt som i Æthren den tomme du
Søger en anden varmere lysende Stjerne om Dagen end Solen,
Vi med Stemmen en bedre Kamp nu end den olympiske herligt berømme,
Hvorfra den herlige Sang flyver hen over Digternes Sjæl,
Den, som de skal synge om Kronos's Søn,
Der komme til Hieros rige, gudkjære Arne,

1ste Antistrophe.

Han som paa Sikulers Faareøland
Dommerstav har i Haand og vinder sig Dydernes Krone,
Mens Musiken den ypperste glæder ham,
Den, vi spøgende synge,
Tæt omkring Bordet det kjære forsamlede.
Men saa velan! fra Naglen nu tag mig den doriske Lyre, hvis ogsaa
Søde Tanker mig gav i Sjælen Glæden for Pisa og hiin Pherenikos,[2])
Da uden Spor paa sit Legem af Pigkjæp ved Alpheus den for
Hurtigt frem i Løb og bragte saa Seir
Sin Herre, den hestglade syrakusiske Konge.

1ste Epode.

Men for ham Berømmelsen straaler hist i den mandige By,
Grundet af Lyderen Pelops,
Ham, hvem Poseidon den stærke, der kryster vor Jord,
Elskede, dengang Klotho tog ham fra Bækk'net det rene,[3])
Smykket paa Skuldren den stærke med Elfenbeens Glands.
Visseligt meget er sælsomt, og Mythen med Løgnens brogede Islæt
Lokker fra Sandheden bort Menneskers Røst.

2den Strophe.

Ynden, som gjør Alting sødt for Manden,
Glands til Løgnen tidt gav og lod jo som Sandhed den gjælde;

---

[2]) Navnet paa den Hest, hvormed Hiero havde seiret, den nævnes atter i den 3die pythiske Ode.

[3]) Herved betegnes kun Pelops's Fødsel, hvorved Parcen var tilstede.

Men de viseste Vidner for Alt er dog
Først de kommende Dage.
Godt kun om Guderne tale skal Manden dog,
Saa er der mindre Skyld i hans Ord. Men om dig, o Du Tantalos's Ætling,
Modsat Fortidens Sang jeg synger: dengang din Fader til lovbundet Gilde,
Gjørende Gjengjæld for Maaltid, Guder til Sipylos bød,
Da den treforksvingende Gud, i sit Sind
Betvungen af Længsel, dig tog paa Vognen den gyldne,

2den Antistrophe.

Og han førte dig til Himmelborgen,
Zeus's Eie, hvis Ære opfylder Verden den vide,
Did hvor senere Tider til samme Fryd
Bragte Zeus Ganymedes.
Men da usynlig du blev, medens Mændene
Søgte med Flid hver Vraa, men kom tomhænded' hjem uden dig til din Moder,
Flux da hviskende Ordet sneg sig frem fra misundende Naboers Midte:
At, medens Vandet det syded' paa Ilden i spillende Kog,
Skar de Lem for Lem dig og spiste dit Kjød,
Tilsidst da det deltes omkring til Bordene alle.

2den Epode.

Bort! jeg hverken kan eller vil for Fraadser nu kalde en Gud,
Straf er kun Bagvaskerlønnen,
Men hvis olympiske Herskere ærede Mænd,
Tantalos var blandt dem; men Lykken han ei kunde bære,
Han for sit Overmod modtog den vældige Straf:
Over ham Faderen hængte den mægtige Steen, og Glæden han mister,
Ventende, Fjeldstykket brat ramme ham skal.

3die Strophe.

Uden Hjælp i evig Nød han lever,
Trefold og firfold Kval! fordi han fra Guderne raned'
Nektardrik og til Vennerne skjænked' den
Med ambrosiske Spise,
Hvorved han selv havde vundet Udød'lighed;

Men hvis en Mand vil haabe for Guder at skjule sin Handling, han feiler.
Derfor Guderne sendte atter Sønnen til Mændenes hurtige Dødslod;
Men da de dunbløde Mælkehaar farvede Hagen ham sort,
Mens hans Ungdoms Blomst stod i fuldbaaren Knop,
Et Bryllup der stod for hans Sind, beredt alt i Tanken!

3die Antistrophe.

Der at vinde Pisadrottens Datter
Stolten Hippodameia; ensom i Mørket han vandred'
Ned til Havet det graa, og den larmende
Treforksvinger han kaldte.
Op for hans Fødder alt nærved han dukkede,
Flux saa til ham han talte: »Velan nu hvis Kyprias yndige Gaver[4])
Bli'er til Glæde os bragt, da tæm Poseidon Oinomaos' kobberne Landse,
Og paa den hurtigste Vogn du mig føre til Elis afsted.
Giv mig Seir! thi tretten af Beilerne alt
Til Døden han sendte, og Bryllup giver han ikke.

3die Epode.

Faren stor har Plads ei for Feige; den dog, som Dødsloddet har,
Hvi skulde han vel i Mørket
Sidde forgjæves og navnløse Alderdom naa
Uden al Deel i Godt; men Kampen nu hist er mit Formaal,
Udfaldet kjært du mig gjøre«. Saa lød nu hans Ord.
Frugtesløs blev ei hans Tale, thi Guden ham villig skjænked med Guldvogn
Heste med Vinger, som ei flyve sig træt.

4de Strophe.

Han Oinomaos tvang og Pigen favned':
Sønner sex hun ham fødte Folkenes dygtige Drotter.
Nu han hviler delagtig i Offringer
Hist ved Alpheus's Bølger.
Hædret hans Gravhøi ligger ved Alteret,

---

[4]) Oinomaos var Hersker i Pisa og Hippodameias Fader: Beilerne til Datteren maatte bestaae en Væddekjörsel med ham; dem, han indhentede, gjennemborede han bagfra med et Spyd.

Der hvor sig meest de Fremmede flokke; men Pelops's Ry i det Fjerne
Kaster Glands fra olympiske Festlegs Løb, hvor snart Føddernes Hurtighed kappes,
Snart atter Kræfternes farebeseirende, fuldbaarne Blomst,
Men for ham, der seirer, vil Solskinnet mildt,
Trods Alt, dog fra Kampene følge Resten af Livet.

4de Antistrophe.

Lykkens sidste Gunst i Livets Vexel
Tykkes bedst hver en Mand, og her nu med Ros over Hesten
I æoliske Taktart det sømmer sig
Ham med Sangen at prise.
Ikke blandt dem, der nu leve, jeg troer, at jeg
Finder en Ven, som hædre jeg kunde med Sangenes herlige Slyngning,
Baade større i Kløgt og i Daadkraft; men hvad dit Hjerte, o Hiero, ønsker,
Guden, thi det er hans Hjertes Bekymring, i Varetægt ta'er
Naadigt Alt, og derfor, hvis han ikke brat
Forlader dig her, da mit Haab er snart at besynge

4de Epode.

Seir i Vognkamp, langt mere sød, ved Kronions[5]) kneisende Høi,
Findende Ordenes Bistand.
Mig nu min Muse gi'er Pilens[6]) den vældigste Kraft,
En bliver stor ved Et, og atter en Anden ved Andet,
Høieste Magt har dog Kongen, thi søg du ei Mere.
Gid dette Liv du maa føre i Høiden, og jeg de Seirende følge
Lovprist blandt Hellas's Folk trindt for min Sang.

10de olympiske Ode.

(Oden er digtet til Ære for Agesidamos Archestratos's Søn, en epizephyrisk Lokrer, der Ol. 74 havde seiret i en Haandkamp mellem Drenge. Denne Ode digtede Pindar rimeligvis strax efter Seiren i Olympia, en anden længere i Anledning af samme Seir forfattede han senere).

Strophe.

Snart det, Mennesket trænger til meest, er et Vindpust,
Snart fra Himlen Strømme af skyllende Regn,

---

[5]) Kronion en Høi ved Olympia i Elis.
[6]) Pindar betegner ofte Digterens Tanke billedligt ved en Pil eller et Spyd.

Afkom af Skyen; men naar
Møie bli'er kronet med Held, da fremkomme flux
Sange med honningsød Røst,
Kommende Lovtalers Rod og et Pant for Dyderne store.

Antistrophe.

Denne Ros, som Misundelsen ei kan forringe,
Vies dem, som vandt den olympiske Krands,
Den nu vor Tunge gi'er Væxt,
Men naar ved Visdom i Sind der blomstrer en Mand,
Kommer det altid fra Gud.
Vid Agesidamos nu, du Archestratos' Søn, for din Haandkamp

Epode.

Her til det gyldne Olietræes Krands som en Tilgift,
Hædrende Slægten af epizephyriske Lokrer,
Bringe jeg vil sødttonende Sang.
Iler did, o I Muser, til Gildet.[7])
Ei til et Gjæsten bortskræmmende Folk, jeg lover, I der ville komme,
Ei heller paa Skjønhed det mangler Forstand, det er kraftigt i Kløgt som i Spydkamp,
Thi hverken den rødbrune Ræv eller brølende Løver formaaer
Atter at skifte det Sind, Fødslen dem gav.

12te olympiske Ode.

(Oden er digtet til Ære for Ergoteles, Philanors Søn, Borger i Himera, i Anledning af hans Seir i Væddeløb tilfods Ol. 77. Hans egentlige Hjem var Knosos paa Kreta, hvorfra han blev fordreven i en Borgerkrig).

Strophe.

Dig jeg beder, Zeus's, Befrierens, Barn,
Skjærm du frelsende Lykke Himeras Magt,
Du er jo den, der paa Havet er Styrer for Skibenes Flugt
Og paa Land for de stormende Krige
Og Folkeforsamlingens Raad, medens Mændenes Haab
Tumles snart op og snart ned gjennem Løgnens skuffende Bølger.

---

[7]) Det Gilde, hvortil Pindar opfordrer Muserne at komme, er det, der skulde feires i Agesidamos's Hjem i Nedreitalien, og hvortil han havde lovet at digte en længere Sang, den 11te olympiske Ode.

Antistrophe.

Ingen Jordens Søn endnu fandt jo et Tegn
Trofast sendt ham fra Gud om kommende Ting,
Kundskab sit Øie har tabt, naar det gjælder den vordende Tid,
Og til Haabet om Glæden kom Sorgen
Saa ofte for Menneskets Sjæl, mens med Smerternes Storm
Brat efter Lidelsen svar vexled' den bundløse Glæde.

Epode.

Visselig, Philanors Søn, hist du havde sknet,
Ret lig en Hane, der kjæmper skjult ved Husets Arne,
Æren for Føddernes Kraft visne som Træernes Løv,
Hvis ei rasende Strid dig fra Knosos dit Hjem havde drevet;
Nu da du smykket blev hist med Olympiakrandsen,
To Gange før Ergotéles med den fra Pytho og Isthmos,
Priser du Nymphernes varme Bade[8]) her ved den Mark, som
du eier.

Om Skolegrammatikers Indhold og Omfang.

Af *Hans Blom.*

Nærværende lille Afhandling er særligt foranlediget ved en Anmeldelse af Hr. Prof. Ingerslevs franske Sproglære (Kbhvn. 1860), anonymt indrykket i det norske »Illustreret Nyhedsblad«. Anmeldelsens Indhold er i det Væsentlige, at Bogen paa Grund af dens ringe Omfang fortjener at indføres i de offentlige Skoler fremfor et Par andre større Arbeider, hvilke forøvrigt lades velvillig Anerkjendelse.

I Anledning af Prof. Ingerslevs Værk var jeg betænkt paa en Anmeldelse; men da jeg ser, at Hr. Dr. Fistaine har paabegyndt en saadan, er Arbeidet overflødigt.

Derimod skal jeg nu, da den førstnævnte, anonyme Anmeldelses Anskuelser om en Skolegrammatiks væsentligste Fortrin turde finde betydelig Sympathi i Tidens rosværdige Stræben efter i det Hele at lette Skolebørnenes Arbeide, udbede mig Plads for en mere almindelig Betragtning.

---

[8]) Herved betegnes Himera, der var berømt for sine varme Bade.

Den almindelige Maalestok for en Grammatiks Indhold kan alene være den Grad af Indsigt i det respektive Sprogs hele Formbygning, der skal tilegnes af Dem, der benytte den. Afgjørelsen af hvad der bør findes i en fuldstændig Skolegrammatik vil altsaa bero paa, hvad Man fordrer ved Kursets Ende. Omfanget af Bogen vil da i det Væsentlige med det Samme være bestemt, forsaavidt dette beror paa Forfattelsen. Imidlertid maa det erkjendes, at Evnen til at sige Noget i Korthed og dog fuldstændigt, er et eget Talent, som visselig har sit indre Værd ogsaa her, men som dog ikke kan gjøre noget egentligt Udslag. Ogsaa er Forfatteren, især hvis han ikke er Lærer af Profession, let udsat for derved at lade Discipelen gaa over Bækken efter Vand.

For det franske Sprogs Vedkommende er Maalet i de norske Skoler ansat saaledes, »af lette prosaiske Skrifter at oversætte forhen ulæste Stykker, som ingen særegne Vanskeligheder indeholde». »I Grammatik fordres, at han besidder sikker Kundskab til det Væsentlige af Formlæren og de vigtigste syntaktiske Eiendommeligheder». Regl. f. Ex. Artium af 8de Decbr. 1858. De samme Fordringer gjordes ogsaa forhen. Dette Maal har jeg havt for Øie ved Forfattelsen af en fransk Sproglære (Bergen 1854), der bruges i en Del af Fædrenelandets Skoler, der i Omfang anlagdes paa at holde sig indenfor Grændserne af den dengang almindeligt benyttede af N. C. L. Abrahams [1]), men som visselig, uden at Indholdet formindskedes, kunde være blevet adskilligt kortere, dersom jeg ikke, især af Hensyn til Realeleverne i de blandede Skoler, havde troet at burde være liberal i Meddelelsen af Exempler og tildels af samme Grund med Hensyn til Reglernes Udførlighed. Disse Elever ere ogsaa de eneste, der under min Veiledning gjennemgaa, ikke overalt lære Bogen indtil Formlærens Specialiteter, for hvilke de humanistiske Elever delvis fritages.

Dette har jeg troet at turde meddele for paa en praktisk Maade at betegne min Mening om Skolegrammatiker og deres Benyttelse.

Jeg tænkte og tænker mig Skolens øverste Disciple i det Tilfælde, at skulle læse en Bog paa egen Haand og vilde skaffe dem det dertil fornødne formelle Hjælpemiddel, sam-

---

[1]) Bogen er kontraktmæssigen trykt med samme Slags Typer, og 11 Sider kortere end A's. Dette oplyses i Anledning af en tidligere Anmeldelse af Hr. Overlærer Sick.

let og saavidt lært eller bekjendt, at de dermed kunde hjælpe sig selv tilrette. I de blandede Skoler var det og er det fornødent, i de første Aar at lade Disciplene skrive Stilexempler, der for Realelevernes Vedkommende gaa over til sammenhængende Stile. For Disses Skyld antager jeg det hel fornødent, at medtage Et og Andet af de almengrammatiske Begreber, hvilket Man ellers kunde spare, men som da heller ikke gjør noget Udslag med Hensyn til Omfanget.

Men om Man nu var forsaavidt enig i de almindelige Anskuelser som jeg i de forangaaende Linier har søgt at betegne, at Man erkjendte, at en Grammatik for Skolen bør indeholde, hvad en Skolens Discipel behøver at vide eller at kunne finde, naar han mod Kursets Tilendebringelse skal blive istand til, hvad Loven fordrer af ham, saa indrømmer Man derfor ikke, at Bogen bør bruges som Lærebog paa Skolen, enten slet ikke, eller saa kun paa de høiere Trin. En Grammatik for Skolen blev kun middelbart eller i det Høieste for en Del en Skolegrammatik. Man fastholde, at Forskjellen alene søges i Udførligheden, i Fuldstændigheden! andre mere eller mindre bestemmende Egenskaber sættes her ud af Betragtning.

I første Tilfælde siger Man, at Læreren mundtlig — uden synderlig Anstrængelse for Disciplene — kan indgive en Del af det grammatiske Stof: den Grammatik, hvori Disciplene læse, bør ikkun indeholde, foruden de formelle Schemata, Sprogets Konturer eller Hovedtræk.

I sidste Tilfælde siger Man, at der for de første Begyndere bør udarbeides en schematisk Formlære, der indøves gjennem f. Ex. det første Aars Læsning (af en Læsebog), saaledes som Tilfældet var med de grammatiske Udtog, der findes i nogle af Gedikes samt i Andres Læsebøger.

Nogen anden Maade at tage Sagen paa, kan jeg ikke forestille mig, forsaavidt Man ikke lægger an paa ren Praxis, hvilket vor ovenfor citerede Lovbestemmelse eller en lærd og Realskoles eller en videnskabelig Realskoles Begreb ikke tillader, ligesaa lidt som jeg, efter adskillig Opmærksomhed paa Elever med det Slags Sprogdannelse, tror at Hensigten naaes, dersom Man tænker sig den at være, at sætte Discipelen istand til at hjælpe sig selv til Benyttelse af Litteraturen og, især for Realelevers Vedkommende, Øvelse og Evne til med Hjælpemidler nogenlunde frit at kunne udtrykke sig i det fremmede Sprog. Dette Sidste er under Forudsætning af et Realkursus, der paa

Skolen selv er fuldstændigt, i Tidslængde svarende til Humanisternes, eller som, afbrudt paa den egentlige Skole, senere fortsættes paa et Institut eller i privat Undervisning.

Hvad nu det første Alternativ angaar, at lade Læreren mundtlig, efter Læsningens leilighedsvise Behov, meddele det, som i Grammatiken er forbigaaet, eller forklare det, som der i det Høieste ikkun er nævnt eller antydet som nøgen Foreteelse, saa har jeg for det Første kun dertil at sige, at det i det Mindste hertillands hidtil ikke har været saa, at Flerheden af de offentlige Skolers Lærere med sin alment gode Sprogdannelse forener større Specialkundskab i de levende Sprog, og at Man heller ikke bør vente, at de for Fremtiden forud skulle kunne gjøre den Opofrelse af Tid eller Penge, som en saadan Kundskabs Erhvervelse kræver. Maalet i dette Stykke for Læreren, især ved en blandet Skole, ligger ikke ganske lavt; Tidens Aand tillader det ikke.

Men, hvad der er Hovedsagen, om Læreren er istand til at tilføie og forklare det Fornødne — og det vil han i Aarenes Løb, naar han beholder Faget længe, blive — saa er Discipelen dermed ikke bedre stedt, forsaavidt Man ikke i Virkeligheden vil slaa af paa »Indsigtens Klarhed og Glæde». For Læreren saavelsom for Discipelen maa det være et vel saa let Arbeide, at forbigaa hvad Man efter et givet Anlæg af Undervisningen ikke har Brug for, som at tilføie Noget, Man savner. Man erindre, at De, som ville have de korte Bøger, vistnok ville have dem forkortede, saa det forslaar, formentlig efter den ingerslevske Maalestok.

Ogsaa forekommer det mig, at, naar Læreren først skal gaa videre i sin Forklaring end til Forstaaelse af det i Grammatiken Indeholdte og Forfatterlæsningens Henførelse dertil, saa er han mere fristet til at overlæsse Disciplene med byrdefuld Belærelse (der NB. maa søges sat fast) end naar han har en Bog at undervise efter, hvori Et og Andet vel maaske kan indcirkles til Forbigaaelse.

I det Hele bør man, naar Man med nogen Ret ængstes for, at Skolebørnene af Skolen skulle overlæsses, søge Garantien hos Lærerne, i deres Indsigt og Samvittighedsfuldhed. Ere Lærerne, som de i de senere Aar i Almindelighed ere, samvittighedsfulde og indsigtsfulde Mænd, saa forstaa de af en forelagt Skolebog at udpege hvad der til enhver Tid behøves.

Bogen bør indeholde Det, hvorom der under almindelig Forfatterlæsning grammatisk kan blive Spørgsmaal. Om Discipelen ikke kan eller bør lære det Hele, saa bør han være saaledes kjendt i Bogen, at han i det Mindste ved Indholdsangivelsens Hjælp kan finde sig tilrette deri, naar han som befalet og som rimeligt, i den sidste Skoletid læser en Forfatter paa egen Haand eller, især for Realisternes Vedkommende, skal skrive Noget i det respektive Sprog.

Her har Talen været om Skolens endelige Maal. Anderledes er det naturligvis, naar der tales om, hvad der paa et lavere Trin i Skolen skal og bør læses. Der er det vistnok lettere at blive enig med dem, som kræve de korte Bøger. Thi der er vel ikke en Eneste, som tænker sig, at en Forfatter af en, som han haaber, fuldstændig Skolegrammatik derfor mener, at noget Afsnit der skal læses i dets fulde Udstrækning, eller, fra første Begyndelse af, at der skal læses synderligt Mere end de formelle Schemata.

Om Man nu skal udgive et saadant Udtog, hvilket forhen var ret sædvanligt, eller Man skal overlade Læreren — som i det Mindste paa dette Trin stedse bør gjennemgaa de Pensa, han til næste Time forelægger Disciplene — er en Økonomisag, hvor dog Fordelen bliver paa den Bogs Side, der kan bruges fra Først til Sidst, vistnok under Forudsætning af en Smule Indsigt og Omtanke hos Lærer eller Foresatte, men som i ethvert Tilfælde ikke kræves større, end at der hos alvorlige Mænd ikke kan være Tanke om at savne den. Ogsaa bør det Moment bringes i Anslag, at Discipelen ved at bruge en og samme Bog fra Først til Sidst bedre vinder Bekjendtskab dermed, bedre kan finde sig igjen deri, altsaa bedre kan undgaa »at faa sin Bogs Fremstilling blandet med fremmede Brudstykker» (Madvig).

Jeg tror i det Hele, at De, der i sin velmente Stræben forat forebygge Overlæsselse af Skoledisciplene, for Sprogenes Vedkommende lægge Vægten over paa Indsigtens skrevne Hjælpemidler, istedetfor paa Aanden hos Lærerne, skyde feil, for ikke at sige, at de lettelig kunde fornye Fabelen om Bjørnen, der af Kjærlighed slog sin Herre ihjel.

Uden just at sætte det Efterfølgende i Forbindelse med den anonyme Anmelders Ræsonnement, der i ethvert Fald var skrevet

bona fide og med Velvilje, kan jeg ikke Andet end af Hensyn til Publikum i det Hele og fjernereboende Skolemænd isærdeleshed, ret indstændigt bede Dem, der ville anmelde Skolebøger, om at indrykke sine Anmeldelser i dette Tidsskrift. Dels vil det skaffe Samme en Trivsel og Søgning, der er til Alles Fordel; dels følger det vel af Forholdets Natur og litterær Sædvane, at Man da skriver under Navn. Men selv om Dette kunde undlades, ligger der en Garanti i Redaktionens Personligheder.

I Norge er i de senere Aar den Skik bleven hel almindelig, at anmelde nye Skrifter af videnskabelig Natur, og ikke mindst Skoleskrifter, i Dagbladene og anonymt. Hvad Dette har at betyde, tiltrænger ingen nærmere Udvikling.

Dagbladenes Virksomhed ligeoverfor saadanne Skrifter indskrænkes passende til at gjøre opmærksom paa det videnskabelige Tidsskrifts Resultater eller i særegne Tilfælde at optage en for det større Publikum interessant Artikel deraf.

Tromsø i Marts 1861.

Anmeldelser.

Franske Skolebøger.[1])

1. Album littéraire ou nouveau choix de lectures. Ved L. S. Borring. 2. Udg. 1859.
2. Lectures Variées. Par G. Fistaine. 1858.

D'Hrr. Prof. Borrings og Dr. Fistaines Hensigt med Udgivelsen af de ovennævnte to Samlinger har, efter deres Forord at dømme, fornemmeligen været at modarbeide den i de senere Aar især i de kjøbenhavnske Skoler temmelig almindelige Skik, til Undervisningen i Fransk udelukkende eller fortrinsvis at benytte hele større Arbeider af en eller anden Forfatter. Nu maa det vistnok indrømmes, at en hensigtsmæssig Chrestomathie er det bedste og naturligste Middel til idetmindste nogenlunde at gjøre Ungdommen bekjendt med en fremmed Litteraturs aandelige Physiognomie og Sprogets historiske Udvikling. Af saadanne have vi, foruden Prof. V. Bjerrings fortrinlige, men efter en noget speciel Plan udarbeidede og nu ikke længere nye „*Lectures Françaises*", i en Række af Aar havt de

1) Denne Anmeldelse er bleven forsinket paa Grund af tilfældige Omstændigheder. Red.

af Prof. Borring selv udgivne „*Études littéraires*", der vel kunne lade Et og Andet tilbage at ønske, men dog indeholde meget brugbart Stof. Imidlertid kunne de foreliggende, efter en anden Plan foranstaltede Samlinger saameget mindre ansees for overflødige, som de tilbyde Ungdommen en bequem Leilighed til ved Privatlæsning at udvide sin Kundskab, hvilket allerede efter det Timeantal, som Skolerne, navnlig de lærde Skoler, kunne afsee til Undervisningen i Fransk, maa ansees for ønskeligt. Ogsaa hertil ere mindre Fortællinger, passende Brudstykker af flere Forfattere at foretrække for enkelte større Arbeider, hvortil desuden kommer, at der paa Fransk just ikke er nogen Overflod af ikkevidenskabelige større Skrifter, der helt igjennem og ubeskaarne egne sig og ere tilgjængelige for Ungdommen. Herved forebygges tillige, at uvedkommende Hensyn, f. Ex. at en eller anden, maaskee ellers ikke videre anbefalelsesværdig Roman er at faae i en Godtkjøbsudgave, faae Indflydelse paa Valget.

Spørgsmaalet bliver dernæst om hvorledes disse Samlinger ere besørgede. Hvad nu Prof. Borrings Album angaaer, da indrømme vi villigt, at Indholdet er ret passende for Ungdommen og i det Hele taget vil kunne læses med Interesse. Dog vilde Anm. rigtignok ønske, at Udgiveren havde optaget nogle Stykker af betydeligere, vægtigere Indhold, navnligen af de gediegne historiske Værker, hvoraf den franske Litteratur har saamange. Andet, som „*Le médecin complaisant*", „*Le bureau de placement*", hvoraf i den første Udgave kun et Brudstykke var optaget, kunde da uden Skade være faldet bort, ligesom f. Ex. „*Staszic*" og „*Pan Twardowski*" kunde være ombyttede med et fra franske Tilstande hentet Stof. Ved de Bogen ledsagende Anmærkninger har Anm. Et og Andet at erindre. Adskilligt kunde være udeladt, som Forklaringen af *venir à bout de, s'en prendre à qlq.*, eller af Gloser, der let kunne findes i Ordbogen, som *cantinière*, *crinoline*, *fromage à la crême*, *hune* og nogle flere. Paa nogle Steder er Forklaringen ikke ganske saa klar og correct, som man af den ærede Udgivers Sagkundskab skulde vente. Saaledes hvad der til S. 38 siges om: „*Faute de grives on prend des merles*", hvoraf Meningen egentlig er: naar Man ikke kan faae det, Man vilde have, det Bedre, tager Man tiltakke med det Ringere. S. 59 betyde Ordene „*Nous vous mettrons en présence*" ikke „nous vous (Lægen) en ferons témoin", men: vi ville stille begge Parter ligeoverfor hinanden. Ordene „*Ces deux vieux*" (S. 103) er her ikke nogen „expression de dédain" i den unge Sypiges Mund. „*La Rue St.-Jacques perce toujours*" (S. 105) betyder ikke „me perce toujours l'âme" men: mit fra den simple Gade tilvante Væsen bryder altid igjennem. S. 127 anføres, og med nogen Forandring fra første Udgave, Ordene „*Pour le général à vous*" som et Exempel paa at Grevens Sprog røber Tydskeren, skjønt det paaberaabte Udtryk jo netop er aldeles fransk og ikke tydsk. Ved „*Faire damner un saint*" (S. 255) er den i første Udg. givne rigtige Forklaring ikke heldigen udvidet. „*C'est tout de même étonnant*" (S. 186) er ikke ganske det Samme som „C'est tout étonnant". I „moutard" (S. 32) ligger ikke

Betydningen „støiende". Paa nogle Steder vilde Anm. ønske, at Udgiveren havde tilføiet en Forklaring. Saaledes S. 31 til *degouté*; S. 39 „*Il n'y a pas de secours qui tienne*"; S. 109 „*Connais pas*"; S. 126 „*fabrique*" i Bet. Bygning; S. 133 „*le syracuse sec*"; S. 166 „*grand'garde*"; — om hvilke Udtryk Oplysning ikke vil kunne findes i Borrings Lexikon. Derimod er „*chose*", brugt om det, hvis rette Benævnelse Man ikke strax husker, forklaret to Gange. Hist og her, f. Ex. S. 153 og S. 290 flg., kunde en kort Angivelse af den præcise danske Oversættelse have været Disciplen, enkelte Gange maaskee ogsaa Læreren velkommen, og paa nogle Steder havde en lempelig Forandring i Texten muligen været hensigtsmæssig. Ved Fortællingen „*Léonidas le plongeur*" kunde Gozlans historiske Forløbelser, som de mod Porten insurgerede Grækere i Krig med Ali Pascha af Janina, og det i 1825, eller Ipsaras Ødelæggelse i 1823, og det af Ægypterne, have foranlediget en berigtigende Anmærkning. S. 28 siges, at Biskoppen af „Worms" tabte sine Indtægter ved Polens Sønderlemmelse i 1772. Det skal hedde *Warmie*, et Landstrøg i det fordums Polen. „*Mananunziata*" S. 125 skal vel være L'Annunziata. Correcturen, som overhovedet den ydre Udstyrelse, er meget god. S. 20 ned. staaer printanniers; i Noterne S. 346 L. 21 découvrit sprogstridigt for découvrait. Det skal glæde Anm., om det Anførte kan blive Prof. B. til nogen Nytte ved en ny Udgave.

Mod Dr. Fistaines *Lectures Variées* har Anm. Adskilligt at indvende. Flere af de i denne Samling optagne historiske Stykker ere velvalgte, men omtrent $\frac{1}{7}$ af Texten bestaaer af alskens parisiske Dagligdagskrøniker, flade og flaue og hist og her ikke ganske sømmelige. Ogsaa den lille Fortælling „*Une églogue en 1840*" maatte helst være ombyttet med et hensigtsmæssigere Stykke, og Fortællingen S. 162 flgg. om den miskjendte Menneskeven, der opfandt Guillotinen, vilde Anm. idetmindste helst ligeledes see udeladt. Under Texten har Udg. sat Anmærkninger, der især i den første Del af Bogen ere af betydeligt Omfang. Forsaavidt de gaae ud paa at oplyse Indholdet ere de noget vidtløftige og ingenlunde frie for uvedkommende Ting. Hvad vedrører eller nytter det f. Ex. Disciplen at finde anført, hvoraf Ordet Koran er afledt, eller at „Kongen af Frankrig udnævner 10 gardes du commerce", eller hvorledes den, forresten feilagtigt angivne, muhamedanske Troesbekjendelse lyder, eller hvorledes de franske Spahier i Algier ere klædte, eller hvilke glødende Omfavnelser Hurierne berede de Troende i Muhameds Paradis o. s. v. o s. v. Skjødesløsheder mangle eiheller, som naar Odysseus S. 97 siges at være forbleven tre Aar hos Kalypso, eller naar det gamle Kongerige Pontus henlægges ved Propontis (Marmorhavet). En paafaldende Uagtsomhed er det, at S. 247 den Greve Retz, der ved Bartholomæusnatten 1572 var blandt Carl d. 9des Raadgivere, i Noten sammenblandes med den under Frondekrigen (1648—52) bekjendte Coadjutor. Heller ikke kan Margarethe af Valois, Frants d. 1. Søster, være død 1599. S. 19 hedder det, at *Palais-Royal* blev bygget paa den Grund, hvor tidligere det fra Molière bekjendte *Hôtel de Rambouillet* havde staaet.

Men Palais-Royal blev efter Hr. F.s egen Note opført af Richelieu imellem 1624—36, medens „*Les Précieuses ridicules*", Molières egentlige Forfatterdebut, er fra 1659. Men Sagen er, at Adelsslægten Rambouillet til forskjellige Tider havde to Gaarde i Paris, af hvilke den ældste, som ikke er den i Litteraturhistorien oftnævnte, rigtignok laae paa en Del af den Grund, hvorpaa Palais-Royal i sin oprindelige Skikkelse senere blev anlagt. Forsaavidt Anmærkningerne angaae Sproget, ere de af udelukkende lexikalsk Indhold. Anm. vil ikke spørge, hvorfor den syntaktiske Side slet ikke er tagen i Betragtning, men ialtfald maatte det, der er givet, være bedre ordnet og følgeligen lettere at overskue og fastholde, end Tilfældet er paa adskillige Steder, som ved *coup* S. 11, *nez* S. 18, *fait* S. 11. (I *Si fait*, jo vist, er fait Verbum, ikke Substantivet, hvorunder det her og i Borrings Lexikon henføres). S. 39 afledes *berner* af et formentligt græsk Ord. Dette er i sig selv lidet væsentligt, men der er Anledning til at bemærke, at der overhovedet kun er yderst faa egentlig franske Ord, hvis Oprindelse umiddelbart lader sig henføre til en græsk Kilde. Uvedkommende Sager, som ved *chamelle* S. 51 eller Smagløsheder, som ved *cornac* S. 69 kunde være undgaaede, ligesom den efter Bescherelle gjentagne Besynderlighed, til Forklaring af det populaire Udtryk *rire comme un bossu* S. 89, at „pukkelryggede Folk ere fortrinsvis muntre". Forklaringer af Ord som *satellite*, *serf*, *chose* maatte helst være udeladte, medens andre Steder nok kunde have behøvet en oplysende Bemærkning. De færreste Læsere ville saaledes vide, hvor de skulle søge Landskabet *Divis* S. 105, eller hvad der forstaaes ved en „*placeur de vins à la sonnette*" og en „*comité de lecture*" S. 126. — Den ydre Udstyrelse er meget god, men Correcturen langtfra nøiagtig.

Af Dr. Fistaine er desuden tidligere udgivet „*Dialogues français-danois*", hvorom vi ved denne Leilighed skulle tillade os at tilføie nogle Ord. Stoffet er, som i de fleste lignende Bøger, mest hentet fra det daglige Liv, men synes Anm. velvalgt, maaskee med Undtagelse af Nr. 23, hvis Satire over Lægerne er forældet. De lexikalske Bemærkninger ere her ialtfald bedre paa deres Plads, end i den ovenfor omtalte Samling. *Escrime* S. 192 kommer ikke af et latinsk Ord *scherma*, som ikke existerer. Roden er tydsk eller nordisk (*scramasax*-schirmen). *Paradis* om Galleriet i et Theater kan ikke, efter Bescherelle, forklares af „den store Høide, hvori Paradisets Have tænkes at befinde sig." (!!) Paradis i denne Betydning er maaskee en Levning fra Middelalderens Mysterier, da Skuepladsen var delt i Jorden, Himlen og Helvede, hvis det ikke er et af de, paa Fransk ikke sjeldne, ved en tilfældig ydre Anledning opstaaede Benævnelser, der have sat sig fast i Sproget. Den danske Oversættelse synes Anm. hist og her ikke at være behandlet med Omhu, paa et enkelt Sted, S. 26 ved *secret*, er den forvirret. *Repasser* oversat ved stive for stryge S. 190, hangar*d* S. 145, gagner qlch. *de* qlqun. for *à* S. 119, kunne vel, ligesom f. Ex. en Seulegang S. 151 komme paa den lidet nøiagtige Correcturs Regning.

3. Fransk Læsebog, i to parallele Afdelinger, for Skolernes lavere Classer. Af H. C. F. Lassen (Skolebestyrer i Kolding, Prof.). Odense. 1858.

Denne Bog, der førstegang udkom i 1847, fremtræder i denne nye Udgave med betydeligt større Omfang og hver af dens to Afdelinger indeholder rigeligt Stof til idetmindste et Aars Læsning. Indholdet har vundet baade ved hensigtsmæssige Udeladelser og ved de nyoptagne Stykker, af hvilke dog Nr. 96 „*Les droits de l'homme*" formentligen helst maatte udelades. De noget talrige Anekdoter vilde Anm. have indskrænket yderligere, men fra første Udg. have bibeholdt „*Le chat botté*" og „*Une leçon de français*", det sidste Stykke rigtignok afpasset efter en dansk Skole. Rækkefølgen kunde maaskee hist og her forandres til Overgang fra det Lettere til det Vanskeligere. Mod det, „Oversættelse og Forklaring af vanskelige Ord og Talemaader" indeholdende Tillæg have vi derimod en Del Anker at fremføre. Om der havde været Anledning til at give Andet, om f. Ex. de forekommende Navne og Hentydninger til historiske Begivenheder ikke hist og her havde krævet en oplysende Note, vil Anm. lade staae hen og holde sig til Udgiverens Plan. Hvad der indenfor dennes Grændser er meddelt, er imidlertid langtfra tilfredsstillende. Saaledes findes enkelte grammatiske Oplysninger, der altsaa maae antages at være særligt beregnede paa Begynderens Tarv, men af disse, ialt syv, alle til første Afdeling, bestaae de tre, om *faire, point de réponse, craindre que-ne* i en Opfordring til at see efter i Grammatiken, der er meningsløs, naar der ikke henvises til en bestemt Bog og Sted, og unyttig, eftersom Disciplen paa dette Stadium endnu er fremmed for Syntaxen. Af de øvrige er den om *il-y-a* brugelig, den om *part* og *coté* derimod urigtig, og hvad der siges om *viens-t-en* S. 121 hverken klart eller correct. Til S. 68 hedder det endelig „Lui, men ikke de øvrige ubundne Stedord, kan staae uden seul". Dette kan Disciplen ikke forstaae efter Ordene, eftersom en Sætning som je le sais, moi da vilde være urigtig. Men hvad skal han saa med den hele Bemærkning? En Del af de optagne Forklaringer troer Anm. uden Skade kunde have været udeladte, f. Ex. S. 34 il y-a, der alt S. 1 er oversat og forklaret. Derimod savnes en Oplysning f. Ex. S. S. 103, *bouquet de neige*; 110 *si* = jo vist; 210 *bouger le bras*; 229 *censé*; 232 *toupet*, som her har en dobbelt Betydning; 237 *il fumera*, her ikke: at ryge; 247 *son dire*; 249 *pierrière*; 258 *raisonner qlch.* Endnu væsentligere er det imidlertid, at Oversættelsen af de franske Ord og Talemaader ofte er ucorrect og ikke sjeldent i en paafaldende og utilbørlig Grad er urigtig. At gjennemgaae dette fuldstændigt vilde føre den trættende Detail udover de Grændser, indenfor hvilke vi her maae holde os, og vi skulle derfor indskrænke os til at paapege det Vigtigste. *Les chenets* S. 56 er ikke: „en Ildbuk, hvorpaa Brændet lægges ved Siden af Kaminen", men det i selve Kaminen anbragte bevægelige dobbelte Forstykke; *il s'endort au sommeil de la soeur* S. 123 er ikke: „sover Søsterens Søvn", men

falder i Søvn, medens Søsteren sover; *un portrait qui le dispute au naturel pour la ressemblance* S. 161 er ikke: „et Billede, som bestrider dets Lighed med Originalen", hvilket her desuden er ganske meningsløst, men et B., der kappes med Originalen i Lighed; *en particulier* S. 165 er ikke „omstændeligen", men i Enrum; *changer de propos* S. 168 er ikke: „forandre Beslutning", men tale om Andet; *qu'ils fussent-ou* S. 189 er ikke: „om de end vare", men hvad enten de vare — eller; *pas du tout* S. 124 er ikke: „det har Intet at betyde", men sletikke; *se rétablir* S. 225 betyder gjenindsætte sig, atter bemægtige sig, og ikke: „gjenindsættes i". Se rétablir *à*, som Udtrykket her anføres, lod sig forresten ikke sige. *Tu n'es pas degouté* S. 230 betyder ikke: „Du er ikke kræsen", men det Bedste er Dig godt nok; Meningen er altsaa den modsatte. S. 238 er *il n'y a pas de secours qui tienne* oversat ved: „her nytter ingen Hjælp". Men selv om tenir kunde have denne Betydning, som det ikke kan, saa gav dette dog ingen Mening. Marcel troer, at den anden Dreng ved sit Raab om Hjælp, hvis Grund han ikke kjender, vil snakke sig fra hans velbeføiede Angreb og Ordene bør derfor omtrent oversættes: Det nytter Dig ikke at Du snakker om Hjælp, (nemlig istedetfor at svare mig). *Un gros homme* S. 241 er en før, ikke en „simpel" Mand. S. 242 er *étranger aux sensations habituelles du jeune homme* oversat ved: „fremmed for hvad der sædvanligen gjør Indtryk paa en ung Mand", hvilket strider baade mod correct Sprogbrug og mod Sammenhængen, istedetfor den (i det Foregaaende nævnte) unge Mands sædvanlige Følelser. *Un porte-haillons* S. 250 er ikke en „Kludesamler", men En, som bærer, gaaer i Pjalter. Paa nogle Steder er det franske Udtryk oversat med en bogstavelig Nøiagtighed, som netop derved bliver uforstaaelig, som ved *grives* S. 237 og ved *chevalier de la serviette* S. 231. Correcturen er langtfra omhyggelig nok og der findes ikke sjeldent forvildende Trykfeil. I Ordforklaringen er ofte Uoverensstemmelse med Textens Ord, hvilket paa flere Steder foranlediger virkelige Sprogfeil, som piquer *de* deux S. 285; courir risque*s* S. 73; *gueter* S. 208; être joint *d'un* filou for *par* un f. S. 185; ne profiter pas beaucoup, ikke indbringe synderligt S. 242, hvor det i Texten hedder: ne profite pas *à* beaucoup ɔ: ikke nytter stort; j'ai *fait congé* dans le quatorzième hussards, jeg har gjort Tjeneste i osv. S. 247, hvoraf Disciplen maa slutte, at *congé* betyder Tjeneste, medens der i Texten staaer: j'ai fait *un* congé ɔ: jeg har tjent en vis Tid. Et Par andre Steder maae vi endnu omtale. S. 28 staaer i Texten: *qui avait été témoin de tout le ménage*, hvortil er føiet den Forklaring: „ménage, Væsen (egl. Huusvæsen)." Man hører rigtignok undertiden hos os „den hele Menage", men det er ikke fransk. Der skal staae *manège*. Dernæst har Udg. i „*Hommes et Gamins*", der er optaget efter Borrings ovenfor omtalte Album, første Udg., S. 235 forandret *sourd* til *aveugle*. Texten hos Borring er imidlertid nøiagtig efter Pariserudgaven og Repliken lyder fuldstændigt: „*Marcel (souriant). La belle question. Il faudrait que le maître fût sourd pour ne pas s'apercevoir de ton absence*" ɔ: Læreren maatte jo være døv,

hvis han ikke bemærkede, om en saa uartig og støiende Krabat, som Du, er tilstede eller ei. Afvigelsen fra Texten hos Souvestre S. 246 nederst er heller ikke heldig. Paa et Par Steder er indløbet den slemme Uorden i Trykningen, at ved feilagtig Ombrækning Forklaringerne til forskjellige Stykker ere blandede sammen. — I Dansken forekomme, foruden en Del Uoverensstemmelser i Retskrivningen, nogle Besynderligheder, som Oltid, Panhætte, (paa et Gevær), en Kjærn, pjalten, Ørering, hvortil kan regnes Retfærdigheden for: Retten (la justice) og at „Sire" og „Madam" (til en Dronning) ere ordret beholdte fra Fransken.

Den ydre Udstyrelse, som i første Udgave var utilbørligen slet, er meget god.

Sick.

August Schleicher: **die deutsche Sprache**. Stuttgart 1860. VI + 340 ss. 8vo.

Den ypperlige sprogforsker Schleichers hovedfag er de slaviske og lettiske sprog, hans hovedværker: formenlere der kirchenslawischen sprache erklärend und vergleichend dargestellt. 1352. og: handbuch der litauischen sprache 1856—57. Til tyske almuemåls fremstilling har han givet bidrag under titel: volkstümliches ausz Sonneberg. 1858. Blandt hans afhandlinger udhæver jeg en tildels ethnographisk: die sprachen Europas in systematischer übersicht (= linguistische untersuchungen. II.) Bonn 1850, fordi den er almenlæselig („populair"), hvilket ligeledes gælder om hans nyeste værk: die deutsche sprache: „das vorliegende werk hat einen doppelten zweck. es soll das verfaren und die ergebnisse der sprachwissenschaft jedem gebildeten zugänglich machen und zugleich das wesen unserer deutschen muttersprache in seinen hauptzügen darlegen. . . auf mittelhochdeutsche und neuhochdeutsche sprache beschränkt sich mein buch. . . wäre es mir nicht geglückt, ein für jeden gebildeten unserer nation zugängliches werk zu schreiben, so müsste es als ein verfeltes bezeichnet werden, denn es hat keinen gelerten, sondern nur einen nationalen zweck." Bogen er i videnskabelig henseende fortrinlig, og virkelig holdt så „populair", som slige sager kan göres. Ligesom så mange populair-videnskabelige bøger (og skolebøger) kan den ikke fuldkommen frikendes for blandt „ergebnisse der wissenschaft" at lade enkelte gisninger løbe med, uden, til forebyggelse af blinde meninger, eftertrykkelig at udhæve, at de er blotte gisninger. Den indeholder:

fremstilling af forholdet mellem: 1. linguistik i stræng betydning, der dyrker sprogene for deres egen skyld, som naturgenstande, og tillægger alle sprog ens værd, græsk eller engelsk ingen större end hottentottisk, ligesom hvede og rug ikke har större værd for botanikeren end det værste ukrud. 2. philologi i særlig betydning, der dyrker et sprog som middel til at trænge ind i literaturen. 3.

praktisk sprogfærdighed, som er „gar nicht ins gebiet der wissenschaft gehörig, sondern eine wesentlich auf dem talente der nachamung und auf einem guten gedächtnisse beruhende kunst."

almindelig fremstilling af sprogs dannelses- og omdannelsesmåder.

oversigt over den „indo-germanske" sprogæts led, disses slægtskabsgrad og genealogi (S. regner keltisk særlig i slægt med „italsk" d e. latin, oskisk, umbrisk).

lignende særlig oversigt over de „germanske" (= Rasks „gotiske", Grimms og Schleichers „deutsche") sprog. Her er en stor vildfarelse indløben, idet S. regner engelsk særlig i slægt med plattysk i modsætning til frisisk, istedenfor omvendt.

oversigt over de tyske dialecter.

fremstilling af det nyhöjtyske skriftsprogs oprindelse. S. finder ikke tysk det dejligste tungemål på jorden: „das neuhochdeutsche, eine sprache, die noch weitere kreise als das mittelhochdeutsche (d. e. sproget i 13de og 14de århundrede) beherrscht, ist aber gar keine deutsche mundart; kein deutscher stamm sprach oder spricht diese sprache, nirgend hört man unsere schriftsprache im munde des eigentlichen volkes. diese eigentümlichkeit des neuhochdeutschen ist die ursache seiner sprachlichen unnatürlichkeit, denn in der tat unnatürlich, ja monströs ist in manchen lauten und formen unsere neu hochdeutche schriftsprache; sie ist kein am lebendigen baum der deutschen sprache unbewusst und naturgemäsz hervorgesprosstes reis, sondern vielmer etwas in vielen stücken durch einfluss des menschlichen willens absichtlich gebildetes und zusammengewürfeltes. . . so ist also der wert dieser sprache nicht in irem sprachlichen wesen selbst, sondern in irem gebrauche, irer anwendung zu suchen. . . Luther ist nicht der schöpfer dieser sprache, wie ja überhaupt keine sprache, auch die schriftsprache nicht, gemacht werden kann . . . . dass es keine volksmundart ist, lert ire ganze art, namentlich ire unorganischen lautverhältnisse, die sich keine mundart zu schulden kommen lassen kann; auch ist ein ir gleicher dialect nirgend nachweisbar. . . sie ist eine auf dem papier entstandene sprache . . durch mischung von mundarten, unter denen selbst das niederdeutsche nicht ganz unvertreten ist, das österreichische aber . . eine hauptsächliche rolle spielt. . . jene mischung von mundarten entwickelte sich nun in der kaiserlichen kanzlei zur herrschenden deutschen reichssprache. diese iren papierenen ursprung deutlich an der stirne tragende sprache, gewaltig durch den officiellen gebrauch und durch Luthers reformatorischen geist, verdrängte nach und nach die oberdeutschen mundarten, ja sogar das plattdeutsche ausz dem gebrauche als bücher- und schriftsprache."[1]) Hermed kan bl. a. sammenlignes Göthes klage

---

[1]) På grund af den påfaldende lighed mellem disse ord og mine i tidskriftets octoberhæfte 1860 s. 129. 132. 133. 169 torde det måske tillades mig at meddele, at jeg ikke har set S.'s bog för i februar 1861, og at den af Kuhns og S.'s beiträge z. vergl. sprchfrsch. II. s. 461 ses endnu ikke at være udkommen i september 1860.

. . nur ein einzig talent bracht' ich der meisterschaft nah:
deutsch zu schreiben. und so verderb' ich unglücklicher dichter
in dem schlechtesten stoff leider nun leben und kunst.

Også dansk i sin skrevne, langt mindre i sin talte, form skæmmes af mangfoldige ved kunst frembragte falske former; og en, ufornøden ja skadelig kløft har forfatterne vedligeholdt mellem papirets og tungens sprog; men desuagtet, og uagtet det langtfra kan måle sig med sin ældre søster, svensk, skal ingen kunne skylde det for unaturlighed eller „monströsität"; det har vedligeholdt en uvisnelig ynde og naturlighed, om end dets skönhed har lidt og dets kraft er svækket under det lange daglige samkvem med tysk.

„mittelhochdeutsche und neuhochdeutsche grammatik": en fremstilling af lyd- og form-systemets oprindelse og historiske udvikling. Jeg må her i flere hovedtheorier afvige meget fra S. Grundlaget for selvlydslæren er, som enhver der har løselig kendskab til dansk, svensk, islandsk, eller tysk sproglære, véd, læren om aflyd og omlyd; jeg har i tidskriftets 1ste årgang s. 216—219 søgt for et hovedpuncts vedkomme at grundlægge en fra tyskernes, også S.'s, langt afvigende opfatning. Jeg tör endvidere erklære S.'s genfindelse i germansk af den indiske adskillelse af 2 slags selvlydsudvidelse, guna og vrddhi (Westergårds sanskrit formlære § 19), s. 133 f. for et af de störste misgreb, det var mulig for en sproghistoriker at begå; hvor han finder vrddhi i germansk, der har de tilsvarende indiske former guna (æ, å = ai, au) ikke vrddhi (āi, āu), og ligeledes de græske *αι ει οι, αυ ευ ου,* ikke *ᾳ ῃ ῳ, ηυ*; desuden har han overset, at da i f. ex. i gotisk biuda : bauþ må forklares efter samme lov som i binda : band, forbyder dette her at se adskillelsen af guna og vrddhi. Mine udsættelser på S.'s medlydslære indeholdes i min kritik over Grimms lydfremskydningslære tdskr. II s. 165 f. Andre puncter bliver det for vidtløftig at tale om.

„anhang": enkelte yttringer om ordföjningslæren, og en kort fremstilling af den „mittelhochdeutsche" verslære.

Mindre uhildet end om tysk sprog synes S. at dömme om „mittelhochdeutsch" literatur. Hverken dens æsthetiske eller dens sædelige charakter fortjæner synderlig agtelse; den er vandet-sentimental, utrolig kedsommelig, og kun for en ringe del original. Dog lyder i sangen om Nivlungerne en fjærn genklang af hedenskabets mægtige poesi.

27 febr. 1861.

C. A. E. Jessen.

La flotte de César; le *ΞΥΣΤΟΝ ΝΑΥΜΑΧΟΝ* d'Homère; Virgilius Nauticus: études sur la marine antique par Auguste Jal. 8. Paris 1861. Didot.

Som bekjendt, arbeider Keiser Napoleon i sine ledige Timer paa et Skrift om Cæsars Historie, og disse Studier have bragt ham

til ogsaa at hellige Spørgsmaalet om Constructionen af de antike Krigsskibe en Deel Opmærksomhed. Det er denne Interesse hos ham, der har fremkaldt Tilblivelsen af det Skrift, som er Gjenstand for nærværende Anmeldelse. Under et Besøg i det keiserlige Møntcabinet i Paris den 2den Mai 1860, hvor Keiseren ønskede at undersøge de Mønter, der kunde have Betydning for Spørgsmaalet om de antike Skibe, var han bleven gjort opmærksom paa Jals Skrifter om Marinens ældre Historie, og i en senere Samtale med denne Forfatter ønskede han Oplysninger af ham, der kunde stille ham Spørgsmaalet klarere; men Jal, der hidtil mere havde beskjæftiget sig med Middelalderens end med Oldtidens Søvæsen, erklærede, at Spørgsmaalet endnu var ham en Gaade. Desuagtet erklærede Keiseren ham, at han agtede at lade et Skib construere med 3 Rader Aarer som et Forsøg, og for Jal blev denne Samtale Anledning til alvorligere at arbeide paa at trænge tilbunds i Sagen. Resultatet af sine Undersøgelser forelagde han snart Keiseren, og det er dem, der danne det Væsentligste af det her omhandlede Skrift. Imidlertid havde Napoleon overdraget Constructionen af det treradaarede Skib til Dupuy de Lôme, Frankrigs berømteste Skibsconstructeur, der er bekjendt som Skaberen af Fuldkraftslinieskibet og de pantsrede Fregatter; nu overdrog han derpaa denne i Forening med Jal nærmere at overveie Sagen, og den Sidste havde da den Tilfredsstillelse i det Væsentlige at see Dupuy de Lôme gaae ind paa hans Theori, saa at det er i Overeensstemmelse med denne, at der for Tiden bygges en Trirem, som staaer paa Stabelen ved Asnières i Nærheden af Paris, og som Pariserne om kort Tid ville faae at see seile op ad Seinen under Flodens Broer. Naar den bliver færdig[1]), og man saaledes seer Skibet for sine Øine, saa ville naturligviis, som Jal siger, Antiqvarerne med deres Critik kaste sig over alle Enkeltheder; men inden det kommer dertil, har Napoleon ønsket at see Jals Arbeide udgivet, da det som sagt i Virkeligheden er denne Forfatter, hvis Idee ligger til Grund for Dupuy de Lômes Forsøg, og Skriftet er udgivet paa keiserlig Bekostning.

Det bestaaer af flere Afhandlinger, hvoraf den første og længste bærer Navnet **la flotte de César.** Denne begynder med en sammentrængt historisk Oversigt over Cæsars Søkrige, da det jo netop er Studier over dem, der fra først af have fremkaldt den hele Undersøgelse. Jal udhæver særlig alle de Steder, hvor Skibe med flere Rader Aarer omtales i Kildeskrifterne om Cæsars Krige, og gjør opmærksom paa, hvor lidt man er berettiget til ved dem at tænke paa Skibe med colossale Dimensioner. Han viser, at det efter Fremstillingen i Cæsars Værk de bello civili er utænkeligt, at der i Kampen imod Massilia skulde være anvendt saadanne store Skibe, som Lucan omtaler i 3die Bog af Pharsalica. Af andre Enkeltheder kan det fremhæves, at han gjør opmærksom paa den underlige Modsigelse af Cæsar, naar han i 3die Bog Cap. 13 i bellum Gallicum siger, at

---

[1]) Efterat denne Anmeldelse allerede var trykket, seer jeg, at Triremen er løbet af Stabelen.

Veneternes Skibe havde *proræ admodum erectæ atque item puppes, ad magnitudinem fluctuum tempestatumque accomodatæ*, medens han i 5te Bog c. 1 lader Førselsskibene til Toget imod Brittannien bygge lavere end de vare, der anvendtes „*in nostro mari*" fordi „*propter crebras commutationes æstuum minus magnos ibi fluctus fieri cognoverat*". — Ulige interessantere er den anden Deel af Afhandlingen, hvor han efter nogle faa Ord om Handels- og Transportskibe gaaer over til at fremstille sine Meninger om Langskibene. Fremstilligen er simpel og livlig, gaaer meget i Detail og er forsynet med gode Afbildninger, saaat det er let at følge Forfatteren; men det gjør rigtignok strax et underligt Indtryk at see, hvor lidt han, der virkelig er en meget indsigtsfuld Mand, har fulgt sit Fags Litteratur i andre Lande. Jeg har i et tidligere Hefte af dette Tidskrift (2det Bind Side 149 ff.) refereret de vigtigste Gisninger, der indtil da vare fremsatte om Langskibene; men Smiths Skrift er aabenbart Forfatteren, der dog kan Engelsk, aldeles ubekjendt, og skjøndt han nævner Boeckhs Navn, synes det dog, som om han ikke kjender synderligt til dennes Værk om Athenæernes Søvæsen. Der er derfor ikke Lidt i hans Skrift, som han ganske kunde have sparet sig eller i det Mindste have berørt i al Korthed, fordi det i Virkeligheden er omstændelig paaviist af Andre. Men maa han end saaledes opgive Prioriteten paa flere Meninger, som han synes at ansee sig for at være første Opfinder af, saa har det paa den anden Side Interesse at see ham uafhængig komme til et Resultat, der vistnok indeholder meget Rigtigt. Dette gjælder netop med Hensyn til det vigtigste Spørgsmaal, Constructionen af Triremen, thi hans Anskuelse falder her væsentlig sammen med den, Smith har fremsat. Jeg kan, hvad denne angaaer, henvise til det Referat, jeg tidligere har givet deraf (Tidskr. f. Philol. og Pædagogik 2det Bind Side 155 ff.), og Jal tænker sig nu de 3 Rader Aarer anbragte paa en lignende Maade over hinanden; men medens Smith lader Thalamiterne og Zygiterne sidde paa det Dæk, han anbringer nede i Skibet, og kun lader Thraniterne sidde paa Gange ovenover langs Skibets Ræling, saa tænker Jal (og altsaa ogsaa Dupuy de Lôme) sig kun Thalamiterne sidde nede i Skibet, over dem lader han være et fuldstændigt Dæk, og herpaa anbringer han Zygiter og Thraniter aldeles i samme Stilling til hinanden, som den, Smith tænker sig imellem Zygiterne og Thalamiterne. Det er altsaa et meget beslægtet Princip, der gaaer igjennem begge Forfatternes Anordning, og det er dette, man nu vil faae at see practisk udført paa Dupuy de Lômes Trirem. Jal forestiller sig den almindelige Trirem af samme Længde som Smith gjør det, og han lader ligesom denne Thalamiternes Aarehuller være 2 Fod over Havets Overflade; men han tænker sig da det Dæk, hvorpaa de sade, noget lavere end Smith, hvis Plan jeg netop har paaviist (Side 156), her burde modificeres noget, for at Thalamiterne kunde faae Plads til at roe. Han tænker sig ligeledes paa den Maade, jeg anførte som den rimelige, Aarehullerne ved Læderhylstre sikkrede imod, at Vandet slog ind ad dem En nødvendig Følge af at Jal som anført tænker sig et fuldstændigt Dæk anbragt ovenover Thala-

miterne for der at vinde Plads til de to øverste Rækker Aarer, er at hans Trirem bliver noget høiere end Smiths, og at de øverste Aarer blive en Deel længere, end de behøve at være det efter Smiths Plan; men de ere dog, ligesom efter Dupuy de Lômes Project, ikke sværere, end at en enkelt Mand kan føre dem. Smith havde ved sine Beregninger taget et væsentligt Hensyn til, at der ikke i de attiske Skibslister omtales Aarer, der vare længere end 14 Fod; men det er jo meget muligt, at man andre Steder eller til andre Tider har brugt længere Aarer. Det forekommer mig at være en Fordeel ved Smiths Plan, at da han anbringer Zygiterne paa samme Dæk som Thalamiterne, kommer derved aabenbart Skibets Tyngdepunkt, naar det tænkes bemandet, til at ligge dybere end efter Jals og Dupuy de Lômes, hvorved det maa vinde i Stivhed. Forskjellen imellem begge Gisninger er imidlertid ikke større, end at man meget godt kunde tænke sig, at begge Principer havde været anvendte. En særegen Interesse har Jals Afhandling, ved at han i et Post Scriptum har sat en Afbildning efter en Photographi af et mærkeligt Basrelief fra Athen, der forestiller en Trirem og skal skrive sig fra Kunstens bedste Tid. Det er aabenbart den mærkeligste antike Afbildning, man hidtil har kjendt af en saadan; den viser klart de 3 Rækker Aarer, Aarehullerne anbragte paa den Maade, hvorpaa Jal og Smith tænke sig dem, og Thraniterne siddende paa Dækket hver med sin Aare i Hænderne. Men den viser netop, saaledes som Smith har fremstillet det, Thraniterne siddende tæt ved Rælingen (medens efter Jal Zygiterne komme til at sidde nærmest ved denne), og man seer ikke Andre end dem paa det øverste Dæk, saa at Afbildingen mere taler for Smiths end for Jals Plan.

Ikke blot Behandlingen af de treradaarede Skibe har Interesse hos Jal, men ogsaa hvad han siger om de 4radaarede og 5radaarede Skibe etc., da hans Mening med Hensyn til disse er ganske eiendommelig. Han gaaer her ud fra, at man ikke kan paavise en eneste antik Afbildning, der viser et Skib med meer end 3 Rader Aarer [1]), og dette lægger han en særegen Vægt paa. Jeg tilstaaer, at jeg ikke ret kan see Berettigelsen hertil, da det i Virkeligheden kan beroe paa en reen Tilfældighed, at vi ingen saadan have, thi det er kun faa, der ere levnede os af Triremer. Jal gjør endvidere og det med Rette opmærksom paa, at de Steder, hvor der tales nærmere om disse Skibe, ingensinde indeholde saa bestemte Antydninger, at vi nødes til at maatte forestille os 4 eller 5 Rækker Aarer over hinanden, og han tænker sig da disse Skibe saaledes construerede, at de vistnok havde flere end 3 Rækker Roknægte og forsaavidt ogsaa flere end 3 Rækker Aarer, men ikke saamange over hinanden. For at forklare hans Mening skal jeg henvise til et Sted tidligere i Tidskriftet (II, S. 150), hvor det er omtalt, at man paa Middelalderens og den nyere Tids Galeier undertiden stillede Robænkene paa skjøns, saaledes at de altsaa kom til at danne skjæve

[1]) Det 4radaarede Skib, der findes afbildet i Richs Dictionary, beroer paa en Feiltagelse af denne Forfatter.

Vinkler med Skibets Midtlinie, tænkt paa langs igjennem Skibet, og at man paa hver af disse Robænke anbragte flere Roknægte, hver med sin Aare, hvorved altsaa de, der sade længere inde i Skibet, fik noget længere Aarer end de, der sade tættere ved Rælingen. Paa en lignende Maade tænker Jal sig Anordningen ved Oldtidens større Krigsskibe; et 4radaaret Skib er efter ham et Skib med 3 Rækker Aarer over hinanden, men med 2 Rækker Thalamiter, hver med sin Række Aarer, den ene længere end den anden, et 5radaaret Skib er paa samme Maade et Skib, der foruden 2 Rader Thalamitaarer har 2 Rækker Zygitaarer, og et 6radaaret Skib et, der tillige har 2 Rækker Thranitaarer. Denne hele Anordning har det Store for sig, at den aabenbart er practisk udførlig; men da den ikke har noget antikt Vidnesbyrd at støtte sig til, maa den selvfølgelig staae hen som en reen Gisning, og det bliver vel altid et Spørgsmaal, om man ikke, saaledes som Smith har fremstillet det, kan tænke sig Skibe construerede med indtil 5 Rækker Aarer over hinanden, uden at man derved kommer til Skibe af fabelagtig Størrelse og Construction. Hvad de Skibe angaaer, som omtales med meer end 6 Rader Aarer, gaaer Jal ikke videre ind paa Gisninger over deres Construction, det gaaer ham som de Fleste, der have anstillet Betragtninger over dem, at han erklærer, han her staaer ved et Punkt, man ikke kan klare. *Sous ces noms*, siger han, *se cache certainement un mystère — quelque chose de fort simple peut-être — qui a mis en défaut la perspicacité de tous les critiques et la sérieuse application de tous les hommes de l'art qui ont pour eux la science et la pratique.* Som en Sammenligning for at vise, hvor forsigtig man maa være med Hensyn til slige Navne, gjør han opmærksom paa, hvorledes en Forfatter i Fremtiden, der anstillede Betragtninger over vor Tids Krigsskibe, let kunde komme til at misforstaae Navne som „Todækker", eller „Tredækker", thi en Todækker har i Virkeligheden 4 Dæk og 3 Rækker Kanoner, en Tredækker 5 Dæk og 4 Rækker Kanoner, for ikke at tale om de Forskjelligheder, der kunne skjule sig under det samme Navn, som f. Ex. under Navnet „Fregat", der fra oprindelig at have betydet et lille Fartøi som en stor Baad er gaaet over efterhaanden til at betegne de colossale Skibe, som nu bygges under dette Navn.

Den 2den Afhandling i Skriftet dreier sig om en Enkelthed ved det antike Søvæsen, om det *ξυστὸν ναύμαχον*, der omtales et Par Steder hos Homer, (Il. V, 387 og 677), og som han efter nogle antike Vasemalerier fra Agrigent mener, har været en svær Landse, der anbragtes ved Toppen af Skibets lave Mast for under Kampen at svinges ind imod det fjendtlige Skib. Han mener, at det er det samme Vaaben, Vegetius skildrer under Navn af *asser* som *trabes subtilis ac longa, ad similitudinem antennæ, pendens in malo, utroque capite ferrato, pro vice arietis vi impulsa.* Naar Skibene som paa de citerede Steder hos Homer vare trukne op paa Land, laae disse svære Landser paa Dækket, og de bleve naturligviis kun anbragte ved Masten, naar man gjorde Skibet færdigt til Kamp.

Skriftets sidste Afhandling bærer Navnet **„Virgilius Nauticus"**

og har allerede været trykt tidligere i „Annales maritimes et coloniales" 1843. Den behandler de Steder i Virgils Æneide, hvor der forekommer Udtryk med Hensyn til Skibe og Seilads, og gaaer ud paa at vise, hvilken overordentlig Nøiagtighed der characteriserer Digterens Skildringer, saa at der til Grund for de enkelte Udtryk ligger en bestemt Grund, til at netop det og ikke et andet Udtryk er bleven valgt. Virgil har efter hans Mening havt en meget grundig Kjendskab til Søvæsenet og taler saa correct som en Fagmand i denne Retning. Han viser dette f. Ex. med Hensyn til Anvendelsen af Ord som puppis, prora eller carina, og han gaaer stærkt tilfelts imod de bekjendte Oversættelser af Digteren i de moderne Sprog, hvor de bestemte Nuancer, som den latinske Text indeholder, ere blevne udvidskede. Det kan ikke være Andet, end at Jals Critik paa sine Steder bliver minutiøs, og man kan næppe frikjende ham for vel eensidig at gjennemføre sin Anskuelse og undertiden lægge mere i de enkelte Steder, end Virgil vistnok har lagt i dem; men Afhandlingen er grundig og giver Læseren paalidelige Oplysninger med Hensyn til Fortolkningen af Adskilligt, saa at ogsaa den har sin Interesse for Philologen.

E. Holm.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

K. Gislason. Fire og fyrretyve for en stor Deel forhen utrykte Prøver af oldnordisk Sprog og Literatur. Kbhvn. 1860. (Forlagt af den Gyldendalske Boghand. (F. Hegel)). XV+560 S. 8.

S. 1—533 (I—XXXVI) er Prosa, S. 534—560 (XXXVII—XLIV) Vers. Af den prosaiske Del indeholder S. 1—479 (I—XXVII) Stykker, der tidligere, paa en Ubetydelighed nær, vare utrykte; dog ere tre af dem, mens Bogen var under Trykning, udkomne andensteds (II, III, XI). De fire første Stykker (S. 1—63) tilhøre Saga-Literaturen; Resten (S. 64—479) tilhører Verdenshistorien og den romerske Historie eller er af eventyrligt, legendarisk og theologisk Indhold foruden et Par Stykker, som have andre Æmner, som XXVII af astronomisk Indhold. Det største Stykke er VIII, *Rómverja sögur* (S. 108—252), en Paraphrase af Sallusts Jugurtha og Catilina og af Lucans Pharsalia, udgivet efter A. M. 226 fol.; det samme Haandskrift indeholder ogsaa Stjórn; Facsimile af Haandskriftet (Stjórn) findes i Antiquités Russes II, Tavle VI. S. 480—533 (XXVIII—XXXVI) ere et Udvalg af den trykte Literatur, men dog, med en enkelt Undtagelse, udgivne efter Haandskrifter; det første Nr. er taget af Snorra-Edda, det sidste af Lovene, de øvrige af Sagaerne. Af den poetiske Del har S. 534—552 (nemlig XXXVII: *úr Völuspá*, d. e. næsten hele Völuspá, med Undtagelse af den største Del af de blotte Dvergenavne, XXXVIII: *úr Hávamálum*, XXXIX: *úr Hugsvinnsmálum*) för været udgivet, men ikke S. 553—560 (XL—XLIV). — Retskrivningen er normaliseret, men ikke paa én Maade i alle Stykkerne, da der er taget Hensyn til Stykkernes og Haandskrifternes forskjellige Beskaffenhed; i Völuspá og Hávamál er der sat *ay* for *ey* (f. Ex. *Gayr* Str. 47 i Völuspá).

Brudstykker af den islandske Elucidarius, udgivne af K. Gislason. (Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1858. 8. S. 51—172).

I. AM. 674 A 4to omtrent fra Aar 1200, beskrevet af Gislason um frumparta ísl. túngu S. LXXXVII—XCIII. S. 53—81. Anmærkninger S. 82 f. — II. AM. 675 4to omtrent fra Aar 1300. S. 99—151. — III. AM. 238 fol., Brudstykkerne 20—22 (tre usammenhængende Blade) fra den første Halvdel af 15de Aarhundred. S. 155—169. — Udgaven er bogstavret; de Forkortelser, man paa Island plejer at kalde bönd, ere, hvor særegne Typer manglede, opløste saaledes, at Streger og andre Mærker, der iøvrigt ikke betegne Bogstaver, gjengives med Cursiv: eft*er*, medens de smaa interlineare Forkortelsesbogstaver ere satte i Parenthes: þ*r*(i)þia; hvorimod skamm-stafanir bleve optagne uforandrede: G = Goþ. Dobbeltbogstaver ere, naar man ej havde dem i Trykkeriet, adskilte, men satte imellem [ ], f. Ex. ma[þr]. — Den islandske Elucidarius er oversat paa Dansk af Magnus Eiriksson i Ann. f. n. Oldkynd. 1857 S. 238—308. Middelalderens danske Lucidarius er efter AM. 76 8vo udgivet af C. J. Brandt 1849 som Nr. VII af »Nordiske Oldskrifter«.

Flateyjarbók. En Samling af norske Konge-Sagaer med indskudte mindre Fortællinger om Begivenheder i og udenfor Norge samt Annaler. Udgiven efter offentlig Foranstaltning. 1ste Bind. Christiania 1860. (P. T. Mallings Forlagshandel). 583 S. 8.

Haandskriftet, som bærer dette Navn, er Nr. 1005 fol paa det kongelige Bibliothek i Kbhvn. i den gamle Samling; det er nu indbundet i to Bind. Det er skrevet i Aarene 1387—1395 af to Præster Jónn Þórðarson og Magnúss Þórhallsson; desuden er et Stykke skrevet med en tredje, maaske yngre, Haand. Ved Biskop Brynjulv Svendsens Omsorg blev det erhvervet for Kong Frederik den 3dje fra en Bonde paa Flatø (Flatey) i Bredefjorden. Facsimiler deraf findes i Færeyinga saga, i Antiquitates Americanæ Tavle I, II og i Antiquités Russes II, Tavle I og II. Haandskriftet er aldrig för udgivet i Helhed, men det er dog kun en ringe Del af dets Indhold, som ikke enten er udgivet derefter, eller, hvis det er udgivet efter andre Haandskrifter, collationeret dermed. Det indeholder norske Kongers Sagaer i deres vidtløftigste Form tilligemed indskudte þættir. Udgaven er bogstavret. Det her udgivne Bind indeholder: 1) nogle Kvæder og þættir, S. 1—36, deriblandt Geisli, Hyndluljóð og Uddrag af Adam af Bremen, 2) Ólafs saga Tryggvasonar med indskudte þættir, S. 39—583.

Analecta Norrœna. Auswahl aus der Isländischen und Norwegischen Litteratur des Mittelalters. Herausgegeben von Theodor **Möbius.** Leipzig 1859. (Verlag der J. C. Hinrichs'schen Buchhandlung). XIV + 319 S. 8.

Denne Læsebog indskrænker sig til Prosaen, hvis forskjellige Stilarter den søger at fremstille. Fuldstændig meddeles *Ynglingasaga*, *Íslendingabók* og *Gunnlaugs saga ormstungu*. Bagefter Læsestykkerne meddeles Prøver paa islandsk og norsk Orthographi af Haandskrifter fra XII—XV Aarhundred. Et Glossar og en Grammatik vil senere følge.

Edda Sæmundar hins fróða mit einem Anhang zum Theil bisher ungedruckter Gedichte herausgegeben von Theodor **Möbius.** Leipzig 1860. (J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.) XVIII + 302 S. 8.

Denne Textudgave støtter sig til den af Munch 1847 i Kristiania udgivne. For enkelte Afvigelser fra Munch gjör Udgiveren nærmere Rede. Af *Völuspá* meddeles foruden Texten desuden Aftryk af Haandskrifterne Cod. Reg. og Hauksbók (AM. 544 4to); ligeledes meddeles *Baldrs draumar* i Af-

tryk af Haandskriftet AM. 748 4to. De hidtil utrykte Digte, der meddeles i Anhanget, ere *Þrymlur*, en Omsætning i rímur af Hamarsheimt, og *rímur frá Völsungi hinum óborna*, som, forfattede af en ellers ubekjendt *Kálfr skáld*, svare til de 8 første Kapitler af Völsungasaga; begge Dele meddeles efter Membranen AM. 604 4to fra Enden af 15de Aarhundred.

Fornsögur. Vatnsdælasaga, Hallfreðarsaga, Flóamannasaga, herausgegeben von Guðbrandr **Vigfússon** und Theodor **Möbius**. Leipzig 1860. (J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung). XXXII+239 S. st. 16.

Vatnsdælasaga (S. 1—80) er en Familiesaga, der handler om den mest ansete Familie i Vatnsdalr i Húnavatnsþing paa Nordlandet; Sagaens Forhistorie gaar tilbage til Norge, men efter at Vatnsdalr éngang er tagen i Besiddelse af Ingimund den gamle, vedbliver den at være Begivenhedernes Skueplads indtil Enden; Sagaen slutter med Þorkell krafla Vatnsdælagoði, † omtr. 1008. Sagaen henføres af Udgiverne til Tiden 1250 til 1260. Haandskrifterne stamme fra et Pergamentshaandskrift fra Slutningen af 14de Aarhundred, Vatnshornsbók eller Vatnshyrna, der nu paa enkelte Blade nær er gaaet til Grunde; her er udgivet efter A. M. 559 4to. (med Hjælp af A. M. 138 fol.); Werlauffs Udgave, 1812 4to. (med dansk Oversættelse) er besörget efter A. M. 128 fol. — Hallfreðarsaga har en biographisk Charakter, den fortæller om den berömte islandske Digter Hallfreðr vandræðaskáld († omtr. 1010); det nordvestlige Island danner Udgangspunctet for Hallfreds Rejser og Hændelser i Norge og Sverrig. Hallfreðarsaga findes i kortere og i længere Form. Den her (S. 81—115) trykte er den kortere og findes kun i ét Pergamentshaandskrift, den bekjendte Codex A. M. 132 fol. fra Begyndelsen af 14de Aarhundred, hvorefter Egils saga, Laxdæla saga og flere Sagaer ere udgivne. Hallfreðarsaga er ogsaa udgiven i Gíslasons Prøver Nr. II, S. 6—41. Den henføres her i Fornsögur til Tiden 1220. — Flóamannasaga (S. 117—161) forener Familiesagaens Karakter med Biographiens, den handler dels om Atli jarls Efterkommere i Landskabet Flói, dels om én af dem, den dristige Grönlandsfarer Þorgils örrabeinstjúpr; det sydlige Island er Udgangspunctet for hans Søfarter paa Island, Hebriderne og Grönland; han døde omtr. 1022. Sagaen er skreven, efter at Smagen for Ridderromanerne havde fundet Indgang paa Island, den kan ikke henføres til en tidligere Tid end til Enden af 13de Aarhundred. Den findes nu kun fuldstændig i Papirshaandskrifter, der, ligesom Haandskrifterne af Vatnsdælasaga, udgaa fra Vatnshornsbók; her er udgivet efter A. M. 516 4to (med Benyttelse af A. M. 517 4to). Sagaen er med Udeladelse af de første 7 [8] Capitler tidligere udgiven af Finnr Magnússon i Grönl. hist. Mindesm. II, 1—221. — Iblandt »Beilagen« findes 1) et Membranfragment af Vatnsdælasaga (Cod. A. M. 445 b 4to). 2) Fragmenter af den udførlige Flóamannasaga. 3) De Afsnit af Landnámabók, som vedkomme Vatnsdælasaga og Flóamannasaga. 4) Kvæði Hallfreðar. — Ifølge Fortalen tilhører den væsentligste Del af Arbejdet G. Vigfússon.

Bárðarsaga Snæfellsáss, Víglundarsaga, Þórðarsaga, Draumavitranir, Völsaþáttr. Ved Guðbrandr **Vigfússon**. (XXVIIde Bind af Nordiske Oldskrifter, udgivne af det nordiske Literatur-Samfund.) Kbhvn. 1860. XVII+177 S. 8.

Disse tre Sagaer tilligemed de følgende þættir tilhøre ifølge Udgiveren ikke den historiske Sagakreds, men ere romantisk-eventyrlige Fortællinger, der tildels, men paa en vilkaarlig Maade, knytte sig til historiske Personer og Tildragelser. Alle tre Sagaers Skueplads er paa Island, de kunne derfor kaldes islandske Eventyr. Endnu flere Fortællinger høre til denne Klasse, men ingen af disse Sagaer synes at være ældre end fra Slutningen af 13de Aarhundred (Kjalnesinga saga), men de allerfleste ere fra 14de Aarhundred, nogle maaske endog fra 15de. Sandsen for Eventyr og Romaner synes først ved denne Tid at have faaet Overhaand paa Island. — Bárðar-

saga (S. 1—46) har et mythisk Anstrøg, og handler tildels om Skytsaander og Jætter, som man troede, beboede Landets Fjælde. Den indblander vilkaarlig historiske Personer i Fortællingen. Man viser nu paa Island mange Stednavne, der slutte sig til Bárðarsaga, de ere efter V. optagne efter Sagaen, ikke omvendt. Sagaen henføres af Udgiveren til 14de Aarhundred. Den er udgiven én Gang för i Margfróðir sögupættir, Holum 1756 (S. 163—182), men Texten er slet; der er der gjort to Sagaer af den, Bárðar saga og Gests saga. Bárðar saga har været optaget i Vatnshornsbók, men kun et lille Stykke deraf er tilbage (i Additam. 20 fol. paa Univers.-Bibl.). — Víglundarsaga (S. 47—92) er en blot og bar Kjærlighedsroman, men overført paa islandsk Grund. Den antike Tid skildrer den med Træk fra den romantiske Tid. Den har mange Vers; i det mindste en Del af dem synes at være ældre end Sagaen. Dens Haandskrifter gaa op til 15de Aarhundred og Sagaen kan ej være ældre end fra Slutningen af 14de. Til Grund for Udgaven ligger A. M. 510 4to fra 15de Aarhundred. Sagaen har én Gang för været udgivet i Margfróðir sögupættir 1756, S. 15—33. — Det Brudstykke af Þórðar saga hreðu (S. 93—105), som her er trykt, er en fra den almindelige Þórðar saga hreðu meget forskjellig Recension. Denne Recension var i 17de Aarhundred kun til i én eneste Membran, Vatnshornsbók, og blot som Brudstykke. Sagaen findes i vore Brudstykker af Vatnshornsbók: Begyndelsen i Addit. 20 fol., hvor en Del af Bladet er skaaren bort, men kan udfyldes efter to Papirshaandskrifter; Slutningen af Sagaen er hensat i A. M. 564 4to; Begyndelsen er aldrig för udgiven, men Slutningen er trykt i Friðrikssons Udgave af Thord Hredes Saga (1848; VI blandt Nord. Oldskr.) S. 59—66. — Af de 4 Draumvitranir S. 106—132 (Nr. 2 er dog egentlig ingen Dröm) ere Nr. 2 og 3 (Bergbúa þáttr og Kumlbúa þáttr) udgivne efter Lævningerne af Vatnshornsbók i A. M. 564 4to. — Völsaþáttr er tagen fra Flatøbogen. — Bergbúa-, Kumlbúa- og Völsaþáttr have aldrig för været trykte. — Et Udtog paa Dansk ledsager disse Sagaer og þættir.

Hávarðar saga Ísfirðings, besörget og oversat af **G. Thordarson**, med et Tillæg om Sagaen og Forklaring af Viserne ved Gísli **Brynjúlfsson**. (XXVIII Bind af Nordiske Oldskrifter, udgivne af det nordiske Literatur-Samfund.) Kbhvn. 1860. 191 S. 8.

Skuepladsen for Begivenhederne er Ísafjörðr i det nordvestlige Island. Sagaen har én Gang för været udgivet i Margfróðir sögupættir, 1756, S. 38—58. Nærværende Udgave indeholder: 1) Sagaen efter A. M. 160 fol. S. 1—54; desuden et lille Afsnit efter A. M. 552 Litr. O, 4to. S. 54—55. 2) Dansk Oversættelse S. 56—111. 3) Om Haavard Isfirding og Forklaring over Viserne. Af G. Brynjúlfsson. S. 112—191. Efter Br. skylder Sagaen de i over et Aarhundred i Hukommelsen bevarede Vers af den gamle Haavard sin Tilblivelse; alle Haavards Vers have deres Udspring fra samme Tanke, idet de udtrykke den dybt krænkede og för saa nedböjede Faders Haab om eller stolte Glæde over den heldig fuldførte Hævn paa Sönnens Banemand; Fortællingen er en, rigtignok ufuldstændig, Beretning om, hvorledes Thjodreks udenfra indtrængende Slægt tiltrodser sig Magten i Ísafjörðr; Nedskriveren har haft Mangel paa Localkundskab og Sagaen gjör sig skyldig i Personforvexlinger; det antages at Sagaen ej er bleven til paa Vestlandet, men snarere paa Nordlandet. Viserne emenderede S. 177—181.

Heliga Birgittas uppenbarelser, efter gamla handskrifter utgifna af **G. E. Klemming**. Första bandet. (Udgjör 29de og 30te Hefte af Svenska fornskrift-sällskapets samlingar). Stockholm 1857.58. (P. A. Norstedt & Söner). 408 S. 8.

Den hellige Birgitta blev født 1304, fik 1368 Pavens Tilladelse til at stifte et Kloster i Vadstena, døde 1373 og blev canoniseret 1391. Birgittas Levnedsbeskrivelse findes i Fortalen til Vadstena kloster-reglor (i Fornskriftsäll-

skapets samlingar), Stockh. 1845. Hendes Aabenbarelser *(revelationes)* ere oversatte paa flere europæiske, ja endog asiatiske Sprog, og ere blevne trykte i flere Lande, men paa Svensk have de aldrig för været trykte. — Texten til dette Bind (1—3 Bog) er trykt efter et Haandskrift paa det Kongel. Bibl. i Stokholm med gammelt Mærke (Antiquitets-Archivets) A 33, som blot indeholder disse tre første Bøger. Udgivelsen er bogstavret med Cursiv til Antydning af opløste Forkortninger. Efter de øvrige Haandskrifter ere nogle Rettelser, der nærmere betegnes, foretagne.

Ett Forn-Svenskt Legendarium, indehållande medeltids kloster-sagor om helgon, påfvar och kejsare ifrån det I:sta till det XIII:de århundradet. Efter gamla handskrifter af George Stephens. Andra bandet. (Svenska fornskrift-sällskapets samlingar VII:2). Stockholm 1858 (P. A. Norstedt & Söner). S. 655—1341. 8.

Med 7de Hefte (S. 1177—1341), det 31te Hefte i fornskrift-sällskapets samlingar, er det i disse Samlinger optagne gammel-svenske Legendariums Udgivelse afsluttet. Legendariet er samlet mellem 1256 og 1272. Det indeholder mangfoldige, sædvanlig stærkt forkortede, hist og her ogsaa stærkt udvidede, Bearbejdelser af flere blandt de Legender, som omtrent ved samme Tid bleve samlede og udgivne af Jacobus de Voragine i *Legenda aurea*; dog er det uvist, om Legendariets Forfatter har kjendt dette Værk, da Legenderne vare til forinden. Hovedhåndskrifterne ere: 1) Codex Bureanus, nedskreven mellem 1340 og 1370, nu i det Kongel. Bibl. i Stokholm, hvor den er signeret A. 34; denne Membran er hel og holden aftrykt; om Sprogformen i denne Codex taler Rydqvist i Svenska språkets lagar I, S. XXI f., sml. 308; den har ofte *a* i Endelser for at betegne Halvlyden: *givar*, giver, *daghar*, Dag; den bruger i Almindelighed *þ*, hvor de ældste svenske Skrifter have det. 2) Codex Bildstenianus, skreven 1420—1450, nu i Upsala Universitetsbibliothek; der er udførlig Beskrivelse af den med Facsimiler i S. Patriks-sagan (i fornskrift-sällskapets saml.), Stockholm 1844, Indledn. S. XVII—XXII. Til Grund for Udgaven ligger Codex Bureanus, men dens talrige Huller ere udfyldte dels efter Codex Bildsten. dels efter andre Haandskrifter; Cursiv antyder opløste Forkortninger. Afvigende Læsemaader meddeles S. 919—1042; derefter kommer Legendariets Calendarium S. 1043—1069. Et Navneregister meddeles S. 1074—1171, et Sagregister S. 1173—1290, en Efterskrift om Legendariets Alder og Haandskrifter o. s. v. S. 1291—1338. Bemærkninger om Legendernes Oprindelse findes S. 1196—1241 under Overskriften »Folk-Myther och Folk-Sagor, m. m.«: mange af Helgenernes Handlinger og Jærtegn ere en Gjenklang af Begivenhederne og Underværkerne i det gamle og nye Testament og i Christi Liv paa Jorden, men en stor Del af de Ejendommeligheder, som indførtes i den christne Tro og Legende-Literatur under Middelalderens Udvikling, er middelbart eller umiddelbart Laan af den gamle Hedendom og Folketroen hos de classiske, østerlandske, keltiske og germaniske Folk, for hvem Christi Lære forkyndtes; en hel Del Helgener og meget af den romerske Cultus er opkommet gjennem en blot og bar Omdøbning eller Omformning af hedenske Navne, Fortællinger og Skikke.

Bonaventuras betraktelser öfver Christi lefverne; Legenden om Gregorius af Armenien; efter gamla handskrifter utgifna af G. E. Klemming. (Udgjör XVde Bind eller 32te og 33te Hefte af Svenska fornskrift-sällskapets samlingar). Stockholm 1860. (P. A. Norstedt & Söner). XXXV+424 S. 8.

Den navnkundige »serafiske Lærer«, Franciscanernes berömte Ordensgeneral Bonaventura (f. 1221, † 1274) var en frugtbar Skribent. Hans Skrifter vare i Middelalderen vidt udbredte og læses for en Del endnu i den romersk-katholske Kirke. Af hans Skrifter synes alene ét, men ogsaa det mest

populaire, hans *meditationes vitæ Christi*, at være blevet oversat paa Svensk. Af Oversættelsens indre Beskaffenhed slutter K., at den nedstammer fra Slutningen af 14de Aarhundred og Vadstena Kloster; af flere Steder, hvor Latinens Udtryk sigte til mandlige Tilhørere, men som ere forandrede (f. Ex. Broder til Søster), eller hvor Ord, der alene passe paa Kvinder, ere lagte til, fremgaar det, at Oversættelsen var bestemt til Læsning for Nonner, og af Nonneklostre er næppe noget andet end Vadstena bekjendt for literaire Beskjæftigelser. — Legenden om Armeniens Apostel, Martyren Gregorius, er oversat fra Latin; Gregorius skal være død 310. Den svenske Bearbejdelse er fra samme Tid som Bonaventuras Betragtninger, men maaske ikke fra samme Haand. — Baade Bonaventura (S. 1—256) og Gregorius (S. 257—325) ere udgivne efter et Pergamentshaandskrift i lille 4to paa Universitetsbibliotheket i Lund, der tidligere er udgivet af Rietz i *Scriptores Suecici medii ævi cultum culturamque respicientes* I, Lund 1842, 43. Klemmings Udgave er bogstavret; opløste Forkortninger angives med Cursiv; nogle Fejl ere rettede, men angives bagefter. Begyndelsen af Bonaventura mangler i Haandskriftet. Bagefter meddeles: 1) Cap. 63 af Bonav. efter et Pergam.-Haandskr. paa det Kongel. Bibl. i Stokh. med gl. Mærke A. 3, skrevet 1502 i Vadstena Kloster; derefter følge Læsemaader efter samme Haandskrift; Haandskriftet er et i Lectier for Vadstena Nonner inddelt Udvalg af Klostrets ældre Haandskrifter. 2) Cap. 63 af Bonav. i en dansk Oversættelse fra Svensk efter et Pergam.-Haandskr., A. 31, paa det Kongel. Bibl. i Stokh. (en Tid paa Upsala Universitetsbibliothek), fra Slutningen af 15de eller Begyndelsen af 16de Aarhundred (efter dette Haandskrift er et Stykke af Bonav. trykt i Brandts Læsebog S. 162—164) 3) 6 og 7 Cap. af Bonav. efter et Haandskr., A. 3, paa det Kongel. Bibl. i Stokholm; herved udfyldes tildels Hullet i Begyndelsen af Bonav. i Hovedhaandskriftet. 4) Legenden om Gregorius af Armenien, meddelt fuldstændig i en yngre Skikkelse (S. 350—419), fra Midten af 15de Aarhundred, efter et Papirshaandskrift paa det Kongel. Bibl. i Stokh. (A. 39 eller 49?). — Om danske Oversættelser af Skrifter af Bonav. se Brandts Læsebog S. 154—166.

Ældre danske Digtere. Et Udvalg af **C. J. Brandt.**
1ste H.: Om Skabelsen og Syndefaldet, et Digt af Hr. Michael, fordum Sognepræst i Odense. 52 S. 16.
2det H.: Dødedandsen. 41 S. Broder Rus. 24 S. 16. Kbhvn. 1860. (Th. Michaelsen & Tillges Forlag (C. G. Iversens Boghandel)).

Hensigten med disse Udgaver er, at de skulle være almenlæselige; derfor bliver Stavemaaden forandret til Nutidens, medens Gjengivelsen iøvrigt er ordret. Som første Led i Rækken betragtes den danske Rimkrønike, se dette Tidskr. I, 81; Fortsættelsen skal dannes af et Udvalg dels af de romantiske eller satiriske Digtninger fra Middelalderen og Reformationstiden, dels af senere ved Navn kjendte Digteres Arbejder indtil Kingos og Holbergs Tid. — Michaels 3 Rimværker ere trykte hos Povel Ræff 1514 og 1515, dog er det uvist, om de ej have været trykte för; de ere atter udgivne af Molbech 1836; her er Digtet *de creatione rerum* atter udgivet. Om Hr. Michael tales i Petersens Litthist. I, 144—147. — Dødedandsen har sin Oprindelse derfra, at det i det 14de Aarhundred, efter at den sorte Død havde hærjet Europa, og især i det følgende Aarhundred blev almindeligt, at man, for at indskjærpe denne Verdens Forfængelighed, i Klostre og Kirker afbildede Døden i Benrads Skikkelse dandse afsted med alle, med unge og gamle, med rige og fattige, med Pave og Kejser saa godt som med Tiggere og Krøblinge. Til de bekjendteste af disse Billedrækker hører én i Paris, to i Basel, én i Bern og én i Lybek. Disse Billeder havde gjærne en rimet Underskrift til Forklaring af Figurerne, og den gamle tydske Text opbevaredes tidlig i Haandskrifter, medens Underskrifterne paa Billederne gjærne moderniseredes. Siden behandlede man Æmnet noget udførligere, som Tilfældet er med vor danske Dødedands. Af

den ældste danske Dødedands er der kun opbevaret ét, desuden beskadiget, Exemplar, nemlig paa det Kongel. Bibl.; den er trykt med samme Typer som Bøgerne fra Malmø ved Aarene 1530—40. Hel forskjellig fra denne vor ældste Dødedands er Lyd. Höyers »Den Lybekske Dødning-Dantz, som er at see afmalet i St. Mariæ Kirke i Lybek . . . udi danske Riim oversat», 1738, og Th. L. Borups Dødedands 1762 (3dje Oplag 1814). — Broder Rus. Fortællingen om Djævelen, der under Navn af Broder Rus skaffede sig Indpas i et Kloster, er en almindelig europæisk Legende fra Middelalderen; Eventyret er optegnet paa forskjellige Sprog. Indholdet af den danske Folkebog viser, at den maa være ældre end Reformationen. Den ældste Udgave, som det Kongel. Bibl. nu har, mangler Titelblad, men synes trykt i sidste Halvdel af 16de Aarhundred.

Two leaves of king Waldere's lay, a hitherto unknown old-english epic of the eighth century, belonging to the saga cyclus king Theodric and his men. Now first publisht from the originals of the 9th century by George Stephens. Cheapinghaven: Michaelsen and Tillge. London: John Russell Smith. 1860. XVI+94 S. st. 8.

12 Jan. 1860 bleve to Pergamentblade med oldengelsk Text fundne i det Kongelige Bibliothek her i Kbhvn.; hvorledes de ere komne der, er en Gaade; St. gjætter paa, at de ere komne fra England i Slutningen af foregaaende Aarhundred med Thorkelin og senere have fundet Vejen til det Kongel. Bibliothek. Bladene ere ifølge Udgiveren skrevne i Slutningen af 8de eller Begyndelsen af 9de Aarhundred. Stephens har her udgivet begge Bladene med en dobbelt engelsk Oversættelse, en poetisk ved Siden af den gamle Text og en prosaisk nedenunder. Begge Blade udgjöre tilsammen 119 V., men de to Blade have ikke fulgt umiddelbart paa hinanden. St. har ladet Bladene photographere; Bogen kan faas baade med og uden de 4 Photographier. En Ordliste gjennemgaar alle Ordene. Indholdet henføres af Udgiveren til Theodoriks Sagnkreds. Digtet handler om *Waldere*, der efter Stephens er den samme, som *Walther* af Aquitanien i et latinsk Digt fra 10de Aarh., udgivet af du Meril i: Poésies Pop. Lat. Antérieures au 12me siècle, Paris 1843. Stephens gjör ogsaa opmærksom paa *Valdarr* i Guðrúnarkviða II, Str. 19. — Stephens gjennemgaar, hvad der her i Norden findes skrevet paa Oldengelsk; det indskrænker sig til: 1) Et Gavebrev paa Oldengelsk af Aldorman Ælfred, skrevet, efter St. för 871, øverst og nederst paa Titelbladet af den saakaldte *Liber purpureus* eller *Codex aureus*, et Evangeliarium, en Bog med de 4 Evangelier paa Latin, italiensk Arbejde, ikke ældre end Tiden 700; dette Haandskrift blev 1690 kjøbt i Mantua af Sparfvenfelt og af ham givet til det Kongel. Bibl. i Stokholm. 2) Nogle oldengelske Navne i en latinsk Bön, der er skreven til i Randen af nys nævnte Haandskrift; fundne af St.; efter ham fra 9de Aarh. 3) Et homiletisk Fragment paa oldengelsk, fundet af St. for 7—8 Aar siden i Nr. 1595 4to i det Kongel. Bibliotheks gamle Samling her, en Bog af kirkeligt Indhold, skreven i England, men iøvrigt paa Latin; fra 10de Aarhund. 4) Det fjerde Stykke i Rækken er disse Blade.

Safn til sögu Íslands og Íslenzkra bókmenta að fornu og nýju. II, 1. 2. (Udgivet af det islandske literaire Selskab.) Kbhvn. 1860. 1861. 296 S. 8.

Heri er: Lögsögumanna tal og lögmanna á Íslandi með skýríngargreinum og fylgiskjölum, eptir Jón Sigurðsson. Der er først en Tabel over I. lögsögumenn 927—1271 og II. lögmenn, dels sønden og østen, dels norden og vesten, fra 1272—1800; Tavlen angiver tillige det første og sidste Aar, hvori de have beklædt Embedet. Dernæst komme (S. 12—166) Oplysninger om hver enkelt. Derefter komme Documenter. (S. 166—250). —

Athugasemdir við Egils sögu Skallagrímssonar, eptir Magnús Grímsson, prest á Mosfelli. (S. 251—276). — Skýríngar yfir örnefni í Landnámu og Eyrbyggju, að svo miklu leyti, sem við kemr Þórnes þíngi hinu forna, eptir Árna Thorlacius. (S. 277—296).

Sveinbjörn Egilsson. Lexicon poëticum antiquæ linguæ Septentrionalis. Hafniæ 1860. (Edidit societas regia antiquariorum Septentrionalium.) 934 + LII S. st. 8.

Med det 5te Hefte er denne Ordbogs Udgivelse afsluttet. Sml. dette Tidskr. I, 258. Grændsen for Ordbogen er Enden af det 14de Aarhundred (omtrent Aar 1400). — Slutningsheftet indeholder foruden det sidste af Ordbogen (S. 833—934) tillige en Fortale og en Fortegnelse over de anvendte Forkortninger. Fortalen (S. I—XXXII), der ikke hidrører fra Sv. E., skyldes, saavidt vides, Jón Sigurðsson. Den giver først en kort Udsigt over Sv. Egilssons Liv (f. 1791, Adjunct 1819, Rector 1846—51, † 1852) og literaire Virksomhed. Fremdeles søger den at bestemme, hvor længe den gamle nordiske Poesi har ladet sig høre i de forskjellige Lande, noget som oplyses ved *Skáldatal*, hvor de Skjalde regnes op, der have besunget Nordens og Englands Konger og Stormænd. Sverrigs og Norges ældste Hofdigtere ere Svenske og Normænd, men efter 10de Aarh. ere de blot Islændinger. Den gamle Digtning lod sig høre i England indtil Midten af 11te Aarh. (den normanniske Erobring), i Danmark og Sverrig indtil Midten af det 13de, i Norge til Enden af det samme Aarhundred eller Begyndelsen af det følgende. Digternes Forsvinden fra Hofferne betegner Forandringen af Fædrenes Sæder og i Sproget. Efterhaanden fortrængt fra de andre Steder trak det gamle Sprog sig tilbage til Island som i sin sidste Borg, hvor det ikke mindre end för blev uddannet og elsket, men Sangen fik andre Gjenstande; sang man för om fremmede Konger og Stormænd, saa sang man nu om Jomfru Maria *(Lilja)*, om det hellige Kors, Apostlene og Martyrerne. — Fremdeles handler Fortalen om Sprogets Navne. Ved Literaturens første Frembryden (11te Aarh.) finde vi Navnet *dönsk tunga* eller *vár tunga*, *d. t.* maaske efter engelsk Exempel *(Denisc)*; dog maa det ej lades ubemærket, at Navnet *Danir* mulig fra først af har haft en almindeligere Betydning (Mænd). Fra Snorre Sturlesöns Tid af eller Midten af 13de Aarh. begyndte man at bruge Navnet *Norræna* eller *norræn tunga* paa samme Maade som för *dönsk tunga*, saa at det dels bruges specielt om Normændene, dels om Normænd og Islændinger i Forening, dels om Islændingerne i Særdeleshed, dels om alle tre Lande eller Folk. Men hos Digterne findes alene Navnet *dönsk tunga*. — Index siglorum (S. XXXIII—LII) kan næsten bruges som et Literatur-Lexikon.

J. E. Rydqvist. Svenska språkets lagar. 2dra bandet. II. Stockholm 1860. (O. H. Klemming.) S. 359—633. 8.

Indholdet af 2det Binds 2det Hefte er Adjectivet, Pronomen og Talord samt Oversigt over Kasusendelserne. For gammel Svensk meddeles, som i de foregaaende Hefter, mange Citater af de gamle Love og øvrige Middelaldersskrifter. Bogens Hensigt er »att, under grammatikens hufvud-rubriker, jemväl innehålla ämnen till grundläggningen af en etymologisk ordbok» (I, VIII). Med dette Hefte er Böjningslæren afsluttet; dog er et alphabetisk Register til alle 4 Hefter endnu ej udkommet.

Halldór Kr. Friðriksson. Íslenzk málmyndalýsíng. (Udgiven af det islandske literaire Selskab). Kbhvn. 1861. 77 S. 8.

En islandsk Formlære, bestemt til at bruges af Disciplene i Latinskolen paa Island.

K. L.

Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning.

Af *A. Th. Lysander*.

Sednare Delens förra stycke.

I.

Fältlif och Resor.

(Fortsättning.)

γ^2. **Tetrametrar** mot fältherren.

[1. Fältherrens ankomst och första fälttåget. Fg. 60—1].

60 (60 B.).

Fältherrn kan jag icke tåla, är han stor och skrefvande,
Om hans hår af lockar yfves, om hans kind är rakad slät.
Nej; han vare undersätsig, hafve inåtböjda knän,
Stånde fast på sina fötter, svälle utaf mannamod.

Sedan Arch. i den dikt, af hvilken detta fg. är en lemning, framställt det yttre af fältherren, efter hvad denne företedde vid sin ankomst till hären — och sedan han tecknat sitt fältherre-ideal i fullkomlig motsats till detta yttre, följer hans poesi på det nogaste alla af denne hatade fältherre tagna mått och steg och alla krigets rörelser och tilldragelser. I början vinnes af fältherren (som verkligen icke synes hafva hört till de skickligare), med alltför stora ansträngningar, en obetydlig och i sjelfva verket endast skenbar fördel, i det hela arméen jagar en liten flyktande Thrakisk ströfkorps, af hvilken man dock endast lyckas fälla några få man. Denna bragd har Arch., med tydlig ironi, besjungit och lofprisat i en dikt, af hvilken vi i följande fragment ega ett par rader.

61 (61 B.).

Sju man föllo: våra fötter togo dem i loppet fatt;
Tusen banemän vi äro.

Efter denna seger gick hären i sina qvarter och hvilade på lagrarne. Men Arch. var icke belåten med fälttågets utgång. Det var honom lätt att förutse, att Thasierna inom kort skulle blifva olyckliga under en så föga klok fältherre, att den listige

---

Fg. 61. μάρψαι ποσίν. Il. XXII. 201.

fienden i sitt skickligare manövrerande var dem afgjordt öfverlägsen, och att de skulle duka under vid första allvarliga sammanstöt. Han klagar derför, när ett nytt uppbrott är på färde:

[2. Nytt uppbrott. Dikt till Erxias. Fg. 62—64.]

62 (62 B.).

Erxias! Hvartill nu åter samlas en olycklig här?

Arméen är, efter hans mening, oåterkalleligt såld åt olyckan på ett eller annat sätt. 'Ehuru' — säger han — 'det olycksaliga fälttåget skall göra många af de våra till *ἑλώρια κύνεσσιν οἰωνοῖσί τε πᾶσι*, hoppas jag dock, att många af våra fallna kroppar skola uppnå det blidare ödet att i fred uttorkas af sommarhettan':

63 (63 B.).

Många bland dem, vill jag hoppas, Sirius skall torka ut,
Då han skarpt frambryter.

Arch. synes, i sammanhang härmed, upprepa sin redan förut förfäktade mening, att goda stridsmän, de der illa föras till

---

Fg. 62. *Ἐρξίη*, voc. af *Ἐρξίης*, samma nomen proprium, som i Herod. VI. 98. föreslås såsom en äkta Grekisk öfversättning af det Persiska *Δαρεῖος* (Dârayawus). *Ἐρξίης* (af *ἔργω*) = *πρακτικός* enligt Etym. M. — Bergk, som antager *Ἐρξίων* såsom första ordet i fg. 64 B., säger (i noterna till fgg. 62 och 64), att *Ἐρξίης* och *Ἐρξίων* äro samma namn. Det sednare vore, enligt honom, endast att betrakta såsom en obetydlig formförändring af det förra namnet, 'quemadmodum in Erinnae epigr. 5 [skall vara „epigr. *6*", vers 1 & 4; ty i epigr. 5 finnes blott formen *Βαυκίς*] eadem mulier *Βαυκώ* et *Βαυκίς* dicitur'. Men Erinnas 6:te epigram (Anth. Pal. VII. 712) är, såsom bekant, icke af Erinna, utan är ett i sednare tider verkställdt, dåligt uppkok af epigr. 5. Detta har B. ingalunda varit den siste att inse. Han säger näml. (i noten till epigr. 6): 'Non videtur epigramma ab Erinna profectum, sed serius ab alio ad similitudinem ep. 5 compositum'. Af detta epigr. är alltså intet stöd att hämta för antagandet, att namnet på Archilochi krigskamrat, *Ἐρξίης*, haft ännu en form. Arch. blir befriad från all inconsequens, om vi antaga H's förträffliga emendation, enligt hvilken fg. 70 börjar: *Ἀρχ' ἰών*. — För öfrigt förekommer namnet *Ἐρξίων* hos Anacreon (fg. 82 B.).

Fg. 63. *ἐκλάμπων* Wakef. och Huschk. — Efterbildn. af Lycophr. (396—7): *νέκυν ἀκτὶς Σειρίου καταυανεῖ.*

drabbning, icke äro förbundna att vedervåga sina dyrbara lif för den tydliga vinsten af — nederlag. Han tillråder alltså sina kamrater att, när de icke föras dit, hvarest de kunna ha utsigt att genom sin tapperhet segra, heldre, i likhet med honom sjelf vid ett föregående tillfälle, taga till flykten. 'Sådant' — säger han — 'lärer i detta fälttåg det bästa råd som oftast blifva. Ty, enligt allt hvad jag kan se, komma vi ständigt att föras dit',

64 (131 B.).

——————— *der just föttren äro värda mest.*

[3. Härens betryck. Dikt till Glaucus. Fg. 65—69.]

Den dikt, hvilken de trenne närmast föregående fragmenterna tillhöra, författades, såsom vi sett, vid sjelfva uppbrottet af hären och tillegnades Erxias — den ende af Archilochi vänner, som undgått att i en framtid blifva föremål för skaldens satir[1]). I en dikt till en annan vän och stridskamrat, Glaucus, Leptines' son (hvilken Arch. sedermera dock smädade — se fg. 186), skildrar skalden, huru detta fälttåg genast öppnades på ett olyckligt sätt. Nästföljande fragment utgör sjelfva början af denna dikt.

65 (72 B.).

Så de svaga menskor äro, Glaukos, son af Leptines!
Såsom Zeus dem skickar dagen, sådant deras lynne är;
Deras tanke, som den gerning, den de råka ha för hand.

Så är du för tillfället modfäld; och din tanke hvälfver icke annat än bekymmer. Och hvem kan vara annat än sorgsen, då

Fg. 65. Uppslaget till denna dikt är hämtadt från Hom. Od. XVIII. 130—7 (i synnerhet från 136—7): 'Intet på jorden är så svagt (ἀκιδνότερον), som menniskan. När hon är lycklig, tror hon sig aldrig skola blifva nödstäld. Under motgången förstår hon icke att afbida ödets omslag. Hennes lynne vexlar efter dagen — är klart eller mulet, såsom denne:

Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων
οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

---

[1]) Nämligen så vidt vi kunna bedömma förhållandet efter den ringa del af Archilochi poesi, som kommit till oss. När det på det ofta citerade stället hos Aelianus (V. H. X. 13) heter om Arch., *ὅτι ὁμοίως τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς ἔλεγε*, är det icke nödvändigt att taga uttrycket i strängaste mening, så att alla hans vänner derunder varit

han endast har för ögonen vår krigshärs närvarande ställning? Denna är i sanning både pinsam för ögonblicket och hotande för den närmaste framtiden. Ty

66 (56 B.).

Glaukos, se! Alltren af vågen röres upp den djupa sjö;
Och i höjden kring Gyræers spetsar häfver sig ett moln,
Stormens varsel: aldrig väntad fruktan hinner nu till oss.

Knapt någon af oss (naturligtvis med undantag af mig sjelf, som jemt varit en olycksprophet) hade förmodat någon verklig fara från dessa barbarer. Min spådom har dock slagit in: stor fara är på färde. Vi äro kringrända af en till ställning och antal

---

Fg. 66. Heracl. Pont. säger uttryckligen, att Arch. i sitt betryck under det Thrakiska krigets olyckor och faror (*ἐν τοῖς Θρᾳκικοῖς ἀπειλημμένος δεινοῖς*) diktat det qväde, från hvilket vi hafva detta fragment. — *Αἱ Γυραὶ* (hos Hom. *Γυραὶ πέτραι* och *Γυραίη πέτρη*) äro sannolikt Propertii (IIII. 6. 39.) *saxa Capharea* (jfr. Hom. Od. IIII. 499 sqq. med Virg.: *ultor Caphereus*. Ae. XI. 256—60). Förläggas de åter till grannskapet af Myconus, vinnes ett stöd för Ludv. Dindorfs och S's ändring af Cic. ad Att. V. 12. 1 extr. I båda fallen har Arch. under sina resor haft tillfälle att se dessa klippor. Emellertid är hela liknelsen hämtad från Hom., icke från något berg vid Thasus (såsom S. menar) eller från någon Thrakisk klippa, hvilket man af skådeplatsen för detta qväde närmast hade anledning att förmoda. I den från Hom. lånta och troligtvis på den tiden gängse bilden: 'Gyræernas spetsar' (om en hotande lifsfara) har dock skalden inlagt en verklig åskådning från sitt eget lif på sjön. Vi hafva i detta fg. af Arch. en af de första nautiska liknelser, lämpade på händelser till lands och på lifvets förhållanden i allmänhet: deras användning fick sedermera en stor utsträckning. Cfr. Alcaei fgmta 18. 17. 26. Aesch. Sept. adv. Theb. 1—3. Theogn. 671—6 (ett stycke, som dock med rätta vindiceras åt Euenus d. ä. från Paros). Hor. Carm. I. 14. I. 5. &c. En liknelse af alldeles samma art, som den nu ifrågavarande, läsa vi i ett fg. af Arch., som nedanför skall blifva meddeladt (78 l.).

---

inbegripna; hvilket dock, i betraktande af Archilochi smädelust, är en möjlighet. På utsträckningen af detta smädebegär äro hans anfall mot Glaucus (se ofvanf.) och Pericles (jfr. fgg. 95 & 96 med fg. 183 och Athen. I. 7 f.) bedröfliga exempel nog.

öfverlägsen fiende: vår härs hela tillvaro är ifrågasatt. Men hvarför skall du antaga, att vårt nuvarande tillstånd skall lemna rum för ett sämre, och icke snarare för ett bättre? Är undergång en nödvändig följd af våda? Nej: det är nu i sin ordning, att jag är en smula lyckoprophet. Om det hos Gudarne så är beslutadt, mäkta vi ännu, med anlitande af allt vårt mod och hela vår tapperhet, att slå oss igenom. Efter Gudarnes råd, kan den mörka faran ännu vändas till räddning och seger. Tänk derför lika mycket på din möjliga räddning, som möjliga undergång, under det att du gör, hvad omständigheterna fordra, och öfverlemnar åt Gudarne att leda skickelserna på samma underbara sätt, som alltid:

67 (58 B.).

Gudarne du allt hemställe! Ofta ifrån olycksfall,
Från det stoft, hvari vi ligga, lyfta de oss menskor upp.
Men ock ofta öfverända och bakut de vända dem,
Som rätt väl sin ställning tagit. Sedan kommer mycket ondt:
Uti brödbehof man irrar; och förståndet löper vill.

Derför, min vän, mod allenast! Visa, huru tapper du är! och

Fg. 67. Efterbildn. — Horatii: *Permitte divis cetera!* (Carm. I. 9. 9.) samt: *Valet ima summis mutare et insignem attenuat deus* &c. (Ib. 34. 12—16.).

Vers 3: *μάλ' εὖ βεβηκώς* (sedermera vanligt: Herodot., Sappho, m. fl.). Jfr. *ἀσφαλέως βεβηκὼς ποσσί* i Fg. 60, vs. 4, *κατασταθεὶς ἀσφαλέως* i fg. 113, vs. 3—4 och det Homeriska *εὖ διαβάς* (Il. XII. 458.).

Vers 5 kan förbättras genom att i st. f. *χρήμῃ* läsa antingen *χρῄζων* (H.) eller *χέρνης*, eller ock genom att, efter Schoemanns anvisning, med K. Fr. Hermann läsa versen sålunda:

καὶ βίου χρήμῃ πλάναι τε καὶ νόου παρηρία.

Jfr. Hesych. *παρηρία· μωρία.* Se Hermanns behandling af stället i Philol. X. p. 236—7. Vi hafva sökt att i öfversättningen fullkomligt återgifva meningen, utan att gifva någon särskild läsart företräde. — I följd af de tre sista raderna skulle detta fg. kunna räknas till afdelningen IIII. Ty dessa rader innehålla så väl en sjelfbekännelse — en, i anledning af de allmänna betraktelserna öfver ödets vexlingar, för ett ögonblick vaknande besinning på egna fel och egen olycka — som en ursäkt för dessa fel och olyckor, enär Gudarne ensamma äro yttersta skulden till allt.

uppmuntra de mindre stridserfarna, att också de gå manneliga fram i slagtningen! Sedan få Gudarne visa, om de vilja oss väl, eller ej:

68 (57 B.).

Lifva du till strids de unga! Segren står i gudars makt.

Förenom med oss hela hären i detta härliga vapendåd. Må alla samla sig, beredda på ett yttersta försök. Och så, min vän, framåt med mig! Här kan flykten intet hjelpa. Vi ega blott valet emellan de tu: att fegt sträcka vapnen, eller att, med dem i hand, falla under det att vi betrygga våra landsmäns segrande eröfringslopp i detta land. Utan betänkande välja vi det sednare; hvarigenom vi kanske på samma gång vinna seger och behålla våra lif. Nu framåt! Jag sjelf vill vara den förste att uppstämma stridssången:

69 (78 B.).

Sjelf den Lesbiska paeanen jag till pipan stämmer upp.

[4. Strid och räddning. Fältherrens fall. Fg. 70—73.]

I en särskild dikt (om hon, i likhet med de tvenne föregående, varit tillegnad någon vapenbroder, kunna vi icke veta) synes Arch. hafva skildrat ofvanangifna tilldragelser.

Hären, eggad af Arch. och hans vänner, fordrar högljudt att ledas till strids; och fältherren bestämmer sig omsider för att slå sig igenom. Första anfallet blir tillbakakastadt; och man håller på att vika, gifvande allt förloradt. Men Arch. anser

---

Fg. 68. Efter Hom. Il. VII. 102.

Fg. 69. *Παιὰν* är här sannolikt stridssången (före och under slaget), alldeles såsom *ἐξάρχειν παιᾶνα* i Xen. Inst. Cyri, III. 3. 58 (= *παιανίζειν* i Exp. Cyri, I. 8. 17.). *Λέσβιον*, som är ställdt mellan *αὐλὸν* och *παιήονα*, skulle kunna hänföras äfven till förra ordet; dock är det ingalunda (såsom L. säger) 'in ambiguo', hvartill ordet hörer. Ty, såsom vi se af fg. 119 (cfr. Athen. I. 16 b. Eur. Iphig. in Aul. 577. Catull. LXIIII. 264. Tibull. II. 1. 86. Hor. Carm. III. 19. 18—19. Epod. VIIII. 4—6.) var tibian en barbarisk uppfinning (deremot: *Lesboum barbiton*, Hor. Carm. I. 1. 34. *Lesbium plectrum*. Ib. 26. 11.). Hymn-diktningen är, enligt antikens samstämmiga vittnesbörd, från Lesbos; och, såsom bekant, inflätar sig i berättelsen om dess uppkomst namnet på den med Arch. samtidige, Lesbiske sångaren och kitharspelaren, Terpander.

ännu, att det finnes hopp om att lyckas. Ännu hade krigslyckan icke alldeles förklarat sig emot dem: ännu vore 'Ares neutral'. Han uppmanar alltså en af sina vänner (Glaucus eller Erxias?) att sätta sig i spetsen för de modfällda och förnya anfallet:

70 (64 B.).

Fram! Ty (tro mig!) ännu Ares mot oss menskor är neutral.

De tvenne följande fragmenterna ha troligtvis afseende på fältherrens död.

71 (124 B.).

——————————————— *Spjutet flög.*

72 (138 B.).

————————— *mycket skum kring munnen stod.*

Hären slog sig nu verkligen igenom, ehuru med mycken manspillan och förlust af befälshafvaren. — Archilochi dikt slutar med jubel och utsigt till en glad segerfest, vid hvilken han lofvar att sjelf bestå högtidssången, när blott vinet bibragt honom den rätta skaldestämningen:

73 (79 B.).

Så förmår jag dithyramben, Dionysos' sköna sång,
Stämma upp, när jag af vinet genomljungad är till mods.

Fg. 70. Ἀρχ' ἰὼν H., sedan M. föreslagit: Ἔῤῥ' ἰών. Vi hafva redan i vår anm. till fg. 62 talat om denna emendation. — Ξυνὸς Ἄρης efter det Homeriska: ξυνὸς Ἐνυάλιος (Il. XVIII. 309.). Archilochi uttryck synes vara källan till ett skryt, som flera fältherrar och krigförande makter i nyare tider tillåtit sig, nämligen att, 'om blott vår Herre ville hålla sig neutral, vore de säkra på att få makt med fienden'. (Se, t. ex. Fryxells Ber. XXVII. s. 21.) Samma yttrande hördes allmänt hos Svenskarne före det olyckliga fälttåget mot Ryssland, 1741 (se Gust. Bonde: Sverige under Ulr. El. och Fredr. I. Sthlm. 1818. S. 139—40).

Fg. 72. Med en obetydlig omsättning af orden, efter H., blir fragmentet slutet af en tetrameter:

————————— πολλὸς δ' ἦν ἀφρὸς περὶ στόμα.

Fg. 73. Συγκεραυνωθεὶς οἴνῳ. Cfr. μεθυπλήξ, Callim. fg. 223. Anth. Planud. 306, 5, och οἰνοπλήξ. Anth. Pal. VIIII. 323. 5. Plauti Cas. III. 5. 15—16: *meraclo se percussit flore.*[1])

[1]) Gu. M. Schmidt (Diatr. in dithyr. poetarumque dith. reliquias. Berol. 1845) gör orätt, då han i Athen. XIIII. 628 a. vill förändra Ἀρχίλοχος

δ². En annan **fabel** om fältherren.

Archilochi många poetiska utfall mot fältherren, och i synnerhet hans fabel om 'apan och räfven' (fg. 52—59) voro snart inom hären i de flestas mun. Fältherren sjelf kunde icke undgå att, före sin död, erhålla kunskap om dem. Han vredgades, och lät undfalla sig den hotelsen, att han sjelf vore sinnad att spela räfven, den der drog sin vederpart i förderfvet. Då diktade Arch. en ny fabel, i hvilken han lät fältherren, efter dennes egen önskan, öfvertaga räfvens roll, medan han fram-

---

Fg. 152 B., som antingen innehåller den falska uppgiften, att Arch. nämnt poemet Margites (se vår anm. till fg. 74), eller der Archilochi namn, efter B's föreslagna emendation, blir förvandladt till titeln på det bekanta lustspelet af Cratinus (Ἀρχίλοχοι), hafva vi helt och hållet uteslutit från Archilochi qvarlåtenskap. Det skulle eljest haft sin plats i närmaste sammanhang med nästföljande fragment (74 b.).

---

till *Ἀντίλοχος*, och alltså förnekar, att Arch. författat fg. 73, som dock så fullkomligt är i hans anda. Vi veta ju också, genom bestämda intyg af de Gamle, att Arch. författat *Ἰόβακχοι* eller dithyramber af det äldsta, extemporerade slaget (benämnda efter *ἰὼ βάκχε*, som i dem var omqvädet, liksom *τήνελλα* i Hercules-hymnen; se fg. 104), denna enkla sångart, som utan de omsvep, en konstlad smak bibragte, gick 'snörrätt' på saken (det visar sig nämligen af hela sammanhanget i Pind. fg. 56 B. att detta är meningen med uttrycket *σχοινοτένεια ἀοιδά*, hvilket vanligtvis, såsom i lexx. af Pass., Melin och Pape, orätt tolkas 'långsträckt, utdragen, vidlyftig'), i motsats mot den sednare, konstmessigt ordnade dithyramben, som egde Arion till upphofsman (jfr. Hart. Pind. IV. 199). Detta äldsta slag af dithyramben har, om icke uppkommit, dock tidigt varit idkadt på det Archilochi födelseö nästgränsande Naxos (Schol. Pind. Ol. XIII. 25: *ὁ Πίνδαρος ἐν μὲν τοῖς ὑπορχήμασιν ἐν Νάξῳ φησὶν εὑρεθῆναι πρῶτον διθύραμβον, ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν Διθυράμβων ἐν Θήβαις, ἐνταῦθα δὲ ἐν Κορίνθῳ.*); hvarför det icke blott varit Arch. väl bekant, utan ock otvifvelaktigt utöfvadt af honom. Som Arch. nu var den äldste, namnkunnige skald, som diktat dithyramber, kan man icke undra derpå, att honom tilldelades författarskapet af alla uråldriga *Ἰόβακχοι*, som på sednare tider voro i bruk (Hephæst. 94.), och att man någon gång af misstag lät gå under benämningen 'Archilochi Iobakcher' stycken, som väl voro hans, men tillhörde andra gudakulter (Heph. l. c.), t. ex. fgg. 102—3, hvilka synbarligen äro från en Demeters-hymn. — Med innehållet af fg. 73 öfverensstämmer Epicharmi (ur Philoctet. Se Athen. l. c.): *οὐκ ἔστι διθύραμβος, ὄκχ' ὕδωρ πίῃς.*

ställde sig sjelf under piggsvinets bild. Vi ega endast en rad af denna fabel, och känna alltså icke anläggningen och gången deraf. Men så mycket kunna vi af denna rad sluta till fabelns innehåll, att räfven kom tillkorta med alla sina försök att skada igelkotten. Den oss återstående versen af denna fabel lyder:

* 74 (117 B.).

En räf är mångslug: ett förstår en igelkott.

Hvad piggsvinet så förträffligt kan, lära vi af Ion. Phoen. fg. 1, ed. Nieb., anfördt af Zenob. och Athen. III. 91 d. Det kan försvara sig: det förstår att göra sig *θιγεῖν τε καὶ δακεῖν ἀμήχανος*. Och denna konst är just satirikerns — och är tillräcklig för honom. — I fg. 149 har Arch. ett yttrande åt samma håll.

Med fabeln i Aristot. Rhet. II. 20., som blifvit upptagen i den Aesopiska samlingen (Halm 36, Kor. 314), har vår Archilochiska fabel intet att skaffa. Den förras tillvaro bevisar dock i vår sak, att det för fabeldiktningen icke var ovanligt att föra de båda djuren, *ἀλώπηξ* och *ἐχῖνος*, tillsamman.

Enligt Zenob. fanns ofvanstående vers äfven i Homerus, d. v. s. i Margites, som till det metriska var en blandning af hexametrar och iamber (se Bh. II. 1. 182. Welcker, Rhein. Mus. XI. p. 498 sqq.). Margites är, såsom bekant, i alla hänseenden intet alster af Homerus; och vore läsarten *Ἀρχίλοχος* i fg. 152 B. äkta, skulle detta högst bevisa, att Arch. vore författare af Margites (jfr. Bh. I. p. 317. Anm. 1). Men enligt allt, hvad man kan se, är det bäst att förlägga affattandet af Margites till tidrymden 650—600 f. Chr. (jfr. Bh. II. 1. 177.), hvarvid man tillgodogjort sig Archilochi fund att foga kortare verser (s. k. *ἐπῳδά*) till längre — särdeles iambiska till daktyliska — och hvarvid icke blott erinringar från Archilochi poesi[1]), utan ock hela verser från samma skald (t. ex. den här ifrågavarande) hafva influtit. Det torde dock vara rådligast att antaga en dubbel bearbetning af Margites, nämligen en ursprunglig, hexametrisk och en långt sednare epodisk (jfr. Bh. ll. cc.). I alla

[1]) T. ex. *Μουσάων θεράπων* i det af Atilius Fortunatianus (p. 342 Gaisf.) från Margites anförda fragmentet. — Huru Archilochus i en sednare tid lätt kunde komma att betraktas såsom författare af Margites, se ant. till fg. 189.

dessa fall har versen om *ἀλώπηξ καὶ ἐχῖνος* icke kommit från Margites till Archilochus, utan tvärtom.

γ^3. **Tetrametrar** om den fallne fältherren.

Då, efter fältherrens död, man ännu fortfor i hären att smäda honom, hade Arch. den ädelheten att i en särskild dikt förklara sig deremot. 'Det är väl helt naturligt' — säger han — 'att vi icke stort fråga efter de döda och deras minne, ty vi hafva af dem intet vidare att vinna; men smäda dem böra vi dock icke, om vi än aldrig så mycket lufvats med dem i lifve'. Följande, två små bitar återstå oss af denna dikt, hvilkens tankegång vi nu angifvit.

75 (65 B.).

Bland medborgare blir ingen hedrad, se'n han hädangått,
Vore han nu än så väldig; vi, som lefva, lefvandes
Gunst allenast eftertrakta: värst den döde är deran.

76 (66 B.).

Ty ej ädelt är att rigta stickord emot döda män.

γ^4. **Tetrametrar** mot och om Leophilus.

[1. Leophilus öfvertager befälet.[1]]

Det var en af Archilochi svagheter att jemt anfalla öfverheten. När, efter fältherrens fall, Leophilus kommit till befälet — man vet ej, om genom ny embetsskrifvelse från myndigheterna på Thasus, eller genom härens val — utbryter genast mot honom Archilochi klander, måhända närdt af dold afundsjuka, i händelse Arch. sjelf eftersträfvat befälshafvareposten. Vi ega början af denna smädedikt i följande tvenne tetrametrar:

Fg. 75. Texten, i det närmaste efter Porson's emendation och i enlighet med M:s redaction af stället i Stob., med dessa ändringar: 1. — *καίπερ ἴφθιμος θανὼν* 3. *οἱ ζοοί· κάκιστα δ'αὐτῷ* .....

[1]) Så framt vår gissning är sann, att i Marii Plotii (p. 277, not. q. Gaisf.) förderfvade text: 'ΦΑΒΟΥΛΟCЄCΘCΘΙΛΟΙC' ligger:

Ἄβουλός ἐσθ' ὁ Λεώφιλος,

har Arch. också skrifvit en epodos, hvari han (visserligen i strid med sednare yttranden — se fgg. 78 & 79) förebrätt Leoph. vettlöshet. I så fall hafva vi då ännu ett fragment:

74 b (104 B.).

Förstånd har ej Leophilus.

77 (71 B.).

Nu Leophilus har försteg, och Leophilus nu rår.
Allt Leophilus är gifvet. — Hör nu på, Leophilus!

Härpå följde nu Archilochi straffpredikan, uppdukande Leophili alla fel och svagheter.

[2. Den nye fältherrens försigtighet och stränga manstukt.]

I motsats mot den fallne fältherren, iakttog Leophilus den största försigtighet vid alla härens rörelser. Härpå synes Arch. anspela i ett fragment, der det heter:

78 (127 B.).

————————————, *blindskär vikande förbi.*

Om liknelsen från sjölifvet, lämpad på landttruppers rörelser, se vår anm. till fg. 66 l.

Leophilus höll sin här späkt och lagom på ett för densamma tillförne okändt sätt; hvarpå Arch. synes anspela i följande fragment:

79 (132 B.).

———————————— *Kretisk rykt här skärpes in.*

Vi anse nämligen detta fragment, i likhet med det föregående, utgöra slutet af en tetrameter. — Enligt Heracl., har Arch. sagt detta, under det att han bespottade någon (ἐπισκώπτων τινά).

Fg. 77. Texten efter Spengel (Rhet. Gr. III. p. 97. Lips. 1856), hvilken text är bestyrkt af Codd. och af stället om Metiochus i Plut. Præcept. Polit. Blott till andra versen lägga vi ett δή, som i Grekiskan så ofta följer efter imperativen; hvarigenom slutet fullständiggöres och blir: — *Λεώφιλος δ' ἄκουε δή.* — Stället hos Herodianus περὶ σχημάτων (Walz. Tom. VIII. p. 599) fatta vi så, att i exemplet från Archilochus endast tvenne former af namnet[1]) förekommit (jfr. imitatorn hos Plut.); hvarefter följer exemplet från Anacreon med tre böjningar. Deremot har Cleochares, efter rhetorikens reglor, varierat namnet genom alla casus. Sådan är Spengels otvifvelaktigt rigtiga tolkning af stället (Rhet. Gr. l. c.), hvarom se hans Praefatio, p. IX. I motsats dertill hafva alla utgifvare och tolkar af Archilochus låtit Leophilus nämnas af Archilochus i 3 eller 4 olika former.

---

[1]) Att der i sjelfva verket förekomma tre casus, betyder intet för rhetoriken, då Nom. och Voc. hafva samma form, och alltså för örat endast finnas två skiljaktiga ljudfall eller hörbara casus (πτώσεις).

Men vid detta tillfälle var det säkert icke fältherren, som var föremål för hans begabberi, utan någon veklig stridskamrat; ty mot en dylik visade Arch. alltid den största stränghet (jfr. fg. 42 l.). Såsom bekant, var Kreta, med afseende på sträng manstukt och härdande vapenöfningar, just den Doriska mönsterstaten och förebilden för Spartas krigiska författning. — Oantagliga synas oss L:s förklaringar af fragmentet, i det han vill, att Archilochi uttryck om 'Kretisk disciplin' antingen skall tolkas ironiskt eller förstås i sammanhang med *ταῖς πρὸς τοὺς ἄῤῥενας ἐρωτικαῖς ὁμιλίαις*, som voro öfliga hos Kretenserne, och som af Heracl. i samma kapitel omtalas.

[3. Anfall mot fiendens förskansningar.]

Leophili bemödanden kröntes med framgång; och Thasiska hären öfvergick snart från försvar till anfall. Efterföljande fragment synes afse ett angrepp mot Thrakernas träförskansningar, hvilka Hellenerna sökte sätta i brand. Arch. manar vid detta tillfälle Häphaistos att kämpa på Thasiernas sida, och beder honom förläna det, som just han kan skänka, nämligen *θεσπιδαὲς πῦρ*:

80 (77 B.).

Hör mig, mäktige Häphaistos! Var en stridskamrat så god
Till den bedjande! Förära just det du förära kan!

Flera stycken af Archilochi krigiska poesi ega vi icke: således ingenting om den slutliga utgången af Thrakiska fälttåget. I detta krig har emellertid skalden icke stupat, utan, såsom det vill synas, i ett krig mot Naxierna, alldenstund, enligt Plut., hans baneman, Callondes, var en Naxier, och skalden icke föll för ett lönnmord, utan i öppen strid. — Nu hvad som återstår från den Archilochi poesi, som handlar om hans (mestadels i krigiska ärender företagna) sjöresor.

Fg. 80. Oaktadt *σύμμαχος* så ofta förekommer i mindre bestämd betydelse, såsom hjelpare i allmänhet — och oaktadt så är fallet i den påtagliga efterbildningen af stället hos Aeschylus (Coëph. 2) — kunna vi här likväl ej annat, än taga ordet i dess ursprungliga och mest utpräglade betydelse — såsom man är van att finna orden hos Archilochus. — Hvad Plut. (de aud. poet. c. 6) säger om detta ställe, är blott till hälften rätt: Archilochus menar verkligen 'elden', men tilltalar den såsom en gudamakt.

α[1]. Ur en **elegisk** dikt om sjölifvet.

81 (5 B.).

Ila med kruset omkring hvar toft i den snabba galejan,
Och ryck locken utaf vinernas bukiga kärl!
Hämta den mörka dryck, som rufvar på dräggen! Omöjligt
Kunna vi nyktra förbli under en vakt, som den här.

β[2]. Ur en **iambisk** sjödikt:

82 (44 B.).

Ett härligt ljuster och en styrman, som är klok.

83 (42 B.).

Mot vågens och mot vindens udd lägg in i hamn!

84 (191 B.).

Θαλασσία σάλπιγξ, 'hafstrumpet' kallar, enligt Hesychius, Archilochus den snäckart (*στρόμβος, κόχλος, κόγχη*), hvilkens vetenskapliga namn är Buccinum undatum, och hvilken vi kalla trumpetmussla eller valdthornssnäcka. Liknande benämningar finnas i Tyskan (Meertrompete) och Latinet (bucina l. bucinum). — Vi hafva satt fragmentet bland sjödikterna, derför att Arch. kan möjligtvis på sina sjöresor hafva observerat och omtalat denna snäckart. Eljest kunde fragmentet äfven hänföras till Archilochi krigiska poesi, derför att denna mussla i äldre tider begagnades såsom stridslur. Lycophr. 250. Se Scholl. härtill och till Eurip. Phoen. 1386. Sext. Emp. adv. Math. VI. 24. Plin. N. H. VIIII. 36. 130. Jfr. Rich, l. l., artt. Bucina och Concha.

Sina resor omnämner Arch. äfven i dikter, som höra till nu följande afdelning (se fgg. 85 och 87).

Fg. 81, vers 2—3. Efterbildn. — Tibull. II. 1. 27—8:

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos
Consulis et Chio solvite vincla cado.

Fg. 82. Fragmentet tillhör möjligtvis den poetiska skildringen af ett storfiske. Med 'styrmannen' menas icke (såsom L. tror) Neptunus, utan en mensklig Palinurus. *Τρίαινα* kan derför heller icke förstås om Neptuni treudd, utan det är den antika harpunen. Se Rich (l. l.): art. Fuscina samt första afbildningen dertill.

Fg. 83. *Ἴστη* i samma bem., som ordet har i Odyss. XVIIII. 188.

II.

Hem och Slägt.

Archilochus egde i alltför hög grad en utvandrares och nybyggares kosmopolitiska lynne, för att på ett innerligare sätt kunna hysa fosterlandskärlek och hemkänsla. Emellertid synes han hafva varit närmare fästad vid sin födelse-ö, Paros (se fg. 85), än vid sitt nya hem, Thasus, hvilket han i flera snart följande fgg. (87—91) skildrar såsom ett sorgligt hemvist och ett stamhåll för allt upptänkligt elände. — I fg. 87 beskrifver skalden just det intryck, som Thasus gjorde på honom, då han i mannaåldern der nedsatte sig[1]). — Att föröfrigt skalden,

---

[1]) Redan förut nämligen synes Arch. hafva sett Thasus; men han var då endast ett barn af omkr. 14 års ålder, beledsagande sin fader Telesicles, som synes hafva anfört ett af Pariernas största kolonisationsföretag till Thasus[1]), omkr. 708 f. Chr. och åter följande honom hem till Paros igen[2]). Sedermera företog Arch. vidsträckta resor: han har åtminstone besökt de uti en halfkrets omkring den sköna Tarentinska viken blomstrande Grekiska plantstäderna (Kroton, Sybaris, Siris, Metapontion, Taras), af hvilka i synnerhet den gamla Chaoner-staden genom sitt tjusande läge vid Siris[3]) synes hafva fängslat skalden, hvilken omständighet, mer än något annat, skulle göra denna stad odödlig (se fg. 87. Jfr. E. Curtius, Gr. G. I., p. 361). Men Arch. synes hafva återvändt till Paros och lefvat der, ännu efter fadrens död, tills fattigdomen dref honom att ånyo, och det för beständigt, utflytta till Thasus[4]).

---

[1]) Att döma deraf, att han, å Pariernas vägnar, rådfrågade Delphiska oraklet angående detta företag (Eus. Pr. E. V. 33. VI. 7.). Skaldens (f. omkr. 722 f. Chr.) farföräldrar voro hufvudpersoner i en tidigare, mindre utvandring till Thasus. Cleoboea var då ännu oförmäld och bragte Demeters mysterier från Paros till Thasus. (I Thasiern Polygnoti berömda målning i Lesche i Delphi afbildas hon förande Demeters heliga ark l. *κιβωτός*. Paus. X. 28.). Sedan hon och Tellis ledt kolonisationen, förmäldes de, och synas hafva återvändt hem; ty deras son, Telesicles, är Parier. — Den egentligen statsgrundläggande kolonisationen inträffar, enligt Dion. Chalc. omkr. 720 f. Chr. Jfr. Curtius II Bd. Berl. 1861. S. 5.

[2]) Arch. synes nämligen hafva tillhört en familj, som väl stod i spetsen för Pariernas kolonisationsföretag till Thasus, men dock alltid bibehöll sitt rika och ansedda hem på Paros och alltid dit återvände, till dess Arch., som förstört sitt arf genom åtskilliga fejder med sina landsmän och genom den fiendskap, han härigenom åsamkat sig, 'drifven af nöd och fattigdom lemnade Paros' för alltid och 'utvandrade till Thasus' (*καταλιπὼν Πάρον διὰ πενίαν καὶ ἀπορίαν ἦλθεν εἰς Θάσον*. Ael. V. H. X. 13. Jfr. Pind. Pyth. II. 99—101). Detta skedde omkr. 680 f. Chr. Jfr. ant. till fg. 91.

[3]) Hvilket namn (*Σῖρις*) staden också erhöll i st. f. *Χώνη*, då han af Kolophoniska Ionier liksom på nytt anlades. Se E. Curtius, I., pp. 359 och 361.

[4]) Se noten 2.

genom det lasteliga tal han förde mot Thasus, gjorde sig sina nya landsmän, denna ös bebyggare, till fiender, kan man lätt sluta; och man finner det bekräftadt hos Aelianus (V. H. X. 13): *εἰς Θάσον ἐλθὼν τοῖς ἐνταῦθα ἐχθρὸς ἐγένετο.*

'Jag har' — säger Arch. i ofvannämda iambiska dikt — 'utbytt ett bättre land emot ett sämre':

β[3]. **Iambisk** dikt om Thasus.

85 (53 B.).

——————— *Det är slut med Paros nu*
Och fikonätandet och lifvet uppå sjön.

Vi hafva uppställt fragmentet efter L. (p. 80). Paros var berömdt för sina fikon (Athen. III. 76 b.); hvartill ock hörer, att, enligt Eustathius, hos Archilochus förekommer uttrycket '*fikonätarson*' eller

86 (193 B.).

Συκοτραγίδης. — Archilochus har troligtvis med detta namn tilltalat sig sjelf, ungefär på följande sätt:

Min kära fikonätarson! du, som förut haft goda dagar! Bered dig nu på allsköns försakelse! Du, som är fostrad på Demeters välsignade ö[1]) — du, som med egna ögon sett de härliga ängder, som Siris genomströmmar! nu är du försatt till ett ofruktbart och afskyvärdt land:

Fg. 86. *Συκοτραγίδης* är ett af dessa komiskt bildade patronymica, som Arch. med synnerlig förkärlek antingen infört i sin poesi eller sjelf roat sig med att hopsätta. Jfr. fg. 52: *Κηΰκίδαι*. Fg. 163: *'Ερασμονίδης*. Fg. 185: *Σελληΐδης*. Jfr. ant. till fg. 182. Ordet *συκοτραγίδης* är sedermera af Hipponax (fg. 134 B.) taget i beslag. H. anför från Arch. *σκυτοτραγίδης*, hvilket är felaktigt, då Eustath. (åtminstone i G. Stallbaum's förträffliga upplaga. Lips. 1826) bestämdt har *συκοτρ.* Dessutom motsäger H. sig sjelf, då han i samlingen af Hipponax' fragmenter (Leipz. 1858. S. 238) läser *συκοτραγίδης* ur samma ställe i Eustathius (Od. 1828. 11.).

---

1) Se våra anm. till fgg. 102—3 och 106.

87 (20 B.).

——————— *Som en åsnerygg*
Står detta land, af vilda skogar öfverfyldt.
Ty denna trakt är icke skön och angenäm
Och älsklig, som en nejd vid Siris' flöden är.

Nej, här ser du framför dig dels en vildmark, dels ett uselt litet samhälle.

88 (128 B.).

Och Thasos . . trefaldt jemmerliga sta'n.

Du kommer att här framsläpa ett bedröfligt lif bland

89 (22 B.).

Dem, hvilkas lif af vågorna armbogas jemt.

'Sedan jag i denna monolog' — fortsätter Arch. — 'uttömt de känslor, som första anblicken af Thasus ingaf mig, har jag för hvarje dag af erfarenheten funnit min aning besannad. Jag förer här verkligen ett sorgligt lif. Mitt verksamhetsbegär har intet utrymme. Och mitt lynne är så nedtryckt, att jag hvarken kan dikta eller på annat sätt roa mig:

90 (21 B.).

Och hvarken iamber eller nöjen aktar jag.

Jag sitter här, en fullkomligt sysslolös och sörjande enstöding:

Fg. 87. Arch. gjorde Thasus orätt. Ön befanns i sednare tider, sedan hon blifvit vederbörligen uppodlad, vara ett utmärkt fruktbart land. Detta kunde bestyrkas genom en massa citater från de Gamle, men har intet med Archilochi poesi att skaffa.

Fg. 88. Vi antaga med H. denna lacun: *Θάσον δὲ .. τὴν* &c. *Πόλις* = Thasiernas samhälle, den redan då åtminstone anlagda staden Thasus på norra kusten af den liknämda ön (Ptol., Scyl., &c.). Från detta ställe synes den notis hafva härflutit, som meddelas i Fg. 116 B. från Steph. Byz. Vi utesluta det, emedan vi derifrån intet hafva att hämta, utom den, från Archilochi stora rykte som epod-författare troligtvis härflutna, falska uppgiften *ἐν τοῖς ἐπῳδοῖς*.

Fg. 89. Närmare efter orden:

Vitam trahentes inter ulnas fluctuum.

Κυμάτων ἐν ἀγκάλαις. Uttrycket är ordagrannt återgifvet af Aristoph. (Ran. 704.). Aesch. Coëph. 586: *πόντιαι ἀγκάλαι*.

Fg. 90. Tzetzes, från hvilken vi hafva denna vers, påstår den

91 (19 B.).

Thasos' elände, ej Magnesias gråter jag.

Med denna starka vers synes Arch. hafva slutat sitt iambiska qväde. Då versen anspelar på en af dagens händelser — staden Magnesias (ad Mæandrum) ödeläggelse af ett nordligt (Kimmeriskt)[1]) folk, hvilket närmare bestämmes såsom de Germaniska Treviri (*Τρῆρες*)[2]) — hafva vi i denna anspelning en vigtig stödjepunkt för bestämmandet af tiden för diktens författande. Det var nämligen, enligt Herodotus (I. 15), under Gyges' son och efterträdare, Ardys, Kimmerierna inträngde i Mindre Asien. Ardys började sin regering 682 f. Chr. Vi få således årtalet omkr. 680 f. Chr. såsom tidpunkten för Magnesias förstöring, denna dikts författande och Archilochi ankomst till Thasus. Han var alltså vid den tiden omkr. 42 år gammal. — Starkare kunde Arch. omöjligt framställa eländet på Thasus, än när han

---

vara diktad i anledning af Archilochi svågers död i det bekanta skeppsbrottet. Denna sorgdikt var dock (såsom vi snart skola se) författad på elegiskt versmått; och enligt de åsigter, som Arch. deruti bekänner (se fgg. 99 och 100), har han icke så länge gömt på sorgen, att han skulle egnat densamma mer än en poetisk gärd. Alltså — ehuru vi icke biträda S:s åsigt, att Tz. skulle sjelf hafva diktat denna vers — tro vi, att Tz. tagit miste, då han hänfört denna vers till dikten om skeppsbrottet, dertill förledd af denna dikts stora rykte och af versens svårmodiga innehåll. Versen tillhör påtagligen den iambiska dikt om Thasus, hvilken vi nu hafva före.

---

1) Callinus (fg. 3 B.): *Κιμμερίων στρατός.* Folkslagen ifrån den nordliga, mörka och obekanta delen af jorden (Il. XV. 191. Od. XX. 356.) kallades af de Gamle med ett gemensamt namn *Κιμμέριοι*, quasi *χειμέριοι* (hiemales). Se vår anm. till Lycophr. 1427.

2) Call. fg. 4 B.: — *Τρήρεας ἄνδρας ἄγων.* Strabo efter Callisthenes, och Clem. Alex. efter Strabo, antaga origtigt två anfall af två olika folk — allt med samma utgång; i anledning hvaraf Callinus, också origtigt, göres äldre än Arch. — Båda skalderna besjunga samma anfall af samma folk (Callinus, såsom Ephesier, begråter heller icke Magnesias ofärd. Athen. XII. 525 c. Ael. V. H. XIIII. 46); det är samma anfall af barbarerna på Mindre Asien, som Herod. (I. 15) omtalar; och Ephesierna, hvilka det härjade Magnetiska området tillföll, hade sannolikt till hjelp mot sina öfvermäktiga rivaler inkallat dessa Trerer, som under samma expedition vände sig mot Sardes.

jemför det med den i grund förstörda staden, och när han anser detsamma mera tårar värdt än Magnesias tillstånd.

γ^5. **Tetrametrar** om Thasus.

I denna dikt visar Arch. mera deltagande för sitt sjelfvalda fäderneslaod. Sedan han nämligen först (i fg. 92) skildrat eländet på Thasus i samma stil, som i foregående iambiska dikt, synes han gifva sina medborgare et vänligt råd (i fg. 93), på det att de skulle undgå en öfver dem sväfvande fara (fg. 94). Sådant är sammanhanget i efterföljande tre fragmenter, som återstå oss af denna dikt.

92 (54 B.).

Så allt Greklands vedermöda löper samman på vår ö.

93 (52 B.).

O medborgare, I arme, akter nu på hvad jag Er
Säger! ——————————————

94 (55 B.).

—————————— *Och ej, Tantalus, din sten*
Öfver denna ö må sväfva.

α^8. **Elegi** om skeppsbrottet. Dikt till Pericles. Fg. 95—100.

Om sina föräldrar har Arch. talat i en elegisk dikt, som vi skola upptaga under afd. IIII. För öfrigt vidröra hans dikter, så vidt vi ega dem, icke hans slägtförhållanden, med undantag af denna berömda elegi, som synes författad på Paros, innan han utflyttade till Thasos. Elegien, författad omkr. 685 f. Chr.

α^8. Denna elegi var i forntiden högt berömd; och i afhandlingen *περὶ ὕψους* (af Dionysius eller Longinus) anföres hon (10. 7) såsom ett mönster vid sidan af det mest beundrade i Homerus och Demosthenes. — Alla dithörande fragmenter (med undantag af ett enda, fg. 96, som vi tillagt på grund deraf, att Pericles deri tilltalas) äro redan sammanförda af B. under öfverskriften *Πρὸς Περικλέα*: hvilken öfverskrift (förutsatt, att elegien egt någon) utan tvifvel är rigtig, enär skalden utgjuter sina känslor för sin dåvarande vän Pericles (om den sednare ovänskapen och smädelserna mot Pericles se fg. 183); dock skulle (med anledning af stället i afhandlingen de sublimitate) öfverskriften också kunnat hafva varit *Εἰς τὴν ναυαγίαν* eller, helt enkelt, *Ἡ ναυαγίη*. Början af denna dikt (d. v. s. dess längsta fragment) nedskrifva vi här på Latin, då vi

(jfr. ant. till fgg. 91 och 187—8), tolkar — till en del också motsätter sig — den allmänna och otröstliga sorg, som herrskade på Paros i anledning af ett skeppsbrott, i hvilket flera af öns förnämsta män (bland dem en make till Archilochi syster) omkommit, då de, efter en väl förrättad expedition, just voro stadda på hemvägen. Plut. de aud. poet. c. 6, jfrdt. med fg. 97. Vi ega lyckligtvis början till denna dikt (fg. 95), af hvilken vi se, att skalden först skildrar den allmänna förstämning, som olyckan bragt öfver så väl hela samhället, som de enskilda: der firades inga fester; all fröjd var utdöd. 'Det onda' — säger han — 'är obotligt; men till en läkedom mot slikt gåfvo Gudarne tålamodet:

95 (9 B.).

Suckan och sorg och klagande rop, Perikles! I fester
Ej samhället och ej borgaren finner behag.
Sådane män bortspolade högt uppbrusande hafvets
Våg; och i denna förlust sväller oss bröstet af sorg.
Tålamodet, det starka, min vän, dock Gudarne lade
Såsom en läkdom uppå ondt af obotelig art,
Som den ene har än, och än den andre: det drabbat
Oss — och vi sucka ännu högt vid det blodiga sår;
Men olyckan igen skall andra offer sig välja.
Bären ert öde, och straxt bort med den qvinliga sorg!

---

på flera ställen lyckats att vara trognare i denna öfversättning, än i vår Svenska:

Sollicitos, Pericles, clamat sibi quisque dolores;
Et populus festos respuit ipse dies.
Namque illos ponti, magno cum murmure, fluctus
Eiecere; fero corda dolore tument.
At mala non sananda levat patientia dura,
Quam super aegrotos imposuere dei.
Ecce alios alius dolor occupat: hic quoque versat
Nos tandem; gemitus playa cruenta facit.
Ast alias alios dolor eligit. Eia, manete!
Pellite nunc luctum femineosque sonos!

Fg. 95, vers. 5—7. Jfr. Hom. Il. XXIIII. 49: *τλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν.* Hor. Carm. I. 24. 19: *durum: sed levius fit patientia* &c. Vers. 9—10. Jfr. Il. II. 299. Hor. Carm. II. 20. 23.

Till intet tjenar det att mera grubla deröfver, då det ju aldrig står i någon dödligs makt att afvärja ödet. Nej

96 (15 B.).

Slump och öde, Perikles, i allt för menniskan råda.

Af alla omständigheterna vid detta olycksfall se vi, att en oafvändbar skickelse herrskat. Våra sörjda vänner seglade på bekanta farvatten, under kunniga styrmäns ledning: Gudarne hade fått sina offer; och himlen tycktes dem blid. Då uppvexte på en gång en förfärlig storm, som hotade med undergång. I en hast aflöste fruktan tryggheten; de togo sin tillflykt till sin skyddsgudinna:

97 (11 B.).

Nu på det svallande haf de till skönlockiga Pallas
Bådo om hemfärd god . . . . . .

Men icke desto mindre drabbades de af olycksödet — detta, som vi icke kunnat råda för, och derför heller icke böra längre sörja öfver. Att jag uppmanar till glömska af denna ofruktbara sorg, härleder sig dock ingalunda deraf, att jag icke har någon anpart deri eller att jag är den minst lidande. Tvärtom: jag saknar en värderad svåger, hvilkens lik man icke ens återfunnit, hvilken jag icke ens haft den trösten att få begrafva. Detta hade i sanning varit en tröst: jag hade lugnare burit olyckans slag,

98 (12 B.).

Om Häphaistos ändock hade sitt arbete gjort
Kring hans hufvud och kring hvitklädda, älskliga lemmar.

Ja, olyckan var i sanning stor — i alla hänseenden och huru man än betraktar henne. Men icke blir hon mindre, om vi

---

Fr. 96. L. har med rätta vindicerat detta ἀδέσποτον åt Archilochos, på grund deraf, att Pericles deri nämnes (hans mening biträda både Bergk och Mein. i Stob. Eclog. I. p. 51. Lips. 1860); och på samma grund hafva vi utan tvekan hänfört det till elegien öfver skeppsbrottet (se vår anm. till α^{8}.).

Fr. 97. Vi hafva från noten i texten uppflyttat B:s förbättring af de första orden (Παλλάδ' ἐϋπλόκαμον) — en särdeles vacker emendation, som samtidigt äfven blifvit gjord af Hecker.

Fr. 98. Fragmentets plats i skeppsbrotts-elegien och det (af oss ofvan antydda) tanke-sammanhang, som förbinder det med öfriga delar af elegien, äro gifna i Plutarchus (de aud. poet. c. 6).

förderfva oss genom sorg, och icke heller blir hon större, om vi öfverlemna oss åt våra vanliga lefnadsnjutningar:

99 (13 B.).

Hvarken botar jag något med gråt, eller ställer det sämre,
Om jag sköter, som förr, nöjen och festliga lag.

Nej, medan vi ännu lefva, låtom oss ock njuta af det, som lifvet har att bjuda. Låtom oss utplåna alla spår af olyckan och undangömma alla minnen af den sorgliga händelsen — hafvets offer, som det gifvit oss tillbaka:

100 (10 B.).

Men de bedröfliga skänker, vi fått af drotten Poseidon,
Gömmom!

Och låtom oss sedan lefva så, som om ingenting förefallit.

III.

δ³. Festdikter.

Fragmenterna 69, 73 och 80 uti vår samling, hvilka stundom blifva ansedda såsom delar af förkomna festdikter, äro påtagligen inga sådana. I fg. 69 säger Arch. blott, att han vill vara den förste att uppstämma stridssången. I fg. 73 utlofvar han blott en yrande segersång vid den fest, som den räddade hären skulle fira. Fg. 80 är mera en poetiskt fingerad, än verkligt bönfallande allocution till Vulcanus. Vi ega alltså i denna samling endast fragmenter af tre sånger, som verkligen blifvit diktade för festliga tillfällen[1]):

[1. Ur en sång vid förstlings-offret af skörden.]

101 (112 B.).

Af det, som vext — — begår Thargelia.

Fg. 101. Vi anse med B., att denna trimeter tillhört en epodos. Om Thargelia se Athen. X. 424 f. & Schweig. ad h. l. Denna fest firades icke blott i Athen, utan hos hela den Ioniska

---

[1]) Att Arch. författat åtskilliga sånger till bruk vid gudafester, framgår af det factum, att hans sånger (troligtvis hymner) hördes jemte Homeri vid Helleniska folkets församlingar till de stora täflingsspelen. Detta erfara vi af Heracliti yttrande hos Laert. Diog. (VIIII. 1): τόν τε Ὅμηρον ἔφασκεν ἄξιον ἐκ τῶν ἀγώνων ἐκβάλλεσθαι καὶ ῥαπίζεσθαι, καὶ Ἀρχίλοχον ὁμοίως. — Athen. bevittnar (XIIII. 620 c.), efter Cha-

[2. Stycken ur en Demeters-hymn[1].]

Vi ega efterföljande två fragmenter ur en Demetershymn — om den synnerliga dyrkan, Parierna egnade Gudinnan, se vår anm. till nästf. fragm. jfr. fgg. 86 och 166 — troligtvis samma hymn, med hvilken Arch. segrade på Paros (se Schol. Aristoph. Av. 1764). Det första stycket synes utgöra sjelfva början deraf.

102 (119 B.).

Demeters och rena jungfruns
Offerhögtid firas nu.

Hephaestio säger, att stycket fanns bland de Iobakcher, som man plägade tillskrifva Arch. (ἐν τοῖς ἀναφερομένοις εἰς Ἀρχίλοχον Ἰοβάκχοις). Han tager alltså saken tvifvelsamt; och om vi än aldrig dragit i tvifvel, att Arch. författat en mängd gudahymner (se not till fg. 73 samt nyss föregående not [1] s. 77) och det både till Dionysos' (jfr. fg. 73) och Demeters ära (jfr. Bh. II. 1., p. 426), kunna vi dock verkligen och med skäl betvifla, att de sednare rätteligen hänföras under benämningen Ἰόβακχοι (se Bh., l. c., pag. 544). Om Archilochi Ἰόβακχοι och stället hos Hephæst. hafva vi vidlyftigt talat i not. till fg. 73.

---

folkstammen. Se Müller: Dorier, I. 327. Jfr. Parthen. VIIII. 5. Hippon. f. 36. Bgk. vs. 3 (der vi, med M. läsa Θαργηλίοισιν). Versen är enligt MSS. (se Hesych. ed Schmidt):

ΤΑ
ΩC ΦΑΙΕΝΥΝ ΑΓΕΙ ΘΑΡΓΗΛΙΑ.

Härur läsa vi, med ledning af Hesychii τὰς ἀπαρχὰς τῶν φυομένων ποιοῦνται,

ὡς φυομένων — — ἄγει θαργήλια.

Hvad luckan innehållit, kan icke afgöras. Med ledning af Phavorini (v. Θαργηλια) πεφηνότων καρπῶν och ΦΑΙΕΝΥΝ har man läst: φαινομένων. Schmidt rättar alltför djerft: ὡραῖα θῦε, νῦν ἄγει ταργήλια.

Fg. 102. Jfr. Hom. hymn. in Cer. 203 & 239: κόρην Δημήτερος ἁγνήν.

---

maeleon och Clearchus, icke blott att Archilochi skaldestycken plägade sjungas, liksom Homeri, Mimnermi med fleras, utan särskildt att de afsjöngos i theatrarne, och att Zakynthiern Simonides var en dertill särdeles anlitad rhapsod.

[1]) Ὁ Δήμητρος ὕμνος. Schol. Aristoph. Av. 1764.

103 (120 B.).

'*Gullhårade*' är ett af Stephan. Byz. bevaradt uttryck, som troligtvis förskrifver sig från samma hymn.

[3. Herakles-hymnen.]

104 (118 B.).

Tenella!
O segervinnare, o drott Herakles, hel!
Hel dig och Iolaos, er lanskämpar två!
Tenella! segersälle!

Denna Archilochi lofsång (παιάν) öfver den segersälle Hercules[1]) begagnades sedermera alltid i Olympia såsom κῶμος eller sång vid festtåget kring Zeus' altare i Altis, då någon vunnit seger. Tåget och sången utfördes alltid straxt efter slutad festmåltid af segraren och hans vänner; hvarvid choren tre gånger efter hvarandra föredrog de iambiska verserna, men chorföraren omqvädet (se Pind. Ol. VIIII. 1—4 samt Schol. dertill. Schol. Nem. III. 1.). Hartung[2]) betviflar, att sången härrör från Arch., och tror, att han tillskrefs denne skald (hvilken ansågs såsom iambens uppfinnare) endast derför, att den iambiska rhythmen herrskade i densamma. Detta tvifvel är så obestyrkt, att det icke är befogadt. Visserligen är sången så enkel, att den helt tillfälligtvis och (såsom H. säger) 'aus dem Stegreife' kunde hafva blifvit gjord af någon, som hvarken förr eller sednare var poet. Men då vi icke ens känna någon äldre skald, som jemte Arch. kunde göra anspråk på att vara dess författare, göra vi bäst uti

---

Fg. 104. Text efter Elmsley, d. ä. såsom den finnes i Melins Gr. Ordbok, art. τήνελλα, eller i B:s not. — Καλλίνικος blef sedermera ett vanligt tillnamn för Hercules. Apollodor. II. 6. 4. Schol. Pind. Ol. 9. 1. Aristid. Orat. in Herc. I. 34. Alla andra ställen äro troget samlade af Spanh. i dess 641 anm. till Juliani Caesares ed. Amst. 1728. — Τήνελλα är att betrakta såsom en ὀνοματοποιΐα af kitharsträngens dallring. Ett likadant klangord är θρεττανελὸ i Aristoph. Plut. 296.

---

[1]) Af Pind. (Ol. 9. 1) benämd: τὸ 'Αρχιλόχου μέλος.

[2]) Einl. z. Pindar's Olymp. p. XLIX.

att låta traditionen gälla. Om vi än icke i anledning deraf[1]) — såsom Sévin (l. l., p. 42—3), Barthélemy och en af Liebel (p. 185—6) citerad Tysk författare — draga några slutsatser, än mindre uppgöra berättelser, om Archilochi personliga uppträdande i Olympia, kunna vi dock icke förneka möjligheten deraf, att hans på Paros diktade Hercules-visa, enkel och populär som hon är, funnit vägen dit[2]). Oss åtminstone tyckes den lilla sången både i kraft och uttryck väl mycket påminna om Archilochus. — Enligt Hart. (l. c.) skall τήνελλα vara en ännu i Grekland bruklig refrain. Ehuru vi, för att finna denna uppgift bestyrkt, genomgått den stora samling af Nygrekiska folkvisor (Τραγούδια Ῥωμαικά), som Arnold Passow nyligen utgifvit (Lips. 1860) och som är det fullständigaste arbete i denna väg, hafva vi dock ingenstädes lyckats att påträffa ett dylikt omqväde (γύρισμα).

IIII.

Sjelfförsvar.

Under denna öfverskrift hafva vi samlat de dikter af Archilochus[3]), i hvilka skalden talar om sig sjelf — han har ock stundom skrifvit dem endast ad se ipsum — och i hvilka han dels försvarar sig mot yttre angrepp och urskuldar sig för fel — (som han väl äfven ofta erkänner sig ega, men anser otillräkneliga, enär han icke fått kraft af Gudarne att beherrska och afhjelpa dem) — dels samlar sig i goda föresatser och bemannar sig till försvar och sjelfuppehållelse icke blott mot en hård och tryckande verld, utan äfven (och det förnämligast) mot inre angrepp från fienden inom honom sjelf. Till det förra slaget hänföra vi fgg. 105—112; till det sednare äro fgg. 113 och 114 att räkna.

---

1) Med det ringa stöd, som de tämligen orediga Schol. Pind. gifva: ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπίαν &c. (se B.).

2) Schol. Aristoph. Av. 1764 (se B.) berätta verkligen, att den lilla sången är ett omedelbart utbrott af Archilochi segerfröjd, då hans Demetershymn vunnit priset på Paros. Denna berättelse, såsom mest okonstlad, har ock största sannolikhet för sig.

3) Då Archilochi poesi är af en så uteslutande subjectiv charakter, kunde (såsom ofvanför blifvit anmärkt), strängt taget, största delen af hans dikter hänföras till denna rubrik. Vi se nämligen öfverallt i Archilochi lyrik, att skaldens strider med verlden och hans vexlande själsstämningar äro sångens allt i allom.

α^9. Elegi. (Fg. 105—9).

Denna elegi innehåller en stor del af de skaldens sjelfbekännelser, hvilka Critias (enligt Aeliani ofta anförda V. H. X. 13) räknade honom till så stor vanheder. Hon skulle också kunna hafva blifvit upptagen i nästa afdelning eller ibland de dikter, som röra Archilochi kärlek, emedan anledningen till diktens författande är gifven uti skaldens kärlekshistoria. Enligt allt, hvad man kan se af de svaga antydningarne i Archilochi fragmenter, blef skalden, som var trolofvad med Lycambes' dotter Neobule, efter en tids förlopp och helt kort innan dagen för det redan beramade brölloppet kommit (jfr. fg. 112), förkastad och afskedad af svärföräldrarne, hvilka föredrogo en rikare — efter Archilochi skildring (se afd. V.) äfven sprättaktig och storpratande — rival[1]), som under tiden hunnit innästla sig i svärmodrens gunst. Det var på sin hustrus inrådan, Lycambes begaf sig till Archilochus och, under betygande af mycken sorg (se fg. 129), förkunnade honom så väl uppslaget som den nya förbindelse, hans dotter knutit (se fg. 134). Archilochi fattigdom var det hufvudsakliga skäl, föräldrarne gemensamt förebragte för deras ryggade löften (se fgg. 131 & 133). Men gumman hade, särskildt för sin person, i vidskepelsen funnit ett stöd för sin vägran och sitt nya val. Under det att hon åtsport ödets dolda makter, hvilken make Neobule var bestämd att få, hade lotto-oraklet icke pekat på en fattig man, utan på en bemedlad. Detta är härfändan till efterföljande elegi, som är ett motstycke till fabeln i afd. V. Båda behandla samma ämne, nämligen Archilochi uppslagna förlofning; men under det att skalden i fabeln hufvudsakligen fäster sig vid det mot honom begångna löftesbrottet och all den öfriga nedrighet, Lycambes i denna sak låtit komma sig till last, håller han sig i elegien (som inledes med ett anfall mot svärmodren, hvilken i oraklets dunkla utsago funnit en önskad befallning att verkställa sin långe förut beslutade trolöshet) uteslutande till sin fattigdom, af hvilken man tagit sig anledning att kränka honom, det föreburna skälet till Lycambes-familjens löftesbrott. Han försvarar sig mot de beskyllningar, som i denna anledning kunna göras mot hans charakter — vidrörer, i hvad

---

[1]) Sådan är ock Sévin's rigtiga uppfattning af förhållandet. L. c. pag. 40: *Archiloque se flattoit des plus douces espérances, lorsqu' un concurrent plus riche vint luy enlever le coeur de sa maistresse.* Jfr. fg. 133.

mån denna fattigdom är sjelfförvållad — och gifver oss åtskilliga, eljest saknade, upplysningar om sina slägtförhållanden.

105 (168 B.).

Lottosiandet unnar en flägt den kråkan till käring:

Hvad hon i sitt länge trolösa hjerta önskade att se, har hon lyckats att få se, i det att ödets hemlighetsfulla lotter icke visa på den fattige skalden, såsom Neobules tillkommande make, utan på hans rike medtäflare. Och, såsom en följd deraf, blir jag icke blott försmådd, utan äfven skymfad. Länge höll man mig till godo, sådan jag var: nu beskylles jag för fattigdom, såsom för ett brott. Och icke blott min egen heder vill man, på grund deraf, förringa: äfven mina fäders sätter man på samma gång i fråga, i det man talar om det vanhedrande i förbindelsen med 'en fattig ätt'. Må man åtminstone låta hela denna s. k. vanheder falla uteslutande på mitt hufvud. I hela ättlängden, från far till son, så långt den ihågkommes, är jag den ende, som gjort mig skyldig till brottet att vara fattig:

106 (2 B.).

Nöden ärfde jag ej af min far: på fädernesidan
Ej utfattig jag är.

På fädernesidan räknar jag endast rika anor: min fader Tele-

Fg. 105: — *Aspirant vetulae cornici oracula sortis.*

Vi hafva antagit den af B. så förträffligt emenderade text, som han föreslagit i slutet af fg. 168. — *Κορώνη* förekommer hos Archilochus flerstädes i figurlig mening (se fg. 182), och särskildt nyttjar han ordet om en qvinsperson, som han vill framställa i en föraktlig dager (fg. 158: om dottren till nu ifrågavarande 'käring', skaldens fordna trolofvade, Neobule.). Ἐπιπνείουσι i samma bet. (gifva flägt, gynna), som i Apoll. Rhod. III. 936. — *Γρηῦς κορώνη* = *cornix anus*, Priap. LXI. 11. Jfr. LVII. 1: *Cornix et caries vetusque bustum* &c.

Fg. 106: — *Nec patria est mihi paupertas, nec pauperis exsto*
Sanguis avi.

Hela sammanhanget gör det nödvändigt att fatta *πατρώϊος* och *ἀπὸ πάππων* på detta ställe i sträng motsats mot ett *μητρώϊος*, som icke står att läsa i den del af dikten, som kommit till oss. Vi öfversätta alltså: 'från min far' och 'från mina farföräldrar' — jemt i motsats till mödernet (såsom hos Xen.: *οἱ πατρῷοι καὶ μητρῷοι θεοί*, eller hos Hor. Epist. I. 15. 26: *res maternae atque paternae*).

sicles stod, liksom min farfader Tellis, öfver de andra Parierne i rikedom och anseende. I min fattigdom brås jag allenast på min moder, slafvinnan Enipo[1]). Genom henne född till torftighet, har jag städse saknat förmågan så väl att bevara, som att samla förmögenhet. Mitt rika fädernearf bortslösade jag på ovärdiga vänner, de lumpnaste parasiter (se fg. 183 och ant. till fg. 114); och hvad som blef mig öfrigt från deras klor, sedan jag lärt inse den verkliga halten af slik vänskap, det gick förloradt i de ändlösa och förbittrade fejder, i hvilka jag sedermera råkade icke blott med min fordna umgängeskrets, utan nästan med hela verlden, som deras fiendskap retade emot mig, och som jag trotsigt bjöd spetsen (Pind. Pyth. II. 99—101. Jfr. noterna på sid. 70). Af nöden drefs jag att här på Thasus söka mig bröd och ett nytt fädernesland[2]). Jag anlände hit i den lägligaste tid, för att vinna egodelar. Thasierna grundlade just sina kolonier och sitt herravälde på det guldrika fastlandet; och enhvar, som dervid ville vara behjelplig, kunde i rikaste mått skörda guld och gods[3]). Men jag bråddes alltjemt på min stackars moder: jag var alldeles utan födgénie. Jag tänkte icke det minsta på förvärf utöfver den tarfligaste utkomst; och sedan jag emot ett knapt, dagligt bröd lånte min arm till företag, som gjorde alla omkring mig rika, återvände jag hit, lika fattig, som förut[4]). I min lätsinnighet att låta fördelarne vid detta tillfälle

---

[1]) Här anse vi nämligen vara platsen för den, i Aelian. V. H. X. 13. omtalta, poetiska utgjutelsen af Archilochus, enligt hvilken man visste af hans egen mun, *ὅτι Ἐνιποῦς υἱὸς ἦν τῆς δούλης.*

[2]) Här är platsen för en annan af Archilochi sjelfbekännelser (Ael. l. c.), *ὅτι καταλιπὼν Πάρον διὰ πενίαν καὶ ἀπορίαν ἦλθεν εἰς Θάσον.*

[3]) I forntiden hade Phoenicierna öppnat dessa guldgrufvor, som Thasierna nu togo i besittning, och ur hvilka de hämtade omätliga rikedomar. Se Curtius. II. 5.

[4]) Vi tro alltså, att Arch. författat denna dikt efter en första fälttjenst i Thrakien (då han återvändt till Thasus, för att der fästa sina bopålar), men innan Thasierna råkade uti det stora kriget på fastlandet, som vållades af infödingarnes allmänna och våldsamma angrepp emot de Helleniska kolonierna. Om vi antaga, att Archilochi förbindelse med Neobule egt rum omkr. 670 f. Chr. eller vid skaldens 52 år (han kallar sig sjelf *γέρων*, då han första gången såg sin älskade: Fg. 117 l.), få vi tidpunkten för denna dikts författande och för början af Archilochi sista fälttjenst i Thrakien — då han, öfvergifven af allt hopp om kärlek, ännu vildare kastade sig in i krigets stormar och i bittra satiriska fejder mot medborgrarne — förlagd till omkring 668 f. Chr. De 18 återstående

gå mig ur händer, liknade jag Corinthiern Aethiops, som för en honungskaka sålde den jordlott, till hvilken han vid Ortygias och Siciliens koloniserande var berättigad:

107 (144 B.).

[Enligt Athenæus, har nämligen denna berättelse om Aethiops stått att läsa i Archilochus — och, enligt all sannolikhet, just på denna plats. Om Syracusas anläggning, som egt rum omkring 66 år före denna dikts författande, eller 734 f. Chr. (se Curtius, I., p. 223), voro alltså redan sagor i omlopp.]

I min dåraktighet — fortfar Archilochus — har jag aldrig tänkt på att afhjelpa denna min fattigdom. Jag har aldrig föreställt mig henne såsom hinder för min kärlek: jag trodde, att den qvinna, jag älskade, alltid skulle finnas villig att dela mina torftiga vilkor. Så var det icke. Jag blir utan maka — och troligtvis kommer jag heller aldrig i verlden till någon rikedom. Men med allt detta är jag lika förnöjd. Jag eger fullt ut, hvad jag behöfver: mina vapen och min sång. Det finnes till och med — här anslår skalden en skämtsam ton — ett väsende, som intill döddagar följer mig på alla mina ströftåg, min förträffliga packåsna, min Magnesier med nio ränder:

108 (183 B.).

Niorandig är han, åsne-Magnesiern min.

Och — här höjer sig skalden plötsligt från skämt till allvar — jag har ändå, hvad man vill säga, en dyrbar egendom: jag har lärt att arbeta och jag är van att arbeta. Dessa egenskaper äro kapitaler, som afkasta ränta; ty

109 (14 B.).

Arbete gifver de dödliga allt, och öfning det bästa.

Och detta, som jag skattar såsom det bästa, är, att sjelfva arbetet har blifvit mig en rik och outtömlig källa till njutning (jfr. fg. 37).

Fg. 109. Texten efter B:s conjectur i slutet af hans anteckning till fg. 14.

åren af skaldens lefnad (till omkr. 650, då han dog, enligt vårt antagande) tillbragtes i de Thrakiska krigen och i andra fälttåg intill det Naxiska, i hvilket han stupade. Se ant. till fg. 80.

δ^4. Stycken ur förlorade **Epoder**.

Fragmenterna 110 och 111, som visserligen icke höra till samma skaldestycke, behandla dock samma ämne. De synas nämligen hafva innehållit Archilochi sjelfbekännelse (omtalad af Critias i Aelian. X. 13.), *ὅτι μοιχὸς ἦν*. Skalden bekänner felet, men ursäktar sig med passionens öfvermakt öfver menniskan.

110 (84 B.).

Eländig, liflös, af begär
Smäktande och, på Gudarnes råd, af svåra bekymmer
Jag intill benen stungen är.

111 (85 B.).

Men en förslappande lust, kamrat, mig öfverväldigar.

112 (97 B.).

Fader Zeus! Ännu mitt bröllopp ej var gjordt —

Skalden ursäktar sig för sin bitterhet mot Lycambes' hus genom att framhålla allt, hvad han lidit.

γ^6. **Tetrametrar.**

De följande tvenne fragmenterna, hvilka tillhört ett och samma skaldestycke (deras inbördes sammanhang har blifvit insedt af Jacobs, Bergk och Hart.), andas en lefnadsvishet, hvilken påminner om den Horatianska, och af hvilken Romarskalden icke utan sannolikhet varit påverkad. (Hor. Epist. I. 19. 24—5: *animos sequutus Archilochi.* Cfr. Sat. II 3. 11—12). Men oaktadt likheten i den sjelfbehersknings- och sjelftillräcklighets-lära (se fg. 114), hvilken båda predika, var det endast

---

Fg. 110. Att denna skaldens utgjutelse är erotisk, visar sig deraf, att den 64:de afdelningen i Stobæi Florileg. (i hvilken hon blifvit inrymd) endast innehåller sådana (bland andra Phanocles' härliga elegi), samt af sjelfva öfverskriften öfver densamma: *Ψόγος Ἀφροδίτης· καὶ ὅτι φαῦλον ὁ Ἔρως καὶ πόσων εἴη κακῶν γεγονὼς αἴτιος.* — Tillfölje af sitt innehåll kunde fragmenterna 110—112 upptagas äfven i afd. V.

Fg. 111. Mycket osannolik är L:s (p. 193) förklaring af detta fgmt.: Poeta de suo erga Neobulen amore, nondum sua spe frustratus, loqui videtur. — Detta fragments metrum är lika med Horatii Epod. XI, 2:dra versen.

Fg. 112. Trochaiskt metrum.

Horatius förbehållet att alltid följa denna lära, och alltså göra henne till en verklig lefnadsvishet: Arch. förmådde blott att hylla henne under några ögonblicks besinning. Hos Horatius är hon resultatet af den fina verldsmannens och æsthetikerns inlefda vanor och fortsatta aktgifvande: hon framställes derföre i ett nyktert och alldeles förståndsmessigt språk, som i sin oförstörbart sansade hållning icke visar några spår af djupare, i författarens inre genomkämpade, själslidanden, och derför icke heller af djupare uppfattning. Hos Archilochus deremot är hon naturbarnets plötsliga väckelse till besinning — den ångrandes upplåtande af själens innersta — ett återslag inom tankens stränder af passionens böljegång — ett ögonblicks tillbakavikande inom sig sjelf, för att liksom taga språng öfver lifvets afgrunder.

113 (68 B.).

Sinne, sinn', du som är kastadt af och an i hjelplöst qval,
Håll dig upprätt, och de ondas pilar käckt ifrån dig vänd!
Bröst mot bröst och in på lifvet, du mot ovän stånde fast!
Hvarken, när du seger vinner, du dig fägne oförtäckt;
Icke heller, sjelf besegrad, jemrande till marken fall!
Nej, när ljuft och ledt dig möta, fröjdas och förifra dig
Ej för mycket: märk dig takten, hvilken råder öfverallt!

114 (69 B.).

——————— *Men likväl ej kring vännerna dig häng!*

Aristoteles bilägger just med denna vers den satsen, att man icke skall skänka alldeles bort sig åt vänner, på det de icke må missbruka oss. Det var en tid (se vår ant. till fg. 106), då Arch. på s. k. vänner bortslösade så väl känslor, som förmögenhet. I allmänhet var han fallen för att handlöst hängifva

---

Fg. 113. Texten efter Ilgen och Hart. Vs. 2—3: *ἄνεχε, δυσμενῶν δ' ἀλέξευ, προσβαλὼν ἐναντίον | στέρνον, εὖ τοξεύματ', ἐχθρῶν* &c. Vs. 5: *μηδὲ νικηθεὶς ἐν οἴκῳ καππεσὼν*[1]) *ἀγάλλεο.* Jfr. Archilochi fg. 67 l. Aristoph. Nub. 126. Efterbildn. — Theogn. 657—8. Hor. Carm. II. 3. 1—4.

Fg. 114. Text efter H.: — ◡ — ◡ — *ἀτὰρ μὴ περὶ φίλων ἀπάγχεο.*

---

[1]) Jfr. Hom. Il. XIII. 549. XV. 280.

sig; hvarför fiendskap så lätt uppstod ur hvarje närmare förbindelse, som han ingick. Jfr. vår ant. till afd. VIII. δ[12].

V.

Kärlek.

a. Lycambes-dikterna.

β[4]. Iamber.

[1. Archilochus skildrar sitt första möte med Neobule.]

I hela den afdelning, som vi öfverskrifvit 'Lycambes-dikter', finnes intet kärleksqväde i den vanliga betydelsen af detta ord, ehuru samtliga dikterna handla om Archilochi förbindelse med Neobule — eller, rättare, om upphäfvandet af denna förbindelse. Ty samtliga dessa dikter äro skrifna i harmen öfver den uppslagna trolofningen; och det är lätt att se, att äfven der Archilochus, såsom i denna dikt, talar om händelser, som föregingo uppslaget, har dock denna harm gifvit färg åt berättelsen. — När Arch. omkr. 670 f. Chr. återvände till Thasus från sin första krigstjenst i Thracien, blef han införd i Lycambes' hus (se våra noter till fg. 106). Han blef då kär i äldsta dottren, Neobule (se fg. 115); och ehuru han redan var bedagad (se fg. 117 och not 4 till fg. 106) och icke låtit det inbringande kolonisationsföretaget komma sig till godo (se fgg. 106 & 107), så att han återvändt lika fattig, som han rest, beslöt han dock att mot en stilla, huslig lycka utbyta sitt kringirrande lif. — Vi låta skalden sjelf berätta vidare:

I tron måhända — säger han — att den bittre, satiriske skalden aldrig i sin lefnad varit i stånd att hysa ömmare känslor. Men äfven jag har älskat — och det blott en enda:

115 (27 B.).

Den äldsta af Lycambes' döttrar — henne blott.

Aldrig förgäter jag den dag, då jag blef bekant i hennes faders hus, och det intryck, hon gjorde på mig, då hon först inträdde:

116 (28 B.).

Hon lekande i handen höll en myrtenqvist
Och rosenbuskens sköna skott; och lockigt hår
Beskuggade på henne rygg och skulderpar.

Hon egde till den grad fullkomliga former jemte

117 (29 B.).

——————— *insmorda hår*
Och barm, så att en gubbe kunde bli förtjust.

I trots af min framskridna ålder blef jag verkligen kär; och jag kunde icke taga mina ögon ifrån denna älskliga företeelse, ända till dess att hennes moder inträdde, hvilken med sin fulhet något afkylde mina upphetsade känslor. Äfven hon gjorde sig för:

118 (30 B.).

Väl ej med salfvor käringen sig smorde in —[1])

men hon var likväl utomordentligt söt och förekommande. Hon stälde om ett gästabud, som kunde hafva mättat det mest barbariska begär att frossa. Min sköna Neobule var en af de mest öfverdådiga i laget. Hon åt och drack med en Thracisk eller Phrygisk glupskhet, så att, när hon sedermera rörde sig, hennes kropps jemvigt var i betydlig mån förlorad (jfr. ant. till fgg. 163—6):

119 (31 B.).

Liksom vid piplek Thrakern eller Phrygern öl,
Så högg hon i sig, och framlutad gick omkring.

Hennes systrar gjorde likadant besked för sig. Upptända af sitt frosseri, intogo de en vrå, der manfolket kunde mera oförmärkt

---

Fg. 119. — *Zythum ut bibebat Thraxve Phryxve ad tibiam,*
Haud aliter illa prono edebat corpore.

Då βρύζω l. βρυάζω (pläga sig med) construeras med dativ eller genitiv, men aldrig med accusativ (såsom här βρῦτον) hafva vi (i enlighet med Passow's förslag) utbytt ἔβρυζε i texten mot ἔβρυξε. Βρύκω har nämligen både tjenligt constructionssätt (med acc.) och betydelse (bita, förtära, sluka). Jfr. βρυχθεὶς ἁλί, slukad af hafvet, i Anth. Pal. VIIII. 267. Det är icke osannolikt, att Cratinus i sin komedi Fugitivae (Δραπέτιδες) haft detta Archilochi stycke för ögonen, då han säger (Athen. VIII. 344 e): βρύκει γὰρ ἅπαν τὸ παρόν. — I andra versen hafva vi utbytt πονευμένῃ mot πολευμένῃ, i likhet med sista ordet i Archilochi fg. 134. — Vid fg. 69 hafva vi visat med tillräckliga citater, att tibian ursprungligen

---

[1]) Mot hela sammanhanget i Archilochi dikter strider det att, med H. och Bh. (l. c. 424) tolka detta fg. om Neobule. Det afser ingen annan, än svärmodren. Se våra anm. till fg. 105—109, och särskildt fg. 105.

malkas dem. Här visade de rätt inbjudande åthäfvor, och voro i sitt tal ganska yra och utmanande:

120 (33 B.).

I tjocka skuggan de af muren togo stöd.

121 (34 B.).

Framsträckte sig och gåfvo all sin fräckhet luft.

Jag tyckte visserligen, att detta var något fult gjordt af min kära Neobule; men jag lät mig dock snart nöja. Jag är aldrig småaktig; och nu tänkte jag: det är hennes sätt att glädja sig af lifvet:

122 (35 B.).

Men en med ett, en ann' med annat roar sig.

För öfrigt skulle man kunna förlåta allt denna

---

blott tillhörde barbarerna (Ὅμηρος τοῖς βαρβάροις ἀποδίδωσι τοὺς αὐλούς. Athen. l. c.). Det var en Phrygisk uppfinning (Tibull.: *Phrygio tibia curva sono*); och Phrygerna ansågos vara komna från Thracien (Strab. VII. 483).

Fgg. 120 & 121. Dessa fragmenter hafva vi, utan att lägga några ord emellan, ställt alldeles bredvid hvarandra. De hafva ock så nära sammanhang med hvarandra, som de kunna hafva utan att utgöra ett enda stycke; och de hafva säkert icke varit åtskilda af mer än en enda vers. I anledning af Photii förklaring har man velat tolka κύψαι med 'hänga sig'. Men denna förklaring är tydligen språkligt origtig, och bevisar intet annat, än att Photius, i likhet med sednare tolkar, uti skaldens egna fragmenter sökt ett stöd (som der ingenstädes finnes) för den i forntiden gängse berättelsen om flickornas sjelfmord. Κύψαι betyder intet annat, än kröka sig framåt; och versen kan öfversättas:

Et procubantes arrogantiam evomunt. [1])

Fg. 122. Cfr. Hom. Od. XIIII. 228. — Efterb. — Eurip. (se B.). M. Anton. VIII. 43: Εὐφραίνει ἄλλον ἄλλο. Samma thema är det, som Pindarus utfört i fg. 206 B. och Horatius i Carm. I. 1.

---

[1]) Vi förneka dock icke, att Archilochi poetiska hämd (så ovanlig på dessa tider) kan hafva föranledt sjelfmord (se Bh. l. c. p. 420). Bayle (Dict. histor. et crit. Art. Hipponax) har från äldre och nyare tider anfört en massa exempel derpå, att tadel och hån i ännu mycket mindre grad bragt menniskor om lifvet.

123 (B:s ant. till fg. 28).

'Lycambes-dotter med sina lifliga ögon och smekande stämma'.

[Ur Luciani Amor. 3. Här är denna i prosa upplösta och i helt andra ord omsatta skildring af Archilochus på sin plats.]

Redan denna afton — fortsätter Archilochus — var jag ohjelpligt förälskad i flickan; och inom en liten tid hade jag, efter ofta förnyade besök, snart lyckats att vinna hennes genkärlek, fastän det fanns en fruktansvärd medtäflare om detta pris. Ty

124 (32 B.).

I huset kringströk afskyvärde pladdraren.

I händelse att prat, en fager yta (Ἐρασμονίδης — se fg. 163), ungdom och rikdom (se ant. till fg. 105—9), samt förtjenster i kärleksäfventyr (se fg. 134) och frosseri (Athen. X. 415 d. Aelian. V. H. I. 27. Se ant. till fgg. 163—6) alltid gåfvo utslaget i flickornas hjerte-angelägenheter, så hade jag intet kunnat vinna i bredd med denne bjesse i allt detta. Men jag var skald; och denna egenskap uppvägde för en tid allt: hon förklarades för min; och jag var lycklig, så länge det räckte. Men undertiden hade min rival alldeles utträngt mig ur föräldrarnes ynnest (se ant. till fg. 105—9); och slutligen lyckades han att äfven hos flickan slå mig ur brädet:

125 (90 B.).

Mig skall han ej för intet hafva detta gjort.

I honom — min fästmös förförare — i hennes illsluga moder (se ant. till fg. 105—9) och menedige fader (se fg. 140) hafva

---

Fg. 124. — *Βάβαξ* (Lat. *babulus*, Apul. Met. IIII. 14. eller *blatero*, Gell. I. 15. 20) förekommer (utom hos Grammatici) blott här och hos Lycophr. 472.

Fg. 125. — *Commissa sed mi gratuito non luet.* Stamordet *προΐσσομαι*, som återkommer i fg. 151, har alldeles samma betydelse, som vårt fornnordiska verb þiggia d. v. s. få, emottaga; sedermera: anhålla att få ɔ: tigga (i ordets nyare bem., såsom hos Arch. fg. 151). Sammansatt med *κατὰ*, öfvergår detta intransitiva verb, såsom flera andra (t. ex. *καταθρηνέω*), till transitiv betydelse; så att *καταπροΐσσομαι* (om det funnes) skulle betyda: räcka till emottagande, gifva till skänks, gifva eller göra för intet. Men af detta verb förekommer blott futurum, *κα-*

min hämds furier redan slagit sina klor. Men dermed är jag ännu icke nöjd. Jag vill hafva fatt på alla dem, som i ringaste mån varit medvetande af detta skändliga dåd och tillstyrkt detsamma. Den Gud, jag dyrkar, hvilken icke blott är Gud för skaldekonsten, utan ock för siandet och döds-skickelsen — hvilkens sjelfva namn utvisar, att han kan förderfva — han skall gifva mig makt att både uppdaga dessa brottslingar och befordra dem till så strängt straff, som en skald någonsin kan utdela. Hör, o Apollo! denna din tjenares bön:

126 (26 B.).

O, drott Apollo! Yppa de medbrottsliga,
Och dem förderfva så, som du förderfva kan!

Min fordna älskarinna åter öfverlemnar jag åt det oblida öde, hon sjelf beredt sig. Genom att framhärda på lastens bana, såsom hon börjat, skall hon, ifrån att vara en tillbedd skönhet, med tiden bli

---

ταπροΐξομαι (och det alltid i försäkringar — alltid för intet — alltid i ond mening), som alltså betyder: skola göra för intet eller ostraffadt. — Att i Et. Gud. och Cram. An. Par. (se B.) står: *οὕτως εὗρον ἐν ὑπομνήματι ἐπῳδῶν Ἀρχιλόχου*, kan icke bestämma oss att (såsom B. och H. hafva gjort) hänföra fgtet till Archilochi epoder. Denna anteckning säger nämligen intet annat, än att i en gammal commentar öfver denne skalds epoder (*ὑπόμνημα ἐπῳδῶν Ἀρχιλόχου*) fanns denna vers citerad såsom parallelställe till någon i epoderna befintlig vers. Denna vers i epoderna kunna vi ännu uppvisa. Det er nämligen den, som vi upptagit i fg. 74. Såsom parallelställen till densamma antecknas helt naturligt så väl fg. 149, som just detta vårt fg. 125. — Vi lära emellertid af denna anteckning, att antiken haft commentarier till Archilochi dikter. Detta bestyrkes af Et. Gud. 537, 26: *οὕτως εὗρον ἐν ὑπομνήματι Ἀρχίλου* [läs: *Ἀρχιλόχου.*].

Fg. 126. Vs. 2: *Σήμαινε*, se B. p. 1082. — Efterbildn. — Aesch. Agam. 1085—6: *Ἄπολλον Ἄπολλον ἀγυιᾶτ᾽ ἀπόλλων ἐμός.* 973: *Ζεῦ Ζεῦ τέλειε, τὰς ἐμὰς εὐχὰς τέλει.* Eurip. Fg. Phaëth. 10. 1—2: *Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι᾽, ὥς μ᾽ ἀπώλεσας Ὅθεν σ᾽ Ἀπόλλων᾽ ἐμφανῶς κλήζει βροτός.* Eurip. Orest. 1635: *Ζηνὸς γὰρ οὖσαν ζῆν νιν ἄφθιτον χρεών.* Jfr. Schillers Wilh. Tell. IIII. 2. 132: *Freiburg ist eine sichre Burg der Freien.*

127 (184 B.).

——————— *ett legohjon,*
En ankelsvullen, vedervärdig qvinsperson,
Publik, motbjudande, ————

ett föremål för allas afsky och förakt. — Med denna förfärliga spådom synes Arch. hafva slutat sin dikt och lemnat Neobules person för den gången med fred.

[Texten efter B:s uppställning i slutet af hans ant. till fg. 184, med undantag deraf, att vi skrifva μισητὴ i st. f. μισήτη. Det kunde blifva fråga om att, efter Küster till Suid., rätta δῆμος till δήμιος, emedan det är nödvändigt att här hafva ett adjectivum, och emedan δήμιος just uttrycker det begrepp, som Suid. och Eustathius lägga i δῆμος, näml. κοινὴ τῷ δήμῳ. Men δῆμος kan godt bibehållas, alldenstund ordet från att betyda 'en qvinna ur hopen' (jfr. Il. XII. 213: δῆμος ἐών) eller en qvinna, som endast i samhällsställning är den stora massan eller 'hopen tillhörig', lätt kan komma att utmärka en, som i annan mening är allmänhetens tillhörighet. Den konstlade förklaring af περὶ σφυρὸν παχεῖα, som vi först mött i Schneiders ordbok, och som sedan gått igen hos snart sagdt alla lexicographer (t. ex. Passow, Melin, Pape) kunna vi icke gilla: vi veta ej heller, hvad anledning är till henne, eller hvarifrån hon ursprungligen kommit. Skalden vill, helt enkelt, säga, att äfven den qvinliga skönhet, som de Gamle så högt skattade, och som de uttryckte medelst ord, sådana som καλλίσφυρος, εὔσφυρος och χλιδανόσφυρος, skulle med tiden försvinna hos Neobule, så att hon skulle blifva fullkomliga motsatsen af hvad hon nu var, d. v. s. περὶ σφυρὸν παχεῖα. Hesychius (se B.) är vår borgen, att det är om Neobule skalden talar i detta fragment. Efterb. — Cratinus ap. Apostol. XIII. 95: *Μισηταὶ δὲ γυναῖκες* &c. Hor. Epod. VIII. 9—10: — *et femur tumentibus exile suris additum.*]

δ[5]. **Epodos. — Fabel.**

[2. Arch. beskrifver, huruledes hans tillämnade svärfader sjelf gaf honom tillkänna, att förbindelsen med Neobule var upphäfven. I en dermed sammanhängande fabel skildrar Arch. i en lättförstådd allegori ytterligare det gränslösa i den trolöshet, för hvilken han varit utsatt, och nedkallar himlens hämd deröfver. — Dikter till Lycambes.]

128 (92 B.).

O, far Lycambes, hvilket ord har nu du fällt?
Hvem har förryckt din tanke, som
Du förr så styrde? Nu för alla visserlig
Du blir till stort begabberi.

Du kom nämligen till mig och viste dig jemmerligt sörjande så väl i uppsyn, som i det sätt, hvarpå den tilltygat dig. Jag såg nämligen på dig, såsom på den der gjort en smärtsam förlust,

129 (36 B.).

Det ädla håret intill svålen skuret af.

Jag förvånades, jag stirrade i stum häpnad på dig:

130 (111 B.).

Platt intet jag begrep deraf.

Då tog du ändtligen till orda. Du hade förnummit oroande rykten om min oeconomiska ställning; och sjelf hade jag ju visserligen intet gjort, för att förhemliga min fattigdom, så att det var skäligen lätt att få höra sådant om mig. Men hittills hade du icke fästat något afseende på mina lefnadsvilkor. Nu åter förklarade du, att du endast ville ha till måg en man, som var väl burgen — som kunde, genom att föra en viss stat, upprätthålla slägtens anseende — som behöfde

131 (48 B.).

Ej, när det kniper, skylla på sin fattigdom.

Snart förebrådde du mig, utan alla omsvep, att jag sökte en för-

---

Fg. 129. *ἄμωμον* efter Hecker. *ἐγχυτὶς* se B:s not. — Om Grekernes sed att i sorg kortskära håret, se Rich, l. c., art. Tonsus.

Fg. 131. Den af Marius Plotius (p. 268) anförda, ytterst förderfvade versen (hvilkens skriftdrag äro kopierade så väl af Gaisford, l. c., not. b., som af B. och H.) har, med tillhjelp af Hesych. 1248 (rec. Schmidt. Jenae, 1860. Vol. III. p. 105): *Μὴ 'π' ἀχηνίῃ τρέπειν· μὴ αἰτιῶ τὴν πενίαν, ὅτε δέηται ...*[1]), blifvit af H. sålunda lyckligen återstäld:

Ὅταν δέηται, μὴ 'π' ἀχηνίῃ τρέπειν.

Versen upptages af både B. och H. bland trimetri; men det nära

---

[1]) Till detta utseende har stället redan omkr. 1750 blifvit emenderadt af Alberti.

bindelse utöfver mina vilkor, att jag ville upphäfva mig till svärson till den rike

132 (Slutet af ant. till fg. 92 hos B.).

'*Dotaden*'. [Vi anse nämligen, att detta af Hesych. bevarade och förklarade uttryck från Arch. här haft sin plats. Det lyder: **Δωτάδης· Δώτου υἱὸς ὁ Λυκάμβης.**]

I billig harm, kantänka, utfor du:

133 (107 B.).

Eländige! Hur högt vill du?

Du var här — sade du — för att underrätta mig, att du för dottren din hade träffat ett bättre val. Jag fick veta, att hon nu var kommen i händerna på sprätten, som har de många kärleksäfventyren (se ant. till fg. 124) — att hon var lofvad

134 (45 B.).

Åt skälmen, hvilken nattetid går staden kring.

Så, Lycambes, har du talat till mig — så har du på allt upptänkligt sätt sårat mig. På det känbaraste har du förnärmat skalden:

135 (142 B.).

Vid vingen har du syrsan ryckt.

[Här öfvergår Archilochus till ett ännu mera lidelsefullt språk:]

---

sammanhang, hvari han hos Mar. Plot. står med *πάτερ Λυκάμβα, ποῖον* &c., hvilket just är början af epoden (se fg. 128), visar nogsamt, att han tillhör epodi, och att han just innehåller ett stickord af Lycambes till Archilochus.

Fg. 134. Text: *Φηλήτᾳ* —— *πολευμένῳ*. Jfr. fg. 119.

Fg. 135. Vi draga icke i betänkande att under benämningen *τέττιξ* förstå 'skalden', såsom ordet måste förstås i Simonid. Cei epigr. 176 B. (jfr. epigr. 175 B.). Det är troligt, att, med anledning af denna vers, Pythia sjelf tillagt Arch. namnet *τέττιξ*, och att hennes dom öfver Archilochi baneman (se Suid.: *Ἀρχίλοχος*. Plut. de S. N. V. cap. 17 eller p. 560 e) haft den ordalydelsen, att 'gå dit, der cicaden [skalden] ligger begrafven och [medelst offer] blidka Telesiklessonens [en ny omskrifning af Archilochi namn — ett af oraklerna, såsom bekant, mycket användt uttryckssätt] skugga'. Sednare förf. (såsom Plut. och Suid.) förlade nu denna offerhandling ifrån Archilochi okända graf (på Naxos, Paros eller Thasus?) till det allmänna och ryktbara *ψυχοπομπεῖον* på Taenarum (der man trodde

136 (93 B.).

Nu, hvilken dämon, och hvaröfver vredgad, har ingifvit dig allt detta onda? [Med denna vers har det bekanta Virgilianska uttrycket: '*quo numine laeso, quidve dolens*' mesta likhet.]

137 (121 B.).

Hur blåste han ditt hufvud bort? Huru förblindade han dig,

138 (108 B.).

Att dig förderfvet gripa må.

Du tror visserligen nu, att du och de dina äro eder sjelfva nog, och att I ganska väl kunnen lefva

139 (110 B.)

Förutan mig och någon vän.

Men du förgäter, att det finnes en hämnande makt. Du glömmer vidden af ditt brott:

140 (94 B.).

Den starka ed och salt och bord —
Allt har du öfvergifvit. ——————

Allt, hvad som är en menniska heligt, har du trampat under fötterna. Huru menar du nu, att ett så skändligt handlingssätt skall lyktas? Törhända kunna vi ana det. Hör blott på,

141 (50 B.)

Hvad, blick i blick, mig sånggudinnan anförtrott:

---

nedgången till Hades vara); och i sammanhang härmed berättades (se Plut. l. c.) en saga om en eljest obekant Tettix från Creta, hvilken här skulle ligga begrafven, sedan han på udden grundlagt en stad. Lucianus (Pseudol. 1) åter har tolkat detta fg. på sitt eget, olyckliga sätt — en tolkning, som både är konstlad och opoetisk och stridande mot forntidens stora beundran för cicadens sång. Johannes Goropius Becanus, ehuru beledd af Bayle (l. l. art. Tettix), har först anat rätta sammanhanget.

Fg. 140. Jfr. Hom. Od. XXI. 28—9: *σχέτλιος, οὐδὲ θεῶν ὄπιν ἠδέσατ' οὐδὲ τράπεζαν, | τὴν δή οἱ παρέθηκεν.* Parthen. XIIII. 1: *Δία Ξένιον καὶ κοινὴν τράπεζαν προϊσχόμενος.*

Fg. 141. Text efter H:s lyckliga restitution af det obegripliga stället hos Marius Plotius (p. 271):

'Αντωπὸν ὅττι Μοῦσα πρός μ' ἐλέξατο.

[Här följer nu den ryktbara fabeln om örnen och räfven; till hvilket stycke nu betraktade epodos endast varit en inledning, för att, likt det ἐπιμύθιον, som annars efterföljer[1]), tydliggöra för enhvar fabelns syfte. Att Arch. i en fabel vändt sig emot Lycambes, visar sig tydligt af Philostrati Imagg. I. 3 (p. 766 extr. ed. Olear.): Ἐμέλησε μῦθον Ἀρχιλόχῳ πρὸς Λυκάμβην. Härmed kan omöjligen åsyftas någon annan fabel än denna. Fabeln läses i Aesopus (Halm 5, Korai 1) och är till hufvuddragen densamma, som Archilochi, ehuru den till utförandet är skiljaktig, så att dels åtskilliga drag i den Archilochiska framställningen (som är målande och lefvande — icke prosaiskt förtorkad, såsom Aesopi) fattas, dels berättelsen är utvidgad, så att den slutar med räfvens hämd, under det att Archilochi framställning lyktar med nedkallandet af den gudomliga hämden och, genom det rysligt oändliga spelrum, hvilket fabeln sålunda öppnar för åhörarens aning, alltså är af vida större poetisk verkan. Man kan emellertid, med Aesopus för sig, lätt finna sammanhanget emellan de fragmenter, vi ega qvar af denna Archilochi fabel; hvarför detta sammanhang endast i största korthet behöfver af oss påpekas.]

142 (86 a. B.).

En sägen ibland folket går,
Att räf och örn en gång ett bolag satte upp
Tillsamman.

Örnen besvek dock sin bolagsman på det nedrigaste sätt, i det att han bortröfvade räfvens ungar, till spis för sin egen afföda:

143 (37 B.).

För ungarne han gräslig måltid satte fram.

Till räfven, som nu klagade, att förbundet blifvit brutet, synes örnen hafva sagt något dylikt: 'Något sådant, som att hålla hvad man lofvat Er, landkrypare, skulle måhända fallit någon in af det fega, usla slägte, som också tillvällar sig örn-namnet,

144 (188 B.).

en hvitstjert —

Fg. 144. Enligt Tzetz. till Lycophr. 91 (ed. Müll. I, p. 378) förekommer hos Archilochus πύγαργος, liksom μελάμπυγος

[1]) Ett sådant finnes aldrig vid Archilochi fabler (se ant. till fg. 59) och är i allmänhet främmande för den antika fabeln. Hos Babrius är det ett sednare tiders tillägg, som oftast missförstår fabelns andemening.

men dum har du varit, då du trodde slikt om de våra. Blif nu vis af skadan, och akta dig framdeles, vid dylika löjliga bolagsföretag, att du

145 (109 B.).

Blott ej en svartstjert råkar på.'

Då räfven i sin förtviflan hotar, mötes han endast af örnens hån:

146 (86 b. B.).

Du ser, hur denna klippspets der är hög och hvass
Och gång på gång halsbrytande:
Der sitter jag och tager lätt en fejd med dig.

(se ant. till fg. 145). Πύγαργος (*albicante cauda*, Plin.) är ett svagare slag af örnar (se Arist. H. An. VIIII. 32.); och har ordet, troligtvis genom sin motsättning i fabeln till μελάμπυγος, kommit att betyda feg, såsom i Soph. fg. 932 (se Lyc. l. c. och alla utläggningar dertill). Det är sannolikt, att den svarte örnen i fabeln talat föraktligt om 'hvitstjertarne' såsom 'fega och eländiga'; hvarpå och Tzetzae första förklaring af ordet (πύγαργον· δειλὸν) hänvisar. Samma förklaring gifva ock nästan alla scholia minora till Lycophr. l. c. T. ex. (ed. Bachm. p. 28) Par. A: τοὺς γὰρ δειλοὺς πυγάργους ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι καὶ μελαμπύγους τοὺς ἀνδρείους. Vind. I: πύγαργον· τὸν ἄνανδρον, δειλόν. Vind. III: δειλόν.

Fg. 145. Vi skrifva τύχοις efter alla handskrifter. Om det slag af örnar, som kallades μελάμπυγος, se, utom de af B. anförda ställen, Eubulus (som påtagligen anspelar på — man kunde säga — imiterar stället hos Arch.) apud Athen. III. 108 a., Aristot. H. an. VIIII. 32. och Plin. N. H. X. 3. 6—7 (fullkomligt efter Aristot.). Se vidare Leutsch till Zenob. V. 10. (Paroem. Gr. I. p. 119—20). Från fabeln om örnen öfvergick uttrycket till ordspråk (μὴ σύγε μελαμπύγου τύχοις, Zenob. ne in melampygum incidas, Erasm.), för hvilket man sedermera uppfann en förklaring i sagan om Ἡρακλῆς Μελάμπυγος och Kerkoperna (se S. till Arch.), hvilken saga hade sin upprinnelse i Thermopylernas bergstrakt, der λίθος μελάμπυγος (Herod. VII. 216) var belägen (se O. Müller, Dorier. I. 457—8. H. Stein till Herodot l. l.). Det andra, fegare slaget af örnar, πύγαργος, omtalas likaledes af Aristot. och Plin., ll. cc. — Jfr. med stället Aesch. Agam. 113—4: θούριος ὄρνις, οἰωνῶν βασιλεύς, ὁ κελαινός.

Fg. 146. Ἐλαφρίζων bör icke tolkas efter den af Hesych.

Den olycklige räfven, som nu inser, att han på jorden icke har någon rättvisa att vänta, hemställer slutligen sin sak åt den hämnande, gudomliga rättfärdigheten:

147 (87 B.).

O, fader Zeus, i himmelen är makten din
Och menskors gerningar du ser,
De onda med de rätta! Du har ock en blick
För djurens öfvervåld och rätt!

γ^7. Tetrametri.

[3. Skalden lofvar att taga hämd på Lycambes.]

I de tvenne, näst föregående dikterna har Arch. nedlagt, hvad han kände, straxt efter det att han drabbats af det slag, som sönderslet förbindelsen mellan honom och Neobule. Denna närmaste känsla var en känsla af förkrosselse. Med sitt förlorade hopp om kärlek och lycka — med sin till sista gnistan utsläckta tro på menniskornas heder och löften, skulle han känt sig alldeles tillintetgjord, om han icke (såsom han gjorde) samlat hela återstoden af tro på en gudomlig verldsordning — en vedergällande, rättfärdig försyn — om han icke till denna tro tagit sin tillflykt, och sålunda till sin hjelp framkallat undergifvenhetens hela motståndskraft. Men när nu öfver hans hufvud hade gått denna olyckans första stormil, för hvilken han ovilkorligt måste böja sig, öfvergick han till ett mera verksamt motstånd. Var hans första känsla sjelfuppehållelsens — ett omfattande af den lugnande förtröstan på den gudamakt, som i vårt ställe utkräfver hämden — så var hans andra känsla sjelfhämdens. I denna känsla har han diktat nedanstående tetrametrar, i hvilka han, med fin beräkning, icke (såsom i föregående dikter) beskärmar sig öfver Lycambes' uppförande, men låter denne för våra blickar sjelf afslöja hela nedrigheten af sin själ, i det han införer honom talande såsom en kall och bakslug sophist om Archilochi ömmaste hjerte-angelägenhet (fg. 148), och läggande oförsynt hån öfver sitt offer till sin himmelskriande

---

gifna förklaring, *παρασκευαζόμενος ῥᾳδίως*, utan såsom liktydigt med *ἐν ἐλαφρῷ ποιεῖσθαί τι* (Herod. I. 118. III. 154).

Fg. 147. — Efterbildn. af stället. Soph. Elect. 174—5: *Ἔτι μέγας οὐρανῷ Ζεύς, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει.* Apoll. Rhod. II. 1182: *Ζεὺς ἔτι που τὰ ἕκαστ᾽ ἐπιδέρκεται.*

orättvisa; på hvilket allt skalden icke svarar med klagan, men med ett kraftigt löfte om hämd i rågadt mått (fg. 149) — ett löfte, som han redan med detta dräpande skaldestycke synes hafva tillfullo infriat[1]).

H. har origtigt uppfattat fg. 148, då han låter fadren i detsamma tala 'till sin dotter' ('zu seiner Tochter' S. 99). Af hela sammanhanget i Aristot. Rhet. III. 17. se vi, att Lycambes talar till Archilochus och om sin dotter. Sedan Aristoteles nämligen omtalat det rhetoriska konstgreppet att låta en annan säga, hvad man icke gerna skulle vilja framföra i eget namn[2]) eller i annor mans mun lägga de tillvitelser, man har att göra en tredje — eller (hvad man lika gerna kunde kalla en dramatisk konst) låta en annan person charakterisera sig sjelf uti det språk, man låter honom föra[3]) — fortsätter han (p. 159. 2—5. Speng.): 'och så utdelar Archilochus sitt tadel [satiriserar]; ty han låter i en iambisk dikt [ɔ: smädedikt] fadren säga om dottren: »Oförmodadt vare intet! &c.« (*καὶ ὡς Ἀρχίλοχος ψέγει· ποιεῖ γὰρ τὸν πατέρα λέγοντα περὶ τῆς θυγατρὸς ἐν τῷ ἰάμβῳ Χρημάτων ἄελπτον οὐδὲν, κ. τ. ἑ.*).

Dikten framställer Archilochus och Lycambes samtalande om den uppslagna trolofningen. Archilochus säger: 'Nåväl! Jag har nu tillräckligt inhämtat fars och mors tankar om saken. Men hvad säger Neobule sjelf? hon, som alltid älskat mig så varmt! På hennes trohet vågar jag svärja: icke kan hon så alldeles plötsligt hafva upphört att älska mig och hafva vändt sin kärlek till den, som hon förr icke kunde tåla.'

Lycambes svarar, att så många underliga ting ske i verlden, så att snart rätt ingenting kan vara oväntadt eller sådant, att man med ed kan bedyra dess omöjlighet — att, då man jemt är vittne till så stora omhvälfningar i naturen, äro förändringarne i en liten flickas tycken icke något att göra väsen af — att hans dotter, i följd af en dylik outredd naturdrift (som stundom

---

1) Och dock måste vi antaga, att Archilochi poetiska hämd oftare, än hvad vi kunna finna af dessa svaga lemningar från hans skaldskap, drabbat Lycambes, hvilken han dessutom (såsom vi snart skola se) ständigt hemsöker i de förfärliga hämddikter, för hvilka dottren är föremål.

2) Såsom exempel anföres, bland andra, att Arch. på detta sätt använder timmermannen Charon (se ant. till fg. 187—8.), och att Soph. (Antig. 687 sqq.) låter Hæmon inför Creon göra sina egna ord och tankar till andras.

3) Ed. Speng. p. 158. 3—5: *ἔχοντα μὲν οὖν ἀποδείξεις καὶ ἠθικῶς λεκτέον καὶ ἀποδεικτικῶς, ἐὰν δὲ μὴ ἔχῃς ἐνθυμήματα, ἠθικῶς.*

kommer fisken att leka på land, och landtdjur att hoppa i sjön), just nu råkar att vara ytterst förtjust uti den, som hon förut afskydde:

148 (76 B.).

'Oförmodadt vare intet! Ingenting du svärje på!
Intet heller dig förvåne, sedan gudafadren Zeus
Dolde klara solens strålar och af middag gjorde natt,
Och en bleknande förfäran öfver menskoslägtet kom.
Hvadan menniskorna böra både tro och vänta allt:
Ingen af oss mer må undra öfver hvad han ser, ej ens
Skulle landtdjur af delphiner sig tillbyta betesmark
Uti sjön, och vinna hafvets brusuppfylda våg mer kär,
Än sitt fastland —' skulle fisken ha för berget mera smak'.

Fg. 148. Vs. 1—2: Efterbildn. Eurip. Ion. 1510—11: Μηδεὶς δοκείτω μηδὲν ἀνθρώπῳ ποτὲ | ἄελπτον εἶναι πρὸς τὰ τυγχάνοντα νῦν. Soph. Ant. 388: — βροτοῖσιν οὐδέν ἐστ᾽ ἀπώμοτον. Flera dylika ställen från de classiska auctorerna anföras i Jacobs. Animadv. I. 1. p. 160.

Vs. 3—4. Plut. (de facie in orbe lunae, c. 19) hänsyftar på denna af Arch. omförmälda solförmörkelse.

Vs. 4. Vi skrifva χλωρὸν i st. f. λυγρόν. Handskrifternas läsart (λυγρόν) bibehålles af Hermann, B. och M., men förkastas, på grund af metriska betänkligheter, af Valckenaer och de öfrige. Otaliga förbättringar äro föreslagna (se B., S. och Mein. Stobæi Flor. IIII. XIII.), men äro dels i metriskt hänseende ingalunda bättre än λυγρόν, dels alltför kraftlösa med afseende på den tanke, de inlägga i versen. Bentley's ὠχρὸν, antaget af Gaisford och Hart., är väl i båda fallen godt nog — (att adjectivet icke förekommer hos äldre författare, än Eurip. Hippocr. &c., betyder föga, då ὦχρος finnes i Iliad. III. 35.) — men ännu bättre synes oss χλωρὸν δέος vara, hvilket är fullkomligt Homeriskt: Il. VII. 479. VIII. 77. Od. XI. 633 och ofta flerstädes.

Vs. 6. ἡμῶν, efter Mein.

V. 9. Vi antaga Jacobs' förträffliga emendation, biträdd af M.: τοῖσιν ἥδιον δ᾽ ὄρος.

Vs. 7—9. 'Delphinen på torra landet' blef, efter Arch., ett nästan proverbialt uttryck för det otroliga, och synes aldraförst genom Ion's (ap. Plut. Demosth. 3) förmedling (δελφῖνος ἐν χέρσῳ βία) erhållit denna allmänna spridning, som mängden af efterliknin-

Archilochus svarar, att detta öfverflyttande af naturens oregelbundenheter och omhvälfningar på det moraliska området begriper han icke: han kan icke förstå, att något annat, än tro och heder och uppfyllandet af heliga löften kan komma i fråga menniskor emellan.

Härtill genmäler Lycambes, att, om han icke begriper detta, är han dum och oefterrättlig.

'Det kan vara' — svarar Archilochus (och slutet af hans svar, bevaradt i nästa fragment, synes också vara slutet af denna dikt) — 'det kan vara, att jag är bortkommen i dylika, bofaktiga spetsfundigheter; men jag får lof att hjelpa mig med hvad jag förstår. Det är visserligen en enda, men vigtig, sak:

149 (67 B.).

———————————— *Ett, som duger, jag förstår:*
Den, som ondt mig gör, att löna åter med förfärligt ondt.

[4. Archilochi ironiska afbön hos Neobule och sårande tillbud af försoning.]

Arch. sökte i sin hämd icke Lycambes ensam: han utsträckte densamma äfven till sin fordna älskarinna; hvarpå vi, bland annat, skola hafva det mest talande bevis i nästföljande epodos, och hvarom fgg. 119, 121 och 127 redan gifvit oss tillräckliga vittnesbörd. För att nu få tillfälle att ännu djupare, ehuru mera indirekt, såra henne, låtsar Arch. sig i nedanstående poem vilja göra afbön för dessa förseelser och framställer i den mest oblyga ton ett förslag att åter komma med henne på förtrolig fot. Att Archilochi *παλινῳδία* skulle kunne vara allvarligt menad,

---

gar förutsätter. Sednare märkligare imitationer läsas i Hor. Carm. I. 2. 7—10. Epod. XVI. 34. Art. poet. 30. Virg. Ecl. I. 59—60. Ovid. Trist. I. 8. 1—5. Rufinus (Anth. Pal. V. 19. 5—6): *Βοσκήσει δελφῖνας ὁ δενδροκόμης Ἐρύμανθος, | καὶ πολιοῦ πόντου κῦμα θοὰς ἐλάφους.* Detta ställe hos Arch. är alltså källan till alla de hos skalderna så ofta förekommande och så mycket omtyckta jemförelserna *ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου.* Man har velat spåra deras första upprinnelse hos Hom. (Il. I. 234—6); men likheten emellan Achilles' *μέγας ὅρκος* och Lycambes' hånande sophisteri är alltför obetydlig, för att kunna i ringaste mon försvaga Archilochi originalitet.

Fg. 149. Jfr. fg. 74. Eftrbld. i Aesch. Coëph. 123. Sept. a. Theb. 1049. Eur. Herc. fur. 727—8. Ion. 1247—9, al. Plat. Criton. p. 49 c.

förbjudes af den lättfärdiga och vårdslösa ton, hvari han talar[1]) och af den skamlösa bevekelsegrund, han bekänner sig hysa till sin längtan efter försoning (se fgg. 153 och 154). Det visar sig straxt i fg. 150 derutaf, att han framställer sina dödliga förnärmelser mot Neobules ära såsom blotta följder af en liten 'otur' (att förprata sig, kantänka), hvilken kommit honom att 'förgå sig' eller uttrycka sig med mindre granlagenhet mot ett fruntimmer[2]). Vi öfversätta nämligen med 'otur' ordet *ἀρὴ* i ofvannämda fragment (150), en emendation (i st. f. *ἄτη*) af Liebel, som Bergk, besynnerligt nog, icke upptagit, ehuru han omnämner S:s otjenliga conjectur *αὐάτη* och Hermann's *ἄλη*, hvilket ord endast hos sednare författare har bemärkelsen error mentis (jfr. deremot Od. X. 464: *αἰὲν ἄλης χαλεπῆς μεμνήμενοι*). Metrum förbjuder *ἄτη*, om också *ἀτέω* har första stafvelsen kort på det enda ställe i Hom. (Il. XX. 332), der det förekommer. *Ἀρὴ* står här icke i den personifierade betydelse, i hvilken ordet förekommer hos Tragici (ɔ: hämdgudinna, Dira), icke ens i bemärkelsen skuld, hämd eller straff (noxa, poena), såsom L. antager. Ordet har alldeles samma betydelse, som hos Hom. (Il. XII. 334. XVI. 512. Od. II. 59.), nämligen olycka, ofärd; men i det halft komiska meningssammanhanget är denna betydelse förmildrad till hvad vi kalla 'otur'. Ännu hos Arch. har *ἀρὴ* icke ens uppnått den grad af (så att säga) half personification, som *μοῖρα* oftast har hos Hom. Dess ställning som subject till *κιχάνειν* gör härtill naturligtvis intet. Samma ställning

---

1) Vi hafva heller aldrig annorlunda. än såsom ett skämt, kunnat fatta Stesichori berömda palinodi till Helena (Stes. fgg. 26—29 B.), ty redan början deraf (fg. 26 B.) är alltför lekande, för att vara en allvarsam afbön. Det hela är utan tvifvel ett skämt med dem, som tadlade skalden derför, att han i poemet *Ἰλίου πέρσις* tecknat Helena alltför simpelt; ehuru sagan, som älskar att sammanbinda allt (således äfven skaldestyckens författande) med öfvernaturliga motiver samt 'ad deos referre auctores' innehåller, att skalden för sin hädelse blifvit slagen med blindhet och först genom palinodien återfått sin syn (se Paus., Plat., Isocr. m. fl. citerade af B. till fg. 26). — Horatii palinodi (Carm. I. 16) är deremot en verklig afbön, fastän gjord med poetisk lätthet, och fastän sjelfva förseelsen troligtvis är uppdiktad, enär Hor. synes hafva skrifvit palinodien endast för att följa Archilochi och Stesichori efterdöme.

2) Denna ursäkt hindrar dock honom icke ifrån att midt uti sin underhandling om försoning öfverhopa Neobule med de gröfsta beskyllningar (se fg. 152).

kunna βέλος (Il. V. 187), δίψα och λιμὸς (Il. XVIIII. 165—6) m. fl. intaga (λιμὸς icke förthy personifierad uti Hes. Theog. 227). Ἀρὴ hos Archilochus står i detta hänseende alldeles på samma ståndpunkt, som μοῖρα på ett ställe hos Homerus; hvilket ställe har närmaste likhet med sednare parten af Archilochi vers och synes i densamma vara efterbildadt, liksom Il. VIIII. 116 föresväfvat honom vid ἤμβλακον. Detta ställe (Il. XXII. 303.) är Hectors bekanta: νῦν αὖτέ με μοῖρα κιχάνει.

'När din far' — säger Archilochus — 'förkunnade mig, att jag för alltid måste uppgifva mina anspråk på dig, då blef jag het, såsom naturligt var; och i första utbrottet af min vrede råkade jag att fälla några förklenande yttranden också om dig, som jag alltid har älskat: såsom, t. ex., att du var begifven på frosseri (se fg. 119). Detta var långtifrån granlaga handladt; och jag förtänker dig icke, att du blef ond deröfver. Men då jag nu bekänner och afbeder min förseelse, kan du väl blifva god igen. Betänk, att det var mera löst prat, än illa menadt — mera otur, än beräkning — och att hvem som helst väl någon gång varit ute och förplumpat sig så:

150 (75 B.).

Jag förgått mig: denna otur har väl träffat mången ann.'

Du hör, att jag nu väderbörligen ångrar mig:

151 (129 B.).

———————— *Jag sträcker handen fram och tigger nåd.*

Upptag mig då åter i din ynnest! Låt mig, såsom tillförne, vara din lycklige älskare! Jag vet väl, att du icke, såsom förr, bortslösar din ömhet för intet: denna förändring har inträdt nyligen. Du har blifvit van vid rika tillbedjare: det är icke dumt, det. Det är tvärtom rätt förnuftigt att på detta sätt förena nöje och nytta. Och indrägtigt måste det också vara att så der hastigt och lustigt plocka alla dessa förälskade narrar. Ty

---

Fg. 150. Vi skrifva, efter L., ἀρὴ i st. f. ἄτη. För skälen till denna förändring hafva vi nyligen (straxt ofvanför) vidlyftigt redogjort.

Fg. 151. Versen är tydligen slutet af en tetrameter, hvilket äfven H. insett. B. räknar honom bland de till metrum obestämda. — Genom tryckfel läses hos B.: ποΐσσομαι i st. f. προΐσσομαι. Om betydelsen af detta ord, se vår not till fg. 125.

152 (141 B.).

Egodelar, som man samkat långan tid och mödosamt,
Blifva ofta hastigt gjutna i otuktig qvinnas sköt.

Derför vill jag heller icke på minsta vis, att du för min skull skall göra något undantag. Jag skall nog med all flit och med den omtanka i affärer, som jag nu omsider lärt mig betrakta såsom nödvändig, sammanskrapa så mycket, att jag en och annan gång blir så god, som andra. Hvilka besparingar och mödor skulle jag icke gerna ålägga mig,

153 (73 B.).

Si Neobulen mi liceret premere sic mea manu.

Och blir jag en gång, genom arbete och lyckans gunst, rigtigt bemedlad dertill, låt då det lilla groll, du nu hyser mot mig, icke hindra dig att låta mig — njuta den högsta lycka:

Fg. 152. — L. försöker att till iambisk vers bringa Aeliani i prosa upplösta citat af Archilochus, M. åter i tetrametrar, men olyckligt. B. betviflar, att ett dylikt försök någonsin skall lyckas. Det har icke desto mindre ganska väl lyckats för H., som, efter Aelian., Hesych. och Nicetas Choniates, återstält följande, såsom det vill synas oss, fullt äkta tetrametrar af Archilochus:

Πολλάκις χρόνῳ πόνῳ τε συλλεγέντα χρήματα
ἐρρυῆσκετ' ὦκα πόρνης εἰς γυναικὸς ἔντερον.

Aeliani följande ord: *Ὥσπερ γὰρ ἐχῖνον λαβεῖν μὲν ῥᾴδιον, συνέχειν δὲ χαλεπὸν, οὕτω καὶ τὰ χρήματα*, hvilka L. försökt att också bringa i vers, höra tydligen icke till Archilochus. — Uti *ἔντερον* ligger alldeles samma tvetydighet, som i det Lat. ordet bulga. Jfr. Lucil. (ed. Gerlach) II. 16. VI. 1. med XXVI 36. Såsom parallelställen, hvad det bildliga i framställningen angår, kunna vi tillägga Alciphr. III. 50. p. 390. Varro ap. Nonium., p. 78. 5: *alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam.* Sidon. Apollin. VIIII. 6: *ut primum intellegere coepit, quantum de bonusculis avilis paternisque sumptuositas domesticae charybdis abligurisset* . . . . Foulques' tröstebref till Abélard, efter dennes olycka, innehåller en liknande mening: *Quicquid praeter cotidianum victum et usum necessarium adquirere poteras, in voraginem fornicariae consumptionis demergere non cessabas: avara meretricum rapacitas cuncta tibi rapuerat.*

154 (74 B.).

In sinu verum actuoso fac cubam! Fac ut modo,
Possidente ventre ventrem, femora femoribus locem!

[Vi kunna icke biträda L:s (p. 127) uppfattning af fg. 153, enligt hvilken denna rad vore en verklig kärleksutgjutelse från Archilochus, särdeles om vi läsa, såsom vederbör: ὡς (Wyttenbach) χειρὶ (Elmsley. Cfr. Aesch. Sept. adv. Th. 44. Eur. Bacch. 1319) Νεοβούλης θιγεῖν (Jfr. Eur. Hipp. 885. 1044), då vi lätt finna, att det icke är fråga om endast en kysk handtryckning, utan att θιγγάνω har samma elaka betydelse, som γυναικὸς θιγεῖν i Eur. Hipp. 1044 och premere (se Klotz 1. b.) uti vår öfversättning (det närmast motsvarande Lat. ordet, tangere, har denna bemärkelse som oftast). När vi härtill lägga det nära, om än ej alldeles omedelbara, sammanhang, i hvilket fg. 153 afgjordt står till fg. 154, kunna vi icke annat, än gifva H. rätt i anmärkningen: 'Das ist eine Sprache, die man nur gegen eine Hure führen kann'. Att ordet δρήστης (som vi öfversatt actuosus) i sammanhanget med ἀσκὸς måste tagas i obscen mening, är äfven klart.]

δ[6]. Epodos.

[5. Archilochus förnyar sitt poetiska förtal mot sin otrogna älskarinna.]

Archilochi lynne och den häftiga, öfverdrifna ton, i hvilken han talar, göra hans beskyllningar mot Neobule mer än misstänkta: vi måste anse dem såsom förtal — åtminstone till största delen. Den enda grund, liksom den enda ursäkt, de ega, är att söka i det alltför grymma sätt, på hvilket Arch. förut blifvit behandlad, och som måste framkalla en motsvarande grymhet i hämdens utöfning. Om vi än antaga hvad sannolikt antagas kan, nämligen att Neobule efter sitt löftesbrott mot Archilochus — och just genom denna trolöshet — blifvit illa demoraliserad, så kan hon dock omöjligt hafva varit så dålig vid skaldens första bekantskap med henne, som denne beskrifver henne t. ex. i fg. 119 och 121. Om hon så varit, är det — för att gifva Dioscorides' sunda slutledning rätt — alldeles oförklarligt, att Archilochus någon gång kunnat önska att ingå med henne en laglig förbindelse (se Anth. Pal. III. epigr. 351, vs. 9—10). Detta skaldestycke, hvilket, liksom det föregående (fg. 150—154), är omedelbart rigtadt mot Neobule, börjar:

155 (98 B.).

Icke så jemnfin mer är din blomstrande kropp: han skrynklas redan.

Dock jag har ännu deltagande för dig; ty det var en tid, då jag älskade dig:

156 (101 B.).

Ty så glödande älskogsbegär sig i hjertat hade smugit
Och öfvergjutit ögonen med töcken,
Stulit själens ro, den ungdomliga . . .

så att jag endast tyckte mig lefva, då jag befann mig vid din sida. Snart gjorde dig dock min hyllning icke tillfyllest: du ville, liksom kärleksgudinnan, råda öfver alla, och uppförde dig så, som om du verkligen var Aphrodite sjelf

157 (B. p. 1082).

Och egde obytt Cyperns ö och Paphos.

Du kunde icke vara nöjd med en mans kärlek: du hade okufliga passioner, lik

158 (100 B.).

En kråka, den der flaxar utaf lusta.

Ditt sträfvande har också en lång tid varit krönt af den rikligaste framgång. Du har blifvit hyllad såsom en gudinna; du har gjort eröfringar i mängd:

Fgg. 155—162. Skåldestyckets verslag är detsamma, som Hor. Carm. I. 4. fastän Horatius i metriskt hänseende bundit sig strängare.

Fg. 156. Vi antaga M:s conjectur till Stob. Flor. LXIIII. 11: *ἀταλάς.*

Fg. 157. Till Strabo. VIII. 341. (ed. Mein. Lips. 1853. Vol. II. p. 485) gissar Meineke (l. l. Præf. p. V): *Αἰσχύλος*} *Ἀρχίλοχος*? Conjecturens rigtighet (hvilken också Bgk. p. 1082 erkänner) låter icke betvifla sig, då man jemför följande efterbildningar af stället, tillkomna före Aeschyli tid: Alcman. fg. 18 B. Hippon. fg. 82 B.

Fg. 158. Jfr. noten till fg. 105. Efterbildn. i Soph. Antig. 648—9: *τὰς φρένας ὑφ' ἡδονῆς ἐβάλῃς* (hvarest B. dock vill rätta till *πρὸς*). Electr. 1153—4: *μαίνεται ὑφ' ἡδονῆς μήτηρ ἀμήτωρ.*

159 (99 B.).

Du blinda ålar fångat uti massa.

Men huru länge tror du väl, att denna härliga tid skall fortvara?

160 (115 B.).

Den onda åldern i sin gång dock fångar . . .

dig. Då aftruppa älskarnes hopar:

161 (113 B.).

Ensam bland femtio man blef ju Koiranos lemnad af Poseidon.

Och jag synes af försynen ämnad att — sedan din skönhet lidit skeppsbrott och all annan hyllning gått med densamma i qvaf — vara den siste, som uppvaktar dig — betänk det, blott för gammal kärleks skull! Jag är väl då icke så kraftig, som jag var; jag är icke mera mäktig mina vanliga ansträngningar och att ströfva

162 (114 B.).

Fram i klyftor och berg, de steniga, som uti min ungdom.

Men jag hoppas dock, att du då håller mig till godo.

δ'. **Epodos.** (Fgg. 163—6).

[6. Archilochus drifver sin hämd mot Neobule så långt, att han söker göra henne misstänkt för fästmannen. Dikt till Charilaus, som på samma gång bespottas af skalden.]

Neobules nya fästman, Charilaus eller Charilas (Athen. X. 415 d. I Ael. V. H. I. 27 rättas Χαρίδαν rigtigt till Χα-

---

Fg. 159. Enligt Athen. en hågkomst från Homerus (Il. XXI. 353.). Meningen är då denna, att Neobule knipit många älskare, hvilka hennes skönhet förbländat. Men troligast är, att meningen är ännu djupare och bilden af en förvånande okysk art (se Bh. l. l. p. 423). Jfr. vår ant. till afd. V. b.

Fg. 160. Vi läsa οἶμος efter H:s förslag och καταγρεῖ efter B:s (se καταγρέω i Ordböckerna).

Fg. 161. På Coerani äfventyr anspelas såsom på en bekant händelse. Coeranus var också, enligt Plut., en Parier (enligt Athen. Milesier). Sagan förtäljes till hufvuddragen lika, men eljest ganska afvikande, af Athenæus (XIII. 606 d. e.) efter Phylarchus.

Fg. 162. Om skrifsättet δυςπαιπάλος se Bgk.

ϱίλαν[1])) var — för att på ett ställe samla alla hans personliga egenskaper — icke blott rik (se ant. till fgg. 105—9), ung och vacker, utan ock (om vi få sätta tro till rivalens beskrifning) en sprätt, en pratmakare (se fg. 124), en stor fruntimmerskarl och kärlekshjelte (se fg. 134). Att han också varit en storätare (Athen. l. c. och Eustath.: πολυφάγος. Ael. l. l. ἀδηφάγος) och i synnerhet uti denna egenskap varit ett föremål för Archilochi hån, visar sig icke af några till oss komna fragmenter, och särskildt icke af dessa stycken ur en förlorad epodos[2]); men det är troligtvis i sammanhang dermed, som Arch. i ett oss kändt iambiskt skaldestycke (se fg. 119) så starkt framhållit frosseriet hos Neobule. Friarens fel öfverflyttas på fästmön; hvarigenom hennes smak för Charilaus till fullo förklaras, och Arch. får tillfälle att på sitt sätt sjunga: 'De begge passa för hvarannan'. — Ritschl har äfven bekräftat (Rhein. Mus. N. F. I. 280, not.), att nästföljande fyra fragmenter (163—6) äro stycken ur en dikt. Verserna hos B. gifva vi tvådelade, efter antydningarne hos Hephaestio.

163 (80 B.).

O, sötunge du, Charilaos!
Någonting för roligt,
Min käraste vän, skall du höra,
Och deröfver glädjas.

Det är verkligen alltför löjligt, att Neobule någon gång kan visa så dålig smak att framför dig, den älskvärdaste af ditt kön, föredraga den fule, stygge [här har förekommit namnet på den person, hvilken han för Charilaus ville göra misstänkt såsom Neobules hemlige älskare],

---

Fg. 163. Ἐρασμονίδης är väl återgifvet med venustulus af Bh. l. l. 423. Jfr. bellus homo (Mart. III. 63) och bellulus. Eftb. (fastän med afvikande metrum — se Hephæst. 88) af Cratinus (Heph. l. c.): Ἐρασμονίδη Βάθιππε. Jfr. ant. till fg. 86.

---

1) Vi hålla ock före, med B., att Χειδὸς i Aristid. II. 380 bör rättas till Χαρίλαος eller Χαρίλας.

2) Något dylikt kan omöjligen hafva haft sin plats i detta skaldestycke, i hvilket Archilochus (ehuru förrädiskt) tilltalar Charilaus såsom en vän. Enligt Athen. l. c. och Hephæstio har också Arch. endast ἐν τοῖς τετραμέτροις gjort dessa utfall mot Charilai frosseri.

164 (81 B.).

Att utan betänkande älska
Den otäcka karlen.

Så löjligt otrolig saken än förefaller, är den dock säker och bevittnad. Vid ett af deras nyligen inträffade kärleksmöten, voro de icke så ensamma, som de inbillade sig:

165 (82 B.).

Af borgrarne stodo dem några
Bak ryggen: många andra

hade tillfälle att från längre håll iakttaga hvad de gjorde. — Men du, min vän, hvad skall du, i anledning af din fästmös snedsprång, företaga dig? I början skall du säkert harmas och rasa,

166 (83 B.).

Skall händerna lyfta, Demeter

anropa om straff för brottet mot kyskhetens lagar [och, måhända äfven mot ett i gudinnans namn gifvet trohetslöfte]. Men slutligen skall du, i likhet med mig, din företrädare, lugna dig, foga dig i din älskarinnas små nycker och finna det hela putslustigt.

δ^8—δ^{10}. Stycken ur sinsemellan osammanhängande **Epodi,** rigtade mot Neobule och hennes fästman.

167 (123 B.).

Arch. synes hafva sagt, att Neobule dref sin oblyghet så långt, att hon tycktes hafva för afsigt att

Deglubere universos.

Fg. 165. Meinekes förändring af ἤσαν till ᾖσαν antaga vi icke. Här är tydligen icke nog med att få 'veta (οἶδα) händelsen efteråt': skalden behöfver åsyna vittnen.

Fg. 166. Demeters dyrkan hölls i största helgd på Thasus (se Bh. l. l. 425), dit hon blifvit införd med de första kolonisterna genom Archilochi farföräldrar, Tellis och Cleoboea (se våra noter till afd. II och fg. 102). På Paros var kulten uråldrig; hvarom se Bh. l. c. E. Curtius, I. p. 521. Boeckh: Corp. Inscr. Gr. n. 2384. 2557. Hom. hymn. in Cer. 490—1. Herod. VI. 134. Jfr. våra ant. till afd. II. och fg. 86. Stycken ur den Demetershymn (ὁ Δήμητρος ὕμνος), med hvilken Arch. vann priset på Paros, hafva vi meddelat i fgg. 102—3.

Fg. 167. — Efterbildn. af Catull. LVIII. 5: *Glubit*

Verbet ἀποσκολύπτω står här i samma betydelse som ἀποψωλέω. Lat. glubo, deglubo. Då Cephisodorus (hos Athen. III. 122 b.) särskildt anför denna vers såsom ett bland de få verkligen 'elaka yttranden' (πονηρῶς εἰρημένα), hvilka kunde anträffas hos skalderna, tvingas vi att taga ordet i dess värsta betydelse, liksom Schweighäuser gjort till Athen. l. c.

168 (95 B.).

I en annan smädedikt mot det nyförlofvade paret säger sig Arch. icke undra derpå, att han blifvit tillbakasatt för Charilaus, alldenstund dennes praestantia corporis var alltför öfvertalande:

——— Tenta illi tument,
Asini velut Prienei
Ingurgitati penis admissarius.

169 (96 B.).

I ännu en annan dylik dikt prisar sig Arch. lycklig derför, att han undgått giftermålet med Neobule, och alltså sluppit att

Föra i boet sin synbara ofärd.

b. Andra erotiska qväden.

Alla dessa erotiska eller snarare liderliga qväden (ty det erotiska blir här liktydigt med det otuktiga) anse vi förskrifva sig från skaldens ungdom eller tiden före hans utflyttning til Thasus och bekantskapen med Neobule, då han på Paros, i sällskap med utsväfvande vänner, bortslösade sitt rika fäderne-arf (se ant. till fg. 106). Det är sannolikt, att Critias haft dessa qväden närmast för ögonen, då han (i Aelian. X. 13) påstår, att man af Archilochi poesi lär att känna, att han var 'otuktig och skamlös' (λάγνος καὶ ὑβριστής. Jfr. Max. Tyr. och Plut. de curios. uti fg. 33 c. & d.) — ja, till och med (då han derjemte yttrar, ὅτι μοιχὸς ἦν, om vi nu vilja strängt hålla på ordets

---

magnanimos Remi nepotes. I denna sämsta bet. tolkas nämligen ordet af Muretus, Jacobs, Forcellini (Lex. ed. alt. Patav. 1805. II. 385.), m. fl. — Jfr. Ausonii epigr. LXXI. 6—8:

Crispa tamen cunctas [obscenas Veneres] *exercet corpore in uno:*
Deglubit, fellat, molitur per utramque cavernam,
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.

Fg. 168. Vs. 2: ὅση γ' ὄνου, efter S.

egentliga betydelse[1]) att gifta qvinnor varit indragna inom kretsen af hans lustar. Det är dessa qväden, mer än nidvisorna mot Neobule, som Plutarchus förmodligen afsett, då han (de curiosit. cap. 10. Se fg. 33 d) omtalar *τὰ ὑπ' Ἀρχιλόχου πρὸς τὰς γυναῖκας ἀπρεπῶς καὶ ἀκολάστως εἰρημένα*, genom hvilka han mindre vann de särskilda ändamål, som han afsett med sina poemer, än hvad han icke beräknat, nämligen att utsätta sitt eget rykte (*ἑαυτὸν παραδειγματίζειν*). Det är också troligtvis genom dessa dikter, Archilochus gjort sig ett namn såsom erotisk skald, under det att visorna om Neobule och hennes slägt endast gjorde honom beryktad såsom satirisk; och det är troligtvis bekantskapen med dessa, en oren kärleks nöjen och äfventyr skildrande, qväden, som förmått Teleclides och Clearchus att räkna Archilochus bland författarne af *ἐρωτικὰ ᾄσματα* (Athen. XIIII. 639). Samma ställe hos Athenaeus (något ur detsamma hafva vi upptagit i fg. 33 e. jfr. 1:sta delen af denna uppsats, sid. 9 not. 1) underrättar oss, att Archilochus skrifvit många dylika dikter. Vi ega dock af hela denna samling endast fyra torftiga fragmenter i behåll, så framt icke — hvartill mycken anledning är förhanden — vi kunna rikta densamma med åtminstone ett par glossor från afdelningen *A.* Sålunda är uttrycket *cornu molle* (*ἁπαλὸν κέρας*) i fg. 4, enligt Eustathius, som anför detsamma och tolkar det med *τὸ αἰδοῖον*[2]), att hänföra till detta fräcka bildspråk, på hvilket Archilochus stundom gifver prof (se ant. till fg. 159), och som, enligt Plutarchi förståndiga anmärkning (se fg. 33 d.) är hans charakter till så föga heder (jfr. Bh. I. l. p. 423). Det är äfvenledes högst sannolikt, att uttrycket *μουνόκερος* ('*med half kraft*': se vår förkl. af fg. 6) varit användt i obscen mening: att *τράμις* (se fg. 7) tillhört denna sedeslösa afdelning af Archilochi poesi, kan knapt betviflas. De fyra små fragmenter, som bilda denna afdelning, kunna icke bringas i något inbördes samman-

---

[1]) Ty *μοιχὸς*, liksom det Lat. moechus, förutsätter icke alltid äktenskapsbrott, ehuru det alltid utmärker en hög grad af otukt. Jfr. Catull. XXXVII. 16.

[2]) *Κέρας* har också i våra lex. (t. ex. Passows och Melins), bland andra bem., den af *πόσθη*. Genom Arch. fick *κέρας* denna obscena betydelse, äfven då det förekom utan tilläggsord; hvarpå ett af Meleagers epigrammer (Anthol. Pal. XII. 95. vers 6) lemnar bevis. Jfr. Eustath. & Petron. 134: illud tam rigidum reddidero, quam cornu.

hang. Hvarpå de hänsyfta, är icke heller möjligt att afgöra. Man kan blott i allmänhet förstå, att de vittna om ett utsväfvande lif och en smutsig phantasi.

β[1]. Iamber af osedligt innehåll.

170 (46 B.).

——————— *Soluti sed mihi*

Nervi tori.

Vi läsa, med stöd af följande fragment, *μύσχεω* i stället för *μύκεω*. — Hvad Tzetz. ad Lycophr. 771 (ed. Müller. vol. II., pag. 775 extr.—776) anför, är så oklart och obestyrkt[1]), att vi deraf hvarken kunna skapa ett sjelfständigt Archilochiskt fragment, eller hämta något till upplysande af ofvanstående[2]).

171 (185 B.).

Enligt Hesychius, har Archilochus begagnat ordet *μύσχης*. Denna glossa, som tydligen är hämtad från föregående fragment, bestyrker den af oss antagna läsarten *μύσχεω* i detsamma. Jfr. Hesych. 1387 (rec. Maur. Schmidt. Jenae, 1860. Vol. III. pag. 133): *μύσχον· τὸ ἀνδρεῖον καὶ γυναικεῖον μόριον*. Sjelfva stället hos Hes. (rec. Schmidt. l. l.) lyder: *Μύσχης· εὖρος, ὥσπερ Ἀρχίλοχος*. Ordet *εὖρος* är påtagligen corrumperadt; hvarför de lärde försökt att bota derpå. Deribland är B:s förbättring, *νεφρὸς*, den med stort företräde antagna. Oss vill det emellertid synas, som om *εὖρος*, i större öfverensstämmelse så väl med Hesychii ofvananförda förklaring af *μύσχον*, som med stället hos Arch. och sjelfva skriftdragen i corruptionen, borde helt enkelt och lätt förändras till *νεῦρον*. Att med *νεῦρον* förklara ordet *μύσχης* hos Arch., dertill gafs all anledning af sjelfva uttrycken hos Arch., t. ex. fg. 170: *μύσχεω τένοντες*. fg. 173: *ἶνες μεζέων*. Att åter Hes. varit berättigad att bruka ordet *νεῦρον* i bet. af ea pars corporis, quam ne ad cognitionem quidem admittere severioris notae homines solent (Petron. 132), visar sig af ett hos Ath. två

---

[1]) I synnerhet äro de vigtigaste orden deribland, nämligen *ὑπ' Ἀρχιλόχου*, hvilka saknas uti Etym. M., der samma notis meddelas (se B. ad fg. 183), ytterligt at betvifla.

[2]) B., l. l.: '— ut suspicari possis Tzetzem errasse'.

gånger (I. 5 d. VII. 325 a.) anfördt ställe ur lustspelet Phaon[1]) af den med Aristophanes samtidige komediförfattaren Plato. Då således νεῦρον obestridligt haft samma obscena bemärkelse, som det motsvarande Latinska ordet, nervus[2]), synes det oss tjenligare både att ersätta εὖρος i Hesychii text och att förklara μύσχης, än ordet νεφρὸς, som egentligen aldrig betecknar den sak, om hvilken här är fråga (ἡ σάθη), utan andra, om ock närliggande, delar af kroppen (οἱ ὄρχεις).

172 (41 B.).

Ty för en sådan svulst en annan dråplig kur
Jag känner.

Vi läsa ἴασιν efter Toup.

173 (137 B.).

———— *Fila mentulae secat.*

Schneid. förbättrade: μεζέων.

(Slutas i nästa häfte.)

Verdenshjörnernes navne i sagaerne.

Af *C. A. E. Jessen.*

Det er en af flere lærde gentagen ytring, at nordboerne i oldtiden vendte om på verdenshjörnerne, således at nord kom om i nordøst, altså nordvest i nord, nordøst i øst, o. s. v. (Rask samlede afhandlinger I 349. N. M. Petersen gammel-nordisk geographi s. 127. Dahlmann geschichte von Dännemark I 66). Ved nærmere eftersyn kommer vi til at frikende fædrene for så uhensigtsvarende skævhed i opfattelsen.

De steder i sagaerne, der fremføres som prøve på slig omdrejning, vedrører danske landsdeles indbyrdes beliggenhed. De kommer til at bevise for meget: de måtte kræve, at nord var lagt mindst hélt om i øst, om ikke i sydøst.

---

1) Τρίγλη δ' οὐκ ἐθέλει νεύρων ἐπιήρανος εἶναι·
Παρθένου Ἀρτέμιδος γὰρ ἔφυ καὶ στύματα μισεῖ.

För att rätt tolka νεύρων ἐπιήρανος i första raden (hvilket uttryck lätt kan missförstås genom öfvers. i Melins lex.: 'nervstärkande'), är nödigt att gifva akt på innehållet i andra raden.

2) Hor. Epod. XII. 19—20. Iuven. X. 204—6.

Knýtlinga-saga (cp. 32. 44. 45. 47. 49. 51.) lægger Vendel vest for Limfjord, Samsø og Læsø vest for Fyn, Øresund nord for Sæland[1]), Skåne nord for Øresund; lader Knud den Hellige sejle fra Sæland syd til Fyn (suðr til Fjóns), videre syd til Jylland, og drage tilbage fra Sjørind ved Limfjord nord til Fyn; bondehæren følger efter fra Sjørind nord til Randers, og vil dernæst »flytte nord over sundet« for at nå til Fyn. Ynglinga-saga (31) lader Ottar Vendelkråke gå fra Øresund syd til Limfjord; Fagrskinna (183) Sven Estridsen fra Skåne eller øerne syd til Jylland, til Viborg-ting.

Det skal være omdrejning af nord mod øst. En lærd udlænding mælder måske engang i sin rejsebeskrivelse, at vi danske i 19de århundrede vender om på verdenshjörnerne, lægger vest i syd, om ikke i sydøst; for han hørte på Københavns vold spaserende foreslå »at gå ad vester til«, og så dem gå til Vesterport og videre til Ryssenstens bastion.

Nordboerne i oldtiden brugte verdenshjörnernes navne på samme måde som vi. De kaldte ikke nordøst, eller øst, nord. Det er klart af følgende:

1) Udenfor Danmark, og i forhold mellem Danmark og omliggende lande, er verdenshjörnerne i orden. Således m. h. t. navne som: Norge (Nord-vej: Norð-vegr). Øster-vej (Austr-vegr: Rusland). Vester-viking (tog over Vesterhavet). Søder-mænd (tyske). Nord-, Syd-, Øst-, Vest- land i Island. Øster- og Vester-Gøtland. Sødermanna- og Vestmanna- land (regnet fra Upland). Øster- og Vester- Agder (Norges sydkyst til begge sider af Lindesnæs). Øster- og Vester- Vender. Endvidere: »landnord« og »landsyd« d. e. nordøst og sydøst; »udnord« og »udsyd« d. e. nordvest og sydvest; som ikke passer på Island, men på hele Skandinaviens vestkyst. Fremdeles: i sagaerne drages altid fra Danmark syd til Saksland (f. ex. Knýtl. 108). Fra Vendland nord til Øresund (Knýtl. 124). Fra Danmark altid nord til Norge; således (Snorre: Håkon den Godes saga 22—24) fra Vendel nord til Agder, videre nord langs Norges vestkyst til nord for Stad. Fra Norge vest til Orknøerne (Sn.: Harald Hårfagres saga 27). Fra Norge vest til England (Sn.: Olav Tryggvesöns saga 81), som er sydvest, og skulde hedt syd, hvis nordøst hed

[1]) Skrivemåden Sælland er som om en vilde skrive: trællast, sømmand, skommager, råbbuk. Ligeså Sverrig for Sverig. — Fyen er lige så snild udpyntning, som om en vilde göre syn til syen (Fjón, sjón).

nord. Fra Norge øst til Sverig (s. st. 57). Fra Kongehelle øst til Sverig, nord til Viken (s. st. 68). Fra Viken syd til Jylland og Halland (Sn.: Håkon G. 6). Fra Flæmingeland nord til Nordhumberland, derfra nord til Skotland, og fra Søderøerne syd til Man (Sn.: Olav Tr. 31). o. s. v.

2) Ligeledes tit indenfor Danmark: Jylland »sønden for åen« og »nørden for åen« er Sønderjylland og Nörrejylland. Skodborgå ligger nord for Hedeby (Knýtl. 22). Kejser Otto stikker ild i Danevirke ved søndenvind (Jómsvíkinga-saga 10). Kejser Otto vender fra Limfjord tilbage syd til Slesvig (brudstykke: fornmanna-sögur XI 417). Gradehede ligger syd for Viborg (Knýtl. 117). Valdemar går fra Sæland gennem Fyn til Medelfarsund og nord til Jylland (Knýtl. 111). Harald Hårdråde styrer fra Norge syd langs Halland (Sn.: H. H. 62). Møn ligger syd fra Sæland (Knýtl. 119).

3) Man kunde omvendt lige så godt få ud, at nord var lagt i nordvest, eller hélt i vest, om ikke i sydvest. I Norge kaldtes, og kaldes, vestlandet lige ned til Lindesnæs: »nordenfjælds«, alt øst for: »søndenfjælds«, fordi fjælddraget hælder over mod nordøst, de store elve løber fra fjældene syd efter, og det nordenfjældske når længst mod nord. Landskaber på vestsiden regnes nord for de østlige. »Når man f. ex drog fra Tunsberg langs kysten til Bergen, hed det, selv förend man kom til Lindesnæs, at man drog nordefter« (P. A. Munch historisk-geographisk beskrivelse af kongeriget Norge i middelalderen s. 15), uagtet man drog mod sydvest. Olav Tryggvesön er i Viken og går nord til Agder (Sn.: Olav Tr. 60). Vestagder heder også Nordagder (Sn.: Håkon G. 20), fordi det ligger vest fra Lindesnæs.

Her er håndgribelig grund til tilsyneladende flytning af nord til vest. Lige så simpel forklaring på tilsyneladende flytning af nord til øst ligger lige for hånden: hele skibsfarten og handelen gik over Hedeby; enhver norsk skipper, der skulde til Jylland, d. e. til Hedeby, sejlede gennem sundene syd ud for alle øerne, og drejede så ind i Sle, kom altså fra Sæland og Fyn syd til Jylland; enhver tysk handlende, der vilde til øerne, gik fra Jylland, d. e. fra Sles munding, nord til Fyn og Sæland. Enhver udenlandsk skipper kom fra Ø-Danerne syd til Jyderne, og omvendt. Det var derfor almindelig skippertalebrug at regne Jyderne sydligere end de andre Daner. Alfred den Store havde sine efterretninger om Norden fra to skippere, Nordmanden Ot-

tar, og Ulvsten (uvist hvorfra). I Alfreds angelsaksiske geographi kaldes derfor Jyderne »Syd-Daner«, uagtet det britiske hav rigtig lægges vest for dem (se f. ex. Rasks slde afhdlgr I 302). Alfreds »Syd-Daner« og »Nord-Daner« er ikke to folk, eller to riger, men skipperopfatning af provinsernes beliggenhed for hinanden. Islandske forfattere, der ikke kendte grunden til denne opfattelse, og havde hørt om, i hvad orden man sejlede forbi øerne, måtte videre slutte, at Samsø og Læsø lå vest for Fyn, Vendel vest for Jylland.

I Danmark selv galdt dette talebrug næppe. Sakse (Müllers udgave s. 10. 11) lægger rigtig Fyn øst for Jylland, Sæland øst for Fyn, Skåne øst for Sæland.

Adam af Bremen (IV 4. 5) siger, at når man gennem Jylland går til Fyn, rejser man lige i nord (d. e. fra Sles munding), og gennem Fyn til Sæland lige i øst. Men derefter bliver det ham for indviklet: på Sæland, siger han, har man Jylland i vest, Fyn i syd. Det var for meget forlangt, at han skulde hitte ud af det uden landkort.

Anmeldelser.

Amédée Thierry: recits de l'histoire romaine au Ve. siècle. Paris. 1860. Didier. 8. 516 Sider.

Iblandt de store historiske Skribenter, hvoraf Frankrig har havt saamange at opvise i dette Aarhundrede, er det fremfor Alle Guizot og Brødrene Thierry, der have bragt Frankrigs ældste Historie til at staae i et nyt Lys. Men medens Augustin Thierry og Guizot have fremkaldt en Omvæltning i hele Opfattelsen af og Kjendskabet til deres Fædrelands Historie under Merovingerne og Carolingerne, har Amédée Thierry taget sit Udgangspunkt tidligere og skildret Frankrigs Historie i dets celtiske og romerske Periode. Histoire des Gaulois, hans første betydelige Arbeide, udkom 1828 og Fortsættelsen Histoire de la Gaule sous l'administration romaine i 3 Dele udgav han i 1840 og de nærmest paafølgende Aar; men dette fortræffelige Værk er endnu ikke fuldendt, det naaer ikke længere end til Theodosius den Stores Død, og Slutningen, hvori Gallien skal skildres under Folkevandringen, mangler endnu, skjøndt den efter Forfatterens Løfte vil udkomme inden kort Tid. At der er gaaet saa lang Tid hen imellem 3die og 4de Deel, hænger væsentlig sammen med de

omfattende Studier, Thierry har følt sig opfordret til at gjøre af Folkevandringen og Romerrigets Opløsning. Hans Værk „Attila et ses successeurs" og flere Afhandlinger i Revue des deux mondes over Afsnit af det 5te Aarhundredes Historie, og ligeledes hans nyeste Skrift, det der er Gjenstand for nærværende Anmeldelse, „Récits de l'histoire romaine", er en Frugt af disse Studier. Han omtaler selv dette i sin Fortale som blevet til paa Grund af hans Trang til at forstaae Udviklingen af Forholdene i Gallien, han har ikke kunnet slaae sig til Ro ved den almindelige Fremstilling af det vestromerske Riges sidste Tid, og jo mere han fordybede sig i Studiet af Tiden, desto mere følte han sig fængslet af den, og desto mere følte han Trang til at give en Skildring af den.

Gjenstanden for dette Værk er Tidsrummet fra 467—493, og i første Øieblik vil Læseren vel undre sig over, at denne Tid har kunnet afgive Stof for et Arbeide paa over 500 Sider. Hvem har vel ikke fra sin Skoletid et Indtryk af Tomhed og Kjedsommelighed fra denne Tid, hvor Skolecompendiet gav en Mængde Navne paa Keisere, der kun regerede faa Maaneder eller faa Aar, og som man ikke fik Andet at vide om, end at de for Størstedelen vare afhængige af Sveveren Ricimer, og at den Sidste af dem, Romulus Momyllus Augustulus, blev afsat af Heruleren Odoacer, som regerede, indtil han igjen blev fortrængt af Østgotheren Theodorik? Og dog er det en overordentlig interessant Tid, rig paa mærkelige Personligheder, stærke Lidenskaber og store Omvæltninger. Aldrig, siger Thierry, har Menneskeheden, saa længe Verden har staaet, lidt større Ulykker, og maaskee har den heller aldrig seet større Dyder udfolde sig. Thierrys Værk kan end ikke siges at give en udtømmende Skildring af Rigets Historie i denne Tid, en saadan ligger ikke i dets Plan. Ligesom man i hans tidligere Værker bestandig vil see ham overveiende drage det frem, der vedkommer Nationaliteterne, saaat han f. Ex. i sin histoire de la Gaule i Sammenligning dermed lader Skildringen af Institutioner og Meget af Samfundslivet stærkt træde tilbage, saaledes har han i dette Værk stillet sig paa det samme Standpunkt — unægtelig ogsaa det interessanteste, hvorfra Begivenhederne kunne sees, da det netop er et Riges og en Nationalitets sidste Kamp for sin Selvstændighed, der danner Hovedpunktet i disse 26 Aar. Paa den ene Side truede Barbarerne, og de truede ikke blot, de vare næsten allerede Seirherrer, thi Alt var tabt udenfor Italien med Undtagelse af det sydlige Gallien og Noricum, som der endnu kæmpedes den sidste Kamp om. Medens i gamle Dage Herskermagten i saa mangt et afhængigt Rige var bleven bortgivet efter Romerfolkets eller dets Herskeres Lune, saa var det nu kommet saavidt med Romerrigets Selvstændighed, at germaniske Konger blandede sig i det romerske Keiservalg; efter Maximus's Drab 455 havde Vestgotherne givet Riget en Keiser i Avitus, og snart efter søgte Genserik at paatvinge det en Hersker i den usle Olybrius. Rundt omkring i Rigets gamle Provindser brød det romerske Sprog og den romerske Cultur sig imod det overvældende Barbari, og selv

den Deel af Riget, der endnu stod uafhængig, var aldeles gjennemtrængt af det Barbariske. Despotiets falske Politik havde allerede før længe siden bragt Romerne til at give Vaabnene fra sig, Svaghed og Magelighed var kommet det til Hjælp, og istedenfor de gamle Tiders nationalstolte Legioner vare nu de „skindklædte" Barbarer blevne Rigets Forsvarere og med det Samme dets Herrer. En germanisk Krigeradel med sine Fyrster i Spidsen havde hævet sig ved Siden af den romerske Embedsadel, og nu var det Barbari, man meest maatte frygte for, ikke mere ved Grændsen, det var i selve Keiserdømmets Skjød, i Spidsen for de romerske Armeer, ved selve Keiserens Side. Man seer offentlig i Rom Nedstammen fra barbariske Konger prises som kongelig ved Siden af Nedstammen fra østromerske Keisere, Ricimers Ahner fremhæves ved Siden af Anthemius's [1]). Endnu holdt en forunderlig Sky de germaniske Fyrster tilbage fra at give Rigets Selvstændighed Naadestødet, det var den samme Følelse, der fyldte dem med en saa eiendommelig Ærefrygt ved Synet af Roms og Constantinopels Storhed [2]), endnu vovede Ingen af dem selv at iføre sig „Purpuret", og ligesom Frankeren Arbogast, dengang han reiste Oprørsfanen mod Theodosius havde opstillet Romeren Eugenius som Keiser af Navn for bag ham at være Rigets virkelige Hersker, saaledes vovede heller ikke Ricimer endnu at opkaste sig til Hersker, og selv Odoacer bemægtigede sig kun paa en saadan Maade Riget, at han anerkjendte Keiseren i Constantinopel som sin Overherre. Ligeoverfor sine egne Landsmænd var han Kongen; men i Forhold til Romerne var han „Patricieren", der skyldte den østromerske Keiser denne Værdighed, Keiserpurpuret var i Constantinopel, og Odoacer selv kjendte ingen større Hæder end den, paa gammel romersk Viis at feire en Triumph i Rom, da han havde tilintetgjort Rugernes, sine egne gamle Landsmænds Magt ved Donau. Først Theodorik var det forbeholdt at gjøre Ende paa Italiens Selvstændighed, skjøndt endnu under ham det Romerske paa mange Maader bevarede sin Betydning, og igjennem disse 3 mærkelige Mænd, Ricimer, Odoacer og Theodorik gjennemløb den barbariske Indflydelse sine 3 store Phaser; men hvergang bliver Bølgeslaget stærkere og stærkere, og 493 sank det hjælpeløse Vrag. Men allerede ved Anthemius's Thronbestigelse 467 var Faren bleven saa stor, at al Kamp derimod var frugtesløs, Majorian paa Keisertbronen var faldet for Snigmorderhaand, begrædt af sine Samtidige, der i ham begræd deres egne skuffede Forhaabninger, Orestes, Romulus Augustulus's Fader, maatte bukke under i aaben Kamp, da han søgte at tøile de barbariske Leietropper, Keisermagten var en saa piinlig Stilling, at gjentagne Gange Thronen maatte staae ledig flere Maaneder, fordi Ingen havde Mod til at bestige den, og paa samme Tid

[1]) Sid. Apoll. Paneg. in Anthemium.
[2]) Sammenlign Jornandes de rebus Get. c. 28 om den vestgothiske Kong Athanariks Besøg i Constantinopel paa Theodosius's Tid.

kæmpede de sidste romerske Patrioter Fortvivlelsens Kamp i Provindserne, Sidonius Apollinaris og Ecdicius i Gallien, den hellige Severinus i Noricum. Fra det østlige Rige var ingen Redning at haabe. Riget selv var svagt, om end langtfra i den Grad som det vestlige, og smaalige Hofintriguer samt national Antipathi imellem Græsk og Romersk hindrede, at der ydedes nogen kraftig Hjælp derfra. Flere Forsøg gjøres paa at knytte nærmere Forbindelse med det constantinopolitanske Keiserhof, derfra udbeder det romerske Senat sig en Keiser, da Thronen var ledig i Aaret 467 — en mærkelig Tilstaaelse af, at Rom ikke mere var istand til at regere sig selv —, man jubler Anthemius imøde i Rom, men snart bryder Uvillien imod Grækeren frem, og man har hverken Kraft eller Villie til at holde ham oppe imod Ricimer; fra Østen modtager man siden en anden Keiser i Julius Nepos, men kun for kort Tid efter med Kulde at see ham blive stødt fra Thronen. I det politiske Liv seer Romeren og Grækeren skjævt til hinanden, og i det Kirkelige, paa denne Tid saa nøie sammenvævet med hiint, gaaer det endnu værre; der er Grækeren i Romerens Øine kun et Menneske, som ingen Forskjel kjender paa Sandhed og Løgn, og i Banbuller udstødes fra begge Sider de voldsomste Forbandelser. Intet Under da, at den østromerske Keiser med Ligegyldighed lader Barbarerne husere imellem de forhadte Latinere, og endelig giver Theodorik frit Spillerum i Italien for at knuse Resterne af den vestromerske Autonomi, som det hedder i den gamle Beretning, „anbefalende ham det romerske Senat og Folk". Hele dette Forhold imellem Græsk og Romersk, denne uhyggelige Uvillie, der fra de første Tider havde hersket mellem Østens og Vestens Romere, danner Tidens andet store Hovedpunkt i national Henseende og er en væsentlig Grund med til det vestromerske Riges Fald. Det er disse to Punkter, Forholdet til Barbarerne og Forviklingerne med Orienten, hvorom Fremstillingen i Thierrys Værk grupperer sig. Dets Skueplads er for at bruge hans egne Ord „Italien, Cæsarernes Regeringssæde, og Noricum, saa uadskilleligt fra Italien under disse Tiders Begivenheder; længere tilbage viser sig det østlige Keiserdømme, som det er umuligt ganske at fjerne sig fra ved en Skildring af Vestens Forhold, og nogle Udsigter aabne sig undertiden til Gallien og Afrika, naar Forholdenes Sammenhæng kræver det".

Værkets forskjellige Dele ere nøie sammenkjædede; men i hvert enkelt Capitel findes dog en bestemt Hovedbegivenhed, hvorom det mindre Fremtrædende grupperer sig, og derfor er Værkets Titel „Récits" træffende; der føres en Række klart og bestemt tegnede Skildringer forbi Læseren, saaat Hovedpunkterne træde tydelig frem og man i Ro kan dvæle ved dem. I første Capitel skildres Anthemius's Thronbestigelse, og med Rette har Forfatteren benævnt det „Anthémius et Ricimer", thi det er Forholdet imellem dem, hvorpaa hele Øieblikkets Spænding beroer, det er dem, Alles Øine hvile paa. Skildringen deraf fortsættes i 2det Capitel, som Forf. har kaldt „Sidoine Apollinaire à Rome", hvor Hovedpunktet er Sidonius's Panegyrik til Anthemius, en Tale,

han nøie analyserer, og som ved Siden af sin Interesse som stilistisk Curiositet giver et mærkeligt Billede af Øieblikkets Stemning, man seer, hvor vigtigt hele det nære Forhold til Orienten var, som just var begyndt, og hvilken Magt der laae paa, at man i Øst og Vest sluttede sig til hinanden. Det 3die Capitel med Overskrift „Expédition contre Genséric" viser, hvor snart det Haab, som denne Forbindelse havde fremkaldt, skulde gaae tilgrunde, det skildrer os det ulykkelige Tog imod Genserik, som den østromerske Feltherres Forræderi og Ricimers Lunkenhed gav saa forfærdelig en Ende. 4de Capitel er „La chute d'Anthémius"; der seer man Forholdene udvikle sig endnu værre, Ricimers Egoisme og Keiserens Mangel paa Klogskab fremkalde et fuldstændigt Brud imellem dem, hvoraf Følgen bliver Keiserens Fald og dermed nye Ulykker for Riget. Paa denne Maade bevæger Skildringen sig jævnt videre igjennem de følgende Capitler, indtil det sidste viser os Theodorik indtage Ravenna og med egen Haand nedhugge Odoaçer; den chronologiske Orden følges strengt, og der er den nøiagtigste Sammenhæng imellem det Hele.

Det Aar, hvormed Skriftet begynder, nemlig Aaret 467, Aaret for Anthemius's Thronbestigelse, er vistnok et ret passende Udgangspunkt, forsaavidt det er et Øieblik, hvor det seer ud, som om lykkelige Tider skulde begynde, deels paa Grund af den nærmere Forening imellem Østen og Vesten, deels paa Grund af Ricimers Giftermaal med Anthemius's Datter, og den tragiske Udvikling i det Følgende kommer derved til at staae dobbelt slaaende; men hvor berettiget end altsaa Udgangspunktet bliver i æsthetisk Henseende, kunde Anmelderen dog ønske, at det havde været valgt noget anderledés. Forholdet til Germanerne er Værkets Hovedpunkt, og derfor havde det vistnok været rigtigere at lade det begynde nogle Aar tidligere, f. Ex. med Avitus, hvis Thronbestigelse ved Vestgothernes Hjælp netop er saa characteristisk; man vilde derved ogsaa have faaet Majorians Regering med, der er saa eiendommelig paa Grund af hans patriotiske Sindelag, og netop fordi Ricimer er en Hovedperson i hele Begyndelsen af Værket, havde det været ønskeligt at faae en udførligere Skildring af ham ogsaa i denne Tid, istedenfor at vi nu maae nøies med nogle korte Antydninger om hans Forhold før 467. Fraseet denne Anke forekommer det Anmelderen, at Værkets Plan er fortræffelig; det er en Hovedside af Tidens hele Udvikling, der her udtømmende gjennemføres, leilighedsviis under Fremstillingen kastes der — uden Skade for Planens Enhed — Lys over andre Sider af hine Tiders Forhold, og characteristiske Træk fremdrages; men Glæden over det fyldige Billed, der oprulles for Læseren, fremkalder unægtelig let det Ønske, at Forf. havde givet os endnu mere, at han stærkere havde draget den Baggrund af sociale og sædelige Forhold, hvorpaa Begivenheder staae, med ind i Skildringen, at han med andre Ord havde givet en „histoire" istedenfor „récits". Skjøndt Forf. nu har valgt denne beskednere Titel paa sit Værk, saa yttrer han dog Frygten for, at netop denne Titel skal bringe

Læseren til at anlægge en altfor høi Maalestok, at man skal komme til at sammenligne hans Skrift med hans afdøde Broders berømte: Récits des temps mérovingiens. Forskjellen imellem begge Arbeiders Plan er imidlertid, som han selv siger, meget stor; det sidstnævnte Værk gaaer ud paa igjennem en Række episodiske Skildringer uden chronologisk Orden at give et Billede af det Samfund, der skal drages frem for Læseren; men i Recits de l'histoire romaine udvikles et Tidsrum i sin nøie historiske og chronologiske Sammenhæng; den Enes Arbeide har en mere episk, den Andens en mere dramatisk Character. Besidder Amedée Thierry nu maaskee ikke fuldt Broderens vidunderlige Fremstillingsgave og Talent til af mangelfulde Kilder at construere et fyldigt Billede, saa behøver han dog langtfra at frygte Sammenligningen. Hans historiske Skildringer staae saa levende og klart, Ricimer i sin forfærdelige Egoisme ryddende Alt afveien, der kunde staae ham iveien og fremme Rigets Tarv, Sidonius som den forfængelige Digter men som den følelsesfulde, varme Patriot, Severinus som den Alt opoffrende Menneskeven, Theodorik som den eiendommelige Blanding af barbarisk Raahed og Begeistring for romersk Civilisation, snart uimodstaalig fængslet af de gamle nationale Røster, snart ligesaa uimodstaaelig lokket af det civiliserede Livs Fylde og Rigdom; Fremstillingen er overalt let og smuk, det hele Syn, Forfatteren har paa Tiden, er rigtigt, og med Klarhed seer man den hele Udvikling finde Sted. Men Værket har ikke blot formelle Fortrin, thi det hele Arbeide hviler paa et udtømmende Studium af Tidens Kilder. Kun derved har det været muligt at bringe Fylde ind i Fremstillingen af en Tid, hvor Kjendskabet møisommelig maa pilles sammen fra mange Sider og fra Forfattere af meget forskjellig Character, og for den, der som Thierry har den sande Betragtningsmaade, at *„les details sont l'âme de l'histoire“*, maa dette være det første og det vigtigste Arbeide. Selv efter saa omhyggelige Forarbeider som Tillemonts „histoire des empereurs“ og Lebeaus „histoire du bas empire“ har der staaet Meget tilbage at gjøre, baade hvad Stoffets Samling og Ordning angaaer, og Thierry har med Rette optaget langt mere Stof end Gibbon, hvis Fremstilling af denne Periode unægtelig er meget for mager.

Det er altsaa i sand Forstand et lærd Arbeide, der her bydes Læseren, og det er tillige et Arbeide, hvor Lærdommen er benyttet med en saadan Kunst, at Læseren aldrig overvældes af den, at den bestandig træder i Skildringens og Fortællingens Tjeneste og aldrig standser den. Man føler ret herved det nøie Slægtskab imellem Thierry og hans Broder, og man føler det, saavidt jeg kan see, endnu stærkere i dette end i hans tidligere Hovedværker. Dette Slægtskab viser sig i hele Behandlingen af Stoffet; Thierry følger her nøie det samme Princip som Broderen, og det bestaaer i med en critisk Benyttelse af alle de forskjellige Kildesteder og støttende sig til den Indsigt, det er muligt ad forskjellige Veie at faae om vedkommende Periode, at forme et Billede af denne, saaledes at det Hele danner en bestandig fremadskridende Fortælling, uden at Grun-

dene udvikles for den bestemte Combination, der er fulgt, og uden omstændelig critisk Raisonneren. Fortællingen og Skildringen er det, hvorpaa det Hele kommer an, og man kan forsaavidt med Rette regne Thierry med til den Classe Historieskrivere, der gaae under Navn af l'école historique eller l'école déscriptive; men han er dog ligesom sin Broder langt fra at lade sin Personlighed og sin subjective Opfattelse i den Grad træde tilbage som f. Ex. Skolens bekjendte Stifter Barante. Medens denne ganske sætter sig paa den Tids Standpunkt, han skildrer, og paa sin Vis i høi Grad beundringsværdigt fortæller, som om det Hele var en Beretning fra gamle Dage, i den gamle Character, blot uden nogen Affectation i Sproget, fortæller Thierry som den, der staaer udenfor Kilderne, har optaget dem i sig og nu seet fra sin egen Tid lader Billedet oprulle sig for os. Fortællingen skrider sikkert og roligt frem; men hvor en Oversigt er nødvendig for at sætte Læseren paa det rette Standpunkt, indskydes en saadan; hvor et Raisonnement kan bidrage til at faae et klart Syn paa Tidens og Personlighedernes Eiendommelighed, føler man Forfatteren selv træde frem, og hans Bemærkninger ere paa slige Steder ofte fortrinlige; det er, som om en aandfuld Fortæller, der havde alt Stoffet inde, vilde fortælle En det, men saaledes at han tillige vilde lade sin Opfattelse og Anskuelse træde frem. Dette Princip er vistnok det smukkeste, der kan følges i historisk Fortælling, og man kan ikke noksom beundre det her omtalte Værk i denne Henseende. Ingensteds afbrydes man af lange Udviklinger, hvorfor Begivenhederne og Kildestederne maae combineres paa den eller den bestemte Maade, ingensteds træder det møisommelige Arbeide i Studerkammeret frem; Forfatteren giver sine Resultater, anfører Hovedstederne af sine Kilder under Texten og overlader forøvrigt til Læseren selv at overbevise sig om, hvorvidt Forfatterens Combination er den rette[1]). En saadan Fremstillingens Kunst bliver dobbelt vanskelig, hvor Kilderne frembyde særegne Vanskeligheder, hvor det er umuligt uden en omfattende Mængde Combinationer at faae et Billede frem, idet der idelig næsten kun antydes i Kilderne; men netop i Behandlingen af et saadant Stof vise Thierrys store Evner sig; hans omfattende Kjendskab til Kilderne gjør, at intet Træk, som har nogen Betydning, undgaaer ham, hans store Skarpsindighed og Combinationsevne bringer ham til at samle fra forskjellige Sider, hvad der kan forbindes sammen, og hans Fantasirigdom gjør det muligt for ham at benytte, hvad der i Kilden blot antydes, saaledes at det træder frem som en fyldig Situation. Heelt igjennem sporer man Bestræbelsen for ligesom at indblæse Liv og Anskuelighed i Kildens schematiske Ord, og en Sammenligning med Kildeskrifter som Eugippius's eller Jornandes's vil vise, i hvor overordentlig en Grad det tidt er lykkedes ham. Men en Følge af hele denne Bestræbelse er en vis Frihed ligeoverfor Kilden; han benytter, hvad der staaer i denne, til at danne sig en bestemt Forestilling om, hvad der er

[1]) f. Ex. S. 64, 149, 241, 243, 289, 332.

skeet, og deraf construerer han et Billed, saaledes som han selv seer det i sin Fantasi, han udvikler det paa en Maade digterisk i Detail. Den derfor, der i en moderne Behandling af et Tidsrum kræver, at der, med Undtagelse af Raisonnementer, ikke maa føies Noget til Kildeskrifternes Ord, ham ville Historieskrivere som Brødrene Thierry aldeles ikke tiltale, han vil finde deres hele Behandling vilkaarlig, og for ham vil et Værk som det her foreliggende være en rig Kilde til Anstød. En Frihed, der saaledes er meget almindelig hos begge Brødrene, er, at de stærkt frembæve Stemningerne hos de forskjellige Personligheder, et Punkt, hvor Kilderne meget hyppig aldeles tie stille; men i mange Tilfælde lader Stemningen sig ogsaa med Bestemthed construere ud af den givne Situation, en Fremstilling deraf kaster et Liv over det hele Punkt, og for at forstaae Begivenhedernes Udvikling er det tidt af Vigtighed netop at slaae Stemningen fast, selv om Kilden tier stille derom. En anden Frihed, Thierry jævnlig tager sig for at gjøre Situationen mere levende, er at han, hvor Kilden blot har indirecte Tale eller kort angiver Indholdet af Ord, der ere blevne fremførte, lader sine Personer bruge ligefrem Tale[1]), et Princip, han forøvrigt har fælles ikke blot med sin Broder, men ogsaa med andre betydelige moderne Historieskrivere, f. Ex. Broglie. Hvorvidt dette er tilladeligt eller ikke, derom ere Meningerne vistnok deelte; det ligger nær at anke over, at man derved lægger de historiske Personer Ord i Munden, som de i Virkeligheden aldrig have sagt; men desuagtet lader der sig dog anføre vægtige Forsvarsgrunde derfor, i det Mindste saaledes som det træder frem hos Thierry. Man maa nemlig nøie erindre, at der her aldrig er Spørgsmaal om længere Udviklinger, hvor den formelle Side vilde have Betydning; Thierry anvender det kun, hvor det gjælder kortere Yttringer, altsaa med en enkelt bestemt Pointe. Paa denne ligger hele Vægten, og den lider Intet ved, at Ordene omsættes i ligefrem Tale, saa at der altsaa slet ikke finder nogen historisk Forvanskning Sted; det Hele reducerer sig til et Smagsspørgsmaal, og Ingen vil vel nægte, at der paa denne Maade bringes et livligt dramatisk Moment ind i Fremstillingen, hvorved den i høi Grad maa vinde. Dette er ogsaa Grunden til, at naar der i Kilderne, fraseet de lange Taler, hvor den rhetoriske Stiliseren er iøinefaldende, bruges ligefrem Tale, vil en moderne Forfatter benytte en saadan med Glæde, veltilfreds med paa den Maade at faae et livligt Moment ind i Udviklingen, og dog kan man ogsaa her i de allerfleste Tilfælde sige, at i Virkeligheden have de paagjældende Personer ikke brugt de bestemte Udtryk, hvormed de indføres; man kunde ogsaa her erklære det for uberettiget at lade dem tale med deres egne Ord. For at anføre et enkelt Exempel paa den omtalte Frihed hos Thierry, og hvor det forekommer mig, at den er i høi Grad berettiget, skal jeg anføre et Træk fra hans Skildring af Romernes Kamp med Genserik under Anthemius. Fortællingen be-

[1]) F. Ex. S. 72, 84, 85, 99, 150, 180, 187, 211, 218, 291, 328, 341, 374, 377, 387, 390, 393, 426.

væger sig her i raske Træk, man seer Genserik overfalde den romerske Flaade og under en grændseløs Forvirring entre de romerske Skibe, hist og her forsvare de overfaldne Romere sig med Fortvivlelsens Tapperhed og iblandt dem først og fremmest Underfeltherren Johannes. Hans Skib er allerede entret, og af Beundring for hans Tapperhed tilbyder En af Genseriks Sønner ham Livet, men med Foragt udbryder Romeren: "Livet! viid, at Johannes aldrig levende skal falde i Hænderne paa Hunde" og med det Samme springer han over Bord. Saaledes staaer der hos Thierry, men i Kilden (Procopius de bell. Vand. I, 6.) staaer der *ὁ δὲ . . . ἐς θάλασσαν καθῆκε τό σῶμα ἐκεῖνο μόνον ἀποφθεγξάμενος, ὡς οὐ μή ποτε Ἰωάννης ὑπὸ χερσὶ κυνῶν γένηται;* der kan efter Anmelderens Mening ingen Tvivl være, om, at Thierrys Forandring er heldig, at Situationen her kræver den ligefremme Taleform.

Men hele denne Bestræbelse for at bringe Anskuelighed og Fylde ind i Fremstillingen, for at raade Bod paa Kildernes Magerhed ved med Frihed at udvikle de deri givne Antydninger til levende Billeder indeholder naturligviis en stor Fare, den nemlig at udmale, hvor der Intet er, som kan udmales, at komme ind paa Declamationens og den tomme Bredes Enemærker. Thierrys hele Stiil er væsentlig simpel, og det Declamatoriske holder han sig i det Hele fri for; men man kan dog ingenlunde frikjende ham for at gaae for vidt i sine Udmalinger, for at lade Adskilligt træde frem som Historie, der i Virkeligheden kun er Digt og Fantasi. Skjøndt han ikke sjælden fremstiller, hvad han anfører, som Gisning af sig selv (f. Ex. S. 222, 241, 250, 252—53, 256, 257, 258, 266, 267, 273, 348, 431), burde han utvivlsomt have gjort det endnu oftere. Det er klart, at en saadan fri Behandling, som den her er Tale om, kun lader sig forsvare, naar den er foretaget med Besindighed og Smag, enhver Udmaling, der gaaer ud over, hvad der ligefrem staaer i Kilderne, maa have et saadant Sandsynlighedens Præg, at man giver Forfatteren Ret i, at netop paa den Maade maae Begivenhederne være gaaede for sig, den maa ligesom en god Conjectur i en Forfatters Text være slaaende. Dette gjælder vistnok meget ofte om Thierrys Behandling; men ikke sjælden kommer man ved en Sammenligning med Kilderne til det Resultat, at skjønt det vistnok er muligt, at Begivenhederne kunne have fundet Sted saaledes, som han fremstiller dem, saa er der lige saa megen Rimelighed for, at de kunne være foregaaede paa en anden Maade, og undertiden maa man erklære hans Combination eller hans Udmaling for beviislig urigtig. Den anden Fare, Forfattere som Thierry ere udsatte for, er, at de for at finde characteristiske Træk og faae Detailler frem, let undertiden blive ucritiske og tage deres Tilflugt til Kilder, som kun kunne benyttes med megen Varsomhed. Han har i sin histoire de la Gaule flere Steder begaaet denne Feil ved en overdreven Benyttelse af Legender og Panegyriker, og her i dette Værk kommer det stærkt frem ved hans Skildring af Odoacers Regering (Side 457—458). Det gaaer ikke an at stille den i det Lys han gjør, naar der ingen anden Støtte er derfor end Ennodius's svulstige Panegyrik

til Theodorik. Man kan paa Forhaand sige sig selv, at Theodoriks Modstander i et saadant Skrift vilde være skildret med de sorteste Farver; men netop derfor er det en ureen Kilde. Det er gaaet Thierry, som det er gaaet hans Broder og mangen anden genial Mand, at han i sin Bestræbelse efter at gjennemføre et smukt og rigtigt Princip er bleven eensidig og vilkaarlig. At paavise dette ved at gjennemgaae Værket i det Enkelte, vilde vistnok have sin Interesse; men dertil er Værkets Stof de fleste af Tidsskrittets Læsere for fremmed, og Formaalet med denne Anmeldelse er blot at give en almindelig Forestilling om Værkets Betydning og eiendommelige Character. Jeg maa derfor nøies med at dvæle ved enkelte Exempler.

Den Feil for vilkaarlig at udmale og gjøre Tilføielser til Kildernes Beretninger er naturligviis fremtrædende i forskjellig Grad, eftersom de forskjellige Afsnit af Tidens Historie ere mere eller mindre mangelfulde, hvad Kilderne angaaer. De Aar, det staaer sig daarligst med i denne Henseende, ere uden Sammenligning Aarene 473—75 Glycerius's og Julius Nepos's Regeringsaar, og det er ogsaa netop af denne Grund det uheldigste Parti i Bogen[1]). Thierrys Behandling af disse Aar er vistnok sindrig; men gaaer man den nærmere paa Klingen finder man Meget, der er aldeles usikkert og løst, selv om Hovedtrækkene ere sikkre nok; det er et Parti, hvor Kildernes Slethed kun tillader at tegne i temmelig ubestemte Contourer, og ethvert Forsøg paa at skabe et fyldigt Billede fører her ud over Historien. Men Overdrivelsen træder ogsaa frem andre Steder, naar han f. Ex. Side 117 ved at omtale Spændingen imellem Anthemius og Ricimer skildrer Biskop Epiphanius af Pavias Reise til Rom for at bringe et Forlig tilveie. Overalt, siger han, stimlede Folk sammen for at hilse paa ham, Bønderne forsamlede sig i Masse ved Landeveien og Befolkningen i Byerne om de Steder, hvor han udhvilede sig, Ingen tvivlede om det heldige Udfald paa hans Reise. Hvor kjønt dette nu end tager sig ud, og hvor muligt det end er, at det har fundet Sted saaledes, saa er det dog aldeles tomt, thi det har ikke den mindste Antydning i Kilden at støtte sig til. Paa en ligesaa overdreven Maade og maaskee endnu stærkere anfører han Enkeltheder nogle Steder i sin Skildring af den hellige Severinus's Optræden i Noricum, — forøvrigt netop et af Værkets Glandspunkter. Det er, hvor han skildrer Severinus's Ankomst til Provindsen og første Optræden i Byen Asturi. Alle Huse siger han, (S. 143), lukkede sig for den fattige Fremmede, og han „*courait risque de mourir de faim et de froid, si le portier de l'église ne l'eut reçu dans un coin de l'enclos, qu'il occupait près du temple*". Men det er i Virkeligheden Digt, thi Kilden har Intet derom, man kan af denne kun see, at Severinus boede hos en custos ecclesiæ, og at han snart forlod Byen, fordi den ikke vilde lytte til hans Prædiken, alt Andet er uhistorisk. Endnu mere vilkaarlig er han imidlertid et andet Sted, hvor Talen er om Severinus's mærkelige Forhold til den nærboende rugiske

[1]) 217—219, 224—231, 246 ff. (294—295).

Konge Flacciteus. Denne Fyrste fulgte med stor Begeistring den hellige Mands Raad, og et Par heldige Forudsigelser fra Severinus's Side havde bragt ham til at fæste fuldkommen Lid til hans Ord; men naar Thierry (S. 181) lader Fyrsten idelig love Severinus „*de ne rien entreprendre désormais sans son assentiment*" eller lader ham „*perpétuellement*" indskjærpe sine Sønner: "*Obéissez à l'homme de Dieu, si vous voulez à mon exemple règner en paix et vivre longuement*", da er det utilladelige Tilføielser, thi der er Intet i Kilden, hvormed de kunne forsvares. Vilkaarligt er det ogsaa, naar han skildrer Vestgothernes seirrige Fremtrængen i Aaret 474 under Eurik, og hvor det er sikkert nok, at de erobrede Berry, da at sige „*Bourges epouvantée ouvrit ses portes*"; thi om det end er sandsynligt, at Bourges faldt med de andre Byer i Egnen, saa er det dog umuligt at sige, paa hvilken Maade den blev erobret; det kan ligesaa godt være, at den er bleven taget med stormende Haand, som at den overgav sig i Forfærdelse[1]). — Det er en lignende Vilkaarlighed, naar han udsmykker Personligheder ved at give dem Epitheta, som der ikke efter Kilderne er nogen Grund til at give dem, saaledes som han gjør det, hvor han (S. 214) taler om en østromersk General Clarianus som „*un général non moins énergique que prudent*" eller naar han (S. 224) kalder en anden Feltherre Nepotianus „*un général assez distingué*"; man veed i Virkeligheden aldeles Intet om disse Mænd, hvoraf man kan slutte Noget om deres Dygtighed.

Bestræbelsen for at faae Situationerne til at træde levende frem hàr ogsaa bragt ham til flere Gange at behandle de Steder med Vilkaarlighed, hvor der i Kilderne indføres Personer talende i ligefrem Tale. Jeg skal ikke dvæle videre ved, at hans Oversættelse stundom snarest maa kaldes en Paraphrase og det endog vel fri, f. Ex. S. 130, 164 og ligeledes 126, hvor det er et Brev, han oversætter; derimod er det en utilladelig Frihed, naar han, som det skeer et Sted, deler en Tale i to Dele og henlægger hver Deel til sin Tid. Han gjør dette ved Skildringen af Theodoriks Fremtrængen i Italien, hvor denne Fyrste træffer Epiphanius, Biskoppen i Pavia, og hvor han efter Ennodius's Beretning udbrød i Lovtaler for sine Nærmeste over Biskoppen. Det er disse Ord, Thierry skiller i 2 Dele og henlægger til to forskjellige Tidspunkter, en Frihed, hvorved der kommer til at ligge mere Vægt paa disse Ord, end de fortjene. Det er ovenikjøbet næppe værdt at tillægge denne lille Tale af Theodorik nogen synderlig Betydning, da den seer tvivlsom ud, den bærer meget lidt Præget af at være en gothisk Erobrers Ord og ligner meget mere Ennodius's rhetoriske Floskelstil. Urigtigt er det ogsaa som Thierry gjør et Sted (S. 109), hvor han indfører Ricimer talende, da foruden de Ord, der i Kilden lægges denne i Munden, at lade ham sige noget mere, hvortil der ikke findes Spor af Antydning i den gamle Beretning.

---

[1]) Jeg har her kun anført nogle Exempler for ikke at blive for vidtløftig; men man vil finde den samme Feil S. 82, 86, 153, 165, 263, 290, 332, 420, 482, 484.

Jeg har omtalt det som en Fortjeneste hos Thierry, at han meget skarpt forstaaer at opfatte Alt, hvad der kan ligge i et Kildested; men medens sjælden eller aldrig Noget, der har Betydning, undgaaer hans Opmærksomhed, saa kan han ikke frikjendes for undertiden at misforstaae Kildesteder, nærmest paa Grund af en vis Tilbøielighed til at søge formeget i dem. Dette gjælder saaledes i høi Grad om et Sted af Sidonius's Panegyrik til Anthemius. Digteren skildrer her Keiserens Ungdom og da ogsaa hans aandelige Uddannelse; han opregner i den Anledning i 37 Vers (v. 156—193) et meget stort Antal græske og latinske Forfattere som dem, Anthemius havde studeret, og heraf uddrager Thierry en Række Slutninger om Beskaffenheden af en ung Byzantiners Opdragelse, som conseqvent maatte give det curiøse Resultat, at de fornemme unge Grækere af den græske Literatur væsentlig kun beskjæftigede sig med Philosophien, mens de derimod i Poesi, Veltalenhed og Historie studerede den latinske Litteratur. Efter Thierrys Opfattelse skulde Anthemius da af de forskjellige Skribenter have sat Tacitus høiest. Men alt dette er fuldstændig urigtigt og indeholder en slem Misviisning. Naar man læser den i og for sig høist snurrige Opregning nøie igjennem, kommer man let til det Resultat, at man ved denne tomme Opramsen af Navne ikke kan see Andet end, hvilke Dele af de to Folks Litteratur Sidonius selv studerede; det er ogsaa sin egen og ikke Anthemius's Forkjærlighed for Tacitus, han omtaler. — Ligeledes et andet Sted hos Sidonius har Thierry opfattet paa en meget forunderlig Maade. I et Brev til en Ven[1]) giver Sidonius en interessant Skildring af en frankisk Bryllupsfærd i Lyon, og man faaer det Indtryk, at det har moret ham at see de fremmede Dragter, han har blot savnet sin Ven, som han vidste vilde have følt en stor *„voluptatem mente“* ved dette Syn. Men Thierry taler, som om dette Skuespil havde gjort et uhyggeligt Indtryk paa Sidonius *(ce spectacle lui pesait)*, saa at han havde skyndt sig bort fra Byen, og tillægger ham derved en Stemning, som snarest er modsat den, der udtaler sig gjennem Brevet; Thierry har formodentlig tillagt Sidonius denne Stemning paa Grund af hans senere Forbittrelse imod Barbarerne under Kampen med Vestgotherne, men her passer den slet ikke. Af hvad Grund Thierry har hensat dette Brev til den Tid, han gjør det, seer jeg ikke; og hvor rigtigt det end er, at han ikke bebyrder sin Text med saadanne Udviklinger, havde han dog burdet oplyse det i en Note, men med saadanne Oplysninger ligesom ogsaa med Citater af Kildesteder er han i det Hele for tarvelig; der er Steder, hvor de ere nødvendige, og hvor man derfor savner dem[2]). En positiv Feil har hans Lyst til at combinere fremkaldt et Sted i hans Skildring af den hellige Severinus's Liv (Side 178), hvor han har blandet 2 forskjellige rugiske Konger Feletheus og Flaccitheus sammen og derfor trukket en Begivenhed hen til Begyndelsen af

---

1) IV, 20.
2) Saaledes til Side 377.

Severinus's Optræden, der i Virkeligheden hører til Slutningen af den. Dette er imidlertid ikke af stor Betydning, værre er det, at han i sin Skildring af Theodoriks Streiftog i det græske Rige, inden han brød op til Italien, et Sted (Side 380 f.) har tillagt ham Planer og ladet ham foretage sig Marscher, der ikke blot ikke lade sig forsvare af Kilderne, men endog bestemt stride derimod (cfr. Malchus excerpta); Vilkaarligheden er meget paafaldende.

Af det her Udviklede vil det være klart, at Thierrys Værk er et Skrift, hvori man vil kunne paavise en Deel Urigtigheder i det Enkelte; men trods dette fører dog en detailleret Sammenligning med Kilderne langt mere til at beundre end til at laste Skriftet. Man føler, at Feilene meest kun angaae Ubetydeligheder og meest bestaae i smagløse Overdrivelser, men at man til Gjengjæld har faaet et Billed af en beundringsværdig Fylde og i alt Væsentligt af slaaende Sandhed. Det er et Skrift, hvorved det behandlede Tidsrum aabenbart er kommet til at staae i et klarere og bestemtere Lys end tidligere.

E. Holm.

Jo. Nic. Madvigii professoris Hauniensis emendationes Livianae. Hauniae 1860.

Naar jeg her fremtræder med en Anmeldelse af ovenstaaende omfangsrige og betydningsfulde Værk af Nordens største Philolog, saa er det naturligvis ingenlunde min Hensigt derved at ville anbefale det til Publicums Opmærksomhed. Forfatterens Navn i den philologiske Verden og tidligere Arbeider i lignende Retning ere en større Anbefaling, end noget Tidsskrift kan give, og Bogen har allerede i Udlandet gjort sig bekjendt og er bleven Gjenstand for Omtale[1]), medens den af Indlandets Philologer, der for en stor Del ere Forfatterens Disciple, er bleven modtaget som en længe ventet og kjærkommen Gave, hvoraf allerede nu de Fleste have høstet Glæde og Gavn. Ligesaalidt kunde det være min Tanke at give en Critik, enten af Værket i dets Helhed, dets Tendents og Methode (selv om jeg var istand dertil) eller af enkelte Puncter, som kunde synes mig tvivlsomme, eller hvortil jeg kunde føie en eller anden Bemærkning. Dr. Overlærer Forchhammer har allerede i en Anmeldelse i dette Tidsskrift[2]), hvori han henleder Philologernes Opmærksomhed paa dette Værk, givet enkelte saadanne og tilføiet nye Conjecturer. Min Opgave er at give Læserne, navnlig dem, som ikke ere Philologer ex professo, og som ikke selv have Anledning til at gjennemgaae et saa vidtløftigt Arbeide, et Begreb om Betydningen og Indholdet af samme, om hvad der er præsteret og paa hvilken Maade.

---

[1]) Jahrbücher für Philologie und Pädagogik 83, 84, 1. Pag. 63.
[2]) 2den Aarg. 3die Hefte, Pag. 262.

Det vil være mange af Læserne bekjendt, at Madvig i en lang Række af Aar har beskjæftiget sig med Studiet af Livius, og derom bære mange af hans antiqvariske, grammatiske og critiske Afhandlinger Vidnesbyrd. Den sidste Frugt af dette Studium er nærværende Værk, som imidlertid kun gaaer i sidstnævnte Retning, idet det indeholder en Række af Emendationer til Livius, dels Forsvar for den rette Læsemaade eller Conjecturer, dels Paavisning af corrupte Steder eller Lacuner, medens det ikke indlader sig paa sproglig eller Realfortolkning, uden forsaavidt som Textcritiken fordrer det. Textcritikens Opgave er at fastsætte eller udfinde de skriftlige Mindesmærkers oprindelige Skikkelse, som de ere udgaaede fra Forfatteren selv. Den urigtige og usikkre Overlevering af dem har gjort den nødvendig, og dens Betydning fremgaaer af, at de gamle Forfattere ere Hovedkilden til vor Kundskab om Oldtiden, saaat det er af Vigtighed for os at have dem i en saa uforfalsket Form, som muligt. Den har imidlertid i høi Grad været udsat for Miskjendelse. Den er bleven betragtet som en smaalig Syslen med Enkeltheder, der dog ikke førte til noget sikkert Resultat, og som blot forberedende og tjenende uden selvstændigt Værd. Men denne Syslen med Enkeltheder maa skee paa en systematisk Maade, dels gjennem Vurdering af Haandskrifterne og Undersøgelse af, hvorledes Feilene ere opstaaede, og af hvad Art de ere, dels gjennem Betragtning af Sprog og Indhold. Det er kun den slette Critik, som bliver staaende ved at tælle Varianter, og som ikke udgaaer fra sproglig og historisk Indsigt, der bliver resultatløs. Dette er nu ikke saaledes at forstaae, at hver enkelt Emendation skulde træffe det absolut Rigtige, men at det med Sikkerhed kan paavises, hvor der er en Lacune eller Feil i Texten, hvad hin maa have indeholdt, og hvori denne ligger. Ofte er da Rettelsen saa slaaende, at vi ikke kunne tvivle om, at vi have naaet det oprindelige Udtryk, men ogsaa undertiden kun et Forslag, der giver det omtrentlige. Det er sandt, at Critiken kun skeer for Indholdets Skyld, men det samme kan ogsaa siges om det sproglige grammatiske Studium, som dog Ingen vil nægte har sit selvstændige Værd. Den hele Videnskab er i den senere Periode bleven dreven med Iver, men Ingen har bragt den saaledes i System, og Ingen har været i Besiddelse af en saadan heldig Forening af de til dens Anvendelse nødvendige Egenskaber, som Madvig, og et nyt Bevis herpaa foreligger i nærværende Behandling af Livius. Denne Forfatter har paa Grund af sin store Betydning været Gjenstand for megen og omhyggelig Flid, først og fremmest af Gronovius, hvem den nuværende Text i sine Hovedtræk skyldes, siden af Drakenborch og Crevier, i vor Tid af Kreyssig og Bekker og nylig af Alschefsky og Weissenborn, men der var dog Meget endnu tilbage at gjøre, noget som enhver Læser af Livius har følt, og som Madvigs Skrift har vist med Klarhed.

Al systematisk Textcritik udgaaer fra en Bedømmelse af de Haandskrifter, gjennem hvilke vedkommende Forfatter er os overleveret. Denne saakaldte diplomatiske Critik falder med Hensyn til Livius, som paa Grund af sit Omfang afskreves delvis, i Afde-

linger efter disse (Decader), og vort Værk deler sig derfor i 4 saadanne, hvis Fortaler indeholde Bedømmelsen af de respective Haandskrifter. Hvad nu den første Decade (Bog 1—10) angaaer, da høre de alle til samme Familie og ere udgaaede fra det, som Flavius og Dexter Nicomachus og Victorianus 400 Aar e. Chr. emenderede, hvilket vore ældste Haandskrifter udtrykkeligt bevidne. Men naar her tales om det Urhaandskrift (codex archetypus), hvorfra alle vore ere udgaaede, menes ikke dette, thi efter den Forestilling, vi kunne danne os om Urhaandskriftet, synes det at maatte tilhøre en senere Tid, som ligger vore Haandskrifters, af hvilket intet er ældre end 10de Aarh., nærmere. At nu alle vore Haandskrifter virkelig ere udgaaede fra et og samme, fremgaaer allerede deraf, at nogle Ord i dem alle ere gjentagne paa urigtige Steder, at andre i de allerfleste ere udeladte, og at de alle have større Lacuner tilfælles, som ere fremkomne ved at Blade vare udfaldne i Urhaandskriftet. Saadanne paavises Livius VIII, 23, 10 og IX, 39, 4. Men Critiken lader sig ikke nøie med at constatere dette; den maa nærmere undersøge de enkelte Haandskrifter for derved at komme til Kundskab om, af hvad Beskaffenhed hin første Kilde har været, til hvilken vi gjennem vore kunne komme tilbage, og hvorvidt den selv har indeholdt Feil, saaat den atter maa gjøres til Gjenstand for Critik og Emendation for at komme til den oprindelige Text. Der vises nu, at i alle eller dog de fleste Haandskrifter — thi at et eller andet heldigt eller uheldigt har rettet en eller anden Feil har intet at sige — findes Feiltagelser, som maa være gaaet over fra Urhaandskriftet, saasom Forvexlinger af Ablativ og Accusativ Singularis, hvor Forskjellen blot beroede paa et *m* (L. IX, 26, 13 *progressus in contione* for *-nem*), at Ord i Tal, Kjøn og Casus rette sig efter det nærmeste, medens de grammatikalsk høre til et andet (L. III, 13, 8 *vades publicos dedit* istedetfor *publico*), at Ord ere omstillede (Liv. VIII, 32, 9 *adversus singula quae* for *adv. quae singula*), at enkelte Bogstaver eller Stavelser ere gjentagne (Liv. I, 30, 11 *rex ex* istedetfor *rex*) eller kun satte engang, hvor de skulde staae to Gange, lutter Beviser paa, at Urhaandskriftet har indeholdt mange paa skjødesløs Afskrift beroende Feil, som det er Critikens Sag at rette.

Af en anden Art ere de Feil, som ere opstaaede deraf, at der i Urhaandskriftet var tilsat Ord for at tydeliggjøre Meningen, og at disse ved Misforstaaelse af Afskriverne ere optagne i Texten, hvis Sammenhæng de forstyrre, saaat de derved forraade sig som Tilsætning. Nogle af disse ere tydelige nok, andre dunklere, men om Sagen i det Hele er der ingen Tvivl. Et lignende Tilfælde er det, at et Ord i Urhaandskriftet var sat ovenfor eller ved Siden til Forklaring af et andet, som forekom Afskriveren vanskeligt, og da ligeledes af senere Afskrivere er optaget i Texten snart foran snart bagefter, ja endog indeni det andet. Liv. X, 37, 15 har et H. *locus templo effatus sacratus*, et andet *locus templo sacratus effatus*, opstaaet af *locus templo* $\frac{\textit{sacratus}}{\textit{effatus}}$; Liv. X, 43, 12 er af $\frac{\textit{prope}}{\textit{temere}}$ opstaaet *te*

prope mere. Man antog ofte dette urigtigt for en dobbelt Læsemaade, medens det kun er en Forklaring, og Critikeren maa udfinde, hvilket af Ordene der kunde synes vanskeligt for Afskriveren og maa være det oprindelige. Endelig var der i Randen af Urhaandskriftet tilføiet en kort Indholdsangivelse, som paa sine Steder i nogle af vore Haandskrifter er optaget med i Texten, i andre ikke. I de her nævnte Tilfælde var ikke Feilen, men kun Anledningen til den tilstede i Urhaandskriftet; den findes derfor ikke i alle, men kun i nogle af vore Haandskrifter; og her have vi da et Middel til at danne os en Forestilling om de enkelte Haandskrifters indbyrdes Forhold og Værdi, en Undersøgelse, som er af Vigtighed, da vi ved at sammenligne dem komme til Kundskab om, hvad der har staaet i Urhaandskriftet, og altsaa maa vide, hvilke der staae det nærmest og ere paalideligst. Vidnesbyrdene maa veies, ikke Varianterne tælles.

En egen Classe danne codex Mediceus (M) og den nu tabte codex Rhenani (R), der begge have optaget de saakaldte dobbelte Læsemaader fra Urhaandskriftet, begge have indsat de samme Randangivelser i Texten og overhovedet stemme nøie overeens, saaat de ogsaa have to Omsætninger af Blade, som de andre ikke have. De ere de bedste af vore Haandskrifter og give ofte det Rigtige eller dets Spor, navnlig er M det eneste, som antyder Lacunen Liv. VIII, 23, 10, men de ere ingenlunde frie for slemme Feil. Nærmest disse staaer Parisiensis (P), men det har af de dobbelte Læsemaader kun den ene, har ingen Randangivelser optaget og ingen af Bladomsætningerne i M. Mindre gode ere Leidensis prior og Harleianus prior (LI og HI), der ligesom M og R staae hinanden nær og danne en egen Classe. Fra et med dem eller P beslægtet Haandskrift ere de øvrige slettere udgaaede med deres Feiltagelser, Rettelser og Interpolationer, som snart ere fælles, snart særlige, saaat det er vanskeligt at classificere dem og tillige unyttigt, da det er lidet sandsynligt, at noget rigtigt skulde findes i dem, som de 3 fornævnte Classer ikke have.

Ved saaledes at sammenligne Haandskrifterne med Hensyn til deres Værd og Godhed, deres Overensstemmelse og Forskjellighed og Læsemaadernes Forhold med Hensyn til mulig Opstaaen af hinanden komme vi til, hvad der har staaet i Urhaandskriftet. Den rationelle Critik træder nu til, undersøger dette med Hensyn til Indhold og Sprog og søger at udfinde det rette. Det kommer her an paa et nøiagtigt Bekjendtskab med Oldtidens Aand og Sprog og særligt med vedkommende Forfatter, og et aabent Blik for Feil og Anstød saavel mod Sammenhæng og Logik, som mod Sprogbrug og Grammatik, Egenskaber som findes i høi Grad hos Madvig. Saavel dette, som hans tidligere Værker, indeholde mange Vidnesbyrd om den Klarhed, hvormed han forstaaer at opdage, hvor Ordene sige noget Andet end det, Forfatteren kunde ventes at have sagt, og at paavise det rigtige, ikke det absolut rigtige fra hans eget, men det historisk rigtige fra Forfatterens Standpunkt. Det samme Blik finde vi for de sproglige Phænomener, saavel en klar Kundskab om de almindelige grammatikalske Regler og Ordbetydninger, som om deres

Overgange og særegne Anvendelser og Grændserne for det Tilladelige; endelig en særegen Gave til at see, hvori Feilen ligger og ved Rettelse, ofte blot af et enkelt Bogstav eller af Interpunctionen, at give det Rette. Det seer ud, som om Sproget var blevet levende for ham, omtrent saaledes som vi i en Correctur eller i et skjødesløst skrevet Brev i vort Modersmaal let opdage Feilene og rette dem. Ved de enkelte Emendationer gaaes nu saaledes frem, at først Nødvendigheden af en Rettelse paavises, fordi den hidtil brugte Læsemaade strider mod Indhold eller Sprog, dernæst den rette Læsemaade hævdes eller Conjectur anvendes. Et Par Exempler skal jeg her anføre.

Liv. II, 16, 5 *His* (de Sabiner, som med Attius Clausus vare flygtede til Rom) *civitas data agerque trans Anienem. Vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui ex eo agro venirent, appellata.* Niebuhr og Andre have bemærket, at der ellers ikke omtales en gammel og en ny *tribus Claudia.* De kunde med større Ret have bemærket, at det var en underlig Grund til Navnet den gamle Tribus, at den havde faaet nye Tribuler, og at det var uklart, hvem disse nye Tribuler vare, der kom fra det Stykke Land, som allerede var givet til Sabinerne. Forandring af et Bogstav og urigtig Forbindelse af Ordene har forvansket Opfattelsen. Der stod oprindelig: *Vetus Claudia tribus, additis postea novis tribulibus, qui* (d. e. *illi, qui*) *ex eo agro venirent, appellati,* og det er saaledes at forstaae, at den claudiske Tribus oprindelig blot bestod af de Sabiner, som fulgte med Attius Clausus og erholdt Land hinsides Anio. Siden, da der til denne Tribus blev lagt nye Tribuler, som boede udenfor hint Stykke Land, blev det Sprogbrug, at de, som kom fra dette til Comitierne i Rom, ved Benævnelsen den gamle Claudiske Tribus skjelnedes fra de andre. Conjunctiven i Bisætningen, *qui venirent,* er brugt til at betegne en oftere gjentagen Handling. *Appellata* er opstaaet af det følgende *a* (*Appius*). Sml. L. I, 43, 1 *prima classis omnes appellati.*

V, 34, 5 (hvor der tales om Gallernes Overgang til Italien) *Is* (Bellovesus) *quod ejus ex populis abundabat, Bituriges, Arvernos, Senones, Aeduos, Ambarros, Carnutes, Aulercos excivit.* At *Senones* er uægte og tilsat af En, som i denne Liste savnede et af de bekjendteste Navne, have mange seet, da Livius kort efter (35, 3) beretter, at de (*recentissimos advenarum*) ankom langt senere. Dernæst kan *ejus* kun henføres til Bellovesus, men han havde ingen Folk, men havde faaet Lov af Ambigatus til at tage Folk med fra hans Rige. Madvig foreslaaer at læse: *Is quod in sex populis abundabat, Bit., Arv., Aeduos, A., C., A., excivit.*

Mange Vanskeligheder og Forklaringsforsøg har en urigtig Interpunction voldet hos Liv. II, 41, 4, hvor der skal staae: *quae* (plebs) *primo coeperat fastidire munus vulgatum; a civibus isse ad socios.* Netop deri bestod efter Plebejernes Mening denne vulgatio. Tidligere satte man Comma efter *munus* og optog, istedetfor *isse*, *esse* efter en Rettelse i R, hvor der først havde staaet *isse* ligesom i P. I M staaer *egisse,* som er opstaaet af *isse.*

For 2den Decade af Livius er Vurderingen af det critiske Ap-

parat meget let. Thi vi have endnu Urhaandskriftet bevaret, den saakaldte codex Puteaneus (fra 8de Aarh.), hvorfra — eller idetmindste fra et ganske lignende — alle de andre stamme og kun afvige ved nye Feiltagelser, Interpolationer og Conjecturer. Saaledes stód i P Liv. XXII, 28, 4 istedetfor *procursurum perocursurum;* deraf opstod i et andet *per occursurum* og deraf igjen ved Interpolation den nu almindelige Læsemaade *semper occursurum*, hvor *semper* forstyrrer Meningen. At Forholdet er saaledes bestyrkes ved to tilsyneladende Indvendinger, dels at en Omsætning af et længere Stykke i 28de og 29de Bog til et urigtigt Sted i P af de tidligere Udgivere ikke omtales at finde Sted i deres Haandskrifter, dels at to Lacuner i P ikke findes i nogle af de andre. Med Ordene: *auxiliarium inde* standser Texten i P, og de følgende Ord (omtr. 10 Cap.) staae paa et andet Sted og ende med Ordene *ab omni imperio.* Til disse slutte sig igjen de efter *inde* følgende Ord: *externo soluta.* Naar det nu noteres hos Drakenborch (til XXIX, 1, 24), at der i et Haandskrift staaer *ab omni imperio inde externo*, saa er det tydeligt, at *inde* har staaet umiddelbart foran *externo*, eller at Omsætningen ogsaa fandtes i dette Haandskrift. I Med. stod *ab omni externo inde imperio*, idet en Afskriver har omstillet Ordene, men den store Omsætning har ogsaa været der og sikkert i alle Haandskrifter. Hvad Lacunerne angaaer, da har alt Weissenborn seet, at Udfyldningen af den første i nogle Haandskrifter skriver sig fra en Italiener fra det 15de Aarh., der har brugt Polyb som Kilde; den anden skriver sig fra samme Tid, men Forfatteren har her selv opfundet Indholdet.

Critikeren har altsaa her saagodtsom alene at holde sig til P. Dennes Fortrin bestaae i, at alle Feilene ere simple og paa første Haand, sjelden dækkede ved Interpolation, men af Feil, som skulle rettes, er der mange. De første 8 Linier af 22de Bog læses i den nuværende Text med 10 fra P. afvigende Conjecturer, hvorom Ingen tvivler, men paa andre Steder, hvor Conjecturen ikke er gaaet over i vulgata, kjæmpe Philologerne for uforstaaelige Læsemaader, som om det var en stor videnskabelig Synd at afvige fra Haandskrifterne. P. indeholder de samme Classer af Feil, som Urhaandskriftet til første Decade, dertil alslags Forvexlinger af Bogstaver og Stavelser (XXII, 16, 4 *fortunae minas saxa* istedetfor *Formiana saxa)*, Omstillinger af Ord (XXII, 2, 6) og navnlig mange Udeladelser af et eller flere Ord.

Et Exempel paa Ombytning og Gjentagelse af Bogstaver og Stavelser giver Liv. XXII, 23, 9, hvor der i P. staaer *caucalegiquaeratratectainstituiseserant*, hvoraf der efter en Rettelse i P. i de øvrige Haandskrifter er opstaaet *pauca legi qua erat tecta institui senserant*, istedetfor *pauca reliquerat tecta, in stativis erat*, som Gronov restituerede. Liv. XXII, 2, 6 er et Ord omstillet, idet der staaer *Galli neque sustinere se prolapsi, neque assurgere ex voraginibus poterant*, hvor Crevier har seet, at Folk, før de falde, søge at holde sig oppe og først, naar de ere faldne, søge at reise sig, saaat der maa læses: *neque sustinere se, neque prolapsi assurgere.*

Et Exempel paa Interpolation haves Liv. XXII, 14, 14. I M.

Minucius' Tale, hvor han dadler Q. Fabius' Maade at føre Krig paa, hedder det: *Stultitia est sedendo aut votis debellari credere posse; armari copias oportet, deducendas in aequum, ut vir cum viro congrediaris.'* *Copiae* er her brugt istedetfor *milites, deducendas* passer ikke ret, og Overgangen til 2den Person er i høi Grad stødende. Dertil kommer, at alle Haandskrifter have *armari copias oportet et deducendas in aequum et vir cum viro congrediaris*, med Undtagelse af P., som har *capias*. Heraf fremgaaer den rette Læsemaade, som fjerner alle Vanskelighederne: **arma capias** *oportet, et* **descendas** *in aequum, et vir cum viro congrediaris.* Af *arma* er paa Grund af det foregaaende *debellari* opstaaet *armari;* derpaa er *capias* blevet forandret til *copias* undtagen i P. *Descendas* gik let over til *deducendas.* Af denne Emendation, som findes i Ingerslevs Udgave, har Weissenborn optaget den sidste Halvdel, men ikke den første, som netop var den af P. antydede.

At Massen af Haandskrifterne til 3die Decade høre til samme Familie, fremgaaer allerede deraf, at de alle mangle 33te Bog og Slutningen af 40de. Fra disse adskille sig to, nemlig Moguntinus (M) og Bambergensis (B). Den første existerer ikke mere, og vi have kun ikke ganske fyldestgjørende Collationer, men den synes at have været ældre end B. og staaer ogsaa i Henseende til Textens Renhed baade langt over B. og de andre. Begge disse have 33te Bog, men B. skiller sig dog fra M. ved at have flere Ting navnlig i denne Bog, som vare udfaldne i M., ved ikke at have nogle Interpolationer, som have indsneget sig i M. (Liv. XXXV, 4, 3 er der efter Ordene *agmine incauto ut inter pacatos* tilføiet *argos)*, og ved at have bevaret nogle rigtige Læsemaader, som ikke fandtes i M. (f. E. Liv. XXXV, 26, 3 *regionem maxime Oetae spectat, oppido quam breve intervallum,* hvor der i M. stod: *regionem ea maxime despectat oppidum, qua breve intervallum).* Forholdet mellem B. og de andre Haandskrifter er saadant, at disse ikke ere afskrevne efter denne selv, men efter en lignende, og lidt efter lidt ere udartede. Og i Urhaandskriftet, hvorfra baade B. og de andre stamme, fandtes Spiren til de fælles Feil, saasom til Udeladelsen af Ord, som kun suppleres af M. (paa 10 Steder i de første 40 Capitler af 34te Bog), og mange Feil, f. E. XXXVI, 23, 7 *et exspectatio temporis* istedetfor *et ex ratione temporis.* Men paa den anden Side har B. 33te Bog, som mangler i de andre, og paa en stor Mængde Steder den rette Læsemaade, hvor de feile. Et Exempel, der oplyser det hele Forhold, er taget af XXXIV, 57, 8. I M. staaer rigtigt: *ex formula juris.* I det Haandskrift, hvoraf B. og de andre ere fremgaaede, vare disse Ord corrumperede. Man havde forvexlet F og E og taget EO som et Ord. Af *rmula* opstod *simul a* og dette *ex simul a* have nogle Hdskr. Andre forsøgte en Rettelse: *ex aequo* og udslettede *a.* I B. endelig ere Ordene udeladte.

Vi have saaledes i M. og B. et godt diplomatisk Grundlag og Madvig har paa adskillige Steder af dem begge eller det ene restitueret den rigtige Læsemaade. Men vi kunne dog ingenlunde altid blive staaende ved dem; der er endnu ikke faa Feil tilbage

at paavise og om muligt at rette. Hvor gamle overhovedet Feil i Haandskrifterne kunne være, er oplyst ved et Par Exempler. Saaledes læses nu L. XXXVI, 49, 9: *Creati sunt consules L. Cornelius Scipio et C. Laelius, intuentibus cunctis ad finiendum cum Antiocho bellum.* Ganske usædvanlig er Phrasen *intueri ad aliqvid faciendum* istedetfor *intentum esse;* og L. Scipio havde ikke saa stort et Navn, at man havde nogen særlig Grund til at vente Krigens Tilendebringelse af ham. I de fleste almindelige Haandskr. læses *C. Laelius Africanus* et Tilnavn, som Laelius ellers intetsteds har og ikke engang kunde have. Thi skjøndt han ydede P. Scipio god Hjælp i Spanien, kan han dog som Qvæstor ikke have faaet det samme Tilnavn som Overfeltherren. Naar han dog i Cassiodors af Livius uddragne fasti kaldes Africanus, viser det kun, at der allerede da i nogle Haandskrifter stod saa. Oprindelsen til Feilen viser B. og et andet Hdskr., som have *Africanum* (i ed. Mogunt. er Ordet udeladt; om cod. Mog. vides Intet), som er det rette. Livius' Mening er, at man, for at faae Ende paa Krigen, havde valgt to Mænd, af hvilke den ene var en Broder til Africanus, den anden hans gamle Krigskammerat, saaat man kunde antage, at han ikke vilde nægte nogen af dem sin Hjælp.

L. XXXI, 18, 4 have Haandskrifterne: *Si bello lacessitis, mihi quoque animo est facere; et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Romanum nobile sentietis,* hvilket Weiss. beholder, men uden at forklare, hvad *facere* skal betyde (saa har jeg ogsaa i Sinde at handle?). Desuden kan *in* foran *animo est* ei udelades. Tidligere læste man: *si b. l., mihi quoque* **in** *animo est facere,* **ut** . . . . . . *nobile bello sentiatis,* men derved fremkom en forkert Tanke (saa har jeg i Sinde at bevirke, at I føle det Macedoniske Rige og Navn, der ikke er mindre berømt i Krig end det Romerske), thi sligt føles ikke som et Onde. Ved en meget let Rettelse fremkommer det Rigtige: *si b. l., mihi quoque* **animos** *facere et regnum et Macedonum nomen, haud minus quam Romanum nobile sentietis* (saa skulle I mærke, at det M. Rige og Navn, der ikke er mindre berømt end det Romerske, ogsaa giver mig Mod).

L. XXXV, 41, 3 staaer i Haandskrifterne og Udgaverne: *decernere ut consulibus Italia et quo senatus censuisset (— jam esse bellum adversus Antiochum omnes sciebant —) provinciae essent.* I Parenthesen er baade Ordstillingen urigtig, da *jam* er stillet i Spidsen, og Indholdet, thi Krigen var endnu ei erklæret end sige begyndt. Der skal staae *eam* istedetfor *jam.* Alle vidste, at der med Udtrykket *quo senatus censuisset* (**eam** *provinciam)* sigtedes til den forestaaende Krig med Antiochus.

L. XL, 38, 9 hedder det om P. Cornelius' og M. Baebius' Triumph over Ligurerne: *hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt. Tantum hostes ducti ante currum, quia nec quod ferretur, neque quod duceretur captum, neque quod militibus daretur quicquam in triumphis eorum fuerat.* Der siges, at kun Fjenderne — ikke det Øvrige — førtes foran Vognen, og dog var der ingen Fanger gjort, og der pleiede ellers altid at føres Offerdyr foran. Der maa altsaa

læses *tantum hostiae ductae ante currum.* Kun Offerdyrene førtes foran Vognen; Fangerne manglede. XXXI, 49 hedder det *neque captivi ulli ante currum ducti, neque spolia praelata.* Ogsaa der vare altsaa kun Offerdyrene, men her siges, hvad der manglede, XL, 38, 9 hvad der kun fandtes. XXXIV, 52, 9 siges om en almindelig Triumph: *et hostiae ductae et ante currum multi nobiles captivi obsidesque.*

Til de sidste 5 Bøger af Livius er der intet andet Haandskrift bevaret end det, hvorefter Simon Grynæus først udgav dem (1531), og som nu bevares i Wien; og foruden det, som manglede deraf paa Grynæus' Tid, er der senere tabt 9 Capitler, hvortil vi altsaa kun have Grynæus' Text. Selve Haandskriftet har tidligere ikke været tilstrækkelig confereret; først Madvig har skaffet sig en af Overlærer Forchhammer 1853 besørget nøiagtig Collation og gaaende ud derfra behandlet Texten, som om han var den første Udgiver. Haandskriftet synes at være fra det 6te Aarhundrede, er temmelig unøiagtigt og fuldt af Feil, men de ere i Almindelighed lette at opdage og ikke skjulte ved Interpolation. Der er derfor her megen Anledning til Anvendelse af Conjectur, som ogsaa Grynæus selv ofte har brugt. Meget hyppigt ere et eller flere Ord udeladte; Mange af disse Lacuner ere tidligere paaviste, flere har Madvig opdaget. L. XLII, 54, 4 læses nu *oppidani, depulsi muris, ad portam tuendam concurrunt.* Det vilde imidlertid være forgjæves at holde Porten, naar Fjenden alt var paa Muren, og havde han alt været der, behøvede han ikke siden at være kommen ind ad Porten (§ 5). I Hdskr. staaer *oppidani depulmoris ad portam.* Der maa have været fortalt, at Fjenden havde gjort et forgjæves Angreb og kan have staaet *depulso hoste muris.* Ogsaa Omsætninger af Ord findes undertiden. I L. XLV, 3, 6 staaer der: *Rhodios nec utilitatium Graeciae neque cura impensarum populi Romani, sed pro Perseo eam legationem misisse.* Det er tydeligt, at den til begge de negative Led hørende Ablativ *cura* ikke kan staae mellem Nægtelsen og den anden Genitiv, men at der maa læses *cura neque* istedetfor *neque cura.* L. XLIII, 2, 12 har Afskriveren antaget et Ord *consultum* for to og sat et, som skulde staae foran, ind imellem, *consultamentum* for *tamen consultum.* Undertiden ere Ord satte to Gange, enten lige efter hinanden eller med Mellemrum f. E. XLIII, 12, 9: *cura praebebat in classem cura ille* istedetfor: *Curam praebebat. In classem mille.* Undertiden gjentager Afskriveren nogle Ord for at rette en Feil ved dem. Meget sjeldent er det derimod, at fremmede Tilsætninger ere optagne i Texten. L. XLII, 17, 6, hvor Perseus' Forsøg paa at bestikke Ramnius fortælles, hedder det: *cujus* (veneni) *scire se comparationem plurimum difficultatis et periculi habere; pluribus consciis comparari, eventu praeterea incerto esse.* Det hører ikke med til Vanskelighederne ved at skaffe sig Giften, at Udfaldet er usikkert, og Verbet *comparari* er slæbende efter *comparatio.* Alt bliver rigtigt, naar vi udelade dette Ord og læse: *cujus scire se comp. plur. diff. et per. habere pluribus consciis; eventu praeterea incerto esse.* Da man ikke saae, at *pluribus consciis* hørte til det foregaaende, tilføiede man *comparari.*

Jeg skal endnu kun omtale et Sted, nemlig L. XLV, 27, 5,

hvor Fortællingen om L. Paulus' Reise gjennem Grækenland begynder. De nyeste Udgivere læse efter Hdskr. saaledes: *Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio ad circumeundam Graeciam visendaque quae nobilitata fama majora auribus accepta sunt quam oculis noscuntur, ut statuit, praeposito castris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu — — per Thessaliam Delphos petit;* men pine sig forgjæves for at faae en Mening ud deraf. De forbinde *ad circumeundam Graeciam profectus*, uagtet der mellem de to Led er indskudt to Bisætninger, af hvilke navnlig den første *ut statuit* (som han besluttede), hvad enten det skal gaae paa Reiseplanen eller Overdragelsen af Commandoen til Gallus, slet ikke passer, og absolut maatte have staaet i Plusq. *(ut statuerat)*. En høist besynderlig Phrase er desuden *Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio profectus;* men alle disse Vanskeligheder svinde bort ved Tilføielse af et Bogstav: *Autumni fere tempus erat, cujus temporis initio ad circumeundam Graeciam* . . . . . **uti** *statuit. Praeposito castris* etc.

Og som denne Vanskelighed er forsvunden, saaledes ere mange andre det. For Øieblikket er der under Pressen en Udgave af Livius, som besørges af Conferentsraad Madvig og Professor Ussing, og hvori den førstes Emendationer optages. Der kan vel være adskillige, som krympe sig ved at optage i Texten saa mange Conjecturer, og det af en Mand. Forfatteren beder dem selv at betænke, hvormange Conjecturer af en Mand (Gronovius), der allerede ere optagne, og som man dog nu er enig om at anerkjende, idetmindste den allerstørste Del. Det vil ogsaa gaae saaledes med de Madvigske Emendationer. Den nye Udgave vil spare Læseren for mangen kjedelig Standsning og mangen pinlig Forklaring, og snart vil mange af Læserne ligesaalidt vide, hvormeget af den Text, han læser, der skyldes Madvigs Conjecturer, som han nu ved og erfarer, hvad der skyldes Gronov. „Naar megen og dybsindig Tænkning har udfundet noget godt og anvendeligt, saa tager Efterverdenen det som noget givet og bryder sig ikke gjerne med, hvordan det er blevet[1]". Kun Philologen, der søger nærmere Underretning om Textens Historie, vil erkjende som Videnskabsmand og føle som Lærer, hvad han har disse Mænd at takke for.

---

[1]) N. M. Petersen i Indbydelsesskriftet til Universitetsfesten 1861.

Kjøbenhavn.

P. Petersen.

Franske Skolegrammatiker.

I) Fransk Grammatik til Skolebrug og Selvstudium. Af Dr. phil. G. Fistaine, Kgl. Translateur. Første Afdeling, indeholdende en Fremstilling af de franske Formers organiske Udvikling. Kbhavn. Steen. 1861.

II) Fransk Grammatik til Skolebrug. Af Dr. C. F. Ingerslev. (Nuv. Rector for den lærde Skole i Aarhuus). Kbhavn. Gyldendal. 1860.

I.

Forfatteren af det første blandt de ovennævnte Skrifter, Hr. Dr. Fistaine, har, for ikke at tale om de øvrige af ham besørgede Samlinger eller Bøger til umiddelbart praktisk Brug, for en Del Aar tilbage (i 1848) ved sin Monographi om de romanske Sprogs Nominaldannelse habiliteret sig som Kjender af dette hos os meget lidet dyrkede Gebet. Det var derfor ikke uden nogen Forventning, at Anmelderen tog den udkomne første Del af hans franske Grammatik i Haanden. Et selvstændigt Arbeide, der kunde maale sig med de bedre tydske paa dette Omraade, vilde, uagtet vi iforveien have Prof. Abrahams's og Rector Bloms Grammatiker, ikke være overflødigt. Anm. maa dog tilstaae, at hans Forventning ikke er bleven opfyldt. Hr. Dr. Fistaines Bog vidner vistnok om livlig Interesse for Gjenstanden og om en Del Kjendskab til det franske Sprogs historiske Udvikling, men det synes Anm., at hverken Planen har været Hr. F. ganske klar eller at Udarbeidelsen overalt er skeet med den tilbørlige Omhu.

Adskilligt af hvad der i Fortalen er sagt om den lærde Skoles Maal og Studierne overhovedet, er det ikke lykkedes Anm. at gjøre sig ganske klart, uden at han dog behøver at dvæle derved. Et Punct maa det dog være tilladt at berøre. Hr. F. siger nemlig S. VI, at „en videnskabelig Oversigt over de Sprogs Organismer, som gjøres til Gjenstand for Undervisningen, er det bedste og sikkreste Grundlag for Opnaaelsen af Bevægelighed og praktisk Færdighed i samme, kun maa den meddeles paa en livlig og upedantisk Maade." Det synes dog, at Færdighed og Bevægelighed i Sprogets Brug ikke just kan være afhængig af den Maade, hvorpaa Man har tilegnet sig dets Former, thi netop om disse, og ikke om det syntaktiske Element, dreier Hr. F.s Raisonnement sig. Om sikker og færdig Bevægelighed i et fremmed Sprog, der nødvendigen maa være betinget af et omfattende Kjendskab til Ordforraadet som Udtryk for det paagjeldende Folks Ideekreds og til de syntaktiske Love for Tankens Udtryk, kan der overhovedet først blive Tale paa et Punct, hvor Bekjendtskabet med Formerne forlængst maa være erhvervet og sikkret.

Men vi ville gaae over til Bogen selv. Denne har Hr. F. beregnet baade paa Skolen og paa Selvstudium, og derved stillet sig en Opgave, der i Almindelighed maa være noget vanskelig at løse,

fordi Drengen i Skolen foruden Bogen har Læreren, hvis Veiledning og Medvirkning falder bort ved Selvstudiet, og fordi den Ældre, der arbeider ene med egne Kræfter, behøver paa engang baade Mere og Mindre end Skolediseiplen. Som Bogen er, troer Anm., at dens eiendommelige Form og Foredrag i høi Grad vilde besvære dens Anvendelse som Skolebog. Hvorledes skal en Discipel hitte Rede i, oversee og fastholde den i en Mængde Smaapæragrapher udstykkede Fremstilling, tilmed naar den, som her, har Mere af Foredragets Frihed end af Skolebogens Concision, eller hvorledes kan Man lære ham Verbalformationen ved „en rent mechanisk Indøvelse", naar dertil skulde benyttes en Udvikling, af hvilken Læreren først vilde blive nødt til at udskille det umiddelbart Anvendelige ɔ: omarbeide Bogen.

Det har overhovedet, saavidt Anm. skjønner, ikke været til Fordel for Hr. Fistaine under Udarbeidelsen af denne Grammatik, at han med en vis Forkjærlighed har holdt sig til en enkelt Forgjænger. Overseer man nemlig Bogen, saa finder Man, at Hovedpartiet, for hvis Skyld det Øvrige næsten synes at være blevet til, er en noget forkortet og i Anordningen forandret Bearbeidelse af „Die französische Conjugation, nebst einem Versuche über die Bildungsgesetze der französischen Sprache, v. Heinr. Kurz", der gik ud paa en, paa Undersøgelsen af Sprogets Lydforhold grundet ny Ordning af de franske Conjugationer. Ligesom Gjenstanden vel fortjente en Undersøgelse, saaledes indeholder denne Monographi, som iøvrigt ikke synes at være bleven synderligt paaagtet, endel gode Bemærkninger og Iagttagelser, der, om de end ikke ere særdeles fjerntliggende[1]), dog maaskee dengang (1843) vare i mindre Grad Fælledsgods, end de nu turde være. Kurz urgerer, at det franske Sprog har sine eiendommelige Lydlove og Vellydsregler, hvis Betragtning maa holdes strængt sondret fra Spørgsmaalet om Latinens Overgang til Fransk, og at Forandringer og Overgange indenfor det enkelte Verbum blive at opfatte som Resultater af Lydlovene anvendte paa dette enkelte Ords Stamme, saa at man deraf maa forklare Overgange som *pouvoir - je peux, je tienne - nous tenions, faillir - je faux* o. s. v. o. s. v. Herved er imidlertid at bemærke, at de Lydlove, der vise sig i det franske Sprog, som det nu fuldfærdigt foreligger for Betragtningen, dog ikke saaledes kunne adskilles fra dem, der bestemmende have ligget til Grund ved det nye Sprogs Udvikling af det latinske. Fra den Tid, da Bruddet mellem det fordærvede Latin og det opstaaende nye Sprog egentlig gik for sig, fra c. 400—c. 800 efter Chr. F., have vi herom ingen tilstrækkelige Efterretninger eller sammenhængende Sprogprøver. Det første sproglige Actstykke er fra 841, de bekjendte Edsformularer. Derefter kommer i det tiende Aarhundrede Eulaliahymnen, Fragmentet fra Valenciennes, samt nogle andre Stykker og derefter den

[1]) I denne Henseende maa det være Anmelderen, der først ved Dr. Fistaines Henvisning i Slutningen af hans Fortale er bleven mindet om Kurz's Skrift, tilladt at paaberaabe sig sin egen Erfaring.

hele Række af Ridderromaner, Mysterier og gudelige Bøger, Krøniker, endelig den begyndende Historieskrivning, indtil igjennem den lange Trængselstid under de engelske Krige baade Stat og Sprog omformes. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Franskens Udvikling af Latinen ere vi altsaa henviste til de ældre af disse Mindesmærker, men i Erkjendelsen af disse Sprogprøvers Forskjel fra Latinen ere netop ogsaa det franske Sprogs Eiendommeligheder givne. Der er mellem de ældste sproglige Actstykker indbyrdes betydelige Afvigelser og der forekommer Besynderligheder, som nu ikke lade sig nærmere forklare[1]). Men overalt træder dog den samme Hovedretning, de samme Love frem, hvorpaa Sproget endnu hviler. Men dernæst har Kurz i sin Bestræbelse for at udvikle — eller som Dr. Fistaine siger, „tilvirke" — Sprogets Former udaf det selv, paa flere Puncter med Tilsidesættelse af det historisk Givne, opstillet ikke existerende Bøiningsformer og da atter møisommeligen opstillet Regler for disses Overgang til de virkelige. Saaledes hedder det hos Kurz § 63 (Fist. § 152 Anm.): „Wenn auf unbetontes Stamm-*e* ein Flexions *u* folgt, so gehen sie beide nicht in den Diphthongen *eu*, wie man wohl erwarten könnte, sondern in betontes und langes é über, z. B. donn*e-u*, donn*é*, aim*e-u*, aimé u. s. w." — hvorefter det saa § 250 hedder: „Auslautender Stamm *e* wird mit der Endung *u* (nach § 63)

---

[1]) Saaledes *podir* og *savir* i Edsformularerne; *delir, comburir, entelgir* (Fragm. de Val.); *auret* (habe*bat*), *pouret* (potu*it*), *roveret* (roga*vit* ɔ: iussit) i Eulal. Flere Analogier krydsede famlende hverandre, hvortil kom de efterhaanden udprægede og af Folket med Bevidsthed fastholdte dialektale Forskjelligheder. Ogsaa den vaklende, vilkaarlige Skrivemaade forøger Forvirringen, saa at det ofte bliver vanskeligt, at forestille sig et Ords Udtale paa en given Tid. Saaledes skrives, for at tage et Par Exempler fra den første Tid, ikke blot *Carles* (Karle, Karlon) for Charles, som i Rolandssangen, men i eet og samme Actstykke (Fr. de Valenc.) forekommer *cherté* (caritas) og *que* (som Accus. af Relativet og som at) og ved Siden deraf *chi* for *qui*. Forskjelligt herfra er den fra den nuværende Brug afvigende Skrivemaade, der, om Anm. derom tør yttre nogen Mening, siden synes at have været nogenlunde constant. Udtalen maa i det hele taget have været den samme som den nyere, saa at f. Ex. *eskoltet* eller *melz sostendreiet* (Eulal.) eller Udraabet *Diex lo volt* have lydt omtrent som de tilsvarende Ord nu. Dermed skal det naturligvis ikke være benægtet, at der i Udtalen har været nogen Vaklen og Afvigelser fra det nu Brugelige. Man sagde i lang Tid *aime il* (ɔ: aim'il), *donne il*, hvor det nu hedder donne-t-il; i Patelin (c. 1400) er *soye* (ɔ: je sois) af to, *pensoie, cuidoie, vrayement* af tre Stavelser. Siden Literaturen udfoldede sig i den sidste Halvdel af det syttende Aarhundrede til henimod Nutiden, har baade Retskrivningen og Udtalen undergaaet ikke uvæsentlige Forandringer (*oi* er tildels i Udtale, men især i Skrift, gaaet over til *ai*; Slutningsconsonanten er i adskillige Tilfælde og ikke ganske overensstemmende med hvad der synes at have været Sprogets constante Tradition, bleven lydelig, især — *r*; Brugen af *y* er paa flere Maader bleven indskrænket). — Det forekommer os ikke umærkeligt, at Middelalderens Sprog ogsaa med Hensyn til det syntaktiske Gebet har en Del Vaklen, som at *Imparfait* og *Passé défini*, hvis Forskjel nu overholdes med megen Finhed og ligesaa nøiagtigt, som paa Latin, hyppigt forvexles, eller at *si* i sædvanlige tveleddede Betingelsessætninger forbindes med Conjunctiv, at Conjunctiv findes, hvor der nu vilde sættes Conditionnel.

zu *é*, daher des Participe passé lautet: donné für donne-u". § 62 (Fist. § 152. 2.) hedder det: „Wenn die gleichartigen Vocale *i* und *u* zusammentreffen, so kommt es bei der Contraction darauf an, welcher von ihnen zuerst steht; ist *i* der erste, so werden beide in *i* zusammengezogen, z. B. réuni-*u*, réuni"; § 65 hedder det: „Flexions *a* wird mit nachfolgendem unbetonten *e* zu *o* zusammengezogen, z. B. ils fini-*raent*, ils fini*ront*; § 228 sammenstilles *seoir* i een Afdeling med *venir*, som „gegen Erwarten *i* und nicht *oi* zwischen den Stamm und die Infinitivendung schiebt". Naar man saaledes af eller til en Verbalform construerer en Vellydslov for dens Tilblivelse og saa atter i Formens Tilværelse finder et Bevis for Iagttagelsens Rigtighed, saa kan man rigtignok uden stor Vanskelighed faae tilveiebragt en Række af „unumstössliche" Bestemmelser (Kurz S. XIII). Men det er dog vel klart nok, at *donné*, for at blive ved de anførte Exempler, ligesaavel kommer umiddelbart af *donat*-um som *cité* af *ci*[vi]*tat*-em, at *dormi*, *fini* o. s. v. uden noget Mellemled paa -u ere dannede af *dormit*-um o. s. v., at 3. pers. plur. futur. overalt er opstaaet ved en umiddelbar Sammensmeltning af Infinitiven med (ils) *ont*.[1]) Til Grund for de franske Verbalformer ligge ikke de latinske Verbers Stammer, hvilket egentligt ogsaa vilde have medført, at f. Ex. de latinske Verber paa -ĕre i Fransken havde faaet et andet Udseende, men de enkelte Tider. Under den sproglige Gjæring maatte vel de forvandskede Former af de latinske Verber for hver enkelt Verbum give et fælleds Residuum, som da tilsidst, efterat Sproget har ordnet sig og fastnet sig i bestemte, blandt flere mulige foretrukne Former, staaer som Stamme, men fra først af er dette ikke skeet paa nogen rationel eller den latinske Conjugations Stof med bestemt Bevidsthed omdannende Maade. Ved en Betragtning af det franske Sprog isoleret fra Latinen bliver der desuden altid Adskilligt tilbage, som Man maa indrømme er gaaet umiddelbart over fra Latinen, og Man kommer dernæst i Forlegenhed med den hele Række Afledninger af Verbalstammer. Med hvad her er yttret, mene vi nu ingenlunde at sige Dr. F. noget Nyt; tvertimod findes der hos ham paa flere Steder Bemærkninger, der tildels gaae i samme Retning, som hvad vi have tilladt os at anføre. Men hvorfor har da Dr. F. selv i Et og Alt gjort sig afhængig af sin tydske Forgjænger? Anm. kan ikke Andet end mene, at Forf. havde havt et sikkrere og bredere Grundlag, naar han havde sammenstillet de vigtigste i Sproget virksomme Vellydslove og dermed havde forbundet en Oversigt over Franskens Udvikling af Latinen. Han vilde da ikke have behøvet de ikke faa, tildels iøvrigt nyttige og brugbare, i Noter indstrøede Bemærkninger. De andre Afsnit af Bogen vilde muligen have vundet ved at Forf.s Interesse noget mindre var blevet concentreret paa Verberne, og navnligen havde Forf. havt en nærliggende Anledning og, som vi troe, en god og beqvem Vei til at omtale Orddannelsen, som det rigtignok har forundret Anm. at finde ganske forbigaaet. Men

[1]) Hvilket Hr. F. selv paa flere Steder stærkt fremhæver.

vi skulle gaae over til de øvrige Dele af Bogen. Hvad Afsnittet om Udtalen angaaer (S. 3—27), da troe vi, at Fremstillingen vilde have vundet, hvis den havde været mindre udstykket, det Eensartede mere samlet, men skulle ikke opholde os herved. Til at bedømme og tilegne sig et fremmed Folks Udtale af dets Sprog hører, foruden en fortsat Iagttagelse paa Stedet selv, en Skarphed i Øret og en Bøielighed i Organerne, som kun Faa have og hvoraf Anm. ialtfald ikke troer at være i Besiddelse — ligesom ogsaa dette Punct for vore lærde Skolers Vedkommende indtil en vis Grad maa blive et secundairt. Et Punct skal Anm. tillade sig at berøre, nemlig hvad der S. 13 siges om Udtalen af det for et dansk Organ saa vanskelige *ge* og *j*, der gjengives ved „et (meget blødt) *sch*, det franske ch." Anm. kan ikke Andet end betragte *j* og *ch* som væsentligen forskjellige og det synes ham, at j er vort Jod med en eiendommelig Aspiration, saa at Lyden vel nærmest maatte udtrykkes saaledes som f. Ex. i Borrings Grammatik ved *hj*. Under *G* S. 13 kunde maaskee Eng*h*ien, under *L mouillé* § 41 den oprindeligt provençalske Forbindelse af l og h (*Pardalhac*, *Mérilhou* o. d.) være medtagen. Ved *ti* § 33 havde der været Grund til at nævne Ord som *Spartiate*, *Miltiade*, hvor *ti* tvertimod vor Sædvane udtales som *si*, samt de ikke sjeldne franske Ord *balbutier* og *initier*. S. 25 kunde blandt de Ord, hvori *-s* høres i Enden, være tilføiet *obus*. *Dam* som Udraab („udtalt *dame*") kan ikke komme af det forresten ganske forældede *dam* (Skade, af *damnum*). Det er ligefrem = *dame* ɔ: *Notre-Dame*, brugt som vor Almues „Jøsses". Efter § 43, ved Stykket om Tone- og Læsetegn, kunde der have været Anledning til at sige Noget om Brugen af de store Begyndelsesbogstaver og om Ordenes Deling i Stavelser, der snart stemmer med Latinen, snart ikke, saasom *res-ter*, *dam-ner*, *trans-ition*. Ved Omtalen af Bindestregen kunde være bemærket, at den sædvanligst sættes efter *très* foran et Adjectiv eller Adverbium [1]). Her havde maaskee ogsaa været Stedet til at tale om Interpunctionen, der afviger ikke saalidet fra vor Brug, saasom ved Relativer, ved Tids- eller Stedsangivelser og andre i en Sætning indskudte nærmere Bestemmelser. Sammesteds kunde § 47 om Apostrophen have været noget fuldstændigere. Ved Omtalen af *grand' mère*, *grand' salle* o. desl. var der Anledning til at angive Grunden, navnlig at en Del latinske Adjectiver paa *-is*, *is*, *e* i Fransken længe holdt sig som communia, altsaa med een Form for begge Kjøn [2]), naar de staae umiddelbart foran Substantiverne. Elisionen af *i* i Betingelsespartiklen *si* foran *il* og *ils* vilde Forf. have medtaget, men den er forglemt. — Ved Afsnittet om Verberne skulle vi endnu gjøre et Par Bemærknin-

[1]) Ogsaa i en Sammenhæng som f. Ex.: *Il était riche, puissant et très-grand seigneur*, hvor grand og seigneur danne et Substantiv (her opfattet adjectivisk, fornem).

[2]) Saaledes i Middelalderen *fort*, *royal*, *virginal* o. fl. Derfra i Cancellistilen *Lettres royaux: l'obtiens lettres royaux et je m'inscris en faux*. (Racine. *Plaideurs* Acte I. Scène 7).

ger. Ved Conjugationsschemaet see vi saaledes ingen Grund til at Forf. har fulgt de franske Grammatikeres Skik, at opstille *Conditionnel* som en egen Modus. Ved Nægte- og Spørgeformerne § 95 nævnes *guère* med Tilføielse: „tydsk gar, italiensk guari, ganske, gar, nicht." Der er imidlertid overmaade tvivlsomt, om guère er opstaaet af *gar.*[1]) § 97 har Forf. forglemt at give Reglen for Spørgesætningers Dannelse fuldstændigt, eftersom det væsentligste Tilfælde, at Spørgesætningens Subject ikke er et personligt Pronomen, ikke er medtaget. Som Reglen staaer hos Dr. F., maatte Disciplen ansee sig for beføiet til at sige: *es-ton frère à l'école* o. desl. Grunden til at man istedenfor *donne-je* og *vends-je* maa sige *donné-je* og *est-ce que je vends* er egentlig heller ikke angiven. Stykket om Hjælpeverbernes Brug S. 62—63 vilde Anm. have behandlet noget anderledes. Det kunde være fuldstændigere og enkelte Angivelser ere ikke correcte, som ved *éclore*, der kun forbindes med *être.* — Den bekjendte og nødvendige Bestemmelse om Tilføielse af *s* i 2. pers. sing. imperat. i visse Tilfælde har Anm. forgjæves søgt anført. — *Aller* brugt til at betegne det Nærforestaaende kunde ligesom andre omskrivende Verber maaskee bequemmest have fundet Plads i Formlæren. — Til Afsnittet om Substantivernes Flertalsdannelse S. 131 har Anm. intet Væsentligt at erindre. S. 137 i § 310 nævnes blandt sammensatte Ord „l'entr'acte, Mellemacten (ɔ: den Act, som er imellem)". Men saaledes er Ordet ikke tænkt; det maa forstaaes som det, der er *entre les actes.* Ordets Enkelttalsform maa ikke forvilde, da den var uundgaaelig, ligesom hos os i en Syvsover (ɔ: en af de syv Sovere). Af lignende Art ere f. Ex. un garde-française, un chevau-léger, der kunde have været nævnede. S. 139 § 312 var Anledning til at bemærke, at de allerfleste af de Ord, hvis særegne Betydning i Pluralis der er angiven, tillige meget vel kunne bruges til at betegne Flertallet af det, som de betyde i Singularis. Hvad der siges om *appât:* „i sing. Mading, Lokkemad, i plur. Ynder, Tillokkelser", er ikke correct. Appât, Mading, Lokkemad, bruges i plur. *appâts* i samme Betydning, ogsaa figurligt[2]); plur. *appas* derimod kun om en Quindes tillokkende Skjønhed. Ved det følgende Stykke, om Substantivernes Kjøn, skulle vi ligeledes gjøre nogle smaae Bemærkninger. Forf. har ikke efterstræbt nogen absolut Fuldstændighed, men saa kunde næsten aldrig forekommende Ord som *trénis*, *macle*, *carosse*, *aphélie* og lignende være udeladte. Ligeledes maatte Ord, hvis grammatikalske Kjøn følger ligefrem af det naturlige, som *jument*, *grison*, der iøvrigt

---

[1]) Den Overensstemmelse, som nu synes at være mellem de to Ord, er intet Bevis for et oprindeligt Slægtskab. Et med *gu* begyndende Ord peger efter den constante Analogi (*Gu*illaume, *V*ilhelm, *gu*et, *W*acht, *gu*é, *va*dum) hen paa et med *v* begyndende Rodord. De forskjellige Etymologier, som ere foreslaaede, (s. Diez Wörterbuch s. v. Burguy II, 294), synes ikke meget tiltalende.

[2]) Man vilde saaledes vel kunne sige: Les flatteries des grands et les applaudissements du peuple sont des *appâts* dangereux.

ogsaa betyder et Æsel, helst falde bort. *Blason*, der ikke blot betyder Heraldik, men ogsaa et Vaabenskjold, nævnes to Gange og S. 150 Undt. mangler *crucifix*. Overhovedet synes det Anm., at Fremstillingen, som ogsaa den store Mængde Exempler maaskee snarere besværer end gjør klarere, kunde være noget mere concis og prægnant. De af de latinske subst. verbalia paa *-tio*, *tionem* afledede eller efter deres Analogi dannede Ord, som *inclination* og *inclinaison*, *salaison*, *rançon*, *maison* samt de af latinske Substantiver paa -io dannede, som *religion*, der ligeledes forekomme paa to Steder, S. 146 ned. og 150, vilde Anm. foretrække at stille for sig; ligeledes Ordene paa -ée af latinsk -ēus, ēum (ēas, ius).[1] Ligeledes vilde Anm. have medtaget den almindelige Bemærkning, at de franske Substantiver i det Hele taget beholde deres latinske Kjøn. Derved vilde tillige have været Leilighed til f. Ex. at angive Grunden til at stumt *e* i Endelsen findes baade i Masculiner og Femininer. I § 336 nævnes efter tidligere Grammatikers Vis „adskillige Ord, som baade ere af Hankjønnet og af Hunkjønnet, men med respective forskjellig Betydning". Men her blandes ganske uensartede Ting sammen[2]. At *un livre* (liber, brum) og *une livre* (libra, bram), *un aune* (alnus) og *une aune* (ulna) o. s. v. have en tilfældig Lighed, vedkommer ikke Grammatiken, der kun har at bestille med det Tilfælde, at et og samme (latinske) Ord har spaltet sig i to franske med forskjelligt Kjøn, enten paa Grund af en særegen Opfattelse (*le mémoire* og *la mémoire* af *memoria*) eller formedelst en Tilfældighed ved Formen (*velum - le voile vela - la voile*), eller ifølge en Overførelse af Ordets Betydning paa nærliggende Gjenstande (*une* og *un manoeuvre*, *une* og *un enseigne*, omtrent som ogsaa vi f. Ex. kunde sige, at en Hær „talte tredive tusinde Bajonetter og tre tusinde Heste". Hvad *merci*, Tak, angaaer, da er det vel et Spørgsmaal, om det er ganske det samme Ord, som *merci*, Barmhjertighed. Naar det S. 154 hedder, at *suisse*, *pauvre* og *borgne* blive uforandrede som Adjectiver, saa gjelder det Samme f. Ex. ogsaa om *arabe* og *maure*. I § 342 kunde blandt Adjectiver, der kun forekomme i masc., *châtain*, *dispos* og *fat* have været nævnede. I Afsnittet om Adjectiverne havde Adskilligt været at sige om Adjectivernes Brug som Substantiver, som ganske er forbigaaet. § 341. e mangler *roux*. § 351 burde *citérieur*, *majeur* (i sin dobbelte Betydning) og *ultérieur* have været medtagne. §§ 348—350 vilde Anm. have redigeret anderledes. *Le plus frappé*, *le plus applaudi* kan dog i Virkeligheden ikke kaldes et *superlatif absolu*. Fremstillingen af dette Punct hos Girault Duvivier, der her er fulgt, er overhovedet svag. I Stykket om Pronominerne vilde Anm. i § 362 hellere sige: denne hedder *cet*,

[1]) I Forbigaaende: *le cytise* hedder nok paa Dansk Guldregn, ikke »Smørurt«. For *chèvre-feuille* have vi et godt dansk Navn, som burde bruges, Honningsugeren.

[2]) *Un paillasse* er saaledes ligefrem det italienske *bajazzo*, fordreiet til Lighed med et fransk Ord, ligesom *chou-croute* af Sauerkraut, omtrent som vi i daglig Tale gjøre *jus* til Sky.

som foran Consonanter bortkaster t. Dette Bogstav hører jo nemlig til Ordets Stamme (*cest, cestui* af *ecce-istum*). Ved *se* burde dette Pronomens Anvendelse til at udtrykke et Passiv (Medium) have været medtaget, siden det ikke er omtalt i § 90, hvor Verbernes passive Form er behandlet yderligt kort. *Autrui* § 377 svarer ikke nøiagtigen til *alienus*. I Capitel 17, om Adverbierne, kunde i § 379. Mk. 3. *grièvement* af *grave* og § 379 *comment* og *forcément* være nævnte. § 380 hedder det: „Nogle Adjectiver bruges i visse Forbindelser som om de vare Adverbier, som: *parler bas* o.s.v., ... men i Grunden ere disse Adjectiver kun tilsyneladende Adverbier". At enkelte af dem vel helst maae betragtes som Adjectiver, saasom *court*, skal Anm. ikke benægte, men i de fleste af dem føles idetmindste nu ingen anden Betydning end en rent adverbial. Det har undret Anm. ikke at finde bemærket, at de allerfleste af dem tillige, og da i Reglen med forandret Betydning, forekomme med Endelsen *-ment*. *Drû*[1]) *et menu* betyder egentlig ikke „af alle Kræfter", men Stort og Smaat paa eengang, og naar *boire sec* er oversat ved „drikke dygtig, tilbunds", saa skulle vi bemærke, at *sec* i dette Udtryk vistnok egentlig betyder ublandet: boire le vin sec = le boire sans le tremper.

Men vi ville, skjønt vi hist og her kunde have Et og Andet at tilføie, afbryde denne Opregning af Enkeltheder. Imidlertid kan Anm. ikke forlade Bogen uden at berøre en endnu mere minutiøs Gjenstand, den skjødesløse Correctur. Ikke blot er der, især i den sidste Del, mangfoldige Trykfeil, men man støder tillige ikke sjeldent paa latterlige Skrivfeil, som burocratie S. 15, porc-*épique* S. 21, en Oldsag S. 144, dobbel og tredobbel, S. 170. I een Anmærkning S. 140 findes i fem Linier upractisk for upractiske, maae for maa, skulle for skal, Brugeligt for brugeligt, vender for vænner. § 308 a. findes en Forsætning uden Eftersætning; § 105 er det omvendt. Det bliver saaledes tvivlsomt, hvad Dr. Fistaine mener, naar det i Slutningen af Fortalen hedder, at „denne Formlære om ikke føie Tid vil blive fulgt af en fransk Ordføiningslære."

II.

Allerede i et Program fra Kolding af 1845, som nærmest havde Prof. Abrahams's franske Skolegrammatik til Gjenstand og Udgangspunct, betegnede Prof. Ingerslev det „som ønskeligt, at Lærebøgerne, specielt i det franske Sprogs Grammatik, sluttede sig til den øvrige Sprogundervisning ved en analog Behandling af det, der er fælleds, dog uden at paatvinge det ene Sprog Udtryksmaader og Begrebsbetegnelser, som ere det fremmede og laanes fra andre Sprog, paa den anden Side vare kortere og lettere, end de nu for Tiden mest brugelige." Da nu „hans fortsatte Erfaring havde be-

[1]) Drû er sagtens vort drøi. *Menu* er, ligesom *minute*, dannet af *minutus*.

styrket ham i den Mening, at der for de fleste Skoler var Trang til en efter hans Anskuelser udarbeidet fransk Grammatik, er han derved bleven bestemt til at udgive nærværende lille Bog."

Hvad nu Abrahams's Grammatik angaaer, som Prof. Ingerslev, som sagt, nærmest har havt for Øie, saa skal Anm., uden at komme tilbage til hvad han om den i sin Tid har havt Leilighed til at yttre[1]), indrømme, at den, tilmed i sin første Skikkelse, lod Adskilligt tilbage at ønske, og navnlig, hvad der her er det Væsentlige, at det hele Stof, som indeholdes i den efter Mätzner („Wiss. Syntax d. franz. Sprache") udarbeidede Syntax ialtfald ikke i denne Form kan medtages og læres af vore lærde Skolers Disciple. Dernæst skal Anm. villigen erkjende, at den foreliggende Bog, som man kunde vente, vidner om at dens Forfatter er en dygtig Praktiker, samt at den i sin sammentrængte Form indeholder en hel Del mere, end man ved første Øiekast kunde være tilbøielig til at antage. Naar man med Hensyn til Omfanget vil sammenligne den med Abrahams's Grammatik, — til hvilken den for en Del forholder sig som et Excerpt til sin Original — saa maa man dels fradrage den rige Exempelsamling, som Prof. Abrahams har beholdt efter sin tydske Forgjænger, dels bringe den compendiøsere Tryk med i Anslag. Imidlertid kan Anm. dog ikke Andet, end betragte denne Korthed som noget overdreven. Der vil vistnok ikke findes saa Lidet endda, som Disciplen vil have Brug for til Forstaaelsen af hvad han læser og som der under Læsningen vil være Anledning for Læreren til at meddele udover hvad der er givet af Forfatteren. Det synes da ønskeligt, at han kan finde det etsteds, og Prof. Ingerslev vil endnu oftere end Anm. have bemærket, hvorledes netop den flittige og livlige Discipel ønsker i sin Bog, sin Grammatik, sit Lexikon at finde det optegnet, som Læreren mundtlig meddeler. Og for denne maa den Støtte, som den trykte Bog yder, jo være velkommen. Selv om der saa i en Grammatik kommer Et og Andet med, der ikke altid i strængeste Forstand kan blive Gjenstand for lectiemæssig Læren, saa er denne Vanskelighed, forsaavidt det er nogen, ialtfald ikke større, end at den kan hæves ved forskjellig Tryk, og at en virkelig Sondring kan skee ved at henvise det, som dertil egner sig, til Anmærkninger, ogsaa under Texten. Men Prof. Ingerslevs Stræben efter Korthed har dernæst ogsaa medført, at hans Regler af og til blive utilstrækkelige. Undertiden findes snarere Pladsen betegnet i Schemaet end Tingen selv sagt, eller en Regel afbrudt med et o. s. v., hvor Læreren da vil have at tilføie det Manglende. Anm. skal anføre et Par Exempler. S. 71 § 112 Anm. 1 hedder det: „*Que* som Conj. betyder „at", „end" (*ne que* ikke uden = kun), „som" o. M." Dette kunde uden synderlig Vidtløftighed være angivet fuldstændigere. Dernæst fortsættes: „Hyppigt bruges *que* til at gjentage en foregaaende Conjunction, ikke blot en af de med

[1]) I Tidsskrift for Litteratur og Kritik, udg. af Fyens Stifts litt. Selskab, for 1846.

que sammensatte (*quoique*, *puisque* o. s. v.) men ogsaa *si* o. s. v., og oversættes da ligesom den Conjunction, i hvis Sted den træder." Fuldstændigere og correctere vilde det hedde omtrent saaledes: *Si*, *quand*, *comme* og de af que sammensatte Partikler, som quoique, puisque o. d. blive, naar de i flere paa hinanden følgende ensartede Led skulde gjentages, erstattede ved que alene, som paa Dansk ikke udtrykkes — og her er endda nogle Ord færre. S. 80 § 134 a., hvor der tales om *de* (genitivus partit.), hedder det: „Dette finder især Sted a) ved de substantiviske Ord beaucoup (Meget), peu (Lidet), plus (Mere), tant (Saameget) o. s. v., der træde istedetfor de i Fransk manglende Adjectiver „mange", „faa", „flere", „saamange" o. s. v.: beaucoup d'hommes, plus d'argent o. s. v., b) ved Nægtelserne ne-pas, ne-point o. s. v., som bruges til at udtrykke det danske „ingen" eller „intet": je n'ai pas d'ennemis (ingen Fjender, cgl. ikke af F.)". Her mangler en stor Del af de paagjældende Mængdesord, endvidere *sans* (sans avoir d'argent), *bien* (bien *des* hommes, bien *d'autres*), andre Adverbier (il a énormément d'argent) — næsten Altsammen af den Art, at Disciplen ikke kan undvære det og allerede i tredie Classe bør have Besked derom. Selv kan han ikke udfylde Lacunen, altsaa maa, som sagt, Læreren gjøre det. Hvorfor da knibe paa de faa Linier, som vilde udkræves til Regelens Fuldstændiggjørelse? Ogsaa Capitel 3. om „Substantivernes Forhold i Sætningen", hvorunder Brugen af de og à og overhovedet hele Casuslæren, er paa flere Puncter meget kort.

Til forestaaende almindelige Yttringer skal Anm. knytte nogle Bemærkninger om enkelte Puncter. S 14—15 § 40 hedder det: „det franske Sprog har ingen Casusendelser og følgelig ingen Declination . . . En Undtagelse herfra gjøre de bundne personlige Pronominer, der, ligesom i Dansk, have en egen Form (ikke en Casusendelse), naar de staae som Object, Hensynsobject og tildels som Prædicatsord." Dette stemmer med Prof. I.s Yttringer i det ovenomtalte Program, hvor han taler om den Maade, hvorpaa hos Mätzner og Abrahams Brugen af de og à er henført under Rubrikerne Genitiv og Dativ, og erklærer sig mod al Tale om Casus i det franske Sprog. I Hovedsagen har Prof. I. ustridigen Ret, da det er et Factum, at Fransken har mistet eller opgivet Casusendelserne og da det er urimeligt, at ville indtvinge Udtryk, som je vais à Paris eller je viens de Rome i et Schema, der ligger udenfor den i Sproget levende Bevidsthed. Men paa den anden Side synes det eiheller at kunne nægtes, at Sproget i væsentlige Henseender opfatter de og à paa en særegen Maade, som „Casuspræpositioner", eiheller, at visse Pronominalformer ere virkelige Casus, umiddelbare Affødninger af de latinske[1]). — I § 54, under Talbøiningen ved

[1]) Diez. Rom. Gramm. III. S. 120 (and. Udg.). »Es ist schwer, die Gränze zwischen *ad* als Casuspartikel und *ad* als Præposition zu ziehen. . . . In diesem Zweifel kommt uns ein Mittel zu Statten, wodurch sich die Natur des Wörtchens ad erkennen zu lassen scheint Die neuen Sprachen besitzen in der That noch einen nicht præpositionalen Dativ in den

sammensatte Ord, havde der været Anledning til at omtale Ord, der, sammensatte af et Adjectiv og et Substantiv uden Bindestreg, dog danne eet Begreb, og foran hvilke altsaa den fuldstændige „Delingsartikel" beholdes, saasom *des jeunes gens, des petits patés* — saameget mere som det er forbigaaet ovenfor § 45 C.[1]) Ved *grand' mère*, som rigtig er nævnt i Noten paa Grund af at Adjectivet i plur. bliver uforandret, kunde maaskee *gentilshommes* være nævnt. Ved § 54 om Personnavnes Talbøining har Anm. savnet Omtale af det bekjendte Tilfælde, at Artiklen i plur. sættes til det uforandrede Egennavn, naar Personen nævnes med et vist Eftertryk eller som Repræsentant for en Retning, omtrent det græske *οἱ περί τινα*, vort en. Kjønsreglerne vilde Anm. dels have behandlet noget udførligere, dels have redigeret § 58 B. c. d, om Ordene paa -ion og -e noget anderledes. Hvad er Bjerget *la Jura*, som Prof. I. S. 22 anfører i Modsætning til *le Jura*? Capitel 5 om Adjectiverne indeholder i al Korthed Adskilligt, som ofte oversees, saaledes om Omskrivningen[2]) af Neutralbegrebet ved ce. Anm. vilde udtrykkeligen have fremhævet den Lethed, hvormed i Fransken et og samme Ord uforandret bruges baade som Substantiv og Adjectiv, som la maison *voisine*, une espérance *trompeuse*, les foudres *vengeurs, guerrières*. Sagen er rigtignok berørt S. 98, hvor der tales om Adjectivets Plads ved Substantivet, men det maatte hellere, troe vi, medtages her og lidt fuldstændigere, ligesom det heller ikke er ganske correct, naar Endelsen *-eur* S. 18 angives at forekomme i „Adjectiver, der betegne Personer og kunne staae som Substantiver" — eftersom Endelsen eur i sin Oprindelse kun er substantivisk. I § 70 Anm. 3 gjøres opmærksom paa at Adverbialformerne[2]) *le mieux, le pis, le plus, le moins* ogsaa bruges adjectivisk (substantivisk) som Udtryk for Neutrum. Bemærkningen er nyttig, men kunde maaskee udtrykkes lidt fuldstændigere, saaledes at Udtryk, som il est *bien* (han er kjøn, net), qui *pis* est (hvad værre er) o. desl. kunde indbefattes derunder. Ogsaa *loin* (*debout*) som uforanderligt Prædicatsord (*elles* sont loin) kunde tages med. — S. 38 siges, at *quelconque* er uforanderligt. Det kan imidlertid meget vel bruges i Flertal. Hvad der siges om *maint*, at det har femin., men mangler plur., er eiheller correct, eftersom baade *maints* og *maintes* forekomme. Ordet falder rigtignok lidt

---

conjunctiven Formen des Pronomens ille. Wo sich daher die absoluten Formen in die conjunctiven umsetzen lassen, haben wir einen wirklichen Dativ wenigstens dem Sinne nach vor uns, selbst wenn die lateinische Syntax keinen solchen zulässt; wo diese Umsetzung aber nicht angeht, ist ad præpositional. Zu dem ersten Falle wäre z. B. *enseigner* à qqun, *répondre* à qqun, *confier* qch. à qqun zu rechnen, weil man je lui enseigne qch., je te réponds, je te confie qch. sagen kann; zu dem letzteren *songer* à qqun (je songe à lui, nicht je lui songe), *courir* à qqun (nicht je lui cours). Dass man nicht sagt je lui songe wie je lui réponds, bedeutet augenscheinlich, dass man dort die Person nicht im Verhältnisse des Dativs nahm.

[1]) Hos Dr. Fistaine mangler dette ligeledes.

[2]) Det her Omtalte mangler ligeledes hos Dr. Fistaine.

gammeldags, men er ingenlunde forsvundet af Sproget. Ved Afsnittet om Verberne have vi Et og Andet at bemærke. Det har saaledes undret Anm.. at Prof. I. ikke har fulgt Abrahams i at dele anden Conjugation i to Classer, alt eftersom Stammen er udvidet ved Indskydelsen af -ss- eller ikke, af hvilke den ene altsaa vilde indbefatte samtlige saakaldte anomala. Fortegnelsen over de uregelmæssige Verber, der med faa Forandringer er aftrykt efter Abrahams, vilde vi derimod hellere have delt i forskjellige Grupper. Saavel Sammenhængen med Latinen som det Ensartede i Dannelsen af de enkelte sammenstillede Verber træder derved efterhaanden af sig selv frem for Disciplen, og en saadan Anordning vil ingenlunde vanskeliggjøre Oversigten eller Indøvelsen af Formerne, men tvertimod lette den. Det kunde maaskee ogsaa have sin Nytte at betegne Lydovergangene i Former som m*ou*rir-je m*eu*rs, acq*ué*rir, j'acq*uie*rs o. desl. ved forskjellig Tryk. Den sædvanlige Bemærkning, at asservir (af *serf*), *répartir* (af part-em, partiri), *ressortir* (af ressort) ikke maae betragtes som Compp. af servir o. s. v. eller bøies derefter, men efter finir, synes det os nyttigt at medtage; ligesaa kunde Overgangen af de oprindelige Participialformer *bruyant*, *puissant*, *savant*, *vaillant* til Adjectiver være bemærket. (I Cap. 9 om Participierne ere disse og lignende Ord ikke omtalte). I § 99 S. 53, hvor det omtales, at Verber paa *-guer* beholde *u* ogsaa hvor det ikke behøves, kunde maaskee være nævnt, at *u* falder bort i Participierne, saasnart disse gaae over til virkelige Adjectiver, som *extravagant*, *intrigant* o. fl. S. 54 hedder det, at i Verber paa *-ayer* Bogstavet „y ogsaa ofte skrives foran e: payer - je paye. (sjeldent je paie)". Det Sidste er ikke ganske correct, da *je paye* i prés. indic. mere og mere forsvinder baade i Udtale og i Skrift. Ved *bruire* kunde Formerne med indskudt *ss* (*bruissent*, *bruisse*, *bruissant*, f. Ex. hos Bernardin de St. Pierre) have været nævnede, ved *frire*, at det ogsaa er intransitivt, og ved *tistre* det brugelige *tisser*. I Capitel 9, om Adverbierne, har det undret Anm., at Prof. I. har dannet de af Adjectiver og Participier afledede Adverbier dels af Hankjøns- dels af Hunkjønsformen, ligesom hos Abrahams. Da Adverbialendelsen -ment jo dog utvivlsomt[1]) kommer af *ment*-em, see vi ingen Grund dertil. Regelen lader sig correct og let udtrykke omtrent saaledes: Adverbier dannes af Adjectt. og Partt. ved at føie *ment* til fémin., af hvilken i Ord paa *-i* og *-u* Endelsens *e* bortkastes. *Bref* i § 103 er ikke kort, men kortsagt. Den ideligt forekommende Særegenhed, at Adverbiet *tout* sættes i fémin. foran et Adjectiv, der er fem. gen. og begynder med en Consonant, har Anm. ikke funden omtalt enten her eller hos Dr. Fistaine. Ligeledes kunde *bonnement*, ved Siden af, men forskjelligt fra *bien*, paa begge Steder have været nævnt. *De suite* i § 105 er egentlig ikke efterhaanden, men efter hin-

---

[1]) Som Exempel kan foruden *hardiement*, *vrayement*, *voirement* o. s. v. navnlig anføres *loyaument* (Patelin), dannet af den dengang, som ovenfor berørt, for masc. og fém. fælleds Form loyal. Consequent hedder det altsaa nu loyalement efter den nuværende Hunkjønsform.

anden, i Sammenhæng. Hvad der i Capitel 10' S. 69 siges om Præpositionernes Betydning finde vi lovligt kort. Saaledes havde vi ønsket at finde nogen Besked om *pour*, om *sur*, om *chez*, ligesom om *en* i Betydningen som. Ved *dans* vilde Anm. fremhæve, at det betyder inde i eller ind i: les écoliers sont dans la classe; il entra dans la chambre; j'ai serré mes effets dans l'armoire; ogsaa om hvad der fra et Punct i et vist Rum gaaer ud i dette: l'alarme se répand dans Paris.

Dog, det turde være betimeligt at afbryde denne Række Randgloser, som Anm. tillader sig at henstille til Prof. Ingerslevs Overveielse og eventuelle Afbenyttelse. Vi skulle derfor, med Forbigaaelse af Et og Andet, der kunde være at bemærke ved den syntaktiske Del, indskrænke os til endnu at berøre et Par Puncter. Det ene er om *Part. prés.* §§ 155—157. At denne Verbalform, „saalænge det vedbliver at være Particip", altid er uforanderlig i Kjøn og Tal, maa med Føie vække Forundring hos den til de gamle Sprogs Brug vante Discipel og Anm. troer ikke, at dette i sig selv temmelig indviklede Punct kan gjøres tydeligt uden ved at paavise den historiske Sammenhæng, altsaa den, at Latinens gerundiviske og participiale Former paa Fransk ere smeltede sammen til een (amant-em og amand-um til aimant, trement em og tremend-um til craignant o. s. v.) der da (efter Midten af det syttende Aarhundrede) atter deltes i to, med de til Grund liggende latinske Former ikke congruerende Retninger. Dernæst vilde Anm. ønske, at Forf. havde medtaget det Væsentligste om Latinens Overgang til Fransk. Under den Discussion angaaende vort Skolevæsen, som er bleven ført i de sidste Aar, er der af og til henpeget paa den Betydning, som Kundskab i Latinen kunde have for Disciplens Undervisning i Fransk. Anm. har ikke nogen Tilbøielighed til at overvurdere dette, som desuden baade efter Sagens Natur og efter den Tid, da de vedkommende Sprog i Skolen blive Undervisningsfag, ikke kan gjøre sig gjældende i dens anden og tredie Classe. Men saasnart Drengen er bleven noget hjemme i den latinske Formlære vil der unægteligen være Tilknytningspuncter, og efterhaanden som Disciplen rykker frem vil Latinen blive ham et Hjælpemiddel dels til at see det franske Ords rette eller oprindelige Betydning, dels og især til at forøge sit Ordforraad, til at oversee en Ordfamilie og samle under Eet hvad der, udsprunget af en fælleds latinsk Rod, paa Fransk har delt sig i flere Formationer. Det synes derfor Anmelderen, at en Oversigt over Overgangslovene, naturligvis afpasset efter Disciplens Standpunct, vilde have været nyttig.

Correcturen er forsvarlig. En forstyrrende Skrivfeil er Præposition § 112 Anm. 1 for Conjunction. Anm. ved ikke, om der er indløbet nogen Misforstaaelse ved det i § 172, som Exempel paa det ubundne Pronomens Anvendelse som enestaaende Subject anførte *moi l'ai dit*, hvilket neppe kan paavises saaledes brugt i første Person. Det støder, at der overalt findes skrevet Conditionel.

Sick.

Blandinger.

Gorgias, Pag. 492 e — 493 d.[1])

Af *H. F. F. Nutzhorn.*

Sokrates forsvarer Maadehold og Selvbeherskelse mod Kallikles, der paastaaer, at Mennesket bør give sine Lyster fri Tøile og saavidt muligt tilfredsstille dem alle.

Sokrates. Det er altsaa efter din Mening ikke rigtigt, naar man siger, at de, som intet Savn føle, ere lykkelige.

Kallikles. Nei! thi saa vilde Stenene og Ligene jo være de lykkeligste.

Sokrates. Men dog er ogsaa det Liv, du anbefaler, forfærdeligt; thi det skulde ikke undre mig, om Euripides havde Ret, hvor han siger:

Hvo veed, om ikke Livet netop er en Død,
og Døden først bør kaldes Liv. —

og om ikke vi i Virkeligheden nu vare døde. Det er Noget, som jeg ogsaa før engang har hørt af en af de vise Mænd, at vi nu ere døde, og vort Legeme er vort Gravkammer (τὸ σῶμά ἐστιν ἡμῖν σῆμα), og at den Deel af Sjælen, i hvilken Lysterne findes, er en saadan, at den let kan overtales og fuldstændigt omstemmes. En eller anden opfindsom Mythedanner, maaskee en Mand fra Sikelien eller Italien, har da benyttet Ligheden mellem Ordene πιθανός, let til at overtale, og πίθος, et Kar, og har saaledes kaldt den Deel af Sjælen, hvor Lysterne findes, et Kar. Dem, hos hvem Fornuften ikke hersker, (τοὺς ἀνοήτους) har han kaldt uindviede (ἀμυήτους); og da hos disse Uindviede den omtalte Deel af Sjælen, den, hvori Lysterne findes, er ustyrlig og ikke kan faae nok, har han paa Grund af denne Umættelighed lignet den ved et hullet Kar. I Modsætning til dig, Kallikles, fortæller nu denne Mand, at af dem i Hades' Rige, og derved mener han Menneskets usynlige Indre (τὸ ἀειδές), ere de Uindviede de ulykkeligste og maae bære Vand til et hullet Kar i et ligeledes hullet Sold. Ved Soldet mener han Sjælen, efter hvad den, der har berettet det til mig, sagde, og de Nydelsessyges Sjæl har han sammenlignet med et Sold, der er hullet, fordi den paa Grund af Upaalidelighed og Glemsomhed Intet kan bevare.

»Maaskee«, tilføier Sokrates, »er denne hele Fremstilling lidt urimelig, men den gjør dog opmærksom paa Noget, ved hvis Betragtning du maaskee kan lade dig bevæge til at forandre din Leveviis.« — Vi see ogsaa let, at den allegoriske Forklaring af Ordene ἐν Ἅιδου οἱ ἀμύητοι τετρημένῳ κοσκίνῳ ὕδωρ εἰς τετρημένον πίθον φέρουσιν er noget haartrukken saavelsom Etymologien σῶμα af σῆμα, og Plato vil ligesaalidt gjøre Sokrates til Forsvarer af denne Udtydning som af de mange tilsvarende i Dialogen Kratylos. Han lader kun Sokrates fortælle, at han har hørt den af en viis Mand og trods dens

---

[1]) Det Sted, der her er gjort til Gjenstand for nærmere Betragtning, forekommer mig hidtil ikke at være forstaaet ganske rigtigt og tjener desuden til at oplyse et enkelt Punkt i Sagnet om Danaiderne, saaat disse Bemærkninger kunne betragtes som et Supplement til den Afhandling, der findes i dette Tidsskrifts anden Aargang Pag. 173—206.

Urimelighed dog finder den brugbar for sin Hensigt, nemlig at bane Veien for den følgende Udvikling, hvori der bevises, at det Gode er væsentlig forskjellig fra Tilfredsstillelsen af Lysterne.

Sammenligningen mellem den rastløse Stræben for at fylde et hullet Kar og den bestandige Higen efter at tilfredsstille umættelige Lidenskaber er træffende; men hvad der kan forundre os, er Fremstillingen af det jordiske Liv som en Dødens Tilstand. Dette stemmer kun lidt med den Livsbetragtning, som findes hos Homer og hos Størstedelen af de attiske Forfattere; men lignende Forestillinger om Sjælen møde os paa forskjellige Punkter i den ældre græske Litteratur. Det er bekjendt, at Empedokles meente, at Mennesket egentlig var en Gud, som paa Grund af en eller anden stor Synd var sunken ned til Jorden og der fængslet til Legemet. Den samme Tanke bliver i Platos Kratylos p. 400 c. tillagt Orphikerne: Efter andre etymologiske Forklaringer af Ordet *σῶμα*, blandt andre ogsaa den i Gorgias gjentagne, *σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι*, tilføies der: »men helst troer jeg, at Navnet *σῶμα* er opfundet af dem, der følge Orpheus; de sige nemlig, at Sjælen af en eller anden Aarsag maa lide Straf og nu har Legemet til Muur, forat den der kan opbevares, som i et Fængsel. Legemet er da Sjælens Opbevaringssted (*σῶμα* dannet af *σώζειν*), til den har udstaaet sin Straf.« En lignende Tanke tillægges i Phaidon p. 62 e. Pythagoræeren Philolaos, der forbyder Selvmord ved at sige: »Vi ere i et Fængsel, hvorfra vi ikke maae bryde ud eller løbe vor Vei.«[1]) Yttringer, som komme vort Sted endnu nærmere, ere Clem. Alex. Strom p. 434: »Kalder ikke ogsaa Heraklit Døden en Fødsel? og Pythagoras siger i Lighed med Sokrates i »Gorgias«: Døden er, hvad vi faae at see, naar vi ere vaagnede, men hvad vi see under vor Søvn, er Livet.«[2]) Sext. Empir. Pyrrh. Hyp. 3, 24: »Heraklit siger, at i Livet findes Liv og Død forenede, og ligeledes i Døden; thi naar vi leve, er vor Sjæl død og begraven i os, men naar vi døe, kommer den til Live igjen og lever.« Den samme Anskuelse af Liv og Død findes altsaa hos Orphikere og Pythagoræere, hos Empedokles fra Agrigent, Heraklit fra Ephesos og Philolaos fra Kroton. Det kan altsaa ikke undre os at see Plato henvise til den.

Saa vidt frembyder Forstaaelsen altsaa ingen Vanskeligheder. Disse fremkomme, naar man bestemt vil have at vide, fra hvem da Plato har laant det her brugte Billede. Nærmest synes vi henviste til Philolaos ifølge nogle Ord, der næsten eenslydende findes hos Clemens Alexandrinus (Strom p. 433) og en anden christelig Forfatter, Theodoretus (Affect. Cur. p. 544). »Det er vel værd ogsaa at erindre Philolaos' Ord; Pythagoræeren siger nemlig: Ogsaa de gamle religiøse Digtere og Spaamænd vidne, at vor Sjæl til Straf er fængslet til Legemet og begravet deri som i et Gravkammer.« Men see vi nærmere til, saa beraaber Philolaos sig jo paa ældre Digtere, maaskee Empedokles, og vi kunne ligesaagodt tænke os, at mange Andre have gjentaget den ældre Digters Ord.[3])

---

[1]) Maaskee skal dog *φρουρά* oversættes anderledes, saa Meningen bliver: Vi ere satte paa en Post, som vi ikke maae forlade.

[2]) Texten har *ὕπνος*, men Meningen fordrer *βίος*.

[3]) Naar Stallbaum af Kratylos p. 400 b. vil slutte, at Plato tænker paa en

Man har ikke ret bemærket, at der af Sokrates nævnes to Mænd, den vise Mand, som fortæller, at Legemet er Sjælens Gravkammer, og den mythedigtende Mand, hvis Ord om det hullede Kar gjengives af den første. I hvad Forhold staae disse til hverandre og hvad Rolle tildeler Plato hver især. Sædvanligt opfattes det, som om den vise Mand blot var Referent, der berettede hvad Mythedigteren havde fortalt; men dertil behøvede Plato for det Første ikke nogen viis Mand; og dernæst, hvor der siges, at ved det hullede Sold skulde der menes de Nydelsesyges Sjæl, tilføier Sokrates udtrykkelig: efter hvad den, der har berettet det til mig, sagde, saaat der for den mythedigtende Mand intet Andet bliver tilbage end netop Mythen, at de Uindviede hos Hades i et hullet Sold bære Vand til et hullet Kar, hele den allegoriske Fortolkning tilhører den vise Mand. Det følger ogsaa af sig selv, at Ingen baade digter en Mythe og laver en haartrukken allegorisk Fortolkning til den, men det kan vel hænde sig, at en Mand kan ønske at støtte sine Sætninger ved at beraabe sig paa almindelig anerkjendte Traditioner, og for at faae det ene til at passe til det andet maa tage sin Tilflugt til equilibristiske Kunster.

Men hvem er saa denne Mythedigter? Om den vise Mand giver Plato os vel ingen Oplysning, men om ham digter han dog i det Mindste, at Sokrates har talt med ham, og altsaa veed, hvem han er, men om Mythologen faae vi kun at vide, at den ubenævnte Mand, som har talt med Sokrates, tænker sig, at han maaskee kan have været fra Sikelien eller Italien. Hvis nogen nutildags kan sige, hvem han er, saa veed han mere end Plato, Sokrates og Sokrates' Hjemmelsmand, og veed altsaa for Meget.

Altsaa paa Platos eller paa den allegoriske Mythefortolkers Tid, enten det nu er Philolaos eller nogen Anden, har der lydt et Sagn, hvis Oprindelse ikke kunde paavises, at hos Hades maae de, som ikke ere indviede i Mysterierne, øse Vand med et hullet Sold og helde det ud i et hullet Kar. Dette bekræfter, hvad jeg allerede af Pausanias X, 31 ledes til at formode, at den Straf, som Sagnet i senere Tid har tildeelt Danaiderne, oprindelig har hørt hjemme i Mysterierne. Af den Omstændighed, at Danaiderne bleve fordømte til at øse Vand har man villet slutte, at de oprindelig have været dyrkede som Kildenympher. Skal man nu ogsaa slutte, at de, som ikke bleve indviede i Mysterierne, alle have været Kildenympher, eller maaskee, at Mysteriernes Guddomme, Demeter og Persephone, ligesom Preller mener om Hermes, egentlig betyde den befrugtende Regn, eller skal man erkjende, at man her staaer over for et Lune af Phantasien, hvis Anledning man dog ikke kan udgranske?

---

af Orphikerne, saa har han ikke læst Stedet rigtigt, thi om dem staaer der ikke, at de udlede σῶμα af σῆμα, men af σώζω.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Urval ur Franska Litteraturen, till dess vänners och den studerande ungdomens tjenst efter tidsföljd utarbetadt af F. N. Staaff. Förra Delen XXXII + 668 + XXIV. Stockholm 1859. Sednare Delen X + 444 + 338 + XXXIV. 1861.[1])

Dette Værk, der har sat sig som Opgave at give et chronologisk ordnet Udvalg af den franske prosaiske og poetiske Literatur, er deelt i 4 Kurser, af hvilke hvert for sig indeholder et Udvalg af prosaiske og poetiske Stykker. Det første Kursus omfatter Literaturen fra 1600—1715, det andet fra 1715—1790, det tredie fra 1790—1830, det fjerde fra 1830 til Nutiden. I dette Kursus er der kun optaget Stykker af allerede afdøde Forfattere, men det er Udgiverens Hensigt senere at lade følge et Supplementbind, indeholdende Udvalg af endnu levende Forfattere. Ligeledes stilles et Hefte Kommentarer i Udsigt. Det hele Arbeide indledes med en af I. H. Kramer, Licencié-ès-lettres udarbeidet »Essai sur la littérature française dès son origine«, hvortil der slutter sig en Samling af ældre Sprogprøver. Foran hvert enkelt Kursus findes en fra franske Forfattere laant Indledning, der giver en samlet Oversigt over de forskjellige Literaturperioder (foran første Kursus: tableau du règne de Louis XIV af Villemain; foran andet: sur la littérature du XVIII:me siècle af Drioux; foran tredie: sur la littérature de la révolution af Vinet; foran fjerde: la littérature française de 1830—48 af Gustave Planche). Bogen er desuden forsynet med korte, paa Fransk affattede literairhistoriske Notitser om de enkelte Forfattere.

O. F.

Philologisk og pædagogisk Bibliographi for 1861. I.

Meddelt ved *Jean Pio.*

A. Nye, i Danmark, Norge og Sverrig udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Nordiske Sprog.

(Grammatik, Lexicographie, samt Literaturhistorie o. s. v.)

Aasen, I., Norske Plantenavne. Christiania 1860. 8.

Berg, A., Dansk Læsebog til Skolebrug. Kbhvn. Steen. 318 pp. 8. 1 Rd.

Bjursten, H., Öfversigt af svenska språkets och literaturens historia. II. Läsebok. Stockh. Brudin. XII + 529 pp. 8. 3 Rd.

---

[1]) Det er Anm.s Hensigt at gjøre dette interessante og omfangsrige Værk til Gjenstand for en udførligere Omtale i det næste Hefte af Tidskriftet. Flere Omstændigheder have bevirket at kun en simpel Indholdsangivelse har kunnet optages i dette Hefte.

Bojesen, E., Kortf. dansk Sproglære. 9. Oplag. Kbhvn. Reitzel. 40 pp. 8. 20 Sk.

Borgen, V. A., og G. Rung, Dansk Læsebog 2. Kursus. 5. Udg. Kbhavn. Reitzel. 304 pp. 8. 86 Sk.

Brandt, C. J., Ældre danske Digtere. Et Udvalg. 3. Hefte. Flores og Blanseflor. Dværgekongen Lavrin. Kbhvn. Michaelsen & Tillge. 128 pp. 8. 64 Sk.

Böye, O. L., Notitser af den danske og norske Literaturhistorie. Stavanger. Floor. 8. 64 Sk.

Ek, J. G., Dansk-svensk ordbok m. synnerligt hänseende till olikhet i stam, utbildnings-sätt och bruk utarbetad. Lund. Gleerup. 8. 1 rd. 50 öre.

Flatöbogen. II, 1. Christiania Malling. 416 pp. 8. 104 Sk.

Fryxell, A., Bidrag till Sveriges literaturhistoria. 4—8 hff. Stockholm. Hjerta. 8. (1—8: 5 rd. 40 öre.)

Funch, C., Dansk Læsebog for Mellemklasser og de höjere Klasser. Kbhvn. Reitzel. 486 pp. 8. 1 Rd. 56 Sk.

Hoffmann, J., Et lille Hjælpemiddel til Brug ved den første Underv. i Modersmaalet. Slagelse. Lindberg. 32 pp. 8. 12 Sk.

Holst, H. P., Dansk Retskrivningsordbog 9. Lev. Kbhvn. Philipsen. 64 Sp. 8. 36 Sk.

Iversen, C., Kortf. islandsk Formlære for de første Begyndere med et Par Ord om det islandske Sprogs Literatur og Læsning ved Skolen (i Progr. f. Haderslev lærde Skole. 1851. pp. 1—44.) 8.

Kiempebog, den danske, en Sangkrönike fra Midten af d. 17. Aarh., udg. af Samf. f. d. d. Lit.'s Fremme ved Fr. Barfod. 1. Kbhvn. (Gyldendal.) 488 pp. 8. 4 Rd. 80 Sk.

Krossing, N., Skema til Dansk Sproglære ved Underviisning f. Begyndere. 7. Udg. Kbhvn. Reitzel. 32 pp. 8. 16 Sk.

Neckelmann, L. C., Skandinaviske Blade af lingvistisk-hist. Indhold. I. Randers. 160 pp. 8.

Paludan-Müller, C., Hvad var Saxo Grammaticus? og hvor er hans Grav? Et hist.-kritisk Stridsskrift (i Nykjöbing Cathedralskoles Progr. f. 1861. pp. 1—112.) 8.

Petersen, N. M., Bidrag til den danske Literaturs Historie. V, 2. Kbhvn. (Udg. af d. danske hist. Forening). 581 pp. 8. 3 Rd.

—, Nogle uddrag af forelæsninger, vedkommende de nordiske sprog. Universitetsprogr. f. Octbr. 1861. Kbhvn. 150 pp. 4.

Rask, R., Kortfattet Vejledning til det oldnord. eller gamle islandske Sprog. 4. Oplag. Kbhvn. Schubothe. 80 pp. 8. 32 Sk.

Sagen, L., Læsebog i Modersmaalet, omarb. og foröget af P. Stub. Bergen. Ulseth. 37¼ Ark. 8. 1 Spd. 24 Sk.

Schübeler, F. C., Nordmændenes Landhusholdning i Oldtiden. Christiania. 8.

Selmer, H. P., Om de i det danske sprog forek. fremmede ord o. s. v. 5te og 6te Hefte. Wroblewsky. à 160 pp. 8. à 1 Rd. 24 Sk.

Uppström, A., Fragmm. Gothica selecta ad fidem codd. Ambross., Carolini, Vaticani. Upsal. X + 48 pp. 8. (Kbhvn. Iversen. 76 Sk.)

2) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Politisk og Cultur-Historie; Mythologie; Grammatik og Lexicographie.

Berg, C., Græsk-dansk Ordbog til Skolebrug. 1—6te Hefte. Kbhvn. Steen. 960 pp. 8. 6 Rd.

Bojesen, D:r C. F., Handbok i romerska antiqviteterna, jemte en kort romersk litterärhistoria. 3je sv. uppl., utgifven af C. W. Callerholm. 182 pp. 8. Upsala. P. Hanselli. h. 1 Rd. 50 öre.

Ellendt, Fr., Latinsk grammatika f. skolor och gymnasier. Öfvers. och omarb. af J. Dahlström. 6. uppl. Stockh. Beckmann. VII + 364 pp. 8. 2 Rd. 10 öre.

Grekiska språkets grammatik till skolungdomens tjenst. 6. uppl. Lund. Gleerup. 242 pp. 8. 2 Rd.

Schultz, J., Till läran om de af att-satser åtföljda latinska verberna. Jönköping. Fahlstedt. 37 pp. 8. 35 öre.

Tregder, P. H., Haandbog i den græske Mythologi til Skolebrug. 2. Udg. Kbhvn. Reitzel. 96 pp. 8. 72 Sk.

b) *Forfattere.*

Cæsar, C. Julius, de Bello Gallico, ed. A. Frigell. Vol. I.. Vol. II. p. 1. Vol. III. p. 1. Upsala. Edqvist. XIII, 3, 180; III, 102 & 58. 8. 4 Rd. 75 öre.

Cicero's Taler for Archias, Ligarius og Dejotarus. Udg. m. Anm. af F. Trojel. Odense. Hempel. 102 pp. 8. 72 Sk.

Cornelius Nepos, m. oplys. Anm. af Overlærer Björreth og Adj. Henriksen. Bergen. Giertsen. 8. 50 Sk.

Demosthenes' Olynth. Taler m. Kommentar af Fr. Nutzhorn. 1860. Kbhvn. Steen. 8. 44 Sk.

Horatius — Cavallin, S., Index metrorum Horatianorum. Lund. Gleerup. 8. 20 öre.

Játakas, five, in the origin. Páli Text acc. with a transl. and notes by V. Fausböll. Copenh. Reitzel. 72 pp. 8.

Judicum libri. — Rördam, T. S., libri judicum et Ruth etc. Fascic. posterior. Hafn. Schwartz. 116 pp. 4. 2 Rd. 32 Sk.

Livii, T., Historiarum Romanarum libri qui supersunt. Ex rec. Madvigii edd. J. N. Madvig & J. L. Ussing. Vol. 1 pp. 1 & 2 (Il. 1—X) Hafn. Gyld. XXIX + 342 & XXI + 251 pp. 8. 1 Rd. 32 Sk. og 1 Rd. 8 Sk.

Quintilianus. — Törnebladh, R., De usu particularum apud Quintilianum Holmiæ. Westrell. 60 pp. 8.

Terentius, P., Phormio. Ed. C. G. Elberling. Hafn. Gyld. 48 pp. 8. 16 Sk.

—. Whitte, H. K., Terentses Phormio, metrisk oversat (i Progr. f. Randers lærde Skole. 1861. pp. 91—182.) 8.

Thukydides. — Kielsen, S., Anmærkninger til C. Berg's Udvalg af Thukydids Historie. Kbhvn. Steen. 196 pp. 8. m. Texten 2 Rd. 32 Sk.

Zamahsari, Abu'l Kâsim Mahmûd ben Omar Zamahsario, Al-Mufassal, opus de re grammatica arabicum. Ed. J. Broch. Christiania. 1860. III + 230 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.

3) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik o. s. v.

Aalholm, N., Norsk-fransk Ordsamling og Parleur. Christiania. Malling. 8. 60.

Ahn, F., Praktisk Lærebog i det franske Sprog. 2. Kursus. Overs. o. s. v. af E. Gregersen. Kbhvn. Gyldendal. 180 pp. 8. 88 Sk.

—, Praktisk Anviisning til at lære det engelske Sprog, ved I. Hedley. Bergen. Giertsen. 8. 1 Mk. 8 Sk.

Beissel, C., Commercielle Stiilövelser med et dansk-tydsk-engelsk-fransk Glossar. Kbhvn. Philipsen. 176 pp. 8. 88 Sk.

Dubb, P., Handbok i tyska språket och literaturen. Lund. Gleerup. XI + VI + 822 pp. 8. 4 Rd. 50 öre.

Eibe, N. J., Fransk Grammatik. Kbhvn. Eibe. 114 pp. 8. 60 Sk.

—, Engelsk Grammatik. Smsteds. 64 pp. 8. 40 Sk.

—, Tydsk Grammatik. Smsteds. 126 pp. 8. 68 Sk.

Ferrall og Repp's Dansk-engelske Ordbog, gjennemseet og rettet af W. Mariboe. Kbhvn. Gyld. 376 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.

Fibiger, O., Deutsches Lesebuch (Prosa) u. Deutsche Anthologie (Poesi). Kopenh. Steen. 424 & 360 pp. 8. 1 Rd. 84 Sk. og 1 Rd. 56 Sk.

Figon, E. A., Fransk Grammatik. Bergen. Geelmuyden. 1 Sp. 60 Sk.

Fistaine, G., Fransk Grammatik t. Skolebrug og Selvstudium. 1. Formlære. Kbhvn. Steen. 200 pp. 8. 1 Rd. 12 Sk.

Hjort, P., Kortf. tydsk Sproglære t. Brug f. Begyndere. 6te forb. Oplag. Kbhvn. Gyld. 54 pp. 8. 16 Sk.

Ingerslev, C. F., Fransk Læsebog f. Mellemklasserne og de höjere Klasser. Kbhvn. Gyld. 498 pp. 8. 2 Rd. 16 Sk.

—, Fransk Grammatik til Skolebrug. 2. Udg. Kbhvn. Gyld. 112 pp. 8. 68 Sk.

Listov, J., Ledetraad til Brug ved den förste Underviisning i Engelsk. Kbhvn. O. Schwartz. 72 pp. 8. 32 Sk.

Lohmeyer, C. Beckwith-, Verbal distinctions. Et Tillæg til engelske Læseböger. Kbhvn. Stinck. 40 pp. 8. 24 Sk.

Rosing, S., Kortfattet engelsk Formlære til Skolebrug. 5. Udgave. Kbhvn. Reitzel. 36 pp. 8. 16 Sk.

Schmidt, M., Fransk Elementarbog med Betegnelse af Udtalen og en fuldstændig Ordbog af Dr. B. Schmitz. Bergen. Giertsen. 8. 1 Rd.

4) Pædagogik og Skolevæsen.

Birch, Rector, F. C. C., og øvrige Horsens-Læreres »Forslag om nogle Forandringer i Skoleplanen«, indgivet til Kultusministeriet (i Progr. fra Horsens Lærde Skole. 1861. pp. 1—41.) 8.

Brasch, O. M., Flensborg Latin- og Realskoles Historie. 1ste Deel. (i Rector R. J. Simesen's Indbydelsesskrift til Flensborg Skoles Indvielse 1861). Flensborg. 4. 194 pp.

Brasen, J. A., Den lærde Skoles Pædagogie under dens nuvær. Tilstand. Kbhvn. Reitzel. 28 pp. 8. 16 Sk.

E—e., Mit personlige Mellemværende og lidt til! Pædag. Fragmenter. Kbhvn. Lund. 114 pp. 8. 48 Sk.

Fogh, C., Pædagog. og krit. Bemærkninger, foranledigede ved de af d'Hrr. Overll. Krebs og Lefolii udgivne Skolepiecer. Kbhvn. Philipsen. 46 pp. 8. 20 Sk.

Henrichsen, R., Rasmus Rasks Skoleliv. — Overlæsselse og Overdrivelse. (2 Afhdl. i Progr. fra Odense Cathedralskole. 1861. pp. 1—21 og 22—49.) 8.

Hjemmet og Skolen. (i Progr. fra Tromsö lærde Skole 1861. 36 pp.) 8.

Ingerslev, C. F., Om de nærvær. Forhold i vore lærde Skoler. (Særskilt Aftr. af Tidskrift f. Philol. og Pæd. II, 3.) Kbhvn. O. Schwartz. 36 pp. 8. 16 Sk.

Lange, Fr., Om Ophævelsen af de lærde Skolers Afgangsexamen. Et motiv. Reformandragende o. s. v. (Særskilt Aftryk af »Fædrelandet«.) Kbhvn. Gyld. 32 pp. 8. 16 Sk.

Monrad, M. J., Det kgl. norske Frederiks-Universitets Stiftelse. Christiania. (Festprogram.) 112 pp. 8.

Pettersen, K., Om vort höjere Skolevæsens principmæssige Organisation. (i Progr. fra Tromsö lærde og Realskole. 1860.) 58 pp. 8.

R., Om det lærde Skolevæsen. Nr. 3. Kbhvn. Reitzel. 62 pp. 8. 32 Sk.

Rosing, M., Nogle Bemærkninger i Anledning af Adressen om det lærde Skolevæsen. Kbhvn. Lund. 32 pp 8. 16 Sk.

Schow, K. H., Et Par Bemærkninger til Spörgsmaalet om Overanstrængelse. (Indbydelsesskrift fra Slagelse Realskole 1861. pp. 1—7.) 8.

Tregder, P. H.. Noget om Undervisningsplanen. (i Prgr. f. Aalborg Kathedralskole. 1861. pp. 1—15.) 8.

Vibe, F. L., Nogle Ord til Skoleungdommen, udtalte til forskjellige Tider. (i Progr. fra Christiania lærde Skole. 1861.) 56 pp. 8.

Tidskrift for Philologi og Pædagogik. II, 4. og III, 1. Kbhavn. O. Schwartz. pp. 289—364 & 1—56. 8. Aargang à 4 Hftt. 3 Rd.

B. De vigtigste nye, i andre Lande udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Tidskrifter (philol. og pædagog.).

Archiv, pädagogisches, hrsg. v. W. Langbein. 3. Jhrg. 10 Hefte. Stettin. Müller. 8. n. 5½ Rth.

Jahrbb., neue, f. Philologie u. Pädagogik, begründet v. J. C. Jahn, hrsg. v. R. Dietsch u. A. Fleckeisen. 31. Jhrg. 24 Hefte. Leipzig. Teubner. 8 n. 9 Rth.

Museum, neues Schweizerisches. Ztschr. f. d. humanist. Studien u. d. Gymnasialwesen, hrsg. v. O. Ribbeck, H. Köchly, u. A. I. Jahrg. 12 Hefte. Bern. Dalp. 8. n. 2 Rth. 4 ngr.

—, rheinisches f. Philologie. Hrsg. v. Fr. Welcker u. Fr. Ritschl. (N. F. XVI. Jhrg. Frankf. a. M. Sauerländer. 4 Hefte. 8. n. 4 Rth.

Revue de l'instruction publique en Belgique; 9 année, nouv. série, t. IV, année 1861, paraissant mensuellement par livr. in 8. de 52 pages. Bruges. L'abonnement annuel. 2 Rth. 7½ ngr.

— de l'instruction publ. et de la literature de la France. 52 livrais. ann. Paris. Hachette. 8. 15 fr.

Zeitschrift f. die österr. Gymnasien. Redd.: J. Seidl, H. Bonitz, J. Mozart. XII. Jhrg. 12 Hefte. Wien. Gerold. 8. n. 5⅓ Rth.

— f. d. Gymnasialwesen. Hrsg. v. J. Mützell. XV. Jhrg. 12 Hefte. Berlin. Enslin. 8. n. 5 Rth.

— f. Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft. Hrsg. v. M. Lazarus u. H. Steinthal. II. Berlin. Dümmler. 8. à 4 Hftt. n. 3 Rth.

2) Almindelig og comparativ Grammatik.

Diez, Fr., Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen. 2te Ausg. I. Bonn. Marcus. XXXII + 448 pp. 8. 4 Rth.

Lepsius, R., Ueber chines. u. tibet. Lautverhältnisse. Berlin. Dümmler. 50 pp. 4. m. 1 Tf. 18 ngr.

—, Ueber d. arab. Sprachlaute u. deren Umschrift u. s. w. ibid. 58 pp. 4. m. 1 Tf. ⅔ Rth.

Meyer, Leo, Vergleich. Grammatik der griech. u. lat. Sprache. I. Berlin. Weidmann. VI + 449 pp. 8. 1½ Rth.

Müller, Fr., Ueber die Stellung d. Ossetischen im érân. Sprachkreise. Wien. Gerold. 16 pp. 8. 3 ngr.

Müller, Max, Lectures on the science of language. London. Longman. XII + 399. 8. 15 sh.

Pott, A., Etymolog. Forschungen. 2te Aufl. II, 1. Lemgo. Meyer. XVII + 1030 pp. 5½ Rth.

Schleicher, A., Compendium der vergleichenden grammatik der indogermanischen sprachen. I. Weimar. Böhlau. IV + 283. 8.

3) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Grammat. og lexic. Skrifter.

Bäumlein, W., Untersuchungen ü. griech. Partikeln. Stuttgart. Metzler. IV + 320 pp. 8. 2 Rth. 3 ngr.

Bopp, Frz., Krit. Grammatik der Sanskrita-Sprache in kürzerer Fassung. 3. Ausg. I. Berlin. Nicolai. 192 pp. 8. 1⅓ Rth.

Caesar, Jul., Die Grundzüge der griechischen Rhythmik im Anschluss an Aristides u. Quintilianus erläutert. Marburg. Elwert. XII, 292 pp. 8. 1 Rth. 10 ngr.

Calfa, A., Dictionnaire arménien-français. Paris. Hachette. VI + 1050. 18.

Ellis, R., The Armenian Origin of the Etruscans. London. 206 pp. 8. 7 sh. 6 d.

Ewald, H., Sprachwissenschaftliche Abhandlungen. I. (über den Bau der Thatwörter im Koptischen.) Göttingen. Dieterich. 65 pp. 4. ⅔ Rth.

Forbes, Duncan, A Grammar of the Bengali Language, to which is added a Selection of Easy Phrases and Useful Dialogues. London. 8. 5 Rth.

—, A Smaller Hindustani and English Dictionary, printed entirely in the Roman Character, comformable to the System laid down by Sir W. Jones, and improved since his time. London. 490 pp. 4. 4 Rth. 24 ngr.

Freytag, Dr. G., Einleitung in das Studium der Arab. Sprache, bis Muhamed u. s. w. Bonn. Marcus. XII + 511 pp. 8. 3⅓ Rth.

Goldstücker, Th., **Pánini**: His place in Sanskrit literature. Lond. XVI + 268 pp. 4.

Holtze, F. G., Syntaxis priscorum Latinorum usque ad Terentium. Vol. I. Lipsiæ. Holtze. XIV + 426 pp. n. 2 Rth.

Jelf, W., A grammar of the Greek language. 3. edition. 2 vols. London. Parker. 1190 pp. 8. 30 sh.

Judas, A. C., Mémoire sur dix-neuf inscriptions numidicopuniques inédites, trouvées à Constantine en Algérie, et sur plusieurs autres inscriptions dans la même langue antérieurement publiées. Paris. 106 pp. 8.

Kirchhoff, F. Chr., Zur Theorie einer griechisch-röm. Phonik. Altona. 32 pp. 4.

Ménant, J., Principes élémentaires de la lecture des textes assyriens. Paris. Didier. 35 pp. 8.

Ofterdinger, Dr. L., Beiträge zur Geschichte der griechischen Grammatik. Ulm. 18 pp. 4. m. 1 Taf.

Oppert, J., État actuel du déchiffrement des inscriptions cuneiformes. Paris. Challamel. 39 pp. 8.

Sanskrit-Wörterbuch v. O. **Böhtlingk** u. R. **Roth**. III. 6 & 7. St. Petersburg. Eggers. sp. 801—1016. 4. 1 Rth. 12 ngr.

Sharpe, S., Egyptian Hieroglyphics, being an attempt to explain their nature, origin and meaning, with a vocabulary. London. Longman. 8. 10 sh. 6 d.

Thesaurus Græcæ lingvæ, ab H. Stephano constr., ed. IIItia. Edd. C. B. Hase, G. Dindorf. Vol. 1, 9. Paris. Didot. Sp. 961—1280. fol. $3\frac{5}{6}$ Rth.

Χρυσοβέργη, Γ., Ἀναμίκτα ἢ φιλολογ τινες καὶ ἀρχαιολ. παρατηρήσεις καὶ ἐπιστασίαι ἐπὶ τινῶν χωρίων τ. ἀρχ. ἑλλην. γλώσσης. Ἀθήνησι. Φιλαδέλφευς. 8. 5 δρ.

b) Politisk og Cultur-Historie, Mythologie o. s. v.

Bachofen, J., Das Mutterrecht. Eine Untersuchg. ü. d. Gynaikokratie der alten Welt u. s. w. Stuttg. Krais. XL + 435 pp. 4. m. 9 Taff. $4\frac{1}{2}$ Rth.

Bernhardy, G., Grundriss der Griechischen Literatur. 3te Bearb. I. (innere Geschichte.) Halle. Anton. XXVI + 764 pp. $3\frac{1}{2}$ Rth.

Βογεσῆνος, Ἰ. Φ., Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία, ἐκ τοῦ Δανοῦ μεταφρασθεῖσα ὑπὸ Ἀ. Ῥουσοπούλου. Ἐκδ. β. Ἀθήν. 1860. 8. 4 δρ.

Breton, E., Athènes décrite et dessinée; suivie d'un voyage dans le Péloponèse. Paris. 383 pp. 8. av. 9 pl.

Chevrier, E., Socrate; sa vie et ses doctrines. Bourg en Bresse. 8. 75 pp.

Cleveland, Ch., A compendium of classical literature; compr. choise extracts, transl., from the best greek and roman writers, with biogr. sketches, accounts of their works etc. I. from Homer to Longin. II. from Plautus to Boëtius. Philadelphia. Biddle. 662 pp. 12.

Cohen, H., Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain. T. 4. Paris. Rollin. 511 pp. 8. 20 pl. 20 fr.

Combes, L., La Grèce ancienne. Paris. Havard. 188 pp 16. 60 c.

Contzen, L., Die Wanderungen der Kelten. Hist.-krit. dargelegt. Gekrönte Preisschrift. Lpzg. Engelmann. X + 269 pp. 8. 1 Rth. $27\frac{1}{2}$ ngr.

Curtius, E., Griech. Geschichte. 2. Bd. (bis zum Ende d. pelop. Krieges.) Berlin. Weidmann. III + 704 pp. $1\frac{1}{2}$ Rth.

Davis, N., Carthage and her remains. London. Bentley. 640 pp. 8. 21 sh.

Dubois-Guchan, E., Tacite et son siècle. I & II. Paris. Didier. 1250 pp. 8.

Duruy, V., Histoire de la Grèce ancienne. II voll. Paris. Hachette. XXIV + 938 pp. 8. 12 frcs.

Egger, E., Mémoire historique sur les traités publics dans l'antiquité, depuis les tems héroiques de la Grèce jusqu' aux premiers siècles de l'ère chrétienne. Paris. 142 pp. 4.

Finlay, Geo., Griechenland unter den Römern, hist. Uebersicht d. Zustandes d. griech. Nation 146 v. Chr. bis 716 n. Chr. Leipzig. Wigand. 8. $2\frac{2}{3}$ Rth.

Gerhard, Ed., Ueber Orpheus u. die Orphiker. Berlin. Dümmler. 87 pp. 4. 28 ngr.

—, Etrusk. Spiegel. III, 1 & 2. Berlin. Reimer pp. 1—96. 4. m. 20 Tff. à 3 Rth.

Jahn, O., Ueber Darstell. griech. Dichter auf Vasenbildern. Leipzig. Hirzel. VIII + 64 pp. 4. m. 8 Taff. 2 Rth.

Jal, A., La flotte de César. Études s. la marine antique. Paris. Didot. 430 pp. 16.

Lassen, C., Indische Alterthumskunde. IV, 2. Lpzg. Kittler. pp. VII—X u. 529—988. 8. 3 Rth. 14 ngr.

Madden, F. W., The Handbook of Roman Numismatics. London. 180 pp. 12. 2 Rth.

Martin, L. A., Les civilisations primitives en Orient. (Chinois — Indiens — Perses — Babyloniens — Syriens — Egyptiens.) Paris. Didier. 8. 6 fr.

Müller, H. D., Mythologie d. griech. Stämme. II, 1. Gött. Vandenhoeck & Ruprecht. VIII + 216 pp. 8. $1\frac{1}{6}$ Rth.

Nolte, Ed., De rebus gestis regum Bithynorum. I. Münster. Wundermann. VIII + 62 pp. 8. ⅓ Rth.

Overbeck, J., Beiträge zur Erkenntniss und Kritik der Zeusreligion. Leipzig. Hirzel. 4. 28 ngr.

Palmer, W., Egyptian chronicles. 2 vols. London. Longman. 1090 pp. 8. 36 sh.

Παπαῤῥηγοπούλος, Κ., Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Τομ. α'. Ἀθήνησι. 8. 10 *δρ.*

Pompejanarum antiqq. historia, quam ex codd. etc. collegit indicibusque instr. J. Fiorelli. Napoli. 1860. 785 pp. 8 m. 6 Tabb. L. 12, 60.

Rapp, M., Geschichte des griech. Schauspiels, v. Standp. d. dramat. Kunst. Tübingen. Laupp. 416 pp. 8. 1 Rth. 27 ngr.

Rawlinson, H. C., A selection from the historical inscriptions of Chaldæa, Assyria and Babylonia. London. 70 lith. Pl. fol.

Ritter, Carl, Gesch. d. Erdkunde u. der Entdeckungen. Vorlesungen. hrsg. v. H. Daniel. Berlin. Reimer. 265 pp. (»das Alterthum«, pp. 1—133.) 8. m. Portr.

Snowden, J., A description of ancient and modern coins in the Cabinet Collection at the Mint of the United States. Philadelphia. Lippincott. 412 pp. 26 pl. 8.

Soullié, P., Histoire de l'Apologue jusqu'à La Fontaine inclusivement. Paris. 8. 4 fr.

Welcker, F. G., Kleine Schriften z. griech. Literatur. III. Bonn. Weber. V + 258 pp. 8 1 Rth. 22 ngr.

Wieseler, Fr., Der Apollon Stroganoff u. der Apollon v. Belvedere. M. 1 Kupfert. Lpzg. Teutner. 121 pp. 8. 24 ngr.

c) *Forfattere og Texter.*

Aeschyli quæ supersunt Tragoediæ, rec. adnot. crit. & exeg. adj. H Weil. vol. I. sect 3. (Eumenides.) Giessen. Ricker. 8. 20 sgr.

—, griech. u. deutsch mit Lesarten, Versmaassen u. Commentar v. Dr. C. Kruse I. die Schutzflehenden. Stralsund. Hingst. VIII + 188 pp. 8. ⅔ Rth.

—, Théâtre d'; traduction nouvelle p. A. Pierron. 6e édition. Paris. Charpentier. LIX + 359 pp. 18. 3½ fr.

—. Heimsoeth, F., Die Wiederherstellung der Dramen des Aeschylus. Die Quellen. Als Einleitung zu einer neuen Recension des Aeschylus. Bonn. Henry & Cohen. 500 pp. 8. 3 Rth.

Apulejus. Les amours de Psyché et de Cupidon, traduction nouvelle ornée des figures de Raphaël, publiée p. C. Landon. Paris. Didot 37 pp. 4. à 32 pl.

Aristoteles, Ethica Nicom. ab Imm. Bekkero 3tium edita. Berlin. Reimer. 230 pp. 8. ⅔ Rth.

—. Vita Aristotelis e Cod. Marc. nunc primum edita. Illustr. Dr. L. Robbe Lugd. Bat. Leeuwen. XV + 53 pp. 1 Fl. 25 Cts.

Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ Σ. Ζαμπελίου. Ἀθήνησι. 8. 3 *δρ.*

Bhagavad-Gîta, la, ou le chant du bienheureux, poëme indien publié p. E. Burnouf. Nancy. Gros-jean. XXII + 237 pp. 8.

Cæsaris, C. Julii, commentarii c. suppl. A. Hirtii & aliorum. Ed. F. Kraner. Lpzg. Tauchnitz. LXIII + 440 pp. 8. 13½ ngr.

Callimachi hymni & epigrammata ed. A. Meineke. Berol. Weidmann. XXIII + 336 pp. 8. 2 Rth.

Ciceronis orationes III de lege agraria. Rec. & expl. A. W. Zumpt. Berlin. Dümmler. XXXVI + 220 pp. 8. ⅚ Rth.

Clementis Romani recognitiones syriace. P. de Lagarde edidit. Leipzig. Brockh. VIII + 167 pp. 8. 6⅔ Rth.

Damascius. — Ruelle, Uh. E., Le philosophe Damascius, étude s. sa vie & ses ouvrages, suivie de neuf morceaux inédits extraits du Traité des premiers principes. Paris. Durand. 8. 3 fr.

Dionysii Halicarn. Epp. criticæ III. E codd. Ital. emend. et integr. ed. H. van Herwerden. Groningæ. Hoitsema 8.

Δραμάτων ἑλληνικῶν, μεταφράσεις, ὑπὸ Ἀ. Ῥαγκαβῆ. (Σοφοκλ. Ἀντιγ., Ἀριστοφ. Νεφέλαι, Εἰρήνη καὶ Ὄρνιθες.) Ἀθήνησι. 1860. 6 *δρ.*

Hafis. Hrsg. v. H. Brockhaus. III, 2. 3. Lpzg. Brckh. pp. 81—272. 4. 6. Rth.

Herodotus, rec. Jos. Blakesley. 2 voll. New York. VIII + 726 pp. 12. 4 sh.

—, Für d. Schulgebrauch erkl. v. K. Abicht. I. (II. 1—2.) n. Einl. u. Uebers. ü. d. Dialect. Leipzig. Teubner. VIII + 376 pp. 8. 27 ngr.

Hesiod, the epics, w. an English commentary by F. Paley. London. Whitaker. 330 pp. 8. 10 sh. 6 d.

Hesychii lex., rec. M. Schmidt. Vol. III, 3—4. Jena. Manke. pp. 145—288. 4. à ⅔ Rth.

Hippocrate, Œuvres complètes. Traduction nouvelle avec le texte grec en regard etc. par E. Littré. T. IX & X. Paris. Baillère. LXXX + 752 pp. 8. à 10 frcs.

Homeri Iliadis carmina XVI. Scholarum in usum restituta ed. A. Koechly. Lpzg. Teubner. XV + 375 pp. 8. 1 Rth.

—. Nägelsbach, C. F., v., Homerische Theologie. 2. Aufl. bearb. v. G. Autenrieth. Nürnberg. Geiger. XXXV + 424 pp. 8. 2 Rth. 12 ngr.

—. Grenier, A., Idées nouvelles sur Homère. Paris. Durand. 8. 93 pp. 2 frcs.

Horatius. — Karsten, S., Q. Horatius Flaccus. En blik op sijn leven, sijne studiën en dichtwerken. Utrecht. Kemink. 8 + 114 pp. 8. 90 Cts.

Hypéride. Oraison funèbre de Léosthènes et des Athéniens morts dans la guerre Lamiaque, trad. & suivie d'un essai de restitution etc. p. H. Caffiaux. 2. éd. Valenciennes. 8. 31 pp.

—. — Il discorso d' Iperide in favore di Euscenippo, scoperto in Egitto e pubbl. in Inghilterra nel 1853, c. un discorso crit. e schiarimenti da D. Comparetti. Pisa. Nistri. 108 pp. H. C. XI facss. it. l. 10.

Jordanis de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis. Recognovit, annotatione critica instruxit et cum varietate lectionis edidit Carol. Aug. Closs. Stuttgartiæ. XII + 225 pp. 8vo.

Libri veteris testamenti apocryphi syriace e recognitione P. Ant. de Lagarde. Leipzig. Brockhaus. XXXIX, 273 pp. 8. 6 Rth. 20 ngr.

Livius. — Koehler, U., Qua ratione T. Livii annall. usi sint historici Latini & Græci describitur et quid inde in Livii textu constituendo repeti possit etc. Gött. Dieterich. IX + 99 pp. 4. 24 ngr.

—. Queck, G., De I. N. Maduigii emendationibus Livianis disputatio. I—III. Sondershausen. 23 pp. 4.

Luciani codicum Marcianorum lectiones. Edidit Jul. Sommerbrodt. Berlin. Weidmann. XII + 106 pp. 8. 20 ngr.

Lucretii Cari, T., de rerum natura libri VI. Recognovit H. Munro. Cambridge. Whittaker. 200 pp. 18. 2 sh. 6 d.

Mánava-Kalpa-Sútra. W. a preface by Th. Goldstücker. London. XII, 368 + 241 pp. fol. 35 sh. 6 d.

Mutanabbii carmina primum ed., indicc. instr., varias lectt. annot. Dr. Fr. Dieterici. Fasc. 5. Berlin. Mittler. XIII + 172 pp.

Παροιμιῶν, συλλογή, τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ παραλληλισμοῦ εἰς τὴν ἀρχαίαν ὑπὸ Ἰ. Βερέττα. Ἀθην. 1860. 8. 2 δρ.

Quintiliani, M. Fabii, instit. orat. l. X. Für d. Schulgebr. erkl. v. Dr. G. T. A. Krüger. Lpzg. Teubner. X + 76 pp. 6 ngr.

Rigveda, die Hymnen d., hrsg. v. Th. Aufrecht. I. (in Albr. Weber's Ind. Studien. VI.) Berlin. Dümmler. 463 pp. 8. 4 Rth.

Sénèque le Philosophe, Œuvres complètes, trad. nouv. avec une notice s. la vie et s. les écrits de l'auteur etc., par J. Baillard. Paris. Hachette. 2 voll. 7 fr.

Sophoclis Antigone recognovit A. Meineke. Berlin. Th. Enslin. 62 pp. 8. Mit Portr. 15 ngr.

Θουκυδίδης. — Εἰσαγωγὴ εἰς τὸν Θουκυδίδην, ὑπὸ Α. Ῥουσοπούλου, μ. εἰκόνος τοῦ Θουκυδίδου. Ἀθήνησι. 8. 1 δρ.

Vergili Maronis, P., opera ex rec. J. Conington. London. 338 pp. 16.

Vikramorvaci, drame en V actes p. Kalidasa. trad. du sanscrit p. P. Foucaux. Paris. Duprat. 8. 3 fr.

4) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik, Lexicographie og Literatur.

Аксаковъ, Константинъ. Опытъ русской грамматики. Частъ. I. Выпускъ I. Москва, 1860. XII, 176 pp. 8. 1 Rth.

Craik, G., A compend. history of engl. literature and of the english language fr. the Norman Conquest. 2 vols. Lond. Longman. 1189 pp. 8. 24 sh.

Diccionario, novísimo, francés-español y esp.-francés, c. la pronunc. figurada en ambas lenguas, p. S. H. Blanc y A. Joven. Paris. Brachet. II voll. 8. 50 fr.

Engelmann, Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe. Leyde. 8. 3½ fr.

Ettmüller, L., Altnordisches lesebuch nebst kurzgefasster formenlehre und wörterbuch. Zum gebrauche bei vorlesungen. Zürich. Meyer & Zeller. 152 pp. 4. 1 Rth. 20 ngr.

Eurén, G. E., Suomalais-Ruotsalainen sanakirja. — Finsk-Svensk ordbok. Hämeenlinnassa (Tavastehus.) 1860. 506 pp. 8. 3 Rth. 10 ngr.

Feifalik, J., Studien z. Gesch. d. altböhm. Literatur. V. Wien. Gerold. 75 pp. 8. ⅓ Rth.

Gedichte, mittelhochdeutsche, hrsg. v. K. Bartsch. Stuttgart. XXXVI + 230 pp. 8.

Grimm, J. u. W. Grimm, Deutsches wörterbuch. III, 5. Leipzig. Hirzel. 4. pp. 961—1200. (erscheuern—ewig.) ⅔ Rth.

Gurcke, K., Deutsche Schulgrammatik. Hamburg. Meiszner. XII + 260 pp. 8. 24 ngr.

Johansen, Chr., Die Nordfriesische Sprache, nach der Föhringer u. Amrumer Mundart. Kiel. 1862. Akad. Bchhdlg. VIII + 286 pp. 8.

Le Hericher, E., Normandie Scandinave ou Glossaire des éléments scandinaves du patois Normand. Avranches. (Paris. Anberg.) 1861. 12. 5 fr.

Maerlant, Jac. van, Alexanders geesten, mit inleiding, varianten, enz uitgeg. door F. Snellaert. I. Bruxelles. Muquardt. 447 pp. 8. 3 Rth.

Miklosich, Fr., Die slavischen Elemente im Rumunischen. Wien. Gerold. 70 pp. 4. 1⅙ Rth.

Njáls saga. — Dasent, G. W., The story of Burnt Njal or life in Iceland at the end of the tenth century. From the Icelandic of the Njals

saga. W. introd., maps and plans. 2 voll. Edinburgh. Edmonston. CCIV + 256 & XIII + 507 pp. 8.

Pful, Serbski slownik. Pod sobuskutkowanjom Handr. Seilerja à Mich. Hórnika. — Wendisches Wörterbuch. Unter Mitwirkung von Andr. Seiler u. Mch. Hornig. Wendisch-deutscher Thl. 2.—4. Hft. Bautzen. Schmaler. pp. 161—640. 8. à 20 ngr.

Poste, B., Celtic Inscriptions on Gaulish and British Coins, intended to supply Materials for the early History of Great Britain. London. 8. 10 sh. 6 d.

Prömmel, E., Deutsche Grammatik nebst einem Anhange zum rechten Verständnisse u. Gebrauch derselben. Berlin. Schultze. 159 pp. 8. ½ Rth.

Rieger, M., Alt- u. angelsächsisches Lesebuch nebst altfriesischen Stücken. Mit einem Wörterbuche. Giessen. Ricker. XXVIII + 353 pp. 8. 2⅔ Rth.

Romans. les, de la table ronde et les contes des anciens Bretons p. H. de la Villemarqué. Nouvelle éd. Paris. Didier. XXVI + 450 pp. 8. 7 fr.

Rykaczewski, E., Grammaire de la langue polonaise. Berlin. Behr. VIII + 243 pp. 8. 2 Rth.

Sanders, D., Wörterbuch d. deutschen Sprache. 14. u. 17. Lff. Leipzig. Wigand. II. pp. 81—320. 4. à ⅔ Rth.

Schleicher, Aug., Die deutsche Sprache. Stuttgart. Cotta. VII + 340 pp. 8 n. 2 Rth.

Stokes, Whitley, Irish glosses. Dublin. 1860.

Valentini, Fr., Taschenwörterbuch der italienischen u. deutschen Sprache. 3te Orig.-Aufl., v. Verf. verb. u. vermehrt. I & II. Leipzig. Brockhaus.

Vocabulario della lingua Italiana, già compilato dagli academici della Crusca ed ora nuovamente corretto dal cav. G. Manuzzi. 2. ed. Firenze. 1—19. 4. à l. 2; 25.

Wackernagel, W., Kleineres altdeutsches Lesebuch nebst Wörterbuch. Basel. Schweighäuser. V, 616 Sp. u. Wörterbuch 402 pp. 8. 2 Rth. 20 ngr — (Das Wörterbuch einzeln u. d. T.: ‚Altdeutsches Handwörterbuch'. 1 Rth. 20 ngr.)

Wiedmayer, W., Schulgrammatik d. engl. Sprache. Stuttg. Metzler. VIII + 260 pp. 8. 18 ngr.

Wolf, F., Le roman de Renart le contrefait. Wien. Gerold. 16 pp. 4. 9 ngr.

5) Pædagogik og Skolevæsen.

Arnoldt, Dr., J., Fr. Aug. Wolf in seinem Verhältnisse z. Schulwesen u. z. Pädagogik dargestellt. I. Brschwg. Schwetschke. VIII + 280 pp. 8. n. 1⅓ Rth.

Felton, C., The schools of Modern Greece. Boston. 72 pp. 12.

Holzinger, K., Zur Reform des österreich. Gymnasialwesens. Vom Standp. polyglotter Schulen. Wien. Tendler. 48 pp. 8. 12 ngr.

Schmidt, K., Die Geschichte der Pädagogik in weltgesch. Entwickelung u. s. w. III, 2 (v. Luther b. Pestalozzi). Cöthen. Schettler. XVI + 699 pp. 8. 2⅓ Rth.

Pansch, R., Melanchthon als Schulmann. Gymn.-Progr. Eutin. 44 pp. 8.

Försök att ordna Archilochi fragmenter, jemte några bidrag till deras tolkning.

Af *A. Th. Lysander.*

Sednare Delens sednare stycke.

VI.

Fabler.

Archilochi tvenne bästa och mest berömda fabler — nämligen om 'apan och räfven' samt om 'örnen och räfven' — tillhöra, såsom vi redan ofvanför (hft. 1, sid. 11) anmärkt, den förra afdelningen I, den sednare afd. V: följaktligen hafva de redan i det föregående blifvit meddelade, den förra uti fg. 52—59, den sednare uti fg. 142—147. Fastän nu dessa tvenne fabler stodo hos de Gamle i öfvervägande anseende, så att de företrädesvis ihågkommas och citeras, och fastän de genom sin fyndighet och liflighet[1]), samt genom den konstnärliga fulländning de röja i framställningen[2]), utan tvifvel mest bidragit att göra Archilochi fabler berömda, få vi dock icke föreställa oss, att Archilochi hela rykte såsom fabeldiktare[3]) hvilar allenast på dessa tvenne alster[4]). Ty för det första känna vi redan af fg. 74 en

---

[1]) Denna sednare så mycket större, som fabeln om räfven och örnen (fg. 142—147), efter hvad vi redan sett, berör skaldens djupaste lifsinteresse.

[2]) Jfr. hvad vi härom yttrat i hft. 1, sid. 23, slutet af not. 1).

[3]) Huru stort detta varit, visar sig ej blott af den mängd författare, som tillsläppt citaterna af de fabelfragmenter, hvilka vår samling af Archilochi poesi innehåller, utan ock af mångfaldiga ställen hos de Gamle, såsom då Aelius Theon i sina *Προγυμνάσματα*, afdelningen *περὶ μύθου* (Rhett. Gr. ex rec. Spengel. Vol. II. p. 73) räknar Arch. bland *τοὺς πρεσβυτέρους ἐπισταμένους τοῦ μύθου*, då Plato (de rep. II. 365 c.), med afseende på hans fabeldiktning, benämner vår skald *τὸν σοφώτατον*, då Dio Chrysostomus (or. de diffidentia. Ed. Dind. Vol. II. or. LXXIIII. p. 260—1), Aristides (II. 398.), Hermogenes (Progymn. 1. Ex rec. Spengel Vol. II. p. 3), Aelianus (Hist. anim. VI. 64), Basilius Magnus (de legendis gentilium libris, II. p. 183), Photius (Bibl. 437 b.), Apostolius (Præf. ad Proverb. § 5) antingen anspela på eller anföra uttryck och verser från Archilochi fabler. Mest bevisas det af Simonidis Amorg. imitation, som bygde ett slags poetisk symbolik på Archilochi djurtyper.

[4]) Bh. l. l. 428: Er kann unmöglich bei jenen zwei Fabeln stehen geblieben sein, was Schneidewin ehemals behauptete.

tredje fabel af Arch., den 'om räfven och piggsvinet' (äfvenledes upptagen i afd. I.): För det andra hafva vi uttryckliga vittnesbörd derom, att Archilochus diktat flera fabler, än de tre, vi redan känna. Af Philostrati redan anförda (i vår ant. till fg. 141) ställe (Imagg. Prior. III. ed. Olear. Lips. 1709. Pag. 766) kan man väl blott i allmänhet sluta till Archilochi förkärlek för och synnerliga omsorg om fabelpoesien. Af Aristid. II. 398 (se B. adn. ad fg. 88 a. extr.) vill det äfven synas, som om Archilochus diktat ännu en apfabel, utom den vi redan känna af fg. 52—9; dock kunna vi på allt detta icke grunda någon fyllestgörande bevisning. Archilochi ifver och omvårdnad om fabelpoesien bevittnas deremot uttryckligen af Julianus (or. VII de cyn. secta. Ed. Spanh. Lips. 1696 pag. 227 a: *πολὺς δὲ ἐν τούτοις* [ɔ: *τοῖς μύθοις*] *ὁ Πάριός ἐστι ποιητής*. Hvarmed må sammanhållas ett annat ställe hos Julianus (ib. Ed. Spanh. p. 207 b & c: *Ἀρχίλοχος, ὥσπερ ἥδυσμά τι περιτιθεὶς τῇ ποιήσει, μύθοις ὀλιγάκις ἐχρήσατο, ὁρῶν, ὡς εἰκὸς, τὴν μὲν ὑπόθεσιν, ἣν μετῄει, τῆς τοιαύτης ψυχαγωγίας ἐνδεῶς ἔχουσαν, σαφῶς δὲ ἐγνωκὼς, ὅτι στερομένη μύθου ποίησις ἐποποιΐα μόνον ἐστὶ (ἐστέρηται δὲ, ὡς ἂν εἴποι τις, ἑαυτῆς· οὐ γὰρ ἔτι λείπεται ποίησις) ἡδύσματα ταῦτα παρὰ τῆς ποιητικῆς Μούσης ἐδρέψατο καὶ παρέθηκέ γε αὐτὸς τούτου χάριν, ὅπως μὴ σιλλογράφος τις, ἀλλὰ ποιητὴς νομισθείη*. Vi behöfva icke företaga den förändring, som Olearius (ad Philostr. l. l. pag. 766. not. 2.) vid detta Juliani ställe föreslår (*οὐκ ὀλιγάκις* i stället för *ὀλιγάκις*) för att inse, att detta ställe hos Julianus icke strider emot det först anförda[1]), utan fastmer bestyrker och förklarar detta; allden-

---

[1]) Med uttrycket *μύθοις ὀλιγάκις ἐχρήσατο* vill Julianus icke säga, att Archilochi fabler i och för sig äro så ytterst fåtaliga, utan blott att de äro d. t. i jemförelse med hans hela skaldeverksamhet: i sin poesi har Arch. en och annan gång (eller 'några få gånger') inflätat fabler, och detta bruk af fabeln var det, som gaf hans poesi dess hela lyftning: han är icke uteslutande fabeldiktare (i så fall hade han troligtvis varit ännu större i Juliani ögon), men han använder fabeln såsom ett försötmande element (*ἥδυσμά τι*) i sin skaldekonst: han sköter fabeldiktandet med ifver och utförlighet (jfr. Herod. VIII. 59: *πολὺς ἦν ἐν τοῖσι λόγοισι* med Juliani *πολὺς ἐν τούτοις ὁ Πάριός ἐστι ποιητής*), men har, jemförelsevis med hvad han eljest diktat, lemnat oss få alster af sin verksamhet såsom fabelpoet: fabeln utgör blott kryddan på hans poesi, icke hela den poetiska anrättningen — Men för att Archilochus kan sägas hafva kryddat sin poesi med fabler — och för att Julianus skall kunna tro, att Arch. betraktat fabeln såsom en oundgänglig ingrediens i poesi —

stund Julianus endast af ett oftare upprepadt användande af fabeln från Archilochi sida kunde komma till den visserligen skefva slutsatsen, att denne skald betraktade fabeln såsom en nödvändig beståndsdel af och smakförädlande krydda på den art af skaldekonst, som han dyrkade.

För det tredje — och detta bevis är afgörande — besitta vi verkligen fragmenter af ännu 3 Archilochiska fabler utom dem, vi redan känna och införlifvat med samlingen af Archilochi poesi. Lägga vi nu härtill ännu en apfabel, hvilkens tillvaro vi nyligen visat vara antaglig, så blir summan af Archilochi fabler sju. Då vi uti den gamla litteraturen icke finna spår efter flera — och då Julianus säger, att Archilochus 'sällan' eller blott några få gånger (ὀλιγάκις) diktat fabler — så kan antalet af de stycken, som tillhöra Archilochi fabelpoesi och som möjligtvis gått spårlöst förlorade för oss, icke gerna antagas hafva öfverskridit denna summa mer än med ett eller högst två poemer. Men enligt den utförliga framställning vi nu gifvit saken, äro vi mest benägna att tro, det Archilochus icke sammansatt någon fabel utöfver det oss bekanta sjutalet.

Att Archilochus sammansatt fabler till utsmyckande af sin poesi — sådan är, efter hvad vi sett, Juliani uppfattning af Archilochi fabeldiktning — är ett påstående, som icke saknar all grund, alldenstund författandet af fabler verkligen är en b i s a k för Archilochus; i de flesta fall kan han umbära (och försmår då alltid) denna tankarnes maskeraddrägt: det förvirrade i Juliani uppfattning härleder sig derifrån, att han straxt derefter förvandlade denna bisak till hufvudsak, i det att han betraktade Archilochi fabeldiktning såsom den högsta yttring af denne för-

---

måste Arch. rimligtvis antagas hafva diktat flera än tre fabler. Han behöfver dock — efter Juliani framställning, och i betraktande deraf, att fabeln, efter dennes uppfattning, blott skulle vara en krydda på det hela — icke hafva författat många sådana, utan blott ett jemförelsevis inskränkt antal. Om vi nu — hvartill vi, såsom det snart skall visa sig, hafva god anledning — antaga, att Archilochi fabler äro inalles 7 (af de 6 ega vi fragmenter), så stå skaldens fabler, hvad antalet beträffar, i ett antagligen rätt förhållande till summan af hans dikter (hvilken vi, på grund af efterlemnade fragmenter, kunna anslå till omkring 100), för att kunna sägas vara 'kryddan' på desamma, utan att vara något mera. — Juliani ὀλιγάκις är alltså vederbörligen motiveradt, d. ä. i full öfverensstämmelse så väl med det faktiska förhållandet, som med hvad han förut yttrat och på detta ställe vill säga.

fattares poetiska verksamhet. Fabeln vore, enligt Julianus, den smakgifvande tillsatsen, som Archilochus gaf sin poesi, hvilken sednare just genom denna tillsats blef förädlad och upphöjd från ståndpunkten af simpel versification till värdighet af sannskyldig poesi. För att gifva sin poesi denna lyftning har nu Archilochus, enligt Julianus, väl icke inblandat fabler i ett eller annat af de skaldestycken, som han diktat[1]), utan blott en och annan gång gjort fabeln till särskildt ämne för sin skaldeverksamhet; och hvad han sålunda diktat — de få fabler, dem hans poesi upptagit — den lilla tillsats af fabeldiktning, som samlingen af hans poemer härigenom fått — detta, påstår Julianus, är det, som gör hela Archilochi författarskap smakligt. Men från just detta, af Julianus bevittnade, Archilochi sätt att förfara vid diktandet af fabler leda vi oss till en slutsats, som är motsatt den, till hvilken Julianus kommit. Archilochus var lika långt ifrån att erkänna fabeln såsom blomman af sin poesi, som skild från sträfvandet att genom upptänkandet och utförandet af en och annan fabel liksom sätta kronan på sin skaldeverksamhet. Han gjorde uti sitt lif aldrig det minsta ensamt för poesiens eller sitt ryktes skull: hvad han författade, var alltid uteslutande förestafvadt af ögonblickets känsla och beräkning på det aldra närmaste. Hans dikter hafva samtligen de inskränktast personliga och mest tillfälliga anledningar att tacka för sin uppkomst. Men bland alla hans, sålunda uppkomna, dikter, äro hans fabler just de, som företrädesvis uppstått på detta sätt: de äro blotta foster af hans beräkning på effekt för tillfället. Archilochus sammansatte aldrig några fabler, för att få gälla såsom fabeldiktare: han diktade aldrig någon fabel för dess egen skull. Fabelomklädnaden är för hans poesi en fullkomlig bisak: hon er endast en tillfällig, formell bestämning, hvilken skalden underkastade sig blott då han fann densamma tjenligast att för tillfället gifva största möjliga skärpa[2]) åt de hänsyftningar på sina rent personliga förhållanden, som han ville framkasta.

---

[1]) Denna origtiga slutsats drager L. (p. 46) af Juliani ord, hvilka icke ens säga, att det var skaldens vana att låta en annan dikt i omedelbart sammanhang efterträdas af en fabel, såsom vi se verkligen en gång vara skedt, i det att fabeln i fg. 142—7 är en fortsättning af epoden i fg. 128—141.

[2]) Långt ifrån alltså att biträda Juliani åsigt om den Archilochiska fabeln såsom något 'försötmande' för poesien (*Ἀρχίλοχος, ὥσπερ ἥδυσμά τι περιτιθεὶς τῇ ποιήσει, μύθοις ἐχρήσατο*), kunde man, hvarje gång Ar-

Vid meddelandet af de tre fabler, som nu följa, blir alltså en af våra förnämsta omsorger att i hvarje enskildt fall uppspåra denna Archilochi personliga beröring med fabelns innehåll; ehuru vi ingalunda nära hoppet att deruti kunna lyckas så, som detta var möjligt vid de tre fabler, hvilka vi i det föregående meddelat, då endast en större mängd af fragmenter (såsom vid fablerna i fg. 52—9 och fg. 142—7) eller ett särdeles betecknande uttryck (såsom vid fabeln, af hvilken fg. 74 återstår) göra det möjligt att i den illa sönderslitna texten kasta en till hela innehållet trängande blick.

β^5. **Trimetrisk** fabel.

('Bonden och hundarne'.)

Det nästföljande fragmentet tillhör, enligt all sannolikhet, fabeln om den okloke landthushållaren, hvilken slagtade sin arbetsoxe, och för hvilken hans egna gårdshundar med skäl voro rädda, då han sålunda kunde förfara det nyttigaste, han egde. Samma fabel (*Γεωργὸς καὶ Κύνες*) är upptagen i Aesopiska samlingen (Halm 95, Korai 23); men det är troligt, att Archilochi bearbetning har många detaljer, till hvilka intet spår finnes i den prosaiska berättelsen. Till Archilochi utmålning af ämnet torde alltså få hänföras, hvad det derpå följande fragmentet (fg. 175) innehåller, hvilket synes tillhöra den beskrifning på gården, som har förekommit i hundarnes samtal (jfr. *οἱ δὲ κύνες ἔφασαν πρὸς ἀλλήλους* — fabb. Aesopp. l. c.), då de sinsemellan aftalte flykten ifrån husbonden.

Hvilken tillämplighet denna fabel kan hafva haft på skaldens personliga förhållanden, är svårt att afgöra. Så mycket kunna vi emellertid taga för gifvet, att fabeln antingen anspelar på någon Thasiska statens misshushållning med sina bästa krafter — möjligtvis med den krigshär, i hvilken Archilochus tjente[1]) — eller på något likartadt förfarande af någon enskild person, som dervid trädde skaldens verkliga eller inbillade rätt för när.

---

chilochus öppnar munnen för att tala i fabler, i all synnerhet hafva tillämpat Euripidis (Electr. 1014):

——————— *γλώσσῃ πικρότης ἔνεστί τις.*

[1]) I detta fall skulle fabeln rättast tillhöra endera af afdelningarne I eller II.

174 (38 B.).

En arbetsoxe i vårt kushåll finns: han är
Krumhornad, brukserfaren. ——————

175 (39 B.).

Ty sådant gärde löper hela gården kring.

γ^8. Tetrametrisk fabel.

('Kamelen').

Archilochus hade svårt förnärmat en godmodig, men för någon hans plan hinderlig, högtuppsatt person. Han ökar nu än vidare sin skymf genom att förtälja den från Aesopus (Halm 180, Korai 118) bekanta fabeln om kamelen, för hvilken menniskorna i förstone, på grund af djurets storlek, hyste stor respekt; men sedan upptäckten väl var gjord, att denne koloss icke har någon galle (ὡς χολὴν οὐκ ἔχει) och följaktligen icke kan bli ond, öfverlemnades åt sjelfva småbarnen att drifva kamelen. En sådan beskedlig och oskadlig κάμηλος säger nu Archilochus den man vara, hvilken han genom sin föregående smädeskrift gjort till sin ovän[1].

176 (130 B.).

—————— *ty ingen galle du i lefvern har.*

δ^{11}. Fabel af okändt innehåll.

Denna fabel är affattad på samma metrum, som δ^1 eller fabeln om 'apan och räfven' (fg. 52—9). Det har hittills icke lyckats oss att i andra fabelsamlingar upptäcka något motstycke till densammas uttryck; hvarför vi heller icke kunnat utleta innehållet och fragmenternas inbördes sammanhang.

177 (105 B.).

Den skygga åkerhönan lik ——————

178 (125 B.).

Ej fnyk till gnista var deri ——————

Fg. 178. I stället för ἦν αὐτῷ, hvilken läsart B. upptagit i sin text, skrifva vi, efter samme utgifvares conjectur i noten, ἔν οὐδέ.

---

[1]) Denna Archilochi fabel, liksom öfverhufvud hela hans fabelpoesi, kunde man, om man så ville, äfven anvisa plats i afdelningen VIII.

179 (91 B.).

Men den bedrägliga bar
I ena handen vatten, i den andra eld.

VII.

Epigrammer.

α^{10}. Ἐπιτύμβιον.

180 (16 B.).

Väldiga jord, i ditt sköt de pelarne höga på Naxos,
Megatimos och Aristophon, håller du nu.

α^{11}. Ἀναθηματικόν.

181 (17 B.).

Lockarnes heliga täckelse har Alkibia upphängt,
Hera till offer, den stund laglig förmälning hon fått.

α^{12}. Σκωπτικόν.

182 (18 B.).

Såsom ett klippornas fikonträd, kråksvärmarnes föda,
Allomtäck, är du oss huld: — främlingar tar du emot.

Det af Archilochus, på hans vanliga vis (se ant. till fg. 86), skämtsamt bildade nomen proprium till tärnan, Pasiphila (hvilket vi ofvanför återgifvit med 'Allomtäck'), blef sedermera ett vanligt cognomen för hetärer (*Πασιφίλη* eller *Παμφίλη*). Sålunda fick t. ex. hetären Plangon ifrån Miletus tillnamnet Pasiphila, enligt Athenæus (XIII. 594 c. extr.[1]); och från samme författare (ib. 591 d. extr.) hafva vi uppgiften, att skådespelaren Satyrus från Olynthus var parasit hos en hetär, Pamphila, hvilket troligtvis icke är flickans verkliga namn, utan samma bekanta vedernamn[2]). — Det är klart, att Archilochus icke kunde

---

Fg. 179. Jfr. Plauti Aulul. II. 2. 118: *Altera manu fert lapidem, panem ostendit altera.*

---

1) När det i M:s Athen. Vol. III, p. 399. heter, att det var Bacchis, som erhöll tillnamnet Pasiphila, är detta ett tillfälligt misstag af den berömde utgifvaren, som p. 411, i enlighet med Athenæi ord, rigtigt hänför detta namn åt Plangon.

2) Jfr. hvad vi längre fram meddela om Melitta eller Mania. — Föröfrigt voro, såsom bekant, *Παμφίλη* och *Πάμφυλος* (jfr. nästa not.) eller *Παν-*

hafva något vitsord om Plangon, såsom Ath. (XIII. 594 d.) påstår (μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἀρχίλοχος περὶ αὐτῆς ἐν τούτοις· συκῆ κ. τ. ἑ.), såvida Plangon är den bekanta personligheten τῆς μέσης κωμῳδίας, hvilken helt säkert varit samtidig med författarne inom denna diktart, att dömma efter det, som Anaxilas säger i komedien Νεοττὶς, då han uppräknar de på hans tid ryktbara hetärerna (Athen. XIII. 558 a—e, hvarest ἡ Πλαγγὼν förekommer i 8 versen). Af Demosthenis tal (XXXVIIII: πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος) känna vi åter en Plangon, Pamphili[1]) dotter (XXXVIIII. 2. XXXX. 20 & 22), med hvilken Mantias från Thoricos hade två oäkta söner (jfr. orat. XXXXII). Då nu Demosthenis ofvanförda 39:de tal måste antagas vara hållet år 350 f. Chr. och det 40:de är att hänföra till omkring 347 f. Chr., kunna vi svårligen antaga, att denna Plangon är identisk med den från Miletus härstammande hetär, som besjunges af Anaxilas, och som af Athenæus (XIII. 594 b) beskrifves såsom stående i sin högsta fägring (ἧς περικαλλεστάτης οὔσης), då hon rivaliserade med den Samiska hetären Bacchis: dertill skulle hon på denna tid (omkr. 340 f. Chr.) varit alltför bedagad. Ty åtminstone icke före sistnämnde tid har Anaxilas skrifvit sin förteckning öfver berömda hetärer, i hvilken den namnkunniga Phryne i fulla glansen af sitt rykte också befinnes upptagen. I denna förteckning finna vi nu Sinope såsom gumma; men hennes fordna slafvinna, Bacchis (Athen. XIII. 595 a), Plangons rival och väninna[2]) (ib. 594 b & c), samt hennes dotter, Gnathæna, uppträda såsom blomstrande hetärer (ib. 558 b extr. vs. 13—14: γραῦς μὲν αὕτη [Σινώπη], παραπέφυκε δ' ἡ Γνάθαινα· πλησίον ὡς τὰ πολλά γ' εἰσὶ ταύτης. ἔστι διπλάσιον κακόν). Man kunde snarare vara frestad att göra dessa verser af Anaxilas ännu några år yngre, då det är bekant af Athenæi citater (ib. 579 e—580 a. 583 e & f) från de båda komediförfattarne Lynceus och Machon, att Diphilus, redan då ryktbar såsom komiker, var dödligt förälskad i Gnathæna[3]). — Allt detta, tyckes oss, bevisar,

---

φιλος ganska vanliga Grekiska person-namn. Äfven Πασίφιλος förekommer såsom sådant: Diod. Sic. XVIIII. 102—4. XX. 77 sqq. Palladii de R. R. XIIII. 1. Ammian. Marc. XXVIIII. 1. Cfr. Borghesi: Mem. d. Accadem. di Torino. XXXVIII. 12 sqq.

1) Det är möjligt, att denna Plangon af sin faders namn, Pamphilus, blifvit kallad Pamphila.

2) Hennes ålder blir alltså bestämmande för Plangons.

3) I jemnbredd med Melitta eller Mania, Demetrii Poliorcetæ älskarinna (omkr.

att Πλαγγὼν, liksom Φιλαινὶς (med hvilket namn Πλαγγὼν är sammanställdt i ett epigram, som icke kan vara författadt före 300 f. Chr. Se Anth. Pal. V. 202) — såsom Λαΐς[1]) — ja, såsom sjelfva namnet Φρύνη (Athen. ib. 591 c) — är ett vanligt hetärnamn, hvilket tillhört fala qvinnor, som lefvat på olika tider: först nämligen den Attiska qvinna, Pamphili dotter, som vi känna af Demosthenis tal; vidare den något sednare uppträdande Milesiska hetären, om hvilken Athenæus har åtskilligt att berätta, och hvilken erhöll tillnamnet Pasiphila; och slutligen en hetär på epigramdiktaren Asclepiadae tid. Men om sålunda ett mera väsendtligt namn kunde öfvergå ifrån en person till en annan; så kunde något dylikt så mycket lättare ega rum med det tillfälliga namnet (τὸ πάρεργον), med öknamnet. På detta sätt kan allt lätt förklaras. Först har Archilochus gifvit en på hans tid lefvande hetär (hvilkens rätta namn man numera icke känner[2]) det ganska betecknande öknamnet Πασιφίλη. Sedermera har kanske detta binamn tillhört Plangon, Pamphili dotter, hvilken man möjligtvis börjat att, efter hennes fader, benämna Παμφίλη. Vedernamnet ärfdes af den kort derefter blomstrande Milesiska hetären Plangon, och var, såvida historien hos Athenæus (l. c. 594 c.) om denna qvinnas godmodighet är tillförlitlig, på samma gång ett slags hedersnamn; och då Athenæus (visserligen med en origtig uppfattning af Archilochi epigram[3]) kallar en mer än 300 år före denna Milesiskas blomstringstid afliden skald att bevittna detta hennes tillnamn, så vill detta uttryck hos en likt och olikt samlande och derföre till stilen ytterst sammanträngd författare, som Athenæus, icke säga annat, än att han funnit hos sin källa, Menetor περὶ ἀναθημάτων (hvilket arbete han i detsamma citerar), anfördt, att redan hos Archilochus en 'godhjertad' qvinna (εὐήθης är sjelfva uttrycket hos vår skald) erhållit detta tillnamn, Pasiphila; hvilket namns användbarhet i slikt fall Archilochus alltså bevittnar[4]). Och slut-

315), framstår deremot Gnathæna såsom bedagad; ty hon tilltalar den förra helt moderligt: 'mitt barn!' (παῖ). Se Machon ap. Athen. l. c. 578 e (vers 28.).

1) Anthol. Pal. VI. 71. Brunck's Anal. III, p. 84, 41.

2) Så framt vi icke af stället hos Athenæus vilja göra den något vågade slutsatsen, att också denna hetär haft namnet Πλαγγών.

3) Ty deruti framställes hon (efter hvad vi snart skola få se) såsom så lagom god. Det är endast ironiskt hon kallas εὐήθης.

4) Menetor har alltså hög sannolikt gjort sig skyldig till samma orätta

ligen se vi histrionen Satyri till sitt verkliga namn okända älskarinna uppträda under namnet Pamphila; hvarvid vi finna förhållandet med Archilochi Pasiphila upprepadt: för den första och sista qvinnan i denna series af hetärer har det tillfälliga binamnet utträngt det verkliga namnet — alldeles så, som det hände ofvanbemälta Melitta, hvilkens namn[1]) man glömde för det nya namnet Mania; eller, för att tala med Machon (Athen. l. c. 578 e. Vs. 23), 'binamnet gällde mera, än namnet':

μᾶλλον τὸ πάρεργον δ' ἐπεκράτησ' ἢ τοὔνομα.

Öfvertygade, som vi på ofvanangifna grunder äro, att epigrammet härrör ifrån Archilochus[2]), och utan svårighet biträdande S:s åsigt, att det sannolikt varit ett impromptu (αὐτοσχεδίασμα), anse vi alltså B:s conjectur, enligt hvilken Ἀντίλοχος vore att läsa i stället för Ἀρχίλοχος, såsom oantaglig; ty Antilochus, Lysanders samtida (Plut. Vitae. XXXII. 18. 4.), blomstrade omkring 60 år tidigare, än den hetär Plangon, hvilkens tillnamn, Pasiphila, han skulle hafva ihågkommet uti detta epigram.

Epigrammets mening är tydligen denna: Pasiphila är lika god emot och nyttig för dem, som bo henne närmast, som ett fruktbärande fikonträd på en för menniskor otillgänglig klippa är det för nejdens inbyggare: såsom det sednare blott mottager och närer de långväga ifrån tillsvärmande foglarne, så mottager och förnöjer Pasiphila rika främlingar (ty dessa, icke hennes landsmän, hafva råd att betala hennes gunstbevis[3]). — Archi-

---

uppfattning af Archilochi epigram, som vi nyligen ställt Athenæus till ansvar för. Möjligtvis har också Athenæus hela skulden; ty Menetor har kanske blott sagt, att namnet var gammalt och redan förekom hos Archilochus, som han citerat; häraf kan nu Athenæus hafva dragit sin falska slutsats.

[1]) Detta namn var nu visserligen också ett cognomen; och flickans aldraförsta namn är okändt. Vi finna detta af några verser (8—11) hos Machon (Ath. l. c. 578 c.):

τὸ μὲν οὖν ὑπάρχον εὐθέως ἐκ παιδίου
αὐτῇ Μέλιττ' ἦν ὄνομα. τῷ μεγέθει μὲν ἦν
τῶν τότε γυναικῶν βραχύ τι καταδεεστέρα,
φωνῇ δ' ὁμιλίᾳ τε κεχορηγημένη.

[2]) Genom en liten felskrifning hos B., är stället för detta epigram hos Athen. uppgifvet vara XIII. 594 c i stället för d.

[3]) Cfr. Gell. I. 8. 3: *In eo libro super Demosthene rhetore et Laide meretrice historia haec scripta est: 'Lais', inquit* [Sotion], *'Corinthia ob elegantiam uenustatemque formae grandem pecuniam demerebat conuentusque ad eam ditiorum hominum ex omni Graecia celebres erant, ne-*

lochi beröm öfver Pasiphilas godhet är alltså ironiskt (jfr. sid 173 not. 3).

Hvad Diogenes ὁ κύων yttrar hos Laert. Diog. VI. 2. 6. § 60. synes innehålla hågkomster från Archilochi epigram. Bland philosophens dicta anföres der nämligen äfven följande: Τοὺς ἀσώτους εἶπε παραπλησίους εἶναι συκαῖς ἐπὶ κρημνῷ πεφυκυίαις, ὧν τοῦ καρποῦ μὲν ἄνθρωπος οὐκ ἀπογεύσεται, κόρακες δὲ καὶ γῦπες ἐσθίουσι.

Fastän så få af Archilochi epigrammer kommit till våra dagar, och fastän endast ett bland dessa få är af bitter beskaffenhet, kände forntiden — och det ännu knapt ett sekel före Christi födelse — en mängd, till stor del bitande, epigrammer af denne skald. Detta visar sig af verserne 37—38 i det προοίμιον, hvarmed Meleager från Gadara inleder sin poetiska blomstersamling från äldre och nyare tider eller — såsom han sjelf benämner den — sin 'diktkrans' (Στέφανος). Efter uppräknandet af en mängd andra källor, heter der (Anthol. Pal. IIII. 1.) om bidragen från Archilochus:

Ἐν δὲ καὶ ἐκ φορβῆς σκολιότριχος ἄνθος ἀκάνθης
Ἀρχιλόχου, μικρὰς στράγγας ἀπ' ὠκεανοῦ.

VIII.

Nidvisor.

Största delen af Archilochi poesi skulle kunna upptagas under denna rubrik — sålunda, t. ex., från afd. I fablerna och verserna mot förmännen, från II satiren öfver Thasus och Thasierna, från IIII utfallen mot svärmodren, från V alltsammans under a (= fg. 115—169)[1]), hela afd. VI (se not. 1 till fg. 176),

---

que admittebatur, nisi qui dabat, quod poposcerat: poscebat autem illa nimium quantum'. Hinc ait natum esse illud frequens apud Graecos adagium:

Οὐ παντὸς ἀνδρὸς ἐς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς,

quod frustra iret Corinthum ad Laidem, qui non quiret dare, quod posceretur. — Jfr. Zenob. V. 37. Diogenian. VII. 16. Apostol. XIII. 60. Plut. Provv. 92. Strab. VIII. 378. XII. 559. Eustath. ad Hom. Il. II. 570. Hesych. Phot. &c. Om tolkningen af ordspråket se Klotz (Handwört. der lat. Spr.), art. Corinthos. — Orelli ad Hor. Epist. I. 17. 36: *Non cuivis homini contingit adire Corinthum.*

[1]) Dessa af oss s. k. 'Lycambesdikter', rigtade mot Lycambes' hela hus (men

samt från VII sista epigrammet[1]) — dock meddela vi uti denna afdelning endast de fragmenter, hvilka icke redan fått plats i någon af de föregående afdelningarne.

δ^{12}. Mot Pericles.

Sin fordne vän Pericles — hvilken Archilochus tillegnat sin berömda elegi om skeppsbrottet (fg. 95—100) — beskyllar skalden, sedan de blifvit ovänner, att han varit snyltgäst hos honom — en af dessa parasiter, som förtärt Archilochi rika fädernearf (jfr. ant. till fg. 106). Vi hafva redan anmärkt, att Archilochi vänskap vanligtvis slog om uti den bittraste fiendskap (se ant. till fg. 114 samt ant. och not. 1 till fgg. 65—69). De i denna afd. upptagna nidvisorna mot Pericles och Glaucus gifva derpå de kraftigaste bevis samt bilda en kommentar till Critiæ, af oss ofta anförda yttrande (Ael. V. H. X. 13.) om Archilochus, *ὅτι τοὺς φίλους κακῶς ἔλεγε.*

183 (103 B.).

Der drack du både mycket och oblandadt vin,
Men bidrog ej med sammanskott;
Ej heller infann du dig bjuden, som en vän,
Men med Mykoniskt snyltbruks rätt:.
Till oförskämdhet nämligen förtviflad buk
Afledde sinne och förstånd.

δ^{13}. Mot Siaren.

Hvad man ur de Gamles skrifter kan hämta om denne Archilochi ovän (inberäknadt Aristidis anspelning på denna nid-

---

Fg. 183. Text efter H:s lyckade restitution af stället:

Πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ,
οὐ τῖμον εἰσηνέγκαο·
οὐ μὴν σὺ κληθεὶς ἦλθες οἷα δὴ φίλος,
ἀλλ' ἐν Μυκωνίων δίκῃ·
γαστὴρ νόον γὰρ καὶ φρένας παρήγαγεν
ἡ μάργος εἰς ἀναιδίην.

---

förnämligast mot Lycambes, Neobule och Charilaus), äro af gammalt kända såsom de skarpaste niddikter, poesien kan uppvisa.

[1]) Såsom vi nyligen hafva sett af Meleagri vitsord (se slutet af afd. VII), har Archilochi epigrammatiska poesi, fastän nu nästan alldeles förgången, till största delen varit stickande och smädande.

visa), har B. samlat i sin anteckning till följ. fg. (102 B.). Det hela är ytterst obetydligt; men af vigt är det af B. anförda stället från Hesych., hvaraf vi hämtat fg. 185; och hvilket ställe vi derför här afskrifva. Det lyder: *Σελληΐδεω. Σελλέως υἱὸς ὁ μάντις, Βατουσιάδης τὸ ὄνομα.*

184 (102 B.).

Då folket samlades att täflingspris ge bort,
Kom Batusiades med.

Vi läsa *εὖτε* efter Bentley. — Om *Βατουσιάδης* kan antagas hafva varit siarens verkliga patronymicum, är deremot det i nästa fragment förekommande, *Σελληΐδης*, en af Archilochi skämtsamma ordbildningar; och vår skald har, efter hvad vi i det föregående sett på flera ställen (se ant. till fg. 86), i all synnerhet varit stark i att uppfinna löjliga härledningsbenämningar. Om förklaringen af ordet *Σελληΐδης*, se B. i adn. ad fg. 102.

185 (B.: adn. ad fg 102).

Storskrytarsons ——————

Σελληΐδεω. — Textställe, se ofvanf. Förklaring af uttrycket lemnar B. på nyssanförda ställe: se, hvad vi antecknat till föregående fragment.

γ^9. Mot Glaucus.

Om skaldens fordna vänskapsförbindelse och stridskamratskap med Glaucus, såsom ock om den sedermera dem emellan uppkomna ovänskapen, få vi hänvisa till det föregående, nämligen till ant. till fg. 65—69 samt till dessa fragmenter sjelfva. Det obetydliga fragment, som återstår oss af smädevisan mot Glaucus, är dock påtagligen uppslaget till en större, tetrametrisk dikt, i hvilken Archilochus beskyllar sin stridsbroder att hafva blifvit en vekling, som mera tänkte på sin klädsel och sina lockars ans, än vapnens bruk[1]); och i hvilken dikt han troligtvis ganska utförligt skildrat alla de Glauci lefnadsvanor, hvilka kunde kallas förnedrande för en man.

186 (59 B.).

Sjung om hårkonstnären Glaukos ——————!

---

[1]) I samma anda äro, såsom bekant, Hectors förebråelser mot Paris uti 3 boken af Iliaden (se i synnerhet vers 51, 54—55).

VIIII.

Blandade Dikter.

Denna sista afdelning tillhöra naturligtvis alla de fragmenter, hvilka, tillfölje af vår bristande kännedom om deras närmare innehåll och således också om den punkt, hvari de ansluta sig till skaldens personliga förhållanden, icke kunnat inrymmas i någon af de föregående afdelningarne.

β^6. Förnöjsamhetens lof. Fg. 187—8.

Det är en möjlighet, att denna dikt förskrifver sig från den korta tidrymden af skaldens lyckliga kärlek (omkr. 670—668 f. Chr.)[1], då Archilochus ännu drömde om huslig sällhet och en qvinna, som med glädje skulle dela hans torftiga vilkor (se ant. till fg. 107); och då han alltså egde den största personliga anledning att utgjuta sig i förnöjsamhetens lof. I sådant fall menades med 'Asiens beherskare' i fg. 188 icke Gyges, som regerade 720—682 f. Chr., utan dennes son och efterträdare, Ardys, som innehade Lydiens thron från 682 till 633 f. Chr. Med 'Gyges' håfvor' (τὰ Γύγεω) i fg. 187 måste man då förstå icke de rikedomar, hvilka Gyges, tänkt såsom sjelf lefvande, hade till sitt förfogande, utan de af Gyges åt Mermnadiska dynastien efterlemnade skatter[2]. Allt detta är tänkbart; och under denna förutsättning ega vi i fgg. 187 och 188 stycken från en erotisk dikt af det innehåll, att den icke ens är rubricerad i afd. V; ty, såsom vi minnas, börja der befintliga dikter om Lycambes' hus med att skildra brytningen emellan familjen och skalden. Då emellertid Archilochus lägger sina ord och sitt loftal öfver förnöjsamheten i en annans mun[3], är det ej

---

1) Se not. 4 till fg. 106.

2) Inbillningskraften hos de Grekiska öarnes och kustlandets bebyggare lekte af ålder på det inre Asiens rikedomar; och denna phantasi fick ytterligare näring genom Gyges' ofantliga skänker till Delphi (Herod. I. 14). Icke blott den farliga beröring, i hvilken Lydien under Mermnaderna trädde till det Grekiska kustlandet, äfven den sagolika tilldragelsen, att 'en Karisk legoknekt' svingade sig upp på en så mäktig thron (se Curtius, l. l. I. 464—5), var egnad att på det mäktigaste verka på Ioniernas både politiska och poetiska tankeverksamhet och att hos dem på det starkaste hugfästa Konung Gyges' namn och storhet.

3) I Aristot. Rhet. III. 17 (ex. recog Speng. Vol. I. p. 159) säges uttryckligen, att Arch. införer τὸν Χάρωνα τὸν τέκτονα såsom framsägande detta loftal öfver förnöjsamheten. Efterbildande Archilochi konstgrepp,

rätt antagligt, att han i samma dikt nedlagt sina egna ömmaste känslor[1]). Troligast är derföre, att dikten icke har något gemensamt med Archilochi kärlekspoesi, utan har för sin enda afsigt att skildra förnöjsamheten, i det att hon är ett uttryck af Archilochi egen belåtenhet med lifvet. Vi måste alltså förlägga diktens författande till den tidrymd, då Archilochus var fullt lycklig, då han, i åtnjutande — eller, om man så vill, missbrukande (jfr. ant. till fg. 106) — af sitt rika fädernearf, hade allt skäl att vara nöjd med sin lott och icke afundas sjelfve Gyges. Dikten är alltså en af skaldens tidigaste poetiska alster, författad under Gyges' regeringstid och samtidig med elegien om skeppsbrottet (fgg. 95—100: se ant. till dessa fgg.); hvilket sistnämnda skaldestycke äfvenledes låter oss känna skalden såsom den der stadd i sorglös njutning af egna förmåner, föga bekymrade sig om andras vare sig glädje och lycka eller sorg och lidanden. Vi anse alltså denna dikt vara författad omkr. 685 f. Chr. Då Gyges uttryckligen befinnes nämd i fg. 187[2]), är det högst antagligt, att ingen annan, än samme mäktige konung, är menad under uttrycket 'Asiens beherrskare' i fg. 188, hvilket vi derför, och på grund af likheten i versslag med föregående fg., förena med detta såsom hörande med detsamma till ett skaldestycke, ehuru den närmare tankeförbindelsen emellan de båda fragmenterna icke låter angifva sig.

187 (24 B.).

Guldrike Gyges' håfvor ej bekymra mig;
Ej grep mig nånsin afund; ej besynnerligt
Mig är, hvad Gudar gjort; ej heller söker jag
Stort herravälde: det är långt ifrån min syn.

Fg. 187. Vs. 1. *Τὰ Γύγου χρήματα* blef, efter Archilochus, en vanlig omskrifning för rikdom (Liban. Epist. 50.). *Πολύχρυσος*

---

låter Horatius (i Sat. II. 2.) bonden Ofellus i sitt namn ifra mot frosseriet.

[1]) Aldraminst, i fall 'timmermannen Charon' fört ordet hela dikten igenom, låtit denne tolka sin kärlek.

[2]) På detta Archilochi omnämnande af Gyges anspelas i den notis, som befinnes inflickad i slutet af Herod. I. 12: *τοῦ [Γύγεω] καὶ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γενόμενος, ἐν ἰάμβῳ τριμέτρῳ ἐπεμνήσθη.*

188 (25 B.).

— — *och fårrikt Asiens beherrskare.*

Vi se, att i denna dikt Gyges endast i förbigående er nämd. Grammatikern Rufinus (ed. Gaisf. p. 386 extr.) åter, som synes missförstå nyssanförda interpolerade ställe i Herodotus (I. 12.), hvilket han håller för äkta, inbillar sig, att Archilochus (förmodligen i denna dikt) intagit hela sagan om Gyges, och naturligtvis också om den förtrollade ring, som förskaffade honom väldet. Det heter nämligen: *Idem* [Herodotus] *autem ait, cum de Archilocho Pario refert, qui Gygae fabulam optime complexus est,* &c.

β'. Ur en skämtsam Hercules-dikt.

189 (40 & 146 B.).

Ty gratis skola vi alls icke bära dig.

Ur alla de citater från Scholierna till Iliaden och Apoll. Rhod., från Dio Chrysostomus (orat. LX: *Νέσσος ἢ Δηϊάνειρα*. Ed. Dindorf. Vol. II. p. 190—3) &c., som B. gör på anförda ställen, visar det sig tydligt, att Archilochus författat en större dikt om detta Herculis kärleksäfventyr. Hvad Bh. (I. I. 428) säger (*'Dass Archilochos wol auch gelehrte Mythen darstellte, macht Schneidewin wahrscheinlich'*), bevisar sig alltså vara mer än sannolikt. Men ur samtliga citaterna, liksom ur

---

blef ett vanligt epithet till Sardes (hos Aesch., Soph., Eurip. m. fl.).

Vs. 2. Vi fatta *ἀγαίομαι* i dess urspr. bet. ɔ: finna något väl mycket, ovanligt eller besynnerligt. Jfr. Odyss. XX. 16. Hes. Op. et D. 333. Herod. VIII. 69. — Archilochi *οὐδ' ἀγαίομαι* är den sednare Grekiskans *τὸ μηδὲν θαυμάζειν* (Plut. de audiendo, c. 13), Horatii *nil admirari* = icke finna någonting besynnerligt. Alla efterbildningar af uttrycket finnas anförda af Schmid och Orelli till Hor. Epist. I. 6. 1. — Fullkomliga efterbildningar af hela fragmentet kunna läsas i B:s Anacreontea, 7 (Poet. Lyr. Gr. p. 811). Anthol. Pal. XI. 47. Brunck's Analect. Tom. II. p. 129. En viss efterklang af Archilochi sång (om vi egt mera, än 5 rader af densamma, hade kanske denna efterklang ljudit starkare) låter förnimma sig i Hor. Carm. I. 31. 3 sqq.

Fg. 188. — Efterbildn. Aesch. Pers. 763—4: *ἕν' ἄνδρ' ἁπάσης Ἀσίδος μηλοτρόφου ταγεῖν.*

det ofvanskrifna, enda fragmentet af dikten, framgår bestämdt, att Archilochus måste hafva hållit sin dikt i en alltigenom komisk ton. Hvarför Sophocles, hvilken (enligt Schol. Il. och Dio Chr. l. c.) efter Archilochus behandlat samma historia (Trach. 555 sqq.) icke också berättat henne med en komisk färgläggning, är alltför lätt att inse; säkert är likväl, att både prosaförfattare, såsom Pherecydes Syrius, och skalder, såsom Callimachus, efter Archilochi tid och, såsom det vill synas, efter hans exempel och framställning i denna dikt (se Schol. Apoll. Rhod. I. 1212), berättat om Hercules åtskilliga tokroligheter[1]). De många groteskt komiska dragen i Hercules-sagorna häntyda verkligen derpå, att poesien redan ganska tidigt underkastat dessa myther en skämtsam bearbetning[2]); och det är en möjlighet, att många bland dessa drag ytterst härflyta från Archilochus, som i alla fall, åtminstone genom denna dikt, på sitt vis var en förelöpare till den parodiska poesien (hvarför Archilochus kunde i en sednare tid tros hafva haft ett finger med i författandet af Margites: jfr. ant. till fg. 74), såsom ock till det Sicilianska lustspelet och den Attiska *μέση κωμῳδία*.

I det vi fatta Archilochi hela Hercules-dikt såsom komisk, kunna vi ingalunda dela H:s åsigt, att Deïanira i detta skaldestycke var så framstäld, att 'ihre Treue zur Beschämung einer Buhlerin dienen sollte'. Vi tro tvärtom, att Archilochus, ändt-

---

[1]) Sålunda är den sistanförde författarens (Callimachi) skildring (i Hymn. in Dian. 146—161) af den till Olympen upptagne Hercules ytterligt komisk. 'Ehuru han blifvit en Gud', heter det, 'är han dock jemt regerad af en omättlig matlust och glupskhet — alldeles så, som när han på jorden åt bort oxen från plogen för Theodamas:'

Οὐ γὰρ ὅγε Φρυγίῃ περ ὑπὸ δρυῒ γυῖα θεωθεὶς
παύσατ' ἀδηφαγίης. ἔτι οἱ πάρα νηδὺς ἐκείνη,
τῇ ποτ' ἀροτριόωντι συνήντετο Θειοδάμαντι.

I Olympen står han evinnerligt vid dörren, väntande Dianas ankomst med ett godt mål till honom; hvaröfver gudarne skratta omåttligt:

——————— *Τοῖος γὰρ ἀεὶ Τιρύνθιος ἄκμων*
ἕστηκε πρὸ πυλέων, ποτιδέγμενος, εἴ τι φέρουσα
νεῖαι πῖον ἔδεσμα. θεοὶ δ' ἐπὶ πάντες ἐκείνῳ
ἄλληκτον γελόωσι.

Äfventyret med Theodamas inträffar straxt efter Nessi död; och af Schol. Apoll. Rh. l. c. vill det synas, som om Arch. också berättat detta.

[2]) En dylik har ock, som bekant, den bildande konsten stundom företagit sig; t. ex. i skildringen af Herculis äfventyr med Cercoper, Satyrer &c.

ligen road af att smäda både gudar och menniskor, och enkannerligen benägen (efter sin olycka med Neobule) att nedsätta qvinnokönets värde, gifvit Deïanira en ganska lättfärdig anstrykning. De ord, hvilka vårt fragment meddelar, äro redan af S., och det med rätta, lagda i munnen på Centauren Nessus. Med dessa ord, som han yttrar, under det att han bär Deïanira öfver floden, utbeder han sig såsom färjlön en liten gunst af henne. Hvari denna lön bestod, uttrycker det Sophocleiska (vs. 565): ψαύει ματαίαις χερσίν. Archilochus låter nu Deïanira gerna bevilja Centauren denna lilla gunst och frihet, under det hon (se Dion. Chrysostomi framställning af innehållet af Archilochi dikt) för Hercules berättar långa historier — troligtvis, för att åt annat håll leda dennes uppmärksamhet. Men när slutligen Centauren i sin säkerhet blir alltför djerf och närgången, märker Hercules färjmannens förräderi — och då skriker Deïanira — alldeles såsom det förtäljes i andra halfparten af nyss-anförda vers från Sophocles: ἐκ δ' ἤϋσ' ἐγώ.

δ[ii]. Fragmenter, hvilkas sammanhang med hvarandra eller med andra Archilochi qvarlefvor icke kunnat utletas.

190 (179 B.).

——— *otuktiga qvinnor.*

191 (136 B.).

Et pediculosum.

192 (135 B.).

Inter crura tuberosus.

193 (169 B.).

——— *är lagd i pressen.*

194 (151 B.).

Karpathos har vittne, han.

195 (134 B.).

Och rysligt stora tjurar.

Fgg. 190—192 böra möjligtvis upptagas i afd. V b. Bh. (l. c. 423) räknar till och med de tvenne sistnämda fragmenterna till 'jene Polemik wider Lycambes und seine Töchter'; enligt hvilken uppfattning de skulle höra till afd. V a.

Fg. 194 öfvergick till παροιμία. Se B.

Fg. 195. Vi läsa, efter H.: Ἀειδέας τε ταύρους.

196 (139 B.).
Genom våta gräset fram.

197 (126 B.).
Bortpryglade från dörren.

198 (133 B.).
Såsom genomslängda män.

199 (122 B.).
Sjöng under klang af pipor.

Fg. 196. Vi läsa: παρδακὸν δὲ ποιίην. Jfr. H.

Fg. 198. Efter de bästa handskrifter (se B:s adn.) skrifva vi: — ὡς ἀμφίτριβας. Jfr. Plauti Pseudul. I. 2. 5: *Eo enim ingenio hi sunt flagritribae.*

Fg. 199. — Efterbildn. Theogn. 825: ὑπ' αὐλητῆρος ἀείδειν (jfr. vs. 533). Jfr. Hes. Scut. Herc. vss. 281. 283—4. 299.

Tillägg.

Till Hft. 1. S. 2. not. 1. Ännu en onämd författares ὑπόμνημα Ἀρχιλόχου omtalas i Et. Gud. 537, 26. (se ant. till fg. 125), men är kanske samma arbete, som det förut (305. 3.) omtalta ὑπόμνημα ἐπῳδῶν Ἀρχιλόχου.

Till Hft. 1. S. 3. rad. 12—14. Dionysius eller Longinus i afhandlingen περὶ ὕψους, 13. 3. (Rhett. Gr. ex recogn. Spengel. Vol. I. p. 262 extr.) betraktar Archilochus såsom en afgjord imitator af Homerus.

Till Hft. 1. S. 3. rad. 27—8. Bland ryktbara Romerska iambographer böra ytterligare märkas: Lucilius, Catullus, C. Licinius Calvus Sueton. D. Jul. 73) och M. Furius Bibaculus. — Sueton. de poetis, p. 19—20 (ed. Reifferscheid. Lips. 1860); Jambus est carmen maledicum ... Cuius carminis praecipui scriptores apud Graecos Archilochus et Hipponax, apud Romanos Lucilius et Catullus et Horatius et Bibaculus (cfr. Diomed. p. 445. Gaisf.). Quintil. X. 1. 96: Iambus non sane a Romanis celebratus est ut proprium opus, quibusdam interpositus; cuius acerbitas in Catullo, Bibaculo, Horatio reperietur.

Till Hft. 2. S. 93. fg. 128. — B. ten Brink föreslår (Mnemos. III. p. 280): Πάτερ Λυκάμβα, κοῖον ἔδρας Λωτάδη; τί κ. τ. ἑ. Jfr. fg. 132 (S. 94.).

Anvisning till igenfinnande af de Bergk'ska numren i den nya uppställningen af Archilochi fragmenter.

(Anm. 1. — De Bergk'ska numren utmärkas genom större sifferstil, de nya genom mindre.

Anm. 2. — Fragmenterna 33 b—f, 42, 58, 59, 123, 132, 157 och 185 i den nya ordningen sakna motsvarighet i Bergk'ska nummerföljden.)

1, 36. 2, 106. 3, 37. 4, 39. 5, 81. 6, 45. 7, 38. 8. 44. 9, 95. 10, 100. 11, 97. 12, 98. 13, 99. 14, 109. 15, 96. 16, 180. 17, 181. 18, 182. 19, 91. 20, 87. 21, 90. 22. 89. 23, 47. 24, 187. 25, 188. 26, 126. 27. 115. 28, 116. 29, 117. 30, 118. 31, 119. 32, 124. 33, 120. 34, 121. 35, 122. 36, 129. 37, 143. 38, 174. 39, 175. 40, 189. 41, 172. 42, 83. 43. 56. 44, 82. 45, 134. 46, 170. 47, 46. 48, 131. 49, 48. 50, 141. 51, uteslutet, se sid. 77. 52, 93. 53, 85. 54, 92. 55, 94. 56, 66. 57, 68. 58, 67. 59, 186. 60, 60. 61, 61. 62, 62. 63, 63. 64, 70. 65, 75. 66, 76. 67, 149. 68, 113. 69, 114. 70, 50. 71, 77. 72, 65. 73, 153. 74, 154. 75, 150. 76, 148. 77, 80. 78, 69. 79, 73. 80, 163. 81, 164. 82, 165. 83, 166. 84, 110. 85, 111. 86 a, 142. 86 b, 146. 87, 147. 88 a, 52. 88 b, 55. 89, 54. 90, 125. 91, 179. 92, 128. 93, 136. 94, 140. 95, 168. 96, 169. 97, 112. 98, 155. 99, 159. 100, 158. 101, 156. 102, 184. 103, 183. 104, 74 b (se s. 66, not. 1). 105, 177. 106, 57. 107, 133. 108, 138. 109, 145. 110, 139. 111, 130. 112, 101. 113, 161. 114, 162. 115, 160. 116, utesl. se s. 72. 117, 74. 118, 104. 119, 102. 120, 103. 121, 137. 122, 199. 123, 167. 124. 71. 125, 178. 126, 197. 127, 78. 128, 88. 129, 151. 130, 176. 131, 64. 132, 79. 133, 198. 134, 195. 135, 192. 136, 191. 137, 173. 138, 72. 139, 196. 140, 34 a. 141, 152. 142, 135. 143, 49. 144, 107. 145, 35. 146, 189. 147, 40. 148, 43 a. 149, utesl. se s. 10. 150, 34 b. 151, 194. 152, utesl. se ss. 10 & 64. 153, 1. 154, 2. 155, 15. 156, 16. 157, 17. 158, 18. 159, 53. 160, 19. 161, 20. 162, 21. 163, 3. 164, 22. 165, 23. 166, 24. 167, 25. 168, 105. 169, 193. 170, 26. 171, 4. 172, 9. 173, 10. 174, utesl. se s. 8. 175, 13. 176, 27. 177, 12. 178, 5. 179, 190. 180, 11. 181, 6. 182, 41. 183, 108. 184, 127. 185, 171. 186, 28. 187, 43. 188, 144. 189, 51. 190, 14. 191, 84. 192, 29. 193, 86. 194, 7. 195, 8. 196, 30. 197, 31. 198, 32.

Skildring af Syltermaalets Sproglære.

Af *P. Saxild.*

1846.

Udgivet efter Forfatterens Haandskrift, 1447 b 4to. i den ny kongelige Samling paa det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, af K. J. Lyngby.

Om Udtalen.

Bogstavernes Navne i Sylter-Sproget ere de samme, som i Dansken. Kun *R* benævnes *Ar*. *C* kan gjerne udelades af Bogstavrækken, da der kun ere meget faa Ord i Sproget, der efter Etymologien skulde begynde dermed; og da disse i Udtalen have en ganske reen *S*-Lyd, har jeg fulgt J. P. Hansens Skrivemaade i hans »Nahrung für Leselust« og brugt *S*[1]). — *Q* og *Z* kunne ogsaa i de fleste Tilfælde undværes. — Skjöndt man for den paa Sylt gjængse Udtales Skyld ligesaagodt kunde skrive *V*, har jeg dog foretrukket *W*, fordi dette Bogstav i næsten alle andre nordfrisiske Dialecter udtales som i Engelsk og Jydsk. — Med Bogstavet *Ü* söger jeg at betegne, at denne Lyd staaer imellem vort *U* og *Y* (see Omstaaende). § 1.

Selvlyde.

A er enten langt, som i det danske »Tale«, f. Ex. *Wārelð*[2]), *Hāremdt*[3]), (jeg betegner det ved en Streg eller Circumflex[4])) eller kort, som i »glat«, »Mad«, f. Ex. *sat*[5]), *Man*[6]), *malð*[7]). § 2.

Aa udtales som i »taale«, »Maade«, f. Ex. *Thaal*[8]), *Maat*[9]).

E er kort, som i »let«, »men«, f. Ex. *let*[10]), *best* (du er), *jens* (engang), eller langt, som det danske *æ* i »være«, »Ære«, f. Ex. *bēst* (bedst), *Jēns* (Navnet Jens). Naar det korte *E* ender et Ord,

---

[1]) Saxild mener Ord som *Seddel* (*Ceddel*), Kjedel, *Sērk* (*Cērk*), Kirke. Lyngby.]
[2]) Verden. 3) Lugt.]
4) Hansen bruger i förste Udgave af hans »Geizhals« *æ*, i anden *a·*, ligesom han ogsaa sætter Punkt ved det lange *e·* —
[5]) mæt. 6) Mand. 7) gal.]
[8]) Forstue. 9) Maal, tsk. Maass.]
[10]) lader.]

nærmer det sig meget *I*-Lyden, f. Ex. *lukke* eller *lukki*[1]), *rooke* eller *rooki*[2]), o. s. v., hvilket har foranlediget Hansen til undertiden at bruge *E*, undertiden *I*, ja vel endog *Ee*.

Ee er langt, som i »lede«, f. Ex. *Beest* (Bæst), *leet*[3]).

I udtales som i »mit«, »ilde«, f. Ex. *min*[4]), *litj*[5]).

Ii som i »mine«, »Rige«, f. Ex. *liiw*[6]), *hiir*[7]).

O som i »kort«, f. Ex. *korre*[8]), *skot*[9]).

Oo som i »Ole«, f. Ex. *floog*[10]), *Rook*[11]).

U som i »Guld«, »Hunde«, f. Ex. *Hunđ*[12]), *Gulđ*[13]).

Uu som i »Hule«, f. Ex. *kuulđ*[14]), *suurt*[15]).

Ü som det svenske *u* i »gull«, nemlig imellem *u* og *y*, f. Ex. *üs*[16]), *üt*[17]), *Müđ*[18]).

Üü har samme Lyd, men er langt, (sv. »tjusa«), f. Ex. *üüs*[19]), *güül*[20]).

Ö som i »gjör«, »bör«, f. Ex. *hölđ*[21]), *ön*[22]), *tö*[23]).

Öö som i »höre«, »öse«, f. Ex. *höör*[24]), *Höös*[25]).

Tvelyde.

§ 3. *Au* udtales som det danske *av* i »Havre«, »Navne«, f. Ex. *Haud*[26]), *aur*[27]).

Êa, hvilket Hansen i »Geizhals« skriver *Ej* og i »Glückl. Steuerm.« *Iä*[28]), udtales som et langt *E*, der nærmer sig *I*, og et ganske kort Opslag af *A*-Lyden; ikke uligt det engelske *ea* i »steal«, »dear«, »ear«, kun at det korte *a* er noget tydeligere at höre, f. Ex. *stêal*[29]), *dêar*[30]), *Êart*[31]).

Ei som i »Reise«, »Veie«, »Vegne«, f. Ex. *reise*[32]), *Wei*[33]), *Wein*[34]).

---

[1]) seer. [2]) röger (Tobak)]
[3]) sildig.]
[4]) min. [5]) lille. [6]) tror. [7]) hörer.]
[8]) ræber.]
[9]) betyder formodentlig »skyder«, 3 Ps.; sammenlign amrumsk *skot* hos Chr. Johansen, Die Nordfriesische Sprache, 1862, S. 49, Nr. 178. — Lyngby.]
[10]) flöj. [11]) Rög.]
[12]) Haand. [13]) Guld. [14]) kold. *kuulđ* efter Saxilds Ordbog; her stod *kuul*. [15]) sort.]
[16]) som, ligesom. [17]) ud; udaf, af. [18]) Mund. [19]) os; vor. [20]) gul.]
[21]) holdt. [22]) i. [23]) til.]
[24]) hende; hendes. [25]) Hose, Strömpe.]
[26]) Hoved. [27]) over.]
[28]) Rettet af mig for *Jæ*. L.]
[29]) stjæler. [30]) 1. relativt Sto., der, som. 2. da, idet. 3. Adv., der. Ordb. [31]) Ært.]
[32]) rejser. [33]) Vej. [34]) Vogn.]

Ôa (hos Hansen *ua*) udtales som et langt lukket *o* med et kort *a*. I Fransken findes ogsaa denne Lyd i »moi«, »noir« o. s. v., men her er *O*-Lyden kort. Det samme Forhold til Engelsken, som ved ovennævnte *êa*, finder ogsaa Sted ved denne Tvelyd. *Boat* og *hoarse* f. Ex. klinge næsten aldeles eens i en Yorkshiremans og en Sylters Mund [1]). Vort danske »Moder« (udt. Mo'r) har nogenlunde Liighed med Sylt. *môar*, mere. — Jeg har tilladt mig at forandre Hansens Skrivemaade *Ua*, deels fordi jeg, saavelsom andre Fremmede, der have iagttaget Sprogets Udtale, ikke kan höre nogen *U*-Lyd i denne Diphthong, men kun en *O*-Lyd, der i det Höieste nærmer sig *U*, hvilket jeg antyder ved Tonetegnet (^) — deels ogsaa fordi de Ord, hvori denne Lyd forekommer, i Oldfrisisken for det Meste skrives med *á*, i Hollandsken med *oe* eller *oo*, f. Ex. *rôad*, röd, holl. rood, oldfr. rád; *Slôat*, Vandpyt, holl. sloet [2]), oldfr. slát, en Grav, o. s. v. Etymologien synes mig at tale for min Skrivemaade.

Medlyde.

D udtales i Begyndelsen af en Stavelse ligesom i de beslægtede Sprog, i Enden derimod undertiden med et Tungeslag, hvorved det faaer Liighed med *R*. Dog er formodentlig den rene, skarpe *D*-Lyd, som höres i Westerland og Nordbyerne paa Sylt ogsaa i Enden af en Stavelse, den oprindelige og rigtigste. Den findes ligedan i Engelsken, f. Ex. had, sylter *hed* [3]), bed, sl. *Bed* [4]), o. s. v. Mange Ord endes paa et aspireret *D* (islandsk *ð*), som jeg vilde kalde det blöde *D*, f. E. *Nuuð* [5]), *liið* [6]), *waað* [7]). Naar næste Stavelse endes paa *R*, er det foran-gaaende *D* altid blödt, f. Ex. *Faaðer* [8]), *eðer* [9]), *Klôaðer* [10]) (af *Klôad*, med skarpt *D*). Ordene *Dôad*, *Nôad*, *liid*, *Sôad* og flere have forskjellig Betydning efter deres forskjellige Udtale. *Dôað* er Navneordet Död, *dôad* Tillægsordet; *Nôad* betyder Nöd og *Nôað* Lindring; *liid*, han ligger og *liið*, jeg lider; *Sôad* en Græstörv og *Sôað* en Brönd. Da der ingen Regel kan stilles for Brugen af disse to Slags *D*, maa jeg tage min Tilflugt til det islandske *ð* for at betegne denne Lyd, som Hansen har antydet ved en Apostroph (*d'*), skjöndt ikke altid. § 4.

[[1]) *Bôat*, Baad; *hôars*, hæs. [2]) sloot. L.]

[[3]) havde. [4]) Seng. [5]) Nord. [6]) lider, taaler. [7]) vader; blev. [8]) Fader. [9]) enhver af tvende. [10]) Klæder.]

§ 5. *J* spiller i det Sylter, saavelsom overhovedet i det nordfrisiske Sprog, en meget vigtig Rolle. Det forekommer her i Ord, hvor det i de beslægtede Sprog slet ikke bruges, og kunde saaledes paa en Maade sammenlignes med en Slags Aspiration, f. Ex. *Jenđ*, Ende, *Jerrem*, Arm, *jest*, först. Med faa Undtagelser kan det træde i Forbindelse med alle de andre Medlydere som Begyndelsesbogstaver. Nogle af dem, *D*, *G* og *H*, ere i de sidste Generationer endog saa aldeles opslugte deraf, at de slet ikke höres, og kun ved Etymologien og Sammenligning med andre frisiske Mundarter kan man nogenlunde eftervise dem. Sylterne sige f. Ex. ikke mere *djunk* (mörk), *djüür* (dyr[1]), *Djei* (Deig), *Gjilj* (Penge), *hjerd* (hörte), *Hjaalt* (Haandgreb), men *junk*, *Jilj*, *Jaalt* o. s. v.[2]) Som Exempler paa dets Forbindelse med de andre Medlydere kunde tjene: *Bjüst*, Raamælk, *Bjenđ*, Baand, *fjuur*, fire, *Kjüüse*, Kindtand, *Ljung*, Lyng, *Mjugs*, Gjödning, *njossig*[3]), snavset, *Sjak*, Kind, *tjuk*, tyk, *tjenđ*, tænder. — Som Endebogstav kan det ogsaa smelte sammen med *L*, *N* og *T*, hvorom nedenfor skal tales.

§ 6. *K* efter *S* udtales paa Sylt ligesom overalt, hvor Frisisk tales, som Tydskernes *ch*, Grækernes χ (f. Ex. mich, China, Bisschen, χείρ) eller som vort *g* i »rigtig«, »Lögte« ɔ: som et aspireret *K* eller *G*; ikke saa skarpt, som i Dansken, eiheller sammensmeltet med *S*, som i Tydsken, men saaledes at dette höres reent. Det er yderst vanskeligt at udtale og kan næsten gjelde for et Schiboleth. Ex. ere: *skrôalle*, skraale, schreien, *Mensk*, Menneske, Mensch, *Fesk*, Fisk, Fisch, *Skiin*, Skin, Schein, *Skuur*, Sko, Schuhe. Den yngre Generation paa Sylt gjör heri, som i andre Henseender, en Afvigelse, og udtaler *sk*, især i Enden af en Stavelse, ligesom de Danske.

§ 7. Naar *D* ifölge Etymologien skulde fölge efter *L* eller *N*, da faae disse en eiendommelig Lyd, der noget ligner den sjællandske Udtale af *ld* og *nd*. Det er nemlig ligesom om *đ* var modificeret af respective *L* eller *N* (det blöde *N*, *L*). Dette finder Sted efter alle Vocaler undtagen *I*. Gaaer dette foran, da höres den fynske[4]) Næselyd. I det franske, spanske og italienske Sprog findes den samme Lyd, saasom i »vigne«, »figlio«, »niño«

[[1]) *djüür* efter Ordbogen; her stod: *djür*.]

[2]) Det Samme er Tilfældet i de fleste norske Dialecter, hvor man siger Jævel istedetfor Djævel, jerne för gjerne, jælpe for hjælpe.

[[3]) Ordbogen har: *njođsig*.]

[[4]) Der har først staaet: jydske.]

o. s. v. Til Exempel tjene fölgende: det rene *L* findes i *Kôal*, Kaal, *Hel*, Helvede, *Hol*, Hul, *fül*, ureen; det blöde *L* i *Kôalđ*, Koldfeber, *Helđ* (Hyld), *holđ*, gjerne o. s. v. Reent *N* i *Sen* (Solen), *manning*[1]), *fan*[2]); blödt i *Senđ* (Synd), *fôanđ*[3]) osv. Næselyden findes i *Winj* (Vind, udt. som fransk vigne), *Skilj* (Gjeld), *wilj* (vilde), *binj* (binder; i impf. og supin. er *N* naturligviis blödt), *Inj*, Aften. (*Seninj en Injem*, Löverdag Aften, er meget vanskeligt for Fremmede at udtale hurtigt). Navnet *Bunde* er, saavidt jeg veed, det eneste Ord, hvori Næselyden forekommer efter en anden Selvlyd end *I*. En Franskmand vilde vist efter Dictat skrive dette Ord: *Bougne*.

Hansen har for at betegne Nuancerne ved *L* og *N* benyttet sig af en Apostroph; men dette kan kun gjöre opmærksom paa, at de ikke ere rene, ikke paa hvilken Modification der skal bruges. Mig tykkes det meest betegnende, naar man skriver *lđ* og *nđ* for det blöde *l*, *n*, og *lj*, *nj* for Næselyden.

Det islandske *þ*, engelske *th*, hvoraf der endnu findes nogle § 8.
Rudera i den amrumske Udtale, er i vor Generation næsten ganske forsvundet paa Sylt. Kun i enkelte Ord, som *thrii*[4]), *Thred*[5]), *mithinkt*[6]) o. fl., kan man hos gamle Folk höre den oprindelige Lyd. Men i *Taal* (amrumsk *Madthålem*), Forstue, *Tig*, (eng. thigh), Laar (slagtet), *Tüsdei*, Torsdag, og mange andre höres den ikke engang hos dem. Jeg mener, at man dog for Etymologiens Skyld bör skrive *th* i slige Ord. Dette Bogstav viser desuagtet i mange Tilfælde sin Virkning. Man mærker det fornemmelig, naar Ord, som endes paa *d*, *r*, *s* og *t* forlænges ved Stavelsen *er* og *et*. *D* og *R*, som i Udtalen staae hinanden saa nær, blive til *đ*; *S* faaer en læspende Sibilation og *T* nærmer sig mere til *th*, hvilken Tilnærmelse jeg efter Hansen har sögt at udtrykke ved *dt*. Ved Gjerningsordene kan det forklares, naar man veed, at det i 3die Person vedhæftede *er* og *et* er en Lævning af det oldfrisiske *ther*, *thet*, han, det, som altsaa, saa at sige, har vedligeholdt sig heelt og holdent i Sylterssproget[7]); men hvorfor det f. Ex. i Tillægsordenes 2den Grad og andre Steder höres, veed jeg ikke at forklare[8]). Til

[[1]) mangen. [2]) fra, af. [3]) fandt.]
[[4]) tre. [5]) Traad. [6]) mig synes.]
[[7]) Sildringmaalets *-er* og *-et* svarer vel til oldfr. -re og -t for hi og hit, Rask, Fris. Sprogl. § 110, saa at Saxilds Forklaring næppe er rigtig. I al Fald er Formen ther urigtig for thi; oldfr. ther er relativt. Lyngby.]
[8]) Man kunde maaskee söge Grunden eller idetmindste finde Analogie her-

Ex. tjene *hi hed*, han havde; *heđ'er?* havde han? *wat ess'er?* hvad er der? *munt*, monstro, *mundt'et gud es?* mon det er godt? — *Klaar*, klar, *klaađer*, klarere; *Klôad*, Klædning, *Klôađer*, Klæder. *Fan't Holdt wusdt'er nöndt tö siien, üđers dadt'et slegdter wêar üss'er thaagt*, Om Træet vidste han ikke at sige Andet, end at det var slettere, end han troede.

§ 9. Endnu maa jeg bemærke med Hensyn til *T* i Forbindelse med *J*, at det ganske smelter sammen dermed, saa at det bliver til een eneste Lyd, ligesom i det Norske og Svenske, Kjerring, tjuk, tjusa. Er man uvis om Oprindelsen af et Ord, hvori det forekommer, da kan man heller ikke sige, om det skal skrives med *Kj* eller *Tj*. (Dette er Tilfældet med mig ved Ordet *Kjoddel*, coagulum). Ex. ere: *tjuk*, tyk, *tjüü*, bevidne, *Tjüg*, Töi; *Hintje*, lille Henning, *Feetje*[1]), et lille Fad, *Taatje*, Kys, *litj*, lille. De övrige Medlydere, *B*, *F*, *G*, *H*, *M*, *P*, *W* og *X*, ere ingen store Forandringer underkastede, og udtales ligesom i de beslægtede Sprog.

Navneordene

§ 10. have ligesom i Dansken kun to Kjön, nemlig: Fælledskjön og Intetkjön, hvilke adskilles ved det foransatte Kjendeord: *di*, *dit*, f. Ex. *di Man*, Manden, *di Wüf*, Konen, *dit Hüs*, Huset; i Fleertal *di* i begge Kjön, *di Bröđern*, Brödrene, *di Wüffen*, *di Hüüsing*[2]). Det er meget vanskeligt at bestemme, til hvilket Kjön et Ord hörer, da Sylterne selv ofte ere uvisse om hvilken Artikel de skulle bruge[3]). Deres idelige Omgang med Naboerne, baade tydske og danske, har formodentlig forvoldet denne Raadvildhed, thi den viser sig meest i de Ord, der have forskjelligt Kjön i de to nævnte Sprog. De sige f. Ex. ligesaaofte *di* som *dit Staal*, Bordet (der Tisch); *di Faamen* som *dit Faamen*, Pigen (das Mädchen). Dog er *Breew* altid Intk. og *Wüf* kun i foragtelig Betydning (Weibsbild) ligeledes. I det Hele taget retter det sig meest efter det tydske Kjön.

§ 11. Navneordenes Form er overhovedet kun underkastet to Forandringer, nemlig: ved Eieformens Endelse i Enkelttallet paa *s*, og ved Omlyd eller Endelser eller begge Dele i Fleertallet.

---

med i det holl. Sprog, hvor der sættes *d* til, naar et Comparativ forlænges, f. Ex. meer, vermeerderen, og naar Posit. endes paa *l*, *n*, *r* — hel, helder, kleyn, kleynder, bitter, bitterder. o. s. v.

[1. *Feedtje.* Ordb.]

[2) Efter § 13 og Ordb.; her stod: *Hüsing.*]

3) Dette sees kun altfor tydeligt i: Nahrung für Leselust.

Eieformen dannes altsaa ved at föie *s* til Ordet, f. Ex. *min Faaðers Faaðer*, *üüs Moodters Hüüf*, vor Moders Hue. Denne Form er udelukkende for Enkelttallet. § 12.

Anm. En anden Maade at danne Eieformen paa, er at sætte det tilsvarende Eiestedord efter det Ord, som skulde staae i Genitiv, f. Ex. *di Hingst sin Môanning*, Hestens Man; *üüs Mëtjen höör Bridman*, vor Metjens Brudgom; *min Bröðern jaar Klôaðer*, mine Brödres Klæder; *Ellen höör Dragt*, Gh. 183. Samme Construction bruges ogsaa i det danske og plattydske Sprog i Slesvig. — For det 3die dannes Eieformen ved at sætte Forholdsordet *fan* foran Eiebegrebet, f. Ex. *di Mëst fan dit üðer Skep*, Masten af det andet Skib, eller det andet Skibs Mast. Hvornaar man skal bruge hver især af disse Ordföininger, kan kun Övelsen sige.[1])

Fleertalsendelser ere: *en*, *er* og *s*; men det er vanskeligt at opdage, efter hvilken Regel hver især bruges. Ved en stor Deel Navneord bruges de ganske iflæng. Nogle sige f. Ex. *Faamenen*, *Frinjen*, *Hünðen*, Andre *Faamener*, *Frinjer*, *Hünðer*[2]); man hörer baade *Logdtern* og *Logdters*[3]), *Függeler* og *Függels*[4]), o. s. v. — *Dei*[5]) har i Fleertal *Daagen*, men i Sammensætning *Daager*[6]) (contracte *daar*, som *Aagdaar*, et Tidsrum af 8 Dage). *Wei*, en Vei, har *Weien*, men »allevegne« hedder *allerweegen*[7]). Nogle Navneord ere eens i begge Tal, saasom: *Sjip*, Faar, *Swin*, Sviin[8]). *Jungen* har undertiden ogsaa *Jungens*; *Biin*, Been (til at staae paa, engelsk leg) har i Fleertal *Biin*, men *Biin* (at gnave paa, engl. bone) har *Biiner*. Andre have Omlyd i Fleertal, og atter andre faae desforuden en Endelse til, f. Ex. § 13.

Fut, Fod, har *Fet*,	*Plog*, Ploug, *Pluuger*,
Guus, Gaas, *Gös*,	*Skog*, Sko, *Skuur*,
Kü, Ko, *Kin*,	*Skep*, Skib, *Skeepen*[9]).

[[1]) Sml. Forholdet i Plattysk hos J. Wiggers, Grammatik d. plattdeutschen Sprache, 2te Aufl., 1858, § 19, 2. Lyngby.]

[[2]) *Faamen*, Pige. *Frinj*, Frænde, Ven. *Hünð*, Hund. [3]) Løgter. [4]) Fugle. [5]) Dag.]

[6]) Det har ogsaa et Flt. *Daag* (en Slags Plattsk.), der bruges i Udraab eller for at udtrykke en Fuldkommenhed; f. Ex. *Haa'k nö min Daag!* (Sligt) har jeg nu i mine Dage (ikke hört), Gh. 10. *Dëar kjenst alsindaag töfreeð me wiis*, dermed kan du være fuldkommen tilfreds. [Anm. i Ordbogen, hvortil der paa dette Sted henvises.]

[7]) Geizhals p. 61.

[[8]) *Teð*, Tand, hedder ligesaa i Flertal. Ordb.]

[[9]) *Fat*, Fad, *Faaten*. *Hol*, Hul, *Hööler*. *Man*, Mand, *Maanðer*. *Thraalð*, Trold, *Thrööldðer*. Ordb.]

Ordene *Hüs*, Huus, og *Kjüüse*, Kindtand, have i Fleertallet *Hüüsing*[1]) og *Kjüüsing*, hvilket man næsten kan ansee for en collectivisk Endelse.

Samlingsordet *Lid*[2]) har i Sammensætninger et Fleertal: *Lidden*, f. Ex. *Stjüürman*[3]) (i Enkelttal kan naturligviis ikke bruges *Lid*) har *Stjüürlidden*[4]) istedet for Stjüürmaaner eller Stjüürlid; *Bôatslidden*, Baadsmænd eller Baadfolk, *Buurslidden*, Bönderfolk, o. s. v.

§ 14. Dannelsen af de abstracte Begrebers Navneord, hvoraf der i det Hele kun gives faa i Nordfrisisken, skeer ved Endelserne *de*, *tje*, *ens*, *heid* og *doom* o. s. v., f. Ex. *Lewde* eller *Leewtje*, Kjærlighed, *Swaartje*, Tyngde, *Gurtens*, Störrelse, *Gurtheid*[5]), Storhed, *Tjukde* eller *Tjukkens*, Tykkelse; *Starkheid*, Styrke, *Wisheid*[6]), Viisdom, *Jungheid*, Ungdom eller Barndom; *Bliiđigheid*, Glæde, Fornöielse (af *bliiđ*[7]); *Kraankheid* (udtal: *Kraanked*), Sygdom; *Fuulheid*, Mængde[8]); *Rikdoom*, Rigdom.

Tillægsordene

§ 15. ere i Kjön, Tal og Forholdsformer uforanderlige, men naar de staae fraskilt (absolut), faae de *en* til i Enden. Dette finder dog egentlig kun Sted i Fleertallet, thi det *en*, som de kunne faae i Enkelttal med den ubestemte Artikel, kan kun ansees for en Forkortelse af *Jen*, Een, i Analogie med Engelsk og Dansk, hvor samme Ordföining finder Sted, saasom: *dit es en gurdt'en*, det er en stor Een, engl. that is a great one. Som Exempler paa Ovenanförte kunne tjene: *Des deilk Faamen heeđ hok skaank Hunđen*, denne smukke Pige har nogle stygge Hænder; *dit bēst Hart heeđ min ôalđ Moođer*, det bedste Hjerte har min gamle Moder; *di Rikken sen ek aldtet di Bēsten*, de Rige ere ikke altid de Bedste; *Hat es man fan wü Gurdten, seid Ann Marie Kuk*, det er kun fra os Store, siger A. M. K.

§ 16. Der gives endnu en anden fraskilt Form, som bruges, hvor Tillægsordet ganske viser sig som Navneord. Her faaer det Endelsen *s*, saasom: *Ess'er wat niis?* er der noget Nyt? *dit es Alles*, det er Alt; *hat es wat Wunđerks*, det er noget Un-

[1]) *Hüs* har i Fl. undertiden *Hüüsen*. Ordb.]
[2]) Folk. [3]) Styrmand.]
[4]) f. Ex. Geizhals p. 21.
[5]) I Ordbogen skrives *Gurdtens* og *Gurdtheid*.]
[6]) f. Ex. Geizhals p. 5.
[7]) mild, godmodig; glad, fornöjet.]
[8]) Geizhals p. 159.

derligt (Noget). Dette bruges kun i Enkelttal, og er ligefrem laant af Tydsken.

Gradforhöiningen skeer regelmæssig ved Endelserne *er* og *st*, saasom: *hoog*, *hooger*, *hoogst*, höi; *lew*, kjær, *lewwer*, *lewst*; *nii*, ny, *niier*, *niist*; *stendig*, trofast, *stendiger*, *stendigst*. — De, som endes paa *R*, forandre det i anden Grad til *ð* (See § 8), men beholde det naturligviis i tredie Grad, f. Ex. *swaar*, tung, *swaaðer*, *swaarst*; *möör*, mör, *mööðer*, *möörst*; *fiir*, fjern, *fiiðer*, *fiirst* o. s. v. § 17.

Afvigende herfra ere: § 18.

Fuul, megen, meget } *môar*, *miist*.
Manning, mange }
Grof, grov, *grööwer*, *grööwst* eller *gröfst*.
Gud, god, *beedter*, *bēst*.
Leet, sildig, *leedter*, *leest*.
Litj, *litjet*, liden, lidt, *menðer*, *menst* eller *litjer*, *litjst* eller *list*[1]).
Lüng, lang, *lēnger*, *lēngst*.
Nei, nær, *neier*, *neist* eller *next*.
Ôalð, gammel, *êalðer*, *êalðst*.

Naar förste Grad maa hentes fra en anden Ordklasse, saa dannes anden Grad ved at tilföje *môar*. (Det samme skeer i Engelsken med 3die Grad f. Ex. foremost, utmost o. s. v.) Den 3die Grad dannes igjen efter förste. I den Sætning: *di Winj es nuuðelker uuðen*, Vinden er bleven mere nordlig, er *nuuðelker* 2den Grad af Tillægsordet *nuuðelk*, hvilket i 3die Grad hedder *nuuðelkst*; men i: *dit norðermôar Hüs*, det nordre Huus, kommer det af Navneordet: *Norð* (som nu forresten udtales: *Nuuð*) og har i 3die Grad *norðerst*. — *Boowermôar*, *boowerst*[2]), kommer af *bop*, opad, eller *boowen*, ovenpaa; *üttermôar*[3]), *ütterst*, eller *bütterst*, af *üt*, ud, eller *bütten*, udenfor. — I Nærheden af Keitum ligge to Höie, hvis Navne: *Narmerhoog* og *Fārmerhoog* man afleder fra *neiermôar* og *förðermôar* eller *fārðermôar Hoog*. § 19.

Anden Grad bruges altid ved Sammenligning af to Gjenstande, endog uden at det andet Led anföres, altsaa ogsaa naar § 20.

---

[1]) »*lidtjer*, *litjst* eller *list* bruges om Störrelsen; *menðer*, *menðst* om Mængden; f. Ex. *dü best di lidtjer*, *dēarom fingst menðer üs ik*, du er den Mindste, derfor fik du mindre end jeg.« Ordb.]

[2]) höjere oppe, øverst.]

[3]) *üttermôar* eller *büttermôar*, den, det ydre af tvende. Ordb.]

Ordet staaer fraskilt, f. Ex. *weðer es di gurdter?* hvilken er större (end den Anden). Vi Danske (Tydsken ligesaa) bruge her 3die Grad og sige: Hvilken er den störste. *Ik sen di starker jan unk*, jeg er den stærkeste af os to. — Tredie Grad bruges naturligviis ved Sammenligning af flere Gjenstande, f. Ex. *welk es di gurst?* hvilken er den störste?

Stedordene.

§ 21. Denne Ordklasse er i det frisiske Sprog den mærkeligste af alle; thi heri viser sig tydeligt det, som hæver Frisisken frem for alle andre beslægtede Sprog, undtagen Islandsk, nemlig et Tvetal (Dualis). Ja dette er endnu maaskee rigere i Frisisk, end i Islandsk. Desværre er det ikke alle frisiske Mundarter, der have vedligeholdt det. Paa Sylt, Föhr og Amrum og i enkelte frisiske Fastlandsegne er det endnu tydeligt. Man siger, at det ogsaa skal findes i den helgolandske Mundart.

§ 22. Personlige Stedord ere:

	1ste Ps.	2den Ps.	3die Ps.
Enkt. Nf.	*Ik*	*Dü*	*Hi*, *Jü*, *Hat*
Hf. og Gjf.	*Mi*	*Di*	*höm*, *höör*, *höm*
Tvet. Nf.	*Wat*	*At*	*Jat*
H. og Gjf.	*Unk*	*Junk*	*Jam*
Fleert. Nf.	*Wü*	*I*	*Ja*
H. og Gjf.	*Üüs*	*Juu*	*Jam*

Af Eieformen findes der Spor i Tvetallet i Sammensætning med *üðer*, saasom: *unkerüðer*[1]), *junkerüðer*, *jaarüðer*, og efter *eðer* og *weðer*, f. Ex. *eðer jaar*, enhver af de 2; *weðer junker skel me?* hvem af Eder (2) skal med? *Jü geid allik sa net üs unkerüðer* (Gh. p. 78), hun gaaer ligesaa net som een af os (2); *Jaarüðer uuð mi nog jens tö Diil* (Gh. p. 80), Een af de to faaer jeg dog nok engang.

§ 23. Anden Person Enkt. udelades altid i spörgende og undertiden i andre Sætninger, hvor den i de beslægtede Sprog altid findes, f. Ex. *Heest dit hjerd?* Har du hört det? *Kjenst mi nog forstuunð?* Kan du nok forstaae mig? *Dêar heest en Skelling*, Der har du en Skilling; *Jaa, wan dit man küst*, Ja naar du blot kunde det (Gh. p. 126). — I Tvetal og Fleertal derimod föies den altid ved, endog paa Steder, hvor den i de nærmeste Sprog ikke bruges, f. Ex. *Kum at wat neier*, Kommer (I to)

[1]) én af os.]

nærmere! *Sæt I Juu wat dêal*, tsk. Setzet Euch — Setzen Sie sich; *Ik bed junk, nem at nöndt môar fan* o. s. v. (Gh. p. 176), Jeg beder Eder (to), nævn aldrig mere o s. v.

§ 24. En mærkelig Ordföining i Syltersproget er den at sætte den ene af tvende omtalte Personer i Tvetallet og forbinde den anden dermed ved Hjælp af Bindeordet *enð*, ligesom for strax at antyde, at der kun tales om to Personer. Exempler ville oplyse min Mening: *wat enð min Bröðer*, ordret: vi to og min Broder, ɔ: jeg og min Broder. *Hur ging at enð Inken jüster hen?* Hvor gik du og Inken igaar hen? *Jat enð Ôas wel unk enð Haulk mêarren tö Gast nööðige*, De to (ɔ: han, Aases Mand) og Aase vil indbyde mig og Haulk til Gjæstebud imorgen. *Wat käm jam enð H. P. üp Hid*, Gh. 72, Vi kom bag paa hende og H. P.[1])

§ 25. Nordfriseren kan ikke tiltale Nogen i sit eget Sprog med andet, end 2den Person, og kun Alderen bestemmer forholdsviis, om han skal bruge Enkt. eller Fleert. Til en Jævnaldrende eller Yngre siger han *dü*, til en Ældre *I* uden Hensyn til Standsforskjel. Den unge rige Captein siger *I* til den gamle Betler, og Matrosen siger »*dü*« til Etatsraaden, naar denne er yngre, end han. Dette svarer ganske til Folkets og dets Sprogs Charakteer og Ælde; men den nyere Tid har ogsaa i denne Sprogets Eiendommelighed gjort sig gjeldende ved at anbringe fremmede Udtryk istedetfor de gamle, og derved sat den nuværende Manddoms- og yngre Slægt i den Forlegenhed, at de ikke vide, hvorledes de skulle tiltale en fremmed Gentleman i deres eget Sprog. Nogle sige »*I*«, om han ogsaa er yngre, Andre »*di Hēr*«, eller nævne hans Titel hvert Öieblik. Til Damer siger man »*di Fruu*«, eller »*Modam*«.

§ 26. Foruden de ovennævnte haves ogsaa et ubestemt personligt Stedord, nemlig: *em*, man, der ligesom i de beslægtede Sprog suppleres ved *Jen*, Een; f. Ex. *Em kjen ek jens ein Faaðer wiis*, man kan ikke være sin (Eens) egen Fader; *dü must Jen ek sa tuuse*, du maa ikke rykke Een saadan i Haaret.

§ 27. Naar 3die Ps. intet Eftertryk har i Sammenhængen, bliver dets Stedord for det Meste afkortet og sammentrukket med det foregaaende Ord. Saaledes bliver *hi* til *-er*; *hat* til *-t*; *höm* til *-n*; *jü*, *höör*, *jat*, *ja* og *jam* til *-s*. Dette skal, efter Rask, være

---

[1]) *Hid*, Hud.]

en Lævning af det forældede ther, se, thit[1]). Til Exempler tjene: *Hi weet, wadter es* (Gl. St. p. 3), han veed, hvad han er; *Jir fö's's ek* (udt. *faases ek*), her faaer de dem ikke; *di Brestneedel bôað'er mi tö* (Gh. p. 95), den Brystnaal böd han mig til; *Lets man forsjuk*, lad dem kun forsöge. — Ved verba recipr. skeer det aldrig.

Naar *Hat* siges om et lille Barn, sammentrækkes det aldrig, f. Ex. *dit litj Stäkel! hat wêar sa kraank, dat hat küð di Fet ek tösēt*, den lille Stakkel! den var saa syg, at den ikke kunde stötte paa sine Been.

Anm. Ligesom de pers. Sto. saaledes sammentrækkes ogsaa Partiklen *dêar*, der, til *-er*, f. Ex. *hi wust ek, wadter wêar*, han vidste ikke, hvad der var. Her maa nu Sammenhængen rigtignok sige, om der skal forstaaes: hvad han var, eller hvad der var.

§ 28. Da Nordfrisisken intet tilbagevisende Stedord har (pron. reciprocum[2])), maa Gjenstandsformen af de tilsvarende pers. Sto. bruges i dets Sted, f. Ex. *dit forstaandt höm*, det forstaaer sig; *Jü küð höör gaar ek bidärige, dats mi sleien hed, sa küðs ek*, hun kunde slet ikke komme i Hu, at hun havde slaaet mig, det kunde hun ikke.

Naar de pers. Sto. följe efter *wiis*, være, staae de i Gjf.: *hat es mi*, det er mig, c'est moi.

§ 29. Eiestedord ere

	1ste Ps.	2den Ps.	3die Ps.
Enkt.	*Min*	*Din*	*Sin, Höör,* —
Tvet.	*Unk*	*Junk*	*Jaar*
Flt.	*Üüs*	*Juu*	

Ligesom Tillægsordene undergaae de ingen Forandringer uden ved at skilles fra Navneordet; man siger *min Faaðer, min Hüs, min Bröðern, min ôalð*[3]) *Grootmooðers Hüüf* o. s. v., men staae de fraskilt, i Tvetallet eller Flt., da faae de Endelsen *en* til, f. Ex. *Sen di Hingster Juuen? Jaa wes sen's minnen*, Ere de Heste Eders? Ja vist er det mine. *Büð Spenweeler sen*

[1]) Dette staar ikke hos Rask. Sml. derimod Rask, Fris. Sprogl. § 110, om -re, -t, -ne for hi, hit, hine; her burde Rask ogsaa have anført -se (N. G. Hu. og Fl.), som nu staaer i § 118 og 119, se Grimm, Götting. Anz. 1826, I, S. 101. — Sml. ovenfor § 8, Anm. [7]). — Lyngby.]

[2]) reflexivum. L.]

[3]) Rettet for *ðal*. L.]

höören, begge Spinderokke ere hendes. *Dānen sen unken*, disse ere vores (2).

Anm. Naar de styres af Forholdsordene *it* eller *tö*, og staae fraskilt, have de Endelsen *es*, hvilket sandsynligviis er en Forkortelse af *Hüs*, f. Ex. *it üüses*, hos os, til vort; *ik ging hen tö Juues*, jeg gik hen til Jert. Hansen skriver ligefrem *üüs Hüs*, *juu Hüs*, men det udtales ganske som *üüses*, *juues*, *jaares*.

Bestemmende Stedord. § 30.

1) *Di*, *dit*, Flt. *dānen*[1]), den, det, de, f. Ex. *di weet neistenbi*, den veed dernæst (Gl. St. p. 3). *Dit kjen ik ek*, det kan jeg ikke. *Dānen sen minnen*, de ere (det er) mine. *Di Mensken*, *dêar gud sen*, *dānen haa uk en gud Geweeten*, de Mennesker, som ere gode, de have ogsaa en god Samvittighed.

2) Kjendeordet: *di*, *dit*, Flt. *di* hörer ogsaa herhen. Det bliver i daglig Tale ofte afkortet og hængt til det foregaaende Ord, f. Ex. *wan't (wan dit) Hüs begt es*, naar Huset er bygget. Ofte bliver det ganske udeladt, især efter et Forholdsord, naar No. hörer til de dagligt forekommende Begreber, f. Ex. *ön Skiin enð üp Bôalkem* (Gh. p. 61), i Laden og paa Loftet[2]); *Gung hen tö Bööster*, gaa hen til Stalddören; *Jat stuunð ön Thaal*, de staae i Forstuen.

3) *Des* (i Morsum siges *dös*), denne, dette, disse, er uforanderligt; det bruges i Modsætning til *di*, *dit*, f. Ex. *wedt fan desjirrem of fan ditdêarrem wat haa?* vil du have Noget af dette her eller af det der; fraskilt Flt. *dessen*.

4) *Jünðer* (eller *jenner* som i Hansens Hok Leedtjs p. 6) hiin, hiint (engl. yon, yonder) bruges nu næsten slet ikke mere.

Til denne Classe maa ogsaa henregnes Smaaordet *jü*, som sættes foran No. for at betegne Fortiden, saasom: *jüwundter*, *jümêarren*, *jünagt*[3]) o. s. v., men at det ogsaa kan bruges som best. Sto. sees af Gh. p. 75, *dit wêar jü Tid*, det var den Gang. Paa Amrum bruges det som saadant og som Kjo.

Henvisende Stedord ere § 31.

1) *Dêar*, som, der, hvilken, hvilket, hvilke, f. Ex. *dit Faa-*

---

[1]) I Morsum siges, for *dit*, *döt*; i Kamp for *dānen*, *dēnen*.

[[2]) *Bôalk*, Bjelke.]

[[3]) i Vinter, imorges, inat. — *jümêarren* efter Ordb.; her stod: *jümêarrem*. — L.]

men, dêar mi gud es, enð dêar ik lew haa, den Pige, som holder af mig, og hvem jeg elsker.

2) *Wat*, hvad, som, hvilket, f. Ex. *hi wusdt ek, wadtet wêar*, han vidste ikke, hvad det var[1]); *dit Breew, wat ik jüster fing*, det Brev, jeg fik igaar.

3) *Hokken*, hvo, hvem, f. Ex. *ik saag, hokken er kām*, jeg saae, hvem der kom; *Hokken er bütte wel, di heeð nöndt guds*, den, der vil bytte, har intet Godt. — Dette Ord har baade som henvisende og som spörgende Stedord i Eieformen *huns*; f. Ex. *huns't al wessen haa mei* (Gh. p. 151), hvis den end kan have været, hvem den end har tilhört.

§ 32. Spörgende.

1) *Hokken*, f. Ex. *Hokken es dêar?* hvem er der? *huns Drēng best dü?* hvis Sön er du?

2) *Wat*, hvad, f. Ex. *wat wêar't?* hvad var det? *wat fôar jen*, hvad for Een?

Anm. Med Hensyn til disse tvende Sto. har Gjerningsordene *thēnk* og *bidārige mi* en eiendommelig Construction, hvorved de komme til at staae paa Overgangen imellem denne og forrige Classe[2]), f. Ex. *ik thaagt, hokken't wêar*, jeg kunde ikke vide, hvem det var; *ik thaagt, wadtet wiis maat*, jeg tænkte: hvad kan det være? *hi stönð enð bidārigt höm, hokken er kām*, han stod og betænkte sig om, hvem der vel kom.

3) *Weðer*, hvilken af 2? f. Ex. *weðer jaar?* hvilken af dem? *Weðer junker kjen wakkeðer laap?* hvem af Eder (2) kan löbe hurtigst? *Weðer es't en Jaarlum of en Ram?* (Gh. p. 42), Er det et Gimmerlam eller et Væderlam?

4) *Welk*, hvilken af flere? Naar der f. Ex. spörges: *Welk fan sin Faamenen es kraank?* hvilken af hans Döttre er syg? saa veed man, at Manden maa have mere end tvende Döttre[3]).

§ 33. Ubestemte.

Af disse bruges nogle udelukkende for Tvetallet, andre kun for Fleertallet, og atter andre uden disse Betingelser.

[1) Vi have her en afhængig Spörgesætning, ingen henvisende Sætning. L.]

[2) Vi have her afhængige Spörgesætninger for os. L.]

[3) *Welk*, spörg. og henv. Sto., bruges nu kun i Nordbyerne og Vesterland. Ordbogen.]

For Tvetallet.

1) *Eðer*, enhver af 2.
2) *Biið*, begge[2]).
3) *Nogweðer*, ingen, intet af 2 (hedder ogsaa *Nigweðer*).
4) *Unkerüðer*, en af os 2.
5) *Junkerüðer*, en af Eder 2.
6) *Jaarüðer*, en af de 2[5]).

For Fleertallet.

7) *Ark*, hver af Alle[1]).
8) *Al*, alt, alle[3]).
9) *Niin*, *nöndt*, Ingen, Intet[4]).

(*Jen fan üüs*, 1 af os
— — *Juu*, 1 af Eder
— — *Jam*, 1 af dem } alle)

Andre ubestemte Stedord ere:

10) *Iining*, *alliining*, ene, alene.
11) *Som*, noget, nogle, somme, visse. Dette bruges ofte med Kjo. foran, og hedder i Flt. *di sommen*, visse, nogle.
12) *Nemmen*, Ingen.
13) *Manning*, mangen, mangt, mange.
14) *Hok*, nogen, nogle; fraskilt *hokken*. Eieform: *hokkens* (*hok Jens*) Gh. p. 54.
15) *Friihok*, adskillige, temmelig mange, diverse, fraskilt: *friihokken*.
16) *Wat*, noget; *Friiwat*, temmelig meget.
17) *Litjet*, lidet.
18) *Litjeten*, faa; bruges altid fraskilt.
19) *Fuul*, meget, mange, fraskilt *fuulen*.
20) *Sallew*, selv.
21) *Nog*, Nok, fraskilt *nöögen*.
22) *Üðer*, anden, andre — *üðern*.
23) *Arküðer*, hinanden, hverandre.
24) *Fôarrige*, forrige.
25) *Sok*, saadan; *sok jen* sammentrækkes til *sokken*, og har i fraskilt Flt. *sokkenen*.

Exempler ere: *Ark jen fing en Ring üp eðer Skotfinger*, enhver (af 3, 4 o. s. v.) fik en Ring paa hver Pegefinger. *G. enð P. set eðer üp en Stööl* (Gh. 131), G. og P. sidde hver paa

[[1]) *Eek*, ubest. Sto., bruges sjelden (i Kamp) istedetfor *ark*; *eek Dei*, hver Dag. Ordbogen.]

[2]) *Biið* som fraskilt hedder *biiðen* og *biiðing*, og med Eftertryk *albiiðing*.

[3]) *Al* hedder undertiden *alle* i Fleertallet; ligeledes har *niin*, *niine*.

[[4]) *Niin*, Fl. *niine*, fraskilt *niinen*: *wéað'er niine Mensken? Naan, ik saag niinen*. Var der ingen Mennesker? Nei, jeg saae ingen. Ordbogen.]

[5]) *Jaarüðer* kan ogsaa bruges som Adv. og betegner da: enten. *Jen fan biiðen* (Gh. 26) er en Skjödeslöshed, som Hansen tillader sin K. M.

sin Stol. *Wat sen jir albiiðing*, vi ere her begge 2. *Ik kjens nogweðer fordrei*, jeg kan ikke lide nogen af dem (2). *Hi hed närigen nöndt*, ordret: han havde ingen Steder Intet[1]). *Jaarüðer mudtet wiis*, een af de to maa det være. *Jaarüðer Alles of Nöndt*, enten Alt eller Intet. *Dêar kjen man jen fan juu set*, der kan kun sidde 1 af Eder (3, 4 o.s.v.). *Hed hi manning ombuurd?*[2]) *Friihokken heð'er*, Havde han mange ombord? Han havde ikke saa faa. *Dit som staandt al üp Staal*, Noget af det staaer allerede paa Bordet. *Di Sommen me jaar gud Bēsten* (Gh. 74), visse Folk med deres Allerkjæreste. *Hat es somtids friiwat beedter*, det er rigtignok undertiden noget bedre. *Ik haa niin Klôaðer. Jaa dü heest nöögen*[3]). Jeg har ingen Klæder. Jo du har nok. *Sok kjen I sallew biið it üüses enð uk bi di Üðern se*, Sligt kan I selv faae at see baade hos os og hos de Andre. *Di Fôarrigen wêar arküðer fuul lik*, de Forrige vare hinanden meget lige. *Hurom heest sok dön?* Hvorfor har du gjort saadant Noget? (Gh. p. 162). *Sa wat ets ek*, saadant spiser hun ikke. *Litjeten haa fuul, di Müsten litjet, Nemmen es rogt töfreeð*, Faa have Meget, de Fleste lidet, Ingen er ret tilfreds. *Wü haa balð nogweðer Faaten of Potten* (Gh. p. 155), Vi have snart hverken Fade eller Potter. *Hi es jit nogweðer* (Gh. 26), endnu er han ingen af Delene.

Talord eller

§ 34. A. Tællende Stedord og B. Ordnende Sto.

1. *Jen*	21. *Jen enð twuntig*	1ste *Jest*
2. *Tau*	22. *Tau enð twuntig*	2den *Taust* eller *Twiide*[4])
3. *Thrii*	30. *Dörtig*	3die *Thrēd*
4. *Fjuur*	40. *Fjērtig*	4de *Fjaard*
5. *Fif* eller *Füf*[5])	50. *Föftig*	5te *Fift* eller *Füfst*

---

[1]) For Eftertryks Skyld siger man ofte *nix nöndt*, ligesom man ogsaa ellers ofte bruger flere Nægtelser i een Sætning, f. Ex. *Jat haa nogweðer nöndt*, Ingen af dem har Noget. *Wan er Nemmen nöndt beg let*, naar Ingen lod noget bygge. (Gh. p. 49).

[[2]) I Ordbogen finder man: *önbuurd*, ombord.]

[3]) *Nöögen* bruges undertiden, skjöndt vel ikke ganske grammaticalsk, i Forbindelse med Navneordet, f. Ex. *Ik haat nöögenmol seid*, jeg har sagt det tidt nok.

[[4]) I Ordbogen skrives *twiiði*.]

[[5]) »*Fif*. (Morsum *füf*)«. Ordb.]

6. *Sogs*	60. *Söstig*	6te *Sogst*
7. *Soowen*	70. *Sööwentig*	7de *Soowenst*
8. *Aagt*	80. *Taggentig*	8de *Aagst*
9. *Niigen*	90. *Neegentig*[1]	9de *Niigenst*
10. *Tiin*	100. *Hönðert*	10de *Tiinst*
11. *Ellew*	175. *Hönðert enð fif enð sööwentig*[2]	11te *Ellewst*
12. *Twellew*	1839. *Agtein Hönðert niigen enð dörtig*	16de *Sogsteinst*
13. *Threttein*	1846. *Agtein Hönðert enð sogs enð fjērtig*	18de *Agteinst*
14. *Fjuurtein*		20de *Twuntigst*
18. *Agtein*		50de *Föftigst*
20. *Twundtig*		100ste *Hönðerst*

De tællende Stedord ere i det Hele taget i Forholdsformerne uböielige. Kun med *Jen* ere nogle Forandringer at iagttage. Naar det bruges til at supplere det ubestemte Stedord *em*, faaer det Eieformen *Jens*, og naar det bruges som ubestemt Artikel, forandres det til *en* i alle Kjön. — Naar de ordnende skulde, hvad sjeldent skeer, sættes i en Eieform, maatte *sin* eller *höör* sættes bagefter; men man undgaaer det helst ved at föie Nævneordet til, f. Ex. *di taust fan di left Eg höör Dok* ell. *di taust Faamen fan* o. s. v.; den Andens fra venstre Side, hendes Törklæde. § 35.

Naar de staae fraskilt, faae de tællende Stedord, ligesom Tillægsordene og Eiesto. *en* til i Enden; men Forholdsordet *me* og det tilsvarende Eiesto. kommer da foran. Tydskerne bruge i dette Tilfælde Eiesto. alene i Eieformen med det tæll. Sto., f. Ex. *Wü wêar me üüs soownen* (Gl. St. p. 46), vi vare 7 i Tallet. Wir waren unserer sieben. *Wat mudter me unk Tauen om wiis* (Gh. p. 31), vi maa være 2 om det. § 36.

Det danske »Gange« udtrykkes ved *Lop* eller *mol* (tsk. Mal), f. Ex. *jenlop*, *taulopper*, *thrii lopper*, *hoklopper*, nogle Gange, eller: *jenmol*, *taumol*, *manningmol*, mange Gange; *môarmollen*, flere Gange. — *Jens* er det ubestemte Biord: engang (aliquando) og bruges meget ofte i daglig Tale, omtrent som i Tydsken »mal«, f. Ex. *Kum jens hjaart*, Komm 'mal her. *Kum strags jens weðer* (Gh. 32), Komm' gleich 'mal wieder. *Dit wêar jens en gurten*, das war 'mal ein grosser. § 37.

»Hveranden« hedder: *ark üðer* eller *ark tau*, hver 3die § 38.

[1]) *Negentig.* Ordb., men sagtens ved Skrivfejl. L.]
[2]) Rettet af mig for *söwentig.* L.]

ark thrii o. s. v. — Bröker udtrykkes ved at sætte *del* eller *part* til Nævnerens Ordinalendelse, f. Ex. $^{3}/_{4}$ *thrii fjaardpart*; $^{7}/_{20}$ *7 Twuntigstel*. Men ofte bruges de tydske Benævnelser, saasom $^{1}/_{4}$ *en Firtel*, $^{2}/_{3}$ *2 Drittels*, o. s. v. — $1^{1}/_{2}$ hedder *üderhôallew*, $2^{1}/_{2}$ *thrēdhôallew* eller *thrēdelew* o. s. v., men naar de staae fraskilt faae de *en* til, f. Ex. *en thrēdhalwen*[1]), en $2^{1}/_{2}$ Skilling (en Mynt af $2^{1}/_{2}$ ß).

Gjerningsordene.

§ 39. Efter Professor Rasks Inddeling af de oldfrisiske Gjernings-ord henhöre disse under tvende Hovedarter: den aabne og den lukkede, hvoraf den förste er mærkelig ved sin Endelse i Imperfectum (Datid), den anden faaer en Omlyd sammesteds og ingen særskilt Endelse. Da den Sylter Mundart endnu har beholdt saameget af Oldsproget, at denne Inddeling tilligemed Underafdelingerne meget godt passe derpaa, vil jeg fölge den, og kun tillade mig nogle ubetydelige Forandringer i den lukkede Hovedart, som Tidens Tand har gjort nödvendige.

§ 40. Den aabne Hovedart bliver efter sine Endelser inddeelt i trende Classer. Den 1ste Classe har i Præsens *e*, i Impf. *ed*, i Supin. *ed*; 2den Cl. har i Præs. ingen særskilt Endelse, i Impf. og Supin. *d* og 3die Cl. har samme Endelse og en Omlyd i Imperf. og Supin. De böies efter fölgende Exempler: 1ste Cl. *ik maake*, jeg gjör, 2den Cl. *ik liir*, jeg lærer[2]), 3die Cl. *ik bring*, jeg bringer, saaledes:

		1ste Cl.	2den Cl.	3die Cl.
Præs. Enkt.	1.	*maake*	*liir*	*bring*
	2.	*maakest*	*liirst*	*bringst*
	3.	*maaked*	*liird*	*bringt*
Tvet. og Flt.		*maake*	*liir*	*bring*
Impf. Enkt.	1.	*maaked*	*liird*	*braagt*
	2.	*maakedst*	*liirdst*	*braagst*
	3.	*maaked*	*liird*	*braagt*
Tvet. og Flt.		*maaked*	*liird*	*braagt*
Imperat. og Inf.		*maake*	*liir*	*bring*
Gerund.		*tö maaken*	*tö liiren*	*tö bringen*
Supin.		*maaked*	*liird*	*braagt*

Saaledes gaae ogsaa til Exempler paa

[1]) Rettet af mig for: *thrēdhalven*. L

[2]) »baade subjectiv og object.« Ordbogen.]

1ste Classe.	2den Cl.	3die Cl.
Diile, deler,	*Böör*, tager ind,	*Diil* (*djöld*), taler,
fôanðige, besöger (en Syg),	*wii*, vier,	*hiir* (*hjerd*), hörer,
fôalðige, folder,	*beg*, bygger,	*sii*[3]) (*seid*), siger,
lukke, seer, skuer,	*āplees*, oplöser,	*weet* (*wust*), veed,
swügge, tier,	*sēt*, sætter,	*mut* (*maast*), maa[4]),
lööwe, lover,	*meen*, mener,	*skel* (*skulð*), skal[5]).
snakke, taler, snakker[1]).	*brēn*, brænder (transitivt)[2]).	

Den lukkede Hovedart kjendes ved Omlyden i Impf. og Endelsen *en* i Supin. Desuden have de fleste Verber af denne Hovedart en Omlyd i 2den og 3die Ps. Enkt. af Præsens, hvorved den lange Selvlyd i Reglen bliver kort. Saaledes bliver *aa*, *ôa* og *ee* til kort *a*; *ii* til *e*; *ö*, *öö* og *ü* til *o*; f. Ex. *faal*, falder, 2. Ps. *falst*, 3. Ps. *falt*; *laap*, 3. Ps. *lapt*; *hôalð*, holder, 3. Ps. *halt*; *baak*, *bakt*; *spreek*, *sprakt* (Gh. 93); *lees*, *last*; *meet*, 2. Ps. *matst* (Gh. 3) — *bliiw*, 3. Ps. *bleft*; *driiw*, *dreft*; *iit*, *et*; *bit*, *bet* — *blö*, *blogt*; *döög*, *dogt*; *büüg*, *bogt*; *snüüw*, 2. Ps. *snofst* (Gh. 110). § 41.

Afvigende ere: *tii*, *teid* og *tjogt*; *fo*, *feid*; *gung*, *geid*; *slo*, *sleid*; *löög*, *ljugt*; *se*, *sjogt*; *sliip*, *slēpt*; *röp*, *rēpt*; *stuunð*, *staandt*; *liið*, *lad*; *dö*, *dēð*.

Naar vi ordne Gjerningsordene af denne Hovedart efter § 42.

---

[1]) *Smöör*, *smörred*, *smörred*. Ordbogen.
3. Pers. af *skaaðe* hedder *skaaðt*, udtalt *skordt*; *wät skort juu?* hvad er der i Veien? hvad skader Eder? Ordbogen.]

[2]) *Fortröt*, *-tröt*, *-tröt*, fortryder.
skēð, *skēð*, *skēð*, skiller, tsk. scheide. Ordb.]

[3]) •*Sii*, (Vesterland *sigge*)•. Ordbogen. [4]) *mut*, maa, skal, er nødt til. Ordb.]

[5]) Ord af 3dje Cl. samlede af Ordbogen:

Pr.	Imp. og Sup.		Pr.	Imp. og Sup.	
drēm	*dremt*,	drömmer.	*treeð*	*trat*,	træder.
skiin	*skint*,	skinner, synes.	*steek*	*stat*,	stikker, støder (tsk. steche).
jüün	*jünt*,	sörger for.			
meen	*ment*,	mener.	*döög*	*doogt*,	duer.
(*miin*)			*thēnk*	*thaagt*,	tænker.
liin	*lendt*,	laaner.	*thinkt*	*thaagt*,	(*mi* -), (mig) synes.
lii	*leid*,	ligger, lægger.	*kēn*,	*küð*,	kjender.
kneed	*knat*,	•ælter.	*kjen*	*küð*,	kan.
reeð	*rat*,	gjætter, raader.	*mei*	*maat*,	maa, gider, vil nok.]

deres Omlyd i Imperfectum, saa erholde vi fölgende 5 Classer, eftersom Nutidens Selvlyd forandrer sig til 1) *ôa*, 2) til *ee*, 3) til *o*, 4) til *oo*, eller 5) til *ö*.

§ 43. Til 1ste Classe, eller naar vi regne de 3 Classer af den aabne Hovedart med, den **4de Cl.**, med Omlyd til *ôa*, höre fölgende Gjerningsord:

Præsens	Imperf.	Supin.
Bārig (ell. *bārige*)	*bôarrig*	*bürgen*, bjerger.
Bārst	*bôarst*	*borsten*, brister.
Bed	*bôad*	*bedden*, beder.
(*Bid*)[1]	*bôad*	*bööden*, tilbyder.
Binj	*bôanð*	*bünðen*, binder.
Bren (intrans.)	*brôan*	*bronnen*, brænder.
Faar	*fôar*	*fēren*, farer[2]).
Finj	*fôanð*	*fünðen*, finder.
Fordārew	*fordôarrew*	*fordürwen*, fordærver.
Früüs	*frôas*	*fröösen*, fryser.
Grinj	*grôanð*	*grünðen*, maler (Gryn).
Ren	*rôan*	*ronnen*, render.
Sjit	*skôat*	*skööten*, skyder.
Spen	*spôan*	*sponnen*, spinder.
Sterrew[3])	*stôarrew*	*stürwen*, döer[4]).
Swinj	*swôanð*	*swünðen*, svinder.
Thünð	*thôanð*	*thünðen*, svolner.
Waað	*wôad*	*wööden*, vader.
Wārewe	*wôarrew*	*würwen*, gaaer et Erinde.
Wen	*wôan*	*wonnen*, vinder (Penge, o. s. v.)
Winj	*wôanð*	*wünðen*, vinder (Garn).

Afvigende ere:

Skêar	*skêart*	*skēren*[5]).
Stêal	*stêalt*	*stēlen*[6]).
Swêar	*swêard*	*swēren*[7])[8]).

[[1]) Ordbogen har: »*Bid* (eller *bed*)«.]

[[2]) farer, reiser tilsöes. Ordbogen.]

[[3]) Ordbogen har: »*Störrew* (eller rettere *sterrew*)«.]

[[4]) *Swārrew* *swôarrew* *swürwen*, dreier omkring; gjör Dreierarbeide. Ordb.]

[[5]) skærer; Ordbogen har: »*Skēr* (eller *Skêar* . . .«.]

[[6]) stjæler. [7]) sværger.]

[[8]) »*folbēren*, fuldbaaren, af det forældede Verbum *bēr*, *bôar*, *bēren*«. Ordb.]

Anden Cl. ell. **5te Cl.** med Omlyd til *ee*. § 44.

Præs.	Imperf.	Sup.
Bit	*beet*	*betten*, bider.
Bliiw	*bleew*	*blewwen*, bliver.
Driiw	*dreew*	*drewwen*, driver.
Grip	*greep*	*greppen*, griber.
Iit	*eet*	*iiten*, spiser.
Jit	*jeet*	*jitten*, hedder.
Rid	*reeð*	*redden*, rider.
Riiw	*reew*	*rewwen*, river.
Set	*seet*	*seeten*, sidder.
Skrid	*skreeð*	*skredden*, glider.
Skriiw	*skreew*	*skrewwen*, skriver.
Slet	*sleet*	*sletten*, slider.
Strid	*streeð*	*stredden*, strider.
Strik	*streek*	*strikken*[1]), klapper.
Swiið	*sweeð*	*sweðen*, svider.
Wrid	*wreeð*	*wredden*, vrider[2]).

Afvigende fra denne Cl. ere:

Faal	*fēl*	*fēlen*, falder.
Iiw	*jaaw*	*iiwen*, giver, uddeler[3])[4]).
Let	*let*	*let* ell. *letten*, lader[5]).

6te Classe med Omlyd til *o*. § 45.

Aak	*ok*	*ööken*, ager.
Baak	*bok*	*beeken* eller *bööken*[6]), bager.

---

[1]) »*strikken* eller *strekken*«. Ordbogen.]

[2]) *Skit* — *skeet* — *skitten*.
Smit — *smeet* — *smetten*, kaster, smider.
Splet — *spleet* — *spletten*, adskiller, splitter.
Thriiw — *threew* — *threwwen*, trives. Ordbogen.
Af *piipe* hører man undertiden *peep* for *piiped*. Ordbogen.]

[3]) f. Ex. Kort. 3. Pers. Præsens *jeft*. Ordbogen.]

[4]) Det hedder i den Amrummer Dialect: *Jiw*, *jēw*, *jiwwen*.

[5]) *Auriit* — *-jēt* — *-iiten*, glemmer (noget Mentalt): *ik auriit, wat ik skriiw skel.*
Foriit — *-jēt* — *-iiten*, glemmer, nemlig noget Substantielt: *Haak min Skirm hjir foriiten, of aurjēt ik 'n metönemmen?* Har jeg glemt min Paraply her, eller glemte jeg at tage den med?
Ske — *sked* — *sken*, sker, bruges meget sjeldent, sædvanlig
Giské — *giskéd* — *giskén*. Ordbogen.]

[6]) »*bööken*, forældet *beeken*«. Ordb.]

Præs.	Impf.	Supin.
Breek	*brok*	*breeken*, brækker.
Drei	*drog*	*dreien*, drager, bærer.
Greew	*grow*	*greewen*, graver.
Help	*holp*	*holpen*, hjælper.
Leeð	*lod*	*leeðen*, lader, læsser.
Lees	*los*	*leesen*, læser.
Liið	*lod*	*leððen*, lider.
Mark	*mork*	*morken*, mærker.
Meet	*mot*	*meeten*, maaler.
Slo	*slog*	*sleien*, slaaer.
Slüt	*slot*	*slööten*, lukker, slutter.
Spark	*spork*	*sporken*, sparker.
Spreek	*sprok*	*spreeken*, taler.
Weeg	*wog*	*weegen*, veier.
Weew	*wow*	*weewen*, væver.[1])

§ 46. **7de Classe** med Omlyd til *oo*.

Blö	*bloog*	*blöögen*, blæser.
Büüg	*boog*	*böögen*, böier.
Drink	*droonk*	*drunken*, drikker.
Drüp[2])	*droop*	*drööpen*, drypper.
Dük	*dook*	*dööken*, dukker.
Flö	*floog*	*flöögen*, flyver[3]).
Kling	*kloong*	*klüngen*, klinger.
Krep	*kroop*	*krööpen*, kryber.
Krump	*kroomp*	*krumpen*, snærper sammen.
Lük	*look*	*lööken*, lukker, luger[4]).
Löög	*loog*	*löögen*, lyver.
Nem	*noom*	*nommen*, tager.

[1]) *Forlees* -*los* -*leesen*, taber, mister; forliser, mister Skib.

Smelt	*smolt*	*smolten*, smelter, opløses.
Thērsk	*thorsk*	*thorsken*, tærsker.
Warp	*worp*	*worpen*, kaster, lægger Æg.

Ordbogen.]

[2]) Kan ogsaa hedde *drüppe*, 1 Cl. Ordb.]

[3]) flyver; flygter, flyr. Ordb.]

[4]) I Betydningen »luger« har *lük* för hørt til anden Cl. (*lükt, lükt*). Ordb.]

Præs.	Impf.	Supin.
Rük[1])	*rook*	*rööken*, (det) ryger.
Sjung	*soong*	*süngen*, synger.
Sküüw	*skoow*	*skööwen*, skupper, skyder.
Slunk	*sloonk*	*slunken*, synker.
Snüüw	*snoow*	*snööwen*, snuser.
Spring	*sproong*	*sprüngen*, springer.
Stap	*stoop*	*stööpen*, triner.
Stjunk	*stoonk*	*stünken*, stinker.
Stüüw	*stoow*	*stööwen*, stöver.
Süg	*soog*	*söögen*, suger.
Sünk	*soonk*	*sünken*, synker.
Tii	*toog*	*teien*, trækker.
Twing	*twoong*	*twüngen*, tvinger[2]).

Til denne Cl. höre de afvigende:

Hau, ell. *haue*	*haued*[3])	*hauen*, ell. *haued*, hugger.
Kum	*kām*	*kjemmen*, kommer.
Se	*saag*	*sen*, seer.
Uuð	*waað*	*uuðen*, vorder, bliver.

Til **8de Classe** med Omlyd *ö* höre: § 47.

Hôalð	*hölð*	*hölðen*, holder.
Laap	*löp*	*löppen*, löber.
Röp	*rööp*	*rööpen*, raaber.
Slüp	*slöp*	*slöppen*, sover.
Stuunð	*stönð*	*stönðen*, staaer.

og de afvigende:

Dö	*död*	*dön*, gjör, giver.
Fo	*fing*	*fingen*, faaer.
Gung	*ging*	*gingen*, gaaer.

---

[1]) 3. Ps. *rokt* eller *rükt*. Ordb.]

[2]) *Forsööp* -*soop* -*sööpen*, drukner.
Skrüüw *skroow* *skrööwen*, skruer.
Süp *soop* *sööpen*, drikker, supper.
Ordbogen.]

[3]) Efter 1ste Cl. conjugeres det oftest; dog er Sup. *hauen* ligesaa brugeligt, som *haued*. Jeg troer at have hört Impf. *hjoog* i gamle Folks Mund, derfor regner jeg det til denne Classe.

Maaskee var det rettere, i Analogie med Hollandsk og de andre beslægtede Sprog, at henregne hele denne Classe, som afvigende, til 2den Cl. i den lukkede Hovedart?

§ 48. Hjælpeverberne: *haa*, har, *sen*, er, *skel*, skal og *uuð*, vorder, bliver, har jeg for den bedre Oversigts Skyld conjugeret paa efterfölgende Tabelle:

	haa, har	*sen*, er	*skel*, skal	*wel*, vil	*uuð*, bliver
Præs. Enkt.	*Ik haa*	*sen*	*skel*	*wel*	*uuð*
	Dü heest	*best*	*skedt*	*wedt*	*uust*
	Hi heeð	*es*	*skel*	*wel*	*uuð*
Tvet. og Fl.	*haa*	*sen*	*skel*	*wel*	*uuð*
Impf. Enkt.	*Ik hed*	*wêar*	*skulð*	*wilj*	*waað*
	Dü hedst	*wêarst*	*skudt*	*widt*	*waaðst*
	Hi hed	*wêar*	*skulð*	*wilj*	*waað*
Tvet. og Fl.	*hed*	*wêar*	*skulð*	*wilj*	*waað*
Imper. og Infin.	*haa*	*wiis*	—	—	*uuð*
Gerund.	*tö haaenð*	*tö wiisenð*	—	—	*tö uuðenð*
Perf. partic.	*hed*	*wessen*	*skulð*	*wilj*	*uuðen*

§ 49. Af det Ovenanförte have vi altsaa seet, at Gjerningsordene ikke ere underkastede saa mange Forandringer ved Conjugation, som i det tydske Sprog, men vi maa dog tilstaae, at der ere flere i Syltersproget, end i vort eget. Der gives hverken Passiv eller Conjunctiv-Form, men begge maa erstattes ved Conjugatio periphrastica. De Tilfælde, hvori Formen lider nogen Forandring, ere fölgende: 1) Indicativ, og navnlig: a) Præsens, med 3 Personalforskjelligheder; b) Imperf. med 2 — 2) Præs. part. og Gerundium og 3) Supinum.

§ 50. a) Præs. Indicativ: 1ste Person, som paa en Maade constituerer Gjerningsordet, har kun i den 1ste Classe af den aabne Hovedart en bestemt Endelse, nemlig *e*; de övrige Gjo. bestaae kun af Roden uden Endelse. — 2den Ps. dannes i Reglen af denne ved Tilföielse af *st*, f. Ex. *ik maake*, *dü maakest*; *brēn*, *brēnst* o. s. v.; kun *skel* og *wel* hedde i 2. Ps. *skedt* og *wedt*. At Selvlyden i de fleste af den lukkede Hovedart bliver kort, er allerede ovenfor sagt (§ 41). — Tredie Ps. foröges, eftersom

Vellyden fordrer det, med *d*, *dt* eller *t*; f. Ex. *maaked, skrefdt, springt* o. s. v. Det eneste Gjo., der gjör Undtagelse herfra, er *sen*, som hedder *es*[1]). — Fleertallet er altid liigt 1ste Person i Enkt. — Imperat. og Infin. have ogsaa denne Form, med Undtagelse af *sen*, som hedder *wiis*.

b) Imperfectum, hvilket efter de forskjellige Hovedarter har forskjellig Skikkelse, danner ligeledes sin anden Person ved Hjælp af *st*; kun *skulð* og *wilj* have *skudt* og *widt*. De övrige Personer ligne den 1ste Ps. Enkt. § 51.

Præs. partic. ender sig paa *en*, egentlig *enð*, da det i Oldfrisisken endtes med *ande*, i de beslægtede Sprog med noget Lignende, og da et *ð* er umiskjendeligt i Udtalen. Men da det danner en ikke ofte forekommende Construction, saa har Hansen, der skriver det med *en* eller *in*, maaskee ikke engang bemærket, at det virkelig endnu er i Sproget, men holdt det enten for et Adjectiv eller for et Infin. efter den tydske Ordföining. Men at f. Ex. *āplaapen* (Gh. p. 9), opfarende, af *ik laap āp*, jeg löber eller farer op, *iinkummen Week* (Gh p. 107), næstkommende Uge, er Participer, kan dog nok Ingen nægte[2]). — Ex. ere: *Dit haa ik liienð hed* (Gh. p. 149), det har jeg havt liggende. *Bliiw I man settenð*, bliver I kun siddende. *Hi kām gungenð*, han kom gaaende. *Dêar hiir ik G. kummenð* (Gh. p. 120), der hörer jeg G. komme (venientem). *Hi bleft bit skriiwenð*, han vedbliver at skrive (paa Engl. he continues writing). § 52.

Naar man sætter Forholdsordet *tö* foran Præs. partic., da fremkommer Nödvendighedsformen, Gerundium, som i Dansk (og Tydsk) udtrykkes ved Infin. med at (eller zu) foran. Som Ex. tjene: *Om dit tö foenð*, *mut ik dêarhen*, for at faae det, maa jeg derhen (acquirendi gratia). *Om sin Hööpsnaar kēnen tö liiren* (Gl. St. 39), For at lære at kjende sin tilkommende Svigerdatter. *Hat es ek legt tö maakenð* (difficile factu), det er ikke let at gjöre. *Wat tö dönð wêar* (faciendum), *es dön*, Hvad der var at gjöre, er gjort. § 53.

---

[1]) Der er flere Gjerningsord end *sen* (3. Ps. *es*), i hvilke 3. Ps. Nutid ej tilföjer en Tandlyd, neml. *skel*, *wel*, se § 48, *kjen*, C. P. Hansen, Ualð Sölðring Tialen 4^{14}, og *mei*, Geizhals 23^{6}, 32^{3}, (*weet*, *mut*). L.]

[2]) Jeg anseer det derfor for det Rigtigste at skrive Præs. part. og Gerund. med *nð*; dog kan det ligesaa godt udelades i Syltersproget, som det er udeladt i Tydsken.

§ 54. Conjugatio periphrastica.
Den omskrevne Böiningsmaade.

Hertil bruges de ovennævnte (§ 48) Hjælpeord i deres forskjellige Temp. og Modi.

Perf. og Plusquampf. Act. dannes ved *haa*, *hed*, med Hovedverbets Supinum, f. Ex. *ik haa maaked, hed braagt; ik hed ek thaagt, dat* o. s. v., jeg havde ikke troet, at o.s.v. Ved nogle af de gjenstandslöse (verba neutra) bruges *sen*, f. Ex. *ik sen kjemmen*, jeg er kommen, *wat wêar gingen*, vi (2) vare gaaet. Hjælpeordene selv suppleres alle, undtagen *uuð*, ved *haa*; *ik haa hed*; *wü hed 'n al hed, wan I 'er ek wessen hed*, vi havde allerede havt ham, hvis I ikke havde været der.

§ 55. Futurum Act. dannes, naar man sætter *skel* eller *wel* foran Infinit., ligesom i Dansk, f. Ex. *ik wel mi öntii*, jeg vil klæde mig paa; *dit skel nog help*, det skal nok hjælpe. Men man bruger her, ligesom i de beslægtede Sprog, ofte Præsens med en Fremtidsbetydning, f. Ex. *om Klok 6 gung ik üt*, Kl. 6 gaaer jeg ud. *Mêarren*[1]) *haa wü beedter Weððer*, imorgen have vi bedre Veir.

§ 56. Den passive Form dannes i Præsens, Impf. og Perf., ligesom i Tydsken, af Supinum med Hjælpeordet *uuð*, i Futurum og efter *kjen, mei* og *mut* af samme med *wiis* (som i Engl.), f. Ex. *di Rog uuð torsken*, Rugen tærskes; *hat waað bimorken*, det blev bemærket; *di Pööster es lööken uuðen*, Dören er bleven lukket; *hi mut ek bünðen wiis*, han maa ikke bindes; *jat skel splesset wiis*, de 2 skal splidses sammen; *Sok kjen ek skrewwen wiis*, Sligt kan ikke skrives; *Hi maat ek holð sleien wiis*, han vilde ikke gjerne blive slaaet; *Ik mei holð wat törogt holpen wiis*, jeg vil gjerne hjælpes lidt tilrette.

Smaaordene.

§ 57. Af disse ere Biordene (Adverbia) de vigtigste. De ere for störste Delen ikke forskjellige fra Tillægsordene i Form. Mange ende sig paa *n*, som *gidüürigan* (Gh. p. 3), ogsaa *gidüürigen*, uafladeligen, *rensken* (Gh. p. 176) eller *riinsken*, ganske og aldeles[2]), *reedigidaan*, ubegribeligt[3]), *meskin*, maaskee, hvil-

---

[1]) Rettet af mig for: *Mêarrem*. L.]

[2]) »Talemaaden: *hat es riin skén* (*rensken*) maa forklares: Alt er skeet, hvad der var mueligt, tsk. das ist die Möglichkeit!« [3]) »*reedigidaan*, adj., ubegribeligt, forskrækkeligt, at undres over; *hat es rogt reedigidaan, hüð'er dit weet küð*, det er dog ret et Under, hvor han kunde vide det!« — Ordb. — I disse i Ordbogen anførte Exempler have vi ej Adverbier for os. L.]

ket sidste dog egentlig skulde hedde *meske*, da det kommer af *mei ské*. Men Adv. i det Sylter Sprog have en afgjort Tilböielighed til at ende sig paa *n*. De, der som Tillægsord endes paa *lk* (contr. af *lik*, lig), blive til Adv. ved at föie *en* til, saasom: *hjemmelk*, hemmelig, *hjemmelken*; *wennelk*, venlig, *wennelken*; *rennelk*, reenlig, *rennelken*; *daadlk*, strax, *daadlken*, *daalkenst*[1]). — *Hjir*, her, og *dêar*, der, forandre sig efter *dit*, *des* til *hjirrem* og *dêarrem*, *dit hjirrem*, dette hersens.

Gradforhöiningen skeer efter samme Regler som ved Tillægsordene, saa at de i 2den Grad faae *er* og i 3die *st* til, som *aaft*, ofte, *aafdter*, *aaftst*; *wes*, *wesser*, *wessest*[2]). Nogle ere uregelmæssige, som: *fiir*, fjernt, langt borte, hvilket forhöies efter *foordt*, *förðer*, *förðerst*[3]) eller *fiirst*; *holð*, gjerne, (som har overladt sin 2den og 3die Grad til det danske Sprog for at faae det Tydske) *lewwer*, *lewst*, hellere, helst; *lung*, længe, *lënger*, *lëngst*; *fuul*, meget, saare, *môar*, *miist* eller *miistens* o. s. v. § 58.

Forordene (Præposit.) styre alle Gjenstandsformen (Dativ eller Accus.) med Undtagelse af *it* og *tö*, hvilke forsaavidt ligne de gl. danske Forord at eller ad og til, at de undertiden styre Eieformen, f. Ex. *it üðer Deis* (Gh. p. 56. 75), forleden Dag; *jer K. tö gangs käm*, inden K. kom til Gangs (Gh. p. 32); *hi es di Staal tö Liws gingen* (Gh. 54), han er gaaet Bordet til Livs; *biið it Labreetens enð it H. Skrôaðers* (Gh. 111). — *Of*, af, bruges meest efter *fol*, som *fol of Wark*, smertefuld, *fol of Winj*, fuld af Vinde; *ik död höm en Bet of* (eller *fan*) *dös Tübbak*, jeg gav ham en Smule af denne Tvebak. — I den fortællende Stiil bruges *fan* efter Gjo. *sii* og *meen* ganske som det Italienske *di*, som *ik sii fan naan*, io dico di no, jeg siger Nei. —[4]) § 59.

[[1]) »*Daadlik* (contr. *daadlk*, *daalk*) adj., *daalken*, *daalkenst*, *daalst*, adv. (egtl. i Virkeligheden, engl. indeed), strax, snart. (holl. daadelyk).« Ordb.]

[2]) 3die Gr. af Adv. bruges yderst sjeldent.

[[3]) Ordbogen opgiver desuden: *fārðer*, *fārðerst*.]

[4]) I eet Tilfælde findes der i det nuværende Syltersprog en Levning af Navneordenes oldfrisiske Endelsesforandring i Dativ pluralis. Det er nemlig, naar Præpos. *ön* i sin ældre Form: *en* staaer foran Tidsbegreberne: *Mêarren*, *Dei*, *Inj*, *Iirönðer*, *Auronðer*, *Nagt*, *Uurs*, *Sommer*, *Hārewst*, *Wundter*. Disse faae da Endelsen: *em* (Dat. pl.) til, saasom: *en Deiem kjen ik nönt iit*, *enð en Nagtem ek sliip*, om Natten (i Nætterne) kan jeg ikke sove. *En Iirönðerm kumt di kuul Tüür*, *enð di bleft tö en Aurönðerm om Klok Jen*, Om Formiddagen —, om Eftermiddagen. [*Tüür*, Koldfeberstadium, *kuul T.*, *wārem T.*, *Swēt Tüür*. Ordb.]

§ 60. De til Gjo. og Biord hörende Forord skilles i Syltersproget altid saa langt fra Hovedbegrebet, som Meningen tillader det; kun Infin. faaer dem hæftede forved; f. Ex. *wan er er wat üöers me uuð maat* (Gh. p. 13), naar han derved maatte blive noget anderledes. *Dêar' haa's jam ek iin eeðer rogt*, derefter have de ikke indrettet sig.

Om P. Saxilds skildring af Sildring-målet.

Bemærkninger i anledning af foranstående afhandlings udgivelse.

Af

K. J. Lyngby.

Sprogarterne i Nordfrisisk dele sig efter forskelligheder i lyd- og böjnings-forhold i to forgreninger: fastlandsmålet og ømålet. De sprogarter, hvis sproglære har været genstand for beskrivelse saavel i mit skrift om Nordfrisisk (1858)[1]) som i B. Bendsens værk: Die Nordfriesische Sprache nach der Moringer Mundart (1860)[2]), høre til den første forgrening; mit skrift beskæftiger sig fornemmelig med Nibøl sogn, Bendsens med det tæt derved liggende Risum; forskellen mellem sproget på disse to steder er så godt som ingen; den forskellige retskrivning har rigtignok givet sprogformen hos Bendsen og hos mig et höjst forskelligt udseende. Hvad nu den anden forgrening angår, da finder man nogle oplysninger om Amrummålets sproglære hos Chr. Johansen: Die Nordfriesische Sprache nach der Föhringer und Amrumer Mundart (Kiel 1862); bogen beskæftiger sig imidlertid fornemmelig med ordforrådet, og det har ikke ligget i forfatterens plan at give nogen egentlig sproglære. Sildringmålet er blandt de nordfrisiske sprogarter den, der besidder en art litteratur, men netop for denne sprogart besad dèn, der vilde göre sig bekendt med sproget, ikke så meget som det allertarveligste omrids af sproglæren. Ikke desto mindre henlå der på det store kongelige bibliothek i håndskrift en fortrinlig fremstilling såvel af denne sprogarts sproglære som af dens ordforråd. Dette håndskrift har så godt som ingen vidst

---

[1]) Sml. dette tidskrift I 81. [2]) Sml. dette tidskrift II 339.

af at sige, medens derimod tilværelsen af Bendsens håndskrift, mange år förend bogen omsider blev trykt i Holland, var bleven almenheden bekendt ved Rasks og ved Michelsens omtale (1825 og 1828).

Forfatteren af dette arbejde over Sildringmålet, Peter Saxild, blev født i København 1 Oct. 1804, blev dimitteret til universitetet fra borgerdyd-skolen på Kristianshavn 1822, blev cand. med. med h. ill. Maj 1831, nedsatte sig 1833 som praktiserende læge i Møgeltønder og flyttede året efter til Höjer. 1837 drog han til Kejtum på Sild for i tre måneder at besörge en anden læges forretninger der på øen; da denne læge 1838 blev ansat i et andet embede, flyttede Saxild atter til Kejtum, hvor han først var constitueret landskabslæge og siden vedblev at opholde sig som praktiserende læge i 8 eller 9 år. Omtrent 1847 begav han sig til Sønderho på Fanø. 1848 fik han ansættelse som læge ved den troppeafdeling, som da blev sendt til Vestindien; her blev han ansat som underlæge ved det militaire hospital i Kristiansted. På grund af hans helbredstilstand måtte han allerede i forsommeren 1849 opgive denne stilling og tiltræde tilbagerejsen til Danmark. Undervejs døde han den 24 Juni 1849 og blev begravet i Atlanterhavet. — En af mine venner, der kendte ham, ytrer om ham i et brev til mig: »Han havde megen interesse for dialekter og besad en forunderlig gave til ligesom at idealisere ordene i sin udtale, om man så kan sige. Han kunde efterligne dialektudtalen meget nöjagtig, men tillige således, at egenhederne derved trådte meget skarpere og tydeligere frem, end når man hørte folket tale. Det lød naturligvis komisk og vi har tit hjemme lét deraf, men man kunde dog ikke kalde det caricatur eller usandhed i fremstillingen. Ved sin virksomhed kom han jo i forbindelse med mange mennesker, der talede dialekt, og han havde samlet en stor mængde ord og notitser, som han havde vedföjet sit exemplar af Molbechs dialektordbog. Han havde også en del kundskab til andre sprog, navnlig Engelsk og Islandsk, og nærede megen pietet for Rask.« — Han oversatte 1832 »Spionen« af Cooper. 1834 udkom under hans navn en oversættelse af Bulwers Pelham. I Månedskrift for litteratur XIII (1835) s. 237—242 blev denne oversættelse stærkt medtaget. I et tillægsblad indrömmede Saxild oversættelsens slethed, men oplyste, at han ej var den virkelige oversætter; han havde begyndt arbejdet, men efterat han havde forladt København, havde en anden, der, som det viste sig, ej

var det voksen, fortsat det, og Saxild havde uforsigtig tilladt, at det blev udgivet under hans navn.

Håndskriftet er nr. 1447 b 4to i den ny kongelige samling. Det bærer titelen:

Forsög paa en Skildring af Sylter-Sproget i dets nuværende Tilstand af P. Saxild. 1846.

Det består af to, særskilt paginerede, afdelinger:

»1ste Deel. Sproglære«, 45 sider, og

»2den Deel. Ordbog«, 122 sider.

Her foran har jeg udgivet den første del, sproglæren. Overskriften: »Skildring af Syltermaalets Sproglære« findes ikke således i håndskriftet, men er dannet af mig efter den titel, Saxild har givet hele håndskriftet, og den overskrift, han har givet 1ste del. Jeg har udgivet bogstavret efter håndskriftet, der er skrevet med forfatterens egen hånd; dog har jeg tilladt mig nogle ubetydelige forandringer, f. ex.

	her er udgivet:	Saxild har skrevet:
s. 186[8]	*Oo*	*Oo*,
189[19]	*thrii*	*Thrii*
191[10]	Slesvig	Sleswig
211[19]	til	till
188[21]	*χείϱ*	*χειϱ*
187[4]	*ἐὰ*	*éa*
205[24]	*ok*	*ock*

På et par steder, hvor alphabetisk orden var tilsigtet, men enkelte ord strede derimod, har jeg flyttet dem, næmlig i § 18 og i §§ 43—46. Videre gående afvigelser har jeg udtrykkelig omtalt i anmærkningerne under siden med undtagelse af et par, som skulle omtales her. Side 199 anm.[2]) har jeg rettet *d* i *albüiding* til *đ*. S. 204[19] har jeg i overensstemmelse med ordbogen ansét en streg over *e* i *Ren (Rēn)*, render, for tilfældig. Af S.s familie har jeg fået tillåns en concept til et brev til Molbech, dateret 13 Oct. 1846, bestemt til at ledsage oversendelsen af håndskriftet; han beder Molbech anbefale det, som han året iforvejen havde lovet, til Videnskabernes selskab. Brevet er imidlertid næppe afsendt og håndskriftet er sandsynlig først efter forfatterens død kommet på det kongelige bibliothek. Håndskriftet er meget tydelig skrevet, men har på sine steder nogle rettelser og tilföjelser; på ét sted i ordbogen er rettelsen åbenbar foretagen med en fremmed hånd; på andre steder i ordbogen og i sproglæren er det usikkert, om rettelsen hidrører fra forfatteren eller en anden.

I den omtalte concept omtaler han imidlertid selv, at han har foretaget forandringer og tilsætninger i håndskriftet. Da desuden de tvivlsomme forandringer og tilföjelser ere meget få i den del af håndskriftet, som jeg har udgivet, da de ere nødvendige eller ligegyldige eller synes rigtige, har jeg ikke angivet dem, så meget mere som det vilde være vanskeligt at udskille dem fra det øvrige. Exempelvis skal jeg anføre, at s. 203[20] er *đ* i *liienđ* tilföjet, men det er ganske i overensstemmelse med ʒens begyndelse og anm. [3]) samme sted. S. 186[13] ere ordene »sv. tjusa« skrevne til i randen; skönt bogstavet *s* i »tjusa« er noget forskelligt fra den form, det ellers har hos Saxild, har jeg dog sat disse ord ind i texten. Side 205 er i anm. [4]) fortidsformen *jeew* rettet til *jêw*; rettelsen er rigtig (sml. Johansen s. 41 nr. 80, hvor der skrives *jääw*), men lydbetegnelsen er ikke Saxilds, da der ved *ê* er ment hans *ē*, som jeg har sat i stedet. S. 188[35] er »den jydske Næselyd« rettet til »den fynske Næselyd«; denne rettelse er næppe foretagen med rette; jeg skal senere nærmere omtale sagen. En rettelse s. 202[9] af de to første bogstaver i »Ordinalendelse« til »Car«, vistnok med en fremmed hånd, er urigtig og ikke optagen af mig. — Alt det, der under siden står imellem [ ] er tilföjet af mig, men for den største del hentet fra håndskriftets anden del, ordbogen. Da denne næmlig ej blev udgiven, blev det nødvendigt derfra at meddele oversættelse til de uoversatte ord, fremdeles optog jeg endel angivelser i ordbogen, der afvege noget fra sproglæren[1]); endelig samlede jeg fra ordbogen nogle tilföjelser til sproglæren, f. ex. de i sproglæren ikke optagne stærke udsagnsord; jeg har på hvert enkelt sted angivet ordbogen som kilde undtagen ved oversættelsen af enkelte ord. Enkelte steder, f. ex. s. 196 anm. [1]), har jeg på egen hånd tilföjet en berigtigelse og en fra Saxilds afvigende opfatning.

Sproglæren indeholder en fuldstændig fremstilling af sprogets lydforhold og böjning, således som disse vise sig i sproget selv uden gennemført sammenligning med Oldfrisisk; en historisk sproglære måtte optage noget mere, f. ex. lydovergangene fra Oldfrisisk, undersøgelse, om selvlyden i former som *reeđ* (red) udgår fra oldfrisisk fortid ental eller flertal. Lydene beskrives nöjagtig og lydbetegnelsen viser udtalen med sikkerhed. Sprog-

[1]) Til s. 204[26] bliver at bemærke, at ordbogen har: »*wārewē*, (ell. *wārew*...»

læren slutter sig i det hele nöje til Rasks Frisiske (oldfrisiske) sproglære (1825). Udsagnsordenes inddeling i to hovedarter og første hovedarts inddeling i 3 classer er hentet fra Rask, men i inddelingen af den lukkede hovedart er S. gået sin egen vej; et system, der holdt mere på overensstemmelsen med Oldfrisisk, vilde i denne hovedart være at foretrække. Ordbogen indeholder kun sparsomt sammenligning med andre sprog, hvad jeg betragter som et fortrin, da den oldfrisiske form ved de ikke udenfra optagne ord egentlig vilde være den eneste, som vilde have betydning, og han sagtens har manglet hjælpemidler til at tilföje den. Ord, der ere optagne udenfra, f. ex. fra plattysk, eller som han har hørt af måske mindre pålidelige personer, har han betegnet med mærket [foran dem. Af den för omtalte concept optager jeg følgende ytringer, idet jeg udfylder nogle forkortninger: »Grammatikken er ... meest kun et Uddrag af Rasks frisiske Sproglære, adapteret efter de nuværende Former i Syltersproget. Exemplerne ere tildeels tagne af det eneste Skrift i Sproget, Hansens Nahrung für Leselust, og alle de andre har jeg selv hört Folk paa Öen sige. I et saa kort Udtog vilde jeg ikke adskille Formlære og Ordföining, og har fört det mærkeligste af denne ind paa passende Steder af hiin saa conseqvent, som jeg kunde. Ordbogen er vel ikke saa fuldstændig, som den kunde være; först fordi der vistnok gives mange Ord i Sproget, som ikke ere komne for mit Öre; dog har jeg lige indtil nu nedskrevet alle dem, jeg kunde faae fat paa. Dernæst findes der i *Piđersdeibok* utallig mange Ord, som enten ere aldeles let forstaaelige eller ligefrem tagne af tydsk, dansk eller hollandsk; dem har jeg da med Villie udeladt.«

Følgende er trykt i Sildringmålet:

1809. (J. P. Hansen). Der Geitzhals auf der Insel Silt. Ein Schauspiel in vier Aufzügen. Flensborg. 192 s. 8.

[J. P. Hansen]. Lieder zur schuldlosen gesellschaftlichen Unterhaltung für Jünglinge und Jungfrauen auf der Insel Silt. 16 s. 8.

1833. J. P. Hansen. Nahrung für Leselust in Nordfriesischer Sprache:

I. Der Geizhals oder der Silter Petritag. 2te Ausg. *(Di Gidtshals, of di Söl'ring Pid'ersdei. Dit taust Mol ön Drük iiwen).*

II. Der glückliche Steuermann. Ein Enkel des Geizhalses. *(Di lekkelk Stjüürman. En Fortelling fan höm sallew)*. [En roman].
III. Lieder, und andere Kleinigkeiten, zur schuldlosen gesellschaftlichen Unterhaltung. 2te vermehrte Ausg. *(Hok Leedtis en wat lidt Tjüg muar)*.
Sønderborg. XVI + 183 + 50 + 54 sider. 8.

1843 hos J. M. Firmenich, Germaniens Völkerstimmen I (1843—46) s. 1—7: Mundart der Insel Sylt. [Nogle af J. P. Hansens *Leedtis* findes her med ordforklaringer.]

1858. C. P. Hansen. *Uald' Söld'ring Tialen.* Møgeltønder. 66 s. 8. [Sagn og fortællinger, sml. dette tidskr. I 82].

1858. Frisisk Tillæg til Vestslesvigsk Tidende. (1858, nr. 129, 21 Avg.). Indeholder: *Jüghel-Prötjii* (Gavltale ved et rejsegilde) på Sildring- og på Moring-Frisisk og *En Käämper-Tial* på Sildring- og Bredsted-Frisisk med samme retskrivning af Sildringmålet som i *Uald' Söld'r. T.*

Jep Peter Hansen blev født i Vesterland 8 Juli 1767. Han fór tilsøs 15 år igennem. Komedien (Geizhals) digtede han for største delen på sørejser fra 1788—1792; fortalen er underskreven Vesterland 1809. Romanen (Gl. St.) digtede han 1822 i Kejtum, hvor han var skolelærer og degn siden 1820. Han har også forfattet astronomiske og mathematiske skrifter. Se Lübkers og Schröders forfatterlexikon nr. 441 og anmærkningen under den første side af fortalen til Gl. St. — Når Saxild citerer sidetallet i Geizhals (Gh.), mener han 2den udgave deraf i Nahr. f. Leselust. I ordbogen citerer S. komedien (2den udg.) under mærket *Pb.* d. e. *Pidersdeibok*, efter Saxild det på Sild gængse navn på den.

Selvlydene i tonstavelsen, betegnede som hos Saxild, kunne ordnes efter Chladnis schema på følgende måde:

	korte				lange			
			a				*ā*	
	o		*ö*	*e*	*aa*			*ē*
	-		-	-	*oo*		*öö*	*ee*
	u	*ü*	-	*i*	*uu*	*üü*	-	*ii*
Hertil kommer					*ôa*			*êa*

Betegnelsen hos de andre svarer således hertil:

1. Saxild:	*ā*	*ē*	*ôa*	*êa*
2. J. P. Hansen 1809:	*æ*	*ä*	*ua*	*ej*
3. J. P. Hansen 1833:	*a·*	*e·*	*ua*	*iä*[1])
4. C. P. Hansen:	*a*	*ää*	*ua*	*ia*

Exempler: 1. *kām, kēn, skôat, wêar.* 2. *kæm, kän, skuat, wejr.* 3. *ka·m, ke·n, skuat, wiär.* 4. *kam, kään, skuat, wiar.* I de andre tilfælde er tonstavelsens betegnelse ens[2]). Denne lydbetegnelse er grundlagt af J. P. Hansen; den har det fortrin, at selvlydens tidsmål (længde og korthed) kan ses med sikkerhed[3]), medens det er en væsentlig indvending mod Bendsens system, at det tit er vanskeligt at se, om en selvlyd er kort eller lang; det er f. ex. ikke let at se, om *tuch*, drog, s. 303, har lang eller kort selvlyd, heller ikke, om det har åbent eller lukket *u*. Men det for Sild vedtagne system lader sig ej overføre på fastlandsmålet, da det hviler derpå, at Sildringmålet og vel overhovedet ømålet i tonstavelsen mangler lydene kort lukket *o ø e*, der derimod findes i fastlandsmålet.

Medlyd.

đ	*lđ, lj*	*nđ, nj*	hos Saxild svare til
d'	*l'*	*n'*	hos J. P. Hansen 1833; han

anvender iflæng ′ eller ’ som mærke. 1809 betegnede han S.s *đ* ved *ḍ* eller *r'*. C. P. Hansen har her samme betegnelse som Saxild, kun bruger han næppe *lj*. Saxild har uret i at anse *lj* for næselyd (§ 7), da det er utænkeligt; *nj* er sagtens en »mouilleret« lyd, jeg kan næmlig ikke ret tro, at vi her skulde have den fynske næselyd, hvor f. ex. i ordet *Må͜j* (Mand) selvlyden udtales gennem næsen og et *j* følger ovenpå, ifølge Rask, Retskrivningslære § 34 s. 45. *lj* og *nj* har vel en stærkere »mouillering«, *lđ* og *nđ* en svagere, hvis de sidste ikke ere en anden art ændringer af *l* og *n*. J. P. Hansens *s'* er sagtens det bløde *s*, hollandsk *z*, (hos Johansen skrevet *sh*, hos Bendsen tildels *hs*), sml. S.s ytringer i § 8 om at *s* kan få en læspende sibilation. Saxild har i sin lydlære forglemt at omtale, 1) om *ng* er en enkelt lyd (*twing, twoong*), som det formodentlig er, 2) at *g* kan være

---

[1]) i Gl. St.; i Gh. *ej*, se § 3 hos S.

[2]) Hos J. P. Hansen 1833 skrives, hvor store begyndelsesbogstaver anvendes, *Ii* = S.s *Ji*, *I'i* = S.s *Ii* og *Iä* = S.s *Êa*.

[3]) kun ikke tidsmålet af *a* hos C. P. Hansen: *Man, kam.*

åndende. I ordbogen har han »*Dag*, (udt: *dach*) adv. dog«. Åndende *g* (eller åndende *k*, tysk *ch*) betegnes af C. P. Hansen, men næppe overalt, *gh*. I Saxilds ordbog anvendes *gh* f. ex. i »*Tagghentig*« (80); men jeg har, måske med urette, haft en tvivl, om han ikke somme tider omvendt ved *gh* i udlyden har villet betegne det hårde *g*.

Når nogen nu vil göre sig bekendt med Sildringmålet, vil han let kunne göre det ved hjælp af Saxilds her aftrykte sproglære og C. P. Hansens *Uald Söldring Tialen*, der er forsynet med ordforklaringer.

Er den antike Tragedies Charakteertegning væsentlig forskjellig fra Charakteertegningén i den moderne Tragedie?

Af *H. F. F. Nutzhorn.*

I.

Den classiske Oldtid er efterhaanden kommen til at indtage en eiendommelig Plads i den moderne Bevidsthed. Medens Øieblikkets Travlhed trænger Oldtidsstudiet mere og mere i Baggrunden, drages Blikket dog bestandig tilbage til de historiske Forudsætninger for det nyere Europas rige Litteraturer. Men da de Fleste mangle Leilighed til selv at gaae til Kilderne, nøies de gjerne med traditionelle Forestillinger. Staaende Yttringer om Oldtiden vandre derfor omkring i historiske Lærebøger, æsthetiske Afhandlinger, philosophiske Undersøgelser o. s. v., overalt behandlede som uomtvistelige Kjendsgjerninger og benyttede med samme Sikkerhed som selvvunden Erfaring. Med slige Yttringer maa Philologen holde Øie og berigtige falske Anskuelser; thi naar en Mening først har vundet Tidernes Hævd og paa sin Vandring er bleven mærket med de litteraire Notabiliteters Stempel, hører der et vist Mod til at tvivle, og den philologiske Studerende bliver vildledet eller i al Fald gjort usikker i sin Dom.

I vor Litteratur er Heiberg Autoritet i Spørgsmaal, som angaae den dramatiske Poesi. Men saa hyppigt man hos ham kan finde Oplysninger om Dramaet i næsten alle nyere europæiske Litteratu-

rer, og saa vel bekjendt han viser sig at være med den romerske Komedie, saa sjældent er det hos ham at træffe Udtalelser om det græske Drama. Dog giver han eet Sted (Recensionen over Oehlenschlægers Dina, Prosaiske Skrifter 1861. 3, 371) en Fremstilling af Forskjellen mellem den antike og moderne Charakteertegning.

„*De antike Characterer i Tragedien ere plastiske i den Betydning, at deres hele Indhold har lagt sig paa Overfladen; der er Intet i dem, som ikke kommer tilsyne, Intet, som ikke udtaler sig. Dette ligger allerede deri, at de antike Sujetter vare bekjendte for Folket, inden Tragediedigteren bearbeidede dem; i sin grandiose Storhed renoncerede den antike Tragedie paa Stoffets Nyhed, paa den Spænding og Overraskelse, som kan bevirkes ved samme; den kjendte med eet Ord ikke det Interessante, som er et moderent Begreb, for hvilket de gamle Sprog ei engang have noget tilsvarende Udtryk. — Heraf følger, at saa meget som hiin Digtart fordrer Characteer-Skildringer, saa lidet kan den i Grunden tilstede Characteer-Udviklinger; her er nemlig, saa at sige, Intet at udvikle, lige saa lidt som i en Marmorstatue; Alt er fra Begyndelsen af plastisk bestemt i alle sine Omrids. — De moderne Characterer ere maleriske; thi idet de vende den ene Side mod Beskueren, unddrage de den anden fra hans Øie; der er Perspectiv i dem og dermed Illusion. — Den moderne Diction er deri forskjellig fra den antike, at den ikke, saaledes som denne, umiddelbart udtaler hele Characterens Indhold, men meget mere igjennem Det, som den udtaler, lader os ane et Andet, som den fortier, men som just derved virker stærkere end om det udtaltes*".

Her er udviklet, *at* og *hvorfor* det antike Dramas Charakterer manglede Perspectiv og Illusion. Vi kunne først betragte Udviklingens enkelte Led, baade hvorvidt de i sig selv ere sande, og hvorvidt de føre til det af Heiberg opstillede Resultat. Skulde der vise sig væsentlige Feiltagelser i Forudsætningerne, kunne vi bagefter undersøge, om dog ikke Resultatet, uafhængigt af Forudsætningerne, skulde være rigtigt.

Den egentlige Grund til Forskjellen, mener Heiberg, ligger deri, at Oldtiden ikke kjendte det Interessante, ja ikke engang havde noget Ord for dette Begreb. Det er en Compliment, som Oldtiden gjerne kunde tage imod, hvis den blot var sand. Det Interessante begynder nemlig først da at drage Opmærk-

somheden hen paa sig, naar Begeistringen er ved at svinde; jo mere blaseret en Tidsalder er, desto fastere klamrer den sig til det Interessante og Pikante. Det er et Begreb, som væsentlig hører ind under Reflectionen og Forstanden; derfor dominerer det, naar Ungdommens første Umiddelbarhed har tabt sig. *„Hvo vilde vel formaste sig til at kalde Nordens Guder eller Baldur hiin Gode interessante? Selv paa Hakon Jarl og Oehlenschlägers andre berømteste Tragedier vilde det være meget misligt at anvende hiint Begreb. Først i sine sildigere Værker f. Ex. i De italienske Røvere og i Tordenskjold har Oehlenschläger meer og meer tenderet mod det Interessante".* (Heiberg Pag. 386). Men den klassiske Oldtid har ikke Ret til at betragte det som en Formastelse, om man paastaaer, at den tit er nedsunken i det blot Interessantes Sphære. Jeg vil ikke henvise til den æsthetiserende Modesyge hos Romerne i Keisertiden eller til den philosophiske Dilettantisme, der affecterede Stoicisme under Hoflivets Fordærvelse; men strax vende mig til Sophokles' Samtidige, Sophisterne. Athenienserne flokkedes om dem for at høre den slettere Sag pludselig vise sig som den bedre; thi enhver Ting havde jo to Hanke, det kom kun an paa, hvilken man tog fat i, og Euthydemos' Fader var uimodsigeligt en Hund, da Hunden var hans og desuden var Fader (til Hvalpe) og altsaa var hans Fader. De synonymistiske Distinctioner florerede (Prodikos), og fra de Philosopher, hvis logiske Kunster fornøiede Athenienserne udgik atter de Hofphilosopher, som ved Kong Ptolemaios' Middagsselskaber underholdt Gjæsterne med Undersøgelser om et Korn kunde frembringe en Dynge, og om den, der siger „Jeg lyver", i det Øieblik lyver eller taler sandt. Det er en Selvfølge, at det Folk, som tit fra Morgen til Aften tilbragte Tiden med at høre paa Procuratorfif eller politiske Discussioner, maatte lade det Interessante komme til høi Værdighed. Derfor er det ogsaa en urigtig Paastand, at Oldtiden intet Navn havde for dette Begreb. Med større Ret kunde man paastaae det om de fleste nyere Sprog. Thi skjøndt det Interessante fremkommer overalt, hvor Modsætninger mødes og brydes, skjærpes Blikket derfor kun der, hvor man som Tilskuer kan betragte det derved frembragte Spil uden selv personlig at drages med ind i Kampen. Sandsen for det Interessante er derfor kun ret udviklet under meget civiliserede Samfundsforhold, som lige forekommende aabne Døren for Ærlighed og Forstillelse, Tro og Vantro, Stolthed og Trællesind, som skjænke de ufor-

sonede Modsætninger et fælles Asyl under Conveniensens og den gode Tones Beskyttelse. Men i det nyere Europa er Culturen og Civilisationen ikke voxet frem af national Grund, og med Culturstrømmen fra Syd er ogsaa det romanske Ord „interessant" indvandret som fremmed Gjæst i de nordligere Sprog. I Grækenland derimod var Culturen ingen fremmed Plante, og om Rom end for en stor Deel skyldte Grækenland sin Dannelse, saa var denne dog fuldstændigere sammensmeltet med det nationale Element, end Tilfældet er i Brændpunkterne for den nyere europæiske Cultur. Vel sandt, der er intet antikt Ord, som nøiagtig dækker det moderne Ord interressant, saa lidt som man havde noget Ord, der svarer nøiagtigt til Franskmændenes „point d'honneur"; men ligesaavel som man havde Navne til at betegne f. Ex. Alkibiades' „tit saa kildne Æresprik", ligesaavel havde man Betegnelser for det her omspurgte Begreb. Ordbøgerne nævne *„quod capit, quod delectat*, *προσάγωγος*, *ἔφολκος*. Hertil kunde føies *lepidus*, *urbanus*, *facetus*, *χαρίεις*, *ἡδύς, κομψός*. Naar Phaidros fortæller, at Lysias har skrevet en Tale, hvori den Skjønne bestormes, ikke af en Elsker, *ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ κεκόμψευται· λέγει γὰρ ὡς μὴ ἐρῶντι μᾶλλον δεῖ χαρίζεσθαι ἢ ἐρῶντι*, maa det oversættes: „Men netop her ligger det Interessante; han siger nemlig, at man heller bør hengive sig til den Forfører, som ikke elsker, end til den, som elsker". I det Hele er denne Tale et mærkeligt Beviis paa, i hvilken Grad Athenienserne da vare sunkne ned i det blot Interessantes Sphære, den sædvanlige Tumleplads for gode Hoveder, der have tabt Troen paa deres Opgave og Agtelsen for sig selv.

Men derfor kunde gjerne Tragedien „i sin grandiøse Storhed" have renonceret paa dette Middel til at fængsle Tilskuerne. Aischylos og Sophokles have i al Fald ikke gjort det Interessante til deres Digtnings Formaal. Men det tør man ikke saa bestemt paastaae om Euripides, hvis Storhed heller ikke har været af saa grandiøs Natur. Aristophanes lader ham i „Frøerne" v. 939 flgg. sige til Aischylos:

Saasnart fra dig jeg havde først modtaget denne Kunstart,
af tunge Ord og megen Pomp og Skvalder overlæsset,
jeg tørred den først dygtig ind, tog Fyldigheden af den
ved nette Smaavers, ved Excurser og ved stødt Rhabarber,
ved Havresuppe, lindt rørt ud og kogt paa lærde Bøger.
Jeg næred den med Arier (Kephisophon dem digted)

og bused strax ei frem, faldt ei med Ho'det ind ad Døren,
men den, som først paa Scenen traadte frem, fortalte stedse
sit hele Stamtræ.

Aischylos

Ja det var vist bedre end dit eget [1])

Euripides

Og strax fra første Vers jeg lod ei Noget være ubrugt.
Hos mig fik Kvinden Ordet tit og Slaven ikke mindre
og Herren og den unge Pige, selv den gamle Kjærling.

Aischylos

Ja netop derfor har du Straf fortjent.

Euripides

Nei ved Apollo,
det var just demokratisk.

Dionysos

Aa, lad den Fugl fare, Kjære!
I denne Sag har du nok ei saa reent Brød i din Pose. [2])

Euripides

Dernæst jeg Publicum har lært at tale,

Aischylos

Desto værre!
Gid, før du Sligt dem havde lært, du var af Edder bristet.

Euripides

at bruge Vatterpas til Ordet, Vinkelmaal til Verset,
at tænke, høre, see sig for, at snoe sig, narre, skuffe,
for Andre frygte, være snildt forsigtig.

Aischylos

Desto værre!

Euripides

Jeg førte hjemlig Tilstand frem, som man forstaaer og kjender,
saa man mig kunde følge ret, og Publicum med Indsigt
min Kunst har kunnet controllere.

Om man end maa drage en heel Deel fra denne Skildring, saa sees dog, at Slutningen fra den antike Tragedies grandiøse Storhed ikke kan gjælde Euripides. Ham maae vi altsaa lade heelt ude af Betragtningen, idet vi vende os til følgende Yttring (Heiberg Pag. 385). *„At kalde Homer eller Æschylus interessante vilde næsten være ligesaa latterligt som at betegne Thorvaldsens Arbeider med samme Navn; det Grandiøse, det Su-*

[1]) Euripides' Moder havde, sagde man, været Grønthandlerske.
[2]) Euripides beskyldtes for aristokratiske Tendentser.

blime og lignende Categorier ere derimod her de gjældende". Denne Sætning indeholder megen Sandhed; men havde Thorvaldsens Museum staaet færdigt 1842 vilde Heiberg dog næppe have skrevet den. Han vilde da have seet, at det Grandiøse hos en Kunstner ingenlunde udelukker det Yndige, Fine, Spillende, og heller ikke er til Hinder for, at meget særdeles Interessant kan fremkomme. Dette viser sig navnlig ved Portraitstatuer som Byrons; men ogsaa f. Ex. ved Mercurs Statue er maaskee det første, som griber Beskueren, netop det Interessante i Situationen, Hyrdefløiten forenet med Sværdet, det Beroligende og Søvndyssende med det lurende Drab, og ikke mindst den eiendommelige Maade, hvorpaa Opmærksomheden drages hen til den af Kunstneren ikke fremstillede Argus, hvis Søvn man læser i Mercurs Miner saa tydeligt, som om man saae ham selv med de 100 Øine tillukkede, saaat denne Statue giver os en fortrinlig Commentar til Heibergs Bemærkning om Dictionen i det moderne Drama, „at den gjennem Det, som den udtaler, lader os ane et Andet, som den fortier, ligesom Tacitus bemærker, at Brutus og Cassius ved et Møde hos Cæsar faldt i Øinene fremfor Alle, netop fordi man ikke saae dem" [1]) Saaledes vil man ogsaa hos Aischylos mellem det Grandiøse og Sublime kunne finde mange interessante Enkeltheder, som i Choephorerne, hvor Elektra af en afskaaren Haarlok og et Fodspor slutter, at hendes Broder maa være nær, men ikke kjender ham selv, da han strax efter træder ind. Vægteren i Agamemnon, Ammen i Choephorerne ere ligesom Soldaten i Sophokles' Antigone, naturtroe psychologiske Tegninger, som, netop fordi de ere grebne ud af Hverdagslivet og i deres haandgribelige Virkelighed satte midt ind i den tragiske Handling, maatte være særdeles interessante Figurer. Men her er det dog kun interessant anlagte Enkeltheder; hos Euripides derimod ligger undertiden et heelt Dramas Hovedinteresse i den gjennemførte Fremstilling af en eller anden abnorm Charakteer eller sygelig Lidenskab (Medea, Phædra), saaat han i den Henseende kan stilles ved Siden af adskillige moderne Forfattere, som give Poul Møller Anledning til at sige: „Dersom man samler alle de aandelige Misfostre, som ere fuldkommen anskueliggjorte ved

---

[1]) Det er i Øvrigt mærkeligt, at ikke Heiberg ved at citere Ordene *præfulgebant eo ipso quod non videbantur* er bleven opmærksom paa, hvor megen Vægt Oldtidens Forfattere kunde lægge paa det Interessante.

den nyere Tids poetiske Litteratur, da faaer man et høist mærkeligt psychologisk Hospital, som man forgjeves søger Mage til i de forbigangne Seclers Efterladenskab. (Samlede Værker 2den Udg. 6, 23 i Recensionen over Hauchs Bajazet og Tiber).

En anden Grund til, at det Interessante ikke kunde komme frem i den antike Tragedie, skulde ligge deri, at *„Sujetterne vare bekjendte for Folket, inden Tragediedigteren bearbeidede dem; den antike Tragedie renoncerede paa Stoffets Nyhed, paa den Spænding og Overraskelse, som kan bevirkes ved samme; den kjendte med eet Ord ikke det Interessante."*

Ganske vist har et Drama ikke hele Nyhedens Interesse for den, som i Forveien kjender Sujettet, men at det Interessante derved heelt skulde være udelukket, er næppe rigtigt; tværtimod ansees det jo netop for interessant at sammenligne forskjellige Behandlinger af det samme Emne. Det Interessante synes fortrinsviis at spille paa Grændsen mellem det Bekjendte og Ubekjendte; Opmærksomheden pirres, hvor vi halvt føle os hjemme, halvt mærke, at vi ere fremmede. At nu de græske Digtere vel forstode den Kunst at lade det Velbekjendte træde frem under en ny Belysning, kan paavises ved mange Exempler. Vi kunne vælge et fra Dramaets tidligere Historie. Hele det atheniensiske Folk havde deeltaget i Slaget ved Salamis og kjendte det formodentlig til de mindste Træk. Dog vovede Phrynichos et Par Aar efter at føre det ind paa Scenen, uden at han frygtede for at trætte Tilskuerne ved at vise dem, hvad de kjendte ligesaa godt som han selv. Han førte dem nemlig midt ind i Fjendens Hjem og fremstillede, hvad Virkning Budskabet om det forfærdelige Nederlag gjorde i Xerxes' Hovedstad. Dette var en saa heldig Idee, at Aischylos optog den; hans Tragedie er os opbevaret, og som den i sin Heelhed maa have vakt Interesse ved at betragte det Hjemlige fra et fremmed Standpunkt (som det vulgairt kan udtrykkes: ved at vise Tilskueren hans eget Huus fra Gjenboens Vinduer), saaledes kan der anføres flere Enkeltheder, hvor det Samme gjentager sig. „Venner, siig mig, hvor i Verden ligger dog den Stad Athen?" spørger Xerxes' Moder, og Choret svarer: „Fjernt mod Vest, hvor Hersker Helios i Havet dykker sig."

Hos Euripides kan man paa mangfoldige Steder vise, hvorledes Tilskuernes Bekjendtskab med Sujettet er brugt i det Interessantes Tjeneste. Fra Aischylos' Choephorer medbragte man Erindringen om den smukke Scene, hvor Søsteren af en afklippet

Haarlok, der lignede hendes, og et Spor, i hvilket hendes Fod passede, drog den Slutning, at hendes Broder maatte være i Nærheden. I Elektra gjør Euripides sig nu interessant ved at gjenkalde denne Scene i Erindringen. En gammel Tjener træder ind og fortæller, at Orestes vist maa være kommen; thi paa Agamemnons Grav har han fundet en Haarlok tilligemed Levningerne fra en Offring.

Betragt den Lok ved Siden af dit eget Haar
og see, om den dog ei den samme Farve har;
thi ofte seer man, at den samme Faders Børn
har Lighed med hverandre i de fleste Ting.

Elektra.

Din Ta'e, Gamle, røber ikke stor Forstand.
Min tappre Broder, troer du, skjælver for Ægisth,
saa han ei aabenlyst tør see sit eget Land.
Og saa, hvorledes kan hans Haar vel ligne mit?
Hans har jo flagret frit ved Brydepladsens Leg,
mit glattedes med Kam. Det heelt umuligt er.
Men ofte kan du see Ens Haar en Andens ligt,
hvor der dog ikke findes mindste Slægtskabsgrad.

Oldingen.

Saa gaa da hen og maal de Spor, som findes der,
og see, om ei de skulde passe til din Fod.

Elektra.

Hvor kan du troe, at man paa stenet Grund kan see
det Sted, hvor Eñ sin Fod har sat? Og om saa var,
vil Broders Spor og Søsters dog ei være eens;
thi Mandens Fod langt større jo end Kvindens er.

Der kunde fra et æsthetisk Standpunkt indvendes adskilligt mod denne Scene, dog viser den tilfulde, at Digtere i Oldtiden have været sig bevidst, hvorledes det Interessante kunde frembringes ved sindrig Benyttelse af det Bekjendte.

Men vi maae ikke blot gjøre Indvending mod den Slutning, Heiberg drager af sin Forudsætning, men selve denne Forudsætning er urigtig. Det er vistnok sandt, at Tragedien næsten altid hentede sit Stof fra de ældre episke Digte, fra den græske Sagnhistorie, og at for saavidt Tilskuerne i Forveien kunde være bekjendte med Indholdet; men i Benyttelsen af dette Stof tillode Digterne sig den største Frihed. Vi kunne til Beviis herpaa f. Ex. anføre Euripides' Helena. Det er bekjendt, at Stesichoros havde digtet, at kun Helenas Phasma havde været i Troia,

hun selv havde i Mellemtiden levet i Ægypten. Hos Herodot 2, 112 flgg. see vi, at rationaliserende Mythefortolkere havde combineret dette med Odysseens 4de Bog, hvor Menelaos ved Ægypten hører Sandsagn af Havguden Proteus. Proteus gjordes nemlig til en ægyptisk Konge, som af Retfærdighedsfølelse tog Helena fra Alexandros, da denne paa Veien gik i Land i Ægypten, og som derefter bevarede hende, til Menelaos efter Troias Erobring kom til Proteus' Land og her fandt sin Hustru, hvem han forgjæves havde søgt i den erobrede By. Paa dette Grundlag har nu Euripides bygget et meget eventyrligt Drama, i hvilket Helena, der ellers bestandig, ogsaa af Euripides, fremstilles som letsindig og utro, viser sig saa overordentlig trofast, ja hendes udholdende Troskab mod den fraværende Husbond er endog gjort til Vehikel for Handlingen.

Da Paris kommer til Sparta, bliver Helena af Hermes ført gjennem Luften til den vise og retfærdige Kong Proteus, kun hendes Phasma bortføres af Paris, og om det kjæmpe Græker og Trojaner i 10 Aar, til Staden efter Gudernes Beslutning er gaaet til Grunde. I al den Tid har Helena levet hædret hos Kong Proteus; men efter hans Død vil Sønnen Theoklymenos tvinge hende til at ægte sig, og hun maa søge Tilflugt ved Proteus' Grav, som Sønnen ikke vover at krænke. Tilfældig kommer nu Teukros paa Veien fra Salamis til Kypros ogsaa til Ægypten og gaaer i Land for at faae sin tilkommende Skjæbne at vide af Theoklymenos' spaakyndige Søster, Eido eller Theonoe. (Hos Homer hedder Havguden Proteus' Datter Eidothea, Euripides har omformet Navnet lidt). Af ham faaer Helena at vide, at Troia er faldet for 7 Aar siden, at Menelaos endnu ikke er kommen hjem, maaskee er druknet under Stormen ved Kaphareus. Helena er utrøstelig, da hun ved Gudernes Foranstaltning ikke blot er kommen i ondt Ry blandt alle Mennesker, som jo troe, at hun er fulgt med Paris til Troia, men endog har mistet Haabet om atter at see sin Mand og gjenvinde sit gode Navn, og nu desuden skal tvinges til at ægte en Barbar, der vaager saa ængsteligt over hende, at han har givet den Befaling, at enhver Hellener, som kommer til hans Land, skal dræbes. Da Teukros hører om dette Herskerbud, maa han selvfølgelig skynde sig fra Landet, og Helena gaaer ind for at søge Trøst hos Eido, som alt før har spaaet hende, at hun skal gjensee Menelaos. Næppe har hun forladt Scenen, før han kommer ind. Efter mange Hændelser har han endelig lidt

Skibbrud her paa Kysten, men er frelst tilligemed Nogle af Mandskabet og Billedet, som han antager for sin virkelige Hustru. Medens disse opholde sig i en Klippehule ved Stranden, er han, indhyllet i nogle Pjalter, Søen har levnet, gaaet op i det fremmede Land for at søge Hjælp. Pludselig seer han nu Helena træde ud af Palladset, men da han lige nylig har forladt Helena i Klippehulen, bliver han aldeles fortumlet, og vil slet ikke troe hendes Fortælling, før en af Mandskabet kommer og beretter, at Helena i Klippehulen er gaaet tilveirs efter at have aabenbaret, at hun var et *εἴδωλον*, som gik tilbage til Ætheren, hvorfra det var kommet. Nu er al Tvivl opløst og ved Eidos Hjælp bliver Theoklymenos narret paa lignende Maade som Thoas i Iphigenia i Tauroi, og endelig aabenbare Dioskurerne sig for at afholde Theoklymenos fra at forfølge de Flygtende og tilraabe nu disse Løfte om Gudernes Naade og Beskyttelse.

Vi see her, med hvilken Frihed Digteren har skabt en ny Handling midt inde i Sagnhistorien. De miraculøse Tildragelser, den dobbelte Helena, Gjenfærdets Forsvinden i Luften, Eidos mystiske Fremtræden med Røgelsekar og hele det magiske Apparat, Begivenhedernes brogede Mangfoldighed, Dioskurernes Aabenbarelse, Spaadommen om, at Helena skal dyrkes som Gudinde og Menelaos henflyttes til de Saliges Øer, alt dette er beregnet paa at overraske og imponere Tilskuerne, saa at her er gjort Alt, hvad der ved ydre Midler kan gjøres, for at kaste et romantisk Skjær over Handlingen, medens Digteren samtidig søger at gjøre den mere interessant ved idelig at minde om den sædvanlige Opfattelse af Helena, idelig lade hende selv klage over det slette Rygte, hun saa uforskyldt maa lide.

Jeg har dvælet ved dette Drama, ikke paa Grund af dets Fortrin, men fordi det er vel skikket til at vise, hvor Meget der kan findes i antike Dramaer af saadanne Ting, som man i Regelen troer hører Nutiden til. Dog kunde man indvende, at det maaskee var en enkelt Undtagelse, hentet fra et Tidspunkt, hvor Poesien gik sin Opløsning imøde. Lad os derfor høre, hvad Aristoteles mener om Digterens Forhold til Traditionen. Herom har han udtalt sig i Poetiken Cap. 9.

„*Af det Foregaaende er det da klart, at Digteren ikke fremstiller virkelige Begivenheder, men hvad der har Virkelighedens Præg, og hvad der under visse Forhold rimeligt eller nødvendigt maa skee. Forskjellen mellem Digteren og Historikeren*

ligger nemlig ikke deri, at den Ene skriver i bunden, den Anden i ubunden Stiil; thi man kunde gjerne omsætte Herodots Fortælling paa Vers, og den vilde dog vedblive at være Historie. Forskjellen er den, at den Ene fremstiller det Virkelige, den Anden det Sandsynlige. Derfor er ogsaa Poesien mere philosophisk og grundig end Historien. Poesien beskjæftiger sig nemlig med det Almeengyldige, Historien med den tilfældige Enkelthed. Ved det Almeengyldige mener jeg noget Saadant, som: Hvorledes maa en Mand af den og den Charakteer nødvendigviis eller rimeligviis handle? Saaledes stiller Poesien sin Opgave og tilføier derefter til de almindelige Handlinger de tilfældige Navne. Den tilfældige Enkelthed er Saadant som: Hvad har Alkibiades udført, og hvorledes er det gaaet ham?"

„Ved Komedien er dette nu strax indlysende; thi de tilføie de tilfældige Navne efter først at have lagt Planen i Overeensstemmelse med den indre Sandsynlighed, men de digte ikke om virkelige Personer, saaledes som Iambographerne gjorde. I Tragedien holde de sig derimod til de traditionelle Navne. Grunden hertil er den, at vore Forestillinger om det Mulige lade sig paavirke. Hvad der ikke fremtræder som virkelig skeet, ansee vi ikke saa let for muligt; men hvad der virkelig er skeet, maa aabenbart ogsaa være muligt; thi havde det været umuligt, vilde det jo ikke være skeet. Og dog findes der nogle Tragedier, i hvilke kun eet eller to Navne høre til de bekjendte, de øvrige ere opdigtede; i nogle er der endog slet intet af de bekjendte Navne som i Agathons Anthos; thi her ere Navne og Handling begge opdigtede, og det tiltaler os ikke mindre derfor; saaat man altsaa ikke nødvendigviis bør søge at holde fast ved overleverede Emner for Tragedien."

Om Aristoteles' Bestemmelse af Forskjellen mellem Historie og Poesi er udtømmende, kan være Gjenstand for Tvivl, men at han grundig har kjendt den græske Tragedies Forhold til det overleverede Sagnstof, er utvivlsomt, og efter hans udtrykkelige Vidnesbyrd er, som vi see, den tragiske Digter ligesaa fri i Opfindelsen af sin Handling som Komedieskriveren i sin. Naar desuagtet Tragikerne fornemmelig holde sig til Figurer, der ere bekjendte fra Historien eller Sagnet (som jo for Grækerne havde historisk Gyldighed), søger han Grunden dertil i den tragiske Handlings og Charakteers Storhed, som bevirker, at vi ere utilbøielige til at troe paa dens Mulighed. Smaa Charakterer troe vi gjerne paa, derfor behøver Komedien ingen

Støtte i Traditionen, men *„supra ea veluti ficta pro falsis ducimus"*. Og hvad der gjælder om Tilskueren, finder maaskee ogsaa sin Anvendelse paa Digteren selv; thi ogsaa han behøver Tro paa sine Figurers Sandhed. Den komiske Digter fremstiller, som Aristoteles siger, Personer, der staae under os selv, og dem kan Digteren let skabe ud af de Træk, han finder hos sig selv og sine Omgivelser; men de store Charakterer ville maaskee ikke saa let træde klart og levende frem for Phantasien, naar denne ikke er befrugtet ved det, som har fremstillet sig for den med objectiv Gyldighed. Det viser sig i det Mindste, at de fleste Tragikere, ikke blot fra Oldtiden, men ogsaa fra nyere Tider, have hentet deres Stof fra det, der for Digteren (om med Rette eller Urette, er her ligegyldigt) har været historisk Sandhed. Den nærmere Udførelse af Handlingen har derimod i Oldtiden fuldt saa vel, maaskee endog mere end i nyere Tid, kunnet være Digterens egen Phantasies Værk, og hvor Digtet ikke saa meget udmærker sig ved Charakterernes Storhed som ved gribende Begivenheder, vil man tit see, at Digterens Phantasi har været skabende fra første Grund, f. Ex. i Oehlenschlägers Hugo von Rheinberg. Maaskee har Forholdet været et lignende ved Agathons Anthos.

For Oldtidens Digtere som for Nutidens gjaldt altsaa Valgets Frihed: „Aut famam notam sequere aut sibi convenientia finge"; dog saaledes, at man maa tilføie

Rectius Iliacum carmen deducis in actus
Quam si proferres ignota indictaque primus.

Men denne „publica materies" blev „privati juris", idet Digteren selvstændig bearbeidede det givne Stof; thi „Digteren er langt mere Digter ved at skabe sin Handling end ved at sætte den i metrisk Form" (μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν ἢ τῶν μέτρων). Og selv i Fremstillingen af de bekjendte Figurers Charakteer var Friheden ikke udelukket. Vel gik det ikke an at lade Achilles vise sig som en Thersites; han maatte være „impiger, iracundus, inexorabilis, acer, jura neget sibi nata, nihil non arroget armis". Men Heiberg gaaer for vidt, hvor han siger: *„Naar Hercules, naar Agamemnon, naar Electra, Antigone, Oedipus, Iphigenia træde ind, saa kjende vi allerede iforveien deres hele Characteer"*. Vi kunne ikke i Forveien kjende Elektras Charakteer, da hun skildres forskjelligt af Aischylos og Sophokles; Menelaos og Helena i Euripides' „Orest" ligne ikke de samme Personer i hans „Helena". Aristoteles

beskylder endog Euripides for ikke at have holdt Iphigenias Charakteer i det samme Drama (*τοῦ ἀνωμάλου παράδειγμα ἡ ἐν Αὐλίδι Ἰφιγένεια· οὐδὲν γὰρ ἔοικεν ἡ ἱκετεύουσα τῇ ὑστέρᾳ.* Cap. 15). Naar saaledes ikke engang Digteren selv har gjort sig Charakteren klar fra Begyndelsen, kan Tilskueren da endnu mindre i Forveien kjende den heelt. Netop gjennem Feilgrebet seer man bedst, hvad Frihed Digteren havde til at gjøre sin særegne Opfattelse gjældende.

Som Resultat staaer altsaa, at baade Oldtidens og Nutidens tragiske Forfatter i Regelen er bunden til et objectivt givet Grundlag, men i Udførelsen ikke behøver nøiagtig at følge det Givne. Forskjellen ligger saaledes ikke i den Maade, hvorpaa Digteren har været bunden til Traditionen, men i selve Traditionens Art. Den græske Sagnverden havde en bestemt religieus Baggrund, Poesi og Religion vare uopløselig sammenknyttede, hvilket ikke paa den Maade gjælder for den nyere Tragedie, og medens nu Digterens Hjem strækker sig „fra Spitsbergs hvide Klipper — til, hvor den sidste Tange slipper i Søndrepolens øde Hav", var den græske Digter indskrænket til sin egen Nations historiske og mythiske Fortid. Dette viste sin uheldige Virkning, da Stoffet i bogstavelig Forstand slap op ved Benyttelsen, saa ingen Digter kunde sætte sin Fod noget Sted uden at hemmes ved Følelsen af at vandre i Forgjængernes Spor. Men i Tragediens Blomstringstid kunde det mindst af Alt være til Skade, at Digter og Publicum strax følte Stoffet som hjemligt og stemmende med deres egen Aand.

Derimod kunde man vel tænke sig Digteren hindret i den frie Udfoldelse af sin Phantasi ved at digte for et Publicum, der kjendte den hellenske Sagnverden langt bedre, end Nutidens Publicum i det Hele kan være bekjendt med de Partier af Historien, hvorfra Digterne vælge deres Stof. Lad os da høre, hvad Aristoteles bemærker herom. „*Det vilde jo ogsaa være latterligt at holde sig nøiagtigt til det Overleverede; thi det, som er bekjendt, er jo dog kun bekjendt for de Færreste, og dog tiltaler det Alle.*" Man maa altsaa opgive alle Forestillinger om det vidunderligt dannede atheniensiske Publicum med sin detaillerede mythologiske Lærdom og sin Gave til at opfatte de fineste Antydninger. Tværtimod maae vi ikke engang forudsætte hos en meget stor Deel af de atheniensiske Tilskuere saa mange Kundskaber som hos vort theatersøgende Publicum, der jo tit betaler dyrt for Entreen. I Athen fik Enhver, der ikke

selv kunde betale, Penge til at kjøbe sig Billet, og den i Antal betydeligste Deel af Tilskuerne var Matroser og Dagleiere, Smaahandlende o.s.v., som tit hverken kunde læse eller skrive. Visse almindelige Forestillinger om de jevnlig forekommende Tragediehelte fik de efterhaanden, men dermed ophøre ogsaa deres Kundskaber. Af Homer hørte de vel leilighedsvis Rhapsoderne forelæse et Stykke; at Nogen skulde have holdt ud at følge Iliaden fra Begyndelsen til Enden, idet Rhapsoderne afløste hverandre, er utroligt; Kyklikerne vare dem heelt ubekjendte, og litterair Detailkundskab kan naturligviis aldrig findes hos det store Publicum.

Behøver man herfor noget yderligere Beviis end Aristoteles' udtrykkelige Erklæring, har man det i Euripides' lange fortællende Prologer og i de detaillerede Spaadomme, hvormed „deus ex machina" tit ender hans Dramaer. Man har, maaskee med Rette, beskyldt disse Indledninger og Slutninger for at være udramatiske; men hvis Publicum i Forveien vidste Besked med det, der saaledes meddeeltes det, vilde de oven i Kjøbet være fuldkommen meningsløse. — Ogsaa Sophokles giver altid, om end i mere dramatisk Form, ved Stykkets Begyndelse Tilskueren saadanne Oplysninger, at han derefter kan følge Handlingens Gang uden den ringeste Kundskab i den græske Sagnhistorie. I Oedipus f. Ex. lader han Tiresias i en af de første Scener i sin Harme fortælle Kongen hele hans forfærdelige Udaad, forat man siden ret skal kunne forfærdes ved at see, hvor haardnakket Oedip selv arbeider paa at bringe sine egne skjulte Misgjerninger for Dagens Lys. Hvis Tilskuerne kunde forudsættes alle at vide Besked med Handlingens Udfald, vilde Scenen med Tiresias ikke have været nødvendig. I eet Drama, Elektra, har Sophokles endog givet en Prolog, der er temmelig af samme Natur som Euripides'. Ogsaa Aischylos maa ved de Dramaer, som ere de første i Trilogien, give Tilskuerne de historiske Forudsætninger, f. Ex. Vægterens Tale i Agamemnon og Danaidernes Indledningssang (Parodos) i Hiketides. Forsømte Digteren at sætte Tilskuerne ind i Situationen, blev Dramaet dem uforstaaeligt. Saaledes gik det Karkinos. „Amphiaraos vendte nemlig tilbage fra Templet, hvilket Tilskuerne, som ikke havde seet det, ikke kunde vide, og derfor blev han udhysset." (Aristoteles Cap. 17). [1])

[1]) Naar man nu tillige husker, at Tragedierne ikke ere bestemte til at læses, men til at opføres, saaledes at den ene Replik rask bliver efter-

Man kunde maaskee undre sig over, at Digteren kunde tiltale et saadant blandet Publicum, hvoraf Nogle kjendte det mythiske Stof i alle dets Enkeltheder, Andre mødte aldeles uden Forudsætninger. Unægtelig ligger der her en uendelig Vanskelighed, men som dog enhver stor Digter til enhver Tid med største Lethed har overvundet. Digteren har en Tryllestav, hvormed han aabner Øiet paa den Ukyndige og bringer den altfor Kloge til at glemme, hvad han vidste, før Forhænget blev draget bort; hvorved han bringer Tilskueren til at troe paa det Umulige og være blind for de ubenyttede Muligheder: Han river med i Illusionen. At forfølge alle de dertil hørende Midler, Rhythmen og Musiken, Ordets Magt over Sjælen, Skuespillerens Sikkerhed, som bringer Tilskuerens Skepsis til at forstumme, Sceneriet o. s. v., er deels overflødigt, da Enhver kan studere det af Nutidens Drama, deels unyttigt, da Virkningen ikke opnaaes ved en mechanisk Sammenstillen af Midlerne, men ved den geniale Benyttelse af dem, og Genialitetens Naturbestemmelse er jo netop ikke at lade sig bringe i System. Her bliver det derimod af Vigtighed at paavise, at det antike Drama i denne Henseende ikke har været anderledes stillet end det moderne. Et yderligere Vidnesbyrd derom er Aristoteles' Bestemmelse, at Tragedien skal frembringe *ἔλεος*, *φόβος* og *ἔκπληξις* (Cap. 14). Hvorledes skal nu Frygt eller Spænding fremkaldes, naar ikke Tilskueren, hvis han tilfældigviis kjender Resultatet, dog i Øieblikket glemmer det? Tragedien skal ogsaa efter Aristoteles fremstille Omslag fra Lykke til Ulykke eller omvendt (*εἰς εὐτυχίαν ἐκ δυςτυχίας ἢ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταβάλλειν*. Cap. 7); hvis ikke *φόβος*, ɔ: Spændingen og den dertil hørende Illusion, hørte med til Tragedien, var det jo nok simpelthen at fremstille Ulykken eller Lykken, efter at Omslaget var skeet. Som Midler til at vække denne *φόβος* og *ἔλεος* nævnes: *περιπέτεια*, som finder Sted, naar Resultatet bliver det Modsatte af det, den Handlende tilsigter, f. Ex. i Lynkeus, hvor „den Anden føres til Døden, Danaos følger efter for at faae ham dræbt; men Resultatet bliver, at denne bliver dræbt, hiin frelses"; og *ἀναγνώρισις*, Gjenkjendelsen i det afgjørende Øieblik,

---

fulgt af den næste, og Tilskuerne altsaa ikke have ret lang Tid til at reflectere over Ordene, vil man let see, hvor Meget der er bygget paa Sand af det, som opstilles i de sædvanlige Noter. Derimod kunde man tit ønske Fortolkerne bedre Øie for, hvorledes Replikerne gjensidig belyse hverandre, og hvad Skuespillerens Betoning og Gestus kan lægge ind i dem.

eller naar det er for sildigt. (Smlgn. Aristoteles Cap. 11 og 16). Betydningen af dette beroer paa, at Tilskueren haaber, frygter, overraskes, længes, ganske som om han aldeles Intet vidste om Udfaldet. [1])

Det er os nu klart, at den græske Tragediedigter har været stillet ligesom den moderne, baade hvad Tilskuerens Bekjendtskab med Stoffet og hvad Digterens Frihed i Behandlingen angaaer. Der fremkommer altsaa meget Interessant baade i den Maade, hvorpaa Katastrophen indledes og forberedes og i den Maade, hvorpaa et ældre Stof bliver omformet, og det ikke blot saaledes, at vi ved dybere Undersøgelse see dette Interessante, men ogsaa saaledes anlagt, at Digteren har beregnet, at hans Publicum skulde føle det som interessant. Thi om end ikke Aischylos og Sophokles, saaledes som Euripides, lagde an paa at fængsle ved det Interessante, saa have de dog ikke ved deres Poesies Høihed tabt Blikket for det, der vækker og beskjæftiger Reflectionen, som overhovedet Grækerne med deres bevægelige Tanke aldrig have manglet Sands for det Interessante, hvor det mødte dem.

Efter disse foreløbige Undersøgelser kunne vi mere uforstyrret vende os til Afhandlingens egentlige Gjenstand: Charakteertegningen, Benyttelsen af Ordet og den hele ydre Fremtræden til derigjennem at aabne Indblik i, hvad der foregaaer i Sjælens Dyb.

---

[1]) Dette oversees hyppig af Fortolkerne f. Ex. af Schneidewin til Agamemnon, hvor han idelig lægger Noget ind i Replikkerne, som kun vilde kunne opfattes af Tilskuerne, naar Digter og Publicum først vare blevne enige om, at man vel maatte erindre, at Klytaimnestra inden Tæppet blev draget for, skulde dræbe sin Husbond. Men tværtimod gjennem den første Halvdeel af Tragedien gaaer der vel en bestandig Anelse om en Ulykke, men hvorfra den skal komme, antydes ikke; først ved Kassandras Ord ledes Opmærksomheden hen paa Klytaimnestra og selv da saa utydeligt og forvirret, at Budskabet siden træffer Tilskuerne ligesaa uventet som Choret. Vel kaldes i Brøndsteds Oversættelse v. 147 Iphigenias Offer »Kilde til Hustrues Had, som vil ulme, altid nagende, hjemme, frygtelig Huusholderinde, som pønser paa Hævn for sit Barns Drab«. Men her er lagt Noget ind i Oversættelsen, som ikke findes i Originalen. Stedet bør oversættes: »Den grusomme Daad, som aldrig sover i Huset, den rædsomme Vogter, den straffende Vrede, som Barnemordet vil hævne«. Spaadommens Ord ere her ligesaa utydelige som ellers; thi for ret at lade Tilskuerne føle det Forfærdelige i Klytaimnestras Udaad, tvinger Digteren dem først til, trods deres bedre Vidende, at dele Agamemnons og Chorets Uvidenhed. (Sluttes i næste Hefte).

Anmeldelse.

M. Tullii Ciceronis orationes selectæ duodecim. Quartum recogn. et præf. est Dr. J. N. Madvig. Hauniæ. 1858.

Skjøndt det er over 3 Aar siden, at ovennævnte Udgave udkom, finder Anm dog Anledning til at offentliggjøre nogle Bemærkninger derom for derved mulig at indvirke paa Udstyrelsen og Besørgelsen af en 5te Udgave, der maaskee om faa Aar vil blive fornøden og paa en Maade næsten kunde siges at være det allerede. Men det er ingenlunde Anm s Hensigt at underkaste Bogen en omfattende Bedømmelse i videnskabelig og critisk Henseende; der gjælder om denne Udgave, hvad Orell skrev om den 1ste: *„insunt egregia multa, ut in Madvigii curis omnibus"*. Men jo mere Philologen har Anledning til at glæde sig over den stadig fortsatte critiske Omhu og Sagacitet hos Udgiveren, desto mere beklager han, at Bogen i adskillige mere ydre Henseender har temmelig fremtrædende Mangler som Skolebog. Jo mere nemlig en Bog bliver brugt og jo oftere og hurtigere den som Følge deraf bliver oplagt paany, desto større Krav har Publicum (og ved en Skolebog Skolerne) paa, at Bogen bliver baade billigere, bedre udstyret og korrektere. Men intet af disse tre Krav kan siges at være bleven tilfredsstillende opfyldt ved Madvigs 4de Udgave af Ciceros Taler; dog maa den væsentligste Deel af Skylden herfor vel nærmest falde paa Forlæggeren, Bogtrykkeren og Medhjælperen ved Korrekturen.

Hvad for det Første Prisen angaaer, da kan det vel ikke nægtes, at Bogen i alle Oplag har været forholdsviis billig; men medens 1ste Udgave kostede 6 Mk. 8 Sk., 2den Udgave ($18^1/_2$ Ark) 6 Mk. 12 Sk. og 3die (16 Ark) 5 Mk. 8 Sk., koster nu 4de Udg., som kun er $^1/_4$ Ark større end 3die, og altsaa over 2 Ark mindre end 2den Udg., 7 Mk.

Hvad dernæst Udstyrelsen angaaer, da er vel Papiret i de 2 sidste Udgaver bedre end i de 2 første, men Typerne ere i de forskjellige Udgaver næsten gradviis blevne mindre, indtil de navnlig i denne 4de Udg. ere blevne saa smaa og anstrengende for Øinene (især ved Lys), at en omhyggelig Lærer maa have Betænkelighed ved at tillade sine Disciple at benytte den. I Tydskland har man i de senere Decennier indseet det Skadelige for Ungdommen i at benytte Skolebøger med altfor smaa Typer, og der existerer, om jeg ikke feiler, i flere tydske Stater Forbud imod visse smaastilede Udgaver af Klassikerne. Men i denne 4de Udg. af Ciceros Taler ere ikke blot Typerne utilladeligt smaa og Linierne utilbørligt nær paa hinanden, men den allerede derved for Øinene besværende Tryk bliver endnu mere forvirrende for Synet ved Typernes Inæqualitet: thi selv ved smaa Typer (saafremt de da ere tydeligt og skarpt udprægede) lettes Læsningen, naar de ere eensformige og alle høre til eet og samme Slags „Skrift"; men foruden at Typerne i denne Udg.

ingenlunde kunne siges at være skarpt og tydeligt formede i det Hele, ere de heller ingenlunde eensformede eller eensartede, undtagen i Fortalen (hvis Typer ere baade større og tydeligere) og maaskee omtrent i det første Ark af Texten. Navnlig er det Bogstaverne *u* og *q* og *c*, der hyppigst variere i Form og Størrelse. Medens der saaledes paa 1ste Ark overalt findes det smalle *u*, der svarer til de øvrige Typer (som navnlig sees ved at sammenligne det med *n*), begynder paa S. 17 L. 27 i Ordet *natura* et andet Slags bredere og større *u*, hvormed der fortsættes til S. 20 L. 7; derpaa følger igjen det smalle *u* til S. 24 L. 24; derpaa atter det brede til S. 26 L. 8; derefter blot det smalle til S. 30 L. 2 f. n.; derefter følge brede, blandede med enkelte smalle til S. 32 midt., saa blot smalle til S. 35 midt.; derpaa næsten blot brede til S. 38 L. 10 f. n., saa igjen næsten blot smalle til S. 41 øverst, og derfra næsten blot brede til S. 49 midt., saa atter meest smalle. Hvor langt denne Afvexling er fortsat, har jeg ikke efterseet; men værre er det, at idetmindste fra S. 79 ere disse 2 *u* mere ligeligt blandede sammen paa hver Side, hvilket er endnu mere stødende for Øiet; saaledes staaer f. Ex. S. 83 L. 17 fire Gange *quum*, først med et bredt og et smalt *u*, derpaa med 2 smalle, saa med 2 brede og endelig med et smalt og et bredt, saa at alle 4 mulige Stillinger i denne ene Linie ere udtømte, for ikke at tale om, at ogsaa *q* i de to sidste *quum* synes at høre til en anden (større og mere aaben) Skrift end i de to første; og dette er ofte Tilfældet med *q* i dette Parti af Bogen; see f. Ex. S. 80 L. 8; S. 82 L. 9 og 11 f. n.; S. 84 L. 23 staaer *quidem* med lille *q* og bredt *u*, i næste Linie *quam* med større *q* og smalt *u*; i den følgende Linie atter *quare* med lille *q* og bredt *u*. Dette større og mere aabne *q* har Anm. først bemærket fra S. 35 mod Slutn.; derfra findes kun dette til S. 38 øverst, hvor atter det mindre begynder, medens ogsaa disse længere hen blandes sammen paa hver Side[1]). Ogsaa *c* findes paa mange Steder større end det almindelige, til de øvrige Typer svarende; saaledes f. Ex. S. 150 L. 1 det andet *c* i *concessam*; sst. L. 10 i det første *Excitate*, og saaledes hyppigt. Ualmindelig store Typer ere f. Ex. ogsaa *e* i *quales* S. 79 L. 6 f. n., det sidste *t* i *potuit* S. 82 L. 2 f. n. og i *atque* S. 93 L. 12 f. n.; *a* i *Saxa* S. 115 § 19; *p* i *capite* S. 102 L. 4 f. n.; *u* i *Quod* S. 88 lidt nedenfor Midten.

Hvad endelig Correctheden angaaer, er det meget beklageligt, at den høitagtede Udgiver, som oftere selv har tilstaaet sin Trang til en paalidelig Hjælp i denne Retning, og som desuden selv har en saa sørgelig Undskyldning i denne Henseende, ikke bedre har faaet det Haab opfyldt, som han udtaler derom i Fortalen p. V. Det kan gjerne være, at der i denne Udgave ere færre Trykfeil end i den 3die, over hvilken Udg. beklager sig, og som Anm. næsten ikke har brugt eller confereret; men om de end ere færre, saa er-

1) Hvilket *q* der passer til de øvrige Typer, sees bedst ved Sammenligning med *p*, hvoraf jeg kun har bemærket eet Slags (paa en enkelt Undtagelse nær).

der adskillige, som maaskee ere værre, især Udeladelser af Ord eller endog hele Sætninger i Texten. Saaledes er i Talen pro Rosc. § 146 ved et Spring fra *tibi* til *tibi* udfaldet Ordene: *causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis, si tibi;* ligeledes i Talen pro Lig. § 8 er ved et Spring fra *vel* til *vel* udfaldet: *quod eius ingenio studiisque delector vel;* i § 14 ved Spring fra *cave* til *cave* udfaldet: *ignoscas, cave;* i Talen pro Dejot. § 21 er Ordet *et* udfaldet foran *inimicissimum*, og i § 36 *inimicis* imellem *succumbet* og *ne*. Anm. har i denne (4de) Udg. kun gjennemlæst Texten af de 8 Taler (pro Rosc., in Catil., pro Arch., pro Lig., pro Dejot.) og af disse kun confereret de 3 sidste med en anden Text, saa at der desværre er Anledning til den Mistanke, at de ovenanførte Udeladelser ikke ere de eneste. Af værre Trykfeil har Anm. i de nævnte Taler bemærket følgende: S. 5 L. 3 *populos* for *populus*; S. 17 L. 8 *patricidio* for *parricidio*; S. 30 L. 2 *redierunt* for *adierunt*; S. 163 L. 9 f. n. *delicto* for *delicti*; S. 164 lidt nedenfor Midten *sie* for *si*; af mindre S. XI i Noten *ex* for *et*; S. 40 L. 16 *suseepit* for *suscepit*; S. 21 midt. *Chrisogonum* for *Chrysogonum*; S. 121 L. 15 f. n. XII for XIII (eller XIV)[1]; foruden at der enkelte Steder mangler et Capitel- eller Paragraph-Tal som p. Rosc. § 140; in Catil. III, cap. 2; IV, cap. 5, og i Overskriften p. 74 staaer II for I. — Formodentlig ved en Uagtsomhed er i Indledningen til de catilinariske Taler fra de ældre Udgaver beholdt den Angivelse, at den 4de Tale er holdt i Jupiter Stators Tempel, da dog Drumann (Röm. Gesch. V p. 504 not. 67) tilstrækkelig har beviist, at den er holdt i Concordias (som derfor ogsaa de omhyggeligere nyere Udgivere anføre). Ved en Uagtsomhed staaer ogsaa i Fortalen S. XXIII L. 10 *Torquatus* for *Tubero*.

Jeg troer ved ovenstaaende Bemærkninger tilstrækkeligt at have motiveret mine Anker og Ønsker; men jeg benytter tillige Leiligheden til at udtale mig om enkelte Steder i nogle af disse Taler, selv om disse Bemærkninger ikke altid have Hensyn til Madvigs Udgave.

I Talen pro Rosc. § 80 staaer *nos judicio perfundere*, et paafaldende Udtryk, som Commentatorerne have Vanskelighed ved og ere uenige om at forklare. Men det er maaskee en Skrivfeil i Hdskr. for *pessum dare* (eller *perdere*); slgn. § 145 mod Slutn. *idcirco hunc illius filium studes perdere*, og de mange Steder, hvor det Samme (at de vilde bringe Roscius af Dage ved Domstolens Hjælp) siges med andre Ord f. Ex. § 8; § 29 Beg.; § 151 fgg. (*Pessum dare* forekommer hos Cic. Fragm. Orell. p. 579, 18 efter Quinctil. 8, 6, 7).

I samme Tale § 110 har Madvig beholdt sin gamle Conjectur: *aliqua arte et mora*, der dog ligger temmelig fjernt fra Hdskr.s *aliqua fretumora*. Det forekommer mig, at Grævius's Conjectur *aliqua ficta mora* ubetinget fortjener Fortrinet (den er ogsaa efter min Tilskyndelse optagen af Lefolii); baade giver den (som Madvig selv indrøm-

[1]) At det maa være en Trykfeil, maa jeg vel antage ifølge min Afhandling om dette Datum i Neue Jahrb. f. Philol. u. Pädag. Bd. 71, 643 ff. — De 2 der ikke benyttede chronologiske Bestemmelser (pro Mil. § 98; og ad Att. V, 13) føre ikke til noget sikkrere Resultat.

mer) en passende Mening: „ved en eller anden opdigtet (foregiven) Hindring (Opsættelsespaaskud)", og Intet ligger vel Hdskr.s Træk nærmere (skjøndt Madv. Opusc. Acad. I p. 183 mener det Modsatte), naar man tænker sig *fretu* skrevet med Cursivbogstaver; og at Feilen ikke er ældre, tør man nok antage, da alle Hdskr. til denne Tale ere unge og synes at nedstamme fra en fælles Kilde (Madv. Opusc. I p. 118). Hvor let nemlig *c* og *a* ved lidt mindre omhyggelig Skrift kan blive til *e* og *u*, veed Enhver, og ligeledes *i*, naar det skrives uden Prik eller Streg, til *r* (navnlig „fransk" *r*; see Mannert Miscell. S. 19). Saaledes staaer (omvendt) i det ikke meget gamle Berliner Hdskr. til Liv. 23, 5, 11: *ficto* for *freto*.

Endelig i § 126 Sltn. har Udg. nu optaget Ernestis Conjectur *quo more* for *quo modo* (*bona quo jure aut quo more aut qua lege venierint, quæro*). Denne Conjectur, hvis diplomatiske Begrundelse Osenbrügge (ad h. l.) benegter, synes vel at have en Støtte i § 143 (*putat omnia more, lege, jure gentium facta*); men foruden at *jure* i § 126 dog ikke er eenstydigt med *jure gentium* i § 143, synes hele Sammenhængen i § 125—126 at tale for *quo modo*. Der spørges nemlig først i § 125: *eius hominis bona qua ratione venierunt aut quo modo venire potuerunt* ɔ: med hvilken Berettigelse ere denne Mands Eiendomme blevne solgte eller paa hvilken Maade have de overhovedet kunnet sælges, — nemlig da han ikke var proskriberet. Ligeledes spørges i § 125: *qui* (= *quomodo*) *potuerunt ista ipsa lege ... bona ... venire?* ɔ: hvorledes kunde Eiendommene sælges efter den Lov, der gjælder Proskriberede eller Sullas Fjender (som der siges i det nærmest Følgende). Altsaa bliver Meningen af Ordene i Slutn. af 126: *quo jure aut quo modo aut qua lege venierint, quæro* denne: jeg spørger (i Henhold til det allerede i § 125 fremsatte Spørgsmaal, hvoraf dette er en Gjentagelse), med hvilken Ret eller paa hvilken Maade (ɔ: enten som proskriberet eller fjendtlig Eiendom — eller paa hvilken anden Maade, i hvilken anden Egenskab) eller endelig efter hvilken Lov (siden den for kort siden anførte ingen Berettigelse giver) Eiendommene ere blevne solgte.

Til det i critisk Henseende meget vanskelige Sted in Catil. III, 25 *Atque illæ tamen* etc. fortjener vistnok Halms Conjectur i 4de Udg. af disse Taler (Ciceros Ausgew. Reden III; see navnlig det sidste Blad i Bogen „Verzeichnisz der Stellen" o. s. v.) at tages i nærmere Overveielse.

I Talen pro Arch. § 16 er Madvigs Conjectur *acuunt* for *alunt* neppe nødvendig; slgn. Anm. herom hos Halm (l. c.); og Halms Forsvar troer jeg at have bestyrket endnu mere i min Udg. af Talerne pro Arch., Lig. og Dejot. i Anm. dertil. — Om Læsemaaden *ipso* § 32 for *ipsius* henviser jeg til Fortalen til denne min Udgave. — I samme § har jeg vel i min Udg. beholdt det Usikkre *foro aliena*, men vil dog her meddele en Conjectur, der synes mig at have noget større Sandsynlighed. Da nemlig Hdskr. have *firme* (el. *ferme*) *a me iudicialique consuetudine*, har jeg tænkt mig, at dette kunde være opstaaet af *præter meam judicialemque consuetudinem*, der giver en ogsaa formel Modsætning til det foregaaende: *pro mea consuetudine*.

Naar nemlig *præter* var skrevet med et Afkortningstegn[1]) og derved let blevet til *per* eller *fer* (PER, FER), kunde der let af dette og de to næste Bogstaver blive *ferme* eller *firme* (ogsaa denne Vaklen mellem *i* og *e* kunde være en Følge af et utydeligt, misforstaaet Tegn); hvis da den Streg (over *e*), der betydede *m* i *judicialem consuetudinem*, var overseet eller udfaldet, laa det nær ved Hjælp af de to sidste Bogstaver i *meam (am)*, som løsrevne fra de første, ikke havde nogen Betydning, at danne *a me iudicialique consuetudine. Præter consuetudinem* har Cicero de Div. II, 28, 60 og in Catil. IV, 3, 6 og maaskee oftere; slgn. (navnlig med Hensyn til *meam*) Hand. Tursell. IV, p. 539, 3.

I Talen pro Milone § 23 skriver Madvig som Halm: *et ei lecti iudices isque* etc. uden Tegn paa nogen Forvanskning eller Udeladelse. Halm anerkjender dog (i Anm. til Stedet), at jeg har gjort det sandsynligt (see Neue Jahrb. f. Philol. Bd. 70 S. 314 fg.), at der efter *lecti* (med nogle Hdskr.) skal staae *estis* (hvorfor Madvig og Halm tidligere havde formodet *sunt*). Jeg vil her tilføie en Gisning, som jeg i hiin Afhandling holdt tilbage. Ordet *ei*, som Halm og Madv. have, findes ikke i Hdskr., og at lade den følgende Relativsætning, der hører til *is*, paa en Maade ogsaa refereres til *ei* (som Halm vil), synes mig altfor haardt. Hdskr. have: *et electi*; mon det ikke skulde være opstaaet af: *et eo lecti?* — „og I derfor ere valgte", nemlig fordi (som der staaer umiddelbart foran) Pompejus vilde have Sagen afgjort ved Domstolen, altsaa: for at I skulle drøfte Retsspørgsmaalet (*ut jus disceptetis*). Ordene *et eo lecti judices estis* svare i denne „Recapitulation" (see Halms Anm. til Beg. af § 23) til Ordene i § 21 midt.: *Itaque delegit e florentissimis* etc.; og ligesom der *itaque* viser tilbage paa *sibi censeret Pomp. quæstionem ferendam* og paa *vos tamen fortiter judicaturos* („derfor" — nemlig „for at I med mandig Hensynsløshed skulde undersøge Sagen og afsige Eders Kjendelse derom"), saaledes viser *eo* her tilbage paa *et lator ipse legis .... iuris tamen disceptationem esse voluit.*

I Anledning af at Halm i § 33 tidligere efter de bedste Hdskr. (af Quintilian) havde optaget *non dicam* (for ne dicam) og opstillet en urigtig Distinction imellem disse to Udtryksmaader, havde jeg til den ovenfor nævnte Afhandling i Neue Jahrb. skrevet en Bemærkning, der med Hensyn til det Urigtige i Distinctionen gik i samme Retning, som det, Madvig siger i sin Fortale p. XXI fg.; men jeg holdt den dengang tilbage, fordi jeg ikke dristede mig til at paastaae, hvad Madvig kalder certissimum loquendi usum, at man ikke kan sætte *non dicam* bagefter, men at der i saa Fald altid skal bruges *ne dicam.* Det kunde jo tænkes, at dette var ikke alene almindelig, men udelukkende latinsk Sprogbrug (som Madvig paastaaer); men der synes dog egentlig ikke i selve Ordforbindelsen at være nogen Hindring for, at begge Dele (baade *non dicam* og *ne dicam* bagefter) kunde være Sprogbrug; ligesom man nemlig kan tilføie

[1]) Hos Valer. Probus noteres to Afkortninger deraf nemlig $\overline{\text{PE}}$ og PT, men maaskee der ogsaa senere ere brugte andre f. Ex. *ptr.* el. desl.

non modo bagefter (uforbundet), men (efter Negtelse) ogsaa *nedum* (tilknyttende; s. Madv. lat. Spr. § 461 Anm. 3), saaledes kunde man ogsaa tænke sig, at man (uden væsentlig Forskjel i Meningen) kunde sætte *non dicam (dico)* for *ne dicam.* Det kommer da an paa, om der findes Exempler paa denne Sprogbrug; — thi i saa Fald tør man vel neppe absolut fordømme Læsemaaden *non dicam*; — og fordi jeg ikke turde negte dette, holdt jeg dengang min Bemærkning tilbage. Der staaer nemlig i de saakaldte Bruti epp. ad Cic. I, 16: *Ego non existimo, tam omnes deos aversos esse a salute pop. R., ut Octavius orandus sit pro salute cujusquam civis, non dicam pro liberatoribus orbis terrarum.* Ligeledes Cic. ad Fam. XV, 6, 2: *sed causam meæ voluntatis, non enim dicam cupiditatis, exposui tibi superioribus litteris.* Her staaer vel tillige *enim,* men netop derved er *non* ogsaa kritisk sikkret. Det Tilføiede er her ved *enim* betegnet som Grund, ligesom ved *ne dicam* som Hensigt, og i mange Tilfælde er det vanskeligt at holde disse to Begreber strengt fra hinanden, og ofte udelades Betegnelsen af et saadant Forhold i andre Forbindelser. Det første af de anførte Steders Beviiskraft svækkes vel ved Tvivlen om disse Breves Ægthed; men Sagen er dog saaledes neppe i den Grad sikker, som Madvig synes at antage.

I Beg. af § 50 har Madvig ligesom Halm i de senere Udgaver reent udeladt Ordene: *Noctu, insidioso et pleno latronum in loco occidisset.* Halm motiverer (i Neue Jahrb. f. Phil. Bd. 70 p. 110 not.) denne Udeladelse med følgende Grunde: „1) disse Ord mangle i de bedste Hdskr., Erf. og Tegerns., og selv i de italienske Hdskr. synes der at være Varianter, da et Par (i det Mindste) tilføie *occidisset* ogsaa efter *noctu*; 2) den rhetoriske Form er stødende, da *occidisset* og det følgende *credidisset* ere forskjellige Arter af Conjunctiv; 3) *occidisset* uden Object er paafaldende, og kan kun opfattes i den Mening: „han vilde have udøvet Drabet"; 4) Ordstillingen *insidioso .... loco* minder ikke om ciceroniansk Rhythmus; 5) det mistænkte Led kan udelades uden i mindste Maade at savnes". — Men ingen af alle disse Grunde har Stort at betyde; jeg skal besvare dem hver for sig: 1) at cod. Teg. mangler disse Ord, er ikke paafaldende, da dette Hdskr. foruden de med de øvrige fælles Lacuner og Udeladelsen af mange enkelte Ord ogsaa oftere udelader hele Sætninger; f. Ex. § 12—13 efter *contra* mangle 13½ Ord indtil den anden Stavelse af *putavit*; § 21 er ved et Spring fra *legendis* til *legendis* udeladt 13 Ord; § 31 efter *incertum est* er udeladt 5 Ord. At de ovennævnte Ord mangle i Erf., er vel mere paafaldende; men foruden at dette Hdskr. dog ogsaa ofte udelader enkelte Ord (hos Wunder anføres mere end 40 Udeladelser af enkelte Ord foruden dem, som Baiter har noteret), har det de 3 større Lacuner (i § 32, § 34 og § 102) fælles med de øvrige. Og naar der, som i de 2 af Halm omtalte italienske Hdskr., først var tilføiet *occidisset* efter noctu, kunde let ved et Spring fra det ene *occidisset* til det andet de mellemliggende Ord udfalde, og naar der saaledes blot stod *noctu occidisset* tilbage, var en Afskriver vistnok mere opfordret til at udelade end til at beholde disse to Ord. 2) Den 2den Grund har Intet at be-

tyde, da Opfattelsen af *occidisset* er anviist ved det umiddelbart foregaaende *subsidendum atque exspectandum fuit* (see mine Bem. i Neue Jahrb. f. Ph. Bd. 70 p. 332), og Opfattelsen af *credidisset* derefter falder af sig selv, navnlig da det foregaaende betingende *neganti* viser, at *credidisset* er at forstaae som betinget. 3) Der er intet Paafaldende i, at *occidisset* staaer uden Object, da dette saa let suppleres af Sammenhængen; det vilde neppe være vanskeligt at anføre mange lignende Steder, her maa det være nok blot at see hen til næste § 51, hvor man med lige saa stor Ret kunde savne Hensynsbetegnelsen efter *Cur neque ante occurrit*. 4) Det er besynderligt, hvilke Skrupler En kan faae, naar han engang vil have Noget gjort mistænkt som uægte (slgn. Madv. Op. II p. 340 not. 2); jeg for min Deel indseer ikke, i hvilken bedre eller mere passende Orden de nævnte Ord skulde kunne sættes. 5) Det er en aldeles urigtig Paastand af Halm, at disse Ord kunne udelades uden at savnes; og dette beder jeg vel bemærket; thi derved bliver ikke alene denne Halms Grund modbeviist (ligesom de øvrige), men det bliver beviist, at i det Mindste noget Lignende savnes, og det sees da let, at der neppe kunde staae noget mere Passende. Læser man nemlig videre frem, kommer man et Par Linier derefter til Ordene: *sustinuisset hoc crimen primum ille ipse latronum occultator et receptor locus*; men, hvis nu de paagjældende Ord udelades (som hos Madvig og Halm), saa er der i det Foregaaende aldeles ikke nævnt eller antydet nogetsomhelst Sted, hvor Milo skulde have dræbt Clodius; der er blot sagt (§ 49 Sltn.), at han skulde have lagt sig i Baghold og ventet (til henad Natten). Havde der endda blot staaet saa Meget som i § 52: *huic, si insidiaretur, noctem prope urbem exspectandam!* Men, nei! der er aldeles Intet! og hvortil sigter da det saa udtrykkeligt fremhævede og tilbagevisende *ille ipse ..... locus?* Lader man derimod de mistænkeliggjorte og uden tilstrækkelig Grund udkastede Ord staae, da bliver Relationen imellem dem og det Følgende saa fuldstændig og slaaende, som man kan forlange; jeg henviser derom til mine Bemærkninger i Neue Jahrb. anf. St., og fremhæver her blot Parallelismen imellem Udtrykkene: *insidioso et pleno latronum in loco* og *latronum occultator et receptor locus*. Endelig synes ogsaa *neganti* at forudsætte, at der i det Foregaaende netop er nævnt Drabet (*occidisset*); thi det er netop dette, og ikke det (naar *noctu — occidisset* udelades) nærmest Foregaaende (*subsidendum atque exspectandum fuit*) der er den tænkte Gjenstand for dette Verbum. (Ogsaa dette *neganti*, uden tilføiet Gjenstand er et Beviis mod Halms Nr. 3; efter Halms Paastand maatte altsaa *neganti* betyde: „naar han var en 'Negter").

§ 64 *devecta*. Halm, som i sin 1ste Udg. troede paa Grund af den sædvanlige Betydning af *devecta* at maatte antage, at denne *villa Ocriculana* laa nedenfor Rom (imellem Rom og Tiberens Udløb), har senere vel forstaaet Navnet om det eneste os bekjendte Ocriculum, ovenfor Rom, den sydligste By i Umbrien, men *devecta* saaledes, at der her skulde være Tale om „Vaaben, som vare førte fra de ovenfor liggende Egne ned til denne villa, hvorfra de let kunde skaffes

til Rom tilvands i Tilfælde af et Udbrud". Han holder saaledes fast ved den allerede i 1ste Udg. udtalte Antagelse, at Vaabnene skulde bruges i Rom, og at de derfor ikke kunde antages at være førte fra Rom til Ocriculum (med mindre der meentes en nærmere villa ganske tæt ved Rom). Men for ikke at tale om, at det vanskeligen lader sig tænke, hvorfra han skulde samle disse Vaabenforraad der, naar det ikke skulde være fra Rom, samt at man da ikke saa let vilde fæste Lid til dem, der reiste denne Beskyldning, fordi de ikke saa let vilde kunne have bemærket det, saa maa man vistnok ogsaa antage, at de, der beskyldte ham for at samle Vaaben der, gjorde det i den Tanke, at de skulde bruges der eller dog i Omegnen og altsaa ikke føres tilbage til Rom. Milo maatte naturligviis have Vaabenpladse udenfor Rom, hvis han tænkte paa en almindelig Krig og vilde besætte et Sted udenfor Byen, som det jo netop hedder, at man mistænkte ham for; saaledes i den foregaaende § 63: *erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet.* Ganske saaledes havde jo ogsaa Catilina gjort (§ 63). Skjøndt nu vel *devecta* i Reglen betyder „nedad Floden, med Strømmen", kan det dog vel ogsaa bruges i den mere almindelige Betydning „at skaffe tilside, til et (afsides) Sted", ligesom *deducere* ikke altid betegner at føre fra det høiere Sted til det lavere, men ogsaa bruges, hvor det omvendte Forhold finder Sted f. Ex. Cæs. B. G. VII, 68: *impedimentis in proximum collem deductis* (ɔ: de bleve, fra det lavere Terrain, førte tilside); og Cæs. B. C. II, 19 extr. *deductis tribus in arcem oppidi cohortibus.* Desuden synes *subvecta* her ikke at ville have været ret passende, da det paa en Maade involverer Bibetydningen af „til Hjælp, til Undsætning, til Bedste for det Sted, hvorhen Noget bringes".

Til Bestyrkelse af Madvigs Læsemaade § 67 *(quum tamen metuitur etiam nunc Milo)* kunne foruden de af Madv. (Fort. til 2den Udg. p. XXVII sq. Opusc. II p. 329) anførte 2 Exempler paa *quum* med Indicativ i en saadan Forbindelse tjene følgende (som jeg har anført i min Udg. af Talerne pro Arch. etc. ved Talen pro Lig. § 3): in Catil. I § 7; Verr. V § 74; Liv. VI, 42. 11.

I Talen pro Lig. § 26 har Madvig med de ringere Hdskr. udeladt *partibus* efter *quibus.* Rigtignok følger *eos ipsos* som tilsvarende Demonstrativ bagefter; men om dette end er lidt haardt, idet det blot efter Meningen slutter sig til *quibus partibus* (correct vilde det være, hvis der stod *quorum partibus*), saa kan *partibus* dog ikke godt undværes; thi den Mening, der da kommer ud („at Tubero igjen begav sig hen til netop dem, af hvem han var afviist"), er ikke rigtig, da han jo netop ikke gik til dem igjen (i Africa), men til Pompejus i Grækenland, og saaledes ikke var bleven afviist af dem, til hvem han gik, men af deres Parti.

I samme Tale § 30 bør man vel med Halm læse *equidem* for *et quidem*, som ogsaa Madvig (i en privat Meddelelse til Anm.) synes at billige, idet han bemærker, „at det neppe behøvede at siges for sig, at Cic. havde ført mange Sager; og at der til *et quidem* vel burde være tilføiet *etiam*".

F. C. L. Trojel.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Five jâtakas, containing a fairy tale, a comical story, and three fables. In the original Pâli text, accompanied with a translation and notes. By **V. Fausböll.** Copenhagen (C. A. Reizel) 1861. 71 Sider. 8.

Udgiveren henpeger i Fortalen til den store Betydning af et af de Pâli-Håndskrifter *(Jâtakassa Atthavannand)*, som vor berömte Rask bragte hjem med sig fra Indien og i Året 1824 skjænkede til Kongens Bibliothek som en Slags Erstatning til Staten for de store Udgifter, den for hans Skyld havde haft. Blandt de underholdende Fortællinger, som dette Håndskrift indeholder, og til hvilke, efter Missjonæren Spence Hardys Ord, Singhaleserne „kunne lytte Natten igjennem uden tilsyneladende at blive trætte", findes nemlig også de såkaldte æsopiske Fabler, samt comiske Fortællinger i Smag med Molbohistorierne, og Eventyr, som vi finde dem i Grimms Kindermährchen; Håndskriftet bliver altså af Vigtighed som en ny Kilde, når Talen er om at bestemme Oprindelsen eller den ældste Tilblivelse af hin Gren af Verdensliteraturen. Udgiveren havde troet i London og Paris at skulle finde fuldstændige Afskrifter af omtalte Håndskrift, men han fandt desværre kun en Del af samme. Han har derfor, for det første, ikke kunnet påbegynde en fuldstændig Udgave, men har måttet indskrænke sig til en delvis i Forhold til de forhåndenværende Hjælpemidler. Som angivet på Titelbladet, indeholder Bogen 5 Jâtakaer (Fødseler, Sjælevandringsfortællinger), omfattende et Eventyr, en comisk Fortælling og 3 Fabler, hvilke alle ere meddelte i Originalsproget og ledsagede af en, så meget som muligt, ordret Oversættelse, samt sproglige Oplysninger. Som et Appendix er (S. 45 ff.) end yderligere tilföjet 3 Jâtakaer i Original, men uden Oversættelse og Noter. Af disse slutte de 2 første sig som Bilag til Noterne, medens den sidste er meddelt for at kunne sammenlignes med en tilsvarende Jâtaka i Sanskrit, hvilken Udgiveren har fundet i et Sanskrit-Håndskrift (i det kejserlige Bibliothek i Paris), der hører med til den nordlige Buddhismes hellige Skrifter. Bogen slutter med en Fortegnelse over Egennavne, og et Glossarium over de i Noterne forklarede Pâli-Ord.

Karlamagnús saga ok kappa hans. Fortællinger om Keiser Karl Magnus og hans Jævninger. I norsk Bearbeidelse fra det trettende Aarhundrede. Udgivet af **C. R. Unger.** Christiania 1860. CV + 566 S. 8.

„Blandt de efter det Franske i det trettende Aarhundrede paa det norrøne eller gammelnorske Sprog oversatte Romaner, indtager uden Tvivl nærværende den første Plads med Hensyn til Störrelse og Omfang. Den indbefatter nemlig en Samling af flere Fortællinger, eller Thaatter (þættir), som vore Forfædre kaldte dem, sammenknyttede til et Heelt og grupperede omkring Sagn- og Legende-Helten Karl Magnus, saaledes som denne levede i den tidlige Middelalders Folketro, ganske forskjellig fra den historiske Karl den Store, og ophöiet til en Kristendommens Apostel og en Troens Udbreder blandt de hedenske Folkeslag, og heraf er da fremkommen den religiøsromantiske Saga om Karl Magnus og hans Kjæmper." En Original, der har indeholdt de samme Fortællinger og været ordnet paa samme Maade som denne Samling, har efter Unger næppe foreligget den norske Bearbejder. Sagaen er forhaanden i 2 Bearbejdelser, en ældre, sandsynlig fra 13de Aarhundreds første Halvdel, og en senere fra Slutningen af dette eller Begyndelsen af næste Aarhundred. Den ældre Recension findes i de Arna-Magnæanske Membraner 180 c fol. og 180 a fol. Den yngre Recension, der findes i de Arna-Magnæanske Papirhaandskrifter 180 d fol. og 531 4to, er bevaret

fuldstændig, hvilket paa Grund af Lacuner i Haandskrifterne ej er Tilfældet med den ældre; den yngre Recensions Haandskrifter have rigtignok ogsaa Lacuner, men ikke paa samme Steder, saaledes at de gjensidig overalt udfylde hinanden. Den yngre Recension grunder sig paa den ældre, som Bearbejderen dels har udvidet, dels sammendraget og forkortet, dels tillæmpet efter de ny tilkomne Kilder. Fortællingen om Olif og Landres, der kun findes i den yngre Recension, fandt, efter hvad der anføres i Indledningen til den, Hr. Bjarni Erlingsson paa Engelsk i Skotland, hvor han opholdt sig om Vinteren efter Kong Alexanders Død (1284) for at sikre dennes Datterdatter den norske Prinsesse Margrete Arvefølgen, og lod den oversætte. „At den danske Karl Magnus skrev sig fra en gammelnorsk Original, har allerede Nyerup opdaget, og en anden interessant Opdagelse vedkommende samme Folkebog, skylder man i senere Tid C. J. Brandt, der har godtgjort, at Christiern Pedersen ikke, som hidtil antaget, er Oversætter af denne Bog, men kun Omarbeider af Ghemens 1501 trykte Udgave, og at denne igjen grunder sig paa en Afskrift af en ældre, Aar 1480 i Börglum-Kloster i Jylland skreven Bog, som nu opbevares i det Kongelige Bibliothek i Stockholm. Den Codex, som den danske Oversætter eller Bearbeider har havt for sig, har indeholdt den ældre *(A)* Recension af Sagaen." Unger søger i Fortalen at paavise, hvilke Kilder der ligge til Grund for de enkelte Afsnit (franske Digte, Turpins Krønike, for sidste Afsnit i den yngre Recension Speculum Historiale af Vincentius Bellovacensis). — I et Anhang meddeles Fragmenter af 3 Pergamentshaandskrifter af Karlamagnús saga; de ere fundne i det norske Rigsarchiv og have tjent som Rygindfatning til Fogedregnskaber og Mandtalslister. Et Facsimile indeholder Prøver af alle 3 Haandskrifter.

C. Säve. Om språkskiljaktigheterna i Svenska och Isländska fornskrifter. 16 S. (Optaget i: Upsala Universitets Årsskrift. 1861. Philosophi, Språkvetenskap och Historiska Vetenskaper).

Hensigten med dette Aarsskrift er, at det skal samle de akademiske Skrifter, som ere udkomne i Aarets Løb. Efter Fagene deles Samlingen i 5 Afdelinger.

I den her anførte Afhandling mener Forfatteren, at det oldsvenske Lovsprog vel i mange Henseender havde lidt Tab, men at det dog i mange og det ret væsentlige Puncter stod paa et ældre Standpunct end Islandsk i de ældste Haandskrifter, f. Ex. med Hensyn til manglende Omlyd.

Er den antike Tragedies Charakteertegning væsentlig forskjellig fra Charakteertegningen i den moderne Tragedie?

Af *H. F. F. Nutzhorn.*

(Sluttet).

II.

„*De antike Charakterer i Tragedien ere plastiske i den Betydning, at deres hele Indhold har lagt sig paa Overfladen; der er Intet i dem, som ikke kommer tilsyne, Intet, som ikke udtaler sig. — Saa meget, som denne Digtart fordrer Charakteer-Skildringer, saa lidet kan den i Grunden tilstede Charakteer-Udviklinger; her er nemlig, saa at sige, Intet at udvikle, lige saa lidt som i en Marmorstatue; Alt er fra Begyndelsen af plastisk bestemt i alle sine Omrids. — Personerne maae derfor i deres lyriske og rhetoriske Pathos fuldkomment udtale Charakteren, saaat Intet bliver tilbage, som ei kommer til Orde; de ere i deres Diction saa nøgne som de Billedstøtter, paa hvis Læber den antike Digter lægger sine Ord, og hvis Stillinger den antike Skuespiller opløser til flydende Continuitet.*" — Om de moderne Charakterer hedder det i Modsætning dertil, at „*de ere maleriske, at der er Perspectiv i dem, og dermed Illusion.*" (Heiberg, Pag. 371—372).

Denne Sammenligning mellem Grækernes Poesi og Billedhuggerkunst hører man ikke sjælden. Dog har jeg intet Sted seet den gjennemført med saadan Consequens som i Malmströms „Litteraturhistoriska studier" Pag. 84 flgg. — „*Det gifves ingen bättre kommentar till Grekernas poesi än deras skulptur: deras skulptur är deras poesi i sten, liksom deras poesi är deras skulptur i ord. Det sköna var för dem icke det sköna i hjertats inre rörelser, utan endast eller företrädesvis det sköna i den yttre gestalten. — Den plastiska hjeltegestalten i all sin utbildade formskönhet stirrar likväl med ett liflöst marmoröga emot beundrarens blick: ingen känslans vexling färgar hans anletsdrag eller hans idealiska lemmar: han är hvarken god eller ond, hvarken sorgsen eller glad, han är blott skön, han är slaf under sin skönhet: oföränderlig, ouppvärmelig står han från sekel till sekel, en Narcissus, försjunken i välbehaget öfver sin oändliga, sin evigt enahanda fägring. Sådan är objektivitetens*

makt — den makt, som beherrskar och bestämmer antikens hela konst."

Forsaavidt der bag denne Sammenstilling skjuler sig den Antagelse, at Oldtiden ikke egentlig har kjendt nogen fuldt udviklet Malerkonst, saa er det ganske vist, at Tidens Tand har levnet langt mere Bronce og Marmor end Farver, og Phidias har maaskee staaet høit over alle græske Malere, ligesom Thorvaldsen over de danske. Men skulle vi troe Forfatterne, har Grækenland dog ogsaa frembragt store Mestere i Malerkunsten, og hvor udviklet denne Kunst har været, kunne vi slutte os til, selv af de haandværksmæssige Efterligninger paa simple Leerkar, som tilfældig er bevarede. Ogsaa de pompeianske Malerier, som dog kun kunne være Reminiscenser om Kunsten fra bedre Dage, og Mosaiker, som det bekjendte af Slaget ved Issus, vidne om en Kunst, der i technisk Henseende kan stilles ved Siden af Renaissancens bedste Værker, og vise tillige, at man i Oldtiden forstod sig godt paa Perspectiv og Illusion, hvad Heiberg synes at ville forbeholde den nyere Tid.

Naar det dernæst siges, at de antike Figurer i deres Diction ere ligesaa nøgne, som Billedstøtterne, saa maa man erindre, at næppe nogen Billedhugger har dannet en nøgen Statue af Here eller Athene eller af Pluto; at den Figur, der har været Forbilledet for Apollo i vort Universitets Forhal, er indhyllet i folderige Klæder, saavel som Sophokles' og Aischines' Statuer, af hvilke vi have Afstøbninger paa Charlottenborg; og endelig, at de græske Kunstnere have havt en Færdighed og Fiinhed i at behandle Drapperiet, som er meget sjælden nutildags. Forsaavidt derimod Nøgenheden er at forstaae i overført Betydning om, at „hele Indholdet lægger sig paa Overfladen", maa man erindre sig *illum Aspendium citharistam, quem omnia intus canere dicebant* (Cic. Verr. 2, 1, 53). Paa Charlottenborg findes en saadan Statue af en ung Satyr med Fløiten i Haanden, paa hvis Ansigt man seer, hvorledes han ved sig selv ligesom lytter til den Melodi, han vil spille. — Stærkere end Heibergs Ord ere Malmströms. Han taler om „ett liflöst marmoröga". Naturligviis er som oftest (dog ikke altid) en Marmorstatues Øine af Marmor, og de kunne unægtelig ikke bevæges; men Kunsten er jo netop at bringe Beskueren til at glemme dette, at sætte hans Phantasi saaledes i Bevægelse, at Marmoret bliver bevægeligt og det Døde faaer Liv. Grunden til Malmströms (eller hans Læremesters) Feilslutnining kan skim-

tes i de følgende Ord „emot beundrarens blick". Naar man lægger an paa at beundre, faaer man kun Skjønheden at see, Følelsen og Varmen forsvinder, selv naar man staaer foran Niobegruppen. Men saavist som Grækerne i deres Templer havde Andet at gjøre end at beundre deres Guder og Gudebilleder, saavist vise de mange Levninger af profan Kunst, at de ogsaa her søgte Andet end Gjenstand for Beundring. — Om en af Heibergs Bemærkninger, at ved den antike Charakteer saavel som ved Marmorstatuen Alt fra Begyndelsen er plastisk bestemt i alle sine Omrids, maae vi vel tilstaae, at den er sand for Marmorstatuens Vedkommende; men Slutningen derfra til den dramatiske Figur er uberettiget. Heiberg mener vel, at den antike Digter lagde sine Ord paa Billedstøtternes Læber; men Aischylos var jo ældre end Phidias, og Homer var død før den bildende Kunsts Blomstring. Vi høre heller Intet om, at Epikere eller Dramatikere have hentet deres Motiver hos Billedhuggere eller Malere, men vel omvendt: foruden de mangfoldige Vasemalerier og Basreliefs vil jeg blot erindre om, hvorledes Phidias havde dannet sin Zeus efter Iliaden 1, 528. Og selv om en enkelt Gang en Digter under Udarbeidelsen af en eller anden Scene skulde have tænkt paa et bestemt Kunstværk, saa siger jo Heiberg, at „Skuespilleren opløser Billedstøttens Stilling til flydende Continuitet", og dermed er al Ret til umiddelbart at drage Slutninger fra den ene Kunstart til den anden ophørt, ligesom man heller ikke udenvidere kan slutte fra Architekturen til Musiken, skjøndt denne jo kun er flydende Architektur, hvis ubevægelige Proportioner ere „opløste til flydende Continuitet".

Lad os altsaa, uden at forstyrres af Henblik til Skulpturen, undersøge, om virkelig de antike Charakterer havde hele deres Indhold liggende paa Overfladen, om de i deres Replikker Intet lode blive tilbage, som ikke kom til Orde, om de manglede Perspectiv og Illusion og aldrig vendte den ene Side mod Beskueren, medens de unddroge den anden fra hans Øie.

Var denne sidste Yttring at forstaae bogstavelig, maatte den græske Tragedie aldeles have afholdt sig fra at fremstille Bedragere eller Hyklere; thi disse maae nødvendigviis lægge an paa at vende den ene Side bort fra Beskueren, og hvis Tilskueren skal overraskes ved pludselig at see en saadan Charakteer i sin sande Skikkelse, maa han før det Øieblik være holdt i Illusion. Lad os da betragte en Figur, som Digteren har villet, skal skjule, hvad den bærer i sit Hjerte, og hvis sande Cha-

rakteer først lidt efter lidt skal anes, f. Ex. Klytaimnestra i Aischylos' Agamemnon. Fra Dramaets Begyndelse træder hun frem som den trofaste Hustru, der med Længsel venter sin Herres Hjemkomst. Choret aner ikke, hvad hun fører i sit Skjold, men Tilskueren faaer lidt efter lidt en Følelse af, at hendes Ord ikke komme ret fra Hjertet. Digteren lader nemlig bestandig hendes kjærlige Ord og hendes Glædesyttringer hæve sig lidt over det Naturlige. Det er Overdrivelsen, som forraader Falskheden. See f. Ex. Brøndsteds Oversættelse v. 840 flgg.

Hvis denne Helt saa mange Vunder slagne var,
som Rygtet hjemme mangelund beretted' os,
da var han saaret Hul ved Hul som Fiskernet;
og var han død saa tit, som Rygtet sagde det,
da kunde han som anden Trekrops-Geryon
af trende Skikkelsers Beklædning rose sig;
thi han var død forvist een Gang i hver Gestalt.
For disse onde, skrækkelige Rygters Skyld
har Strikken ofte fra min Hals de andre løst
og nødt mig til at leve, skjøndt jeg stred imod.

Den, der ikke kjendte Aischylos' Diction, kunde maaskee troe, at disse billedrige Overdrivelser ikke tilhørte den talende Person, men Digteren, at de hørte med til „den høie Stiil"; men at det ikke er Tilfældet kan f. Ex. sees ved Sammenligning med Chorets kort forudgaaende Velkomsthilsen (756 flgg.):

Hvad skal jeg sige for ret dig at hylde,
hverken for høit ei heller for lavt din Hæder at sætte?

Derefter udtaler det aabent, at det fra Begyndelsen ikke havde billiget det Tog, hvor saa mange Mænds Liv skulde offres for en Kvindes Skyld;

men nu, uden Skrømt, af velvilligt Sind
vi paaskjønne dog den fuldbragte Daad.

Denne Hilsen har givet Tilskueren et Indtryk af den Maade, hvorpaa den Ærlige taler, og da nu Choret desuden omtaler, at Nogle give Skin istedetfor Virkelighed, dele Andres Sorg og Glæde med Ansigtet, uden at det kommer fra Hjertet, og da det ender med en Henviisning til Fremtiden, som skal vise, hvem der har bevaret Retfærdighed under Kongens Fraværelse, og hvem der har forladt den rette Vei, saa er Tilskuerens Opmærksomhed og Mistænksomhed mod forstilt Tale vakt. Strax herefter følger Klystaimnestras billedrige Smiger, hendes overdrevne Skildring af sin Længsel og Sorg under Kongens Fra-

værelse og de overvættes Glædesudbrud ved at see ham igjen. Tilsidst byder hun, at et Purpurtæppe skal udbredes for ham; thi han, som har tilintetgjort Troias stolte Kongestad, er for god til, at hans Fod skal træde paa den blotte Jord. Naar man husker paa Grækernes Følelse for det rette Maal og deres Frygt for at vække Nemesis ved Overmod, vil man forstaae, at Tilskuerne allerede her maatte fornemme det Usande i Klytaimnestras Tale; og dog har Digteren endnu stærkere fremhævet dette Motiv, idet han lader Agamemnon selv vise sin Hustru til Rette, fordi hun smigrer ham, som var han Hersker over Barbarer:

Ei heller du med Tæppers Pragt bestrøe min Vei,
saa Avind vaagner: Guder bør man yde Sligt;
men at en Dødelig kunstvirket, ædelt Stof
nedtræder, tykkes mig ei godt, ei fareløst;
man skal mig hædre som en Mand, ei som en Gud.

Da han fortsætter sin Vægring, spørger Klytaimnestra: „Hvad vilde Priam seierrig vel have gjort?" „Han Purpurtæppet havde vist med Mod betraadt". — Priamos er her det historiske Forbillede for Xerxes, den barbariske Despot, som blev straffet, fordi han uden Sands for Maal og Grændse vilde stille sig lige med Guderne. Her er saaledes atter en for Tilskuerne let forstaaelig, og ved Replikkens Form stærkt betonet Antydning. — Endelig lader Agamemnon sig overtale, men dog aftager han først Sandalerne for ikke ved sine Trin at ødelægge det kostbare, havvirkede Purpur, og under Klytaimnestras overstrømmende Lovpriisninger og Glædesyttringer skrider han over Purpurtæppet ind i sit Slot, hvor han strax efter dræbes af Klytaimnestra.

Klytaimnestra udtaler intet Sted sin sande Hensigt, men tiltrods for eller snarere gjennem hendes egne overdrevne Yttringer, tildeels ogsaa ved Modsætningen til Chorets forangaaende Velkomsthilsen, tildeels ved Forholdet mellem hendes og Agamemnons Ord, altsaa ved det, som ikke udtales, men ligesom ligger imellem Replikkerne, faaer Tilskueren en Fornemmelse af det i hendes Sind, som i Kassandras følgende Varselsord antager bestemtere, men dog endnu utydelige Omrids, som bliver klart, da hun træder frem efter Drabet, og som først ved Aigisths Fremtræden forstaaes tilfulde.

Imidlertid skal det villig indrømmes, at Klytaimnestra ikke afgiver noget fuldstændigt Beviis for Urigtigheden af Heibergs Paastand. Hun er en snedig Kvinde, som bruger en Maske,

bag hvilken dog Tilskueren, trods hendes Bestræbelser, skimter de virkelige Træk. Derfor er det ikke sagt, at Oldtidens Digtere forstode sig paa det fine Spil, hvorved Sjælen, uden at tænke enten paa at aabenbare eller skjule sig, dog uvilkaarligt gjennem Handling og Yttring lader ane, hvad der rører sig i den, men ikke ligefrem udtaler det. Jeg skal derfor gjennemgaae et heelt Drama med særligt Hensyn til Charakteertegningen. Naar jeg da først fremstiller, hvorledes Digteren forefandt det Stof, han behandlede, vil man faae en klarere Forestilling om den Frihed, hvormed Digterne kunde behandle Charakteren, og den Kunst, hvormed de forstode at belyse den; og dertil vil jeg da vælge Sophokles' Behandling af et Emne, som før ham var benyttet baade af Aischylos og Euripides, nemlig Philoktets Bortførelse fra Lemnos.

Vi vide, at efter Iliaden blev Philoktet efterladt paa Øen Lemnos, saaret i Foden af en giftig Slange, men at han siden blev savnet af Grækerne. Efter „den lille Iliade" havde den spaakyndige Helenos, fanget af Odysseus, forkyndt, at Troia kun kunde erobres ved Hjælp af Neoptolemos og Philoktet. Odysseus drager selv efter Neoptolemos, Diomedes derimod er behjælpelig med at hente Philoktet fra hans Ø, da denne næppe godvillig vilde følge Odysseus, som var den, der ved List havde bragt ham iland paa Lemnos og forladt ham der. Aischylos, som først blandt Tragikerne har behandlet dette Stof, har imidlertid rask sat sig ud over denne Vanskelighed. Odysseus kommer selv til Lemnos, Philoktet kjender ham ikke og troer hans Fortælling, at Agamemnon er død, Odysseus dræbt til Straf for en skjændig Forbrydelse, og Hæren næsten ødelagt. Han følger med den Ukjendte, hvem han giver sin Bue i Varetægt; for seent mærker han, at han er bedraget, men maa følge, enten han vil eller ikke. Maaskee har han nu med større Ro hørt paa Odysseus' Beretning om, at Gudernes Villie fordrede, at han deeltog i Stadens Erobring. Vi vide det ikke, da Dramaet selv er tabt og vi kun have et kort Referat hos Dio Chrysostomus Or. 52. Choret har bestaaet af lemniske Mænd, til hvem Philoktet klagende har fortalt sine Lidelser og Grækernes Uret mod ham, med en Fuldstændighed, som om de aldrig før havde hørt derom. Maaskee har Aischylos for Tilskuernes Skyld maattet tilføie Meget, som Philoktet ikke havde behøvet at fortælle Lemnierne, maaskee har han motiveret det ved at fremstille Philoktet som saaledes nedbøiet af Ulykken og

opfyldt af Harme, at han gjerne gjentog den samme Fortælling, selv for dem, som før havde hørt den. Saaledes lyder i det Mindste Dios Forsvar. Iøvrigt roses Tragedien for dens høie, værdige Tone; ogsaa Odysseus er trods sin Forslagenhed fremstillet som en høisindet Charakteer.

Euripides har søgt at bøde paa Usandsynlighederne hos Aischylos. I Prologen lader han Odysseus fortælle, at Athene har omskabt ham, for at han ikke skulde blive kjendt af Philoktet. Dernæst lader han Choret begynde med at undskylde sig for den Ulykkelige, fordi det de mange Aar igjennem ikke har seet til ham. Derved bortfalder det Usandsynlige i, at Philoktet fortæller dem (og dermed tillige Tilskuerne) sine tidligere Lidelser. Philoktet maa altsaa her have været meget forladt, dog har han tit været besøgt og hjulpet af en Hyrde ved Navn Aktor. Dramaet har været fuldt af sindrige Reflectioner: Odysseus har begyndt med den Bemærkning, at han dog næppe var saa klog, som han havde Ord for, da han bestandig frivillig paaatog sig de største Besværligheder; denne Eiendommelighed, mener han, maa forklares som en Følge af Ærgjerrigheden, som nu een Gang hører Menneskenaturen til. Spændingen forøges derved, at Troianerne, efter hvad Odysseus fortæller, ligeledes have udsendt Gesandter for at bringe Philoktet over paa deres Parti. Til Hjælper har Odysseus faaet Diomedes, som jo ogsaa i Iliaden er hans bestandige Ledsager. Det er omtrent, hvad vi vide om Euripides' Drama. Det roses for Handlingens sindrige Slyngning og Veltalenheden i de iambiske Partier; Chorsangene vare ikke blot skjønne, men fulde af moralsk Belæring.

Paa dette Grundlag dannede nu Sophokles en ny Tragedie, som blev opført, da Glaukippos var Archont ɔ: 409, i Digterens 86nde Aar. Vi kunne strax gjöre opmærksom paa nogle Enkeltheder, hvori han er afveget fra Euripides. Medens denne lader Philoktets Smerte være mildnet i Tidernes Løb (Dio Chr. or. 59), lader Sophokles Sygdommen efter de mange Aars Forløb daglig anfalde ham med samme Voldsomhed; og medens Euripides lader Philoktet fortælle, at han ikke er behagelig at være i Nærheden af, naar Sygdommen overfalder ham, lader Sophokles ham for Tilskuernes Øine gribes af Smerten, hvorved Tilskueren tillige seer den stolte Sjæls Kamp for at tvinge Smerten tilbage[1]).

---

[1]) Om dette Punkt kan man finde en interessant Udvikling i Lessings Laokoon.

Ligeledes lader Euripides Philoktet fortælle, at man i hans Hule kan finde Strimler fyldte med Blod og Materie fra Saaret, medens Sophokles lader Tilskuerne selv være Vidne til Neoptolemos' Væmmelse og Medlidenhed ved at finde Kludene med Edder og levret Blod. — Dette er nu Forskjelligheder i den dramatiske Benyttelse af det Givne; et heelt nyt Motiv har Sophokles bragt ind ved, imod alle andre Sagn, at fremstille Lemnos som ubeboet og give Helten den Blanding af Længsel efter menneskeligt Selskab og menneskefjendsk Sindelag, som ogsaa skal have gjort sig gjældende hos Alexander Selkirk paa hans Ø. Endelig har han indenfor den traditionelle Handling skabt en heel ny Handling af eiendommelig Skjønhed og stor psychologisk Interesse, ved ikke at lade Odysseus selv overliste Philoktet, men dertil benytte den af Philoktet ukjendte, uerfarne, hidtil med al Forstillelse ubekjendte Neoptolemos.

Denne er fuld af ungdommelig Begeistring fulgt med Odysseus, som har fortalt ham, at Guderne have bestemt ham til Troias Overvinder. Da han nu hører, at Philoktets Bue efter Skjæbnens Villie er nødvendig til Troias Erobring, er han strax villig til at indlade sig i Kamp for at vinde den. Men da Odysseus forklarer ham, at de aldrig feilende, giftige Pile gjøre det umuligt for Nogensomhelst blot at nærme sig Philoktet i fjendtlig Hensigt, og at List derfor er nødvendig, afslaaer han bestemt at have Noget med den Sag at gjøre:

Jeg er ei skabt til feig at bruge nedrig List
og det var heller ei min Fader, siger man.

Først da Odysseus forestiller ham, at efter Spaadommen vil Troia ikke kunne erobres, med mindre Philoktets Bue bliver bragt med for Staden, bliver han usikker i sit Forsæt:

N. Er dette sandt, maa man vel see at vinde den.
Od. Ja, naar du den har taget, faaer du dobbelt Løn.
N. Hvordan? Maaskee jeg nu ei længer siger Nei.
Od. Da vil man tapper kalde dig, saavel som klog.
N. Velan! saa glemmer jeg al Skam og lyder dig.
Od. Kan du nu Alt erindre, hvad jeg sagde før.
N. Frygt ikke derfor, nu jeg er gaaet ind derpaa.

Han har vel en Følelse af, at han ikke handler skjønt; men som en Yngling, der er „cereus in vitium flecti", bliver han dog hurtig omstemt, uden at man hører Noget til den fra franske Tragedier velbekjendte rhetoriske Kamp mellem Dyd og Last. Omslaget viser sig allerede strax efter. Før følte han Med-

lidenhed blot ved at see de Klude, hvormed Philoktets Saar havde været forbundet; nu da Skibsfolket efter Odysseus' Bortgang beklager den Ulykkelige, som maa vandre ene om paa sin smertefulde Fod for at opsamle det nedskudte Vildt, der skal frelse ham fra at døe af Sult, viser Neoptolemos koldt deres Beklagelse fra sig med de Ord, at den Sag jo ikke er saa underlig, „Guderne have føiet det saa, forat Herakles' uovervindelige Pile ikke skulle blive udsendte mod Troia, før den af Skjæbnen bestemte Tid er kommen". Alle Ynglingens Tanker dreie sig om Buen og Pilene, for Helten har han ingen Medfølelse; og da denne kort efter kommer hjem til sin Hule, lyver han for ham med en Sikkerhed, som Odysseus selv ikke skulde have misundt ham.

Han fortæller, saaledes som Odysseus har lært ham, at han i Vrede har forladt Grækerhæren, fordi Odysseus og Agamemnon vilde forholde ham hans Faders Vaaben. Philoktet, der allerede forud er indtagen i den ædle Achilles' Søn, fatter endnu større Tiltro til ham, da han hører, at han er i Fjendskab med de to Mænd, han selv betragter som sine værste Dødsfjender, og Neoptolemos maa love ham at føre ham til hans Fædreland eller i al Fald tage ham med til Skyros. Opdigtelsen har gjort sin Virkning, og Philoktet er allerede i Færd med at følge med ned til Havet, da der træder en ny Figur ind, en Mand af Skibsfolket, som Odysseus efter tidligere Aftale vilde sende til Undsætning med en ny Opdigtelse, hvis det skulde vare ham for længe, inden han saae Philoktet nede ved Skibet.

Denne Mand udgiver sig for en Kjøbmand, som ved Troia havde hørt, at Theseus' Sønner og Phoinix vare dragne ud for at forfølge Neoptolemos og hente ham tilbage. Da Neoptolemos spørger, hvorfor den ellers saa villige Odysseus ikke er med, svarer den Fremmede, at han tilligemed Diomedes er paa et andet Tog. Neoptolemos vil naturligviis gjerne vide, hvad det er for et Tog, men den Fremmede, der lader, som han først i det Øieblik seer Philoktet, gjør Ophævelser og spørger, hvad det er for en Mand; og da han faaer det at vide, vil han nu slet Intet sige. Endelig lader han sig nøde til at fortælle, at de to Helte ere dragne ud for at hente Philoktet, hvis Hjælp efter Helenos' Spaadom er nødvendig, hvis Troia skal falde.

Vi erindre, at efter Euripides' Tragedie var det netop Diomedes og Odysseus, som i Forening droge ud for at føre Philoktet fra Lemnos. Naar nu Sophokles i sit Drama gjør dette

til en falsk Skipperefterretning, viser det os, hvor frit han behandlede Traditionen. Men lad os hellere see denne Scenes Betydning i selve Dramaet. Odysseus' Plan er vel beregnet: Philoktets Frygt for at slæbes til Troia af Odysseus skal fremskynde hans Gang ned til det Skib, hvor netop Odysseus venter ham for at føre ham med sig til den forhadte Leir; og den Maade, hvorpaa den foregivne Kjøbmand gjør ham troskyldig ved at lade sig sin Fortælling afnøde, er snedigt udtænkt. Men det er netop Digterens Hensigt at vise, hvorledes Uærligheden kommer tilkort. Næppe er den Fremmede gaaet, før Philoktet vender sig til Neoptolemos i den største Fortvivlelse, og med saadan Tillidsfuldhed søger Hjælp hos denne, at hans før saa let inddyssede Samvittighed begynder at vaagne. Vel udtaler han det ikke ligefrem, men det sees let af en enkelt Replik, der ved Skuespillerens Bevægelser har kunnet fattes tydeligere af Tilskueren.

Før den Fremmedes Ankomst er det Neoptolemos, som ivrig har paaskyndet Afreisen (v. 464):

Lad os nu skynde os herfra; saasnart en Gud
os giver gunstig Medbør, vil vi seile strax.

Men nu, da han jo skulde hykle Frygt for at indhentes af Phoinix, og da Philoktet i sin Angst for den ventede Odysseus ikke kan komme hurtig nok afsted, svarer Neoptolemos (639 flgg.):

N. Nei lad os blive her, til Vinden har sig vendt;
da kan vi lette, nu den blæser stik imod.
Ph. O, man har altid Medbør, naar fra Ondt man flyer.
N. Sandt nok, men Vinden blæser ogsaa dem imod.
Ph. Nei aldrig har en Røver havt ugunstig Vind,
naar der var Leilighed til Rov og Tyveri.

Efter dette Udbrud af Philoktets Misanthropi kan Neoptolemos ingen Indvendinger gjøre, og da det desuden ikke stemmer med Digterens Oekonomi allerede nu at lade det Gode vinde Seir i den unge Helts Sjæl, griber han det bedste Middel til at døve hans Samvittighed. Han lader hans Opmærksomhed blive henvendt paa Buen; Philoktet maa lade ham føle paa den, og rigtig besee den. Derved ere atter de ærgjerrige Tanker vakte og alle Betænkeligheder forsvundne.

Det er vel værd at lægge Mærke til den Maade, hvorpaa Omslaget i Neoptolemos' Sjæl foregaaer. Man hører ingen Reflection, ingen Overveielse for og imod, men pludselig, ligesom han vil gaae ned mod Skibet, standses han af en usynlig Magt.

Vi mindes herved om Sokrates' *δαιμόνιον*, ikke den af senere Phantaster udsmykkede Spaadomsrøst, men den Stemme, som Plato lader Sokrates selv omtale, der aldrig gav ham nogen positiv Befaling, men hvergang han stod i Begreb med at handle urigtig, pludselig standsede ham, selv ved nok saa ubetydelige Leiligheder; derimod lod den sig ikke høre, da han gik sin Død imøde (Apologien Pag. 40). Det var Samvittighedens lydløse, men dog saa tydelige Røst. Grækerne havde intet Navn for den, men at Sophokles har kjendt den, see vi her, og vi ville endnu nogle Gange see den gjøre sig gjældende hos Neoptolemos; thi fra dette Øieblik er han den Figur i Stykket, paa hvem Digterens Opmærksomhed fortrinsviis er henvendt. Vel er Philoktet den tragiske Hovedperson; hans Smerte og Sjælekamp er Handlingens Tyngdepunkt; men som tit Naturforskeren ikke saa meget lægger Mærke til selve Lynilden eller Tordenens Buldren, men holder sit Øie fæstet paa Magnetnaalen for at iagttage dens Svingninger under Uveirets Rasen, saaledes er her Sophokles' Opmærksomhed henvendt paa de Svingninger, der foregaae i Neoptolemos' Sind under hans Berøring med den mægtigere Personlighed og dennes Lidelser.

Dette viser sig allerede i næste Scene, hvor Philoktet og Neoptolemos, der tilsammen vare gaaede ind i Klippehulen for at hente de Pile, som vare efterladte der, komme tilbage. Strax efter anfaldes Philoktet af sin forfærdelige Smerte. Han søger vel af al Magt at staae imod, deels fordi hans kraftige Sjæl ikke let lader sig bøie trods de mange Aars Lidelser, deels fordi han frygter, at Neoptolemos, der, som han troer, vil føre ham tilbage til hans Fædreland, skal føle Væmmelse ved at see hans Sygdom i al dens Uhyggelighed og igjen overlade ham til Ensomheden. Men al Modstand er forgjæves; han maa give Smerten Luft i voldsomme Skrig og falder endelig udmattet i Slummer efterat have givet Neoptolemos sin Bue i Varetægt og taget det Løfte af ham, at han ikke vil forlade ham. Skibsfolkene opfordre Neoptolemos til at gaae bort med Buen, medens hin sover; men han afviser dette Raad. Kort efter vaagner Philoktet, inderlig taknemmelig over endnu at finde sine Venner hos sig, og følger dem ned mod Skibet, tillidsfuldt støttet til Neoptolemos' Arm. Men paa een Gang standser denne (v. 895):

N. O vee! hvordan skal jeg nu rede mig derfra?
P. Hvad er der, Søn? Hvad mener du med disse Ord.
N. Nei, jeg kan ei forklare dig min Raadvildhed.

P. Din Raadvildhed? Hvor kan du tale saadant, Søn?
N. Jo, det er netop Raadvildhed, jeg føler nu.
P. Saa har da Væmmelsen ved, hvad du nys har seet,
afskrækket dig, saa du mig ei vil føre bort?
N. Det er en piinlig Stilling, naar man lovet har
at gjøre, hvad der strider Ens Natur imod.
P. Men er det unaturligt for din Faders Søn
at bringe Hjælp til den, som intet Ondt har gjort?
N. Jeg snart skal som en Løgner staae, det piner mig.
P. Ei ængster mig din Handling, men desmeer dit Ord.

Den Stemme, som før standsede Neoptolemos, har atter ladet sig høre. Tilskuerne vide, hvad det er, som tynger paa hans Sind; men da det mere er med sig selv, han taler, end han egentlig henvender sig til Philoktet, blive hans Ord uforstaaelige for denne. Det er, som der mellem begge stillede sig en tredie Person, der forandrede Betydningen af Neoptolemos' Ord, inden de naae Philoktets Øre. Thi denne, som i dette Øieblik kun tænker paa een Ting, nemlig hurtigst mulig at komme bort, før Odysseus naaer til Øen, fatter strax den Mistanke, at Neoptolemos fortryder sit Løfte og nu vil lade ham blive ene tilbage. Misforstaaelsen træder imellem dem, saaledes at dog Tilskueren gjennemskuer den, idet Neoptolemos ikke heelt aabenbarer det Indhold, som Tilskueren vel fatter, men som unddrager sig for Philoktets Blik. En Digter, der lagde an paa det Interessante, vilde kunne exploitere denne Scene i det Uendelige; men Sophokles opgiver den, saasnart han har opnaaet den tilsigtede Virkning. Den giver os baade tilstrækkeligt Indblik i det, som foregaaer i Neoptolemos' Sjæl, og viser os tillige den Frygt, Philoktet nærer for at skulle blive i Eensomheden; men vi skulle see endnu dybere i Philoktets Sind; strax efter viser det sig, at een Ting vilde pine ham endnu mere. Da nemlig Neoptolemos opmander sig til aabent at tilstaae, at hans Hensigt er at føre Philoktet med sig til Troia, bryder denne løs mod ham i den voldsomste Heftighed. Det inderlige, men dog spagfærdige Mismod, han yttrede, da han troede, der kun var Fare for at blive efterladt paa Øen, afgiver saaledes en Maalestok for hans ubetvingelige Forbittrelse mod Agamemnon og Odysseus. Her er et nyt Vidnesbyrd om Sophokles' Forstand paa at frembringe den dramatiske Virkning. Han lader ikke Philoktet sige: Hellere blive i Eensomheden end tvinges til at kjæmpe for Agamemnon; men Digteren viser os først hans

Sjæleangst ved Tanken om at blive tilbage, og umiddelbart efter lader han os see, hvor meget stærkere hans Sind oprøres, da han hører, at Neoptolemos vil gjøre ham til de Forhadtes Medstrider.

Men atter vendes vort Blik fra Oprøret i Philoktets Sjæl til den mere stilfærdige, men ikke mindre mærkelige Bevægelse i Neoptolemos' Sind. Aldeles overvældet af Philoktets Bebreidelser og skamfuld over sin Synd, vil han give ham Buen tilbage, men hindres i det Samme af Odysseus, der har anet Uraad, og netop træder til i det afgjørende Øieblik. Her sees det da, hvor vaklende den unge Helt endnu er i sit Forsæt. Han bliver ganske forskrækket ved at blive overrasket i Ulydighed mod den Mand, af hvem han før har ladet sig lede. Uden at sige et Ord træder han til Side, og hele Philoktets Forbittrelse vender sig nu mod Odysseus; men at Neoptolemos derfor ikke staaer som en uvirksom Trediemand, sees af følgende Ord, som Philoktet henvender til Odysseus, da denne lader Mandskabet gribe ham, der vil til at styrte sig ned fra Klippen for saaledes at undgaae at føres med for Troia (1006 flgg.):

O du, hvis Sjæl har aldrig sandt og ædelt tænkt!
Saa har du atter fanget mig, i sikkert Skjul
bag dette Barn, hvem aldrig før jeg havde seet,
som var for god til dig, langt mere ligned mig,
som kun forstod at gjøre, hvad der blev ham sagt.
See paa ham selv, hvordan han føler Anger nu,
ved hvad mod mig han synded, og hvad jeg har lidt.

Disse Ord vende Tilskuernes Blik hen paa Neoptolemos, hvis Holdning maa udtrykke hans Skamfuldhed (*δῆλος δὲ καὶ νῦν ἐστὶν ἀλγεινῶς φέρων οἷς αὐτὸς ἐξήμαρτεν*). Her er saaledes et aldeles bestemt Beviis for, at Grækerne have kjendt det stumme Spil, hvad man paa Grund af Masken og Kothurnerne har betvivlet[1]).

Uden Vægring følger Neoptolemos Odysseus, og Philoktet, der nu hjælpeløs, berøvet sin Bue, seer den visse Død for Øinene, vender sig klagende til de Klipper, der have været Vidner til hans Smerte og nu snart skulle see ham som Lig; men næppe er han gaaet ind i sin Hule for der at vente sin Død, før Neoptolemos med hurtige Skridt vender tilbage, fulgt

---

[1]) Skådespelarne måste på scenen uppträda icke såsom lefvande menniskor, utan såsom vandrande statyer. Malmström. Pag. 84.

af Odysseus. Denne spørger, hvad hans Hensigt dog er, hvortil Neoptolemos svarer, at han vil give Buen tilbage til dens Eier. Alle Odysseus' Forsøg paa at gjøre sin gamle Myndighed gjældende, tilbageviser han med Stolthed, hans Spot og Haan med Foragt. Tilsidst kalder han Philoktet ud og giver ham Buen; men da denne vil gjøre Brug af den for at dræbe sin Dødsfjende, holder Neoptolemos hans Arm tilbage, til Odysseus er undflyet.

Neoptolemos er nu ikke længer den let omkiftelige Dreng, men en villiefast Mand. Forandringen er skeet hurtig, og, hvad der kunde synes underligt, Digteren har henlagt den udenfor Scenen, Tilskueren bliver ikke Vidne til det, som foregaaer i Omslagets Øieblik. Men nøiere beseet er dette kun et nyt Vidnesbyrd om Sophokles' fine Sands, der forbyder ham at lade det udtales i Ord, som efter sin Natur er tyst. Lad os tænke os, hvad der er foregaaet udenfor Scenen. Neoptolemos har uvillig fulgt Odysseus, ærgerlig baade paa sig selv og ham. Pludselig er der faret som et Lyn gjennem hans Sjæl, han har hævet sit Hoved, vendt sig om og er rask gaaet tilbage. Ethvert Forsøg af Digteren paa at lade ham udtale, hvad der i det Øieblik bevæger sig i ham, vilde være spildt. En Beslutning fatter man ikke med Ord. Jo mere et Menneske forsikkrer os om, at det er hans Alvor med at gjennemføre en Sag, desto snarere fatte vi Mistanke om, at Beslutningen er vaklende. Ordet er Reflectionens Organ, og Reflection er Villiens farligste Fjende, netop fordi den bestandig stiller de to Modsætninger mod hverandre, og Villien jo kun vil det Ene. Den alvorlige Villie har ikke Udtalelsen til sit Maal, men Iværksættelsen. En anden Ting er det, at Villien kan benytte Ordet som Middel, at Udtalelsen kan være en af de Handlinger, hvorved Villien gjør sig gjældende. Man kan udtale sit Forsæt endog med Begeistring, men kun hvor Forhold og Omgivelser opfordre dertil. Beslutningen selv er taus; Ingen har nogensinde fattet en Beslutning høit uden i de slette Tragedier, og dertil hører Sophokles' Philoktet ikke.

Nu kunne vi ogsaa bedømme Heibergs Ord, at „saameget som den antike Tragedie fordrede Charakteer-Skildring, saalidet kunde den tilstede Charakteer-Udvikling". Er Meningen deraf, at den ikke kunde fremstille en Charakteer, som var i sin Udvikling, i hvilken det, som ved Dramaets Begyndelse kun er en slumrende Mulighed, efterhaanden bliver til Virkelighed, saa

viser Neoptolemos os netop en saadan Sjælsudvikling. Er Meningen derimod den, at Oldtidens Digtere ikke forstode den Kunst, lidt efter lidt at lade Charakteren aabne sig for Tilskuernes Øine, saaledes at disse fik bestandig dybere Indblik i den, saa er ogsaa den Anskuelse modbeviist ved Klytaimnestras, Philoktets og Neoptolemos' Personer. Et nyt Exempel derpaa gives os i den næste Scene.

Sandheden har endelig seiret hos Neoptolemos, og Odysseus har tabt sin Indflydelse paa ham; men vi have endnu ingen Sikkerhed for, at Fristelsen ikke atter kan faae Magt over ham. Naar han har givet Buen tilbage, er det i det Haab, at Philoktet dog endelig skal lade sig overtale til godvillig at følge med til Troia. Denne, som fra det første Øiedlik har følt sig tiltrukket af Achilles' Søn, og som nu tilmed føler Taknemmelighed for hans sidste, ædle Daad, vilde ogsaa gjerne føie sin unge Ven (*πῶς ἀπιστήσω λόγοις τοῖς τοῦδ' ὃς εὔνοις ὢν ἐμοὶ παρῄνεσεν*). Men de 10 Aars Lidelser have gjort ham uforsonlig mod Hellenerhæren, og Odysseus' sidste snedige Forsøg paa ved List at faae ham slæbt med sig har afskaaret den sidste Mulighed til Forsoning. Her er ikke Tale om at bringe et Offer, men om at nedværdige sig selv, og det kan Philoktet ikke. Han vender Fordringen om, erindrer Neoptolemos om, at denne har lovet at bringe ham med til Skyros, og fordrer, at han nu ærlig skal holde sit Løfte. Det er naturligviis haardt for den Unge at opgive Udsigten til Hæder og Seir, men han vinder den større Seir over sit Sind; han indvilliger deri; i Tillid til Philoktet og hans Bue imødeseer han endog trøstig det Angreb, som han kan vente af alle Achaierne, fordi han har forladt deres Sag, og nu gaaer han endelig med ærligt og trofast Sind ned mod Skibet med Philoktet. Han har bestaaet Prøven, og vi føle os sikkre paa, at i Fremtiden vil Fristelsen prelle mat af mod hans Villie.

Den menneskelige Side af Stykkets Handling er ført til Ende. Neoptolemos, som havde ladet sig vildlede af Odysseus, har gjenvundet sin sande Natur, men vi ere lige langt borte fra det, der fra Begyndelsen er bebudet som Gudernes Villie: Troias Undergang ved Neoptolemos' og Philoktets forenede Hjælp. Guderne ere her paa en Maade handlende Personer; det er dem, der have besluttet Troias Undergang; de have gjennem Oraklet forkyndt, at kun Philoktets Bue kunde beseire Staden; Odysseus har tjenstvillig søgt at hjælpe dem ved uværdige Midler, men

hans Forsøg er strandet paa Neoptolemos' ufordærvede Natur. Derfor har dog den foregaaende Handling ikke været unyttig. Neoptolemos' aabne, freidige Charakteer har mildnet Philoktets haardnakkede Stivsind. Han vilde gjerne følge den unge Helt, men de Mennesker, paa hvis Parti han da vilde komme til at kjæmpe, have selv gjort al Tilnærmelse fra hans Side umulig; kun Guderne kunne ved umiddelbar Indgriben gjøre Menneskenes Feil god igjen, og een Gud er der, til hvis Ord Philoktet strax villig vil lytte, nemlig Herakles, hvis Baal han selv har tændt, hvis Bue han bærer, og hvis Stemme han har længtes efter at høre den lange Tid igjennem (*ὦ φθέγμα ποθεινὸν ἐμοὶ πέμψας, χρόνιός τε φανείς*, v. 1445—1446). Denne viser sig nu og standser de to Helte paa Veien til Skibet. Han forkynder Philoktet Gudernes Villie, lover ham Helbred og Hæder; og hvad Philoktet ikke har villet høre af nogen jordisk Læbe, det lytter han villig til, da hans Skytsgud taler. Han lover at drage mod Troia, siger Farvel til de Bjerge, som saa tit have gjenlydt af hans Klage, og følger Neoptolemos.

Man har dadlet denne Slutning, fordi Herakles af Digteren var brugt som deus ex machina til at overhugge den Knude, han ikke selv kunde løse. Men man har da ikke skjelnet mellem Handlingens menneskelige Side, Odysseus' Forsøg paa at fremme sin Plan ved snedig List, og Gudernes Villie, at Troia skal gaae til Grunde ved Philoktets eller rettere Herakles' Pile. Det er derfor heller ikke rigtigt, naar Hegel (Æsthetik 3, 539) siger: „Auch in Philoktet schlichtet sich auf Herakles' Göttererscheinung und Rath der Kampf zwischen Neoptolemos und Philoktet". Kampen, Uenigheden mellem Neoptolemos og Philoktet er udjævnet før Herakles' Fremtræden. „Hier geschieht die Ausgleichung von Aussen durch den Befehl der Götter". Nei, den indre Handling, Neoptolemos' og Philoktets gjensidige Indvirkning paa hverandres Charakteer, føres til Ende uden nogen Mellemkomst af Guderne. Guden har det Hverv at bringe Skjæbnens Villie til Menneskenes Kundskab; hans Aabenbarelse hører med til den Baggrund, paa hvilken Dramaet hæver sig frem, men forandrer Intet i Philoktets og Neoptolemos' indbyrdes Forhold. Vil man dadle Herakles' Fremtræden ved Dramaets Slutning, maa man drage Dramaets Exposition og i det Hele al græsk eller rettere al hedensk Poesi ind under denne Dadel, og sikkert nok er her en Mangel, en høist ufuldkommen Forestilling om Verdensstyrelsen

og dens Midler, men denne Mangel har intet med det Dramatiske som saadant at gjøre.

Vi have her betragtet et Drama, som væsentlig giver en Charakteerudvikling. Digteren har ikke, saaledes som Euripides i Helena, lagt an paa at overraske ved Handlingens Nyhed og uventede Situationer. Expositionen og det udvortes Resultat er ganske som i de to andre Tragikeres Behandling, men dog er der bragt frisk Liv ind i Digtningen ved det Indblik, der aabnes os i Sjælens indre Udvikling; og hvad der her især er os af Vigtighed, uagtet paa de fleste Steder hverken Philoktet eller Neoptolemos, saaledes som Klytaimnestra, ligefrem lægge an paa at skjule, hvad der foregaaer i deres Sjæl, udtales det tit ikke ligefrem, men er desuagtet kjendeligt for Tilskuerne; thi baade disse og Digteren havde Øie for den Maade, hvorpaa Sjælen, uden ligefrem at udtale sig, kan røbe, hvad der foregaaer i dens Dyb.

Dette fremtræder endnu mere, hvor Indholdet bliver saa mægtigt, Følelsen saa stærk, at Sjælen ikke kan rumme den, hvor Tankerne mylre saaledes frem, at den ene ikke kan faae Plads for den anden, og hvor derfor Ordet bliver magtesløst. Det meest gribende Exempel af denne Art er Kassandra i Agamemnon. Guden har elsket hende og givet hende Spaadomsgaven, men hun har skuffet ham; fra den Tid troer Ingen mere hendes Spaadom. Dette har Digteren ikke tænkt sig som Følge af en Blindhed, hvormed Guden bestandig slaaer hendes Tilhørere, men han seer det som Noget, der hidrører fra hendes eget Sinds Oprør. Naar hun taler om Fortiden, er Sjælen rolig, om end sorgfuld, og Tanken klar; men vender hun Blikket mod de forfærdelige Ulykker, som true, blive Synerne hende for mægtige, og hendes Tanke forvirres. Hun kjæmper af al Magt for at tale bestemt og forstaaeligt.

Saa skal da ikke meer mit Varselkvad til dig
bag Sjælen titte som undseelig, nygift Brud;
nei klart det skal fremsuse flux mod Solens Hjem,
saaat nu værre Vanfred, oprørt Bølge liig,
opvælde skal fra Afgrunds Dyb til Dagens Lys
og klarlig sees. — Jeg vil ei meer i Gaader spaae.

Men Tanken vil ikke føie sig, hendes Sprog bliver Billed efter Billed, Smertesudbrud og Angstens Nødskrig; men kun Eet forstaaes, at Død truer hende og Agamemnon; hvorfra den skal komme, kan hun ikke faae sagt. Hendes Tale er en for-

gjæves Kamp og Strid med hendes egen Tanke for at tvinge den i rolig Form, indtil hun endelig taalmodig og hengiven i Skjæbnens Villie, iler ind til den Død, som hun seer saa klart, men ikke kan undgaae. Der skal vanskelig i nyere Poesi kunne paavises noget saa Gribende eller saa Sjælfuldt som Kassandras faa Replikker i denne Tragedie; og hendes Ulykke bestaaer deri, at det, som boer i hendes Sjæl, netop fordi det viser sig for hende med saa forfærdende Klarhed og Anskuelighed, ikke kan bane sig Vei over hendes Læber.

Hvad der her træder saa mægtigt frem, gjenfindes, om end i ringere Grad i andre Figurer, hvor Lidenskaberne gribe Sjælen med deres hele Styrke, f. Ex. Medea og Phædra, og har man først Øie derfor, vil ethvert Drama, baade fra ældre og nyere Tid, kunne afgive Exempler paa Replikker, hvor den egentlige Betydning ikke ligger i selve det, som siges, men i det, som Tilskuerne mærke, ligger bag ved Ordene.

Beslægtet med den Kunst gjennem Ordet at lade os see, hvad der ikke ligefrem ligger i Ordet, er den Kunst at lade Tausheden tale. Vi have allerede seet Exempel derpaa hos Neoptolemos, da han overraskes i at ville give Philoktet Buen. Men vi kunne herom tillige høre en Oldtidsforfatter, som i ualmindelig Grad forstod sig paa dramatisk Kunst, nemlig Aristophanes, i Frøerne 907 flgg., hvor Væddestriden mellem Euripides og Aischylos begynder.

Euripides.

Hvorledes nu min egen Digtning er, jeg vil ei sige,
forinden jeg tilgavns for dine Øine har afsløret,
hvor listig denne var og snedig, og hvor snu han narred
de Tosser, som af Phrynichos kun daarligt var oplærte.
Det var hans Skik at føre frem med tæt tilhylled Hoved
Achilles eller Niobe, man saae ei deres Ansigt,
kun Skilter for Tragedien, men ei et Muk de sagde.

Dionysos.

Ved Zeus! Ja du har Ret.

Euripides.

Derpaa man hørte Choret synge
tre fire Arier i Rad; men hine taug bestandig.

Dionysos.

Men deres Taushed dog mig fængsled. Ja den mig tiltalte
langt meer end de, som tale nu.

Euripides.

Fordi du var en Tosse,
det seer du nok.

Dionysos.

Jeg selv det troer, men hvad var da hans Hensigt.

Euripides.

Han vilde skuffe Jer, at længselsfuldt I skulde vente,
om Niobe ei tale vilde; dermed hengik Tiden.

Dionysos.

Den Nedrige! hvor jeg mig dog af ham har ladet narre.

Hvad Dionysos her i sin Enfoldighed kalder *φενακίζειν*, betegne moderne Æsthetikere med det latinske Ord paa at holde for Nar: „illudere".

III.

Det kunde synes forunderligt, at en saa fiin Iagttager som Heiberg om et saadant Punkt har kunnet fremføre saa mange ubegrundede Paastande. Men naar vi lægge Mærke til, at han ellers saa godt som aldrig taler om den græske Tragedie, hvor rig Anledning der end kan være dertil, maae vi troe, at han selv egentlig ikke har kjendt den. Kun en enkelt Gang har han kastet et Sideblik til den og har da sagt noget Mere, end der vel kan forsvares, idet han uden nærmere Undersøgelse har antaget for rigtigt, hvad han har øst af den Kilde, hvor dette Aarhundrede har hentet saa Meget af sin circulerende Viisdom, Hegel.

Hegel har først fremsat sin Anskuelse om den græske Tragedie i „Phænomenologie"; den findes gjentaget i Æsthetiken 3, 527 flgg. *„Den tragiske Handlings Indhold hentes fra de ideelle i sig selv berettigede Magter, som gjøre sig gjældende i Menneskets Handling: Familiekjærligheden, Statslivet, Religionen, dog ikke den resignerende Fromhed, men den, som gjør sig gjældende ved virksom Indgriben i den ydre Verden. — Charaktererne i Tragedien ere nu heelt og holdent Bærere for disse Magter, uadskillelig sammenvoxne med dette gediegne Livsindhold, og gjøre sig solidariske dermed. — I denne Høide, i hvilken den umiddelbare Individualitets Tilfældighed forsvinder, ere den dramatiske Kunsts tragiske Helte ligesom hævede frem til Skulpturværker, og saaledes kunne de i sig selv temmelig abstracte*

Statuer og Gudebilleder langt bedre forklare Grækernes høie tragiske Charakterer end alle Forklaringer og Noter." „*Gjælder den Forestilling, at et Menneske er skyldigt, kun i det Tilfælde, at det vilkaarlig beslutter sig til det, som det udfører, saa ere de gamle plastiske Figurer uskyldige; de handle ud af denne Charakteer, denne Pathos, fordi de netop ere denne Charakteer, denne Pathos; der er ingen Tvivlraadighed, intet Valg. — Det er netop de store Charakterers Styrke, at de ikke vælge, men heelt igjennem fra Grunden af (durch und durch vom Hause aus) ere det, som de ville og udføre. De ere det, som de ere, og evig det, og det er deres Styrke.*" Handlingen kan altsaa ikke ligge i det Indre, i Charakterens og Personlighedens Udvikling; thi her er al Fremgang, al Udvikling selvfølgelig umulig, naar Charakteren „evig er det, den er, og det netop er dens Styrke". Den dramatiske Spænding og Bevægelse maa da fremkomme ved, at Repræsentanterne for to forskjellige ideelle Magter paa disse Magters Vegne udvortes komme i Strid med hverandre. „*En i sig selv berettiget, men eensidig Beslutning krænker under visse Omstændigheder et andet ligeberettiget Gebeet af menneskelig Villie, der nu fastholdes af den modsatte Charakteer som dens virkelige Pathos og gjennemføres af den*". I den derved fremkaldte Strid gaae nu begge Modstanderne til Grunde, og dette Resultat maa betragtes som retfærdigt; thi de have begge Skyld paa Grund af deres Fastholden ved deres eensidige Idee. Dette udvikles nærmere i „Phænomenologie". Den ethiske Substans (ɔ: den sædelige Idee) er i sin Grund heel og udelelig, men idet den træder ud i Virkeligheden, sondrer den sig. Det enkelte Individ kan kun gribe Substansens ene Side (f. Ex. Familiens Idee) og støder derved an mod dens anden lige saa berettigede Side (Statens Idee). Den efter sit Grundvæsen hele og udelelige Substans krænkes derved og hævder sig ved de eensidige Individers Undergang. Individet kan ikke skaanes, thi det er jo i Tragedien eet med sit Indhold, er „kun det, som det vil og udfører, og evig det". „*Soll die Einseitigkeit sich aufheben, so ist es also diess Individuum, das insofern es nur als das eine Pathos gehandelt hat, abgestreift und aufgeopfert werden muss*". Vel skeer det undertiden, at Individet bøier sig for en „deus ex machina" og saaledes frelser sin individuelle Existens ved at opgive sin Eensidighed, men denne Løsning er egentlig ikke forskjellig fra den foregaaende, thi naar et Individ, som er eet med sit Indhold, som er dette Indhold og evig det,

opgiver dette Indhold, har det jo ophørt at være det samme Individ og er væsentlig gaaet til Grunde.

De forskjellige Punkter i denne Opfattelse staae i nøieste Forbindelse med hverandre. I samme Grad som Personligheden er eet med sit ideelle Indhold, i samme Grad som altsaa Tvivlraadighed og indre Sjælekamp er udelukket fra Charakteren, i samme Grad maa Conflicten løses eller sønderhugges ved ydre Midler, ved Individernes Undergang eller ved Gudernes Magtsprog; omvendt i samme Grad som Kampen mellem de modsatte Principer fremstilles paa ydre Maade som Conflict mellem to Individer, hvert repræsenterende sit Princip, i samme Grad maa den indre Strid, Tvivl, Anfægtelse og Fristelse holdes borte fra Digtningen; thi den vilde drage Opmærksomheden bort fra, hvad der skulde være Hovedsagen. Individet er jo under denne Forudsætning kun ført frem for at repræsentere den eensidige Idee, dets Undergang skal føles som denne Idees egen Ophævelse; netop derfor maa det heelt og udeelt være fyldt af Ideen, det maa udtale den fuldstændig og Intet holde tilbage.

Det er saaledes i Consequens med den hegelske Opfattelse, naar Heiberg mener, at de antike Charakterers Indhold har lagt sig heelt paa Overfladen, at Dictionen umiddelbart udtaler Charakterens Indhold, at Intet bliver tilbage, som ikke kommer til Orde. Men som vi alt have seet, at Consequensen ikke indtræffer, saaledes er det ogsaa let at vise, at den vilde berøve Dramaet dets digteriske Liv og Kraft. Det vil nemlig let sees, at den Styrke, hvormed Ideen griber et Individ, kun kan maales ved den Modstand, den beseirer, ved den Overvindelse, som det koster Individet at bøie sig for dens Fordring. Hvor stærkt Medea hader Iason, sees ikke deraf, at hun dræber sine egne Børn for at tilfredsstille sin Hævn; thi mulig var hun en ukjærlig Moder, som ikke brød sig om dem. Først naar vi see hende vaande sig ved Tanken og dog udføre sit Forsæt, føle vi, det er Alvor. Netop fordi hun ikke blot er den krænkede Hustru, men ogsaa den kjærlige Moder, sees det, hvor dybt hun er krænket; netop fordi hun ikke er eet med sin Idee, men har en rigere Personlighed, i hvilken Andet end det Ene bevæger sig, see vi, hvor stærkt dette Ene maa være, naar det kan beherske alt det Andet. Skulle Hegels Ord, at Individet „kun er den ene Pathos, kun er det, som det vil og udfører, og evig det", forstaaes efter Bogstaven, mistes al Maalestok for Ideens Styrke i

Individet; det Indtryk, en saadan Figur maatte gjøre paa Tilskueren, vilde være koldt, følelsesløst, og virkelig har Hegels Ord foranlediget saadanne Domme over den græske Tragedie. Det er ikke blot Malmström, som taler om, „ett konststycke, som tillfredsställer förnuftet, hänförer fantasien, smeker örat — och lemnar hjertat kallt"; hos mange Andre kan man i al Fald tilnærmelsesviis høre den samme Mening, snart forbunden med Roes over Classicitetens ophøiede Ro, snart med Beklagelse over dens Mangel paa Inderlighed og Følelse.

Det vil ogsaa gjennem Exempler være let at paavise, hvor lidet Hegels Ord kunne taale at tages efter Bogstaven. Aischylos' Orestiade nævnes hyppig baade af Hegel selv og hans Skole som Vidnesbyrd om den udvortes Maade, hvorpaa Ideen i den antike Tragedie gjør sig gjældende. Orestes hævner efter Apollos Bud sin Faders Mord ved at dræbe sin Moder. Han straffes derpaa, siges der, ikke ved Samvittighedens Kval, men Samvittigheden objectiveres til ydre straffende Væsener. Men Aischylos har fra Begyndelsen tillige viist os Kampen i Orestes' Indre. Da Moderen for at vække hans Medlidenhed, viser ham det Bryst, af hvilket han tit som Barn har suget Næring, til han slumrede ind, vender han sig mod Pylades, og spørger, om han ikke skal opgive sit Forsæt; og først da denne erindrer ham om Apollos Bud, om hans eget Løfte til Guderne og om Zeus' urokkelige Villie, faaer han Mod til Daaden. Pylades er under hele den øvrige Handling stum Person; naar da Digteren har ført ham ind paa Scenen for denne ene korte Repliks Skyld, viser han, hvor megen Vægt han lægger paa den. Kraften svigter Orestes i det afgjørende Øieblik, han behøver en ydre Paamindelse; uden den havde han opgivet sin tunge Pligt. — Efter Drabet forfølges han af Erinyerne; det Indre er omsat til et Ydre; men Indvortesheden er ikke heelt udelukket. Da han træder frem for Choret efter fuldendt Daad, forsvarer han saa omstændelig sin Sags Retfærdighed, at man mærker den dæmrende Frygt i Sjælens Baggrund; og kort efter træder Tvivlen frem: „Siig: er hun skyldig eller ei? . . . . Vee! Alt, hvad jeg har gjort og lidt! vee al min Slægt! jeg har mig svart besmittet ved en frydløs Seir!" og endelig bryder Fortvivlelsen løs: „Vildt jage Tankerne min syge Sjæl — min Hjertensangst er færdig nu at synge høit — og føre Galskabsdandsen op". Forgjæves søger han at bringe Tankerne til Ro. „Mens jeg endnu er mig bevidst, bevidner jeg, at jeg med Rette har min Moder dræbt . . ."

Pludselig seer han Erinyerne nærme sig, og styrter bort dreven af Vanvidets Rædsel.

Hegels Yttring, at „Indvortesheden laa den græske Verden nær, den maatte komme dertil", maa da modificeres derhen, at Indvortesheden fra Begyndelsen dæmrer i Baggrunden og bestandig bryder frem, men den forvandler sig her ligesaa bestandig for Anskuelsen til et Ydre. Samvittighedens Kval bliver til Erinyernes Forfølgelse, Tankerne, der indbyrdes anklage og forsvare hverandre, blive til en Proces, hvor der under Athenes Forsæde dømmes om Orests Skjæbne, hvor de hævnende Gudinder anklage, og Apollo som den naaderige Gud, Forkynderen af Zeus' Villie, fremtræder som Forsvarer; og idet Samvittigheden i Orests Sjæl finder Hvile, sees det, som om Erinyerne havde ladet sig forsone med Zeus.

Anderledes forholder det sig med Sophokles' Philoktet. Striden føres her kun i Neoptolemos' Sind mellem Ærgjerrigheden, som opflammes af Odysseus, og den Sandhedskjærlighed og Æresfølelse, som er den høisindede Achilles' Søn medfødt. Udviklingen foregaaer under bestandig ydre Paavirkning, men det sees tydelig, at det, som gjør Udslaget er en indre Stemme, er den bedre Natur, som kaster Løgnens Lænker af sig. Hegels Anskuelse kan end ikke finde et Tilknytningspunkt i denne Handling.

Men dermed er Hegel ikke gjendrevet. Philoktet er et af Sophokles' sidste Dramaer; det er fremkommet efter den med Euripides begyndte nyere Udvikling, hvor Reflectionen og Subjectiviteten stærkere gjør sig gjældende, og beviser derfor Intet om den tidligere Form af Tragedien. Vi maae derfor holde os til Sophokles i hans første, af Euripides endnu uberørte Fremtræden, og navnlig til „Antigone", der af Hegel bestandig nævnes som den bedste Repræsentant for græsk Tragedie. Her fremstilles, siger han, Conflicten mellem Familiens Idee, repræsenteret af Antigone, og Statens, hævdet af Kreon. Denne forbyder i Statens Navn at begrave Polyneikes' Lig, Antigone lyder Blodets Røst og trodser Kreon. *„Antigone ehrt die Bande des Bluts, die unterirdischen Götter, Kreon allein den Zeus, die waltende Macht des öffentlichen Lebens und Gemeinwohls."* — Hvorledes Conflicten træder ind og Straffen følger, fremstilles saaledes: *„Die streitenden Individualitäten treten, ihrem concreten Daseyn nach, an sich selbst jedes als Totalität auf, so dass sie an sich selber in der Gewalt dessen stehen, wogegen sie an-*

kämpfen, und daher das verletzen, was sie ihrer eignen Existentz gemäss ehren sollten. Antigone lebt in der Staatsgewalt Kreons, sie selbst ist Königstochter und Braut des Hämons, so dass sie dem Gebote des Fürsten Gehorsam zollen sollte. Doch auch Kreon, der seiner Seits Vater und Gatte ist, müsste die Heiligkeit des Bluts respectiren, und nicht das befehlen, was dieser Pietät zuwiderläuft. So ist Beiden an ihnen selbst das immanent, wogegen sie sich wechselweise erheben, und sie werden an dem selber ergriffen und gebrochen, was zu dem Kreise ihres eignen Daseins gehört. Antigone leidet den Tod, ehe sie sich des bräutlichen Reigens erfreut, aber auch Kreon wird an seinem Sohne und seiner Gattinn gestraft, die sich den Tod geben, der eine um Antigones, die andere um Hämons Tod. Von allem Herrlichen der alten und modernen Welt, — ich kenne so ziemlich Alles, und man soll und kann es kennen, — erscheint mir nach dieser Seite die Antigone als das vortrefflichste, befriedigendste Kunstwerk."

Hegel har smukt gjort opmærksom paa Handlingens symmetriske Bygning. Antigone, Familiens Repræsentant, vil ikke lyde den Lov, som er givet af Kreon, Statens Overhoved, og bliver derfor straffet af Kreon og Statsmagten; Kreon vil ikke respectere Blodets Røst og bliver derfor straffet med at miste sin Hustru og Søn. Men heraf følger endnu ikke, at Antigones Ulydighed mod Kreons Herskerbud er ligesaa strafværdig som Kreons Ligegyldighed for den Dødes Fred. Der har hos Alle, som før Hegels Tid have læst denne Tragedie, og hos Mange efter Hegels Tid, gjort sig en anden Opfattelse gjældende, ifølge hvilken Antigone lider uskyldig og Kreon straffes for sin Uretfærdighed mod hende. Hvorledes skal man nu dømme mellem den ældre Anskuelse og Hegels Forstaaelse? Den dramatiske Digter taler jo ikke selv, men skjuler sig bag sine Figurer, og Spørgsmaalet er ikke, om Antigones Handling objectivt betragtet er fuldt berettiget, men hvorledes Sophokles har tænkt sig den. Hvorledes faae vi da Sophokles' Mening at vide? Først naturligviis ved at see, hvorledes han lader de to Figurer optræde.

Skjøndt Antigone fra det første Øieblik veed, at Døden er sat som Straf for den, der søger at jorde Polyneikes' Lig, nærer hun dog ikke den ringeste Betænkning. Da hendes Søster ikke har Mod til at følge hende, gribes hun vel i Øieblikket af dyb Smerte, men rask bryder hun det sidste Baand, som

binder hende til Livet, og gaaer ene til sin vovelige Gjerning. I al den Tid spilder hun intet Ord paa at bevise sin Handlings Berettigelse; men da hun er bleven grebet og staaer for den strænge Hersker, som dog maaskee kunde formildes, hvis hun bad om Naade, da først taler hun med fast Overbeviisning og stolt Ro om Gudernes uskrevne Lov, „som ei blev sat idag og ei igaar, men levet har fra evig Tid, og Ingen veed, naar den blev til", og som intet Herskerbud kan fritage Mennesket fra at lyde.

Kreon derimod begynder strax sin første Fremtræden med en lang Tale om sin Retfærdighedsfølelse og Fædrelandskjærlighed, som forbyder ham at vise Venskab eller Overbærenhed mod Statens Fjender, selv om han personlig stod i nært Forhold til dem. Først derefter udtaler han sit Forbud mod at begrave Polyneikes. Hvis nu Hegel og hans Efterfølgere havde Ret i, at Dictionen i den antike Tragedie direct udtalte Charakterens Indhold, vilde Sagen være tydelig; men hvis vi efter den foregaaende Udvikling ere berettigede til at antage Dictionen paa Scenen for en Efterligning af den menneskelige Tale udenfor Theatret, saa vide vi jo, hvad man skal troe om de lange Indledninger, hvor den Talende udbreder sig over sin egen Retfærdighed, skjøndt Ingen yttrer Tvivl derom. Man faaer strax et Indtryk af, at Kreon ikke føler sin Samvittighed saa ganske fri; og det viser sig kort efter tydeligere. Da nemlig Antigone, paa hans Spørgsmaal om, hvor hun har turdet vove at trodse hans Bud, svarer ham saa stolt, vender han sig til Choret og forsikkrer det, at han nok skal lære hende at bøie Nakken, men til hende selv, den Fangne, er det, som om han ikke turde tale, og da han pludselig faaer det Indfald at kalde Ismene frem til Forhør, faaer man den Fornemmelse, at han derved vil redde sig ud af en flau Situation. Imidlertid have vi her kun en Antydning, om hvis rigtige Forstaaelse der altid kan disputeres[1]), men desto tydeligere er Kreons egen aabne Tilstaaelse, da han er bleven forfærdet ved Teiresias' Spaadom om den nær forestaaende Straf (v. 1096 flg. og 1113 flg.):

---

[1]) Dog lader denne Scene sig anføre som et aldeles bestemt Beviis mod Hegel. Var det Sophokles' Hensigt at fremstille Statens og Familiens Idee i deres Strid mod hverandre, maatte han dog lade dem begge komme til Orde i den eneste Scene, hvor deres Repræsentanter begge findes samlede; men her er det kun Antigone, der udtaler sit Princip, Kreon er overfor hende taus.

Vel er det haardt at vige, men langt værre dog
ved Trods at bringe Syndens Følger over sig.

Nu seer jeg dog, at man bør føre saa sit Liv,
at fromt man viser Ærefrygt for gammel Lov.

Dette sidste Udtryk (τοὺς καθεστῶτας νόμους σώζοντα) viser os endog, hvor lidet han selv tænker paa at undskylde sig med den Tanke, at hans Handling dog fra Statens eensidige Standpunkt kunde forsvares. Tværtimod han erklærer den endog for et Brud mod „de bestaaende Love". Siden, da han kommer med sin Søns Lig i Armene og seer sin Hustru ligge død, tilstaaer han (v. 1317 flgg.) at han aldrig vil kunne skyde Skylden over paa nogen Anden end sig selv, hvorimod Antigones sidste Ord, da hun føres til Døden (v. 1040 flgg.) lyde saaledes:

Skuer I Thebens herskende Slægter,
hvad jeg maa lide af vanhellig Haand,
fordi jeg har Fromhed viist mod den Døde.

Ved Kreons egen Tilstaaelse og ved Antigones fromme Hengivenhed i Døden, er saaledes Hegel allerede gjendrevet, men dog kunne vi til yderligere Bestyrkelse betragte den Maade, hvorpaa de øvrige Personer i Dramaet udtale sig om begge de Handlende.

Ismene søger i Begyndelsen at holde sin Søster tilbage, ikke fordi hun anseer hendes Handling for slet, men for at hun ikke skal blive straffet af Kreon. Tilsidst maa hun dog lade hende følge sit eget Sind:

Saa gaa! da det ei Andet være kan, men viid,
Du er ei klog, mod Venner dog en trofast Ven. (98—99).

Siden, da Gjerningen er fuldbragt, sørger hun, fordi hun ikke har deelt Faren med Antigone, og vil nu gjerne lide Døden med hende, medens Kreons Søn og Hustru ikke engang ville dele Livet med al dets Herlighed og Magt med ham, men dræbe sig selv. Ogsaa hele Folkets Mening gjengives os af Haimon v. 690 flgg.:

Thi hele Staden sørger over Pigens Lod,
at hun, blandt alle Kvinder den uskyldigste,
skal lide Døden for berømmeligste Daad:
Hun, som sin Broder, der i Kampen faldt, ei lod
forladt og ubegravet kastes hen som Rov
til Føde for hver graadig Hund, hver Fuglesværm,

er hun ei værd at vinde Hædrens gyldne Løn?
Saaledes høres sagte Hvisken rundt i hver en Vraa.

Endnu staaer Choret tilbage. Dets Stilling i den græske Tragedie er meget forskjellig. Snart er det virksomt Led i Handlingen, undertiden endog (som i Aischylos' Hiketides) Hovedpersonen, snart udtaler det Digterens Dom, snart har det blot den Opgave at være Sangbund for den Stemning, Digteren i Øieblikket vil fremkalde hos Tilskuerne (saaledes den eneste store Chorsang midt i Philoktet). I Antigone bestaaer det af Statens Raad, som har deelt Faren i den beleirede By med Kreon og Eteokles, og som nu træder ind paa Scenen med en Takkesang til Guderne, fordi Fjenden er slaaet og hele den af Polyneikes samlede Hær flygtet. Det har altsaa al Grund til at hade den Faldne, men da den nye Hersker forkynder det sin Beslutning, at Eteokles skal stedes hæderligt til Jorden, men Polyneikes ligge ubegravet, svarer det (211 flgg.):

Saa mener du, Menoikeus' Søn, at der bør skee
mod Statens Uven og mod ham, som var den god.
Du har jo Magt at give, hvilken Lov du vil,
saavel om Døde, som om os, der lever end.

Som Undersaatter driste de sig vel ikke til at yttre nogen fra Herskeren afvigende Mening, men Ordene tyde paa alt Andet end Billigelse, og kort efter, da Kreon beder dem at hjælpe ham med at vaage over, at hans Bud bliver overholdt, frabede de sig dette Hverv. Bestemt vove de dog ikke at udtale sig, især da de (v. 278) paadrage sig en stræng Tilretteviisning, fordi de have vovet at udtale den Formodning, at det maaskee er Gudernes Villie at Liget skal jordes. Men da Kreon selv begynder at komme til en anden Overbeviisning, bliver ogsaa Choret dristigt i sin Tale; det siger til ham (v. 1100 flgg.):

Saa gaa! bring Pigen frem fra Høiens dybe Skjul
og byg for hint henslængte Lig en Grav.

Kreon.

Det raader du, og mener jeg bør føie mig.

Chor.

Saa hurtig, Drot, som mulig, thi paa hastig Fod
indhenter Guders Straf Enhver, som tænker slet.

Det regner altsaa nu aabenlyst sin Herre blandt *τοὺς κακόφρονας*, og da han siden kommer tilbage med Haimons Lig, have de intet trøstende Ord til ham, ihvorvel de naturligviis heller ikke overfalde ham, hvem Skjæbnen har truffet saa haardt, med

unyttige Bebreidelser; men umiddelbart før hans Indtræden udbryder det (1256 flgg.):

See der kommer han selv, vor Konge herhid.
Han bærer i Favn den usalige Frugt,
hvis jeg sige det tør, ei af fremmed Skyld,
men af Synden, som selv han forøved.

Overfor Antigone er Chorets Stilling mindre klar. Det kan ikke fatte den Dristighed, hvormed hun sætter sig op mod den, som har Magten, men dog gaaer der gjennem alle dets Udbrud Medlidenhed med hendes haarde Skjæbne og Beundring for hendes Sjælshøihed. Kun en eneste Yttring (v. 853 flgg. *προβᾶσ᾽ ἐπ᾽ ἔσχατον θράσους ὑψηλὸν ἐς Δίκας βάθρον προσέπεσες, ὦ τέκνον, πολύ*), gjør et Indtryk, som om de gamle Raadsherrer erklærede, at Antigone havde forsyndet sig haardt mod Retfærdigheden. Dette beviser vel i sig selv Intet om Antigones Handling, naar alle Andre stille sig paa hendes Side; men da en saadan Opfattelse strider mod Chorets øvrige Fremtræden og heller ikke godt kan sættes i Forbindelse med den følgende Linie, bør vi nærmere undersøge den.

Da Antigone føres ud fra Borgen for at bringes til Gravhulen, gribes Oldingene af Medlidenhed. Hendes Smerte søge de at trøste ved at henvise til den Hæder, hun vinder ved sin Død (*οὐκοῦν κλεινὴ καὶ ἔπαινον ἔχουσ᾽ ἐς τόδ᾽ ἀπέρχει κεῦθος νεκύων*); men som om hun Intet hører, fortsætter hun sin Klagesang og sammenligner sig med Niobe, der i sin Sorg forvandledes til en Klippe, fra hvis Hoved Vandet evig risler ned. Ogsaa her fremhæver Choret det Stolte ved, selv i Døden at ligne hende, der dog var Gudinde og Datter af en Gud. Men Antigone er aldeles uimodtagelig for saadanne Trøstegrunde og optager dem som Spot mod hende, der nu ubegrædt af Alle maa vandre til sin Grav. Derover bliver Choret utaalmodigt og søger at vise hende til Rette: „Du er selv Skyld i din Død, ved din altfor store Dristighed har du stødt an mod Retfærds Throne". — Det er altsaa kun en enkelt i Øieblikkets Utaalmodighed fremkommen haard Yttring af Choret, som strax efter selv formilder det Haarde ved at tilføie: „Det er din Faders Ulykke som forfølger dig" (*πατρῷον δ᾽ ἐκτίνεις τιν᾽ ἆθλον*), og Chorets sidste Replik til Antigone viser noksom dets egentlige Standpunkt! „Fromhed er vel god, men at overtræde en Befaling af den Hersker, som fordrer Lydighed, gaaer dog ikke an;

det er med fri Villie, du har valgt Døden"[1]). Dette er et godt Exempel paa de Domme, som mere charakterisere den, der udtaler dem, end den, om hvem de afgives. Den indeholder den fuldstændigste Tilstaaelse af Chorets aandelige Afmagt, af dets Mangel paa Evne til, baade selv at fatte en dristig Beslutning og at rives med af den, som har Mod dertil. I det Hele repræsenterer i denne Tragedie Choret Skikkeligheden, som ikke billiger Kreons Optræden, men heller ikke vover at formane ham til at vende om, før det er for sildigt, som beundrer Antigone, men ikke kan forstaae hendes Mod.

Chorets Svaghed og dets særegne Stilling gjør det paa et enkelt Punkt noget vaklende, men dets Sympathi er med Antigone, ligesom Ismenes, Haimons og hele Folkets. Men ogsaa Guderne ere alle mod Kreon. Den gamle Sandsiger Teiresias, „som aldrig nogensinde har talt et usandt Ord" (v. 1094), søger at formane ham til at lade Polyneikes' Lig begrave. Alle Varsler, siger han, ere forvirrede og utydelige og (1015 flgg.)

Den Sot ved din Skyld kommer over denne Stad;
thi hvert et Alter, hver en Arne trindt omkring
ved Hundes og ved Fugles Æde fyldes med
den arme, sønderrevne Søn af Oidipus.
See, derfor tage Guder ikke længer mod
vor Bøn, og heller ei mod Damp fra Bovens Fedt,
og ingen Fugl udstøder heldigt Varselskrig,
naar den med levret Blod af ham har mættet sig.

Da Kreon vedbliver at trodse, udbryder han tilsidst forbittret (v. 1064 flgg.):

Saa vid, ei mange Gange skal Solvognens Hjul
om deres Axe svinge sig i hurtig Kreds,
før du har mistet En iblandt din egen Slægt;
saa Lig af dig skal gives hen til Bod for Lig,
fordi du styrted ned i Mulm, hvad Lysets var,
da den, som leved end, du gav til Gravens Dyb,
mens Underverdens Guder du berövet har
hint døde Legem, uindviet, uden Grav,
som dig ei hører til, ei heller nogen Gud
hist i Olymp; men du vil tvinge dem dertil.
Derfor skal de dig ramme, hine Straffende,
de Himmelskes og Hades' Hevnerinyer.

---

[1]) Dorphs Oversættelse gjengiver her ikke nøiagtig Originalens Tanke.

Hegels Paastand: „Kreon ehrt den Zeus, die waltende Macht des öffentlichen Lebens und Gemeinwohls", kan da umulig være rigtig, naar de Erinyer, som skulle straffe ham, ere udsendte baade fra de Himmelske og fra Hades.

See vi tilbage paa det her Udviklede kan man gjerne indrømme, at Kreon repræsenterer en Statsidee, men det er da den Statsidee, som ikke engang billiges af det ellers saa føielige Raad, som forbandes af hans Søn, som hele Staten hemmelig erklærer for uretfærdig, og som endelig Himlens og Underverdnens Guder fordømme, ja som han endog selv tilsidst erkjender for syndig. Grækerne kaldte denne Idee *τυραννίς*, og den dømmes ved følgende Yttring af Haimon:

πόλις γὰρ οὐκ ἔσθ' ἥτις ἀνδρὸς ἔσθ' ἑνός,

medens Ideen selv udtaler sig gjennem følgende Spørgsmaal af Kreon:

οὐ τοῦ κρατοῦντος ἡ πόλις νομίζεται; (v. 737—738).

Antigone har, som vi see, Alles Sympathi for sig og derved vækkes yderligere Tilskuerens Deeltagelse for hendes Skjæbne. Vilde man indvende, at Guderne dog tillade hendes Død og saaledes synes at have slaaet Haanden af hende, maae vi erindre, at al Opoffrelse jo netop beroer paa, at det gjøres Menneskene muligt at hengive deres Liv for at fremme det, der synes dem et saadant Offer værd. Bliver deres Liv frelst, er jo tillige Offeret ophævet. Ogsaa efter Individets Død kunne Guderne vise deres Deeltagelse, deels ved at fremme det Maal, for hvilket Offeret bringes, deels ved at straffe dem, som have modsat sig dette Maal, som her i Dramaet Kreon. Men desforuden er der endnu en Opreisning og Trøst, som kan gives den, der offrer sig. Det er Tillid og Freidighed i Døden; og den findes hos Antigone. Til Ismene siger hun: (v. 569 flg.): „Du lever, men min Sjæl er for længst død for at være de Døde til Nytte"; denne Hengivenhed og Trofasthed mod de Forudgangne har gjort hende fortrolig med Tanken om Døden. Da derfor Kreon irettesætter Vagten, fordi den endnu ikke har ført hende til hendes Grav, seer man vel hendes Smerte ved at forlade Livet, men Trøsten følger strax derpaa (v. 891 flgg.):

O Grav, o Brudekammer, Dødens mørke Huus,
som evig lukkes skal, til dig jeg vandrer nu;
til mine Kjære, hvoraf alt Persephone
saa mange har modtaget i sit Rige hist.

Blandt dem maa jeg nu som den meest usalige
sidst vandre did, før Tiden var, jeg skulde døe.
Men naar jeg didhen kommer, har jeg vist det Haab,
at du, min Fader, kjærlig vil modtage mig,
og saa vil du, min Moder, du, min Broder kjær.
Jeg har jo badet Eder med min egen Haand
og smykket Jer i Døden, udgydt Offerdrik
paa Eders Grav; og for min sidste Pligt mod dig,
o Polyneikes, høster jeg nu saadan Løn,
skjøndt hver Retsindig priser søsterkjærligt Sind.

Forskjellen mellem Antigones og Kreons Berettigelse fremtræder paa alle Punkter, og det viser sig klart, at denne Tragedie ikke fremstiller en Conflict mellem to ligeberettigede Ideer, der hver for sig repræsenteres, gjennemføres og direct udtales af et Individ, hvis hele Personlighed er gaaet op i denne Idee. Dramaet har kun een Hovedperson, nemlig Antigone, der har revet sig løs fra Brudgom, Slægt og Venner, fra alle Ungdommens Glæder, for at skaffe sin Broder Gravens Ro; og som hendes Handlemaade heelt igjennem er modsat Kreons, saaledes rammer Ulykken dem ogsaa forskjelligt, idet hun fra den første Scene sees som den, der frivillig gaaer i Døden, Kreon derimod ikke aner, hvad hans Handling kan føre med sig, før han pludselig rammes af det knusende Slag.

Det er Umagen værd at gjennemstudere Dictionen i Antigones Rolle. Den viser i første Scene hendes Sinds Oprør over det uretfærdige Herskerbud, hun lige har erfaret. Udgiverne have gjort sig megen Uleilighed med de første Linier: *Ἀῤ οἶσθ' ὅτι Ζεὺς τῶν ἀπ' Οἰδίπου κακῶν ὁποῖον οὐχὶ νῷν ἔτι ζώσαιν τελεῖ.* Man har forstaaet Ordet *ὅτι* paa to Maader, saa at man enten oversætter: „Veed du, at Zeus sender enhver af de fra Oidipus nedarvede Ulykker, medens vi endnu leve"; eller: „Veed du nogen af de fra Oidipus nedarvede Ulykker, som Zeus ikke nedsender" o. s. v. Selv om den ene eller anden af disse Forklaringer grammatisk kan forsvares, bliver Tanken dog urigtig. De fra Oidipus nedarvede Ulykker fremstilles nemlig i begge Tilfælde som et bestemt afsluttet Indbegreb af ulykkelige Begivenheder, om hvilke Antigone ønsker, at de maae opsættes til efter hendes og Ismenes Død, medens naturligviis Meningen maa være den, at hun ønsker de endelig engang aldeles maae standse. Naar altsaa Spørgsmaalet begynder „Veed du, at for (fra) Slægtens Lidelser fra Oidipus' Dage", fordrer Tanken med

Nödvendighed, at der fortsættes omtrent saaledes, „har Zeus endnu ikke besluttet at forløse os". Naar nu den følgende Linie aldeles intet Saadant indeholder, maa det være, fordi Antigone i sin heftige Sindstilstand afbryder sig selv. „Veed du at fra alle de Lidelser, som saa længe har forfulgt vor Slægt har Zeus — O! hvad sender han os ikke, før vi finde Gravens Ro". Det er en lignende Yttring af det urolige Sind, naar vi kort efter høre hende sige: *Οὐδὲν — ἄτιμον ἔσθ', ὁποῖον οὐ τῶν σῶν τε κἀμῶν οὐκ ὄπωπ' ἐγὼ κακῶν.* Og som hun her gjentager Forsikkringen om, at „at der Intet er, som hun ikke af Ulykkerne, der ramme baade hendes Søster og hende, Intet er, som hun ikke har seet", saaledes lyder Gjentagelsen i hendes strax paafølgende Spørgsmaal angaaende Herskerens nye Befaling: „Veed du det? har du hørt det? eller er det skjult for dig, at Ondt fra vore Fjender nærmer sig til os?" Hun er øiensynlig ikke nogen „bildskön marmorgestalt, som talar med kalla, marmorläppar, afmätt, enformigt", i en „lugn, jemn och värdig dialog".

Vil man have en god dramaturgisk Commentar til slige Steder, kan man finde den hos Aristophanes. Euripides critiserer (1119 flgg.) Prologen til Aischylos' Orest, hvor denne siger:

Til dette Land
Jeg kommer nu, og vender atter hjem igjen.

Det er jo en Gjentagelse: „At komme til sit Hjem" er det samme som „at vende hjem igjen". Det forstaaer ogsaa Dionysos meget godt; det er, som om man vilde sige til sin Nabo: „Laan mig dit Deigtrug eller det Trækar, hvori du ælter dit Brød." Men Aischylos svarer:

At komme til sit Fædreland, det kan Enhver,
som har et Saadant; han, som Flygtning er,
ei kommer blot, men vender atter hjem igjen.

Og ved min Faders Gravhøi jeg anraaber ham
at høre, lytte til min Bøn.

Euripides.

See her igjen!
Du siger „høre, lytte", hvad dog kun er Eet.

Aischylos.

Han til de Døde taler jo, dit usle Drog,
som selv ved tre Gjentagelser ei vækkes kan.

Aristophanes fremstiller her Euripides som den, der kun har Sands for en Diction, „som tillfredsställer förnuftet, hänförer fantasien, smeker örat — och lemnar hjertat kallt". Det vilde føre os for langt bort at undersøge Berettigelsen af denne Dom; her maae vi blot fastholde, at Aristophanes tydelig viser, at han selv betragter en saadan Dialog som slet, og fordrer, at Ordene, saaledes som Tilfældet er i de citerede Linier af Aischylos, ikke blot ved det, de ligefrem betyde, men ved den Maade, hvorpaa de sammenstilles, skulle vidne om det Sind, hvorfra de udgaae; og saaledes see vi det nu ogsaa hos Sophokles i Antigones første Replik. Ogsaa Ismene mærker, at hun er dybt bevæget, men at hun ikke kan faae Ordet frem (*τί δ' ἔστι; δηλοῖς γάρ τι καλχαίνουσ' ἔπος*). Og selv da hun tvinger sit Sind saa meget til Ro, at hun kan sige, hvad det er, som ligger hende paa Hjerte, begynder hun igjen i Spørgsmaalets lidenskabelige Form: „Har da Kreon ikke gjort Forskjel mellem vore Brødre, og formeent den Ene at hvile i Jorden?" Siden da hun har fortalt hele hans Befaling, gjentager hun: „Saadant, siger man, har den herlige Kreon befalet dig og mig. Hører du? ogsaa mig!" Dette *λέγω γὰρ κἀμέ* var egentlig ganske ene tilstrækkeligt til at modbevise Malmströms Sætning: „man ser ei dess (den sedligå förnuftslags) hårdhet värmas och smältas i subjektets degel, för att ej blott öfvertyga hennes förnuft utan äfven genomtränga hennes känsla."

Vel hører man undertiden Ord fra Antigones Læber, som mere synes udtalte af en Marmorstatue end af et levende Væsen. Da Ismene frygter for at følge hende, ja endog indstændig fraraader hende saaledes at styrte sig i den visse Død, svarer hun:

Gjør du, som selv dig synes! Jeg vil jorde ham.
Jeg frygter ikke Døden, naar først det er skeet.
Kjær skal jeg hvile da hos ham, jeg elsked' her.
From er min Trods mod Loven. Længer er den Tid,
jeg skal behage hine hist, end disse her;
thi der jeg evigt hvile skal.

Der er Ro i disse Linier; men det er Gravens Ro, i hvilken Antigone nu maa søge sin Styrke, da selv hendes Søster vender sig fra hende og Verden ingen Hjælp har meer. Og dog har Livet endnu ikke tabt sin Magt over hende. Vel staaer hun, som vi før have seet, høi og rolig overfor Kreon; for ham kan hun ikke vise sig svag; men da han siden er gaaet bort efterat

have givet sin sidste Befaling til strax at føre hende til Graven, da hører man Livet og Døden kjæmpe i hendes Sjæl. Først klager hun over sin Ulykke, saa søger hun sin Trøst i Tanken om at skulle gjenfinde de Kjære, for hvis Skyld hun nu maa døe; dog kan hun ikke saaledes opgive Kjærligheden til Livet, og til det Sidste kjæmper hendes Resignation med en Smerte, som endog rokker hendes Tillid til Gudernes Retfærdighed (922 flgg.):

Hvor tør jeg Arme hæve meer mit bange Blik
til Guders Kreds? Hvem tør jeg raabe til om Hjælp,
da jeg ved Fromhed kun vandt Ufromhedens Løn?
Og dog, hvis ogsaa Guder kalde dette Ret,
vil Lidelsen mig lære, at min Daad var Synd.
Men have hine syndet, gid de bøde dog
ei Meer, end hvad med Uret de tilføied' mig.

Ved Siden af Antigone staaer Ismene som den, der besjæles af de samme Følelser, men mangler Søsterens Kraft. Böckh, der følger Hegel i sin Opfattelse, seer i hende Repræsentanten for den rette Handlemaade under de givne Forhold. *„Ismene weiset der Schwester den Standpunct an, welchen sie als Weib mit Besonnenheit wählen sollte."* *„Sie musste den Göttern des Polyneikes Bestattung anheimstellen; Teiresias lehrt später, dass auch sie diese fordern."* Altsaa Böckh maa indrømme, at det er Uret af Kreon af forbyde Polyneikes' Begravelse; Guderne harmes jo over, at Liget ligger saaledes til Rov for Hunde og Fugle. Hvad har saa Mennesket at gjøre? Lægge Hænderne i Skjødet og lade Guderne selv sørge for at iværksætte deres egne Beslutninger. Xerxes trodsede Zeus i sin overmodige Indbildskhed; hvorfor vilde saa Grækerne blande sig derimellem og slaae hans Flaade ved Salamis? „Sie möchten ja die Strafe dem Zeus anheimstellen". — Naar Böckh derefter tilføier: „und nur durch ihre (der Götter) Zeichen ist sie (des Polyneikes Bestattung) zuletzt bewirkt worden", saa omstemmes Kreon jo ikke ved Gudernes Tegn, men ved Frygten for, at den Ulykke, hvormed Teiresias truer ham, skal gaae i Opfyldelse. Denne Ulykke er, som vi siden see, Haimons og Eurydikes Død, og den bevirkes jo netop ved Antigones Opoffrelse. Vi ere enige i, at Guderne fordre det Samme som Antigone vil; ellers var hun jo ikke den ædle Charakteer, hun er. Men det er kun ved og gjennem Antigones Handling at Gudernes Villie

fremmes; derfor er hun Heltinden, den efter hvem ogsaa hele Tragedien er benævnt.

Overfor hende staaer Kreon. Unægtelig ligger der til Grund for hans Handling en Idee, en Tanke; og ganske vist er han en Magt, som i ydre Henseende ikke blot er Antigone sideordnet, men overlegen, og derfor er det rigtigt, naar Böckh siger om Antigone at hun „*vermessen dem vermessenen Kreon sich entgegen stellt, und so den Keim des Unterganges in sich trägt*"; men naar han fortsætter, „*den alle sterbliche Unvollkommenheit als Busse der Ungerechtigkeit zollt*", og derved betegner Antigones Trods mod Kreon som en ligesaa strafværdig Uretfærdighed som Kreons Trods mod Guderne, overseer han, at Kreon ingen Gud er, men kun Tyran og Dramaets Tritagonist. (Skulde Nogen efter det hidtil Udviklede endnu tvivle derom, kunne vi heldigviis henvise ham til Demosthenes' 19de Tale § 247, hvor der fortælles, at Aischines i Sophokles' Antigone har spillet Kreons Rolle, „og I vide jo, at i alle Tragedier have Tritagonisterne den store Ære at fremstille Tyrannerne og dem, der have Sceptret i Haanden".) Det kunde synes underligt, at et saa stort Parti af Dramaet dreier sig om Tritagonistens, om Kreons Skjæbne; men tit kan det hænde, at den, som i sig selv er os ligegyldig, bliver Gjenstand for vor Interesse ved sit Forhold til en stor Personlighed. Utallige Røvere ere paagrebne i Korinth, uden at Nogen har tænkt paa at opbevare Erindringen derom; men dem, som havde tvunget Arion til at styrte sig i Havet, lagde man Mærke til, ikke for deres egen Skyld, men fordi de gave Guderne Anledning til at vise, hvor høit de elskede Digteren. Saaledes faaer Kreons Skjæbne ogsaa Interesse, fordi det er ham, som lader Antigone dræbe, og fordi Guderne ved at straffe ham vise, hvor høit de sætte hendes Daad. I sig selv er han egentlig ikke ond; han kunde vel være en god Soldat, maaskee endog en respectabel Anfører, dog saaledes at han vilde høre til dem, „quorum vitam mortemque juxta æstumamus, quoniam de utraque siletur". Men nu er han tilfældig bleven Statens Hersker, og dertil er han for lille. Han vil sikkre sig mod fremtidige Angreb af misfornøiede Borgere, og derfor befaler han, at Polyneikes, Ligesindede til Skræk, skal ligge ujordet til Rov for Hunde og Fugle. Det er en ganske fornuftig Beregning; kun overseer han, at Guderne nu een Gang ikke kunne lide at see ujordede Lig, at dernæst Polyneikes er hans Søstersøn, at han vil volde sine egne Nærmeste endnu større

Smerte, end de allerede havde lidt under Slægtens mange Ulykker, og endelig, at det ikke er smukt saaledes at hævne sig paa den Døde.

Maaskee vil man finde, at jeg her lægger noget af den middelalderlige Ridderlighed ind i Oldtiden, der ikke kjendte saadanne Ærens Love; men heldigviis kan jeg af selve dette Drama levere Beviset for Sophokles' Tænkemaade i denne Henseende; Teiresias siger til Kreon v. 1029—1030:

Skaan dog den Faldne! Saar ei ham, som slagen er!
Det er ei smukt at dræbe den, som alt er død.

Men alle slige Tanker ligge langt borte fra Kreons sindige Charakteer. Kjendte han den moderne Terminologi, vilde han vel med Foragt kalde Sligt for Romantik; thi han er aldeles klassisk i den Betydning, Malmström opfatter dette Ord. Hans Tale er „afmätt, enformig", man føler ikke, at han tilegner sig denne Lov „såsom sin känslas fordran", man seer ikke hans Lovs „objektiva hårdhet värmas och smältas i subjektets degel"; men til Gjengjæld er hans Udtryk „lugnt, jemnt, patetiskt", thi han er jo Konge og bærer Scepter og Purpur. Den Fremstilling, han giver af Herskerens Pligt, er „ett mästerstycke af arkitektonisk stränghet och förnuftsmässig konstruktion"; kort sagt, hvad Malmström udtaler som den antike Tragedies Særkjende, er her eiendommeligt for Tritagonistens første Fremtræden; men, som efter Malmströms Udtryk, Christendommen kom og kuldkastede den antike Verdensanskuelse, saaledes kuldkaster her i Dramaet Antigones Daad hele Kreons statelige Bygning, „och reser subjektivitetens segerstecken på dess ruiner". I denne Sphære er Kreon fremmed, overfor Antigone er hans Optræden, som Schneidewin bemærker, kun en Række af Feiltagelser. Først troer han, at Vagten selv har begravet Polyneikes, bestukket af af hans politiske Modstandere, siden antager han Ismene for deelagtig i Handlingen, derpaa anseer han Haimons Trusler for tomt Mundsveir; da Teiresias formaaer ham til at begrave Liget og igjen føre Antigone frem for Dagens Lys, troer han, at ogsaa han, hvis Ord dog aldrig hidtil har viist sig upaalideligt, maa være underkjøbt af hans Fjender, og endelig, da han, forskrækket ved Spaamandens Trusler, beslutter at gjøre sin Feil god igjen, er det for sildigt. Alt, hvorpaa han tilforn har bygget saa trygt, har nu svigtet ham; hans Søn og hans Hustru dræbe sig selv under Forbandelser over hans Haardhed, og Choret, hvis Raad han før saa barsk har tilbageviist, udtaler efter

hans Bortgang i Slutningsordene den Lære, at Ingen maa vise Ulydighed mod Guderne: „Overmod fører Straffen efter sig og lærer den Trodsige i de sene Aar at tænke ret". Nu bliver ogsaa Chorets Betydning os klar. Som velmenende, men modløse Oldinge danne de en Baggrund, der egner sig vel til at fremhæve baade Antigones og Kreons Charakterer. Deres Forsagthed lader os stærkere føle det Store i Antigones Mod, og overfor deres renere Følelse see vi klarere Kreons Uret; de have ikke Styrke nok til at modsætte sig hans Villie, men tilstrækkelig Indsigt til at fælde Dommen, da ingen Frygt hindrer dem.

Det er i Forhold til denne Undersøgelse ligegyldigt, om Nogen philosophisk kan bevise, at Kreons Optræden er ligesaa berettiget som Antigones, Antigones ligesaa eensidig som Kreons. Her spørges kun, hvorledes Digteren har villet, Tilskuerne skulde opfatte Personerne. Efter Sophokles er nu Kreons Standpunkt det af alle Guder og Mennesker forladte, tilsidst ogsaa af ham selv fordømte, og kan altsaa ikke kaldes ideelt. Der er kun een virkelig ideel Magt i Dramaet, den, som gjør sig gjældende i Antigones Sjæl, og som selv er Sjælen i Digterværket, nemlig Agtelse for den Dødes Fred, og i det Hele Skaansel mod den Ulykkelige. Antigone er stærkest greben af denne Idee, fordi den Døde er hendes Broder, og fordi hun altid er trofast mod sine Venner (τοῖς φίλοις ὀρθῶς φίλη). Ismene mangler sin Søsters Mod, men deler hendes Følelse. Først vover hun ikke at gaae Faren imøde, men siden fortryder hun, ikke fra Begyndeldelsen at have staaet ved Antigones Side. Kreon mangler aldeles Øie for den ideelle Magt, derfor feiler han, og derfor straffes han. Af hans Personlighed lære vi Intet, thi Ideen boer ikke i ham; men af hans Skjæbne desto Mere, thi Ideen hævder sig ved at straffe ham, idet den Haardhed, han viser mod Andre, falder tilbage paa ham selv, og han ved Tabet af sin Søn og sin Hustru faaer at føle, hvad Blodets Røst vil sige. Med Antigone forholder det sig omvendt: Af hendes Skjæbne lære vi Intet, med mindre det skulde være den tautologiske Sætning, at den, som gaaer Faren imøde, kan rammes af den; af hendes Personlighed læres desto Mere; thi gjennem hendes Ord og Handling gribes vi af Ideens egen Magt; hun bringer det Pust fra Ideens Verden, som begeistrer og vækker vor Sympathi uden Hensyn til det endelige Resultat. Men skal Digtningen ikke blot være Lyrik, men et Drama, maa Ideen ogsaa

gjøre sig gjældende paa ydre Maade i Handlingen; det skeer derved, at Antigone ved sin Død vinder det Maal, hvorfor hun kjæmper, at Broderen faaer Ro i Graven, og at hendes Død tillige bliver et Middel i Gudernes Haand til at bøie Kreon.

Naar altsaa Forskjellen mellem Antigone og Dramaets øvrige Personer ikke ligger deri, at de repræsentere forskjellige ideelle Magter, men i deres forskjellige Forhold til den samme Idee, bliver det altsaa væsentlig en Forskjel i det Subjective, i Personligheden, og det viser sig ogsaa, hvorledes Digteren ved Antigone har Øiet henvendt paa den subjective Side, Følelsen. Det er tidligere udviklet, hvorledes vi ikke blot see, at hun hengiver sit Liv, men at det er et smertefuldt Offer, hun bringer; men vi kunne gaae et Skridt videre. Hidtil have vi bestandig betragtet Antigone som ledet af den objective Idee, af Gudernes evige, uskrevne Lov; og det er rigtigt; men det er ikke den Form, under hvilken Ideen først gjør sig gjældende hos hende. Hun siger selv (466 flgg.):

Men hvis jeg havde taalt
at see min Moders Søn berøvet Gravens Fred,
det havde voldt mig Smerte; Døden smerter ei.

At det virkelig er Smerten ved at høre, at Broderens Lig skal gives til Priis for Mishandling, som er hendes første Bevæggrund, sees ogsaa af den oprørte Stemning, i hvilken hun er ved Handligens Begyndelse; og hendes Harme over, at det er forbudt at begrave ham, yttrer sig ikke blot som Uvillie over en Uretfærdighed, men som personlig Forbittrelse over at være hindret i det, hvortil hendes Hjerte tilskynder hende (*ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ τῶν ἐμῶν μ' εἴργειν μέτα* v. 48). Her som i Neoptelemos' Person see vi den subjective Følelse vise sig som identisk med den objective Lov; Antigone udtaler vel den Erkjendelse, at hendes Handling stemmer med Gudernes Lov; men fra Begyndelsen gjør Loven sig gjældende i Følelsens Form, som ogsaa Tilskuerens Sympathi fra Begyndelsen følger hende umiddelbart uden Reflectionens Mellemkomst.

IV.

Ogsaa Betragtninger af mere almindelig Natur kunne vise os, at Hegels Opfattelse af Antigone maa være falsk. Hans Udvikling af Statsideens nødvendige Collision med Familiepieteten er, hvor interessant den end kan være, dog aldeles fremmed

baade for Sophokles og i Almindelighed for Grækerne. Kreon kan fra et hellensk Synspunkt aldrig blive Repræsentant for Statens Idee; thi Fædrelandskjærligheden var for Helleneren saa ganske af samme Natur som Kjærligheden til Hjem og Slægt, at han ikke kunde tænke sig nogen principiel Strid mellem dem, og Staten hvilede saa aldeles paa Familien som sin Grundvold, at den aldrig fordrede Pieteten tilsidesat, forat den krænkede Stats Ret kunde hævdes. Det sees tydeligt af det i den græske Historie enestaaende Exempel, hvor en Broder for at frelse sit Fædreland medvirker til sin Broders Drab.

Timophanes havde opkastet sig til Tyran i Korinth paa lignende Maade som i sin Tid Peisistratos i Athen, og for at sikkre sin Magt dræbte han uden Lov og Dom mange af de meest formaaende Borgere. Da gik hans Broder Timoleon op til ham, foreholdt ham det Afsindige og Forfærdelige i hans Gjerning og opfordrede ham til at søge Udsoning med sine Medborgere. Men da hin haanlig afviste ham, og da Adgangen til Tyrannen naturligviis var spærret for enhver Uvedkommende, gik Timoleon efter faa Dages Forløb igjen til Broderen, ledsaget af to Venner. „Alle Tre stillede sig om Tyrannen, bade ham indstændig om dog endelig at høre Fornuftens Stemme og forlade den Vei, han havde slaaet ind paa. Men da han først spottede dem og derpaa blev heftig, traadte Timoleon lidt tilbage, skjulte sit Hoved i sin Kappe og stod grædende, medens hine droge deres Sværd og dræbte Timophanes."

Denne Fortælling (Plutarch Timoleon Cap. 4) viser os, hvorlidet selv den meest frihedselskende Græker kunde glemme, at Tyrannen var hans Broder; og trods den Skaansel og Nænsomhed, han havde viist ved atter og atter at søge med det Gode at bringe den Forblindede tilbage paa den rette Vei, kunde han dog ikke føle sig som den, der havde handlet ret, men ansaae sig for en Ulykkelig, som af en ublid Skjæbne var sat i den Nødvendighed at begaae en stor Synd for at frelse sit Fædreland. Da ogsaa hans Moder forbandede ham, vilde han dræbe sig selv, og da hans Venner vaagede over ham og hindrede ham i hans Forsæt, begav han sig ud i Eensomheden og levede i afsides Egne, fjernt fra Statslivet og al offentlig Virksomhed. Endelig efter tyve Aars Forløb, da Syrakusanerne havde sendt Bud til Korinth om Hjælp mod Tyrannen Dionysios, og da Ingen havde Lyst til at sætte sig i Spidsen for det vovelige Foretagende, nævnede en Borger i Forsamlingen Timoleons Navn,

som allerede var halvt glemt; men Tanken greb Alle, man valgte ham eenstemmig til Fører for Toget, og Telekleides, Statens meest anseete Mand, opmuntrede ham til Tapperhed. „Thi hvis du nu kjæmper dristigt, ville vi troe, at det er en Tyran, du har dræbt; viser du dig svag, ville vi ansee dig for en Brodermorder".

Paa ethvert Punkt sees det, at Timoleon ogsaa fra Statens Side betragtes som besmittet ved Broderens Drab, og at altsaa Figurer som Consulen Brutus eller Manlius Imperiosus ere bestemt udprægede romerske Typer, som i Hellas kun vilde kunne betragtes som Barbarer, der, hildede i en snæverhjertet Anskuelse, havde begaaet en gruelig Forbrydelse.

I det Hele vil man næppe hos Grækerne, hverken i deres Mythologi eller deres Poesi, finde Skikkelser, der staae som typiske Repræsentanter for denne eller hin særlige Idee. Selv Guddomme med en aldeles begrændset Virksomhed formede sig strax for deres Phantasi til alsidige Individualiteter med rig Fylde af alle de Interesser og Følelser, som Menneskeaanden kan rumme. Saavel stoiske Philosophers som nyere Lærdes Forsøg paa at opløse den græske Mythologi til Allegori ere bestandig mislykkede, netop fordi Grækeren fra ældre Tid med sit aabne Blik for alle de vækkende Potenser, som give Livet dets Fylde og Interesse, ikke engang i Phantasien kunde udmale sig en Tilværelse, der kun var opfyldt af een Idee, een Interesse.

Abstractionen, hvorved de forskjellige Sider af Aandslivet udsondres og fastholdes i deres Bestemthed, er hos Grækerne af temmelig sildig Datum, og begynder først, da Dramaet er naaet ud over sit Culminationspunkt; Sokrates er yngre end Euripides, og Plato var ved dennes Død kun en Yngling paa lidt over tyve Aar. Ved at følge Hegels Opfattelse vilde man komme til det besynderlige Resultat, at Poesien havde været saaledes forud for Philosophien i selve det, som dog er Philosophiens væsentlige Eiendom, at den havde ladet Ideerne optræde i deres Kamp og Modsætning, endnu førend Philosophien havde udsondret og objectiveret sig disse Ideer.

Endelig kan man spørge, om den dramatiske Kunstform i sig selv synes nærmest skikket til at fremstille en Brydning af Idee mod Idee. Her er ikke Tale om, hvorvidt den kan benyttes eller nu og da i Tidernes Løb har været benyttet til en saadan Ideernes Dialektik; men om den efter sin Natur er bestemt dertil. Vi maae nemlig erindre, at vi her have Dramaet

i dets første Tilblivelse, at Aischylos er Dialogens Opfinder, og at Sophokles er den Første, som har ført tre Personer samtidig ind paa Scenen. Det er ikke Digtere, der have benyttet en i Forveien existerende Kunstform, fordi den nu een Gang var dem og deres Publicum tilvant; men de have selv skabt den nye Digtart, aabenbart fordi kun den kunde afhjælpe en Mangel, som let klæber ved den episke Fortælling eller ved den lyriske Poesi; fordi der var et Moment, som for disse Digtere var af stor Vigtighed, og som de kun paa denne Maade ret kunde faae frem.

Dette Moment kan ikke være den universelle Idee, som Personen skal repræsentere; thi den bliver mig hverken klarere eller anskueligere, fordi jeg seer Bevægelserne, hører Stemmen, beskuer Ansigtstrækkene o. s. v.; derimod vil jeg derved bedre kunne see og mærke det modsatte Moment, den subjective Side, den personlige Tilegnelse, det Sjælelige eller, for Komediens Vedkommende, det Charakteristiske. Om en og anden senere Digter kan man sige: „Figurerne staae her kun som Bærere for objective Ideer, de have ikke meer individuelt udpræget Personlighed, end der netop er nødvendigt for at lade dem træde frem paa Scenen"; thi en Digter kan vel benytte en nedarvet almindelig brugt Kunstform uden at have særlig Sands for det, som netop tilhører denne Kunstart. Men om Dramaets Skabere gaaer det dog ikke an at troe, at de have skabt en ny Form af nogen anden Grund end netop den, at de vilde føre det frem, som denne Digtart mere end nogen anden kunde anskueliggjøre.

Hvad Analysen af de enkelte Dramaer har viist os, viser sig ogsaa ved disse almindeligere Betragtninger, at nemlig den antike Tragedie ikke væsentlig kan have fremstillet en Conflict mellem modsatte, ligeberettigede Ideer, at dens Tyngdepunkt ikke ligger i de objective, universelle Principer, men i det Subjective, det Individuelle, i det Sjælelige, som vækkes og kommer til Frembrud under den tragiske Handling.

Naar vi nu skulle finde Grundforskjellen mellem den antike og moderne Tragedie, maa den søges her, i det, som er det Centrale i Dramaet, i Fremstillingen af det Personlige, altsaa i Charakteertegningen. Men, som vi have seet, er der i den Maade, hvorpaa Ordet og hele den ydre Fremtræden benyttes til at aabne Indblik i den Talendes Sjæl, ikke nogen væsentlig Forskjel, uden forsaavidt den nyere Poesi som Renaissance tit langsomt gjennem Studium maa tilegne sig det, hvori Grækerne

altid vare Mestere uden at være udsatte for de mange Feilgreb og Ubehjælpeligheder, som Kritiken atter og atter maa dadle hos nyere Forfattere. Aldrig har man hørt om et i Henseende til Idealitet fortrinligt græsk Drama, der havde forfeilet sin Virkning, fordi Charakteertegningen var mislykket, medens dette Phænomen jo idelig gjentager sig i nyere Tid, om end mere i een Nations Litteratur end i andre.

Her ligger altsaa en Forskjel, tilsyneladende kun en Gradsforskjel, mellem Grækerne som de fuldendte Mestere og den nyere Tids Digtere som de svagere Efterlignere; men bag denne Gradsforskjel skjuler sig en Væsensforskjel, idet den har sin Grund deri, at den nyere Tragedies Hovedstyrke ligger paa et andet Punkt.

Helleneren forholder sig kun æsthetisk til Personligheden. Han betragter den som god og brav (καλοκαγαθός) og føler sig tiltalt af den, eller han anseer den for slet (φαῦλος), og vender sig fra den med Uvillie. For den christelige Bevidsthed derimod bærer ethvert Menneske, selv det meest fordærvede, Gudsbilledet i sin Sjæl, og selv den meest Fuldkomne og Elskelige sukker dog under Synden. Derved ophæves den aristoteliske Classeforskjel mellem de Gode, som ere værdige Gjenstande for Tragedien, og de Slette, som kun kunne blive Hovedpersoner i Komedien; thi den sande tragiske Handling bliver nu den Kamp mellem det Gode og det Onde, som foregaaer i enhver Sjæls Indre. Man kan gjerne med Heiberg (Pros. Skrifter 4, 387) indrømme: „Macbeth, som myrder Kong Duncan, for at berøve ham hans Krone og Scepter, er ikke forskjellig fra den gemene Morder, som slaaer en Mand ihjel for at tage hans Pengepung fra ham.” Men derfor kan man dog ikke fortsætte med Heiberg: „Er nu den gemene Forbryder ingen tragisk Gjenstand, saa bliver han det ikke derved, at Digteren hæver ham fra Bondestand til Grevestand, og lader ham leve ved et Hof istedenfor paa en Kro. Det vilde kun være at dække den indre Mangel med Purpurlapper”. Tværtimod, den som lever under smaa Forhold, som holdes i Tømme af sine Omgivelser og af Samfundsforholdene, maa paa mange Maader holde sine onde Tilbøieligheder tilbage; den derimod, som med et fordærvet Sind forbinder stor Magt, kan og maa ganske anderledes give sig i det Ondes Vold (see herom f. Ex. Platos Republik 579 og 580), og Sjælekampen kan derfor her fremtræde klarere og synligere end hos den, der lever i ringere Kaar.

Idet saaledes det tragiske Tyngdepunkt er flyttet, maa ogsaa Dramaets Form væsentlig forandres. Saalænge det kun gjaldt om at lade alt det Sjælelige træde frem, som vækkes til Live under en tragisk Skjæbne, var der ingen Grund til at lade Dramaet voxe ud over en enkelt Situation; Tidens Eenhed blev en naturlig Følge af Tragediens Art. Hvor derimod Digtningens Gjenstand bliver en heel Sjæleudvikling, hvor det gjælder en Kamp mellem modsatte Magter, der bestandig stride om Herredømmet i Mennesket, maa ogsaa Handlingen naturlig komme til at udbrede sig over et større Tidsrum, vi maa følge Personligheden gjennem de mange vexlende Forhold; Actinddelingen og de talrige Underafdelinger med Sceneforandringer blive ikke tilfældige Udvæxter, men organiske Led i den nyere Tragedie.

For Helleneren er Personligheden den Naturgrund, i hvilken snart denne, snart hin universelle Magt gjør sig gjældende. Den viser sin Beskaffenhed ved enten at være aaben og modtagelig for alt Ædelt og Skjønt og villig give sig i det Godes Tjeneste, eller snæverhjertet at lukke sig til for alt Høiere eller dog for denne eller hin berettigede Magt. Der er ikke Tale om, at Personligheden direct kan udtale sig, saalidt som en Sangbund kan udtale hele sit Indhold; men de Toner, som anslaaes, kan den lade meer eller mindre fuldttonende klinge tilbage. Indenfor Christendommen veed Personligheden, eller har dog en Følelse af, at den er ansvarlig for, hvilke Impulser den lader faae Raaderum hos sig. Den bliver ikke blot en Tumleplads, hvor modstridende Følelser kjæmpe om Herredømmet, men den føler, at den har den Pligt at vælge, og at den maa træffe det rette Valg, hvis den ikke skal gaae til Grunde. Sjælen vaagner til Opmærksomhed for sine egne Stemninger og Tanker, Selvreflectionen, som i Oldtiden langsomt arbeidede sig frem, er Nutidens Forudsætning. Digteren kan ikke see bort fra denne Side af Sjælelivet, og navnlig kan Tragedien ikke gaae den forbi. Den tragiske Digter maa lade Personerne høit udtale de Tanker, som ellers gjemmes i Sjælens Dyb, og Monologen, som Oldtiden ikke kjendte[1]), bliver et Hovedelement i den nyere Tragedie.

---

[1]) Prologerne hos Euripides ere ikke Monologer, men direct episk Meddelelse til Publicum. I Dramaets følgende Scener kan Monologen ikke komme frem allerede af den Grund, at Choret bestandig er tilstede.

Den directe Udtalelse af Sjælens hemmeligste Tanker er i sig selv udramatisk, og man har atter og atter søgt at vende tilbage til den antike Charakteertegning, hvor Sjælens inderste Dyb maatte „holdes i perspectivisk Afstand", allerede af den Grund, at Reflectionen endnu ikke havde gjennemtrængt det indre Sjæleliv; og mærkeligt er det, hvorledes man har troet at føre noget Nyt frem, idet man dog kun vilde vende tilbage til det, som allerede havde naaet sin Fuldendelse hos Grækerne [1]). Men Forsøgene ere hidtil ikke lykkedes og ville formodentlig aldrig lykkes, fordi den eengang vakte Reflection ikke vil lade sig trænge tilbage, fordi Opmærksomheden nu een Gang er henvendt paa det indre Sjælsliv, hvilket man ikke vil nøies med at see som den dunkle Baggrund, men vil have ført klart frem for Øiet.

Dog kunde man vel finde en og anden nyere Tragedie, som, med Opgivelse af den dybere Selvreflection, nærmede sig stærkt til det antike Drama, og omvendt kan man hist og her, navnlig hos Euripides, finde enkelte Selvreflectioner, der vel ere af en temmelig almindelig Natur, men dog pege hen mod det Element, der er saa fremherskende i det nyere Drama, ligesom man ogsaa nu og da hos denne Digter kan finde Exempler paa en mere direct Udtalelse af den indre Sjælekamp, som hos Medea, hvor hun gribes af Smerte ved Tanken om at dræbe sine Børn, men dog ikke vil opgive sit Forsæt. Vel taler hun her fra Begyndelsen til Choret, men efterhaanden blive hendes Ord snarere hørlige Tanker end Tale til Andre. Dog viser Forskjellen sig let, naar man vil sammenligne denne Monolog f. Ex. med en hvilkensomhelst af Hamlets. Hos Medea hører man vel Tvivlen og Fortvivlelsen gjennem hendes Ord; man mærker, at

---

[1]) Betegnende er i den Henseende Heibergs Ord (Pr. Skr. 3, 374): „*Vi ville hos ham (Shakspear) finde en stor Masse af pathetiske Monologer og andre Repliker, som næsten ganske ere tilskaarne efter antikt Mønster, idet Personen uforbeholdent udtaler sin hele enten gode eller onde Sindsstemning, saaledes at Alt bliver udvortes, og Intet holdes tilbage i en perspectivisk Afstand; og det er herved ligegyldigt at vide, om Shakspear har hentet denne Tradition fra selve Kilderne eller fra nyere Efterlignere af de classiske Digtere*". Men det er ikke ligegyldigt at vide, at der i den græske Tragedie ikke kan paavises en eneste Monolog som de shakspearske, fordi den Selvbetragtning, som gjør det muligt at udtale sin Personligheds hele Indhold, endnu ikke var vaagnet.

nu denne, nu hin Stemning har Magten, og derigjennem føler man hendes Sinds Oprør; men hun objectiverer sig ikke det, der foregaaer i hendes Indre, saaledes som vi atter og atter finde det i den nyere Tragedie, og det ikke blot hos Shakspear; selv hos Oehlenschläger, der dog maaskee er den mindst reflecterede af den nyere Poesies Heroer, træffe vi idelig paa Linier som disse:

Hvor flygter jeg, Uhyre! for din lumske Magt?
Hex! værste Hex fra Niflheim! dorske Kjedsomhed!

Personlighedens indre Grund, Sjælelivet, der i Oldtidens Tragedie kun mærkes som det, der giver Handlingen dens særegne Farve, bliver her draget umiddelbart frem for Tilskueren som Digtningens egentlige Gjenstand, saa der jo nu endog findes det Drama, hvor Handlingen staaer stille gjennem alle fem Acter, idet vi see Hovedpersonens bestandige Kamp for at tvinge sig til Beslutning, men ligesaa bestandige Tvivl og Opgivelse af Beslutningen, hvergang Leilighed og Opfordring til Udførelse kommer, saaat han maa føle det forgiftede Staal i sit eget Bryst, før han kan tvinge sig til at udføre, hvad han fra Begyndelsen har seet som sin Opgave.

Hvor let Overgangen er fra Orest til Hamlet kan sees af følgende Linier i Euripides' Tragedie (Or. v. 288—291):

οἶμαι δὲ πατέρα τὸν ἐμόν, εἰ κατ' ὄμματα
ἐξιστόρουν νιν, μητέρ' εἰ κτεῖναί με χρή,
πολλὰς γενείου τοῦδ' ἂν ἐκτεῖναι λιτὰς
μήποτε τεκούσης εἰς σφαγὰς ὦσαι ξίφος.

Men man behøver kun at læse lidt videre i det samme Drama for at see, hvor umuligt det var for den Tids Grækere at tænke sig en Digtning uden Handling, netop fordi de ikke vare trængte ind i Personlighedens dybere Grund, og kun havde Øie for Charakteren saaledes, som den aabenbarede sig i Handling eller afspeilede sig i hele den ydre Fremtræden.

Om de i den første Deel af dette Aarhundrede fundne Levninger af gammel bøhmisk Poesie og deres Kritik.

Af *C. W. Smith.*

En literær Strid, der i den østerrigske Keiserstát nu snart i et halvt Aarhundrede har sat den lærde Verden i en Bevægelse meget lig den, som de ossianske Digte have fremkaldt i Storbritannien og Irland, idet den paa lignende Maade, for en stor Deel næret ved den gjensidige nationale Spænding mellem de forskjellige Folkestammer, hvoraf Statens Undersaatter bestaae, idelig gjærer og jevnlig efter længere Tids tilsyneladende Hvile blusser op igjen med fornyet Heftighed, en saadan Strid vilde udentvivl, selv om Gjenstanden ikke havde saa stor videnskabelig Interesse, som den virkelig har, alene ved sin psychologiske Interesse tildrage sig deres Opmærksomhed, som staae udenfor. Jeg antager derfor, at denne Gjenstand ogsaa vil have Interesse for nordiske Læsere, og skal her meddele saa fuldstændige Oplysninger om denne Sag, som jeg formaaer, hvorvel jeg maa beklage, at langtfra ikke alle Aktstykker i Sagen ere mig tilgjængelige her.

Striden dreier sig fornemmelig om to literære Fund, som for lidet over 40 Aar siden bleve bekjendtgjorte i Bøhmen, men kommer derved tillige til at berøre tre andre lignende, som i og for sig ere mindre interessante, men her faae Interesse ved den Forbindelse, hvori de staae med hine. Jeg skal nu først fremsætte, hvorledes disse Fund ere komne for Lyset, og hvad de indeholde, dernæst skal jeg give en Udsigt over den derom førte Strid, forsaavidt det er lykkedes mig selv at blive bekjendt dermed, og endelig skal jeg forsøge, hvorvidt det er muligt at komme til et sikkert Resultat med Hensyn paa de omtvistede Spørgsmaal.

I September 1817 befandt den bekjendte og i flere Henseender fortjente bøhmiske Philolog Václav Hanka, dengang en ung Mand paa 26 Aar, sig i Besøg hos en Ven i den lille By Kralové dvůr (Königinhof). I et Middagsselskab hos Stedets Præst eller Capellan Borcz talte man om, hvad Byen havde lidt under Hussiterkrigen, og da Borcz fortalte, at der i en Taarnhvælving i Kirken mellem gamle Papirer og andet Skramleri

fandtes Pile fra Hussiternes Tid, blev Hanka nysgjerrig efter disse Antiqviteter, og Selskabet begav sig derhen. Pilene vare snart beseete, og Hanka fandt sig naturligviis ogsaa foranlediget til at undersøge Pergamenterne. Foruden en Psalter fra det 15de Aarhundrede og et Brudstykke af astrologisk Indhold fandtes der tolv Blade i meget lille Format med et Par tilhørende smalle Strimler, Levninger af Manuscriptets ødelagte Dele. Dette Haandskrift befandtes, seet ved Daglyset, at indeholde bøhmisk Poesie, og Hanka læste strax en Deel deraf for de Tilstedeværende, hvoriblandt nogle af Stedets Auctoriteter, som henrykte herover forærede ham samtlige fundne Pergamenter, hvilke han derpaa, efter at være vendt tilbage til Prag, skjænkede det bøhmiske Museum. Da han i Königinhof søgte at komme paa Spor efter den manglende Deel af Haandskriftet, meente en Olding, med hvem han talte herom, at have seet en lignende Bog i Midten af forrige Aarhundredes sidste Halvdeel hos den daværende Klokker; men dennes Bolig var senere brændt; samme Klokker havde tillige været Kleinsmed og brugt at forsyne sig med gammelt Jern netop fra den Taarnhvælving, hvori Manuscriptet nu var fundet; sandsynligviis havde han heller ikke skaanet Papirer og Pergamenter.

Saaledes lyder Beretningen om dette Fund. Det er det berømte rukopis Kralodvorský (Königinhofer Handschrift), om hvis Skjæbne i Literaturen jeg senere skal tale, men hvis Indhold det nu nærmest paaligger mig at betegne. Der gives vistnok Oversættelser i forskjellige ikkeslaviske Sprog, men deels ere de lidet bekjendte her, deels ere, navnlig de to tydske Oversættelser lidet heldige og give en skjæv Forestilling om Originalen i æsthetisk Henseende. Jeg troer derfor, at et Referat af Indholdet ikke vil være Læseren uvelkomment. Det vil desuden være uundværligt for at kunne anstille Sammenligning mellem de episke Digtes Indhold og de tilsvarende historiske Efterretninger eller Sagn hos Chronisterne.

Det opbevarede Fragment af Haandskriftet begynder med et Digt, hvoraf kun den sidste Deel er reddet, idet de foregaaende Blade, der have indeholdt den større første Deel, som de Brudstykker af Ord, der findes paa de nysnævnte Strimler, synes at antyde, ere gaaede tilgrunde. Vi finde her syv Odelbønder med deres væbnede Følge, tilsammen halvfjerdehundrede Mand, under Anførsel af Hertug Ulrik og Helten Výhoň Dub forsamlede i en mørk Skov i Nærheden af Prag, hvor de raad-

slaae om et Overfald, der skal befrie Bøhmens Hovedstad for den fjendtlige polske Krigsmagt, som har den i sin Vold. Fra en Høide see de hiinsides den brusende og dampende Moldau Staden hyllet i Morgentaagens Slør og bag den de blaae Bjerge. Hvo som har været i Prag, kjender Prospectet; det er Udsigten fra den Skraaning, som nu indtages af det amphitheatralsk beliggende Byqvarteer Malá Strána (Kleinseite) paa den venstre Flodbred, men dengang har været lidet bebygget. De stige ned imellem Buskene, og snige sig ind i den stille By med Vaabnene skjulte under deres Pelse, naturligviis endnu stedse paa venstre Flodbred. En Hyrde kommer fra den anden Side over Broen, nærmer sig den Port, som spærrer Broens vestlige Hoved, og forlanger at lukkes ud med sin Hjord (eller maaskee til sin Hjord). Vagten i Porttaarnet hører hans Raab og aabner Porten. Hyrden blæser i sit Horn, og Bøhmerne trænge paa dette Tegn hurtigt med Raab og Krigsmusik ind paa Broen. De overraskede Polakker gribe til Vaaben, løbe forvirrede mellem hinanden, maa snart vige for Bøhmernes vældige Hug, trænges til Porten og i Gravene og flygte ud af Byen i vild Uorden. Gud har givet Seier, der skal kun være een Sol paa Himlen, Jaromír skal ene herske i Landet, hele Prag glæder sig, og Glæden udbreder sig fra Prag over hele Bøhmen. Dette er Indholdet af det opbevarede Fragment; Versemaalet er det samme, som den serbiske Folkepoesie hyppigst betjener sig af. Den historiske Begivenhed, som Visen handler om, er forefalden i Aaret 1004. Den berømte polske Konge Boleslaw Chrobry havde blandet sig i Bøhmens indre Anliggender og omsider, tildeels efter Bøhmernes eget Ønske, sat sig i Besiddelse af deres Hovedstad og stod i Begreb med at forene dette Land med sit store Rige. Men de polske Tropper opførte sig saa overmodigt i Land og By, at Stemningen hos det bøhmiske Folk vendte sig, og da den tydske Keiser Henrik den Anden, som var i Krig med Boleslaw, trængte ind i Bøhmen, fandt de fordrevne bøhmiske Prindser Jaromír og Oldrzich (Ulrik), der ledsagede hans Hær, overalt Tilhængere. Og da er det skeet, medens Boleslaw, skuffet ved strategiske Bevægelser af Tydskerne, havde sin Hovedstyrke samlet paa en anden Kant af Landet, at Ulrik har overrumplet den polske Besætning i Prag. Efterretningerne herom hos den samtidige tydske Ditmar fra Merseburg og den noget senere, men dog endnu i samme Aarhundrede levende bøhmiske Chronist Kosmas lyde meget forskjelligt, men synes dog at

stemme overeens deri, at Polakkerne enten ved Fjendens pludselige Anfald eller allerede ved Efterretningen om hans Nærmelse ere bleven grebne af en panisk Skræk, som Boleslaw, der selv var nærværende, ikke har formaaet at dæmpe, saa at denne ellers saa berømte Feltherre og Krigshelt her paa en meget uhæderlig Maade har maattet tage Flugten med sine Folk. Om Digtningens Forhold til de historiske Kilders Indhold vil jeg siden faae Leilighed til at sige noget mere.

Det næste Digt har til Overskrift: »her begynder den tredie Bogs sexogtyvende Capitel om Saxernes Nederlag«. I Udgaverne har man givet det den Titel: Benesz Hermanûv. Det er en Triumphsang efter en vunden Seier. Sangeren skildrer bevægeligt Landets Ulykke, da Landsfaderen er borte med Hæren hos Otto, og en fjendtlig saxisk Hær drager hærgende frem, røver Bondens Eiendom, brænder hans Boliger og driver hans Qvæg bort, men trøster Folket med, at denne Sorg snart skal forvindes og det nedtrampede Korn skal voxe igjen, thi en Helt, Benesz Hermanûv, har væbnet Landboerne med Pleile og Køller og modigt angrebet Fjenden fra tre Sider; Kampen beskrives med poetisk Liv og Anskuelighed og ender med Tydskernes Nederlag. Versemaalet er en kunstig og regelmæssig Strophebygning, der tyder paa Efterligning af tydsk Poesie. Derimod har Indholdet en Naivetet, som man maa sætte saa meget større Priis paa, som denne Folkepoesiens sædvanlige Egenskab ellers er en Sjeldenhed ved disse gammelbøhmiske Digte. Den besungne Begivenhed omtales, saa vidt vides, ikke af nogen historisk Kilde, men Palacký antager, at den har fundet Sted i Aaret 1203. Kong Przemysl Otakar den Første var i dette Aar fraværende paa et Krigstog mod den hohenstaufiske Kong Philip, fra hvis Parti han nylig var traadt over til Otto den Fjerde (den i Visen omtalte Otto); han laa paa samme Tid i Feide med Markgrev Diderik af Meissen, Broder til hans forskudte Gemalinde Adele (Dronning Dagmars Moder); det er altsaa ganske sandsynligt, at Saxerne kunne have benyttet sig af hans Fraværelse for at gjøre et Røvertog ind i Bøhmen. En bøhmisk Magnat ved Navn Benesz Hermanov forekommer hyppigt i Documenter netop paa den Tid. Heri ligger væsentlig Beviset for Rigtigheden af Palacký's chronologiske Bestemmelse, thi ellers have ogsaa Andre villet henføre Begivenheden til 1280, da en Markgrev Otto af Brandenburg som Rigsforstander og Formynder for den unge Kong Václav

den Anden holdt sin Myndling fangen udenfor Landet og huserede i Bøhmen noget lig Grev Geert i Danmark.

Det tredie Digt i Samlingen har til Overskrift: »her begynder om de Christnes svære Kampe med Tartarerne», i Udgaverne: »Jaroslav». Det er en storartet Heltesang, der ligesom det først omtalte Digt er affattet i det fra den serbiske Folkepoesie velbekjendte trochæiske, riimfrie Versemaal. Digteren bebuder, at han vil fortælle os et berømmeligt Sagn, og henleder foreløbigt vor Opmærksomhed paa Bjerget Hostýn i Mähren, hvor Guds Moder har et Kapel og gjør Underverker. Der var Fred og Velstand i alle Lande, indtil en Forbrydelse bragte Guds Straf over disse Egne. Tartarernes Storchan havde en smuk Datter, som fik Lyst til at see de vestlige Lande, men paa Reisen bleve hun og hendes Tjenerskab myrdede af Tydskerne, som vare blevne begjerlige efter hendes rige Smykker. Da Storchanen hørte dette, drog han med sine uhyre Krigerskarer mod de vestlige Lande for at hevne sin kjære Datter. Der beskrives nu livligt men summarisk, hvorledes han, fornemmelig ved Hjælp af sine Troldmænd, indtog og ødelagde Kijev og Novgorod, undertvang Ungarn og truede hele Vesterland med Ødelæggelse. Efter denne, saa at sige, historiske Indledning befinde vi os udenfor Ollmütz, hvor en lille christen Hær i Kamp med Tartarernes uhyre Mængde, der udbreder sig som Aftentaagen om Høsten, tumlet som en Baad af Havets Bølger, der ville sluge den, stræber at naae Bjerget, hvor Guds Moder gjør Underverker. Det lykkes dem at slaae sig igjennem herhen og i baglænds sluttet Orden at trække sig op ad Høiden. Natten falder paa, de Christne forskandse sig; den følgende Morgen storme Tartarerne, men kastes gjentagne Gange tilbage og knuses som Maddiker af fældede Træstammer, som de Christne rulle ned fra Bjerget, men disses tappre Anfører Vneslav falder for et Pileskud. Den anden Dag holde Tartarerne sig rolige, men det er en brændende hed Dag; de Christne forgaae af Tørst, tabe Modet og begynde at mumle om at søge Naade hos Tartarerne; omsider raaber Vestoň: Døden af Tørst er værre end for Sværdet; i Trældommen finde vi Vand; følg mig, hvem der tænker saa! Men Vratislav griber Vestoň i Brystet og siger: Forræder, Skjændsel for Christenheden, vil du føre brave Folk i Fordærvelse? Hos Gud skal man søge Naade, og ikke hos rasende Tartarer; Brødre! iler ikke til eders Undergang; Gud har styrket os i Middagsstunden; Gud hjælper de Troende;

skammer eder over saadan Tale, hvis I ville kaldes Helte; omkomme vi paa denne Høi af Tørst, saa skeer Guds Villie, men overgive vi os til Fjendens Sværd, saa begaae vi Selvmord; Trældom er Herren en Vederstyggelighed, og blodig Synd er det at bøie Nakken frivilligt under Trældomsaaget; følg mig, hvem der tænker saa! følg mig for Guds Moders Throne! Alle følge ham til Kapellet og bede: Herre, reis dig i din Vrede og opløft vore Hoveder i Landet over vore Fjender; hør, vi raabe til dig; vi ere omringede af grumme Fjender; udfri os af deres Snare o. s. v., en Reminiscents fra Davids Psalmer, men som her er anbragt saa godt, at den uagtet sin Mangel paa Originalitet gjør en overordentlig gribende Virkning. Vi maa herved erindre, at Davids Psalmer næsten hos alle slaviske Nationer meget tidlig have været oversatte og tjent Folket til Opbyggelse. Strax efter Bønnen reiser der sig en Sky paa den qvalme Himmel, Vindene tude, Tordenen ruller, hele Himlen formørkes, Lynet slaaer ned i Tartarernes Telte, men Regnen skyller ned over Hostýn og lædsker de vansmægtende Christne. Saasnart Uveiret er forbi, sees der Faner og Hjelmbuske i det Fjerne og høres Horn og Trommer; en vældig Christenhær kommer for at befrie Ollmütz; Kampen fornyes og er længe uvis, indtil endelig den christne Hærs tappre Anfører Jaroslav gjør Udslaget, idet han kløver Chanens Søn fra Skulderen til Hoften, hvorpaa Hedninghæren tager Flugten og forlader Landet. Det lader sig vist ikke negte, hvad enten dette Digt er gammelt eller nyt, at det er sand Poesie; Folkepoesiens Charakteer har det vistnok ikke, men dette er jo heller ingen nødvendig Betingelse, for at det kan være gammelt. Den historiske Begivenhed, hvorom Talen er, hører, hvis den har fundet Sted, hen til Aaret 1241, da Mongolerne fra Rusland trængte ind i Polen, Mähren og Ungarn. De meget tarvelige ældre historiske Beretninger herom ere omhyggeligt sammenstillede af Palacký i hans Afhandling: »der Mongolen Einfall im Jahre 1241« (Abh. d. k. böhm. Ges. 1843). I samtidige Breve berøres, at i samme Aar som Polen og Ungarn oversvømmedes af Mongolerne, har en Afdeling af deres uhyre Hær plyndret og ødelagt Mähren. Vigtigst er et Brev fra Kong Václav den Første til en ubekjendt, sandsynligviis tydsk Fyrste og et fra Keiser Frederik den Anden til Kongen af Engelland. Kong Václav fortæller om de Christnes Nederlag ved Liegnitz, som han tilskriver deres altfor store Hidsighed, idet Hertug Henrik ikke havde villet vente paa ham, som var

paa Marschen med sin Hær for at forene sig med ham. Kongen havde dog endnu haabet at kunne hevne Nederlaget den følgende Dag (formodentlig, idet han forudsatte, at ogsaa den seirende Hær skulde være stærkt medtaget og udmattet), men Mongolerne havde ved hans Nærmelse hurtig trukket sig sydpaa, og nu havde han Efterretning om, at de hærgede hans Land Mähren med Ild og Sværd, hvorfor han beder den Fyrste, til hvem han skriver, om Raad og Hjælp. Det er jo bekjendt, at de europæiske Hære paa den Tid langtfra ikke kunde bevæge sig med den Hurtighed som de asiatiske. Ogsaa en frater Jordanus, viceminister fratrum Minorum regni Boëmiae et Poloniae, skriver paa samme Tid, at Kongen af Bøhmen agter med en anseelig Hær at møde Mongolerne i Mähren, »sed in deo victoria est». Keiser Frederik skriver fra Faenza i Italien d. 3die Juli, at Mongolernes Hær er deelt i tre Dele, hvoraf een har overstrømmet Polen, den anden har underkastet sig Ungarn, hvis Konge paa en daddelværdig Maade havde forsømt at tage Forholdsregler, den tredie var trængt ind i den bøhmiske Konges Lande, men her bleven standset, da Kongen havde gjort kraftig Modstand. En samtidig Skribent Rogerius, der en Tidlang var Mongolernes Fange, beretter, at den samme mongolske Fyrste, der havde seiret over de polske Hertuger og ødelagt Breslau, derpaa ødelagde Mähren, men da han her ikke kunde faae Understøttelse af de andre mongolske Anførere, saa hastede han til Ungarn, som allerede var fuldstændig i Mongolernes Hænder. Af et Par Documenter, udstedte 1247 af den senere Kong Otakar den Anden, dengang Markgreve af Mähren, veed man, at Ollmütz og Brünn have været forgjæves beleirede af Mongolerne. Samtidige Chronister tale derimod slet ikke om disse Begivenheder. Men de omtales af den noget senere Dalimil, Forfatter af den bøhmiske Riimkrønike, hvis Levnetsomstændigheder ere ganske ubekjendte, men hvis Levealder omtrentlig lader sig bestemme, da han slutter sin Krønike ved Aaret 1314 og siger ved een Begivenhed, som henhører til Aaret 1280, og ved en anden, som er foregaaet 1310, at han selv har været Øienvidne. Dalimil, der paa Riimchronisters Maneer ofte er kort og summarisk, taler, ligesom Keiser Frederik, om tre Hovedafdelinger af Mongolernes Hærstyrke, hvoraf een efter at have ødelagt Polen har viist sig for Ollmütz og der har mistet en Kongesøn, hvis Opdragere og Tjenere de til Straf have efterladt bundne paa en Plads udenfor Byen, før de

droge bort, og berører derpaa adskillige andre Krigsbegivenheder, som stemme med hvad Kong Václav skriver, kun at han stiller dem i en anden, altsaa i en urigtig chronologisk Orden. En Przíbík (eller Przíbislav) Pulkava, der skal være død 1380, og har skrevet en Krønike, hvoraf der existerer to Recensioner, fortæller i den første, at Tartarerne, som i flere Aar havde ødelagt Ungarn, derfra vare brudte ind i Mähren og havde især udbredt stor Ødelæggelse i Omegnen af Ollmütz, men *quidam nobilis de Sternberg*, som var Befalingsmand i Byen havde gjort et Udfald og fældet deres Anfører, hvorpaa de igjen havde taget Flugten til Ungarn; men han henfører dette til Aaret 1254, idet han nemlig forvexler Mongolernes Indfald 1241 med et senere Indfald af Kumaner i den ungarske Kong Bela den Fjerdes Tjeneste, som i Aaret 1253 ødelagde Mähren. Han fortæller derpaa nogle andre Begivenheder fra Mongolerkrigen med samme chronologiske Feil som hos Dalimil. I den senere Redaction, som foretoges efter Keiser Carl den Fjerdes Tilskyndelse, har han ladet hele denne Beretning falde og giver ved Aaret 1241 en anden, der ligner den nysanførte af Rogerius. Sagen er, som Palacký mener, den, at han ved den første Recension har fulgt en folkelig Tradition, ved den sidste derimod kun skriftlige Kilder. En saadan folkelig Tradition ligger uden-tvivl til Grund for senere bøhmiske Chronisters udførlige Fortællinger. Václav Hajek, hvis chronika Česká udkom 1541, en Forfatter, der just ikke staaer i godt Ry for Paalidelighed eller samvittighedsfuld Kritik, veed Intet om Mongolernes Indfald 1241, men fortæller med samme Feiltagelse som Pulkava ved Aaret 1253, at Kong Bela med en Hær, der størstedeels bestod af Hedninger, hærgede Mähren i tre Maaneder og agtede sig derpaa til Bøhmen, men de hedenske Høvdinger i hans Hær ansaae dette ikke for raadeligt, før man havde indtaget de faste Stæder Ollmütz og Brünn, som de derfor begyndte at beleire. Endeel Mährer havde, ifølge Hajek, ogsaa søgt Tilflugt paa Bjerget Hostýn. I Ollmütz befandt sig som Befalingsmand en tapper Ridder ved Navn Jaroslav af Sternberg; denne sammenkaldte Borgerne til et Krigsraad; Nogle vilde overgive sig til Hedningerne, Andre vilde stride; de Sidstes Mening seirede; Jaroslav satte Mod i dem, lod dem om Aftenen væbne sig, deelte dem i flere Hobe, Ridderne til Hest og Borgerne til Fods, førte dem hen imod Morgenstunden ud af Byen, var selv i Spidsen med Ridderne i den første Hob, og overfaldt i Morgengryet den

fjendtlige Leir, der laa i den dybeste Søvn. En stor Deel af de overraskede Fjender bleve strax nedhuggede, men de kom dog snart paa Benene og værgede sig tappert i to Timer, indtil Jaroslav traf paa deres Anfører Belzait og hug Armen af ham ovenfor Albuen. Den saarede Anfører tog Flugten, og hele hans Hær fulgte ham; Mährerne forfulgte dem to Miil og joge dem den følgende Dag ganske ud af Landet. Belzait døde paa Flugten. Biskop Dubravius, der har udgivet en Krønike 1552, fortæller det Samme endnu udførligere, kun at han henfører det rigtigt til Mongolerkrigen 1241, lader den faldne Anfører være selve Seierherren fra Liegnitz Peta (rigtigere Paidar), og ikke kjender Heltens Fornavn Jaroslav, hvori Hajeks Fortælling stemmer med Digtet i Königinhoferhaandskriftet, men kalder ham blot *unum ex procerum familia, quae a stellis cognominatur.* Paa en saadan folkelig Tradition maa ogsaa Digtet i Königinhoferhaandskriftet, forudsat, at det er ægte, være grundet. Det maa være forfattet af Een, der ikke ret kjendte Localiteterne, da han beskriver Hostýn som et lille Bjerg nærved Ollmütz, medens det i Virkeligheden er et høit Bjerg, som ligger over fire Miil fra denne Stad. Ligeledes maa det være forfattet temmelig længe efter den Begivenhed, hvorom det handler, siden Mongolernes Storchan, hvis Datter skal være myrdet af Tydskerne, og hvis Søn skal være fældet af Jaroslav, kaldes Kublai, thi den berømte Storchan af dette Navn har først regjeret efter 1260. Sagnet om en mongolsk Kongedatter, hvis Mord skal have foranlediget Mongolernes Tog til Europa, findes ogsaa et andet Sted, nemlig i en tydsk Legende om den hellige Hedevig; ifølge denne Fortælling skal det være skeet i Neumark i Schlesien. Ogsaa ad en mere populær Vei er dette Sagn overleveret, nemlig i en schlesisk Folkevise, som findes i Erlachs »Volkslieder der Deutschen«, II, S. 324. Det har ogsaa fundet Vei til Mähren, hvor et Sagn, der knytter sig til Ruinen af Slottet Maidenburg, fortæller, at tre tartariske Fyrstedøttre, som paa en Reise her søgte Natteherberg, bleve af den ugjæstmilde Borgherre styrtede ud ad Vinduerne ned ad Klippeskrinten tilligemed deres lille Hund og staae endnu tilligemed denne forvandlede til fire Klippestykker som Minder om Skjændselsgjerningen. Hvad der kan have givet Anledning til dette Sagn, dertil mener Palacký at have fundet et Spor; nemlig efter en wolynisk Krønike, den saakaldte ipatijevske, som findes i den af den russiske archæographiske Commission udgivne Samling,

2det Bind, har den russiske Fyrste af Kijev, Michail Vsevolodovicz, efterat hans Hovedstad var falden i Mongolernes Hænder, begivet sig til Breslauer Landet, til en tydsk Stad, som hedder Sreda, og der have Borgerne overfaldet og myrdet hans Følge og deriblandt hans Sønne- eller Datterdatter og ranet hans Formue; selv undkom han til Hertug Konrad af Masovien. Men Sreda (polsk Środa) er netop det slaviske Navn paa Neumark.

Det fjerde Digt i Königinhoferhaandskrift handler om en Begivenhed fra den hedenske Tid, der efter Historikernes Beregning, som vistnok for denne gamle Tid ikke kan være sikker, maa falde omtrent 830. Neklan, Farfader til den første christelige Hertug af Bøhmen, skildres af Kosmas som en feig Usling, af Dalimil som en viis, men ukrigersk Fyrste. Chronisternes Fortællinger om ham og hans Forhold til andre bøhmiske Fyrster, navnlig til Vlastislav i Žatecz (tydsk Saaz) ved Egerfloden, indeholde Træk, som erindre om Oehlenschlægers Skildring af Kong Hroar, idet de antyde den fredsælle Fyrstes vanskelige Stilling i Hedenskabets Tider. Fortællingen lyder hos Kosmas som følger, og ikke stort anderledes hos Dalimil og Hajek. Vlastislav havde efter gjentagne Seire over Pragerne fattet en saadan Foragt for dem og deres Fyrste Neklan, at han efter at have samlet sin Hær for at gjøre fuldstændig Ende paa Neklans Herredømme sagde til Kjæmperne, at de kun behøvede Vaaben for et Syns Skyld, men at de derimod skulde tage alle deres tamme Falke, Høge og andre Fugle samt deres Hunde med paa Felttoget for at beverte dem med de dræbte Fjenders Kjød; han agtede at lægge Hundehvalpe ved Mødrenes Bryst i Stedet for Børn. Kjæmperne bleve modige ved at høre denne Tale, men en Troldqvinde sagde til sin Stifsøn: Skjøndt det ellers ikke er Stifmødres Skik at gjøre vel mod deres Stifbørn, saa vil jeg dog for din Faders Skyld give dig et godt Raad. Du maa vide, at Pragernes Nisser ere mægtigere end vore Troldqvinder, men vil du gjøre som jeg siger, saa kan du undgaae Døden. Naar du i den første Træfning fælder en Fjende, saa skjær begge Ører af ham, put dem i din Lomme, og rids med dit Sværd et Kors i Jorden mellem din Hests Forbeen; derved overskjærer du de usynlige Strikker, hvormed Hestens Been ere bundne, saa at du bliver i Stand til at flygte, naar de Andre blive dræbte. Thi de Guder, som ledsage eder i Kampen, ville hjælpe Fjenderne. Paa den anden Side vare Pragerne forsagte; men da de raadspurgte en Troldqvinde, fik de det Raad at offre

et Æsel til Guderne og hver at fortære et lille Stykke deraf, og da dette var skeet, bleve de alle af denne Æselsføde modige som Vildsviin. Men Neklan kaldte en tapper Mand til sig ved Navn Tyro (hos Dalimil og Hajek Štír) og bad ham tage hans Rustning og Hest og føre hans Hær, medens han selv krøb i Skjul. Štír betingede sig kun for det Tilfælde, at han skulde falde, en Gravhøi, som kunde sees vidt og bredt. Da Hærene nærmede sig hinanden, befalede Vlastislav sine Folk at slippe de medbragte Fugle løs for at vise Fjenderne deres Foragt. Men Štír brød i Spidsen for Sine tappert ind i de fjendtlige Rækker og kjøbte med sit Liv en saa fuldstændig Seier, at Vlastislav og alle hans Folk bleve paa Pladsen med Undtagelse af den ene Mand, som havde fulgt sin Stifmoders Raad. Men da denne kom hjem, fandt han sin Hustru dræbt med afskaarne Ører, og da han tog Ørerne op af sin Lomme, saa passede de; de havde tilhørt hende. Pragerne droge derpaa ind i Vlastislavs Land og ødelagde det med Ild og Sværd. De fandt her Vlastislavs lille Søn skjult hos en Bondekone. Neklan skjænkede ham Livet og gav ham Byen Posztoloprty at regjere under Formynderskab af hans hidtilværende Opdrager, en Vender ved Navn Durynk. Men denne ønskede selv at blive Fyrste som Neklans Vasal. Da han engang ved Vintertid var gaaet ud paa Isen med sin Myndling for at fiske, viiste han denne, hvorledes Fiskene spillede under Isen, og da den unge Fyrste lagde sig ned paa Knæ for at more sig over dette Syn, hug Hovmesteren Hovedet af ham med en Øxe, svøbte det ind i sin Pels og begav sig til Prag, hvor han fremviiste sin Myndlings Hoved i Fyrstens Raad og udtalte sit Haab om at man vilde ansee ham for en paalideligere Vasal end Vlastislavs Søn. Men Neklan afskyede Gjerningen og vilde ikke give Forræderen nogen anden Løn end den, at han selv kunde vælge sin Dødsmaade, hvorpaa Durynk hængte sig i et Elletræ, som siden, saalænge det stod, kaldtes Durynks El. Dette er Sagnet, saaledes som det er opbevaret af Chronisterne. Digtet i Königinhoferhaandskriftet behandler kun en Deel af denne Fortælling og har ikke optaget Fortællingerne om Kjæmpen og hans Stifmoder eller om Æselsofferet. Det har i Haandskriftet den Overskrift: »Her begynder den tredie Bogs syvogtyvende Capitel om Seiren over Vlaslav«, i Udgaverne: »Čestmír og Vlaslav«. Neklan, der heelt igjennem nævnes med Agtelse og Ærefrygt, heelt forskjelligt fra

Chronisternes Tone, lader Hærbud udgaae og befaler den tappre Čestmír at anføre hans Hær mod den overmodige Vlaslav, som haaner ham og hans Folk. Čestmír drager ud med Hæren; han finder nedbrændte Landsbyer og ødelagte Marker. »Hvo har gjort den Skade?» »Det har Kruvoj; han overfaldt os og førte vor Voivod og hans smukke Datter fangne til sin Borg.» »Kruvoj har svoret Neklan Troskab og er nu falden fra; op, Mænd, imod hans Borg!« Beskrivelsen af Stormen paa Kruvojs Borg optager den største Deel af Digtet. Kruvoj maa bøde med Livet for sin Gjerning; Vojmír, den fangne Voivod, der med sin Datter befandt sig i hans Vold, befries og har den Glæde at see sin Dødsfjende under Øxen. Datteren sendes hjem, men Vojmír sendes forud til et helligt Sted i Bjergskoven for der at offre til Guderne for Hæren. Han iler derhen, giver en Bonde sin Hest for en Qvie og offrer denne paa det hellige Sted. Da Čestmír kommer efter med Hæren og seer Offerrøgen stige iveiret, lader han sin Hær høitideligt omgaae Offerstedet og prise Guderne. Vojmír lægger Offerdyrets Bove paa sex Rytteres Heste og følger Hæren, som nu drager mod Vlaslav. Da dennes Hær, som staaer i en Dal, er langt overlegen i Antal, lader Čestmír sine Folk i Fjendens Paasyn ni Gange omgaae et høit Bjerg, for at faae Udseende af at være ni Gange saa mange som de virkelig ere. Derpaa gjøres der Angreb ud af Skovene fra tre Sider. Čestmír nedslaaer Vlaslav, som længe vælter sig paa Jorden og forgjæves stræber at reise sig igjen; Sjælen farer ud af hans brølende Mund og flagrer fra Green til Green, som en Sjæl maa gjøre, saalænge Legemet ikke er brændt. Hans Folk tage Flugten, og Seiersbudskabet fryder Neklans Øre, og det rige Bytte hans Øie. At Čestmír ogsaa skulde være falden, derom melder Digtet Intet. Versemaalet er uregelmæssigt med Linier af ulige Længde og med en Rhytmus, der snart er trochæisk og da ofte katalektisk, snart synes at være daktylisk. Lignende Versearter forekomme i russiske Folkeviser. Hvorledes nu et saa gammelt hedensk Digt har faaet Plads i et Haandskrift fra det fjortende Aarhundrede, er vistnok en Gaade, men er det en Kjendsgjerning, saa gjælder det jo kun om at udfinde en Forklaring, der kan gjøre Phænomenet begribeligt. Nedskrevet kan det ialtfald først være blevet i den christelige Tid, men i denne Henseende at henvise til Islands Exempel, er neppe tilstrækkeligt, thi Christendommen har sikkert i Bøhmen

ikke blot været tidligere men ogsaa dybere rodfæstet. Det Tidligste, man veed om dens Udbredelse her, er, at 15 bøhmiske Magnater i Aaret 844 begave sig til Tydskland for at gjøre sig nøiere bekjendte med den christelige Lære, at de bleve særdeles velvilligt modtagne af Kong Ludvig den Tydske og vendte døbte tilbage til deres Hjem; dog var det først omtrent 875, at Hertug Borzivoj lod sig døbe, og ihvor ivrigt end han og hans nærmeste Efterfølgere arbeidede for Christendommens Udbredelse, saa vil dog vist neppe Nogen troe, at Verket er blevet gjennemført paa een Gang. Christendommen er ikke bleven udbredt i Bøhmen ved Tvang, hverken ved fremmede Erobrere eller, saa vidt vides, ved nogen voldsomme Forholdsregler af de indfødte Herskere. Ligesom denne Fremgangsmaade er den sundeste og udentvivl har bidraget Sit til den for Bøhmerne charakteristiske Intensitet af den christelige Tro, saaledes maa den paa den anden Side ifølge sin Natur være langsom. Ogsaa forekommer det mig utvivlsomt, at der er Træk i Bøhmens Historie, som tyde paa Modstand og Reaction fra Hedenskabets Side. Borzivojs Enke Ludmila, der efter sin Død blev kanoniseret, overlevede begge sine Sønner, der havde fulgt Faderen i Regjeringen, Spitihniev og Vratislav. Den Sidste efterlod sig to Sønner, af hvilke den ældste, Václav, endnu var meget ung. Vratislavs Enke Drahomirz (i en yngre Sprogform: Drahomira) en vendisk Fyrstedatter og, efter Chronisternes temmelig eenstemmige Vidnesbyrd, en Hedningqvinde, frygtede den fromme Bedstemoders Indflydelse paa Sønnen og lod den hellige Ludmila ved to af sine Tjenere myrde i hendes Bedekammer. Dette synes at være skeet 921. Drahomirz styrede nu Riget i et Par Aar, og Chronisterne sige, at Hedenskabet udbredte sig i denne Tid, og at de Christne vare, om ikke forfulgte, saa dog betrængte. Dette havde dog den vendiskfødte Fyrstindes hedenske Sindelag alene ikke kunnet bevirke, dersom hun heri ikke tillige havde havt Sympathier for sig blandt Bøhmerne. Da Václav havde naaet sin myndige Alder, fjernede han sin Moder fra Regjeringen og virkede ivrigt for Christendommens Fremme. Han oprettede Kirker og Klostere og bereiste selv sit Rige for at paasee, at hans Foranstaltninger fremmedes. Men da han saaledes engang kom til sin yngre Broder Boleslavs By og af Broderens forstilte Venlighed havde ladet sig overtale til at blive der Natten over, blev han den følgende Morgen paa Veien til Kirken morderisk overfalden af sin Broder og, da han havde afvæbnet denne, dræbt af hans

Ledsagere. Ogsaa han blev, endnu medens Brodermorderen regjerede, kanoniseret; det er den hellige Venceslaus. Boleslav var nu selv ganske vist ikke Hedning, men det lader dog stærkt til, at idetmindste hos hans Raadgivere og Øretudère ogsaa hedenske Impulser have været virksomme, og overhovedet kan Indtrykket af disse Begivenheder ikke andet end fremkalde den Tanke, at der endnu 936, da dette foregik, altsaa over et halvt Aarhundrede efter Borzivojs Daab, har hersket en Spænding blandt de bøhmiske Magnater, om ikke just mellem Christne og Hedninger, saa dog mellem oprigtige og mindre oprigtige Christne. At de Sidste kunde interessere sig for gamle Sange fra den hedenske Tid og ladet dem nedskrive, er begribeligt, og at de senere ved patriotiske Elskere af fædrelandsk Poesie kunde tilligemed senere Sange forplantes gjennem forskjellige Haandskrifter, er idetmindste tænkeligt, saa at en saadan blandet Samling af Gammelt og Nyt i det 14de Aarhundrede, som Königinhoferhaandskriftet, af det opbevarede Brudstykke at slutte, maa have været, ikke kan betragtes som et reent uforklarligt Særsyn. For Almuens Vedkommende lader der sig paavise endnu langt senere Spor af Hedenskab. Kosmas, der døde 1125 og har forfattet sin Krønike paa sine gamle Dage, altsaa i Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede, taler oftere om, at Landalmuen paa hans Tid endnu drev hedensk Gudsdyrkelse.

Det femte Digt i denne Samling har til Overskrift: »her begynder om en statelig Forsamling»; i Udgaverne: »Ludisze og Lubor». Det er en poetisk Beskrivelse af en Turnering, en Ridderphantasie, for hvilken Scenen vilkaarligt er henlagt ved en unævnt Fyrstes Hof hiinsides Elben. Formodentlig er dette Digt blevet til ved een eller anden glimrende Hoffest i den sidste Halvdeel af det trettende Aarhundrede, thi før har man ikke kjendt disse Ridderspil i Bøhmen. Versemaalet er et af dem, der bruges i den serbiske Folkepoesie, men ikke det hyppigste; hver Linie bestaaer af fire Trochæer; det sædvanligste serbiske Versemaal har fem ligesom det første og det tredie Digt i nærværende bøhmiske Samling. Nærværende Digt, som i Grunden er det ubetydeligste af de i Königinhoferhaandskriftet indeholdte større Digte, har under den sidste Deel af den kritiske Strid faaet en uventet Vigtighed. Vi ville derfor ikke kunne undgaae siden at komme tilbage dertil.

Det sjette Digt, der i Haandskriftet har til Overskrift: »Her begynder om et stort Slag», men af Udgiverne har faaet den

Titel: »Záboj, Slavoj og Ludiek«, handler, ligesom det fjerde, om en Tildragelse fra den hedenske Tid, men som man ikke kjender andenstedsfra, og hvis Tidsalder og Skueplads ikke nærmere lader sig bestemme. Versemaalet har ogsaa samme Uregelmæssighed som i Digtet om Čestmír og Vlaslav, saa at det i det Hele er vanskeligt at afgjøre, hvorledes Verslinierne skulle adskilles, da de overhovedet ingensteds i det hele Haandskrift ere stillede ud fra hinanden. Gjenstanden for Digtet er Hedenskabets Kamp mod Christendommen i een eller anden Egn af det bøhmiske Sprogs og Nationalitets Omraade. Kjæmpen Záboj bestiger en Klippe, seer ud over Landet, sukker og græder af Harme. Han vandrer fra Hytte til Hytte, taler hemmelig med Beboerne, bøier sig for Husguderne og vandrer videre. Alle de, han har besøgt, samles tre Dage efter med ham i en Dal. Han stiller sig i deres Midte med en Harpe og synger en Sang om en Fader, der forlod sine Børn uden at sætte Nogen til at være dem i Faders Sted, hvorpaa Fremmede brøde ind i Eiendommen, befalede i fremmed Sprog, foreskrev Alt, hvad man skulde gjøre fra Morgen til Aften, gjorde den formeentlig ubillige Fordring, at man skulde nøies med een Hustru hele sit Liv igjennem, nedhug de hellige Lunde, bortkyste de hellige Falke, bød at hædre de Guder, som dyrkedes i fremmede Lande, og forbød at beverte Guderne i Tusmørket paa de hellige Steder, hvor Forfædrene havde gjort det. Alle blive stærkt bevægede, og da Záboj synger om to Ynglinge, der i Skovene have lovet hinanden at befrie Fædrelandet for de Fremmede, springer hans Vaabenbroder Slavoj frem og omfavner ham, de andre Kjæmper gjøre ligesaa og gaae derpaa hver til sit, men samles tre Dage efter atter paa samme Sted i Spidsen for bevæbnede Skarer. De besætte efterhaanden de Skove, som omgive den fjendtlige Leir, og begynde at udæske Fjenden. Ludiek, som anfører den fjendtlige Konges Hær, gjør Anstalter til at storme Skoven, men Záboj og Slavoj forekomme ham, idet de med deres Hobe kaste sig som Hagelbyger over hans Folk. Kampen varer en heel Dag, Záboj og Ludiek mødes og stride bestænkede med Blod, omgivne af Slagets Tummel, lige til Aften; omsider falder Ludiek. Hans Folk tage Flugten og forfølges over to Floder, der sluge de Fremmede i Hobetal, men bære deres Egne sikkert over til den anden Bred. Guderne have givet Seir, Fjenderne ere tilintetgjorte, i Træerne flagre deres Sjæle; Fuglene og de vilde Dyr flygte for dem, undtagen Uglerne, som ikke frygte dem.

Nogle have villet sætte denne Tildragelse i Forbindelse med Ludvig den Tydskes Krige med Bøhmerne, Andre med Carl den Stores Tog, atter Andre med den mähriske Svatopluks Krigsforetagender. Šafarzík gjør opmærksom paa, at Skuepladsen ikke nødvendigt behøver at være indenfor det egentlige Bøhmens Grændser, men kan være i Østerrig eller andre sydligere Egne, hvorhen det bøhmiske Sprog forhen har strakt sig og tildeels endnu strækker sig. Palacký har etsteds udtalt den Anskuelse, at der muligviis slet ingen historisk Begivenhed ligger til Grund, da det Hele ogsaa blot kan være en Phantasie og som saadan et poetisk Udtryk for en til en vis Tid herskende forbittret Stemning over Religionsforandringen. Men alt dette bliver naturligviis blot Gisninger.

Den øvrige opbevarede Deel af Haandskriftet er overskrevet: »her begynder den tredie Bogs otteogtyvende Kapitel med Viser«. De heri indeholdte Viser ere lyriske, dog nærmer den første sig ved sit Indhold endnu til den episke Digteart. I Udgaverne fører den Overskriften: »Zbyhoň«. En Yngling, hvis Elskede er voldelig bortført af Røveren Zbyhoň, vandrer mismodig omkring i Nærheden af dennes Borg. Han hører en eensom Due klage sig, og udbryder: har Høgen røvet din Mage, ligesom Zbyhoň min? Havde Du Mod i Brystet, vilde du kjæmpe med Høgen; havde du skarpe Kløer, som en Rovfugl, vilde du befrie din Elskede; havde du et haardt, kjødædende Næb, vilde du dræbe Høgen. Ved denne Betragtning gaaer det først op for ham, hvad han selv bør gjøre. Han iler hjem, væbner sig, vender tilbage til Zbyhoňs Borg, udgiver sig ved Porten for en vildfarende Jæger og beder om Nattely. Han indlades, spørger efter Zbyhoň, henvises til den store Sal, hvor Husherren er ene med den smukke Pige. Han banker ogsaa her paa og forlanger at indlades som vildfarende Jæger, men saa vidt gaaer Zbyhoňs Gjæstfrihed naturligviis ikke. Han bryder Døren op, dræber Zbyhoň og derpaa Gaardens øvrige Beboere, og forbliver der Natten over hos sin frelste Brud. Næste Morgen opdager han en Due i Buur, som Zbyhoň faa Dage iforveien har fanget. Han sætter den i Frihed, for at ogsaa den kan blive gjenforenet med sin sørgende Mage. Versemaalet bestaaer her af sex Trochæer, er altsaa een Fod længere end det sædvanlige serbiske.

De øvrige syv Digte i denne Afdeling ere reent lyriske og fortrinsviis erotiske. Deres Titler i Udgaverne ere følgende:

Blomsterkosten, Jordbærrene, Hjorten, Rosen, Gjøgen, den Forladte, Lerken. De have den sædvanlige Charakteer af slavisk folkelig Lyrik med dens eiendommelige Fiinhed, Følsomhed og Deeltagelse for de smaae dagligdags Naturscener; især deleshed erindre de stærkt om de litaviske Folkeviser. Formen er, som sædvanligt i dette Slags vestslavisk Folkepoesie, en mere eller mindre regelmæssig Strophebygning.

Dette er Indholdet af Königinhoferhaandskriftet. Dobrovský, som i Aaret 1818 udgav sin »Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur» i Omarbeidelse, bestemte efter Skrifttrækkenes Beskaffenhed Haandskriftets Alder; han henførte det til Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede. Af andre Fund, som ere Gjenstand for Strid, maa vi, for ikke at gjøre for stærkt Brud paa den chronologiske Orden, først nævne en halv patriotisk halv erotisk saakaldet Sang udenfor Vyszehrad. Den staaer paa et Pergamentsblad, der har været benyttet til Bindet af en gammel Bog, og skal være fundet 1816, altsaa et Aar tidligere end Königinhoferhaandskriftet, af en ung Digter og Literat Joseph Linda, som dengang var Underbibliothekar ved Universitetsbibliotheket i Prag, men senere er død (1834). Det findes nu i Udgaverne af Königinhoferhaandskriftet. Men et vigtigere Fund og tillige en Sæd til den bittreste Strid var et lille Haandskrift, som kom tilsyne i November 1818. Hvorledes det kom tilsyne, skal jeg strax melde, men først maa jeg, for ikke at blande for mange ueensartede Ting imellem hinanden, fremsætte, hvad det indeholder. Det er et af fire Pargamentsblade bestaaende Fragment i lidt større Format end Königinhoferhaandskriftet, men som dog neppe kan kaldes andet end Duodez eller lille Qvart. Den paa disse Blade opbevarede Poesie er, ligesom det første og det tredie Digt i Königinhoferhaandskriftet, affattet i den serbiske Folkepoesies sædvanligste Versemaal. De ni første Vers synes at være Slutningen af et episk Digt om en lovgivende Forsamling, thi efter en Beskrivelse over nogle nationale Vedtægter og Retsforhold, maaskee Slutningen af en Tale, hedder det, at Forsamlingen reiste sig og bifaldt Retskjendelsen. Derpaa følger i ethvert Tilfælde et nyt Afsnit, der ikke staaer i kjendeligt Sammenhæng med det foregaaende. Dog er det ikke adskilt derfra ved nogen særegen Overskrift, og da det selv er ufuldendt, og det væsentlige Indhold af det Foregaaende er ubekjendt, saa kan man ikke med Sikkerhed see af Indholdet, om det er Brudstykker af to selv-

stændige, hinanden uvedkommende Digte, vi her have for os, eller om det blot er forskjellige Dele af et større sammenhørende Hele. Udgiverne have imidlertid antaget det Første, og betitlet det ene Fragment »Rigsdagen«, det andet »Lubuszas Dom«. Det sidste behandler et Emne, der hører til Bøhmens allertidligste Oldsagn. Det lyder hos Chronisterne omtrent saaledes: En viis Mand, Krok, var i en lang Række Aar som Dommer bleven adlydt af det bøhmiske Folk; han er næst efter den efter selve Folket opkaldte Stammefader Čech deres ældste Nationalheros. Ved sin Død efterlod han sig ingen Sønner, men derimod tre Døttre, Kasza, Teta og Lubusza (eller Libusza, som Navnet lyder i en yngre Sprogform). De vare alle tre Spaaqvinder; Kasza var meest kyndig i Seid og Lægekunst; Teta eller Tetka forstod at raadspørge Guderne og kunde bedst give Raad, naar Een ved Offring eller paa anden Maade vilde erhverve sig Gudernes Hjælp; Lubusza dømte i Folkets Tvistigheder, ligesom hendes Fader havde gjort, og kom derved i størst Anseelse af de tre Søstre. Men efter nogle Aars Forløb kom der to Mænd til hende og forlangte, at hun skulde dømme dem imellem i en Strid om et Grundstykke, og da hun havde afgivet sin Kjendelse, blev den, hvem Dommen gik imod, saa forbittret, at Fraaden flød ham ned i Skjægget, og han stødte med sin Stok i Jorden og udstødte Haansord imod hende, der gik hendes qvindelige Ære saa nær som muligt. De Udtryk, han skal have betjent sig af, ere nøiagtigt anførte hos den gamle Kosmas i Begyndelsen af det tolvte Aarhundrede, men allerede Riimchronisten Dalimil, der skrev i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede, forbigaaer dem, som han selv erklærer, af Velanstændighedshensyn; saameget desto større Opfordring er der for os i det nittende Aarhundrede til ikke at anføre dem. Lubusza sammenkaldte en Folkeforsamling og beklagede sig over den Haan, der var hende tiltøiet, men Folket erklærede, at hiin Mand havde talt sandt, og at det var en Skjændsel for dem at adlyde en Qvinde, og fordrede, at hun ved sin Spaadomsgave skulde sige dem, hvorfra de skulde tage en Hersker. Vel, svarede hun, det er sandt, jeg er en Qvinde, og min Haand er Eder for let; I trænge til at beherskes med Jernhaand. Saa gjører nu, som jeg siger eder. Drager hen bag hine Bjerge til Landsbyen Stadica ved Floden Bilina; der finder I eders Fyrste; han pløier en Brakmark med to brogede Oxer og holder Maaltid siddende paa en Jernstol. Lad min Hest gaae foran og

vise eder Vei; den Mand, for hvem den standser og bøier Knæ, det er ham; hans Navn er Przemysl. Bringer ham hid; han skal være eders Fyrste og min Mand. De sadlede og bidslede nu Lubuszas Hest, slap den løs, fulgte efter den og fandt paa denne Maade Manden, ligesom de ogsaa ved at spørge sig for hos dem, de mødte, fandt, at Flodens og Stedets Navn slog til. Da de hilsede ham som deres Fyrste, lod han først paa Bønders Viis, som om han ikke hørte det, og blev ved sit Arbeide uden at svare. Men paa deres gjentagne Tiltale standsede han endelig, plantede sin Pigkjep i Jorden, spændte Oxerne fra og sagde: gaaer nu derhen, hvor I ere komne fra, hvorpaa Oxerne forsvandt eller, efter en anden Fortælling, hævede sig op under Skyerne og fløi derpaa ned imod en Klippe, som aabnede sig og slugte dem. Przemysl sagde til Folkets Afsendinger: I ere komne for tidlig; havde jeg faaet denne Mark pløiet færdig, saa skulde Pløiemanden aldrig have behøvet at kjøbe Korn, men nu, fordi I have forstyrret mig i mit Arbeide, skal der ofte være Hungersnød i Landet. Derpaa vendte han Ploven om, satte sig paa Plovjernet, tog Brød og Ost frem tilligemed en Vandkrukke og indbød sine Undersaatter til at deeltage i dette hans fyrstelige Maaltid. De forfærdedes ved at see ham sidde paa Jernstolen, som Lubusza havde forudsagt, og endnu mere ved at see Pigkjeppen, som han havde stødt i Jorden, skyde tre grønne Qviste, hvoraf de to hurtigt henvisnede igjen, men den tredie udfoldede sig til en stor, smuk Krone med Blomster og modne Nødder. Da de spurgte ham om Betydningen af dette Jertegn, sagde han, at der skulde fødes mange Herrer af hans Slægt, men kun Een skulde herske. Han iførte sig derpaa de fyrstelige Klæder, de havde medbragt; kun hans Bastsaaler befalede han dem at tage med og opbevare. De skulle endnu indtil henimod Hussiterkrigens Tid være blevne foreviiste paa Vyszehrad. Han satte sig endelig paa Lubuszas Hest og red frem i Spidsen for Følget; hun gik ham imøde med sine Jomfruer; Ægteskabet blev fuldbyrdet, og fra dem nedstammer den bøhmiske Fyrsteslægt. Dette er omtrent Sagnet; ligger der noget Historisk til Grund derfor, saa maa det henhøre senest til Begyndelsen af det ottende Aarhundrede, saafremt der kan bygges nogen chronologisk Antagelse paa den af Kosmas overleverede Række Navne paa bøhmiske Fyrster fra Krok til Borzivoj, der antog Christendommen 875. Det følger udentvivl af sig selv, at et episk Digt om en saa gammel Begivenhed maa være forfattet temmelig

længe efter denne, at Digteren har behandlet et gammelt Sagn og ikke nogen Begivenhed, han selv har oplevet. Digtet begynder meget poetisk med en Allocution til Floden Moldau, der bliver spurgt, hvorfor den bruser og plumrer sine Vande, hvorpaa Floden spørger, hvorledes den kan andet, da den maa see to kjødelige Brødre af en ædel Slægt strides om deres Arvedeel. Den huslige Svale forlader den Borg, som een af Brødrene beboer, flyver til Fyrstindens Borg, hvor en Søster til de stridige Brødre opholder sig, og sætter sig udenfor dennes Vindue med veemodige Klagetoner. Søsteren bønfalder Fyrstinden om at stævne hendes Brødre til Forlig. Lubusza lader udgaae Tilsigelse til et Antal gode Mænd af Bøhmens ædle Slægter ligesom ogsaa til Parterne at møde paa Vyszehrad. De forsamle sig, Lubusza i skinnende hvid Dragt tager Plads i sin Faders Høisæde, to vise Jomfruer staae ved hendes Side, den ene med Lovens Tavler, den anden med Dommersværdet. Lubusza reiser sig, forklarer Sagen for Forsamlingen og forelægger sin Kjendelse, som gaaer ud paa, at Brødrene efter slavisk Vedtægt enten skulle forvalte deres Arv i Fælledsskab eller dele den lige imellem sig; hun henstiller til Forsamlingens Afgjørelse, om een af disse Forligsmaader her skal anvendes, og da hvilken, eller om et andet Princip skal følges, som da vilde blive den tydske, for Bøhmerne fremmede Førstefødselsret (dette Sidste siger hun ikke, men man seer af det Følgende, at det er Meningen). De Forsamlede tale hemmelig sammen, og een af dem opfordrer derpaa Fyrstinden til at lade Stemmerne samle. De to vise Jomfruer samle Stemmerne i en hellig Urne, een af Domsmændene tæller dem og kundgjør Dommen, som gaaer ud paa, at Brødrene skulle enes om at forvalte deres Arv i Fælledsskab. Den ældste af Brødrene reiser sig forbittret, men opfører sig ingenlunde saa uanstændigt, som i Kosmas' Fortælling. Han siger kun: ilde gaaer det Fugleungerne, naar en Slange sniger sig ind i Reden; værre gaaer det Mændene, hvor en Qvinde hersker; en Mand bør herske over Mænd; den Førstefødte bør tage Arv. Lubusza forstaaer, at denne forblommede Tale er rettet mod hende; hun vender sig fornærmet til Forsamlingen med den Erklæring, at hun ikke mere vil dømme i deres Sager; de maa vælge en Mand af deres Midte, som kan herske over dem med et Jernscepter, da en Piges Haand er for svag til at herske over dem. Ratibor fra Kjæmpebjergene reiser sig og begynder sin Tale med den Bemærkning, at det ikke

skikker sig for dem at søge Ret hos Tydskerne, da de selv have deres Lov og Ret, som deres Fædre have medbragt. Her bryder Fragmentet af. Man maa vistnok sige om dette, ligesom om de tidligere omtalte Digte, at, hvad enten det er gammelt eller nyt, saa er det i poetisk Henseende fortrinligt.

Haandskriftet, som indeholder dette Digt blev fundet — i en Postkasse, ledsaget af et til Stifteren af det bøhmiske Nationalmuseum Grev Kolovrat adresseret tydsk Brev. Det var i November 1818; Brevet, som var uden Navn og Datum og skrevet med fordreiet Haand, lød saaledes: »Eure Excellenz! In unserm Hausarchive lagen anliegende vier Blatt Pergament vielleicht Jahrhunderte lang im Staube verworfen. Da ich aber die erhabenen Gesinnungen meines Herrn (der ein eingefleischter deutscher Michel ist) in Rücksicht des Nationalmuseums kenne: denn er würde es lieber verbrannt o. verfault sehen als selbes dieser Anstalt zu schenken. so [sic] verfiel ich auf den Gedanken diese Blätter an Ew. Excellenz anonym zu senden, denn unter meinem Nahmen liefe ich Gefahr meines Dienstes verlustigt [sic] zu werden; und bitte selbe in diesem vaterländischen Institute von einem ungenannten wahren Patrioten zu verehren [sic]. Ihren Inhalt konnte ich nicht, obwohl ich weder Zeit nach Mühe sparte, zusammen bringen, und bin sehr neugierig darauf. Ich hofe [sic] der böhmische Professor o. ein anderer böhm. Gelehrte wird es nicht so schwierig finden. Schade dass sich die Schwärze wie ich den Staub mit feichten [sic] Schwamm abwischte nachher ins Grüne verwandlte [sic]. — Mit Bley geschrieben damit man meine Hand nicht erkenne«.

Man skulde ikke troe, at Nogen ifølge Indtrykket af dette Brev, vilde antage, at Brevskriveren havde været en Mand, der stod paa et særdeles høit Dannelsestrin, og endnu mindre, at han var en overordentlig lærd og videnskabelig dannet Mand, eller tvivle om Oprigtigheden af hans Erklæring, at det af ham indleverede Manuscript var ham selv uforstaaeligt. Dette er ikke destomindre skeet.

Haandskriftet blev først undersøgt af en daværende temmelig anseet slavisk Philolog Anton Puchmayer, hvem det kun ufuldkomment lykkedes at læse og forklare det. Dobrowský, som befandt sig paa en Reise udenfor Bøhmen, blev imidlertid underrettet om det nye Fund, men skrev tilbage, at man ikke skulde forhaste sig, da Sagen forekom ham mistænkelig. Efter sin Hjemkomst modtog han først et af Puchmayer udarbeidet

Facsimile af Haandskriftet, som han forstod og forklarede meget rigtigere end denne. Derpaa blev det overladt Jungmann og Hanka, hvem det først lykkedes at udlægge det fuldstændigt, idet de først opdagede, hvad Puchmayer og Dobrovský havde overseet, at Bladene vare lagte i en gal Orden, hvorved Sammenhænget blev uforstaaeligt. Men Dobrovský havde strax yttret, at han af sproglige Grunde maatte finde det Hele mistænkeligt, og da han kort efter fik selve Haandskriftet i Hænde, saa erklærede han bestemt, at her forelaa et haandgribeligt Bedrageri; allerede Maaden, hvorpaa Manuscriptet var kommen tilsyne, beviiste jo, at Indsenderen var en Gavtyv; Synet af Blækket og Skriften lod ingen Tvivl tilbage; som Ophavsmænd til Bedrageriet betegnede han i Samtale og i Breve aldeles uforbeholdent Jungmann og Hanka, idet han yttrede, at det intet Under var, at disse Herrer bedre end han og Puchmayer havde kunnet forstaae, hvad de selv havde forfattet. Dobrovskýs Anseelse var saa stor, at dette nu blev den offentlige Mening i Prag; de Paagjældendes Forsikkringer om deres Uskyldighed fandt liden Tiltro, og Museets Bestyrelse besluttede, at det bestridte Fragment ikke skulde udgives eller videre omtales. Imidlertid var der dog kommet Afskrifter i Omløb, og en saadan kom ogsaa til Polen og blev benyttet af den polske Historiker Rakowiecki, der i Aaret 1820 udgav første Bind af et antiqvarisk og retshistorisk Verk, kaldet prawda Ruska, og heri optog og commenterede det böhmiske Fragment om Lubuszas Dom. Fra denne Kilde lærte den russiske Admiral og Akademiker Šiszkov det at kjende og meddeelte det i det russiske Akademies Skrifter, ledsaget af en russisk Oversættelse. Herved fik de bøhmiske Kjettere, der ikke vilde troe paa Dobrovskýs Ufeilbarhed, Mod til at træde frem og offentliggjorde i et bøhmisk Tidsskrift i Aaret 1822 Texten med nybøhmisk Oversættelse. Digtet gjorde nu Lykke hos Publikum. Dobrovský, der, som det jo undertiden er Tilfældet med strenge og tørre Videnskabsmænd, havde sin Æsthetik for sig selv, havde altid charakteriseret dette Digt som et elendigt Smøreri. Man saae nu, at denne Dom ialfald ikke var berettiget, og begyndte derved ogsaa at blive noget mere tilbøielig til at troe paa Ægtheden. Dette foranledigede Dobrovský til at drage Striden, der hidtil kun var ført i selskabelig Conversation og i Breve, frem for Offentligheden. Han indrykkede i Foraaret 1824 i Hormayrs »Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst« (Nr. 46) en Artikel under den

farlige Titel »literarischer Betrug«, affattet i en yderst lidenskabelig Tone, men hvis væsentlige Indhold kun var dette, at han lod det ovenanførte Brev aftrykke, og erklærede det for ubegribeligt, at Nogen kunde ansee et Product, der var kommet frem paa en saadan lyssky Maade, for Andet end et Bedrageri af en Skurk, der vilde have sine lettroende Landsmænd til Bedste. Imod Dobrovský optraadte først Professor Václav Aloys Svoboda, der iblandt Andet havde leveret en tydsk Oversættelse af Digtene i Königinhoferhaandskriftet. Han leverede nu i samme Tidsskrift (Nr. 64) en tydsk Oversættelse af det omstridte Digt, ledsagede det med historiske Oplysninger og med en lang polemisk Apologie for dets Ægthed. Det er et mærkeligt Exempel paa de eiendommelige literære Forhold, der opstaae i en mindre Hovedstad, hvor en Nations hele Intelligents er concentreret. Vi kjende jo ogsaa disse Forhold hos os, men dog kun i en mindre udpræget Skikkelse. Da Dobrovský ingen objective Grunde havde anført for sin Mening, saa holder Svoboda sig til en heel Række mundtlige Yttringer af Dobrovský, som kun Bysnakken kan have bragt ham for Øre. Disse gjendriver han tildeels med Lethed, men mærkelige Udtryk forekommer der af en sygelig Patriotisme, blandet, som det synes, med en Følelse af Uvished i den Sag, han fører, idet han dadler Dobrovský, fordi han har kaldt den formeentlige Bedrager en Skurk, da dog, selv om et Bedrageri havde fundet Sted, et saadant Talent og en saadan Patriotisme fortjente Anerkjendelse. Disse besynderlige Yttringer ere maaskee tildeels fremgaaede af et Hensyn til Joseph Linda, hvem Dobrovský oftere havde betegnet som idetmindste stærkt deelagtig i Bedrageriet, og for hvis Uskyldighed i denne Henseende Svoboda virkelig synes lidt urolig. Men naturligviis maatte han herved meget svække Indtrykket af sine forøvrigt ikke daarlige Beviisgrunde. Drobrovský gav kort efter i samme Tidsskrift (Nr. 79) et saakaldet »vorläufige Antwort auf des Herrn W. S. Ausfälle«, som var affattet i en meget roligere og værdigere Tone end hans første Artikel. Han blotter den svage Side i Svobodas Stilling til Spørgsmaalet, beraaber sig forøvrigt paa, at Svoboda slet ikke kjender hans Grunde, anfører ogsaa nogle subjective Grunde for sin Mening, hvilket han jo her maa ansees berettiget til, da han selv betegner denne Replik kun som et foreløbigt Svar. Det Mærkeligste ved denne Artikel er, at Dobrovský her berører et Punkt, som ellers under den hele Strid kun meget lidt er kommet paa Tale. Jeg omtalte før, at

Joseph Linda allerede 1816 producerede et Pergamentsblad, som skulde være fundet, jeg veed ikke hvor, paa hvilket der stod en gammel Sang om Slottet Vyszehrad og Sangerens Elskede, som boede der. Dobrovský havde i sin »Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur« behandlet dette Digt som en ægte Levning fra Oldtiden, men i nærværende Artikel erklærer han, at han senere ved nøiere Undersøgelse har opdaget, at det var Bedrageri, og heri lader det til, som nu ogsaa Palacký indrømmer, at han har Ret. Dette bidrager i psychologisk Henseende ikke lidet til at oplyse Dobrovskýs hele Adfærd i denne Sag. Man seer, at det er gaaet ham nær, at een af hans egne Disciple paa denne Maade harført ham bag Lyset, og at dette har gjort ham mistænksom og bitter. Saa meget mere Anerkjendelse fortjener det, at han desuagtet her omtaler denne Sag med den størst mulige Skaansel imod Linda.

Den egentlige objective Beviisførelse for sin Paastand havde Dobrovský opbevaret til en anden Leilighed. Han leverede nemlig endnu i samme Aar (1824) i »Wiener Jahrbücher der Literatur« (27de Bind) en udførlig Recension over det nys omtalte polske Verk af Rakowiecki, og gav her i et Tillæg en fuldstændig Kritik af Digtet Lubuszas Dom, som Rakowiecki havde anseet for ægte og benyttet som historisk Kilde. Angaaende den palæographiske Side af Spørgsmaalet indskrænker Dobrovský sig til den kategoriske Erklæring, at Enhver, som nøiere kjender gamle Skrifter fra forskjellige Aarhundreder, strax ved første Øiekast maa see, at dette Smøreri, som han bestandig kalder det, er uægte. Dette Magtsprog er paa senere Stadier af Striden blevet ligesaa bestemt modsagt af kyndige Palæographer; dengang kunde det ikke modsiges, da der ikke var Nogen i Bøhmen, som i palæographisk Kundskab kom Dobrovský nær. Forøvrigt bestrider han Fragmentets Ægthed deels af historiske, deels af sproglige Grunde. Men hans hele Argumentation er i høi Grad lidenskabelig. Etsteds i Recensionen gjør han opmærksom paa, at Rakowiecki i sine historiske Slutninger, selv om Fragmentet var ægte, dog forvexler den besungne Begivenheds Tid med Digterens Tidsalder, men i sin egen Kritik af Digtet taler han, som om det var et tro historisk Billede af Libuszas Tidsalder, og ikke Digterens Forestilling derom, vi her kunde fordre. Hvad der i historisk Henseende er ham meest anstødeligt, er, at der er Tale om Lovtavler, da Slaverne i den hedenske Tid efter hans Mening ingen Bogstav-

skrift havde. I og for sig er denne hans Mening langtfra at være uomtvistelig, men i ethvert Tilfælde er det klart, at man her kan gjøre ham samme Indvending, som han gjør Rakowiecki. Saaledes havde han ogsaa tidligere, som man seer af Svobodas Inserat i Hormayrs Archiv, opholdt sig over, at Sagnet om Bøhmernes Stammefader eller ældste Anfører Čech berøres i Digtet, da dette Sagn ikke kunde være saa gammelt, og her i Recensionen støder han sig over den gyldne Stol og de prægtige Klæder, som Digteren giver Libusza, og over den hele skildrede Culturtilstand, der ikke passer paa Libuszas Tid. I sproglig Henseende er han meget vred over, at *pravda* betyder Ret, en Brug, der kun skal tilhøre de østslaviske Sprog, medens i de vestslaviske *pravda* betyder Sandhed, og Ret hedder *právo*. Senere Lexikographer have med en Mængde Beviissteder godtgjort, at *pravda* virkelig i det ældste Bøhmisk har den Betydning, som Dobrovský frakjender det. Ordet *Lech*, der ellers er et Folkenavn, betyder i Fragmentet bestandig en større Grundbesidder, hvad der efter Dobrovskýs Paastand skal beroe paa en Misforstaaelse af et Sted hos Dalimil, hvor Fortællingen om Čech begynder med de Ord: »i det horvatiske Land var der en »*Lech*», hvis Navn var Čech». Det er udentvivl rigtigt, at hiin Ordbetydning ikke kan bevises, medmindre man antager Fragmentet om Libusza for ægte, thi saa er den beviist. Men morsomt er det, at Falskneren, hvis der har fundet et Bedrageri Sted, ikke selv har misforstaaet Dalimil, men har stolet paa Dobrovský, som i sin »Lehrgebäude der böhmischen Sprache» og rimeligviis ogsaa i sine Forelæsninger har forklaret Stedet hos Dalimil netop paa den Maade, som han her erklærer for den taabeligste Misforstaaelse. Men disse Argumenter ere dog idetmindste Forsøg paa en objectiv Beviisførelse; om den langt større Deel af Dobrovskýs Argumenter kan man ikke engang sige dette. Som oftest glemmer han, at det, han egentlig vilde og skulde bevise, er det foreliggende Fragments Uægthed, og taler, som om dette var en godtgjort Kjendsgjerning, som det nu kun kom an paa at forklare sig, hvorved han da udtømmer sin Phantasie og Combinationsevne i at paavise, hvorledes den formeentlige Falskner kan være kommen paa denne eller hiin Tanke, dette eller hiint Udtryk. Hans sproglige Beviisgrunde ere alle enten urigtige som det ovenanførte pravda eller saadanne, som man idetmindste fra Sprogvidenskabens nuværende

Standpunkt maa finde aldeles intetsigende. I 1824 tog man dem imidlertid for gode Varer; den offentlige Mening stillede sig igjen paa Dobrovskýs Side.

Om Königinhoferhaandskriftet havde imidlertid Dobrovský ikke yttret nogen Tvivl[1]; det var udkommet 1819 og modtaget med Begeistring af det bøhmiske Publicum og tildeels ogsaa af det tydske; Göthe og Herder kjendte det og satte Priis derpaa; den udmærkede slaviske Philolog Bartholomæus Kopitar, som da redigerede »Wiener Jahrbücher», anmeldte det med stor Lovpriisning. Hvis Nogen paa den Tid har tvivlet om dets Ægthed, saa maatte denne Tvivl aldeles forsvinde ved et nyt Fund, som fremkom i Aaret 1823. En Historiker Johan Zimmermann, der var ansat ved Universitetsbibliotheket i Prag, fandt et gammelt Pergamentsblad, hvis Ægthed Dobrovský ubetinget anerkjendte. Det syntes at have hørt til en lignende, men noget ældre Samling end Königinhoferhaandskriftet; paa den ene Side stod en erotisk Sang af Kong Václav; i tydske Samlinger af Minnelieder findes nogle Sange, der tillægges en bøhmisk Konge af dette Navn; her fandt man een af dem paa Bøhmisk; paa den anden Side af Bladet stod een af de samme Sange, som findes i Königinhoferhaandskriftet nemlig »Hjorten», ordret overeensstemmende med den fra dette Haandskrift bekjendte Text. Det skal være taget af Bindet af en Bog, og oprindelig skal der have hørt noget Mere til, som gik tabt derved, at Zimmermann tørrede det i et aabent Vindue, hvor da et Vindstød rev det bort. Desværre er det senere oplyst, at det var Vind altsammen.

Om Libuszas Dom var der ikke mere Tale, saalænge Dobrovský levede. Modpartiet havde ikke opgivet sin Overbeviisning, men de vare alle hans Disciple og vilde helst skaane ham for en Polemik, som tydeligt nok irriterede ham i høieste Grad. Men det lykkedes ikke at vedligeholde Freden. I Aaret 1828 fandt Hanka et Exemplar af en i 1595 udkommen Bog, som hedder *doctrina et disciplina gymnasii Goerlicensis*, indbundet i beskrevet Pergament, som viiste sig at indeholde et Brudstykke af Johannes' Evangelium paa Latin med en mellem Linierne indskreven bøhmisk Oversættelse. Saadanne Interlinearversioner af den hellige Skrifts Bøger forekomme hyppigt i Haandskrifter fra den tidligere Middelalder. Nærværende Haandskrift henførte man

[1]) Kun eengang skal han i en Dispute have sagt: Königinhoferhaandskriftet har jeg endnu ladet gjælde, men nu skal De lade mig have Ro!

efter Skrifttrækkene til det tiende Aarhundrede; Versionen var skreven med samme Haand som Texten, men, som det syntes, noget senere, da Blækket ikke var ganske det samme. Dobrovský var i Begyndelsen meget glad over dette Fund, da man hidtil ikke havde besiddet noget saa gammelt bøhmisk Sprogmindesmærke, men da han kom til at undersøge det nærmere og for en stor Deel fandt den samme Sprogform, som havde været ham anstødelig i Fragmentet om Libuszas Dom, erklærede han det pludselig for Bedrageri, thi var dette ægte, saaledes hørte man ham raisonnere, saa kunde det poetiske Fragment ogsaa være ægte, men det var jo eengang modbeviist. Han erkjendte, at Evangeliefragmentet i palæographisk Henseende bar alle Kjendemærker af Ægthed, og vilde derfor ikke indvende Noget mod den latinske Text, men Versionen beskyldte han Hanka for selv at have tilføiet, og sagde til ham: vil De tie stille dermed, saa skal jeg ogsaa tie. Hanka tav, men at Dobrovský ikke var fuldkommen sikker i sin Sag, derpaa tyde flere Yttringer. Da han hørte af en Chemiker, at man nok kunde undersøge, om Skriften i det poetiske Fragment var gammel eller ny, men at derved vistnok Noget af Haandskriftet maatte gaae tilgrunde, saa sagde han: nei, det gaaer ikke an, thi det kunde jo dog være ægte. I sine sidste Dage har han oftere beklaget, at han var gaaet saa vidt i denne Strid.

(Sluttes).

Anmeldelse.

Kortfattet **islandsk Formlære for de første Begyndere**, med et Par Ord om det islandske Sprogs Litteratur og Læsning ved Skolen. Af Adjunkt C. Iversen. (Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Haderslev lærde Skole i Juli 1851). 41 S. 8.

Man har i nogle skoler begyndt at give nogen undervisning i Islandsk. Et godt udvalg af litteraturen, som kunde tjene til benyttelse herved, har man i H. K. Friðrikssons islandske læsebog (Kbhvn. 1846), der er forsynet med et godt glossar. Derimod er den „oversigt over den islandske formlære", der står foran i Friðriks-

sons læsebog (s. VII—XXVI), bygget på et utilfredsstillende system; at lære navneordenes böjning efter et system med 13 böjningsmåder, er, selv om de ere ordnede efter könnene, meget vanskeligt; heller ikke giver dette system nogensomhelst indsigt i forholdet med böjningen i Dansk; hvad udsagnsordene angår, giver heller ikke tavlen s. XXVI over „de mærkværdigste selvlydsforandringer" i den stærke (Friðrikssons 4de) böjningsmåde nogen oversigt, der er let at huske eller som viser sprogets organisme og forholdet til andre sprog. I stedet for Friðrikssons sproglære kunde man nu anvende Rasks bekendte kortfattede vejledning (Kbhvn. 1832; oftere optrykt senere). Hermed må dog anvendes en del forsigtighed; man véd, hvor tilböjelige lærere tit ere til at medtage for meget; man måtte indskrænke sig til de allernødvendigste böjningsmønstre. Efter den tid, der hos os, eftersom forholdene ere, kan anvendes paa faget, kan man næmlig ej tænke på, at disciplen skulde bringes så vidt, at han kan danne formerne, så snart de afvige fra det alleralmindeligste schema, f. ex. når *hlutr* i flertal hedder *hlutir*; hvad man må have for öje er 1) at han får den nødvendige øvelse i at kende formerne, når han ser dem, så at han kan læse noget af litteraturen uden anstød; 2) at sprogets bygning står tydelig for ham i bestemte og skarpe omrids på en sådan måde, at han tillige får indblik i vort nuværende sprogs bygning og udvikling; dette sidste bør uden vidtløftigt raisonnement bibringes ved den indsigt, et ordentligt system af sig selv giver. „Allerbedst vilde det være," siger Munch i fortalen til sin sammenlignende fremstilling af det danske, svenske og tyske sprogs formlære (Kristiania 1848), „hvis man havde elementargrammatikker i hvert sprog, indbyrdes uafhængige, men dog forfattede aldeles efter samme methode . . . beregnede på at tjene som grundlag til en senere sammenstilling, hvilke straks ved sprogstudiets begyndelse kunde gives lærlingen i hænde, så at han, uden i sit første cursus at være bebyrdet med nogen sammenstilling, medbragte til denne, når tiden kom, allerede rensede begreber og bevidsthed om den rette analogi." Hvad Munch siger på dette sted nærmest med hensyn til dansk og tysk sproglære, vil også gælde med hensyn til islandsk og tysk eller islandsk og dansk sproglære. Når man har en islandsk, en dansk og en tysk sproglære, anlagte efter samme plan, hvor

bíta	*beit*	*bitinn*
bide	*bed*	*bidt*
beisse	*biss*	*gebissen*

forekomme i samme afdeling, vil det være tilstrækkeligt at göre opmærksom på overensstemmelsen; den vil da straks blive opfattet. En fortræffelig kortfattet udsigt over den „gamle norske" formlære findes foran i I. Aasens bog: „En liden Læsebog i Gammel Norsk", Kristiania 1854. Denne kortfattede udsigt, der kun optager 4 blade, giver næmlig den del af sproglæren, som det såvel for systemets som for læsningens skyld er aldeles nødvendigt at have stående bestemt og sikkert for sig; selv i et så lille udtog viser det sig af den fortræffelige fremstilling og det ypperlige udvalg, at vi have med

den dygtige sprogmand at göre. Den eneste væsentlige indvending, jeg skulde have at göre mod Aasens fremstilling, er det, at genstandsformen er bleven stående på sin gamle (4de) plads. Uregelmæssige udsagnsord — thi ord som *bjóða* ere ej uregelmæssige — har Aasen ikke medtaget; hvorvidt det under læsningen bliver muligt eller nødvendigt at medtage de tiest forekommende (*slá, standa, fá* o. s. v.), kan man ej godt have nogen mening om uden at have forsøgt at give undervisning på den her omtalte måde; medtager sproglæren dem ej, kræves lærerens eller et hjælpemiddels bistand til under læsningen at komme over dem f. ex. ved henvisning til dansk. Endel vidtløftigere end Aasens grundrids er Iversens arbejde. Det giver böjningen efter Rasks og Grimms systemer, der jo uagtet al tilsyneladende forskellighed i det væsentlige falde sammen. Navnene stærk og svag om declinationen og conjugationen ere tagne fra Grimm, men den svage böjningsmåde er, som Rasks åbne hovedart, stillet først. Udsagnsordene ere behandlede temmelig udførlig. Den stærke conjugation er delt i 8 classer, men den 8de (*gróa, grèra*) måtte helst betragtes som uregelmæssig böjning, den 7de (*auka, jók*) enten indordnes under den 6te (*láta, lèt*) eller ligeledes betragtes som uregelmæssig böjning; tilbage blive så de 6 klasser, til hvilke vi finde tilsvarende böjning i alle gotiske (Munchs „germaniske") sprog. Den 5te klasse (*fara, fór*) plejer jeg at stille som den 3je efter den 2den (*gefa, gaf*) i overensstemmelse med Grimm d. gr. I³ 557 for at have de böjningsklasser sammen, hvor *a* er rodselvlyd; dog har dette ikke stor betydning og Iversens 6 klasser, som blive tilbage, når de to sidste trækkes fra, stemme, én for én, ganske med klasserne hos J. Løkke i „Modersmaalets Formlære" (Kristiania 1855) og „Tydsk Grammatik" (Kristiania 1856). Læren om omlyd og aflyd er hos I. indordnet på de steder i formlæren, hvor der først er lejlighed til fremstillingen (s. 12, s. 14, s. 32), hvad man må billige som ret praktisk, da det her mindre kom an på at tilfredsstille de strængt videnskabelige fordringer. Derimod kan man ej billige, at *jó* s. 14 bliver gjort til en brydning af *u*; *jó* er aflyd af *u* (*brjóta* af roden BRUT); *u* er måske trykfejl for *ú*, siden forfatteren i 4de stærke klasse af udsagnsordene (*fljúga, fljóta, lúka*) lader *ú* være hovedformen, thi s. 36 står over navneformen *jú* og *jó* i parenthes nedenunder *ú*; men *jú* er hovedformen, *ú* er enten opstået ved udstødelse af *i* eller *j* i *iu* eller *jú*, eller ved at man i stedet for tvelydning (guna, *iu*) på et meget gammelt sprogtrin i enkelte ord har anvendt forlængelse af selvlyden (sml. sanskrit *gūhati*, skjuler, af *guh* med forlængelse for guna, Westergaard, Sanskrit formlære § 155). Ordet „bred" om lyden er brugt i modsatte betydninger s 10; „*í* er bredt" vil sige lukket; hos Rask bruges nemlig ordet (f. ex. vejledning 1832 § 12) om lyd eller lydforbindelser, der slutte med en halvselvlyd (*j, w*), og kan således også bruges om *í*, der efter Rasks opfatning i hans vejledning regnes for tvelyd og for at ende med *j*; naar I. derimod siger, at isl. *e* (i *hestr*) er bredt som dansk *æ* i *tæt*, mener han åbent, en betydning af ordet „bred", man kan finde hos Aasen f. ex. ordbog s. XI nederst. I det hele

må imidlertid system, anordning, fremstilling og udvalg i Iversens sproglære betragtes som heldigt. Meget uheldigt er det derimod, at der i de islandske ord ere indløbne flere store fejl; en del af dem — dog ikke alle — er måske tryk- eller skrivfejl, men selv disse ere utilladelige i paradigmerne i en bog, der skal gives de første begyndere i hænde. Det er uagtsomheds fejl, at gf. fl. af *nótt* er angivet som „*nótta* (*nútta*)", s. 16, for *nætr*; det er måske trykfejl, at der s. 13 bestandig skrives „*skíp*" for *skip*, at der s. 11 skrives „*lífa*" for *lifa*, leve; det er imidlertid ingen trykfejl, at s. 10 „*víta*, vide", anføres som exempel på „bredt" *í*, skönt det rigtige, *vita*, findes s. 40. Urigtig er fremdeles „*bogna*" ej. fl. for *boga* s. 11, (derimod rigtig *boganna* s. 18); „*löndinum*" s. 18, trykfejl for *löndunum*; „*kyldr*" o. s. v. s. 28 for *huldr*; bydemåde 2 pers. „*brenni*" s. 28 for *brenn*; bydemåde 2den person „*bind*" s. 31 for *bitt* (se Munch og Unger, Norrønasprogets grammatik § 40 s. 33); „*þvá*, *þvágum*" angives s. 35 for „Imperfect" af *þvá* i stedet for *þó* eller *þvó*, *þógum*, *þvógum*, ordet böjes som *slá* og hører til 5te klasse hos I., *á* udgår altså i overskriften over 2den klasses navneform. Det er endvidere urigtigt, at *þurfa* et par gange oversættes ved „turde", s. 11, 40; *þarf* betyder behøver, *þori* (1 pers.) er tör. I eng. *that* findes ej det hårde engelske *th*, som der siges s. 11, men det bløde = isl. *ð*; isl. *þ* er = eng. *th* i *thing*. Uheldigt er det, at *au*, *ey* og *œ* s. 10 beskrives således, at lyden af dem alle 3 vilde blive den samme; indbyrdes forskellige ere selvlydene i *hlaupa*, *eyra* og *mœta* jo den dag i dag på Island, skönt de tidlig ere faldne sammen i én lyd på dansk og svensk. Af mindre betydning er det, at I. vakler i betegnelse af selvlyden foran *ng*, f. ex. *saungr* s. 15, men *löngum* s. 19. Enkelte steder havde jeg hellere set ældre former anførte i stedet for dem, der opføres; jeg vilde f. ex. foretrække *skjóta*, *skyta* i 1 pers. forestillende nutid og fortid for *skjóti*, *skyti*, (s. 31), sml. Rydqvist, Svenska språkets lagar I s. 339 og 354.

K. J. Lyngby.

Blandinger.

---

f og v i nordiske navne

ved *C. A. E. Jessen.*

I ældre dansk, ligesom i oldengelsk, og den dag i dag i svensk og islandsk, findes tegnet f i ind- og udlyd brugt for lyden v, såsom tolf, af, læs: tolv, av. I indlyd kan tilföjes u (v): hafue (haffue) læs: have.

I danske ord findes lyden f kun i forlyd, og i forbindelsen ft. Ethvert ord med lyden f i nogen anden stilling er fremmed (offer straffe skaffe effen lefle hof ruf o. s. v.), indkommet fra latin, fransk, höjtysk, plattysk, hollandsk, o. s. v. Denne sætning hører til de første begyndelsesgrunde i dansk sproglære.

v og u var forhen kun forskellige former uden forskel i betydning, ligesom i og j, ø og ö. Grund til at foretrække tegnet f til lyden v var, at tegnet v (u) behøvedes til en anden lyd: ord der nutildags har forlyd v (ved vís varm o. s. v.) udtaltes oprindelig med den lyd, der endnu høres i Jylland, og som i engelsk skrives w (with wise warm). Til 4 lyd:

f v w u

havde det latinske alphabet kun 2 tegn: f v. Til de 2 første lyd valtes tegnet f, til de 2 sidste tegnet v (u).[1]

Senere fandt man på at skille bruget av de 2 former v og u (ligesom i og j), så at formen u kun brugtes til den 4de lyd. Tillige foregik i de skandinaviske almensprogs udtale den forandring, at forlyd w omdannedes til lyden v, således som vi nu udtaler: ved vís varm o. s. v. Således fik sproget den 2den lyd også i forlyd, og var her nødt til at bruge tegnet v, da tegnet f i forlyd iforvejen brugtes til den 1ste lyd. I dansk retskrivning avskaffedes nu brug av tegnet f for ind- og udlyd v, undtagen i ordet af, mens islænderne vedbliver at skrive f (tólf hafa), de svenske f og fv (tolf hafva), med samme lyd som det danske v (tolv have).

En svensk er følgelig lige så lidt som islænderen udsat for den latterlige fejltagelse at udtale Alf Rolf Sif Gefjon Fridthjof o. s. v. med f, og give skandinaviske navne en form, der er en umulighed efter de skandinaviske sprogs grundlove. Men hos os indøver lærerne i dansk, der gærne overtar mythologien med, ungdommen stadig i den classiske udtale: Nif-fel-heim; Ge-fi-onn (heder Gev-jon med kort e og o); Frit-ti-off, som P. A. Munch etsteds i norsk månedskrift siger mere kommer til at ligne et russisk navn, end et norsk (det heder Fred-thjov — d. e. fredtyv — med langt o).

Ligeså går det med den islandske form alf, som digterne foretrækker for den danske: elv, flertal elve, der mest bruges i sammensætninger: elvefolk, almindelig udtalt ellefolk (ligesom vi siger: tol hal kallekølle for: tolv halv kalvekølve). »Et al-fe-suk i lunden« er lige så snild declamation, som om jeg vilde sige: »jeg lagde mit hoved til el-fer-höj«, eller Al-fil-da for Alvild (d. e. Alv-hild). Ordet heder naturligvis alv (med tonehold), flertal alver (uden tonehold).

En lystelig prøve på følgerne av falsk retskrivning, og på skoleundervisning i dansk, har vi i det lille simple ord: af. Det er ikke uhørt, at professorer på cathedret og præster på prækestolen virkelig udtaler det med f. Så heldig indøver dansklæreren os i »correct« udtale.

Flere forfattere, både i Danmark og Norge, har givet det rigtige exempel ved at skrive: Alv Rolv Siv Olav Fridthjov Gevjon Tyrving o. s. v.; og hvad jeg her har ytret, er alt andet end nyt; men jeg tör sige, at gentagelse ikke er overflødig, idetmindste for danske læsere, om end måske for norske. Når vi skriver dansk, gör vi bedst i at følge dansk retskrivning, og ikke islandsk; for den er dansklærerne ikke hjemme i. Al-ferne er hverken islandske eller danske, selv om de er Øhlenschlægerske, ligesom Aukathor, Vaulundur, Valhalla, og andre navne, som ikke noget levende eller dødt sprog kendes ved.

[1]) Dog brugtes ved siden herav tegnet v også til den 2den lyd, og fordoblingen w til den 3dje.

Indholdsangivelse af nye Skrifter.

Fragmenta Gothica selecta ad fidem codicum Ambrosianorum, Carolini, Vaticani edidit A. Uppström. Upsala 1861. X + 48 S. 8.

I Midten af det 4de Aarhundred efter Kristus blev Bibelen oversat paa Gotisk af Vulfila (Ulphilas, født 318, † 388). Da der ej nævnes nogen anden gotisk Bibeloversættelse, antager man, at det er denne Oversættelse, hvoraf en betydelig Del er opbevaret til vor Tid. Det vigtigste deraf er *Codex Argenteus*, som er skreven med Sølv- og Guldbogstaver paa violet Pergament i Slutningen af det 5te eller Begyndelsen af det 6te Aarhundred. Da Haandskriftets Tilværelse først blev bekjendt i 16de Aarhundreds Slutning, var det i et Kloster i Nærheden af Köln; i Trediveaarskrigen kom det til Sverrig, formodentlig fra Prag; senere vandrede det til Holland, men blev kjøbt tilbage og skjænket til Universitetsbibliotheket i Upsala, hvor det nu opbevares. Indholdet er de 4 Evangelier, der oprindelig have staaet der i Ordenen: Matthæus, Johannes, Lucas, Marcus; en Del mangler. Efter en Afskrift af dette Haandskrift blev Vulfila første Gang udgiven af F. Junius, Dortrecht 1665. Med den yderste Nöjagtighed er dette Haandskrift gjennemgaaet af Uppström, og som Resultat heraf foreligge følgende Arbejder:

1850. Aivaggeljo þairh Matþaiu eller Fragmenterna af Matthæi Evangelium på Götiska jemte Ordförklaring och Ordböjningslära. Academ. Afhandling af A. Uppström och H. H. Petré. IV + 159 S. 8.

1854. Codex argenteus sive sacrorum evangeliorum versionis Gothicæ fragmenta, quæ iterum recognita adnotationibusque instructa, per lineas singulas ad fidem codicis, additis fragmentis evangelicis codicum Ambrosianorum et tabula lapide expressa edidit A. U. IV + 125 S. 4.

1857. Decem codicis argentei rediviva folia cum foliis contiguis et intermediis edidit A. U. S. V—XII, 87—100. 4.

De i det sidstanførte Arbejde udgivne Blade havde man savnet fra 1834 af; de bleve leverede til Uppström af en Døende 1857. Efter at disse Blade ere komne tilbage, har Codex Argenteus det samme Antal Blade, som den havde paa de første Udgiveres Tid, nemlig 187; da den var fuldstændig, indeholdt den 330. Ved Uppströms Virksomhed besidde vi nu en sikker Text af Codex Argenteus. Haandskriftet er gjengivet Linie for Linie, til Gjengivelsen er anvendt latinske Bogstaver efter samme Fremgangsmaade som hos Gabelentz og Löbe.

Senere end Codex Argenteus ere nogle andre gotiske Stykker dels af Bibeloversættelsen dels af en Commentar til Johannes-Evangeliet blevne bekjendte. De findes i Wolfenbüttel, i Rom og i Milano, alle i Palimpsester. Paa en Rejse til disse Steder 1860 har Uppström sammenlignet saa meget deraf, som Tiden tillod, med Udgaverne; Resultaterne deraf foreligge i nærværende Skrift, som indeholder: 1) Fragmenterne af Matthæi Evangelium i det Ambrosianske Bibliothek i Milano; 2) Fragmenterne af Pauli Brev til Romerne i det hertugelige Bibliothek i Wolfenbüttel (*Codex Carolinus*); de bleve 1762 første Gang udgivne af Knittel; 3) de Fragmenter af en Fortolkning af Johannes-Evangeliet, som Massmann har givet Navnet *Skeireins*; de findes dels i det Ambrosianske, dels i det Vaticanske Bibliothek. (Med svensk Oversættelse og Analyse ere de udgivne af J. Lundgren, Ups. 1860, se dette Tidskr. II 345). Uppström har i denne Bog udgivet alt det Gotiske, der findes i Wolfenbüttel og i Rom. Fremgangsmaaden er den samme, som han har fulgt i Udgaven af Codex Argenteus.

J. G. Ek. Dansk-Svensk Ordbok med synnerligt hänseende till olikhet i stam, utbildningssätt och bruk. Lund 1861. (Gleerup). XIII + 154 S. 8.

Denne Ordbog optager fornemmelig de Ord, hvori der viser sig Forskjel

imellem de 2 Sprog enten i Stamme (*feie*, sopa) eller Afledning (*længes*, längta) eller Brug og Betydning (*höimodig*, högsinnad; *hovmodig*, högmodig). Udeladte ere de Ord, hvor Forholdet imellem Sprogene er bestemt ved de sædvanlige Lydovergange (*Sag*, sak); saasnart der er mindste Afvigelse, hvorved Ordet kunde blive ukjendeligt, er det optaget (*Sav*, såg).

H. Hofberg. Allmoge-ord i vestra Nerikes bygdemål. (Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet 1859—60. Örebro 1861. 84 S. 8.)

Hofbergs Ordsamling (S. 13—77) slutter sig til Djurklous Skrift: Ur Nerikes folkspråk och folklif (se dette Tidskrift II 340). Lydbetegnelsen er omtrent den samme som hos Djurklou.

L. Varming. Det jydske Folkesprog grammatisk fremstillet. Udgivet med Understøttelse af det kgl. danske Videnskabernes Selskab. Kbhvn. 1862. (H. Hagerup). XVI + 264 S. 8.

Indledningen (S. 1—9) indeholder almindelige Bemærkninger om det jydske Folkesprog, om dets Inddeling og om Sproglærens Behandling: Der hersker én Hovedsprogart i hele det egentlig saakaldte Jylland; mod Nord danner Samsø, mod Syd Ærø Overgangen mellem Jydsk og Øsproget; det jydske Folkesprog kan inddeles i 1) Nörrejydsk som den ene Hovedafdeling og 2) Sønderjydsk som den anden, men Sprogarterne kunne ogsaa grupperes paa en anden Maade: 1) den sydvestlige Hovedafdeling, der igjen deler sig i 2 Klasser, Sønderjydsk og Vesterjydsk, og 2) den nordøstlige Hovedafdeling; saaledes faar man 3 Klasser: de vestlige, de sydlige og de østlige Sprogarter; hver af disse deler V. i 3 Afdelinger. Lydlæren behandles i to Afdelinger: første Afdeling, om Lydforholdet; anden Afdeling, om Afstamningen. Første Afdeling (S. 9—23) behandler Bogstavernes Udtale og Lydbetegnelsen; ogsaa medtages nogle Bemærkninger om Lydenes Indflydelse paa hinanden, f. Ex at »leve« kommer til at hedde *löw'*; med Hensyn til Betegnelsen tilkjendegives Toneholdet ikke altid ved særegne Mærker, men kan i saa Fald udfindes efter Regler; altid betegnes det standsende Tonehold (*Dåren*, Dören). Anden Afdeling (S. 23—94) handler først om Sprogarternes indbyrdes Forhold, det vil sige om de Lydovergange, som finde Sted imellem de jydske Sprogarter indbyrdes (Selvlyds-Overgang, Medlyds-Overgang, den blandede Overgang), f. Ex. Overgangen af *Sko* til *Skòw* (Brydning); herpaa behandles Forholdene til de beslægtede Sprog, endelig »Bogstavernes Forandringer« d. e. Overgangen ved Böjning og Orddannelse indenfor den enkelte Sprogart (*a—ŭ: fand — funnen*). Paa Fremstillingen af Lydlæren har Ivar Aasens »Det norske Folkesprogs Grammatik« haft kjendelig Indflydelse. Herefter følger Sproglærens øvrige Dele, Böjnings- (S. 94—149), Orddannelses- (S. 149—164) og Ordföjningslære (S. 164—178); i Böjningslæren deles Gjerningsordene i stærke og svage; ved Navneordenes Talböjning behandles først den stærke Böjning, som inddeles i 3 Klasser, siden den svage. Det jydske Folkesprog er i det Hele behandlet under ét som Enhed, ligesom det norske hos Aasen. Efter at V. har givet en Fremstilling af Sprogarten og samtidig paavist Forholdet til ældre og nyere Dansk, anstiller han en »Sammenligning med beslægtede Sprog« (S. 179—228), næmlig Islandsk, Færøisk, de norske og svenske Sprogarter samt Møsogotisk og de nedergermaniske Sprog; med Hensyn til Lydlæren fremstilles her de med Jydsk parallele Lydbevægelser, som kunne findes i disse Sprog. Slutningsafsnittet handler »Om Jydskens Forhold til Sprogstammerne paa Halvøen« (S. 229—251). Indholdet heraf er omtrent følgende: Der er visse Ting, hvori Jydsk stemmer med Islandsk, hvorved det viser sig forskjelligt fra de oldgermaniske Sprog, saasom: Flertallet i Navneordenes svage Böjning paa *-er* (*-r*), i de germaniske paa *-en* (*-an*); Gjerningsordenes fremsætt. Nutid paa *-r*, i de germaniske 3 Prs. paa *d, t*; Navneformen oprindelig paa en Selvlyd, i de germaniske med consonantisk Udlyd: *-en* (*-an, -on*), herfra undtages alene Oldfrisisk Nvf. paa *-a* (Nordfris. *-e*); Lideformen paa *-s*, hvilken

mangler i de germaniske Sprog. Men paa den anden Side indeholder Jydsken adskillige Træk, der ikke kunne forklares ved at gaa tilbage til Islandsk, men vise hen til de germaniske Sprog. Det jydske Folkesprog synes saaledes at bevæge sig imellem to forskjellige Sprogstammer: den ene scandinavisk, den anden (neder)germanisk, og at have Del i begge; ja det indbefatter endog to Hovedafdelinger, af hvilke den ene indeholder flere af de germaniske Træk. Denne Forskjellighed imellem de jydske Sprogarter har man villet føre tilbage til en fjern Fortid. Man tænker sig almindelig, at Forskjelligheden er fremkommen ved Indvandring, og den af det kgl. danske Videnskabernes Selskab 1854 udsatte Prisopgave henviser til Muligheden af, at to Sprogarter, »den ene scandinavisk-nordisk, den anden germanisk-angelsaxisk, have, nordfra og sydfra, med Folkestammerne banet sig Indgang paa den jydske Halvø«. V. efterviser nu ad historisk Vej Usandsynligheden af, at Angelsaxer, Saxer eller Angler skulde være indvandrede i Jylland; Friserne (Nordfriserne) anser han derimod for virkelig at være indvandrede paa Halvøen, men vistnok først i en senere Tid, rimeligvis længe efter Saxernes og Anglernes Udvandring. Da saaledes Hypothesen om Indvandring i Jylland er afvist, maa man gaa ud fra de Sprog, der i Oldtiden have hersket paa den jydske Halvø selv, og spörge: Var der samtidig to Sprog, det ene scandinavisk i den nordøstlige Del, det andet germanisk i den sydvestlige? Ved denne Hypothese forklares vel Forskjellen, men ikke Enheden; thi i saa Fald bliver det vanskeligt at forklare, hvorledes en saa fuldstændig Sammensmæltning er foregaaet i Henseende til Ordform, Böjninger og Ordforraad, at Forskjellighederne i Sammenligning kun ere faa; saa at vistnok Enheden i Sproget fra Oprindelsen af maa forudsættes. Der anstilles nu en grammatisk Sammenligning med Oldsaxisk, Angelsaxisk og Oldfrisisk, som fører til det Resultat, at det af sproglige og da især grammatiske Grunde ikke kan udledes, at Jydsk er en germanisk Sprogart. Forfatteren vender sig derpaa til Oldnordisk eller Olddansk (dönsk tunga) som d e t Sprog, der bevislig har hersket paa den jydske Halvø. Han finder da ikke alene, at det er det af de gotiske Sprog, med hvilket Jydsken har tilfælles de fleste almindelige Træk, der give den dens Præg som gotisk Sprogart, men at der er intet andet ældre eller nyere Sprog, til hvilket Jydskens Egenheder i den Grad lade sig henføre. Der anføres grammaticalske og lexicalske Træk, som ere tilstrækkelige til at vise Jydskens scandinaviske Herkomst. Visse jydske Overgangsformer (*j* for *g* og *d*, *w* for *g* og *v*) maa tilskrives en magelig Udtale. Som Træk, der udelukkende henhøre til de germaniske Sprog, blive kun tilbage: 1. et Alkjön for det ubest. Kjendeord i Vesterjydsk, men ej i Sønderjydsk; 2. det foransatte *e* eller *ä* som Navneo.s best. Kjendeo. i de vestlige og sydlige Sprogarter; 3. germaniske Ord, hvilke, om de end ikke oprindelig fandtes i Jydsken, dog røbe germanisk Indflydelse. Den første Egenhed kan efter V. have udbredt sig fra Nordfriserne mod Nord. Om Brugen af *e* eller *ä* antager V. ligeledes, at den fra Nordfrisisk har udbredt sig imod Øst til Sønderjylland, og derfra mod Nord og Nordvest, og det paa den simpleste og naturligste Maade ved Naboskab og Handelsforbindelser; saa at det er ganske unødvendigt at tænke paa én germanisk I n d v a n d r i n g som Grund til de omtalte faa Germanismer, hvad der desuden er ubevisligt, eller paa en S a m m e n s m æ l t n i n g af Sprogarter, der ikke har fundet Sted. Her er ikke at tænke paa en Sammensmæltning af flere Dialekter til én, men snarere paa, hvad der er Tingens naturlige og sædvanlige Gang: en Opløsning af Oldsproget i flere Dialekter, hvilke dog alle have bevaret Stammemoderens Præg, saa at de tilsammen udgjöre én Hovedsprogart. Hvad det tredje Punct, de enkelte germaniske Ord, angaar, da ere de uden al Tvivl i en senere Tid indkomne i Sprogarten, og deres Indtrængen især i Sønderjydsken er let forklarlig af den nære Forbindelse med Nedersaxere og Nordfrisere; Jydsk bliver ikke til Nedersaxisk o. s. v., fordi der er indkommet adskillige saadanne Ord deri. Sidst meddeles nogle S p r o g p r ø v e r (S. 252—264).

K. L.

Philologisk og pædagogisk Bibliographi for 1861. II.

Meddelt ved *Jean Pio.*

A. Nye, i Danmark, Norge og Sverrig udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Nordiske Sprog.

(Grammatik, Lexicographie, samt Literatur- og Culturhistorie o. s v.)

Annaler f. nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det Kgl. nord. Oldskr.-Selsk. 1859. Kbhvn. (Gyld.) 1862. 8. 2 Rd.

Antiquarisk Tidsskrift, udg. af det Kgl. nord. Oldskr.-Selsk. 1858—60. 1 og 2 Hefte. 8. pag. 1—272.

Augustin, N., Försök till ordbok öfver Medelpads allmogemål (A—I). (i Progr. f. Östersund. 1861. 17 + 14 pp. 4.)

Beowulfes Beorh eller Bjovulfs-Drapen, det old-angelske Heltedigt paa Grund-Sproget ved N. F. S. Grundtvig Kbhvn. Schönberg. LVII + 210 pp. 8. 2 Rd. 48 Sk.

Boisen, F., De vigtigste Regler for Forbedring af Retskrivningen, samlede især efter N. M. Petersens Forelæsninger i det sidste Universitetsprogram. Stege. Jensen. 1862. 24 pp. 8. 12 Sk.

Borgen, V. A., og G. Rung, Dansk Læsebog. 1. Kurs., f. Begyndere. 7. Udg. Kbhvn. Reitzel. 1862. 192 pp. 8. 44 Sk.

Digtere, ældre danske; et Udvalg af C. J. Brandt. Fjerde Hefte. (Blade af Jomfru Marias Rosenkrands. — En Satire fra Reformationstiden. — Sange fra Reformationstiden.) Kbhvn. Iversen. 1862. 134 pp. 8. 72 Sk.

Eriksen, A. E., Om Trældom hos Skandinaverne. (i Nord. Universitetstidsskrift. VII, 3. Christiania. 8.) 61 pp.

Frigell, A., Stilistiska öfninger. Upsala. 8. 50 öre.

Fritzner, Joh., Ordbog over det gamle norske Sprog. 1. Hefte. Christiania. (Feilberg & Landmark.) 96 pp. 8. 36 Sk.

Grundtvig, S., Gamle danske Minder i Folkemunde o. s. v. 2. Udg. 1. Samling. Kbhvn. Iversen. 8. 1 Rd.

Gröndal, B., Sagan af Heljarsloðarorrustu. Kbhvn. Sveinsson. 80 pp. 8. 28 Sk

Hallager, M., Ny dansk Læsebog for de förste Begyndere. Omarb. af P. Thonboe. 31. Opl. Kbhvn. Schubothe. 150 pp. 8. 32 Sk.

Hofberg, Herm., Allmoge-ord i vestra Nerikes bygdemål. (Föreningens för Nerikes folkspråk och fornminnen verksamhet 1859—60. Redogörelse af föreningens styrelse.) Örebro, N. M. Lindhs boktryckeri. 84 pp. 8. 1 Rdr.

Holst, H. P., Dansk Retskrivningsordbog. 10. Lev. Kbhvn. Philipsen. 64 Sp. 8. 36 Sk.

Lund, Dr. G. F. V., Oldnordisk Ordföiningslære. 1ste Hefte. (i Nord. Oldskrifter. XXIX.) Kbhvn. VI + 192 pp. 8. 1 Rd. 16 Sk.

Magazin, danske, 4de Række. Udg. af d. Kgl. danske Selsk. f. Frldts. Historie og Sprog. I., 2. Kbhvn. (Gyldendal.) pp. 91—184. 4. 72 Sk.

Petersen, N. M., Nogle Uddrag af Forelæsninger vedk. de nordiske Sprog. (Univ.-Progr. f. Okt. 1861.) Kbhvn. 150 pp. 4.

—, Egils Saga eller Fortælling om Egil Skallegrimsen. Efter det isl. Grundskrift. 2. Udg. (Hist. Fortæll. om Islændernes Færd hjemme og ude. 1. B.) Kbhvn. Wöldike. 1862. 292 pp. 8. 1 Rd. 72 Sk.

Oldnorsk Grammatik. 24 S. 16. Christiania. Trykt hos Brögger & Christie. 20 Sk. (dansk).

Säve, Carl, Om språkskiljaktigheterne i Svenska og Isländska fornskrifter. 16 pp. (i Upsala Universitets årsskrift. 1861. Philosophi, språkvetenskab och hist. vetenskaper.) Upsala. Edqvist. 8.

Selmer, H. P., Om de i det danske Sprog forek. fremmede Ord o. s. v. 7. Hefte. Kbhvn. (Wroblewsky.) 176 pp. 8. 1 Rd. 36 Sk.

Tuxen, L. R., Dansk Læsebog for Begyndere. Tildels efter Ritsch's Lesebuch. 5. Udg. Nykjöbing. Mackeprang. 1862. 208 pp. 12. 36 Sk.

Varming, L., Det jydske Folkesprog, grammatisk fremstillet. Udgivet med Understøttelse af det kgl. Vidensk. Selsk. Kbhvn. Hagerup. 1862. XVI + 264 pp. 8. 2 Rd. 72 Sk.

2) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Politisk og Cultur-Historie; Mythologie o.s.v.; Grammatik og Lexicographie.

Ahlander, J. A., Några antydningar om de gamles geometr. constructionssätt. (i »Årsberättelse f. Jönköping högre Elementar-läroverk.« 1860—1. 23 pp. 4.)

Atterbom, P. D. A., Poesiens historia. I—IV. Örebro. Lindh. 8. 10 Rdr. (I: Orientalismen. X + 259 pp. II: Grekernes poesi. VI + 284. III: Romarnes poesi. VI + 182 pp.)

Berg, C., Græsk-dansk Ordbog. 7. Hefte. Kbhvn. Steen. 1862. 162 pp. (2 Sp.) 8. 1 Rd.

Bojesen, E. F., Haandbog i de græske Antiqviteter. 3. Udg. Kbhvn. Reitzel. 1862. 202 pp. 8. 1 Rd. 20 Sk.

Cavallin, S., Socrates, en forntidsbild. (i Progr. f. Christianstad. 1861 23 + 26 pp. 4.)

Dietrichson, L., Den bildende Kunst i dens hist. Forhold til Religionsformerne. (Kunsthistor. Studier. I. Oldtidens Kunst: pp. 1—62.) Christiania. Malling. 1862. 8. 36 Sk.

Müller, L., De puniske Gudebilleder. (Aftr. af d. kgl. danske Vidensk. Selsk. Skrifter. V. III.) Kbhvn. Høst. 196 pp. 4. 5 Rd.

—, Numismatique de l'anc. Afrique. Ouvr. prép. p. C. Falbe & J. Lindberg. II. Copenh. Høst. 196 pp. 4. 5 Rd.

Smith, S. B., De malede Vaser i Antikkabinettet i Kjøbenhavn; m. 3 lith. Tavler. Kbhvn. Gyldendal. 120 pp. 8. 1 Rd.

—, Kort Vejledning i Antikkabinettet i Kjøbenhavn. ibid. 40 pp. 8. 16 Sk.

Tregder, P. H., Græsk Formlære til Skolebrug. 4. Udg. Kbhvn. Reitzel. 1862. 192 pp. 8. 1 Rd. 16 Sk.

Wiberg, C., Bidrag til kännedomen om Grekers og Romares förbindelse med Norden och om de nord. handelsvägarne. (i Progr. f. Gefle. Juni 1861. 36 pp. 4.)

b) Forfattere.

Demosthenes. — In illa Demosthenis et Æschinis de Philocratea pace contentione uter utrum melioribus rationibus impugnarit. Diss. acad. scr. E. Löfstedt. Upsal. Edqvist. 146 pp. 8.

Lygdamus. — De elegiis Lygdami commentatio, qvam scripsit R. Törnebladh. (i Progr. f. Kalmar. 1861. 37 pp. 4.)

Terentses Lystspil. Overs. af H. K. Whitte. (Phormio). Randers. 94 pp. 8. 48 Sk.

Thucydides. — Prooemi Thucydidis octo capita in lat. conversa. Quorum trium priorum aliqvot loci explicantur. Diss. philol. scr. Dr. C. H. Brandt. Ups. Edqvist. 32 pp. 8.

3) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik o.s.v.

Albrectsen, S. N., Materiale til at indøve den tydske Grammatiks Begyndelsesgrunde. 100 Sider i 8. Wøldike. Indb. 56 Sk.

Borring, L. S., Fransk Læsebog, indeh. gradvise Sprogøvelser, tilligemed et Udv. af Læsestykker. 2. Kurs. Kbhvn. Soldenfeldt. 200 pp. 8. 76 Sk.

—, Fransk Læsebog m. Overs. af de i Læsestykkerne forek. vansk. Ord og Talemaader, udg. til Brug for Mellemklasser. 9. Udg. ibid. 1862. 320 pp. 8. 1 Rd. 40 Sk.

—, Fransk Grammatik. 10. Udg. ibid. 218 pp. 8. 92 Sk.

Dietrich, U. W., Tyska språkets uttal och ljudskifte. Stockholm Norstedt & söner. 32 pp. 8. 50 öre.

Elementarbog, tydsk, trykt som Msc. til Brug i Melchiors Borgerskole. Kbhvn. 114 pp. 8.

Fistaine, G., Fransk Elementarbog til Brug ved Underviisningen i Fransk i det 1ste og 2det Aar, indeh. det vigtigste af den franske Formlære, samt lette Læsemaader m. vedf. dansk Overs. Kbhvn. Reitzel. 192 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.

Hammer, A., Theoretisk-praktisk lärobok i engelska språket. I. Språklära. (1, VI o. 210 sid. 8.) Lund. Gleerup. 3 Rdr.

Jansen, C. E., Elementarbog i Eskimoernes Sprog til Brug for Evropæerne ved Colonierne i Grønland. Kbhvn. (Reitzel.) 1862. 94 pp. 8. 24 Sk.

Jürs, J. u. S. Rung, Deutsches Lesebuch f. d. mittl. u. nächstob. Classen dän. Lehranstalten. 3. Ausg. Copenh. Reitzel. 430 pp. 8. 1 Rd. 80 Sk.

Iversen, C., Tydsk Formlære. Hadersl. 1860. 52 pp. 8.

Lassen, H. C. F., Opgaver til engelske Stile i 2 parall. Afsnit. Odense. Hempel. 192 pp. 8. 1 Rd.

—, Opgaver til Indøvelse af den franske Grammatik. 2. Afsnit. 3. Opl. ibid. 8. 56 Sk.

Listov, J., Engelsk Elementarbog. 5. Udg. Kbhvn. O. Schwartz. 72 pp. 8. 32 Sk.

—, Engelsk Læsebog. 2. Afd. 2. Udg. ibid. 160 pp. 8. 88 Sk.

Lærebog i det tydske Sprog. I. (Trykt som Mscr.) Kbhvn. (Lind.) 50 pp. 8. 40 Sk.

Rönne, J. N., Den engelske Grammatik eller Formlæren og Udtalelæren praktisk behandlede efter en ny Methode. Kbhvn. Pio. 1862. 128 pp. 8. 80 Sk.

Sibbern, A., Franske Stiløvelser. I. (Formlæren). 3. Udg. Kbhvn. Eibe. 94 pp. 8. 64 Sk.

4) Pædagogik og Skolevæsen.

Clausen, J., Laurentius Valla, hans Liv og Skrifter. Et Bidrag til Belysningen af Humanismen. (Doktordisp.) Kbhvn. Gad. 302 pp. 8. 1 Rd. 48 Sk.

Om Lærerstillingen ved de lærde Skoler. Af en Adjunkt. Kbhvn. (Erslev.) 32 pp. 8. 16 Sk.

Tidskrift for Philologi og Pædagogik. III. 2 & 3. Kbhavn. O. Schwartz. pp. 57—244. 8. Aarg. à 4 Hft. 3 Rd.

B. De vigtigste nye, i andre Lande udkomne philologiske og pædagogiske Skrifter.

1) Tidskrifter (philol. og pædagog.)

Archiv f. d. Studium der neueren Sprachen u. Literaturen. Hersg. v. L. Herrig. XXIX. u. XXX. à 4 Hfte. Brschwg. Westermann. 8. 4 Rth.

Denkmäler, Forschungen u. Berichte u. s. w. hersg. v. E. Gerhard. 4. Hefte. Berlin. Reimer. 4. n. 4 Rth.

Philologus. Ztschrft. f. d. klassische Alterthum. Hersg. v. E. v. Leutsch. 18. Jahrg. 4. Hfte. Göttingen. Dietrich. 8. 5 Rth.

Revue archéologique etc. Nouvelle série. 3e année. Paris. Didier. 12 Hefter. 8. 25 fr.

—, orientale et américaine. T. 5. publié sous les auspices de la société d'ethnographie. Paris. Challamel. 398 pp. 8. 12½ fr.

Verhandlungen d. 19. Versammlung deutscher Philologen, Schulmänner u. Orientalisten in Braunschweig. Sept. 1860. M. 2 Abb. Lpzg. Teubner. IV + 112 pp. n. 1⅓ Rth.

Ztschrft. f. vergl. Sprachforschung u. s. w. hersg. v. A. Kuhn. XI. 6. Hefte. Berlin. Dümmler. 8. n. 3 Rth.

— d. deutschen morgenl. Gesellschaft, hersg. u. d. Red. des Prof. H. Brockhaus. XV. 4. Hefte. Lpzg. Brockhaus. 8. n. 4 Rth.

2) Almindelig og comparativ Sprogvidenskab.

Assier, A. d', Essai de grammaire générale d'après la comparaison des princip. langues indo-europ. Ouvrage destiné aux élèves des lycées etc. I. Paris. Duprat. 8. 2 fr.

Chavée, H., Les langues et les races. Paris. Chamerot. 63 pp. 8. 2 fr.

Delfortrie, E. J., Analogies des langues flamande, allemande et anglaise, ou étude comparée de ces idiomes. Gand. v. Doosselaere. 272 pp. 12. 2 fr. 25 c.

Justi, F., Ueber die Zusammensetzung der Nomina in den indogermanischen Sprachen. Göttingen. Dietrich. III + 136 pp. 8. n. 24 ngr.

Kennedy, J., Ethnol. and linguist. essays. Ed. by C. M. Kennedy. London. Williams & Norg. 8. 7 sh. 6 d.

Reymond, F. du Bois, Kadmus oder allgemeine Alphabetik vom physikalischen, physiologischen und graphischen Standpunkt. Berlin. Dümmler. XX + 287. 8.

Schœbel, Ch., La philologie comparée de l'origine du language. Paris. Dupont. 8.

Wedewer, H., Zur Sprachwissenschaft. Freiburg. Herder. XX + 134 pp. 8. 15 ngr.

3) Græsk, Latin og Østerlandsk.

a) Grammat. og lexic. Skrifter.

Aken, A. F., Die Grundzüge der Lehre von Tempus und Modus im Griechischen historisch und vergleichend dargestellt. Rostock. Stiller. XXIV + 260 pp. 8. 1 Rth. 10 ngr.

Alcock, Rutherford, Elements of Japanese Grammar, for the use of beginners. Shanghai. IV. 67 pp. 4. Mit 2 Tab. 6 Rth.

Benloew, L., Rhythmes français et rhythmes latins. Paris. Franck. 8. 3½ fr.

Chabas, F., Le papyrus magique Harris; transcription analytique et com-

mentée d'un msc. égyptien, compr. le texte hiératique, un tableau phonétique et un glossaire. Paris. Duprat. 4. 40 fr.

Dictionnaire, japonais-français, p. Léon Pagès. I. Paris. Duprat. pp. 1—200. 8. 12½ fr.

Düntzer, H., Aristarch. Das 1., 8. u. 9. Buch der Ilias kritisch erörtert. Paderborn. 1862. Schönigh. XVII. 198 pp. 8. 24 ngr.

Fonvieille, J. D., Grammaire grecque écrite en français avec une nouvelle composition des lettres, des paradigmes & de la syntaxe. Paris. Blériot. 384 pp. 12.

Freund, Dr. G., Grand dictionnaire de la langue latine, trad. et augmenté p. N. Theil. 8. livr. Paris. Didot. pp. 481—728. 4. 7 fr.

Gretser, J., Institutionum linguæ græcæ libri III. 3. édition. I, 1. Paris. Le Clère. 12. 1 fr. 60 c.

Kaulen, Fr., Die Sprachverwirrung zu Babel. Linguistisch-theologische Untersuchungen über Gen. XI, 1—9. Mainz. Kirchheim. VII + 248 pp. 8. 1 Rth. 15 ngr.

Ménant, J., Principes élémentaires de la lecture des textes assyriens. Paris. Duprat. 8. 3 fr.

—, Les noms propres assyriens, recherches sur la formation des expressions idéographiques. ibid. 68 pp. 8.

Meyer, Leo, Gedrängte Vergleichung d. griech. u. latein. Declination. Berlin. Weidmann. 1862. 110 pp. 8. 15 ngr.

Muelleri, Luciani, de re metrica poetarum præter Plautum et Terentium libri VII. Lpzg. Teubner. 489 pp. 8. n. 2⅔ Rth.

Quatremère, E., Mélanges d'histoire et de philologie orientales. Précédés d'une notice sur l'auteur p. B. St.-Hilaire. Paris. Ducrocq. XXXII + 419 pp. 8. 5 fr.

Radloff, L., Ueber die Sprache der Tschuktschen. u. ihr Verhältniss z. Korjakischen. (Sep.-Abdr. v. »Mémoires de l'acad. imp. des sciences de St. Pétersbourg.«) Lpzg. Voss. 59 pp 4. n. 27 ngr.

Ritschl, Fr., Prooemiorum Bonnensium decas. Bonn. (Berlin, Guttentag.) IV + 100 pp. c. tab. 4. n. 3 Rth.

Schoebel, Ch., Examen critique du déchiffr. des inscriptions cunéiformes assyr. Exped. scientifique en Mésopotamie par Jules Oppert. Paris. Challamel. 8. 2 fr.

Sjögren's, J. Andr., gesammelte Schriften. 1. Bd. u. 2. Bd. 1. u. 2. Thl. St. Petersburg. (Leipzig, Voss.) VII + 679 + CIV + 480 + 398 pp. Mit 1 Taf. 4. 14 Rth. 6 ngr.

Inhalt: I. Historisch-ethnographische Abhandlungen über den finnisch-russischen Norden. Mit 1 Taf. 5 Rth. 26 ngr. — II. 1. Livische Grammatik nebst Sprachproben. Im Auftrage der kais. Akad. der Wissensch. bearbeitet u. mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Fd. J. Wiedemann. 4 Rth. 28 ngr. — II. 2. Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch. Im Auftrage d. kaiserl. Akad. d. Wissensch. bearb. von Fd. J. Wiedemann. 3 Rth. 12 ngr.

Thesaurus græcæ lingvæ ab H. Stephano constructus. Tertio edd. C. B. Hase, G. Dindorf & L Dindorf. Vol. I. fasc. 10. Paris. Didot. pp. 1281—1600. fol. 3⅚ Rth.

Vergers, Noël des, L'Etrurie & les Etrusques. I. Paris. Didot. 8. av. 25 pl. 50 fr.

Williams, Monier, and Mather, Cotton, A practical Hindústáni grammar, containing the accidence in Roman type, a chapter on the use of Arabic words, and a full syntax; also Hindústáni selections in the Persian character; with a vocabulary and dialogues by Cotton Mather. London. 228 pp. 12. 5 sh.

b) Politisk og Cultur-Historie, Numismatik o. s. v.

Banerjea, K. M., Dialogues on the Hindu philosophy, comprising the Nyaya, the Sankhya, and Vedant; to which is added a discussion of the authority of the Vedas. London. Longmann. 8. 18 sh.

Biot, J. B., Études sur l'astronomie indienne & chinoise. Paris. Michel Lévy. 8.

Chassang, A., Histoire du roman et de ses rapports avec l'histoire dans l'antiquité grecque et latine. Paris. 1862. IV + 476 pp. 8. 7 fr.

Cohen, H., Description hist. des monnaies frappés sous l'empire romain etc. 5. Paris. Rollin. 640 pp. m. pl. 8. 20 fr.

Egger, F., Obss. historiques d. l'institution qui corresp. chez les Athéniens à notre état civil et expll. de l'inscription inédite d'une plaque de bronze provenant d'Athènes. Paris. Durand. 8. 1½ fr.

Fleury, E., La civilisation et l'art des Romains dans la Gaule belgique. Paris. Dumoulin. 8.

Greswell, E., Origines Kalendariae Hellenicae; or, the history of the primitive calendar among the Greeks. 6 vols. London. 8. 33 Rth. 18 ngr.

Guhl, E., u. W. Koner, Das Leben der Griechen u. Römer n. Antiken dargestellt. 2. Hälfte: Römer. M. 211 Holzschn. Berlin. Weidmann. VI + 407 pp. 8. n. 2 Rth.

Hampden, Bp., The fathers of greek philosophy. Edinburgh. 440 pp. 8. 16 sh.

Hultsch, F., Griechische und römische Metrologie. Berlin. Weidmann. 1862. VIII + 327 pp. 8. 24 Sgr.

Koutorga, M. de, Recherches critiques sur l'histoire de la Grèce pendant la période des guerres médiques. Paris. Durand. 172 pp. 4. 3 fr. 50 c.

Löwenherz, J., Die Aethiopen der altclassischen Kunst. Göttingen. 68 pp. 8. 10 Sgr.

Raumer, Fr., Vorlesungen über die alte Geschichte. 2 Bde. 3te verb. Ausg. Lpzg. Brockhaus. XVIII + 923 pp. 8. n. 4 Rth.

Rawlinson, George, The five great monarches of the ancient world; or, the History, Geography, and Antiquities of Assyria, Babylonia, Chaldæa, Media, and Persia. London. Vol. I. 8. 16 sh.

Renan, Ernest, De la part des peuples sémitiques dans l'histoire de la civilisation. Discours d'ouverture. Paris. M. Lévy. 1862. 30 pp. 8. 1 fr.

Rich, A., Illustr. Wörterbuch d. römischen Antqvv. m. steter Berücks. der griechischen. M. 2000 eingedr. Holzschn. u. s. w. Aus d. Engl. uebers. v. C. Müller. Paris. Didot. 1862. XI + 716 pp. 8 n. 2⅔ Rth.

Riecke, Adf., Marcus Terentius Varro, der römische Landwirth. Eine Schilderung der römischen Landwirthschaft zur Zeit des Julius Cäsar. Mit 1 lith. Plan von Varro's Ornithon. Stuttgart. Neff. IV + 64 pp. 8. 15 ngr.

Ronchaud, L., Phidias, sa vie et ses œuvres. Paris. XV + 411 pp. 8. 7 fr.

Ross, L., Archäologische Aufsätze. 2. Sammlung. Lpzg. Teubner. XXIV + 609 pp. 8. m. 20 Taff. in 4. u. fol. n. 6⅔ Rth.

Saulcy, F. de, Les campagnes de Jules César dans les Gaules; études d'archéologie militaire. I. Paris. Didier. 8. av. 3 pl. 7 fr.

Sharpe, S., Egyptian antiquities in the British museum. 210 pp. 8. 5 sh.

Wilson, H. H., Lectures on the religion of the Hindus. Ed. by Dr. Reinhold. I. London. 8. 10 sh. 6 d.

Zeller, E., Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtl. Entw. dargestellt. II, 2: Aristoteles u. die alten Peripatetiker. 2 Lief. 2. Ausg. Tübingen. Fues. 1862. X + 220 pp. 8. 2 Rth. 3 ngr.

c) Forfattere og Texter.

Aeschylus. — G. Dronke, Die relig. u. sittl. Vorstellungen des Aeschylos u. Sophokles. Lpzg. Teubner. 116 pp. 8. 24 ngr.

Aristote, physique d', ou leçons s. les principes généraux de la nature, trad. et accomp. de notes p. J. B. Saint-Hilaire. II. vol. Paris. Durand. 8. 20 fr.

—. F. Münscher, Quæstt. critt. et exegett. in Aristotelis ethica Nicomachea specimen. Marburg. Elwert. III + 91 pp. 8. 12 ngr.

Atticus. — Eug. Fialon, T. Pomponius Atticus. Paris. Durand. 129 pp. 8.

Cæsar. — Analyse raisonnée des commentaires de Jules César acc. d'une carte indicative de l'itinéraire des légions etc. p. Léon Falluc. Paris. Tanera. 1862. 8. 7 fr.

Cassiodorus. — Thdr. Mommsen, Die Chronik des Cassiodorus v. J. 519 h. Chr. n. d. Handschrr. hersg. Lpzg. Hirzel. 150 pp. 4. n. 1⅓ Rth.

Ciceronis, M. Tullii, Opera ex rec. J. C. Orellii. Ed. 2. Vol. IV. (libri qui ad philosophiam et ad rem publ. spectant.) Emendd. J. G. Baiterus & C. Halmius. Zürich. Orell, Füssli & Co. 926 pp. 8. n. 3 Rth. 26 ngr.

— quæ supers. omnia edd. J. G. Baiterus & C. L. Kayser. Ed. stereot. vol. 3. (Orationes, rec. C. L. Kayser. I. Lpzg. Tauchnitz. XXV + 426 pp. 8. 18 ngr.

—, Verrinarum libri VII. With a commentary by G. Long. 2. ed. London. 670 pp. 8. 16 sh.

El-Bokhâri. Recueil des traditions mahométanes, texte arabe, publié p. N. Krehl. I. Leyde. 4. 38 fr.

Gaji institutionum juris civilis commentarii quattuor. Rec. E. Huschke. Lpzg. Teubner. 241 pp. 8. 24 ngr.

Geographi Græci minores. E codicibus recognovit, prolegomenis, annotatione, indicibus instruxit, tabulis æri incisis illustravit Carolus Mulleru s. Volumen secundum. Gr. in-8. Didot frères, fils et Ce. 15 fr.

Halayudha's Abhidhanaratnamala: a Sanskrit vocabulary. Ed. w. a Sanskrit-English glossary, by Th. Aufrecht. London. Williams. 8. 18 sh.

Hesychii Alexandrini lexicon post Joannem Albertum recensuit Mr. Schmidt. Vol. III. Fasc. 5 et 6. Vol. IV. Fasc. 1. Jana. Mauke. p. 289—439 et pp 1—72. 4. à 20 ngr.

Nicolas de Damas, La mort de César trad. p. A. Didot. Paris. Poulet. IV + 117 pp. 18. 1 fr.

Ovidi Nasonis, P., Carmina amatoria. Luc. Mueller recognovit. Berlin. Gaertner. 214 pp. 16. ⅚ Rth.

Pétrone, Ouvres complètes av. la trad. française p. H de Guerle. Nouv. éd. Paris. Garnier. 12. 3½ fr.

Platonis Gorgiam rec., prolegg. & comm. instr. G. Stallbaum. Ed. 3tia. Gotha. Hennings. (Bibl. Græca.) 346 pp. 8. 1½ Rth.

—, Dr. Fr. Ueberweg, Untersuchungen über die Echtheit u. Zeitfolge platon. Schriften u. ü. die Hauptmomente aus Platons Leben. (Gekrönte Preisschrift.) Wien. Gerold. VIII + 298 pp. 8. 2 Rth. 12 ngr.

—, Ch. Lenormant, Commentaire sur le Cratyle de Platon. Paris. Klincksieck. 8. 6 fr.

Taciti, C. Cornelii, historiarum libri V. Nouv. éd. d'après les meilleurs textes, av. des notes en français p. M. Demogeot. Paris. Dezobry. 222 pp. 12.

—. Der Freiheitskampf d. Bataver unter Claudius Civilis. Mit Einleitung, Commentar u. 2 Karten versehen, von C. C. C. Völker. 1 Lfg. Elberfeld. Bädeker. VII + 111 pp. 8. 1 Karte. 16 Sgr.

Tétrade, une, ou drame, hymne, roman et poëme, trad. pour la première

fois du Sanscrit en français p. H. Fauche. I. La Mritchhakatika, drame. Le Mahimna-Stava, on hymne à la grandeur infinie. II. Le Daça Koumara (l'histoire des dix jeunes princes), roman. Paris. Duprat. 8. 20 fr.

Sophocles, Electra, in usum scholarum ed. O. Jahn. C. imagg. Bonn. A. Marcus. 100 pp. 8. ⅔ Rth.

Xenophontis Memorabilia Socratis. Accedit anonymi apologia Socratis ex recensione et cum annotationibus Ludovici Dindorfii. 410 pp. 8. 7 s. 6 d.

4) Andre ældre og nyere Sprogs Grammatik, Lexicographie og Literatur.

Alexandriade, ou Chanson de geste d'Alexandre le Grand. Epopée romaine du XII. siècle, de Lambert Le Court et Alx. de Bernay. Publié pour la première fois en France, avec introduction, notes et glossaire, par F. Le Court de la Villethassetz et Eug. Talbot. Dinan et Paris. XXII + 532 pp. 12.

Armstrong, R. and T., English etymology. 2. edit. London. 12. 2 sh.

Aubertin, G. H., Grammaire moderne des écrivains français. 2. édition. Bruxelles. 486 pp. 8. 2 Rth. 10 ngr.

Becker, Dr. K. F., Der deutsche Styl. 2. Ausg. Fkft. a. M. Hermann. 1862. XIV + 607 pp. 8. n. 3 Rth.

Bergmann, F. G., La fascination de Gulfi (Gylfa Ginning), traité de mythologie scandinave comp. par Snorri fils de Sturla; trad. et expliqué dans une introduction et un commentaire critique perpétuel. Paris. Cherbuliez. 8. 6 fr.

Bescherelle, M., Dictionnaire grammatical usuel des participes français. Paris. Dupont. XII + 491 pp. 12. 2 fr.

Blanchard, B., Kurzgef. Grammatik der franz. Sprache. Dresden. Ehlermann. 1862. VI + 56 pp. 8. ¼ Rth.

Caudéran, Dialecte bordelais. Essai grammatical. Paris. Aubry. 8.

Dietrich, Fr., Über die Aussprache des Gothischen während der Zeit seines Bestehens. Eine sprachgeschichtliche Abhandlung nebst einem kritischen Anhange über die Namen des Jornandes. Marburg. Elwert. 1862. IV + 116 pp. 8.

Gloucester Fragments. I. Facsimile of some leaves in Saxon handwriting on Saint Swithun, copied by photozincography at the ordnance Survey Office, Southampton; and published with elucidations and an essay by John Earle, M. A. Rector of Swanswick: late fellow of Oriel College and Professor of Anglosaxon in the University of Oxford. II. Leaves from an Anglosaxon translation of the life of S. Maria Ægyptiaca, with translation and notes, and a photozincographic facsimile. London. 132 pp. 4. 21 sh.

Grosskurth, F., u. D. Rosell, Lehrbuch d. englischen Sprache. I. Elementarbuch (n. d. Plötz'schen Methode.) Göttingen. Vandenhœck & Ruprecht. 1862. 144 pp. 8. 10 ngr.

Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri, safnað hefir Jón Árnason. 1sta bindi. Leipzig, J. C. Hinrichs. 1862. 666 + XXXIV. pp. 8.

Караџић, В. Стеф. Примјери српско-славенскога језика. У Бечу, 80 pp. 8.

Lübke, W., Der Todtentanz in der Marienkirche zu Berlin. Bild und Text. Berlin. Riegel. 13 Bll. Imp.-Fol. u. 4 lith. Taff. in Doppelfolio. 2 Thlr. 10 Sgr.

Marsh, George, P., Lectures on the English language. 4th edit. revised and enlarged. New York. 715 pp. 8. 16 sh.

Miklosich, F., Chrestomathia palaeoslovenica cum speciminibus reliquarum linguarum slavicarum. Wien. Braumüller. 114 pp. 8. 1 Rd.

Monin, H., Monuments des anciens idiomes Gaulois. Textes. Linguis-que. Paris. Durand. VI + 310 pp. 8. av. 1 pl. 6 fr.

Monard, Ch., Chrestomathie des prosateurs français du XIV au XVI siècle I. (Considérations générales, grammaire & lexique.) Paris. Cherbuliez 1862. VI + 218 pp. 8.

Paspati, A. G., Memoir of the language of the Gypsies, as now used in the turkish empire; translated from the Greek by C. Hamlin. New York.

Peschel, Dr. W. E., Vollständige englische Sprachlehre f. Schulen u. Selbstunterricht. Dresden. Kuntze. VIII + 358 pp. 8. 1⅓ Rth.

Ritzerow, Dr. B., Die Bildungsmomente der englischen Sprache in ihrer hist. Entwicklung. Ein sprachgeschichtlicher Versuch. Rostock. Stiller. 32 pp. 8. n. ¼ Rth.

Roquette, J. & J. da Fonseca, Diccionario da lingua portugueza e dos synonymas, seguido do diccionario poetico e de epithetos. 2 voll. Paris Aillaud. XLVIII + 1860 pp. 18. 10 fr.

Sanders, Dr. Dan., Wörterbuch d. deutschen Sprache. 18. Lfg. Lpzg. Wigand. pp. 321—400. 4. ⅓ Rth.

Schade, Oscar, Altdeutsches Lesebuch. Gothisch, altsächsisch, alt- u. mittelhochdeutsch. M. liter. Nachweisen u. einem Wörterbuche. I. Lesebuch. Halle. Waisenh. 1862. XVI + 368 pp. 8. n. 1¼ Rth.

Schön, J. F., Okú Ibo. Grammatical elements of the Ibo language. London. 86 pp. 12. 3 sh.

Sergent, A., Dizionario della lingua Italiana. Compilato sui dizionari Tramater, d'Alberti, Manuzzi pp. Triest. Coen. XXXII + 1341 pp. 8. n. 2 Rth.

Sobrino, M., Grammaire espagnole-française à l'usage des établ. d'instr. second. et des écoles primaires supérieures. Paris. Hachette. XI + 191 pp. 8. 1½ fr.

Tommaseo Nicolò e Bern. **Bellini**, Dizionario della lingua italiana. Disp. 1. 2. Torino. 4. à l. 2. (i c. 120 Levv.)

5) Pædagogik og Skolevæsen.

Dupanloup, M., De l'éducation. 6. éd. 3 voll. Paris. Dounisol. 12. 10½ fr.

Nägelsbach, C. F. v., Gymnasialpädagogik. Hersg. v. G. Autenrieth. Erlangen. 1862. Bläsing. XIV + 170 pp. 8. 21 ngr.

Rendu, Eug., Note s. la fondation d'un collége international à Paris, à Rome, à Munich et à Oxford. Paris. Hachette. 12 pp. 4. 1 fr.

Stoy, K. V., Encyclopädie, Methodologie und Literatur der Pädagogik. I. Thl. A. u. d. T.: Encyclopädie der Pädagogik. Leipzig. Engelmann. VIII + 343 pp. 8. 2 Rth.

Subscribentliste.

Aalborg.

Forchhammer, J., Overlærer, Dr.
Krarup, C. M., Adjunct.
Skolebibliotheket.
Stiftsbibliotheket.

Aarhuus.

Blache, H. H., Rector, Professor.
Wiehe, F. W., Overlærer, Dr.

Bergen.

Björset, Overlærer.
Reehorst, Adjunct.
Skolebibliotheket.
Wæhle, Lærer.

Calmar.

Törnebladh, R., Lector.

Carlstad.

D'Aubigné & Beyer, Bokhandlare. (2 Ex.).

Christiania.

Aars, J., cand. mag.
Aubert, Professor.
Bendixen, stud. philol.
Breunech, stud. philol.
Bugge, Sophus, cand. philol.
Bödtker, Overlærer.
Collet, stud. philol.
Falkenberg, stud. philol.
Gaarder, stud. philol.
Jensen, A., cand. philol.
Landmark, cand. mag.
Lieblein, cand. philol.
Lund, J., stud. philol.
Lökke, J., Adjunct.
Munk, stud. philol.

Nissen, Hartvig, cand. mag.
Ording, cand. mag.
Sandberg, cand. philol.
Schnittler, cand. mag.
Schreiner, E., cand. philol.
Schroeder, cand. mag.
Skolebibliotheket.
Steensballe, Boghandler.
Storm, Joh., cand. philol.
Universitetsbibliotheket.
Wallem, cand. mag.

Christianssand.

Skolebibliotheket.

Drammen.

Daa, L., Adjunct.
Olsen, Rector.
Skolebibliotheket.
Voss, Valentin, Adjunct.

Flensborg.

Giersing, Adjunct.
Möller, R., Collaborator.
Schmidt, Christensen, Collaborator.
Skolebibliotheket.
Thomsen, C., Collaborator.

Frederiksborg.

Flemmer, Rector, Etatsraad.
Ostermann, Overlærer.

Gefle.

Klintberg & Ström, Bokhandlare.

Göteborg.

Bonnier, Bokhandlare. (8 Ex.).
Schiller, A. S., Philosophie-Magister.

Haderslev.

Bloch, V., Collaborator.
Iversen, C., Adjunct.
Lembcke, Conrector.
Skolebibliotheket.
Thrige, Rector, Professor.

Helsingør.

Lassen, V., Rector ved Realskolen.

Herlufsholm.

Kielsen, Overlærer.
Listov, C., Rector, Professor.
Rosing, M., Adjunct.
Skolebibliotheket.

Horsens.

Böggild, Adjunct.
Skolebibliotheket.

Kjøbenhavn.

Allen, C. F., Professor.
Ankjær, stud. philol.
Appel, stud. philol.
Athenæum.
Bergmann, cand. philol.
Bohr, Skolebestyrer, Professor.
Bruun, Underbibliothekar.
Christensen, stud. philol.
Cultusministeriet.
Dyrlund, stud. philol.
Elmquist, stud. philol.
Fistaine, Dr. ph.
Giede, stud. philol.
Hammerich, M., Skolebestyrer, Professor.
Hannover, Underbibliothekar.
Hauch, stud. philol.
Heise, stud. philol.
Henningsen, cand. philol.
Hjort, P., Professor.
Hoff, stud. philol.
Holbech, Skoledirecteur.
Ingerslev, Professor.
Jensen, L., cand. theol.
Jessen, cand. mag.
Kerrn, Adjunct.
Kleisdorff, cand. philol.
Knudtzon, D. F., stud. philol.
Krarup, stud. philol.
Krebs, Overlærer.

Lange, Professor.
Madvig, Professor, Conferentsraad.
Metropolitanskolens Bibliothek.
Neve, Skolebestyrer.
Nielsen, cand. philol.
Nutzhorn, F., cand. philol.
Petersen, Adjunct.
Pingel, cand. philol.
Pædagogisk Selskab.
Ramsgaard, stud. philol.
Regentsens Læsestue.
Rovsing, Skolebestyrer, Professor.
Schneekloth, H., Skolebestyrer.
Siesbye, cand. philol.
Studenterforeningen.
Trier, stud. philol.
Ussing, Professor.

Kolding.

Veile Amts höiere Realskole.

Kongsberg.

Erlandsen, Boghandler.

Landscrona.

Nilsson, N. P., Rector Scholæ,
Holmgren, J. A., Collega Scholæ.

Laurvig.

Album, M. K., Adjunct.
Skolebibliotheket.

Leipzig.

Dürr, Boghandler. (2 Ex.).

Lund.

Academiska Föreningen (Atheneum).
Almqvist, Studerande.
Andersson, G., Lector.
Bragh, F., Academie-Adjunct.
Braune, F., Docent.
Cathedralskolan.
Cederschiöld, Academie-Adjunct.
Dubb, P. J. C., Lector.
Linder, C., Professor.
Lindfors, O., Academie-Adjunct.

Swensson, S. H. B., Studerande.
Thornton, H., Språkmästare.
Wingren, P., Studerande.
Wisen, Th., Studerande.

Malmö.

Koraen, G. F., Lector.

Nykjøbing paa Falster.

Neergaard, Adjunct.
Nielsen, Overlærer.
Skolebiblioteket.

Odense.

Lefolii, Overlærer.
Sick, Overlærer.
Skaarup Seminarium.
Skolebiblioteket.

Randers.

Skolebiblioteket.

Reykjavik.

Skolebiblioteket.

Ribe.

Bendtsen, Rector, Professor.
Kinch, Overlærer.
Skolebiblioteket.

Roeskilde.

Flemmer, Adjunct.
Fritsche, Adjunct.
Skolebiblioteket.

Rønne.

Bang, J. P., Adjunct.
Jörgensen, G. S., Rector.
Skolebiblioteket.

Skien.

Hammer, Rector.
Stoltenberg, Overlærer.

Slesvig.

Lohse, Adjunct.
Neddermeyer, Boghandler. (3 Ex.).
Neergaard, A., Adjunct.
Povelsen, Rector, Professor.

Sorø.

Bang, J. H., Overlærer.
Bojesen, E. F. C., Rector, Etatsraad.
Moth, C. L. J. P., Adjunct.
Möller, G., Adjunct.
Skolebibliotheket.
Trojel, F. C. L., Overlærer.

Stavanger.

Knutzen, Rector.

Stockholm.

Hjelmqvist, B. P. A., Lector vid Stockholms Gymnasium.
Klintberg & Ström, Bokhandlare.
Kongliga Bibliotheket i Stockholm.
Maria-Skolas Bibliothek.
Nya Elementar-Skolans Bibliothek.
Rabe, G. R., Rector vid Stockholms Gymnasium.
Selggren, J., Rector.
Siljeström, P. A., Rector vid Nya Elementar-Skolan.
St. Clarae Skolas Bibliothek.
Strömberg, Th., Magister.
Östersunds Läroverk.

Tromsö.

Clodius, Boghandler. (2 Ex.).

Trondhjem.

Andersens Enke, Boghandler. (2 Ex.).
Köhler, Boghandler. (2 Ex.).

Tönder.

Koch, J. G. E., Præst i Burkal.

Umeå.

Dahlbäck, Lector.

Upsala.

Edén, P. O., Phil. Doctor.
Grafström, C. A., Adjunct vid Upsala Elementar-Läroverk.
Göranson, Z., Lector vid Upsala Elementar-Läroverk.
Häggström, F. W., Acad. Docent.
Kempff, H., Student.
Liedfors, W. E., Adjunct vid Upsala Elementar-Läroverk.
Montan, E. W., Student.
Spongberg, J., Professor.

Studentcorpsens Bibliothek.
Sundén, J. M., Acad. Docent.
Swedborg, J., Docent.
Säve, C., Professor.
Uppström, A., Professor.
Walberg, C. A., Acad. Adjunct.
Vestgöta Nations Bibliothek.

Vexiö.

Andersson, J., Lector. (3 Ex.).
Forsander, J., Lector.
Koræn, G. J., Lector.

Viborg.

Greibe, A. K., Adjunct.
Skolebibliotheket.
